

WIDENER LIBRARY

HX IJ2W Z

Ne 3110.14

Harvard College Library

DUTCH HISTORY

JOHN LOTHROP MOTLEY
MEMORIAL COLLECTION

FROM AN ANONYMOUS GIFT

VADERLANDSCHE
GEOGRAPHIE,
OF
NIEUWE
TEGENWOORDIGE STAAT
EN
HEDENDAAGSCHE HISTORIE
DER
NEDERLANDEN,
DOOR

W. A. BACHIE NE,

HOOGLEERAAR IN DE STERRE- EN AARD-
RYKSKUNDE, EN PREDIKANT TE MAAS-
TRICHT LID VAN DE HOLLANDSCHE
MAATSCHAPPY DER WEETENSCHAP-
PEN TE HAARLEM, ENZ.

EERSTEN DEELS TWEEDE STUK.

HOLLAND.

MET VEELE AFBEELDINGEN.

Te AMSTERDAM by
H. GARTMAN, W. VERMANDEL EN J. W. SMIT.

M D C C X C I.

*Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten
van Holland en Westfriesland.*

I I.

DE PROVINCIE HOLLAND.

De tweede Provincie, in rang na Gelderland volgende, is HOLLAND; die de uitgestrekste, de volkrykste en de magtigste is, onder alle: zo verre, dat, daarom, *alle* de gezaamlyke *Vereenigde Provinciën*, naar deze *éene*, als de voornaamste, by de Uitlandersen, genoegzaam, eeniglyk, met den naam van HOLLAND worden uitgedrukt: en derzelver Inwoonersen, met den naam van HOLLANDERS. Ten westen, word deze Provincie in derzelver gansche lengte, door de NOORDZEE bepaald: ten noorden, door de zogenoemde MIDDEL-ZEE; die haar afscheid van *Vriesland*: en ten oosten, gedeeltelyk, door de ZUIDER ZEE, en gedeeltelyk door de Provinciën UTRECHT en GELDERLAND: ten zuiden, door STAATS BRABANT, en, voorts, door de *Zeeuwsche Stroomen*; die dezelve, van ZEELAND, afzonderen.

Hoe veel moeite men zich geve, om den oorsprong en beteekenis der *eigen naamen* van eenige *landen, steden* enz. uittevorschen; komt, toch, al wat men daarin gevorderd is, meest uit, op gisfingen: en, even zo is het, met den naam van HOLLAND: dien sommigen willen hebben ontleend, van zeker dorp HOLLAND; 't welk eerst zyn naam zou medegedeeld hebben aan den *Hollandschen* of *Zuidhol-*
land-

landschen waard; naby *Dortrecht*; welke daarna, in 1421, met dit- en meer andere dorpen, door het water groot deels weggeraakt is. Anderen willen, HOLLAND, eene verbafterde uitsprake te zyn, van HOLLTAND; zo veel gezegt, als een *land*, waarin veel *holt*- of *houtgewas* gevonden werd: naamlyk, voorheen: waarvan de bewyzen noch voorhanden zyn, in de menigte der om verre gevallen *boomen*, die men, aan sommige plaatzen dezer Provincie, onder de aarde bedolven vind; met hunne toppen noordoostwaard liggende: van welke boomen, men doorgaans meend, den *turf* gegroeid te zyn. Anderen weder denken, deze naam zy saamgesteld, van die beiden woorden, *Hol*- en *Land*; zo veel aanduidende als een *Land*, dat *laag*, en als *uitgeboid* is. Het laatst voorgestelde vind de meest waarfchynlykheid.

De nabygelegenheid dezer landstreek aan de ZEE geeft, den Inwooneren dezer Provincie, 't onvergelijkelyk voordeel, niet alleen der *Viffcheryen*, maar ook der *Scheepvaart*, ter bevordering van den *Koophandel*, met alle de landen der geheele waereld. Hoewel 't laatstgenoemde voordeel hun van grooter waarde zyn zou; byaldien deze Provincie, van meerder en gerieflyker *havens* mogt voorzien zyn. Ter andere zyde, is de Zee, voor deze Provincie, zeer *koftbaar*: want, alhoewelze, aan de meeste plaatzen, bedwongen word, door de *duinen*, als natuurlyke *zee-dyken*; zyn toch deze, byna overal, door den tyd merkelyk afgenomen, en zelfs, hier en ginds, geheel weggeraakt: weshalven, men in de noodzakelykheid gebracht is, om dit gebrek door zwaare *dyken* te vergoeden; tot welker aanleg en onderhoud groote geldfommen besteed zyn: en noch dagelyks worden; voornaamlyk, langs de

Zui.

Zuider- en Middel-zee; alwaar in 't geheel geene duinen gevonden worden; en men overal, door zodanige dyken, de lage binnenlanden tegen de overstromingen moet beveiligen: gelyk ook, aan de monden der rivier de *Maas*; welke, door het inlopend zeewater, ten tyde der *vloed* en *springvloed*, allermeeft, wanneer de wind fterk uit het weften blaaf, geweldig kan opzwellen, en de gansche Provincie in gevaar brengt, van ondervloeiinge. Des te zorgvuldiger, is men in *Holland* bedacht, op zodanige middelen van tegenweer: dewyl die Provincie, voor en na, te meermaalen, van de overstromingen veel geleden heeft: als, in den jare 1421; toen op *S. Elizabeths* nacht, tuffchen den 18. en 19. November, door een inbraak van den dyk by *Wieldrecht*, de geheele *Zuid-Hollandsche waard*, met de daarin- en omtrent gelegen, 72 dorpen, vernield werden, en daarby veele menfchen en beefden jammerlyk omgekomen zyn: desgelyks in 1530; toen, den 15. November, door eenen fterken ftorm uit het noordweften, het zceewater, in *Holland*, (gelyk ook, in *Zeeland* en *Vlaanderen*,) over de dyken heen liep; en verfcheidene landen deed ondervloeyen: twe jaren, later, den 2. November 1532, overkwam dit zelve onheil, aan deze Provincie, ter oorzaak van verfcheidene doorgebroken gaten, in den *West-Friefchen* dyk, in *Noord-Holland*; welke, door den daarna volgende ftrengen winter, niet voor den lente tyd, konden toegestopt worden.

De GROND of *bodem* dezer Provincie is, overal, laag, vlak en effenbaar; zonder dat men, ergens, (alleen, de duinen langs den ftant der *Noordzee* uitgezonderd,) eenige bergen of heuvelen aantreft. En deszelfs *gefteldheid* is daarin, van die in *Gelderland*,

land, verschillende, dat in de laatstgenoemde meer *bouwlonden*, maar, in deze meer *WEYLANDEN* gevonden worden; en, allermeeft, in het Noordelyk gedeelte. Het is genoegzaam alleen, in die groote Eilanden, die door de monden der Maas gevormd worden, als, *Ysselmonde*, het *land* van *STRYEN*, *BEIERLAND*, *VOORN* en *PUTTEN*, beneven *OVER VLACQUEE*; (die veelal met den naam der *Landen* van *Over-Maas*, * bekend zyn,) waar ook de grónd voortreflyk *graanen* voortbrengt: dan, buiten deze zeer weinig. En, gelyk doorgaans de grond gesteldheid, den Inwooneren, van zelfs leerd, op hoedanige handteeringen, zy voornaamlyk zich hebben toeteleggen; zo begrypt men hier, de oorzaak, waarom de *handteeringe* der meeste *Hollanden*, ten platten lande, in de *VEEFOKKERY*, bestaat. Daardoor, is het *zuivel*, bestaande in *melk*, *booter* en *kaas*, een der voornaamfte voortbrengzelen dezer *Provincie*; welke, niet alleen binnen 's lands gebruikt, maar ook, in menigte, naar elders verzonden worden: hoewel, die droevige *pest* onder de *runder beesten*, die nu reeds, sederd 1744, in deze en de andere Provincien, (eenige weinige tuschenpozingen uitgezonderd,) gewoed heeft, in deze dagen, eene merkelyke vermindering, in dit beroep, veroorzaakt: en daardoor, te gelyk eene verarming, aan eene meenigte der Neêrlandsche huisgezinnen.

In de midden deelen van *Holland*, voornaamlyk, langs den *ouden Rbyn*, bevinden zich ook veele *VEENGRONDEN*: uit welke, de beste soort van *turf*, tot zekere diepte van 10, 11 en meer voeten, zo verre

* Doch, niet te verwarren, met de *landen* van *OVER-MAAS*, in de Provincie *Limburg* gelegen.

verre de Veenstoffe reikt, van onder het water, gebaggerd word: een brandstoffe, in een land, 't welk, noch steenkoolen, noch overvloed van hout uitleverd, van de grootste noodzakelykheid. Het menigvuldig uitbaggeren, al sedert zo veele eewen, maakt, ondertusschen, den *turf* schaarser en dunder: en doet, in vervolg van tyd, voor gebrek beducht zyn. Van daar zo veele binnelandsche MEIREN of *waterplassen*, met welke deze Provincie vervuld is. Hoewel ook sommigen dezer *meiren* daarna drooggemaalen, bedykt, en dus, in bekwaame weyen zaajlanden, veranderd zyn. Zodanige *drooggemaakte meiren* zyn, in *Zuid-Holland*, de ZORTERMEERSCHE MEIR, de DIEMER MEIR, en de BOSKOPER MEIR: dan, nergens zo groot en menigvuldig, dan in *Noord-Holland*; waar men vind: de RYPE, de WOGGEMER, HEER-HUIGENWAARD, de SCHERMER, de BEEMSTER, de WORMER en de PURMER; die alle saamgerekend, byna den halven grond van dat *Kwartier* beslaan.

Deze *laag- en waterrykheid* van den grond, gevoegt by de naby gelegenheid aan de Zee, veroorzaakt in deze Provincie, eene vochtige en koude LUCHTSGESTELDHEID; die vermeerderd word, door de *westelyke- en noord- en zuidwestelyke* winden, welke aldaar den meesten tyd des jaars bespeurd worden, en alle uit de Zee herkomstig zyn. Daarom, zyn de *Scorbuut, Podgegra, Reumatismus, Verkoudheden* enz. aldaar de gemeene *landziekten*.

Belangende de RIVIEREN van *Holland*; daarvan, heeft deze Provincie sommigen, met de andere gemeend; die alle, haar water, van den RHYN, en MAAS ontfangen.

De een *arm* des *Rhyns*, die de WAAL genoemd word, vereenigt zich, by *Loevenstein*, schuin tegen

gen over *Gorinchem*, met de MAAS: die daar samen de MERWEDE, of, by verkorting, de MERWE genoemd word: welke voortgaat, tot *Dort*: alwaar zy zich in twee *armen* verdeeld; die beiden weder den naam van MAAS aannemen; alleen, met dit onderscheid, dat de eene, ter rechter zyde, die langs *Rotterdam* loopt, blootelyk, de MAAS, en de andere ter linker zyde, de OUDE MAAS, genoemd word. Beiden vereenigen zy zich weder, by *Vlaardingen*, en vloejen in de *Noord Zee*.

De andere arm des *Rhyns*, die by *Wyk te Duurstede*, den naam van LEK aanneemt, loopt langs *Kuilenburg*, *Vyanen* en *Schoonhoven*, tot aan het dorp *Krimpen*, tusschen *Dort* en *Rotterdam*; alwaar hy zyn water, aan de *Maas* mededeeld.

Doch, behalven deze gemelde, heeft *Holland*, eenige *rivieren*, die, voornaamlyk, aan deze *Provincie* byzonder eigen zyn.

Daarvan, is de voornaamste: de OUDE RHYN; die van *Utrecht*, door *Woerden* en *Leiden*, loopt naar *Katwyk*, en zich in de duinen verliest; nadat hy eerst zyn meeste water, by *Leiden*, daarvan afgezondert en naar de *Haarlemmer Meir* verzonden heeft.

De YSSEL, met onderscheid, de HOLLANDSCHE Yssel toegenoot, om ze niet te vermengen; met de rivier den YSSEL, die tusschen *Gelderland* en *Overijssel*, naar de *Zuider Zee* stroomd. Deze *Hollandsche Yssel* trekt veel water, uit den *Rhynschenvaart*, loopt verby de steden *Ysselstein*, *Montfoort*, *Oude-water* en *Gouda*: en vald, tegen over *Ysselmonde*, in de *Maas*.

Ten aanzien der rivier de VECHT geld die zelve aanmerking, als van de voorige rivier gemaakt is: dat 'er, naamlyk, twee *rivieren* van dien zelve naam

naam zyn; de eene in *Holland*, en de andere, in *Overyssel*.

Deze HOLLANDSCHE VECHT is zo veel, als een arm van den *Ouden Rhyn*, die te *Utrecht* zich daarvan afzonderd, en noordwestwaart naar de *Zuider Zee* stroomt; waarmede zy zich vereenigt, by *Muiden*. Langs deze rivier, liggen de prachtigste *Buitenplaatsen*; behoorende meest, aan voornamen Koopheden van *Amsterdam*. En derzelver gelegenheid is, daar, des te aangenaamer, door het geduurig heen- en weêrvaaren der groote Schepen, die van den *Boven-Rhyn* op *Amsterdam* bevracht zyn.

De ROTTE en de AMSTEL, die de eerste, te *Rotterdam*, in de *Maas*, en de andere te *Amsterdam*, in het *Ye* uitwateren, zyn mede, onder de *Rivieren* van *Holland*: gelyk ook de SCHIE: de GOUWE: de VLIEST: het SPAARN: de ZAAN: en meer andere; die daarna, in de beschryving der byzondere distrikten, zullen voorkomen.

Alleenlyk, is hier noch aantemerken: dat men, in *Holland*, de meesten der gemelde binnenlandsche rivieren met elkander vereenigt heeft, door *Kanaalen*, van genoegzaame wydte en diepte, om te kunnen dienen, tot TREKVAARTEN, voor grootere en kleinere Schepen, die, door de geheele Provincie; van de ééne naar de andere Stad, geduurig heen en weêr vaaren. Daardoor, word de binnelandsche Koophandel, zeer bevorderd: en, het strekt den *Reizigers*, tot een onwaardeerbaar gemak, alle dagen en nachten, ter gezette uren, zeer spoedig, en, voor een gering vrachtgeld, met *Trekschuiten*, van de eene naar de andere te kunnen voortkomen.

Elk weet, dat geheel *Neêrland*, in verscheidene *Graafschappen*, (behalven, de *Hertogdommen*, en *Heer-*

Heerlykheden;) al van sedert onheuglyke tyden, is verdeeld geweest: onder welke HOLLAND geen- zinds het geringste was: des te min, dewyl ook ZEELAND, als een tweede *Graafschap*, daarmede, altyd is verknocht geweest. Het juiste tydftip van dien aanvang dezer *Graaflyke Regeeringsform* zou zeer moejelyk te bepaalen zyn: dewyl sommigen be- weeren, dat, al voor de IX en X eewen, eenige *Graven van Holland* in de gefchiedfchriften zyn be- kend geweest: dan, de onafgebroken *volg reeks* de- zer *Graven*, zo als zy, in de bekende *Oude Hol- landsche Chronyk*, worden opgegeven, begint eerft, van den jare 863: en wel met DIEDERIK I van A- quitanie; die de *Graaflyke*- die 's tyds zo veel ge- zegt, als *Richterlyke waardigheid*, in dit land be- kleedde, onder de regeering, en door toedoen van Karel den Kaalen, koning van Frankryk. Die *Graaf- lyke waardigheid* fchynt, (alhoewel 'er zyn, die dit tegenfpreken,) al vroeg *erfelyk* geweest te zyn: de- wyl dezelve, van den jare 863 tot 1299, (dus ge- duurende een tydverloop van 436 jaren,) in één en het zelve *geflacht* gebleven, en, van vader op zoon, of, by gebrek van zoonen, van den eenen broeder op den anderen, is overgegaan*.

Na dien tyd, heeft men *Holland*; VIERMAALEN; van *Graaflyk geſlacht* zien verwiffelen: en wel altyd, door uitſterving van 't *manlyk oir*; in welken ge- valle, ééne overgebleven *Dochter* of *Gravin* van dat voorig *geſlachte*, door een huwelyk de *Graaflyke waardigheid*, tot haar *mans geſlachte*, overbracht: ten

* Alleenlyk, is daarvan uitgezonderd, één geval: dat, naamlyk, *Godevaart*, of *Godefridus*, doorgaans, *Gover*t met *den Bult*, toegenaamd, die een *Brabander* was, van de ja- ren 1071 tot 1075, als *Grave van Holland*, geregeerd heeft.

ten bewyze, dit *Graaffschap*, zo wel in de *vrouwlyke*-*dan*, als de *manlyke lyn*, erflyk geweest te zyn. Dus, kwam dit *Graaffschap*, van het *oud HOLLANDS*-, eerst tot het geslachte van *AVESNES*: daarna, tot dat van *BEYEREN*: vervolgens van *BOURGONJE*: en eindelyk, van *OOSTENRYK*.

De *eerste verwisseling* geschiede, in den jare 1299, toen *Grave JAN I*, de *negentiende* uit dit oud geslacht, zonder kinderen overleed: en wel, door het huwelyk van *ADALEIDE*, met *JAN van AVESNES*, *Grave van Henegouwen*. Deze *ADALEIDE* was de *Dochter van Grave FLORIS IV van Holland*, den overgrootvader van den *Grave JAN*; met wien het *oud Graaflyk geslacht van Holland* was uitgestorven. En is dit *huwelyk* dan daardoor des te aanmerkenwaardiger: dewyl, door het zelve, de *Graaffschappen HOLLAND en ZEELAND*, met *HENEGOUWEN*, vereenigt zyn geworden: want *JAN II van AVESNES*, de eenige zoon, uit dit huwelyk verwekt, die, van 's Vaders zyde, het *Graaffschap HENEGOUWEN* geërft had, bekwam, na overlyden van zynen achter-neef, van 's moeders zyde, den voornoemden *Jan I*, ook *HOLLAND en ZEELAND*: en zelfs, ook een gedeelte van *FRIESLAND*; 't welk *Grave FLORIS V*, in den jare 1287, door de wapenen veroverd had. Na *Jan II van Avesnes*, zyn noch *twe Graven* van dit zelve geslacht gevolgt: naamlyk, eerst, deszelfs zoon, *WILLEM III*: en, daarna, de kleinzoon, *WILLEM IV*. Deze hebben meest tyds, te *VALENCHIENNE*, de Hoofdstad van *Henegouwen*, zich opgehouden: en zyn daar ook gestorven en begraven.

In den jare 1345, is ook dit geslachte van *Avesnes* uitgestorven, ten aanzien van het *manlyk oir*, met den laatstgenoemden *Grave, Willem IV*: en, zyn die *Graaffschappen* overgegaan, tot het *Hertoglyk*

lyk *Huis* van BEYEREN: dewyl *Willem's* oudste zufter MARGARETHA, (*Margriet*,) gehuwd was, met LODEWYK, den BEYER; te gelyk *Roomfch Keifer*: aan wien, zy dus de gemelde *Heerfchappyen* ten Bruidfchat medebracht. Onder de Regeering der *Margaretha* namen een aanvang, die verregaande twiften, tuffchen de zogenoemde *Kabelfauwfche* en *Hoekfche Partyen*, in deze *Provincie*; welke anderhalve eeuw, te rekenen federt 1351, geduurd, en zeer groote verwarringen veroorzaakt hebben. Van Haar, zyn die zelve landen vervallen, eerft op haaren oudften zoon, den *Hertog WILLEM V*: en, deze, in 1358, door krankzinnigheid onbekwaam, tot de Regeering geworden; op haaren jongften zoon, den Hertog ALBERT of *Aalbrecht* van BEYEREN; wiens oudste zoon, WILLEM VI, in 1404, hem in de regeering opgevolgt is. Na deszelfs dood, in 1417, kwamen deze heerfchappyen op zyne eenige dochter, die merkwaardige *JACOB* (*Faqueline*) van BEYEREN; die wel tot viermaal, aan verfeidene mannen, is gehuwd geweest, doch, zonder kinderen verwekt te hebben: en daarby, geduurende haar gansch leven, tegen allerlei wederwaardigheden en verongelykingen heeft moeten worstelen; meest haar aangedaan, door haaren eigen neef, den Hertog PHILIPS, den GORDEN toegenoemt, van BOURGONJE; die deze ongelukkige Vorftinne, eindelyk dwong, om, noch by haar leven, in den jare 1433, alle Haare erflyke Heerfchappyen, HOLLAND, ZEELAND, HENEGOUWEN, en FRIESLAND, aan hem afteftaan.

Dus, geraakte dan 't Graaffchap HOLLAND, aan het machtig *Huis* van BOURGONJE; het welk, deels door *erfeniffe*, en deels door *aankoop*, alreeds in 't bezit was, (behalven van 't Hertogdom BOURGONJE en 't Graaffchap *FRANCHE COMTE*, in *Frankryk*,)

ryk,) van BRABANT, ANTWERPEN, MECHELEN, VLAANDEREN, ARTOIS, LUXEMBURG, NAMEN en LIMBURG: en, nu ter oorzake van den afstand der vier gemelde *Provincien*, door vrouwe *Jacoba*, over byna alle deze gewelten, heerschappy voerde. Een omstandigheid, ten aanzien van alle de Nederlanden, in 't gemeen, en, van HOLLAND, in 't byzonder, zeer gevaarlyk: dewyl zodanige groote Heeren hunne macht niet zelden misbruiken, ter onderdrukkinge van 's volk *vryheden*; die eertyds, door 's Lands Staaten, plachten gehandhaaft te worden: 't welk, dan, alreeds van den aanvang der *Bourgonjesche regeering*, den grond legde, tot dat *misnoegen*; welk, daarna, van tyd tot tyd toegenomen, en, eindelyk, geheel is uitgeborsten. Gemelde Hertog, *Philips de Goede*, in 1467 stervende, werd door zynen zoon, den Hertog KAREL den STOUTEN, opgevolgt; welke naliet, eene eenige dochter, vrouwe MARIA van BOURGONJE.

Deze, in den jare 1477, in huwelyk tredende, met den Aartshertog MAXIMILIAAN van OOSTENRYK, die daarna *Roomsch Keiser* werd, kwam HOLLAND, beneven, de andere daarmede verknochte Heerlykheden, aan het *Huis* van OOSTENRYK. En, PHILIPS de SCHOONE de eenige zoon, uit dit huwelyk verwekt, in den jare 1496, door den echt zich verbindende, met Princesse JOHANNA, de dochter van *Ferdinand*, den *Katholyken* koning van SPANJE, verkreeg daardoor, de geheele SPAANSCH MO-NARCHIE: welke vroegtydig, in het 28ste jaar zyns levens stervende, in 1506, de NEDERLANDEN beneven *Spanje* naliet, aan zynen oudsten zoon, KAREL van Oostenryk, daarna, als Keiser, onder den naam van KAREL V, bekend.

Onder dezen KAREL V, begon de *Hervorminge*
in

in *Holland*, en de andere Provinciën, door te breken, en met dezelve te gelyk de *Spaansche Inquisitie*, tegen de verkondigers en belyders der *Herformde leer*; welke, gevoegt by veele andere onderdrukkingen, inzonderheid, door deszelfs zoon en opvolger, PHILIPS II, onze vryheid lievende voorvaderen aangedaan, van die uitwerking geweest is, dat 's *Lands Staaten*, eerst by voorraad, door de *UTRECHTSCH E UNIE*, des jaars 1579, en daarna volstrektelyk, door het *Plakkaat*, van *afzweeringe* den 26. *July* des jaars 1581, den koning van *Spanje* verklaarden, als *vervallen*, van al zyn *recht* op deze landen; zich en al het volk ontslaande, van hunne gehoorzaamheid, aan denzelven. Die zelve oorlog is noch wel, onder PHILIPS III voortgezet: doch, door Gods zegen, onder PHILIPS IV eindelyk besloten, door den *Munsterschen vrede*, in 1648; waarby de VII *Vereenigde Nederlanden* van de *Spaansche-Oostenryksche* Heerschappy onttrokken, en, tot een vry en onafhangelijk GEMEENEBEST, verklaard zyn.

Na dezen tyd heeft, dan, de GRAAFLYKE REGEERING in *Holland* een einde genomen; berustende nu de *Opperste Macht* (*Souvereiniteit*;) by 's Lands STAATEN; die den Titel hebben van *Edele Groot Mogende Heeren, Staaten van Holland en West-Friesland*: welke alhier, (gelyk in *Gelderland*;) uit twee leden, de RIDDERSCHAP en STEDEN, bestaan.

De leden der RIDDERSCHAP, die het eerste lid van Staat uitmaaken, zyn, ten aanzien van derzelver gezach, daarin, van die in *Gelderland*, onderscheiden: dat zy met de gezaamlyke Steden, niet *eevengelykelyk* deelen, in 's Lands *Oppermacht*; hebbende, niet meer dan *eene Stem*; gelyk elke stemmende *Stad* dezer Provincie; en dat, ter oor-

zake van het minder aantal der EDELEN; uit welke de leden der *Ridderschap* verkoren werden. In veel vroegeren tyd, is het getal der *Hollandſche Edelen* zeer groot geweest: dan, eens deels heeft die bekende ſaamenzweering der Edelen, die in 1296, den Grave *Floris V*, om 't leven brachten, aanleiding gegeven, dat sommigen derzelver gedood en anderen ten lande uitgedreven werden; welker ſtamhuizen dus uitgerooyd zyn: anderdeels, en wel voornaamlyk, hebben daarna veel tot derzelver vermindering toegebracht, de *Kabeljaauwſche* en *Hoekſche* oneenigheden, die, van 1351, tot aan het einde der volgende eewe, geduurd hebben; waardoor, derzelver *Adelyke Sloten* verwoeft, en veelen hunner verarmd werden; die hunnen *Adelſtand* niet konnende handhaven, allengs tot den burgerſtaat vervallen, en onder denzelven verſtrooijd, en als verdwenen zyn. Daardoor, zyn de *Adelyke geſlachten* in deze *Provincie*, welke tot de *Ridderschap* bevoegt zyn, na dien tyd, zelden boven X, XI of XII, geweest. Van dit lichaam der *Edelen*, is zyne Doorluchtige Hoogheid, de Heer Prins van ORANJE en NASSAU, in hoedanigheid als ERFSTADHOUDER dezer Provincie, het *Hoofd*; in derzelver vergadering preſideerende. En, alle de *Edelen*, die ter *Ridderschap* beſchreven zyn, hebben, als leden van Staat, zitting, in het *Kollegie* van *Hunne Edele Groot Mogende*: en worden uit dezelve Gedeputeerd; één lid ter Vergadering der Heeren STAATEN GENERAAL: één der Heeren RAADEN VAN STAATEN: één ter GENERALITEITS REKENKAMER: één ter GEKOMMITTEERDE RAADEN: twe tot de ADMIRALITEIT; naamlyk, van de *Maas*, en, van *Amſterdam*: en, eindelyk, twe, als *bewindhebberen* der OOSTINDISCHE KAMERS, de één, naamlyk van *Delft* of *Rotterdam*; en de ander van *Hoorn* of *Enkhuizen*. Daarbeneven heb-

hebben de leden der *Ridderschap* het opzicht, over de gewezen *Adelyke Abtdyen* van RHYNSBURG en LEEUWENHORST, en de bestiering der daartoe behoorende geestlyke goederen, uit welke, zy eenige inkomsten genieten. Behalven, dat de Edelen, ook meer andere Hooge Ampten in de Provincie bekleeden: als van HOOGSCHOUT van 's *Hage*; in de HOUTVESTERY: in de HZEMRAADSCHAPPEN ENZ.

Het getal der STEDEN, die in *Holland* Stem in *Staat* hebben, is, desgelyks, ten allen tyde zich zelve zeer ongelyk geweest. In vroegere tyden, hadden, behalven de *grooten* ook de *kleine Steden*, het recht, om *gemachtigden* ter Staaten vergaderingen te zenden; als WOERDEN, OUDEWATER, NAARDEN, WEESP, MUIDEN, HEUSDEN, GEERTUIDENBERG, en meer andere: dan, waarschynlyk, om de kosten die'r bezendingen te spaaren, hebben deze, de ééne na de andere, der vergaderinge zich onttrokken: en, is dit voorrecht, sedert den aanvang der voorige eeuw, tot XVIII Steden, die de grootste en machtigste zyn, bepaald gebleven; van welke XI, in het ZUIDEREN VII in het NOORDER KWARTIER, gevonden worden.

Die van het ZUIDER-KWARTIER, volgen dus na elkander, in dezen rang: 1. DORTRECHT: 2. HAARLEM: 3. DELFT: 4. LEIDEN: 5. AMSTERDAM: 6. GOUDA: 7. ROTTERDAM: 8. GORINCHEM: 9. SCHIEDAM: 10. SCHOONHOVEN: en, II. BRIEL.

In het NOORDER-KWARTIER heeft men: 1. ALKMAAR: 2. HOORN: 3. ENKHUIZEN: 4. EDAM: 5. MONNEKENDAM: 6. MEDENBLIK: en 7. PURMERENDE.

Alle deze *Steden* zenden, beneven de *Edelen*,

gemeenlyk, elk, eenen *regeerenden Borgemeester*, en twe of drie leden uit de *Vroedschap*, beneven hunnen *Pensionaris*, ter vergaderingen; in welke, ook altyd de *Raad-Pensionaris*, (die het woord, in den naam der *Edelen* voerd,) en *twe Staats Sekretarissen* jegenwoordig zyn. Deze vergaderingen, worden, sedert 1581, bestendig gehouden, binnen 's HAGE, in een groot en deftig vertrek van het *Binnenhof*. De tyd der vergadering is, gewoonlyk, viermaal 's jaars: naamlyk, in *Maart*, *July*, *September* en *November*.

Behalven de Heeren *Staaten* is het *Kollegie* der *Edel Mogende Heeren GEKOMMITTEERDE RAADEN* der *Staaten* dezer *Provincie*; eerst opgericht, in den jare 1590: het welk, met het *Kollegie* der *Ordinaare Gedeputeerden* in *GELDERLAND*, veel overeenkomst heeft; in zo verre derzelver voornaamst werk bestaat, in het ter uitvoering brengen der genomen *Staatsbesluiten*: behalven, dat zy ook het opzicht hebben, over de *Vestingen*, die der *Provincie Holland* byzonder aangaan, over de *geldmiddelen* enz. Doch, naar de *twe Kwartieren*, in welke de geheele *Provincie* afgedeeld is, zyn ook de *Gekommitteerde Raaden* in *twe* byzondere *vergaderingen* onderscheiden; welk'er ééne, die van het *ZUIDER*, en de andere van het *NOORDER-KWARTIER*, genoemd worden.

De *GEKOMMITTEERDE RAADEN* van het *ZUIDER Kwartier* bestaan, uit *X leden*: één uit de *Ridderschap* van *Holland*; welk gemeenlyk die kommissie behoud, gedurende zyn' leven: en, de andere negen leden worden afgevaardigt, uit de *Steden*; en wel dus, dat acht *Steden*, naamlyk, *DORTRECHT*, *HAARLEM*, *DELFT*, *LEIDEN*, *AMSTERDAM*, *GOUDA*, *ROTTERDAM*, en *GORINCHLM*, elk één lid opgeven; dan, de *Steden SCHIEDAM*, *SCHOON-*

HO.

HOVEN en BRIEL, één Lid met hun drieën; waarvan zy de beurt t'elkens verwisselen. Deze Leden uit de Steden zitten gemeenlyk *drie jaren*: en houden hunne byeenkomsten mede in 's HAGE.

De GECOMMITTEERDE RAADEN van het NOORDER *Kwartier* bestaan uit VII Leden: naamlyk uit elke Stad één; die hunne byeenkomsten te HOORN hebben.

De beiden *opperste* GERECHTS HOVEN van HOLLAND betreffen, niet deze *Provincie* alleen, maar ook ZEELAND: dewyl die beiden, reeds van de eerste tyden, door ééne en dezelve *Graven* zyn bestierd geworden. Daarom, worden ze genoemd, het één de HOOGE RAAD — en het ander, het HOF van HOLLAND, ZEELAND en WEST FRIESLAND: gelyk ook de daar toe behoorende Leden, uit de *beiden* Provinciën, verkoren worden.

De HOOGE RAAD is, (in een' zekeren zin genomen,) het zelve *Kollegie*, dat eertyds, (eer, naamlyk, de *VII Vereenigde Provinciën* van de andere afgescheiden waren) te MECHELEN, door den Hertog KAREL den STOUTEN, in den jare 1473, eerst opgericht — en, na deszelfs dood te niet geraakt zynde, weder hersteld was, door den Aarts Hertog FILIPS van OOSTENRYK, in 1504. Dit was daarom, met den naam van den HOOGEN RAAD, of 't PARLEMENT van MECHELEN, bekend: en, strekte tot een *algemeen* opperste *Gerechts Hof*, voor de Inwooneren der gezaamlyke *Nederlanden*; voor zo verre die, door 't Huis van *Oostenryk*, die's tyds, bezeten werden. Als, in den jare 1581, de *Koning* van Spanje verklaard werd, vervallen te zyn, van zyn recht, op de *Provinciën*, *Holland*, *Zeeland* enz. heeft Prins WILLEM I van Oranje deze Landen, van het opperst *Gerechts Hof* van *Mechelen*, onttrokken: en, en *eigen Gerechts Hof*

Hof voor dezelve ingestelt; het welk Hy verlegt heeft, naar 's HAGE; alwaar het noch werkelyk vergaderd. Het bestaat, uit een' *President*, negen *Raadsheeren*, (naamlyk, zes, wegens *Holland* en *West Friesland*, en drie, wegens *Zeeland*,) een' *Griffier*, een' *Substituut Griffier*, en een *Rentmeester der Exploichten*.

Het *Hof* van *Holland* enz. is reeds, in den jare 1428, ingesteld, door den Hertog FILIPS van *Bourgonje*, den GOEDEN toegenaamt, ter oeffening van het Recht, in die beiden gemelde *Provincien*. Tot dit *Kollegie* behooren één *President*, en elf *Raaden*, (van welk acht, wegens *Holland*, en drie, wegens *Zeeland*, verkoren worden:) een *Advokaat Fiskaal*: één *Griffier*; een *Substituut Griffier*; drie *Sekretarissen*, en meer andere Bedienden. Voor dit *Hof*, worden sommige zaken, ter eersten aanleg, en andere, door appel, betrokken, van de byzondere *Rechtbanken* der Steden en Dorpen dezer *Provincie*. Dit *Hof* wyft, in *lyfstraflyke* (*krimineele*) zaken, besliffende: dan, in gemeene- en *borgerlyke* (*civile*) zaken, kan, van deszelfs gewysden, tot den *Hoogen Raad*, beroepen worden.

Behalven het *Kollegie* ter AUDIENTIE der gemeene *LANDSREKENINGEN*, 't welk noch in wezen is; had men in *Holland*, voorheen, een *Kamer* van *REKENINGEN* der *GRAAFLYKHEIDS DOMEINEN*, in deze *Provincie*: dan, sedert 's *Lands Staaten*, het grootst gedeelte der *Domeinen*, ten voordeele der *Provincie* verkocht hebben, is in den jare 1728 besloten, deze *Graaflyke Rekenkamer* te vernietigen, en het bestier der overige *Domeinen* op te dragen, aan de *Gekommittcerde Raaden*, in het *Zuider- en Noorder Kwartier*.

Dat de geheele *Provincie HOLLAND*, in TWE by-
zon-

zondere KWARTIEREN verdeeld zy , is reeds in het voorige herrinnerd : wordende de *scheidinge* tuschen die beiden gemaakt door het YE , 't welk een lange en breede boezem der *Zuider Zee* is. Deze verdeeling grypt niet alleen plaats in het BORGELYK — maar ook in het KERKELYK BESTUUR : in zo verre , alle de KLASSEN dezer *Provincie* , met haare onderhoorige *Leeraaren* en *Gemeenten* , in twee byzondere SYNODEN afgedeeld zyn ; welk'er eene , de ZUID-HOLLANDSCHE — , en de andere , de NOORD-HOLLANDSCHE SYNODE , genoemd word. Alleenlyk is hier aan te merken : dat die *verdeeling* in het KERKELYK — eenigzins anders , dan in het STAATSBESTIER , ingericht is. Die beiden Synoden zouden elkander te zeer ongelijk zyn ; by aldien deze verdeeling , met die in 't Staatsbestier , eevenaarde. Daarom , zyn de Steden HAARLEM en AMSTERDAM , met derzelver onderhoorige Dorpen , die anders tot het *Zuider-Kwartier* behooren , aan de *Noord-Hollandfche Synode* toegevoegt : waardoor , die ongelijkheid verminderd is ; vermits de ZUID-HOLLANDSCHE SYNODE nu , XI en de NOORD-HOLLANDSCHE VI *Klassen* , in zich begrypt.

De XI KLASSEN der ZUID-HOLLANDSCHE SYNODE zyn : 1 , de *Klassis* van ZUID-HOLLAND , anders , van DORTRECHT genoemd : 2 , van DELFT en DELFLAND : 3 , van LEIDEN en NEDER-RHYNLAND : 4 , van GOUDA en SCHOONHOVEN : 5 , van SCHIELAND : 6 , van GORINCHEM : 7 , van VOORN en PUTTEN : 8 , van 's GRAVENHAGE : 9 , van WOERDEN en OVER-RHYNLAND : 10 , van BUUREN : en 11 , van BREDA. De *Klassis* van BUUREN beheld in zich , de *Graaffschappen* , BUUREN , LEERDAM en KUILENBURG , benevens de *Baronie* , YSSELSTEIN ; welke , alhoewel *Domeingooderen* van het

Vor-

Vorstelyk Huis van ORANJE en NASSAU: die, ten aanzien der burgerlyke Regeering, met deze Provincie geen gemeenschap hebben; echter, in het *Kerkelyk*, mede daar onder betrokken zyn. En, desgelyks, de *Klassis* van BREDA; welke, als eene *Baronie* van het Vorstelyk ORANJE-HUIS, behoort tot de GENERALITEITS Landen: en, in 't byzonder, tot *Staats-Brabant*.

De VI KLASSEN der NOORD-HOLLANDSCHE SYNODE zyn: 1 de *Klassis* van ALKMAAR: 2 van HAARLEM: 3, van AMSTERDAM: 4 van HOORN: 5 van ENKHUIZEN: en 6, van EDAM.

Alle de Klassen zenden jaarlyks vier *Leden* tot de *Synodale Vergadering*: met dit onderscheid dat, in *Zuid-Holland*, drie *Predikanten* en één *Ouderling* — maar in *Noord-Holland*, twee *Predikanten* en twee *Ouderlingen* derwaard worden afgevaardigt. Beiden vergaderen ze, in de maand *July*: de eerste in het begin, en de tweede, in het einde der gemelde maand. En, ten aanzien der PLAATZEN, waar dezelve vergaderen, doet men ze jaarlyks verwisselen: dus deze beurt door *alle* de *Klassen* rond loopt.

Na deze algemeene zaken te hebben doen voorgaan, komen we tot de beschryving der byzondere STEDEN, VLEKKEN en DORPEN dezer *Provincie*: en maken daarvan een' aanvang, met

's GRAVEN HAGE*: dewyl deze plaats, alhoewel geen
item

* In 't Latyn, noemt men ze, HAGA COMITIS. En, die omschryving van 's GRAVEN-HAGE is des te noodzakelyker, om ze te onderscheiden, van 's PRINSE-HAGE; een Dorp, in de Baronie- en naby de Stad *Breda*: welk Dorp, om die reden, het HAAGJE, zo veel gezegt als de *kleine Haag*, word toegenaamt; ter onderscheiding, van dezen *Grooten Haag*.

stem in Staat hebbende, echter, al vroeg ook met *stadsge-rechtigheden* begunstigt is geweest: en, voornaamlyk, dewyl ze de *Zetel* der Regeering is, niet alleen van *Holland*; maar ook van 't geheel *Bondgenootschap der Vereenigde Ne-derlanden*. Mitsdien is zy ook de plaats der gewoonlyke Hofhouding van *Nederlands* algemeenen ERFSTADHOUDE: de verblyfplaats der *Afgezanten* der vreemde Mogendheden enz. welk één en ander aan deze plaats een ongemeenen pracht byzet: 't welk de reden is, waarom ze, het *prachtig-* en het *Vorstelyk 's Hage*, toegeuoemt word.

Doorgaans, word zy korthedshalve, den HAAO, of HA-GE, genoemd; met een woord, dat, in de taal der oude Nederlanderen, een in 't wild groeiend *Bosch* betekend †. 'T schynt, dat de *Graven* van *Holland*, in dezen oord, die zeer *boschryk* was, dikwyls met de jagt zich plagten te ver-lustigen: en, dat dezelve daarom, al vroeg, 's GRAVEN HAGE, zo veel gezegt, als 's *Graven-bosch*, genoemd zy: zelfs, lang voor den tyd, dat zy ééne bewoonde plaats gewor-den was. Tot dit laatst gemelde, meend men, dat Grave WILLRM II, die te gelyk *Roomsch Koning* was, de eerste aan-leiding gegeven hebbe; welke zynen Zetel, van 's *Gravenzan-de*, (alwaar de voorige *Graven* hun Hof gehouden hadden;) derwaard verplaatste; doende, in den jare 1250, aldaar, een nieuw Graaflyk Slot, stichten; 't welk door deszelfs Zoon, *Grave Floris V* naderhand voltooid werd. Hierdoor werden toch veelen der eerste *Edelen* des *Lands*, die van 's *Graven* gevolg waren, aangenoopt, om dicht by dit Graaf-lyk Paleis nieuwe Huizen te stichten, ten einde des te nader by 's *Graven* Persoon te wezen: van welke Huizen of Kasteelen der *Edelen* dezes *Lands*, (die meest stonden op den *Vy-verberg*, 't *Voorhout* en den *Kneuterdyk*,) ééne geheele lyf te vinden is, in *S. van Leeuwens oud Batavie*, bladz. 1288 en 1289. 'T is te begrypen, dat ook verscheidene Kooplie-den en Handwerkslieden, aan die zelve plaats, al vroeg zich hebben néergezet, ten einde aan het Hof, en de daar by woonende Edellieden, de behoefkens te verschaffen: waar door, dan, dezelve eerst een *Dorp* —; en in vervolg, een *Vlek* geworden is: 't welk, van tyd tot tyd, door den aan-bouw van meer Huizen, digter betimmerd en verder werd uit-

† Van daar, de benaming van 't HAGELAND, gegeven, aan een gedeelte van *Oostenryks Brabant*, Zuidwaards van de Stad *Leuven*: dewyl 't genoegzaam eeniglyk uit *Boschen* be-staat.

uitgezet : noch laatst, in den jare 1706, aan de Noord-Oost zyde ; welk oord daarom ook noch , de *Nieuwe Uitleg*, word genoemd. In den jare 1620 , werd den *Haag* met *Grachten* omringt ; over welke, aan de voornaamste toegangen, *Opbaalbruggen* gelegd zyn ; ten einde die plaats, in troebele tyden , eenigermate tegen een' onverwachten aanval te verzekeren. Thans vertoond zy zich , in de gedaante van een' onregelmatigen *vierboek* , en is van zo groote uitgestrektheid , dat , ingevolge de Verpondingslyste des jaars 1732, niet min dan 6163 *Huizen*, werden opgegeven. En 't getal der *Inwooneren*, (die van 't *Hager Ambacht* daaronder mede begrepen) word begroot op 41500 : onder welke, echter, ook veele *vreemdelingen* gevonden worden.

Dat zelve Hof ; het welk de aanleiding tot de Stichting en vergrooting dezer plaats, gegeven heeft, behoord nu , aan den *Staat* : en ligt omtrent in het midden. Het is onderscheiden in het BINNEN-en het BUITEN Hof ; die door de zogenoemde *Stadbouderlyke* poort, vereeniging met elkander hebben. Van het BINNEN-Hof, 't welk van een' wyden omtrek is, strekt een voornaam gedeelte, naamlyk, al wat naar het Westen of Zuid-westen staat, voortaan, tot de wooning, voor den Heere PRINS ERF-STADHOUDER, in der ryd : gelyk het reeds daartoe gediend heeft, voor alle de voorige Stadhouderen, sedert PRINS WILLEM I's dood : naamlyk, de PRINSEN MAURITS en FREDERIK HENDRIK, WILLEM II, WILLEM III, en noch laatst, PRINS WILLEM IV. Ten dezen einde is dit Gebouw, van tyd tot tyd, en zelfs noch onlangs, naar de buiten zyde, merkelyk vergroot en verbeterd geworden. En, deze dikwyls daaraan gedaane veranderinge is oorzaak van de onregelmatigheid van dit Gebouw. In het midden van het Plein staat de zogenoemde GROOTZE ZAAL ; die, beneven de daaraan verknochte Vertrekken, het eigenlyk *Woonhuis* der oude *Graven* van HOLLAND is geweest : een oud en zeer aanzienlyk Gebouw ; tot welk men, van de Westzyde, met trappen opklimt. Dezelve is van binnen verciert, in 't midden, met de *Zeevlaggen*, en langs de beiden zymuuren, met de *Vendels*, *Standaarden* en *Keteltrommen*, alle zege-tekenen, in tyden van oorlog, op de vyanden veroverd ; met aanwyzing van plaats en tyd, in welke dezelve bemagtigt zyn geworden. Deze groote Zaal is zonderling merkwaardig, door die algemeene *Staatsvergadering*, welke in dezelve gehouden werd ; in den jare 1652 ; waarin de zaken, die 's Lands Regeering, den Godsdienst en 't Krygswezen betroffen, op eenen vasten voet gesteld zyn. Achter en naast die zelve Zaal zyn de afgezonderde

Ver-

Vertrekken, in welke de Hooge Kollegien gewoonlyk vergaderen: als één voor de Heeren STAATEN GENERAAL: één voor den RAAD-van STAATEN: één voor de GENERALITEITS REKENKAMER: één ander voor de Heeren der ADMIRALITEIT: dus ook voor de STAATEN VAN HOLLAND, GEKOMMITTEERDE RAADEN: desgelyks de PLYTZAAL, en veel meer andere. De HOF-KAPELLE, welke de oude Graven van *Holland* tot de plaats van hunnen Godsdienst plagten te gebruiken, staat ook op het *Binnen Hof*; aan de Noordzyde, hebbende haar uitzicht op den *Vyver*. Zy was aan de *H. Maagd* toegeweid: en werd daarom, de *Kapelle van Maria ten Hove* toegenoot. Dezelve werd, ten gevalle der *Princesse Louise de Koligny*, die van *Franschen* afkomst en Weduwe van Prins WILLEM I was, in den jare 1592, ten dienste der *Walsche Gemeente* ingeruimt: doch, in 1685, als, ter gelegenheid der verbreking van het *Edikt van Nantes*, eene menigte vlugtelingen, wegens den Godsdienst, uit *Frankryk*, herwaard overkwamen, is dezelve merkelyk vergroot: gelyk ze ook nochmaals vergroot is, in den jare 1770. De *Walsche Gemeente* word aldaar, door vyf *Predikanten*, bediend. In dit *Binnen Hof*, naast by den opgang naar het Stadhouderyk verblyf, is ook de HOOFDWACHT der beiden *Hollandsche*- en *Zwitserche* Guardes Infanterie; die elkander dagelyks verwisselen. Dan, de HOOFDWACHT der *Guarde Kavallerie*, is op het *Buiten Hof*. Ten Oosten van het *Binnen Hof*, ziet men het PLEIN; welk de *Parade-plaats* der *Haagsche* Krygsbezetting is.

En, dicht daar by het *Hotel* van *Zyne Doorl. Hoogheid*, den Hertog van BRUNSWYK-WOLPHENBUTTEL, Generaal-Veldmarschalk der *Nederlandsche Republiek*.

Aan den Oostelyksten kant der drie ingangen, naast het *Binnen Hof*, staat het *Huis* van Prins *Jan Maurits* van *Nassau Siegen*; die, van den jare 1637 tot 1643, Gouverneur van dezen Staat, in *Brasilie* geweest is; en, die het zelve, na zyne wederkomst van daar, deed Stichten. Het word veel al PRINS MAURITS HUIS genoemd. Voor den brand, die het zelve getroffen heeft, in 1704, was dit Gebouw veel prachtiger, dan tegenwoordig. Het behoort aan den Staat. In één der *Vertrekken* van dit Gebouw, vergaderen thans de Leden van den *Hoogen Krygsraad*. Ook, word het gebruikt, om de *Gezanten* der uitheemsche Mogendheden, ter gelegenheid hunner plechtige intrée, te ontfangen en te onthaalen.

Onder de andere merkwaardige Gebouwen van 's Hage, verdiend voornaamlyk de oplettenheid, het Oude Hof;
staan-

staande in het *Noord-einde*. Het is van eene groote uitgestrektheid : en van twee tuinen voorzien : waarvan de één achter 't huis is : en , de andere , die omtrent 70 Roeden lang , en 35 breed is , Noord-westwaard voortschiet , tot aan de *Cingel*. PRINS FREDERIK HENDRIK van ORANJE heeft dit Gebouw tot dien voortreflyken staat gebracht , waarin 't zich nu vertoond. By de deeling der nalatenschap van KONING WILLEM III , was het aan den Koning van *Pruiffen* , FREDERIK WILLEM I , ten deel gevallen ; die in 's *Hage* zynde , meer dan eenmaal in het zelve zyn intrek nam ; en wiens Gezanten 't zelve een tyd lang gebruikt hebben tot hunne Wooning : dan , in den jare 1754 , is het zelve , door Koopverdrag , tot de *Domeinen* van den Heere PRINS ERSTADHOUDER , overgegaan. Thans bediend men zich daar van , om , ter gelegenheid der viering van geboortedagen der *Erfschadhouderlyke Familie* , aldaar *Festynen* aan te rechten.

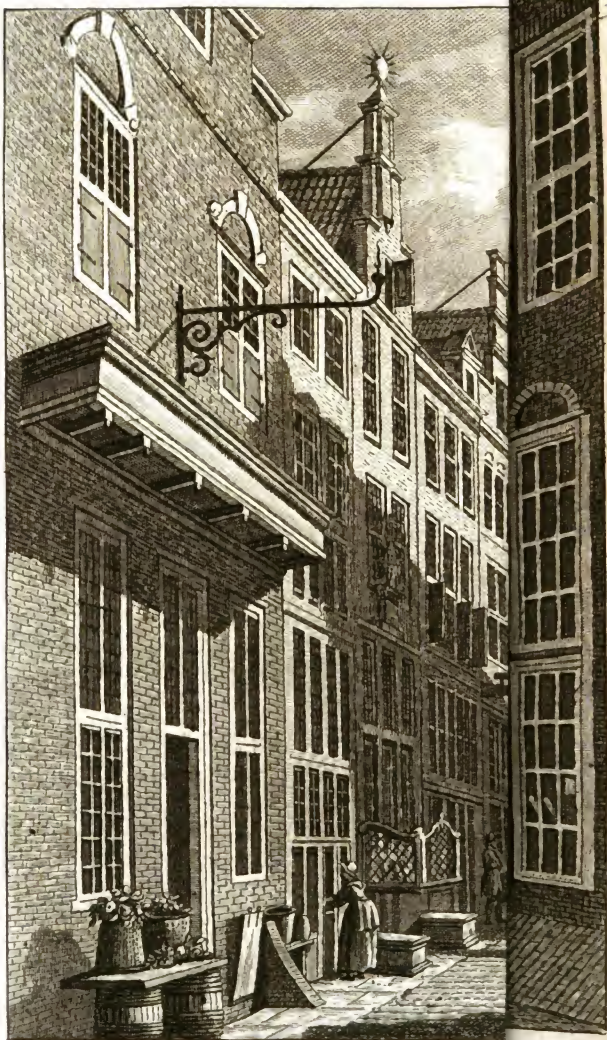
Ook bezit Zyne *Doorl. Hoogheid* , een ander *Huis* , staande op den *Vyverberg* : in 't welk Hoogst Deszelfs Heer Vader , PRINS WILLEM IV , voor den jare 1747 , (toen Hy *Erfschadhouder* van *Holland* geworden is) dikwêrf zyn Hofhouding had.

Daar beneven is de Heer PRINS *Erfschadhouder* , door aankoop , eigenaar geworden van het deftig HUIS van wylen de Gravinne van *Albemarle* , staande op den hoek van het *Buiten Hof* , daar men naar de Gevangen-poort gaat : welk Huis thans diend tot de bewaarplaats der *Stadshouderlyke Bibliotheek* ; 't *Konst-Kabinet* enz.

Het HUIS van den Heer PRINS van NASSAU WEILBURG , zyn uitzicht hebbende op het *Voorhout* , is thans noch niet voltooid : maar , zal zó ten aanzien der groote uitgestrektheid , dan , der nette Bouw order , overtreffen , al wat men , dus verre , in 's *Hage* immer gezien heeft.

Het RAAD-HUIS of STAD-HUIS van 's *Hage* staat Westwaard van het *Buiten Hof* , aan de *Moësmarkt*. Men meend dat dit Gebouw onder die oude *Kasteelen* der *Hollandsche Edelen* , (waarvan we hier voor gemeld hebben,) het *Stam Huis* van het Oud Adelyk Geslachte van *Brederode* , geweest te zyn ; 't welk , in den jare 1560 , of daar omtrent , tot een *Raad-Huis* werd vervaardigt. Aan dit Gebouw is een zonderlinge luister bygezet , in den jare 1733 ; toen de geheele achtergevel en de ééne zydmuur , (die naamlyk op het *Kerkhof* haar uitzicht heeft) zyn vernieuwd geworden.

Voeg hier by , de LOGEMENTEN der stemmende *Steden* van *Holland* ; in welke , derzelver *Afgevaardigden* ter Vergadering der *Staaten* dezer Provincie , en der *Gekommitteerde Raaden*

den van *Zuider-Kwartier*, hunnen intrek hebben: de **HUIZEN** der *Ambassadeurs* en der andere *Ministers* der Koningen en Vorsten van *Europa*, onder welke, dat van den *Ambassadeur van Spanje*, (doorgaans, het *Hof van Spanje* genoemd,) voornaamlyk, sedert deszelfs vernieuwing, noch onlangs, boven de andere, uitmunt: de *Huizen* der aanzienlykste Heeren dezer Provincie, welke aldaar de eerste bedieningen van den Staat bekleden: zo zal men geredelyk moeten toestaan, dat 's *HAGE*, byaldien men 't al geen *Stad* wilde genoemt hebben, (dewyl het van geene wallen of muuren omringt, noch van poorten voorzien is,) echter, de eere heeft van het grootste en schoonste **VLEK** van geheel *Europa*, te wezen.

Voor de **NEDERDUITSCHÉ HERVORMDE GEMEENTE**, welke in 's *Hage* zeer talryk is, en bediend word, door *X Predikanten*, zyn drie byzondere **KERKEN**, geschikt: naamlyk, de **GROOTE**-de **KLOOSTER**-en de **NIEUWE-KERK**.

De eerste is de *Oude Parochie-Kerk*. Deze was, in de tyden der Roomsgezinden, aan den *H. Apostel Jacobus*, toegeweyd; als den *Patroon*, (*Bescherm Heilige*) van 's *Hage*. Zy staat genoegzaam te midden dezer plaats: en is, zo ten aanzien der grootte, als der sierlykheid, voor eene der beste Kerken van *Neêrland* te rekenen. Men ziet, op het *Choor*, de *Eere-Tombe* van den *Lieutenant Admiraal*, *Baron Jakob van Wassenaar*, Heer van *Obdam*; die in 1666, in een *Zeeslach* tegen den *Engelschen Admiraal*, Hertog van *York*, in de *Noord zee* met zyn *Schip* gesprongen is. En, in eene *Kapelle*, in den *Noorder hoek* dezer Kerke, is de *Graftombe* van den Ridder, *Gerrit van Affendelft*, Raad in den *Hove van Holland*, en deszelfs *Echtgenoot*, vrouwe: *Beatrix van Dalem*. Deze beiden zyn in *marmer* uitgehouwen, en by uitstek prachtig.

De tweede Kerk staat, in het *Voorbout*; den allersfraaften oord van 's *Hage*. De naam van **KLOOSTER-KERK** strekt noch ten aandenken, dat dezelve eertyds behoord hebbe, tot het toen daarby staand *Klooster der Dominikanen*, anders gezegt, de *Predikbeeren*. Zy was, kort na den tyd der *Hervorming*, eenige jaren, tot een *Wapenbuis*, (*Arsenaal*) gebruikt geweest: dan de *Religie-verschillen*, ter gelegenheid der opgekomen *dwalingen der Remonstranten*, gaven gelegenheid, om dezelve weder ter oefening van den *Godsdienst*, te verwaardigen: naamlyk, voor de *Contra-Remonstranten*, of *Gereformeerden*, die van deze Kerk zich bedienen moesten: dewyl de *Hoofd Kerk* door de *Remonstranten* in bezit genomen was. En vermits *Prins MAURITS van ORANJE*, die een yve-

rig voorstaander der *Contra-Remonstranten* was, aldaar gewoonlyk zynen Godsdienst verrichte; werd ze, sedert dien tyd, meest de *PRINSE-KERK* genoemd. Deze is de Kerk, in welke, alle elfde jaar, de Zuid-Hollandsche Synode vergaderd.

De *derds Kerk*, die, in 't Zuider deel van 's Hage, aan het water 't *Spuy*, staat, heeft haaren oorsprong, sedert den jare 1649: en is, van een geheel ander maakzel, dan de Kerken, die reeds in de Roomsche tyden waren gebouwd: hebbende geen *Cboor*: maar, zynde van eene eironde (*ovale*) gedaante, en boven gedekt, door eene *Koepel*; gelyk, genoegzaam alle de nieuwe Kerken, in onzen tyd dus gesticht worden. Recht tegen over den Predikstoel, is, in 1766, een fraaje besloten *Zitplaats*, in een buitenwaard uitspringend *Paveljoen*, gemaakt, ten dienste der *Stadhouderlyke Familie*.

Voorheen, had de *Hoogduitsche Gemeente* in 's Hage, eene byzondere Kerk; die van een klein begrip was, staande, voor aan in het *Noord einde*: en weleer behoorende, tot 't zogenoemde *Sakraments Gasthuis*. Dan, nu word deze Kerk eeniglyk gebruikt door de *Engelsche Gemeente*: en de *Hoogduitsche Predikant*, die te gelyk een medelid der *Nederduitsche Kerkeraad* en *Klassis* is, predikt 's Zondags, de eene reize voormiddags, en de andere 's avonds in de *Nieuwe Kerk*.

De *Lutherische Gemeente* heeft, aldaar, eene zeer fraaje Kerk: staande op de Burgwal dicht by de *grootte Markt*.

Desgelyks, hebben alle andere Gezindheden, als, de *Remonstranten* en *Mennoniten*, elk ééne, en de *Roomsgезinden*, drie Kerken: gelyk 'er ook eene *Portugeesche* en eene *Hoogduitsche Joodsche Synagoge* is.

Aan het Hoofd der *MAGISTRAAT* van 's Hage is de *BALJUW*; die te gelyk *Schout* is, in allerlei voorvallende Krimineele zaken. Deze is thans, de Hoog Edele Heer *FREDERIK HENDRIK, Baron van WASSENAAR*, Vryheer der *beiden Karwyken*, en 't *Zand*, enz. enz. En, de andere leden bestaan, in 't algemeen, uit *negen SCHEPEN*: beneven eenen *tienden*, die mede in de *Rechtbank* zit; dan, eigenlyk, *Schepen van Scheveningen* is; welk dorp aan het *Hager-Ambacht* behoord. Van deze *negen SCHEPEN*, (die voor al hun leven dienen,) zyn alleen de *zes oudsten* in rang *verkiezbaar*; tot de *Borgermeesterlyke waardigheid*: en, drie derzelver dadelyk, als *BORGERMEESTERS*, in bediening. Voorheen, stond de keuze dezer Heeren, als 't bestier hebbende, over de *Provinciaale Hoofd- en Hofplaats*, aan de Heeren *STA-*

TEN

TEN van *Holland*, of, by derzelver afwezenheid, aan de Heeren GEKOMMITTEERDE RAADEN van het Zuider-Kwartier: dan, sedert de herstelling van het Stadhouderschap over deze Provincie geschied de verkiezing, (gelyk, ten tyde der voorige Stadhouders) nu weder, door zyne Doorl. Hoogheid den Heer PRINS ERSTADHOUDER, uit een overgeleverd dubbeld getal. En, de daartoe bestemde dag is, de 25 November. Behalven dit is 'er een Kollegie van twaalf Heeren VROEDSCHAPPEN; die ook, in sommige gelegenheden, afzonderlyk vergaderen. Aan den *Magistraat*, zyn een *Treasurier* en drie *Sekretarissen* toegevoegt.

De gansche HAAGSCHE BORGERY is, in zes *Vendels*, of *Kompagnien*, afgedeeld; die elk door eenen byzonderen *Kapitein* en eenige mindere Officieren worden bestierd, en alle samen onder een' *Kolonel* staan. Elke *Kompagnie* moet eenige manschap uitleveren, die 's nachts de wacht op het Stadhuis waarnemen. En, alle samen zynze gewoon, nadat zy zich eenigen tyd in den wapenhandel geoefend hebben, een jaarlyksche *Exercitie* te verrichten, voor de *Stadbouderlyke Familie*, in de *Koekamp*. Ook, heeft deze *Schuttery* de byzondere gewoonte van jaarlyks sommige zogenoemde *Mryhoemen* te planten; die doorgaans met zinryke inscriptien versierd zyn: als, één voor de *Staten van Holland en West-Friesland*: één voor de *Staten Generaal*: één voor den *Prins* en een tweede voor de *Princesse van Oranje*: één voor den *Hertog van Brunswyk*: één voor den *Prins* en de *Princesse van Nassau Weilburg*: één voor de *Magistraat van 's Hage*: en, eindelyk, één voor den *Kolonel* der geheele *Schuttery*.

Elk, die den *Haag* beschouwd, als de Hofhoudings plaats van het *Stadbouderlyk Huis*: en, als den zetel van zo veel hooges *Staats-Vergaderingen*, van de beiden *Gerechts Hoven*, den *Hoogen Krygsraad*, enz.: als het verblyf van alle *Buitenlandfche Afgezanten*: en daarby, overweegd, dat deze plaats, behalven zo veel lieden van den eersten rang, die daar bestendig gehuisvest zyn, ten allen tyde vervuld is met een menigte *Vreemdelingen*; die, 't zy alleen door nieuwsgierigheid, 't zy, ter oorzaak van eenige bevordering, in burger- of krygs bedieningen, aan het *Stadbouderlyk Hof* te zoeken, uit alle de *Nederlandsche Provinciën*, derwaard toevloeyen; die kan geredelyk zich verbeelden, (alhoewel, hy zelf nimmer een ooggetuigen daarvan geweest was,) dat deze plaats altyd woelig en levendig moet zyn. De groote *pracht* en *zwelg*, die de levenswyze aldaar veel al verzeld, brengt de levensmiddelen tot een hoogen prys: maar, geeft ook, ter

andere zyde, aan al wie neefingen, ambachten of konsten oefenen, gelegenheid; om veel te winnen. Daardoor, ziet men, dat het den Inwooneren, doorgaans redelyk wel gaat. En, de dagelyksche verkeeringe, met allerlei flach van Vreemdelingen, maakt de *Hagenaars*, zo beschaaft en beleeft, als elders in enige Stad der Nederlanden: gelyk ook, de *Nederlandsche taal* nergens, dan, aldaar, zuiverder gesproken word.

Zullen we iets aanhalen, van de LOTGEVALLEN van 's *Haag*? Onder dezelve is merkwaardig het onheil, 't welk dezelve overkwam, in den jare 1528, door den Gelderschen Veld-Oversten, *Maarten van Rossum*; die met een troep van 1500 of 1600 Krygsknechten, van *Utrecht* en langs *Leiden* komende, den *Haag* by verrassching overviel, de voornaamste huizen uitplonderde en verwoefte; by welke gelegenheid te gelyk de *Groote Kerk* werd aan brand gestoken: waarna, hy met een grooten roof van Goud, Zilver en andere kostelikheden, weêr te rugge trok. Geduurende de Spaansche troebelen, heeft de *Haag* mede dergelyke plonderingen en verwoefingen moeten ondergaan: inzonderheid, in den jaren 1572 en 1574. In den jare 1672, toen Koning *Lodewyk XIV* de voor-aanliggende Provinciën bemachtigt had, zou den *Haag* een voortigelyke zo niet veel ergere ramp getroffen hebben; als de Hertog van *Luxemburg*, in den Wintertyd, de wateren bevroren zynde, met een vliegend leger, van ruim 10000 mannen, meende, uit *Utrecht* langs *Woerden*, recht streeks over het *Ys*, derwaard te trekken; waarvan de tyding, de Inwooneren dezer plaats met grooten schrik vervulde. Dan, door 's Hemels gunstig beleid, een schielijk dooiweêr volgende, als dees Hertog dadelyk in aantocht en tot *Bodegrave* en *Zwammerdam* genaderd was, werd deze verderflyke toeleeg terstond verijdeld. En, vermits gemelde gevallen genoegzaam deden zien, hoe zeer de *Haag*, als een open vlek, bloot lag voor allerlei overrompelingen; is 't niet te verwonderen, dat voor en na ontwerpen gesmeed zyn, om deze gewigtige plaats, door Vestingwerken te versterken: gelyk men, zelfs, in den jare 1629, daarmede, aan de noordzyde, een begin gemaakt had. Dan, uit Staatkundige inzichten, is daarvan niets geworden: en heeft men zich alleen vergenoegt, die plaats met Grachten te omgeven*.

* Van dezen *Haag*, is eene geheele Beschryving voor het licht gebracht, door *J. de Riemer*, in 2 Deelen.

De OMMELANDEN van 's *Hage* zyn by uitstek vermakelyk en, (dat iets zeldzaams is,) ontdekt men, in dezelve, naar de verschillende Hemelstreken, eene verwonderenswaardige *verscheidenheid*. Ten zuiden ziet men schier niet, dan grasryke weilanden: ten westen, koorlanden, boomgaarden en *lusthoven*: ten noorden, zandige duinen; door welke, in de jaren 1664 en 1665, een steenen *straatweg* aangelegt is, tot aan 't Dorp *Scheveningen*, ter lengte van 916 *Rhyndlandsche* Roeden: dus, van ruim een half uur gaans: vermits, tot elk volle uur gaans, 1500 dezer Roeden gerekend worden. Aan dezen weg, als men naar *Scheveningen* wil, ter linkerhand, ligt het vermakelyk *lusthuis*, ZORGVLIET: het welk aangelegt is, door den beroemden Raadpensionaris *Jakob Katz*: en nu bezeten word, door den Hoog Ed. Heer Grave *Willem van Bentink*, Heer van *Rhoon* en *Pendrecht* enz. enz. En, in het oosten of liever het noordoosten van 's *Hage*, ziet men, het lommerryk *HAAGSCHE BOSCH*; zeer dicht bezet met *Eiken*- en *Beuken*-boomen, die daar natuurlijk in 't wild groeyen.

Aan het einde van dit *Bosch*, omtrent een half uur gaans van den *Haag*, staat het Vorstelyk *Lusthuis*, de ORANJE-ZAAL; het welk gewoonlyker het Huis in het *Bosch* genoemd word. Het was aangelegt, door Prins *FREDERIK HENDRIK* van ORANJE, voor deszelfs Gemalinne, *Princesse Amelie* van *Solms*: dan is, door wylen zyne Doorl. Hoogheid Prins *Willem IV*, kort na deszelfs voltrokken huwelyk, met *Princesse ANNA* van *Groot-Brittanje*, merkelyk vergroot, en vermeerderd, met vleugels: gelyk ook van achter met een fraajen tuin voorzien. Op dit Huis in 't *Bosch*, is de *Erfstadhouderlyke Familie* gewoon, haar zomer-verblyf te houden: wanneer, ook dagelyks een detachement der beiden Regementen *Guardes*, beurtelings, derwaard trekt, om 'er de wacht te houden.

By de Beschryving van den *Haag*, voegen wy, die van het *HAGER-AMBACHT*: het welk tot het *Gerecht* van 's *HAGE* behoord: vervattende in zich de dorpen *Scheveningen*, *Eikenduinen* en *Half-Loosduinen*.

De naam van *Scheveningen* word ook geschreven, *Schevelingen*. De huizen van 't zelve, (immers de meeste) stonden, eertyds, aan geene zyde der Kerk: dan, de hooge Zeevloed,

met harde stormwinden verzeld, hebben van tyd tot tyd, de voorste duinen, en derzelver voorland, met de daarop staande huizen, afgeslagen en weggespoeld; inzonderheid, in den jare 1470; toen ook de Oude Kerk weggeraakt is: en, (om van geene mindere vloed en te gewagen) door den zogenoemden *Allerheiligen-vloed*, den 1. November des jaars 1570. En, naarmate, die uiterste- en naast aan Zee staande huizen weggeraakt zyn, heeft men dit dorp meer binnewaard bebouwd: 't welk veroorzaakte, dat men de *Kerk*, die eertyds midden in het dorp stond, nu, aan het uiterst einde, geplaatst vind. Men ziet, op het Stadhuis van 's Hage; eene Schildery, waarin de gedaante van *Scheveningen*, na de wegspoeling der eerste Kerk, verbeeld word: en, in deze, staat de tweede *Kerk* noch zeer verre, van het Zeestrand: en men ziet 'er, verscheidene huizen, zelfs geheele straaten, tusschen beiden staande. Van deze *Schildery*, is eene aftekening, in *P. Cluverus Batav. Oudheden I Deel*, by *Bladz. 76*. Het dorp is noch tamelyk groot en volkryk: bestaande de Inwooneren meest van de *Vischvangst* in de *Noordzee*; waarvan de Inwooneren van 's Hage dit voordeel hebben, dat zy dagelyks met verschen *Visch*, uit dit dorp gespyzigt worden. Dit dorp word dagelyks, door de *Hagenaars* en vooral, door de *Vreemdelingen*, bezocht, om een Zee-lucht te scheppen, Van daar de menigte der *Herbergen*; waarin deze allerlei ververschingen, (hoewel voor geen geringen prys,) bekomen kunnen. De *Hagenaars* verkiezen, veelmaal, ook, wanneer ze in 's Hage ondertrouwd zyn, in dit dorp, zich in den echten staat te laten bevestigen: 't welk, aan den *Koster* van dit dorp, geen gering voordeel toebrengt. De *Scheveningers* zyn ook *Burgers* van 's Hage en hebben hunnen *Schepen* in de *Rechtbank* aldaar, gelyk wy hier voren *blad. 418* hebben aangeroot.

EIKENDUINEN ligt, een half uur gaans, ten westen van 's Hage, op den weg naar *Loosduinen*. Het was, in vroegeren tyd, een *Kerkdorp*: dan, de Kerk, in 1581 afgebroken zynde; is 't nu niet meer dan een *Buurtschap* van sommige hier en ginds van elkander verstrooide huizen. Deze Kerk was, in de Roomschegezinde tyden, vermaard, door een zogenoemd *H. Kruis*, 't welk daarin bewaard werd, en waaraan men een wondere kracht toefschreef. Daarom, werd die Kerk, in dien tyd van rondom veel bezocht, door *Bedevaarten* derwaard. Zelfs, noch heden, zegt men, de plaats, waar die Kerk gestaan heeft, een voorwerp der Roomsche bygelovigheid te wezen: gelyk ook, dat de Roomschegezinde Inwooneren van 's Hage en deszelfs buurschap

schap verkiezen, op het Kerkhof van *Eikenduinen*, ter dezer oorzaak, begraven te worden.

LOOSDUINEN behoort alleen voor een klein gedeelte, 't welk naast by 's Hage ligt, onder het HAGER-Ambacht: om welke reden, wy dit HALF-Loosduinen, noemen. De *andere helft* behoort, als een Heerlykheid, aan het Vorstlyk Huis van ORANJE: en zal daarna voorkomen, in de *Beschryving* van DELFLAND.

Ook behoort het Dorp *Ryswyk*, slechts een kwartier uurs van 's Hage gelegen in enige opzichte onder het Ambacht, (naamlyk voor zo verre de Ambachts-Heerlykheid betreft,) waarom een lid van de Magistraat van 's Hage Ambachts-heer van Ryswyk is.

Overgaande tot de *elf* STEMMENDE STEDEN dezer Provincie, en wel, van het ZUIDER-KWARTIER, komt eerst in aanmerking.

DORTRECHT: welke de *eerste* is, in rang, onder alle de Stemmen dezer Provincie: dewyl ze voor de *oudste* Stad gerekend word. De naam zelve, dien *Hadr. Junius* (*Batav. Hist. pag. 413*) DURDRECHT wil uitgesproken hebben, schynt ons een' hoogen ouderdom te herinneren: dewyl, dat woord *drecht*, *trecht* of *tricht*, 't welk in meer andere namen van Steden en dorpen * invloeyd, oorspronglyk is, van 't Latynsch woord, *Trajectum*; het welk, een *veir* of eene plaats van *overtocht* eener rivier, betekend. Doch, of eene rivier, de *Dort* of *Durd* geheten, daar of daaromtrent geweest, dan, of de rivier de *Merwe*, over welke by deze Stad, een voornaam *veir* is, daar ter plaatze, ooit de *Dort* genoemd geweest zy; kan niemand met zekerheid zeggen. Doorgaans word deze naam, korthedshalve, DORT, uitgesproken. In 't Latyn, noemt men die Stad *thans*, DORDRACUM.

De gelegenheid dezer Stad is, in onzen tyd, zeer verschildende van die, voor den jare 1421: want, toen was zy eene *Land Stad*; hebbende ten zuiden, dien grooten zulf *Hollandfchen Waard* die, naar deze Stad, de *Dortfche waard*, genoemd was, besloten tusschen de *Merwe* en de *Maas*, (die toen, langs *Heusden* en *Geertruidenberg*, rechtstreek naar de

Noord.

* Zodanige naamen zyn in onze Nederlanden zeer gemeen: als, ATRECHT, BARENDRECHT, HAASTRECHT, KIELDRECHT, MAASTRICHT, MOORDRECHT, OSSENDRECHT, MYDRECHT, PAPENDRECHT, SLIEDRECHT, WOENEDRECHT, ZWYNENDRECHT, enz.

Noordzee liep,) en vervuld, met verscheidene volkryke dorpen; die, in gemelden jare, op S. Elizabeths nacht, door een inbrake van den *Merwêl dyk*, by 't gewezen dorp *Wieldrecht*, onder vloede; waardoor, (gelyk de oude *Hollandfche Chronyk* getuigt,) LXXII *Parochien*, met veelen van derzelver Inwooneren, zyn vernield geworden. Door dezen ramp, welke ook veele andere oorden van *Holland* deerlyk getroffen heeft, was, van dien geheelen waard, niets overgebleven, dan de Stad *Dort*, beneven eene kleine ftreek lands, bezuiden dezelve; welke, sedert dien tyd, een *eiland* geworden is; door die groote waterplas, de *Biesbosch*, (ook het *Bergsveld* genoemd,) van al het overige afgecheiden: en, dat klein Ommeland word noch, het *Eiland van Dortrecht*, genoemd.

Dewyl de Stad, ten aanzien van haaren halven omtrek, aan de noord-noordoost- en noordwestzyde, door de groote rivier, de *Merwêl* of *Merwede*, met een' Kronkel omgeven word; is zy niet, dan aan de landzyde, van een muur en gracht voorzien. Aan deze landzyde, heeft zy vyf poorten: van welke, de twee uiterfte ten westen en ten oosten; de eene de *Groote*- en de andere de *Kleine Sluispoort*, genoemd worden: dewyl, by dezelve, *Sluizen* aangelegt zyn, welke dienen, om het rivier water, by vloed tyd, uit de Stads Gracht te keeren. De andere drie, tusschen die beiden, worden, de eene de *Spuy*-de ander, de *Friefche*- en de derde, de *St. Jorispoort*, geheeten. Behalven deze, zyn 'er noch zeven poorten aan den waterkant, by welke de straaten eindigen: onder welke, de *Groote Hoofspoort* de voornaamste is. De OUDE HAVEN, die weleer de eenige *Haven* dezer Stad schynt geweest te zyn, heeft haare opening en vereeniging met de *Merwêl*, aan de noord- of noordooftzyde: dan, vereenigt zich ook, door eene binnen gracht, die met een' krommen elleboog te midden door de Stad loopt, aan de westzyde, met die zelve rivier. Behalven deze- zyn 'er noch drie andere *Havens*, ook binnen de Stad, doch nader by de rivier: als *Wollewevers haven*, de *Nieuwe Haven*, het *St. Maartensgat*, (welke drie met elkander vereenigt zyn,) en eindelyk, de *Kalkhaven*.

Dortrecht is doorgaans zeer dicht betimmerd: daarom, niet tegenstaande die Stad nauwelyks 900 Rhynd. Roeden, in haaren omtrek halen kan, teld men in dezelve 3954 *Huizen*: en word het getal der Inwooneren op 18000 begroot.

Allerwege om de Stad, ziet men eene menigte *Buitenplaatsen*, *Lusthoven*, en *Blekeryen*; welke de wandelwegen, in derzelver omtrek, zeer veraangenamen.

De HERVORMDE GEMEENTE, die zeer talryk is, tellende,
om-

omtrent 8000 *Ledematen*; word door VIII *Predikanten* waargenomen: en, de *H. Dienſt*, in drie *Kerken*, verricht; die genoemt worden, de *eene* de *GROOTE*- de *tweede* de *AUGUSTYEN*- en, de *derde* de *NIEUWE KERK*.

De *GROOTE-KERK* ſtaat, in het weſteinde der Stad, aan de uitwatering der zo evengemelde *Binnengracht*. Dewyl zy, by haare eerſte ſtichting aan de *H. Maagd Maria* toegeweid was, is zy, in de Roomsche tyden, meêſt met den naam van *Lieve Vrouwe Kerk* bekend geweest. Zy was weleer, een *Kapittel Kerk*, ſtaande onder een *Deken* en twaalf *Kanoniken*. Zy is een kruisgebouw van eene ongemeene grootte: doch, de *Toren*, die, naar de ontworpen ſchets, met een hoog Spits behoorde voorzien geweest te zyn, is, voor een derde deel, onvoltooid gebleven: vermoedelyk, dewyl men beducht was, dat de zwakheid van den grond denzelven, byaldien zo hooger opgehaald werd, niet zou hebben kunnen dragen. Zo van buiten, als voornaamlyk van binnen, vertoond zich deze Kerk zeer prachtig: en heeft, behalven een fraai *Orgel*, een' konſtig gewerkten *marmeren Predikſtoel*; die in 1732 is gemaakt, uit een *legaat*, door zekeren Heer *Hendr. van der Vucht*, aan die Kerk toegewezen. En, wat veel meer ten aanzien dezer Kerke merkwaardig is, beſtaat, in de *goude vaten*, die, by het *H. Avondmaal* gebruikt worden: als drie *Schotels*, vier *Bekers*, ééne *Kan:* gelyk ook een *goud Bekke*, dat by de bediening van den *H. Doop* gebruikt word. Het *Choor* dezer Kerk is de Vergaderplaats der *Provinciale Synode*, welke in elk elfde jaar binnen deze Stad ſamenkomt.

De *AUGUSTYEN-KERK*, waarin (dewyl zy omtrent in het midden der Stad ſtaat) het meerder deel van den openbaaren dienſt verricht word) behoud dien naam, naar de *Monneken* der order van *Augustinus*, aan welker Klooster, dezelve voorheen behoort heeft. In de Konſistorie Kamer dezer Kerk, heeft de *Dortſche Klaſſis* (die ook, de *Klaſſis* van *Zuid-Holland* word genoemt,) haare jaarlykſche byeenkomsten.

De *NIEUWE-KERK*, weleer de *S. Niklaas Kerk* genoemt, ter eere van haaren *Befchermer Heiligen*, aan wien zy toegeweid was, ſtaat in het noordoost einde der Stad.

De *WALSCH* GEMEENTE dezer Stad heeft *twee Predikanten*: en de *ENGELSCH* éénen *Predikant*.

Ook vind men, te *Dortrecht* ééne *LUTHERSCHE*-, ééne *MENNONITEN*-, drie *ROOMSCHE-KERKEN*, en ééne *JOODSCHE SYNAGOGE*.

Het *RAADHUIS* te *Dort* draagt alle merktekenen van vroegen

gen ouderdom: zynde van een zeldzame bouwworder: en aan den trans, van rondomme, met uitfpringende torentjes vercierd.

Van de overige *openbaare gebouwen*, welke deze Stad, met alle de andere groote Hollandsche Steden gemeen heeft, zal 't onnodig zyn, eene byzondere beschryving op te geven. Onder dezelve behooren: de *LATYNSCHESCHOOL*; die, ten allen tyde, aldaar in grooten bloei geweest is: twe *Stads Waagen*: eenige *GAST-, OUDE MANNEN en VROUWEN-WEESHUIZEN*, enz.

De zogenoemde *KLOVENIERS DOELE*, is daardoor des te aanmerkenswaardiger, dewyl die vermaarde *Dortrechtse Nasionale Synode*, in welke de Religie verschillen, tusschen de *Arminiaanen en Gomaristen* (anders gezegt, de *Remonstranten en Kontra-Remonstranten*), ten voordeele der laatstgenoemde, beslist werden, op eene groote *bovenzaal* van dit gebouw, in den jaren 1618 en 1619, gehouden is. En, vermoedelyk, was, ook aldaar de Vergaderplaats, der *Nationale Synode*; welke 30 jaren vroeger, naamlyk, in 1578, binnen deze Stad gehouden is.

Ook is daar, behalven een lands *KRUIT TOREN*, een *LANDS MAGASYN*, waaruit, vooral in tyden van oorlog, de andere Magasynen der grenssteden, van Krygsvoorraad voorzien worden. Om die reden, noemt men dit, een *Stapel Magasyn*. In dit Magasyn worden ook de blikke *Pontons* bewaard; door welker behulp de *Schipbruggen*, over de rivieren geslagen worden: en, daarom, houden de *Kaptein en Kaptein Lieutenant der Pontons*, die het opzicht daarover hebben, met eenige onder 'hen staande manschap (de *Pontgasten*) altyd hun guarnisoen te *Dortrecht*. De bekwaame gelegenheid dezer Stad, tot den af- en aanvoer, door de rivier de *Merwe*, als mede, door de *Dortse Kijl*, welke de *Merwe* vereenigt met 't *Hollands Diep*, 't *Haringvliet*, en met alle de *Zeeuwse stroomen*, maakt dezelve, tot een *Stapel Magasyn*, geschikter, dan eenige Stad, in de Nederlanden.

Deze Stad is by uitstek welgelegen, tot den Koophandel; dien zy ook dadelyk dryft, niet alleen ter Zee, maar ook, langs de Rivieren, den *Rbyn* en *Maas*; die (hoewel de eerste door de *Waal*) haare wateren, by *Loevenstein*, vier uren boven *Dort*, in de *Merwe* uitstorten. En, door de zogenoemde *Dortse Kijl*, die, ten allen dage, ongemeen Schipryk is, kunnen de Koopgoederen, die van daar worden afgescheept, bekwaamlyk, niet alleen naar *Zeeland*, maar ook naar *Brabant, Vlaanderen en andere Oostenryksche Provin-*

vincien, verzonden worden. Langs den *Rbyn* word haar het *bout* met geheele *vlootten* afgevoerd: waarvan altyd een groot gedeelte, aan den oever der rivier de *Merwe*, by het noordoostende der Stad, in het water ligt: en het overige opgezet en bewaard word, in de *bouttuinen*. Vandaar de menigvuldige *Zaagmolens* rondom de Stad; in welke dit *bout* bereid word: gelyk ook, eene menigte van *werwen*, langs den buitenrand der Stads gracht; op welke het hout bearbeid word, tot den Scheepsbouw; dus het *Scheepstimmeren* eene voornaame handteering is der Ingezetenen. Door dien zelven weg, ontfangen de *Dortenaars*, ook veel *Rbynsche* en *Moeselwynen*. Langs de *Maas* bekomen zy, van *Luik*, molensteenen, steenkalk, tras en dergelyke waaren. Dan, gelyk de *Koopbandel* langs den *Boven Rbyn*, sedert het graven van het *Panderfch Kanaal*, 't welk de *Waal*, in den Zomertyd, veelal zeer ondiep doet worden, merkelyk afgenomen is; is ook de *Luikschehandel* zeer verminderd, naar mate de *Tollen* langs de *Maas*, sedert eenigen tyd, voornaamlyk, na den *Utrechtschen Vrede* van 1713, te zeer vermenigvuldigt zyn geworden. De handel in *Koorn* schynt, in dezen tyd, aldaar noch, in den grootsten bloei te wezen. Tot meer gerief voor dezen laatstgemelden handel, is te *Dortrecht*, in den jare 1669, eene byzondere *Koornbeurs* gesticht; onderscheide van de Groote *Beurs*; in welke de andere Kooplieden daggelyks vergaderen: welke laatste, te gelyk met de Stads *Pleeschebal*, onder een dak, begrepen is.

Dewyl het recht der *Hollandsche* goude, zilvere en kopere *Munt* te slaan, (voor zo verre het *Zuider-Kwartier* der *Provincie* aangaat,) alreeds, sedert den jare 1418, aan deze Stad verknocht geweest is, als eene gifte des Hertogs *Jan* van *Beieren*, den Oom en Voogd van *Vrouwe Jacoba*, gedurende derzelver minderjarigheid; zo is ook binnen dezelve, een *MUNTHUIS*; dat een zeer groot gebouw is; staande niet verre van de *Beurs*, van daar noord oostwaard.

Meer andere voorrechten zyn, door de oude *Graven* van *Holland*, aan de Stad *Dortrecht* verleend: onder welke, voornaamlyk uitmunt, het *STAPELRECHT* *. Ingevolge dit recht, mogen die van *Dortrecht*; sommige koopgoederen, die met *Schepen* de *Merwe* op- of afvaren, aanhouden, ontladen, te koop.

* Over den oorsprong en betekenis van dit woord, *Stapelrecht*, worden voelerly gissingen gemaakt. Zie, daarvan, de *Beschryving* van *Holland*, by *Tirion* IV Deel, in de aantekeningen, by blad. 327.

koopveilen, en, van al wat verkocht word, zekere rechten vorderen: of, byaldien die zelve waaren, 't zy al of niet verkocht zynde, van daar naar elders zullen worden weggevoerd, zy alsdan, verbodemen, dat is, uit het één in het ander Schip doen *overladen*. Hoe zeer ook andere Steden dezer Provincie al voorlang, vertogen tegen dit recht, waardoor, haare eigene Ingezetenen benadeeld werden, hebben ingebracht; is, echter, deze Stad, door verscheidene Graven van *Holland*, daarin bevestigd, en tot heden in deszelfs bezit gebleven: hoewel dit recht ten éenen tyde wat besnoeid, en, ten andere verder uitgebreid geweest is.

De *Stads* REGERING te *Dortrecht*, is, van die der andere Hollandsche Steden, merkelyk verschillende. Voornaamlyk, bestaat dezelve, uit verscheidene byzondere *Vergaderingen*. De eerste is de OUD RAAD, die het voornaam lichaam der *Regeering* uitmaakt; en, raadpleegt over allerlei zaken, die den welstand der Stad en Borgery betreffen. Dees Oud-Raad is saamgesteld, uit XL VROEDSCHAPPEN; onder welke, de *Schout*, *Borgemeesteren* en *Schepenen*, mede begrepen zyn; welke, niet zo zeer in gemelde hoedanigheid, dan wel als *medeleden* der *Regeering*, in dit Kollegie zitting hebben, naar den rang der jaren, in welke zy tot de *Regeering* eerst bevorderd werden. En, met dezen Oud Raad, vergaderen somwylen, (daartoe geroepen wordende,) de zogenoemde GOEDE LIEDEN VAN AGTEN; die de *Gemeente* verbeelden; wanneer zy eenige zaken van wege de *Gemeente* hebben voortedragen: gelyk deze laatste ook het opzicht hebben, over het maken en verbeteren der *Stadswerken*. Die in hoedanigheid als Oud-Raad (welke zo veel, als het *radicale* der *Regeering* is) in dit aanzienlyk Kollegie zitting hebben, blyven daarin, geduurende al hun leven. Het GERECHT bestaat, uit den HOOG SCHOUT, vier regeerende BORGEMEESTEREN en negen SCHEPENEN, beneven twe THESAURIERS of *Stads Ontfangers*, den PENSIONARIS en drie SEKRETARISSEN. Behalven deze twe, is 'er een derde *Kollegie*, genoemd, MANNEN VAN VEERTIGEN; die, alhoewel sommigen van derzelver leden, te gelyk Leden van den Oud-Raad, echter, van den Oud-Raad zelve, onderscheiden zyn. Deze zyn de eigenlyke *Kies Heeren* der *Schepenen*; welke jaarlyks, den tweden maandag in *September*, benoemen een dubbeld getal, der leden voor den Oud-Raad, waaruit, in 't één jaar, vyf en in het ander, vier *Schepenen* verkoren worden: staande de keuze, uit dit dubbeld getal, aan zyne Doorl. Hoogheid, den Heere PRINS ERNSTADTHOUDER.

In de *binnenlandfche beroerten*, die de geheele Provincie Hol-

H E T

Holland van tyd tot tyd zeer gefchud hebben, heeft deze Stad veel deel gehad. In den jare 1572, verkoos zy der *Staaten* zyde, tegen den Koning van *Spanje*: en, federt dien tyd, heeft ze (alhoewel van geene de minfte Veftingwerken voorzien,) nooit weêr door vyandelyk geweld, gelyk wel iommige andere Steden, konnen overwonnen worden: waartoe, haare gelegenheid op een *eiland*, dat van rondom door breede wateren is afgefloten, veel geholpen heeft. Daarom word zy gemeenlyk, de *DORTSCHE MAAOD*, genoemd.

Tot de *Jurisdicție* van *Dortrecht* behoord mede de *Bannery* en *Vrye Heerlykheid* *MERWEDE*: die haaren naam heeft; van het *slot* *MERWEDE*; waarvan, noch overblyfselen van 't muurwerk te zien zyn; ftande een weinig ooftwaard van de Stad, op een eilandje, aan den rand van den *Merwe-Stroom*, van welke dit *slot* zyn naam ontfangen had. Dit *slot* is, beneven een groot gedeelte der *Heerlykheid*, door den S. *Elizabeths* vloed, in 1421, weggeraakt. De Oude *Heeren* van *Merwede* worden, in de *Nederlândsche Gefchiedfchriften*, dikwerf vermeld. Na de uitfterving van dit geflachte, is deze *Heerlykheid* aan het geflacht van *Boetzelaar* gekomen; en, in 1604 aan de Stad *Dortrecht* verkocht, voor 38000 gulden. De Oud-Raad van *Dortrecht* bezit, derhalven, deze *vrye Heerlykheid*; welker grondgebied zich tot binnen de muuren hunner Stad uitftrekt. De Oud-Raad der Stad fteld, een' der *Heeren* Borgemeefteren, tot *Leen Heer*; die, van *Stadswege*, den *BANNER-HEER* van *MERWEDE* verbeeld. Ook is 'er een *BALJUW* van *Merwede*; die desgelyks door de Regeering der Stad word aangefield; en die, in deze hoedanigheid, gedurende den tyd van 8 dagen, 's jaars, beginnende, met den 5 Juny, ingevolge een oud gebruik, het *Krimineel Rechtsgebied*, ook over de Stad *Dortrecht*, oefend; en, om die reden, de *Schout* van 8 dagen, genoemd word.

Ook bezit de Stad *Dortrecht*, de *Ambachts Heerlykheid* van het Dorp 's *GRAVENDERL*; in het Land van *Streyen* gelegen.

HAARLEM volgt, na *Dortrecht*, onmiddelyk; als de tweede ftemmende Stad dezer Provincie: liggende 3 kleine uren gaans ten weften, van *Amsterdam*; tuffchen welke beide Steden, eene recht- doorgaande *trekvaart* is: gelyk men eene andere *trekvaart*, van daar, gegraven heeft, naar *Leiden*; 't welke 5 uren gaans, van *Haarlem*, zuidwaard ligt. Daardoor, word die Stad veel doorgetrokken, van de Reizigers, die genoegzaam, uit alle Steden van *Holland*, naar *Amsterdam*, en wederom, willen. De Rivier, het *SPAARNE* of *Sparen*, die, uit het *Haarlemmermeir*, gedeeltelyk door de ooftzyde der

der Stad loopt, en by *Sparendam* in het Te vald, geeft aan *Haarlem* geen mindere levendigheid; ter oorzake der onophoudenlyk heen- en weervarende groote Schepen: dewyl, deze de eenige weg is, langs welken de Schepen, die de Zee bouwen, uit *Zeeland* en *Holland*, naar *Amsterdam*, of verder, over de *Zuider Zee*, naar *Friesland* en *Groningerland*, en weder te rugge, hunne reize hebben ingericht.

Aangaande den eersten oorsprong dezer Stad, en of dezelve toeteschryven zy, aan de Oude *Herulen*; of aan zekeren *Heer Lem*, uit *Friesland* oorspronglyk; dan, aan het Ridderlyk geslacht van *Haarlem*; het welk zyn Stamhuis had, in de nabuurschap van *Beverwyk* en *Heemskerk*; en wat al meer deswege gegift word: in deze zaken zullenwe niet treden. Zeker is het, dat *Haarlem*, nu zo ten aanzien van zyne aangenaame en voordeelige gelegenheid, dan, van zyne zynlyke en fraaje gebouwen en straten, eene der meest bezienswaardige Steden dezer Provincie zy. En, van de groothed dezer Stad, mag men oordeelen, uit het getal van 7963 *Huizen*, die daarin gevonden werden, by de opgave der *Verpondingslysten*, in den jare 1732: wordende de *Inwooneren*, op tusssen 40- en 50000, geschat. Zy is, ten allen tyde, wel, als eene prachtige- maar nimmer, als eene sterke Stad, bekend geweest. Eertyds, had zy de gedaante van een onregelmatig vierkant: dan, de *Nieuwe uitleg*, aan de noordzyde, in den jare 1672, (toen de *Franschen*, de voor aan liggende Provincien overheerd hadden, en ook *Holland* meenden intedringen,) heeft eene merkelyke verandering daarin veroorzaakt: dewyl, toen 452 *Huizen*, welke daar stonden, als in een *Voorstad*, der Stad ingetrokken, en omgeven werden, met eene nieuwe wal, van acht bolwerken; (*bastions*) eenigermate, naar de veranderde Vestingbouw kunde aangelegt. Deze *nieuwe uitleg*, is, door twe lynrecht lopende grachten, van de oude Stad, afgezonderd: en, langs deze grachten, ziet men, de grootste en prachtigste gebouwen dezer Stad.

Zy heeft acht LAND-POORTEN: naamlyk: de *Spaarnevrouder-Poort*, aan de oostzyde der Stad; alwaar de *Amsterdamsche* Schuiten af- en aanvaaren. En, niet verre van daar, aan die zelve oostzyde, is de *Sebalkwyker-Poort*. Ten zuiden, zyn: de groote- en kleine *Hout-Poort*; (door welke de weg naar den zogenoemden *Haarlemmer-Hout* gaat). Ten westen, ziet men, de *Raam-Poort*; de *Zyl-Poort*, waar de *Leidsche* Schuiten af- en aankomen: en, de *Deimans-Poort*. Ten noorden, is alleen de *Kennemer Poort*: die ook, als tot den nieuwen uitleg

leg des jaars 1672 behoorende, de *Nieuwe-Poort*, genoemd word. En behalven deze, zyn 'er noch twe *Water-poorten*: naamlyk, de *Amsterdamfche* en de *Leidsche Water-poort*.

De meeste *ſtraaten* der Stad lopen uit, op de *MARKT*, die van een groote ruimte en in 't midden der Stad, is. Aan 't weſteinde derzelve, ſtaat het *STADHUIS*: een oud gebouw pronkende, met een' sierlyken Toren. Daar mede, is verenigt, een fraai *Schavot*, of Gerechtsplaats, van ſteenen opgericht; 't welk zyn uitzicht op de Markt heeft.

Achter het *Stadhuys*, ziet men het *PRINCE HOF*: eertyds het *Jakobiner-Klooster*; 't welk, nu, tot een *Arsenaal* of *Wapenhuys* diend: gelyk ook, in een der vertrekken, de *Stads Bibliotheek* bewaard werd: en, in andere, de *Gilden*, beneven meer andere Genootſchappen *zamenkomen*. De *Tuin*, achter dit gebouw, is, door het Genootſchap der *Geneeskunde* (*Collegium Medicum*,) in den jare 1720, met vergunning der Edele Groot Achtb. Magiſtraat, tot een *Hortus Medicus* aangelegt.

Op die zelve Markt, ſtaat ook de *GROOTE KERK*; welker ſichting, aan den Hertog *Albrecht van Beieren*, Grave van *Holland*, word toegeſchreven. Zy was weleer, aan *S. Bavo*, die voor den Apostel en Beſchermer-Heiligen der *Gentenaaren* gehouden word, toegeweid. Zy is de grootste Kerk van geheel *Holland*; in de gedaante van een *Kruis* geſicht: en behoeft, zo ten aanzien van haare nette bouworder, als van haar fraai en zienlyk onderhoud, voor geene ééne der andere *Nederlandſche Kerken*, te wichten. Zonderling word dezelve verciend door haar groot en koſtelyk *Orgel*; uitwendig met konſtig beeldwerk verciend. In die zelve Kerk, hangt een *Schip*, van onder met een zaag voorzien: 't welk gezegt word, de nagedachteniſſe te bewaaren van de verovering der Stad *Damiate*, in *Egypte*, gedurende den zogenoemden *H. Oorlog*, in den jare 1219; welke veroveringe, voornaamlyk, door die van *Haarlem* zou volbracht zyn; die, onder de aanvoering van Grave *Willem I*, mede eene kruistogt derwaard ter Zee, hadden bygewoond; en die, vermits de Haven dier gemelde Stad met een yzeren keten afgeſloten was, door middel van zodanig een *Zaag-Schip*, die keten verbroken; en zich, daardoor, den weg tot de Stad geboord hadden: hoewel anderen liever willen, dat dit een *Scheepje* zy, het welk voorheen voor den Altaar van het *Scheepmakers Gilde* gehangen heeft: te meer, dewyl de gedaante van dit *Scheepje* te nieuwerwets is, dan om met de *Schepen*, die men, in dien ouden tyd, gebruikte,

te

te hebben overeengestemt. Ook, zouden eenige *Klokjes*, die in den klokken toren dezer Kerk hangen, en die 's avonds van 9 tot half 10 uren geluid worden, gegoten zyn van metaal, 't welk de *Haarlemmers*, ter gelegenheid der verwinninge der Stad *Damiate*, buit gemaakt hadden: weshalven dezelve noch heden, de *Damiaatje's*, worden genoemd. De *Toren*, die te midden op het kruis staat, en onderscheiden is, van den gemelden *klokken toren*, is van hout opgetimmerd, doch met lood bekleed: en voorzien, met een zeer goed *klokkespel*.

Behalven de Groote, zyn, in *Haarlem*, noch drie andere Nederduitsche GEREFORMEERDE KERKEN; in welke gezaamenlyk, door IX Predikanten, de *H. Dienst* volbracht word. De JANS KERK behoorde eertyds, tot de *Kommanderie* der Heeren van *S. Jan*, anders gezegt, de *Ridders* der Orde van *Maltha*; die *Johannes* den *Doper* tot hunnen *Patroon* erkennen: van welke order een *Kommandeur*, in de daar by gelegen *Kommanderie*, zyn verblyf had. De straat, in welke deze Kerk staat, die van de markt noordwaard naar de *Nieuwe Stad* loopt, word, noch heden, de *S. Jansstraat*, geheeten.

De andere word de *NIEUWE KERK* genoemd; die gesticht is, in het jaar na den gesloten *Munsterischen Vrede*, naamlyk, 1649. Zy staat, in het zuidwestelyk deel der Stad.

Eindelyk, is 'er ééne, die de *BAKANESSER KERK* genoemd word, naar de buurt of wyk der Stad, de *Bakanes*; naby de rivier, het *Sparen*.

Ook, bevind zich te *Haarlem*, eenere Gereformeerde *WALSCH*E GEMEENTE, die bediend word, door twee *Predikanten*, en tot haar gebruik heeft, eenere *Kerk*, die in de *Roomsche* tyden behoord heeft, tot het *Begynen Hof*.

De *LUTHERSCHE GEMEENTE*, aldaar, word mede bediend, door twee *Predikanten*.

Van de overige *Gezinheden*, zyn de *Remonstranten*, de minste in getal: en hebben niet meer, dan ééne *Kerk* en *Predikant*.

De *MENNONITEN* hebben, aldaar, vyf *Vergaderplaatzen*: en verscheidene zogenoemde *Vermaners*, ten eenen tyde, meer of minder, dan ten anderen.

Doch, behalven de *Gereformeerden*, zyn de *ROOMSGEZINDEN*, de meesten, veel meer dan een derde deel der *Inwooneren* uitmakende. Dan, onder dezelve bevinden zich veele zogenoemde *JANSENISTEN*.

Deze laatstgenoemden hebben zelfs, te *Haarlem*, eenen *Bisschop*; die daar geogluikt word: en dees is 't Hoofd der

der *Jansenisten* door geheel *Holland*; gelyk hy ook gewoon is, de open vallende Statien, met Priesters zyner gezindheid, zo veel hem doenlyk is, te vervullen.

Dit voorrecht der *Jansenisten*, van in *Haarlem* hunnen *Bischof* te mogen hebben, is noch een overblyfzel en schaduw van die *BISSCHOPLYKE waardigheid*, die van ouds, sedert den jare 1559, aan deze Stad is gehecht geweest: want, onder die XIII nieuwe *Bisschoppen*, welke Paus *Paulus IV.*, op de voorsprake des Konings *Filips II.*, in de *Nederlanden* aanstelde, was die van *HAARLEM* mede begrepen; die de *Groote*— of *S. Bavo's Kerk* tot zyne *Kathedrale Kerk*— en het geestelyk Rechtsgebied over geheel *Holland* had: terwyl de goederen der ryke *Abdy* van *Eginond*, (waarvan hy zelf *Abt* geweest was,) hem, tot zyne Staatvoering werden toegelegd. Dees nieuwe *Bisschop* was, *Nicolaus à Nova Terra* (anders gezegt, van *Nieuwland*;) die ook, in 1562 dadelyk wierd ingeweid; dan, in 1569, van zyn *Bisdom* afstand deed, aan *Godefried* van *Mierlo*; welke de laatste *Bisschop* dezer Stad geweest is. En, daaruit kan men verstaan de reden, waarom de *Roomsgesinden* der andere party, naamlyk, der *Jesuitsgesinden*, (naar men zegt,) noch een zogenoemd *KAPITTEL* van *Kanonniken* onder zich hebben, met een zekeren *Prooft* en *Deken*; alle, als waren zy noch behoorende, tot de *Kathedrale Bisschoplyke Kerk* van *Haarlem*: waartoe zy verkiezen, sommige *Roomsche Priesteren*, in *Holland*; welker posten, wanneer de een sterft, weder door een' anderen vervangen worden.

De sterke doorbrekende *Reformatie*, inzonderheid, in 1566, en volgende jaren, heeft het *Bisschoplyk* gezach binnen deze Stad terstond zeer beteugeld: voornaamlyk, toen die Stad, in 1572, der Staaten zyde koos: en den Prins *WILLEM I.* tot haren *Stadhouder*, aannam.

Doch, het gevolg hier van was, voor *Haarlem* zeer do-delyk: dewyl *Don Frederik* van *Toledo*, zoon des Hertogs van *Alba*, in den winter des zelve jaars, de Stad belegerde; welke na eenen kloekmoedigen tegenstand, die van beiden zyden veel bloeds gekost heeft, (niet tegenstaande Prins *Willem I.*, tot tweemaal toe, alle pogingen in 't werk stelde om die Stad te ontzetten,) eindelyk, door hongersnood geperst, in 't begin van July des volgende jaars, aan hare vyanden zich overgeven moest: by welke gelegenheid, alhoewel, van der Spaansche zyde, uitdrukkelyk *lyfsгенade* toegezegd was geworden, niet te min, van de krygsbezetting, meer dan 2000; met derzelver bevelhebberen, ook eene menigte

E e

van

van Borgers, en eenige Predikanten, werden omgebracht. Waarna de Kathedrale- en de andere Kerken, door den Bisschop *Godefried van Mierlo* weder, ten dienste der *Roomsgezinden*, werden ingeweid. In den jare 1578, ging *Haarlem*, andermaal, aan de *Staten* over: en heeft, na dien tyd, geene verdere onlusten van den oorlog behoeven uit te staan.

Niet weinig praald de Stad *Haarlem*, met de eere, dat binnen dezelve, in den jare 1440, de onwaardeerbare DRUKKUNST is uitgevonden: door dien beroemden *Laurens Jansz. KOSTER*; die ook aldaar, het eerste *Boek*, geintituleerd: *Spiegel der Beboudenisse*, en daarna meer andere gedrukt heeft; van welken druk, te *Haarlem* noch een *exemplaar* te zien is; waarvan, (vermits men, zo zeer vroeg, de konst van één blad papier aan de beiden zyden te drukken, niet verstond,) alle de bladen, twe en twe, tegen elkander geplakt zyn. De toevallige wyze, hoedanig dees *Laurens Koster*, tot de uitvinding dezer konst gekomen zy, is zeer zonderling, en waardig, om in de geschiedschriften, te worden nagezien. Dat eenige Schryveren, deze eere, van *Haarlem* onttrekken, en liever aan de Stad *Mentz*, hebben willen toeërkennen, is alleen veroorzaakt, door zekeren *Jan Faust* of *Fust*, een' der knechts op *Laurens Koster's* drukkerij; welke, op een Kersnacht, wanneer zyn Meester, met zyn Huisgezin, in de Kerk ter Misse gegaan was, met de *letteren* en andere gereedschappen der drukkerij, naar *Amsterdam*, en verder over *Keulen* naar *Mentz* vluchtte; en daar de drukkerij zelf aan den gang bragt; gelyk, *Hadrianus Junius* onwedersprekelyk deze gepleegde *letter-dievery* bewyft, (*Hist. Batav. pag. 431*). Noch heden ziet men, *Haarlem* uitmunten, in de konst van *Boek-drukken*: en, de daartoe gebruikelijke *letters*, worden nergens menigvuldiger en beter, dan in die Stad, gemaakt, en van daar alomme verzonden.

Het *Huis*, waarin dees *Laurens* gewoond-, en die gemelde konst geoeffend heeft, word te *Haarlem* noch vertoond; staande op de *markt*, schuins tegen over de Noordzyde der *Groote Kerk*. En, men ziet op den Voorgevel van dit Huis, 's *Mans* afbeeldzel, met een *drukperste*: en dit *Latyns Byfchrift*, in vergulde letteren:

M E M O R I Æ S A C R U M.
 T Y P O G R A P H I A,
 A R S A R T I U M O M N I U M
 C O N S E R V A T R I X,
 N I C P R I M U M I N V E N T A,
 A. L. C O S T E R O.
 H A R L E M E N S I
 M C C C C X X I I X.

Ook, heeft het *genootſchap* der *Geneeskunde* (*collegium Medicum* te *Haarlem*, in het midden van den tuin achter het *Prince Hof*, een zeer fraai ſteenen *Standbeeld* van dien uitvinder, met zinryke *Latynſche Opſchriften* versierd, opgerecht, tot deszelfs altoosduurende gedachteniſſe *.

Mede word aan *Haarlem* geen geringe luister bygezet, door de aldaar, in 1752 opgerichte *HOLLANDSCHE MAATSCHAPPY* der *WETENSCHAPPEN*: en wel door toedoen der Wel Edele Groot Achtb. Regeerders dezer Stad, onder de beſttering des Heere C. C. H. van der *Aa*, Predikant der Euangel. Lutherſche Gemeente dier Stad, en *Sekretaris* dezer *Maatſchappyy*: welke de eerſte is van dit ſoort van *Maatſchappyyen*, die ooit in onze *Nederlanden* zyn bekend geweest. Onder meer andere middelen, ter bevordering van alle fraaje Konſten en Wetenschappen, word, door de Heeren *Direkteuren* en *Leden* derzelver, jaarlyks, een *vrage* ter beantwoording opgegeven: en, dien, die dezelve *vrage*, in geſchrift, beſt beantwoord heeft, eene *goude Medaille* toegewezen en ter hand geſteld; om welker rand, de naam des Schryvers, beneven het jaartal gemeld ſtaat. Zy vergaderen, in een der vertrekken, van het *Prince-Hof*; en wel éénmaal 's jaars, in de maand *Mey*, *buitengewoon*; om te bepalen, niet alleen, welk geſchrift, de *vrage* des voorigen

* Een uitvoerig verhaal, van deze *uitvinding*, beneven eene *verdediginge* der eere daarvan, ten opzichte van *Haarlem*. vind men in een byzonder geſchrift, geïmituleerd: *Het derde Jubeljaar der uitgevonden Boek-drukkunſt* enz. uitgegeven, door *Job. Chriſt. Seiz*: en gedrukt, te *Haarlem*, by *Iz.* en *Job. Enſchede*, in 1740.

rigen jaars, best beantwoord heeft, maar ook, welke *vraag*, weder, voor het lopend jaar, zal worden opgegeven. Deze *Hollandsche Maatschappy* maakt, zeer goeden opgang: en, is het getal, zo der *Buiten- als Binnenlandsche Leden* der zelve sterk aangegroeid.

Van de liefhebbery tot de *bloemen*, inzonderheid, tot de *Tulpen* en *Hiacinten*; die by de *Haarlemmers* zo verre plagt te gaan, dat zy, een soort van Koophandel daarvan aanleggen, en voor ééne enkele *bolle*, duizenden guldens besteden konden; zal 't onnodig zyn, veel te zeggen: dewyl zy, (hoewel de liefhebbery zelve onder hen noch niet is afgesleten,) echter, van die buitenfporigheid reeds voorlang terug gekeerd zyn.

Van meer belang waren, by de Inwooneren dezer Stad, de *WEVERTYEN*, van *wolle- linnen- katoenen- en zyde stoffen*, de laatste, zelfs, met *goud- en zilver draad* vermengt; wogens welke, *Haarlem* eertyds beroemd geweest is. Dan, deze *manufactuuren* zyn, sedert eenige jaren, aldaar, gelyk in meer andere *Hollandsche Steden*, zeer aan 't kwynen geraakt. Het voornaame, waarvan 't gemeen, noch heden, een goed middel van bestaan heeft, zyn de *blekeryen* van gesponnen *garen* en van *lyrwaden* of *linnen*; welke laatste, ten dien einde, wel geweven, maar ongebleekt, in menigte van elders hun worden toegezonden. Daarom zyn, in den omtrek van *Haarlem*, naamyk, ten westen zeewaard aan, en vooral in de nabuurschap van *BLOEMENDAAL*, eene menigte van *blekeryen*: wordende toegeschreven, aan eene byzondere hoedanigheid, van het *water*, 't welk door de beekjes van de duinen vloeit, dat 't linnen, 't welk, daar gebleekt word, geen weêrgaê heeft, in witheid, met al wat elders daartoe word aangewend. Daarom, zyn zelfs verscheidene lieden te *Amsterdam* gewoon, hunne gemaakte linnen klederen, naar *Haarlem* te zenden, om ze daar te doen wasschen en bleeken.

De *HAARLEMSCHE REGEERING* bestaat, uit *XXIV VROEDSCHAPPEN*; die, éénmaal aangesteld, vooral hun leven, in dien post volharden. Uit dit Kollegie worden verkoren, een *HOOFDSCHOUT*; die drie of zes jaren zyn ampt bekleed: vier *BORGEMEESTEREN*; van welke, alle jaren twee afgaan, en twee anderen aankomen: en zeven *SCHEPENEN*; die alle jaren veranderen: staande de *keuze* daarvan, uit een dubbeld-tal, door de leden der *Vroedschap* opgegeven, aan zyne Doorl. Hoogheid, den Heer *Prins ERNSTADTHOUDER*. Aan deze leden der Regeering, zyn als *ministers* toegevoegt: *twe* *PENSIONARISSEN*: vier *SEKRETARISSEN*: en twee *THESAURIERS*. De-

ze worden alle door de Vroedschap benoemt, op de rekommandatie van Hoog gemelde zyne *Doerl. Hoogheid*: en, blyven dienen voor haar gansch leven.

Het OMMELAND van *Haarlem* is by uitnemenheid vermakelyk: en, heeft eene zeer gezonde *lucht*. Ten westen, heeft men een vlak en aangenaam gezicht, over de *blekeyen*; 't welk gestuit word, tegen de *duinen*; langs de *Noord zee*, van welke, de Stad één uur gaans verwyderd ligt. Van het zuiden naar 't noorden vloeid, ter lengte van omtrent twe uren gaans, de SPAAREN-Stroom; die langs de beiden boorden rykelyk bezet is, met fraaje *lustbuizen* en tuinen. En, wat *Haarlem* van buiten meest verciert, is het zogenoemde HAARLEMMERHOUT, ten zuiden der Stad, en ten westen der genoemde rivier. Het bestaat, uit twee byzondere *bosscben*; het een, 't OUDE- en het ander, 't NIEUWEHOUT, genoemd; die vervuld zyn met *Eiken- Beuken-* en andere boomen; en, die hier en ginds, doorsneden worden, door lange *dreven*, de eene in de andere lopende. Zy beslaan, niet de tusschen in liggende weylanden en luthoven, omtrent 60 morgen lands. Dit *Haarlemmer-Hout*, was, gedurende de belegering der Stad, in de jaren 1572 en 1573, door de *Spanjaarden* geheel uitgerooid, dan is daarna weér op nieuw beplant. Het verschaft, niet alleen, den Inwoonen der Stad, maar ook der nabuurige steden en dorpen; het vermaak van wandelingen.

Noordwaard van *Haarlem*, en naby die Stad, ziet men noch, de overgeblevene stukken muurwerks, beneven een ouden Toren, van het ouds vermaard *Huis te KLEEF*: op welk, de Bevelhebber, *Don Fredrik van Toledo*, gedurende het beleg van *Haarlem*, zyn *Hoofd kwartier* had: dan, dat ook, by de overgave der Stad, in 1573; door de *Spanjaarden*, deerlyk verwoest is.

De Stad *Haarlem* bezit, behalven haar eigen rechtsgebied, ook sommige DORPEN, elders, als AMBACHTS-HEERLYKHEDEN: naamlyk, BLOEMENDAAL, anderzins ook *Aalbrechtsberg* genoemd; in de nabuurschap der Stad: als mede, KALSLAGEN: NOORDEN: NIEUWVEEN: en ZEVENHOVEN; alle in 't Baljuwschap van *Rbynland* gelegen.

De groote Meir, tusschen *Haarlem*, *Amsterdam*, en *Leiden*, word, naar deze Stad, de HAARLEMMER-MEIR, genoemd.

DELFT of *Delf*, * in 't Latyn, naar de meervoudige uitsprake,

* Van deze Stad is eene fraaje *Beschryvinge* voor handen,
Ec 3 door

fp rake, *Delpbi*, genoemd, de derde der stemmende Steden in het zuider-kwartier van *Holland*, ligt aan het water de *Schie*, 't welk by *Schiedam* in de *Maas* vloeid: één uur gaans, van 's *Hage*: twe, van *Rotterdam*: drie, van *Leiden*: en vier, van *Gouda*. Met de drie eerstgemelde, heeft ze gemeenschap, door *trekvaarten*: waardoor, de af- en aankomst zeer gemaklyk en min kostbaar is, door de *Trekschuiten*, die by dag en nacht heen en weêrvaaren. Aan *grootte Schepen*, die hunne mast niet kunnen stryken, geeft echter die Stad geenen doortogt: dewyl zy van binnen, niet dan steene- en geene *Opbaal-bruggen* heeft: en deze, (immers eenigen derzelver,) onder, van eene nauwe opening, voorzien zyn. En, vermits 'er mede geene gelegenheid is, om buiten de Stad om te vaaren, zo zyn alle zulk slach van *grootte Schepen* verplicht, buiten de *Schiedammer-Poort* te blyven liggen; alwaar een bekwaame *baven* voor dezelve is toegerecht *. In deze *baven*, liggen ook, de zogenoemde *Buiten-jachten*, van welke de Leden der hooge Kollegien, ter gelegenheid Hunner te volbrengen Kommissien, zich bedienen. Aldaar, is ook de plaats, waar alle de *Beurtschippers*, die van elders, op eenige der binnenlandsche Steden van *Holland*, zyn bevracht geweest, in het wederkeeren, ter gezette tyden, afvaaren; en waarheen, de Passagiers zich begeven, om Scheep te gaan.

De *gedaante* der Stad is ongelyk verder, in de *lengte*, dan in de *breedte*, uitgestrekt. Zy heeft, om haaren *muur*, die geheel ongestekt, en enkel met uitspringende *Torens*, naar den ouden trant, voorzien is, eene breede *gracht*: en, word doorsneden, met veele meest recht lopende *Binnen-grachten*, die, aan verscheidene plaatzen, met elkander gemeenschap hebben; en, die altyd van versch *water*, uit de rondom lopende *vlieten*, voorzien worden; 't welk, in de *Schie*-stroom- en, door dezen, zyn ontlasting in de *Maas* heeft.

door den Heer Borgemeester van ASSENDELFT opgesteld. Daarna, is eené tweede, met den *titel* van de *Nieuwe Beschryvinge* van *Delft*, voor 't licht gekomen: waarvan de meeste daarin voorkomende zaken, uit het eerstgenoemd werk, overgenomen zyn.

* Dat deze verhingeringe der doortocht der *grootte Schepen* opzetlyk geschied, om daardoor de Stad *Gouda* te begunstigen, zal nader, in de Beschryving dezer Stad worden aangewezen.

heeft. Onder dezelve, is de voornaamste, de *oude Delft*; zo veel gezegt, als de *oude Grift*; die de Stad, van de *Haagsche*- tot de *Rotterdamsche*- en *Schiedamsche-poorten*, overlangs doorloopt: door welke, de gemeene vaart is, der kleine Schepen, die de Stad passeeren konnen. Van deze *Delft*, meend men, de Stad haaren naam ontfangen te hebben. Gemelde *Binnengrachten* verschaffen eene groote luchtigheid en cieraad, aan deze Stad; welke, behalven dit, met fraaje *huizen* doorgaans rykelyk vervuld is. Eenmaal, naamyk in den jare 1536, is deze Stad, door een *fellen brand*, dus ten eenemaal vernield, dat, niet meer dan 300 *huizen*, waren overgebleven. Voor dezen brand, stonden binnen dezelve, 2609 *huizen*: dan, deze zyn daarna veel voortreflyker opgetimmerd, en van tyd tot tyd vermeerderd. Het getal der *huizen* bedraagt, nu (die der Voorsteden daarvan uitgezonderd,) 4236: en, dat der Inwooneren word, op meer dan 22000, geschat. Zy heeft, omtrent *één uur gaans*, in haaren omtrek. *Delft* is niet zo levendig en woelig, dan veele andere Hollandsche Steden; alwaar meer koophandel gedreven word. Doch, men vind 'er, niet te min, veele welgegoedde Ingezetenen. Van *zeven Poorten*, is deze Stad voorzien: waarvan, ééne ten noorden, de *Haagsche-poort* genoemd word. Ten westen zyn de *Schoolpoort* en de *Waterslootsche*- ook, de *S. Joris poort* genoemd. De *Rotterdamsche*- en *Schiedamsche-poorten*, die zeer naby elkander staan, zyn ten zuiden: en worden, door de *Schie*, die daar uit *Delft* te voorschyn komt; van elkander gescheiden. Van daar oostwaard, aan den zuid oostelyk hoek der Stad, is de *Oostpoort*: en, aan die zelve oostzyde, de *Koepoort*.

In den aanvang der Nederlandsche beroerten, scheen *Delft*, Hollands Hoofdstad, te zullen worden: dewyl Prins WILLEM I, in dien hachlyken tyd, zich nergens veiliger oordeelende, dan binnen deze Stad, aldaar zyne Stadhouderlyke residentie genomen had: want dit veroorzaakte, dat 'er voor en na verscheidene *Staatens Vergaderingen* gehouden werden: gelyk ook het Hof van *Holland*, uit 's *Hage* derwaard verplaatst werd. Het gebouw, 't welk die Prins bewoonde, word daarom noch heden, het PRINCE HOF, genoemd. Het staat, aan de *oude Delft*, recht tegen over de *oude Kerk*: en was certyds het Vrouwen Klooster, van 's *Agte*, of *S. Agata*. In dit *Prince-Hof*, is ter deze gelegenheid, FREDERIK HENDRIK, Prins Willems jongste zoon, in het voorjaar van 1584, gebooren. Doch, sedert den moord, door *Baltasar Gerards*, aan dien 's *Landsvader* gepleegt, den 10 July deszelfen jaars, is zyne weduwe, *Louisa de*

Coligny, met haar geheele Hofgezin, naar 's *Hage* vertrokken: en mag alleen, als een gevolg der voorgige *Hofhouding* en, der gemelde beschreyenswaardige gebeurtenisse binnen *Delft*, worden aangemerkt: dat daarom de *Nieuwe Kerk* dezer Stad, de *BEGRAAFPLAATS* der *Stadbouderlyke Familie* geworden, en daarna bestendig gebleven is. In het voorhuis van dit *Prince Hof*, ter *slinkerzyde*, als men de trappen opgaat, zyn noch te zien de tekenen der twee kogels, met welke, die *Prins* doorschoten is; met een *byschrift*, waardoor, deze snoode daad, beneven 't jaartal, word aangeduid.

Dit *gebouw* is wel groot: maar, heeft uitwendig niet veel aanzien. Op een der boven vertrekken, (die de *Spinkamer* der *Nonnen* van dit Klooster was,) zynde eene *ruime zaal*, welker muur van rondom beschilderd is, met de Geschiedenisse van den *Maagdenroof* der *Benjaminieten*, word nu de *Synodaale vergaderinge*, zo der *Walsche* als der *Zuid-Hollandsche* Predikanten gehouden. De *KERK*, die weleer aan dit Klooster behoord heeft, word nu gebruikt, door de *WALSCH* GEMEENTE dezer Stad, welke onder het opzicht van twee Predikanten staat.

De *NEDERDUITSCH* GEMEENTE dezer Stad word, sedert den jare 1767, door VII Predikanten, waargenomen: en, zy verricht haaren Godsdienst, in twee KERKEN; welker ééne de *OUDE* en de andere, de *NIEUWE Kerk*, genoemd word. Veeltyds, ziet men die beiden Kerken openstaande: en, de doortrekkende *Reizigers* zyn gewoon dezelve, in 't voorbygaan, te bezichtigen.

In de *OUDE Kerk*, die weleer aan den *H. Hippolitus*, en daarna aan den Apostel *Bartholomeus* toegeweid geweest is, vind men verscheidene fraaje *Graftomben*: als in het *Choor*, één van *Pieter Pieterz. Hein*: en, een ander van *Maarten Herpersz. Tromp*; beiden wakkere *Zee Helden*, wier gedachtenisse billyk, door zodanige eere-tekenen, mag in wezen blyven. Desgelyks, is, aan den ingang dezer Kerke, een *Grafschrift*, in marmer uitgehouwen, van den vermaarden *Antboon* van *Leeuwenboek*; die, door behulp der *Mikroskopen*, zo veele wonderen der natuur ontdekt heeft: en van meer anderen. Men ziet den *Toren* dezer Kerk, merkelyk voorwaard overhellende: doch, dat men dezen misstant, aan een voorbedachten raad des Bouwmeesters; hebbe toetschryven, (ten einde deszelfs konst des te meer zou blyken;) en niet, aan eene zakking van den grond; zal men bezwaarlyk geloven kunnen.

De *NIEUWE Kerk*, die, in de *Roomsche* tyden, tot haare

Pa

Patroneſſe gehad heeft, *S. Urfula*, de geleidſtar der zogenoemde 11000 *Maagden*, ſtaat op de *grooten markt*, recht tegen over het *Stadbuis*. In deze Kerk, is, op het *Cboor*, de prachtige *Tombe*, die, in den jare 1609, op 's Lands gemeene koſten opgerecht is, boven den *Graſkelder* van Prins WILLEM I; van ORANJE; dié daarna de gemeene BEGRAAFPLAATS van alle de *Princen* en *Princeſſen* van dat *Doort. Huis* geworden is. Boven het graf, word het *lyk* van den *Prins* liggende verbeeld, onder een verhemelte; aan hebbende, een' langen rok: en, aan deſzelfs voeten, ligt 's *Prince bondje*; 't welk hem, in het dorp *Reymenant*, by *Mechelen*, éénmaal, uit 't gevaar der gevangenneming zyner vyanden, gered heeft; en 't welk daarna zich dood hongerde, door droefheid, over zyns Meesters verlies. Aan 't voeteinde, word dieſelve *Prins* verbeeld, als zittende, in het harnas. Het eerst is, van wit *marmere*: en, het tweede van metaal, toebereid. Alle de *cieradien*, met welke die *Graftombe* omgeven is, worden, zo ten aanzien van de koſtbaare ſtoffe, als van de konſt, die door deſzelfs maker, *Hendrik de Keiſer*, daar aan beſteed is, als een werkſtuk, welks weêrgaë men bezwaarlyk ergens vinden zal, erkend.

Behalven deze twee *openbaare Kerken*, is 'er noch, eene *GASTHUIS KERK*; waarin, de dienſt door een byzonder *Predikant*, die echter geen lid des *Kerkeraads* noch *Klaſſis* van *Delft* is, word waargenomen.

'Er is ook, eene *LUTHERSCHE*- en eene *REMONSTRANTSCHE GEMEENTE*; die elk door een' *Predikant* bediend worden.

En, de *ROOMSGEZINDEN*, onder welke de *Janſeniſten* de talrykſte zyn, hebben alhier ook, hunne *Kerkhuizen*.

Zodra men, van de zuidzyde, de *Stad* inkomt, 't zy door de *Rotterdamſche*- 't zy door de *Schiedamſche-poort*, ontmoet men daar, in of by 't water, de *Geêr* genoemd, het groot *ARSENAALE* of *AMMUNITIE-MAGASYN* van *Holland*; waarin, een menigte *Kanonnen*, *Mortieren*, *Haubitfers*, en ander oorlogſtuig, bewaard word. Dit is een groot en zeer deſtig gebouw; ſtaande onder het opzicht van een *Konmies* met zyne *Bedienden*.

In de ooftzyde der *Stad*, dicht by de wal, en tegen over de *Paarden markt*, ſtaat een *ander MAGASYN* van *Holland*; waarin, *Salpeter* en *Zwavel*, (de materiaale tot het *Kruit* maken,) bewaard worden. Dit gebouw, dat ook van groote

uitgestrektheid is, was certyds het *Klarisse Klooster* van *Delft*.

Desgelyks, hebben Hun Edelen, de Heeren Raaden van Staaten, *twe* GENERALITEITS MAGASYNEN, in en *twe* buiten de Stad, aangelegt, aan de zuidzyde, niet verre van het water de *Schie*: welke onder het opzicht van eenen *Kommies Stapelier* staan: beneven een *Kruitmakery*, ten westen der Stad Men gebruikt des te meer voorzorg, om deze gevaarlyke gebouwen, zo verre doenlyk, van de Stad te verwyderen, om het onheil, dat dezelve, den 12 Oktober 1654, overkwam, door het springen van een *Kruit-toren*; waarvan, de slag door 't geheel land gehoord werd: een onheil, 't welk, behalven de schaden, aan menigte van huizen, die 'er door verpletterd werden, aan omtrent 400 Inwooneren, het leven koste. En, een dergelyke ongeluk is ook, aan de *Kruitmakery*, ten westen der Stad wedervaren, den 8 Febr. 1742.

Dewyl de Nederlandfche *Ooft Indische Maatschappy* te *Delft* een *Kamer* heeft, is daar ook een Oost INDISCH HUIS; in 't welk, de *Bewindhebbers* hunne vergaderingen houden; alsmede eenige Ooft Indische waaren worden opgelegd en bewaard; die ook, in dit zelve Huis, verkocht worden. Het staat, aan de *Oude Delft*, tegen over het *Hollands Arsenaal*. Dan, de *Ooft-Indische Schepen*, die voor rekening der *Delftsche Kamer* gebruikt worden, belanden te DELFS HAVEN, twe uren van *Delft*, aan de *Maus*; alwaar, ook de *Scheepstimmerwerf* der *Maatschappy* gevonden word.

Aan dezelve *Oude Delft*, naby het *Prince Hof*, en schuins tegen over de *Groote Kerk*, ziet men, het GEMEENLANDS-HUIS van *Delfland*; in 't welk, de *Baljuw*, met de *Heemraden* gezetlyk vergaderen.

Ook zyn meer andere gebouwen binnen *Delft*, als de STADS DOELEN, de WAAG enz. bezienswaardig.

De LATYNSCHE SCHOOL, die achter het *Prince-Hof*, naby de *Schoolpoort* staat, is aldaar in grooten bloei.

De STADS-REGERING betreffende: dezelve bestaat uit VEERTIG RAADEN; alle leden van de *Vroedschap*; die, gedurende hun leven blyven, en de openvallende plaatsen, by meerderheid van stemmen, zelve vervullen. Uit deze, worden verkoren: een HOOFDSCHOUT, gemeenlyk, voor 3 jaren: *twe* BORGEMEESTEREN; van welke, alle jaren, één afgaat, en een ander aankomt: en zeven SCHEPENEN; die jaarlyks verwisselen: van alle welke, uit een *dubbeld getal*, door de *veertig Raaden* opgegeven, de keuze geschied, door

door den Heer Prins ERFSTADHOUDER. Hierby komen, als *Ministers*: een *PENSIONARIS*: en twee *SEKRETARISSEN*.

Eene der voornaamste *NEERINGEN* der Ingezetenen van *Delft*, was eertyds, het *BIRRBROUWEN*. De *Delftsche bieren* werden alomme, en meest naar *Zeeland* en *Vlaanderen*, in menigte verzonden. Deze neering is, alhoewel, op verre na in geen' zo grooten bloei, als voorheen, echter, noch niet geheel verdweenen. Men brouwd 'er noch, onder andere, dat sterk bier, dat veel naar de *Kaap der Goede Hope*, en naar *Oost-Indië* gezonden word. Daar beneven, is deze Stad eertyds beroemd geweest, wegens de voortreflyke *lakens*, die daar geweven, gevold en geleverd werden: en, van welke mede eene groote verzending was, naar elders. Het fynst soort van *laken* werd daarom, (gelyk *Hadr. Junius* verhaald) *Delfts puik*, genoemd. Doch, deze *fabriek* is mede zeer afgenomen. De eenige *bandteering*, welke aldaar noch heden met een goed gevolg in stand gehouden word, bestaat, in *PLATTEELBAKKEN*, alsmede, van allerlei *aardewerk*, dat in fraaiheid van schilderen; en, in sterkte, al wat men tot noch toe elders gemaakt had, verre overtreft. En deze konst word te *Delft*, langs hoe meer, tot volkomenheid gebracht.

Men vind, by *Guicciardyn* (*Belg. P. III. pag. 104—106*) eenige beroemde mannen opgegeven, die te *Delft* gebooren zyn: en, onder dezen word eerst genoemd, die ten kwade zo zeer beruchte *DAVID JORIS*; één der zotste *Geesdryvers*, van wien men immer hoorde; die by de oproerige *Wederdopers* zich vervoegde; en, die de handen des Gerechts, uit *Delft* ontvluchtende, naar *Bazel*; aldaar, in 1556 gestorven, en begraven is, en daarna, deszelfs lyk, door bevel der Stads overigheid, weêr opgedolven en verbrand. Dezelve Schryver voegt eenige andere daarby, die deze Stad meer eere hebben aangedaan, dan die *David Foris*: naamlyk, *EGIDIUS VATES*, (de *Dichter*,) toegenoemt; *JOHANNES GRAMMATICUS*, (de *Letter- of Taalkundige*;) en, voornaamlyk, *JODOCUS SASBOUT*, een groot *Rechtsgeleerde*, die, door Keiser *Karel V*, tot *Kancellier* van 't Hof van *Gelderland* is aangesteld; zynde te *Arnhem* gestorven, en begraven, in de noordzyde van het Choor der Groote Kerk; alwaar men noch heden een *Epitaphium*, (*Graffschrift*,) vind, te zyner gedachtenisse daarby gesteld. Onder de *Delfvenaars*, die hunne namen, door uitgegeven Schriften, als vereeuwigd hebben, mogen we billyk noemen: *CHRISTIAAN van ADRICHOE*; (*Adrichomius*,) die onder de eerste is, wel ke eene *Beschryving* des *Joodschen Lands* hebben uitgegeven: zynde deszelfs *Boek*,

ON.

onder den titel, *Theatrum Terræ Sanctæ*, te Keulen gedrukt, in 1613. Voeg hierby, den Nederlandschen Geschiedschryver PONTUS HEUTERUS: den gewezen Pensionaris van Rotterdam, HUGO DE GROOT; die ook daar, op het Choor der *Nieuwe Kerk*, begraven ligt: den hier voor gemelden ANT. van LEEUWENHOEK: GER. van LOON, Beschryver der al *oude Nederlandsche Penningen* enz.

Voorts, strekt 't RECHTSGEBIED dezer Stad zich uit, niet alleen, tot zekeren afstand, rondom, maar ook, over de SCHIE, (welke, men meend, de oude *Fossa Corbulonis*, of de *Grift van Korbulo*, geweest te zyn,) die van de Stad tot aan het dorp *Overfchie* loopt: en, vervolgens, over de *Trekvaart* van *Overfchie* tot *Delfshaven*; ter breedte van 14 Roeden, te wederzyde dezelve: Deze *Trekvaart* is, ingevolge de vergunning des Hertogs *Albrecht van Beyeren*, in den jare 1389, door de *Delvenaars*, zelve, aangelegt, ten einde des te gereder hunne bieren naar de *Maas* aftevoeren: en gaf te gelyk gelegenheid, tot de stichting van *DELFSHAVEN*; welk vlek aan de Stad *Delft* behoord. Die zelve Stad bezit mede de *Ambachts Heerlykbeden*, *OVERSCHIE* en *VOORBURG*, beneven meer *Ambachts Heerlykheden*, die geene *Kerk dorpen* zyn. Gelyk zy ook in *Pandschap* heeft, de *Hoooge Heerlykheid RYSWYK*; welker *Ambachts Heerlykheid*, aan 's *Hage*, behoord.

Een vierde deel uur gaans buiten *Delft*, lag wel eer een ryk *Klooster* van *Adelyke Jonkvrouwen*, 't welk *KONINGSVELD*, (*Coninx veld*,) genoemd was; zynde van de order der *Premonstratenzen*: 't welk niet alleen een geestelyk- maar ook een wereldlyk rechtsgebied oeffende. Dan, dit is daarna te niet geraakt.

Ten besluit, zy hier noch aangemerkt: dat, naar deze Stad, genoemd word, 't *BALJUWSCHAP* van *DELFLAND*; onder welks rechtsgebied de omliggende dorpen behooren: van welke, hier na eene byzondere *Beschryving* volgen zal.

LEIDEN * (kortheds halve, *Leyn*, uitgedrukt,) is de vierde der *Zuid Hollandsche Steden*, die Stem in Staat hebben. Vermoedelyk, is zy eene der *oudste* Steden, in geheel *Neêrland*: want, de naam *Leiden* is het zelfde, met *LUGDUNUM*; van welke Stad, reeds gemeld word, by *Ptolomeus*: des-

* 'Er is eene *Beschryvinge* van *Leiden* in 't licht gebracht, door den vermaarden *Rechtsgeleerden*, *SIMON* van *LEUWEN*: en eene andere door *J. J. Orler*.

desgelyk, in de oude *Reis-tafelen* van *Antoninus*: ook van *Peutinger*, en meer andere. Somwylen, word die omschryvinge *Lugdunum* BATAVORUM, dat is, der *Batavieren*, daar by gedaan ter onderscheiding, van eenige andere Steden, die met den naam *Lugdunum*, by de ouden mede zyn bekend geweest. Men meend, daarom, dat die Stad alreeds omtrent den tyd van Christus geboorte in wezen ware, toen de Romeinen in deze landen verkeerd, en, met onze Voorouderen, de *Batavieren*, veel te doen gehad hebben.

En, hiervan, schynt noch ten bewys te strekken, de LEIDSCHÉ BURGT, in 't midden der Stad gelegen: eene gewezene oude sterkte: van welke men vermoed, dat de Stad haar *begin* genomen hebbe; ten ware men liever wille, dat deze sterkte aangelegt zy, om de Stad te bedwingen. Doch alle zodanige dingen, welke uit eene zo vroege oudheid moeten worden opgehaald, zyn doorgaans zeer onzeker. Van de BURGT, of het Slot zelve, is thans niets meer overgebleven: maar wel de ronde *heuvel*, waarop 't zelve gestaan heeft; die ook omringt is, met eene *muur*; die wel eenige kenmerken draagt van oudheid; maar zonder twyffel dikwils zal hersteld en vernieuwd geweest zyn. Het is bekend, dat de Heeren van WASSENAAR, in hoedanigheid als *Burggraven* van *Leiden*, (anderzinds, *Castellani* of *Kasteleinen*, genoemd,) op dezen *Burgt*, plagten te woonen, en zelfs, veel gezach over de Stad en Ingezetenen, te oefenen. Doch, dit *Burggraaflyk* gezach over de Stad is, van tyd tot tyd, verminderd, en eindelyk te niet geraakt. Daarna heeft de Stad, den *Burgt* of den *grond*, waarop dezelve gestaan heeft, gekocht, van den Prins de *Ligne*, die, van de oude Heeren van *Wassenaar*, afftamde, in den jare 1651: en, een woonhuis, aan den voet van den heuvel, staande, ter flinkerzyde, als men den *Burgt* opklimt, strekt nu tot eene *Stads-Herberg*.

De Rivier de *Rbyn*, die voorheen, met zynen vollen stroom, verby deze Stad, naar de *Noordzee* liep, en by *Katwyk* daarin uitwaterde, behoud alhier, noch haaren ouden naam; hoewel zy, nadat haar water, voor het grootste deel, door de *Lek*, naar de *MAAS*; en, door deze rivier, in de *Zee* begon afgeleid te worden, in vergelyking van haaren vorigen staat, nu zeer smal en ondiep is. Omtrent een vierde deel uur gaans ten oosten der Stad, verdeeld zy zich, in twee *armen*, die daarna binnen de Stad, by den *Burgt*, weder samenlopen. Met dezelve, vereenigen zich, vele *Binnengrachten*, door welke de Stad allerwege doorsneden is. En

En deze zyn vermenigvuldigt, naar mate de Stad, langs hoe meer, is uitgelegt geworden.

Langen tyd, is *Leiden*, nadat 't tot zesmaal toe uitgelegt was, de *grootste* en volkrykste Stad van geheel *Holland* geweest: dan, sedert *Amsterdam* zo merkelyk is toegenomen, heeft zy, voor deze, in dien opzichte, moeten zwichten: zy bestaat in eene langwerpige ronde gedaante, binnen haare grachten, 223 morgen lands, en 291 Rhynd. Roeden, in het vierkant: vervat 10891 *Huizen*: en het getal der *Ingezetenen*, word op omtrent 70000 begroot. Daar beneven, is zy, aan sommige oorden, eeniger mate gesterkt, met veertien *aarde Bolwerken*; (*Bastions*;) waarvan de meeste zyn aan de oostzyde der Stad; daar men 'er zes, genoegzaam in eene rechte lyn, naast elkander geplaatst ziet. Zy heeft acht *Poorten*. Twee ten oosten, zynde de *Hoogerwoerdsche*- en de *Zyl-poort*, by welker eerstgenoemde, de *Utrechtsche Schuiten* af- en aankomen. Ten noorden, heeft men 't *Heere-poortje*; de *Maare-poort*; waar de *Haarlemsche Schuiten* aanleggen: en de *Rhynsburgsche-poort*: ten westen, de *Morfsch*- en de *Witte-poort*; zeer naby elkander, en genoegzaam alleen door den Rbyn van elkander afgezonderd. Buiten de laatste begint de *Trekvaart*, door welke men, naar den *Haag* en *Delft* reist. Ten zuiden, is alleen de *Koe-poort*.

De Stad is van ruime *straaten* voorzien; onder welke, de *breeststraat* de voornaamste is; die van de *Hoogerwoerdsche* tot aan de *Witte poort*, de geheele Stad overlangs doorgaat, en dagelijks betreden word, door de *Passagiers*, die van de eene Schuit naar de andere willen.

Omtrent te midden dezer straat, staat 't *Stadhuis*: een groot en aanzienlyk gebouw; 't welk, door ouderdom vervallen, in den jare 1597, geheel vernieuwd is; en waarvan al het muurwerk, aan de voorzyde, uit Benthemer steenen bestaat.

Onder het zelve, is de *VLEESCHHAL*.

Op de zyde van het Stadhuis, ziet men, de *wacht der Stoepjes*; een soort van *Militie*, die op Stads kosten onderhouden word; en die des nachts door de straaten *patrouilleeren*, ter weeringe van wanorders. Behalven die Stads militie, is *Leiden*, sedert den jare 1748, ter oorzaak van de opschuddingen onder het gemeen, wegens de *pachteryen*, met het halve Regiment garde *Dragonders* bezet geweest; die de wacht houden, aan de Stads poorten.

Onder de vyf *Kerken*, in welke de H. Dienst, door XII *Predikanten*, volbracht word, munt voornaamlyk, uit, de S.

S. PIETERS KERK: een groot en luchtig *Kruisgebouw*. De-zelve behoorde eertyds, aan de *Ridders der Duitſche order*. De goederen, die aan de *Kommanderie* dezer Kerk behoorden, worden noch, door eenen byzonderen *Kommandeur*, beſtierd, die aan den *Land Kommandeur* te *Utrecht*, ondergeſchikt is. Dewyl de *Apoſtel Petrus*, dien deze Kerk toegeweid en die dus de *Patroon* der Stad *Leiden* was, gemeenlyk met *twe Sleutelen* in de hand word afgebeeld, om te betekenen die *Sleutelen des Hemelryks*, welke de *Zaligmaker*, (gelyk de *Roomsgezinden* voorgeven,) aam hem alleen, toereikte; zo meend men, hiervan te mogen afleiden, dat 't *Wapen* dezer Stad, in *twe Sleutels*, kruiswyze over elkander gelegd, beſtaat.

De *HOUGLANDSCHE KERK*, welke meer naar het midden der Stad, naby den *Burgt* ſtaat, was welcer, eene *Kapittel Kerk* van *XXIV Kanonniken*, met hunnen *Prooſt*. Deze Kerk zou in grootte en fraaiheid, die van *S. Pieter* overtroffen hebben; byaldien zy, naar het beſtek, dat men, daarvan had ontworpen, in alles was uitgevoerd geweest: dan, zy is onvoltooid gebleven. De *geestelyke goederen*, die van ouds door dit *Kapittel* bezeten werden, zyn wel, terzelver wyze, gelyk alle andere geestelyke goederen, aangeſlagen; doch, blyven echter afzonderlyk, van de andere, onder de beſttering eens *Rentmeesters*, die een lid der *Vroedſchap* is, en, die daar uit, onder anderen, ook de *Jaarwedde* der Stads *Predikanten* betaald.

De derde word de *NIJWE KERK* genoemd: dewyl ze, later dan de andere, naamlyk, in 1638, geſticht is. Zy heet ook de *MARE KERK*, naar het verby lopend water, de *Mare*; het welk, by de *Mare poort*, zyn uitloop heeft. Deze Kerk is *Koepelſwyze* gebouwd.

De *GASTHUIS KERK* ſtaat op de *Breëſtraat*, niet verre van het *Stadhuys*. Deze behoorde eertyds tot het *S. Katharine-Gaſtbuis*.

Eindelyk, komt, als de *vyfde Kerk*, in aanmerking, eene *beute Loots*; ſtaande, op of by een groot *plein*, in het ooftelyk deel der Stad, ter zyde van de *Heeregracht*. Op dit zelve *plein*, was men eerſt gezind, in den jare 1663, eene geheele nieuwe Kerk te bouwen; waartoe de grondſlagger aanvangellyk werden gelegd: doch, die toelig is niet volvoerd geworden.

De *LIEVE VROUWE KERK*, eertyds eene der Stads *Parochie Kerken*, is, aan de *WALSCH* GEMEENTE overgegeven; die binnen deze Stad zeer talryk is, en door drie *Predikanten* bediend word.

Al-

Aldaar, is ook eene *Engelsche Presbyteriaansche Kerk*; die door een' *Predikant* word waargenomen.

De *Lutherfchen*, *Mennoniten* en *Remonstranten* hebben elk eene *Kerk*, en twee *Predikanten*. En, aan de *Roomsgesinden Ingezeten* behoorren zes *Kerkbuizen*: daar onder, ééne aan de *Fansenisten*.

Wy kunnen niet nalaten, alhier met één woord van het ONTSET van *Leiden* te gewagen: waarvan de gedachtenisse, (hoewel, byna twee eeuwen daarna verlopen zyn) noch tot heden billyk by de Inwooneren bewaard word, door eenen jaarlykschen *Dankdag*, den 3 *Oktober* invallende. Die *Stad* had, naamlyk, in 1572, zich niet zodra voor de *Staaten* verklaard, en den *Prins Willem I*, voor haren *Stadhouder* erkennende; of zy werd door den *Spaanschen Krygsoversten*, *Franc. Baldez*, (*Valdesio*,) in *Oktober* des volgenden jaars 1573, en dus nauwelyks drie maanden, na 't verlies van *Haarlem*, met een talryk heir ingesloten, ten einde dezelve door hongersnood, tot de overgave te dwingen. Dit was, derhalven, in den beginne meer eene *blocquade*, dan eene belegering te noemen: gelyk hy ook, den 21 *Maart* des volgende jaars, 1574, weder te ruggetrok en de *Stad* verliet. Dan, den 26 *Mey* deszelven jaars 1574, andermaal daar voor verschynende, werd de *Stad* heftig aangetast. De *Borgers*, zich herrinnerende, wat zo kort te vooren aan *Haarlem* overkomen was; terwyl zy niets beters van de trouwloos- en wreedheid der *Spanjaarden*, hadden te verwachten, byaldien hunne *Stad* in derzelver handen viel; namen het besluit, om zich tot den laatsten man kloekmoedig te verdedigen. Dit gelukte hen, in zo verre, dat zy, geduurende vyf maanden, den vyand tegen hielden. Doch, de schaarsheid en gebrek aan levensmiddelen verwekte, binnen de *Stad* een yslyken *hongersnood*: en hierna volgde de *pest*: welk één en ander de verdedigers dermate had doen verminderen, en de overgeblevenen zodanig afgemat, dat, met der haast, de overgave door verdrag zou gevolgt zyn; byaldien niet ter rechter tyd eene *verlossinge* gekomen was. Alreeds van den aanvang van dit beleg, hadden de *Prins Willem I* en de *Staaten* getracht, de *Stad* te ontzetten: 't welk, eindelyk, door het openen der *Sluizen* aan den *Maas*- en *Ysseldyk*, werd uitgevoerd; waar door het water, derwyze, dat *Gods* hand daarin zichtbaar te bespeuren was, met een' straffen noordwesten wind, ten tyde van een springvloed, de binnenlanden, tusschen *Delft* en *Leiden* zo diep deed ondervloeyen, dat de *Zeeuwfche Admiraal Louis Boxtor*, met meer dan 200 platboomde *Schepen*, wel bemand, en

van

van gefchut en levensmiddelen voorzien, derwaard heen ftevende, en de vyanden, op het gezichte dezer vloot ten uiterfte verfhrikt, met veel verhaafing, van rondom de Stad verdreef. Van dit zo zeldzaam geval, is noch, onder onze Nederlanderen, een *Spreekwoord* overgebleven: waar door men, wanneer imand onverwacht geted word, uit de eene of andere ongelegenheid gewoon is te zeggen: *Leiden is ontzet.*

Ter verzoeting der menigvuldige rampen, geduurende dit beleg by de inwooneren uitgeftaan, als mede ter belooning van derzelver kloekmoedigheid, heeft Prins *Willem* door de Staaten van *Holland* en *Zeeland* uitgewerkt, dat binnen die Stad, den 3 Febr. 1575, eene *Lands UNIVERSITEIT* werd opgerecht; die terftond met geleerde mannen voorzien, en met groote voorrechten begunftigt werd. De plaats, voor dezelve gefchikt, was eerft, het *S. Barbara Klooster*: dan, daarna, heeft men het *Wittevrouwen Klooster*, by 't *Rapenburg*, daartoe bekwaam gemaakt: waar dezelve federt altyd is gebleven. De *Tuin* van dit Klooster is, tot een *Hortus Medicus*, aangelegt. Boven op het dak, is een ruim *plat*, dienende, tot een *Observatorium*. Ook is, in een der vertrekken van dit gebouw, een voortreffelyke *Bibliotheek*; die dagelyks meer aangroeit: en, daarin te zien, een fraaje *Sphere*, die door een uurwerk zich beweegt; en het waereldsgeftel vertoond, naar het hedendaags in het algemeen aangenomen gevoelen van *Nik. Kopernikus*. Ter meerdere bevordering der ftudien in de *Godsgeleerdheid*, hebben de *Staaten van Holland*, in 1592, een *Kollegie* opgerecht, in het gewezen *Cellebroers Klooster*: in het welk, veertig *Burfaalen* onderhouden worden; die, onder het opzicht van een *Rektor*, en een *Onder-Rektor*, ftaan. Daarom, word dit, het *Staaten Kollegie*, genoemd.

Op *Leidens Hooge School*, hebben van tyd tot tyd zeer beroemde *Mannen*, in allerly foort van wetenfchappen, geleeraard; die, behalven de Landzaaten, ook veele vreemdelingen, naar zich trokken. Onder deze heeft, inzonderheid, *HERMAN BOERHAVEN*, aan dezelve, geen geringen luifter bygezet; om wiens wille, jaarlyks veele *Engelfchen* overkwamen, om 't onderwys in de *Geneeskunde* te ontfangen. Op deze *Hooge School*, zyn de verfhillen eerft begonnen, tuffchen die beiden Amptgenooten, *Gomarus* en *Arminius*; zo dra de laafte, in den jare 1603, van *Amsterdam*, derwaard beroepen was, tot *Profesfor* in de *H. God*.

geleerdheid; wiens aanhangeren, daarna, onder den bynaam van *Remonstranten*, zo veele opschuddingen in Neerlands Kerk- en Burgerstaat veroorzaakt hebben.

En, nadat deze verschillen, door de Nationaale *Dortrechtſche Synode*, in 1618 en 1619, ten voordeele der *Kontra-Remonstranten* beſliſt waren, is ook, in gevolge het beſluit der gemelde *Synode*, binnen deze Stad, de *Nieuwe Overzettinge* des *Bybels*, in den jare 1633, tot ſtand gebracht, dewyl de Overzetteren, aldaar, ter oorſake dezer Hooge-School, meer dan elders gelegenheid hadden; om, in ſommige woorden, waarvan de betekeniſſe zich eenigzins twyffelachtig mogte opdoen, door den raad en het onderricht der Hoog-Leeraaren in de Ooſterſche Taalen, geholpen te kunnen worden. Vermits, de eerſte druk dezer *Nieuwe Overzettinge*, met de eige hand der Overzetteren gekorriged, noch heden, op 't *Stadbuis* te *Leiden* als eene gedachteniſſe bewaard word; is dit de reden, waarom in elk derde jaar, eenige *Gedeputeerden* van alle de Nederlandſche Synoden, die benoemt worden, *ad Autographa*, na vooraf, in de *Treveskamer* in 's *Hage*, de *Handelingen* der *Dortrechtſche Synode*, te hebben nagezien, des anderen daags, beneven ſommige afgevaardigden van Hun Hoogmogende, met twee Staaten-jachten, zich naar *Leiden* begeven, ten einde aldaar, ook deze *Nieuwe Overzetting* te bezichtigen; die, daar, door afgezondenen uit de *Stadsregeering*, op 't Stadhuys ontfangen, en na 't verrichte werk, in de herberg, by den *Burg*, op ſtadskosten, treflyk ter maaltijd worden onthaald.

De *STADS-REGEERING* beſtaat, uit XL. leden van de *Vroedſchap*, de *Heeren*, VEERTIGEN, genoemt; die, wanneer een plaats openvald, dezelve door meerderheid van ſtemmen vervullen. Uit deze worden verkoren, een *SCHOUT*; die 3 jaren dit ampt bekleed: vier *BURGEMEESTEREN* en acht *SCHEPENEN*; ſamen uitmakende, de *Leden* van den *Gerechte*. Van de *Borgemeesters*, verwisſelen, alleen de twee oudſten, alle jaren: terwyl, de twee jongſten, noch het volgend jaar volharden. Doch, de *Schepenen* verwisſelen, alle jaren, naat de keuze van den *Prins ERFSTADHOUDER*, uit eene door de veertigen opgegeven *nominatione* van een dubbeldtal. Aan deze, zyn, als *Ministers*, toegevoegt: een *PENSIONARIS*: een *SEKRETARIS*: een *GRIFFIER*: en een *MEDE-SEKRETARIS*.

Dat de *LAKEN FABRIEKEN*, eertyds, te *Leiden*, in grooten bloei geweeſt zyn, is zeer bekend. De *Laidſche Lakens*, waren

waren beneven de *Delftſche* en de *Haarlemſche*, alomme in achtung: en gaven aan een groot getal van menſchen, die van rondom derwaard toevloeden, een goed beſtaan. Men zegt, dat deze *Handel* alreeds, ſedert de XIV. eeuw, aldaar begonnen was: doch, zy werd niet weinig vermeerderd, toen, in het midden en einde der volgende eeuw, eene menigte van *Waal*en, uit *Vlaanderen* en andere *Spaanſche Provinciën*, als mede, uit *Luikerland*, om den Godsdienſt, derwaard hunnen toevlucht naamen, die dit handwerk, beneven de Weveryen van *Saajen*, *Greinen*, *Wolledekens* enz. overbrachten. Door de belegering, in de jaren 1573 en 1574, kan men geredelyk denken, dat alle deze *Weveryen*, merkelyk verachterd zyn geworden: dan, deze ſchade is, eenigen tyd daarna, weder genoegzaam vergoed. Die zelve handteering is, ondertuſſchen, ſedert den aanvang dezer lopende eeuw, deerlyk vervallen, nadat de *lakens*, en de andere gemelde *ſtoffen*, langs hoe meer, uit de nabuurige landen herwaard ingevoerd werden; die, vermits, aldaar, de arbeidsloonen minder zyn, voor geringeren prys gekocht worden: hoewel dezelve, in deugdelykheid, voor die te *Leiden*, *Delft*, *Haarlem*, en *Amſterdam*, gewezen worden, gemeenlyk moeten zwichten.

Van *merkwaardige Perſonen* ſprekende, die te *Leiden* gebooren en woonachtig zyn geweest; willenwe, van geenen *Piero van Leyen*, ophalen; alhoewel dees', door geheel *Neerland*, in zeker geval, tot een *ſpreekwoord* is geworden: want, van de echtheid der vertellinge, die men van hem maakt, zynwe niet zeker. Ook, heeft *Jan Beukelze* (van *Bockholt*,) niet verdiend, om, met brave lieden, die dezer Stad eere hebben aangedaan, te gelyk genoemd te worden: want hy was een kleermakers-knecht, uit deze Stad oorspronglyk; die zich, binnen *Munſter*, tot een *Hoofd*, zelfs onder den titel van *Koning*, over de Oproerige *Wederdooperen*, had opgeworpen; die na de overgave der Stad, in 1536, op bevel des Biſchops *Francois*, den rechtmatigen loon zyner verregaande aanſtootelyke feiten ontſing. Beter ware het, den naam zodaniger boosdoeneren te doen verrotten. Dan, onder de voortreflyke mannen (welker eenigen, door *Guicclardin*, worden opgegeven, *België Part. II pag. 108.*) zyn geweest *JAN GERBRANDS van Leiden*; een Karmeliter *Monnik*, die een *Cronyk* van *Holland* in de *Latynſche*-taal geſchreven heeft, en, in 1504, geſtorven is: die vermaarde *Rechtsgeleerde*, *FILIPS van LEIDEN*. *JOHAN*

VAN DER DOES; (JANUS DOUSA,) Heer van *Noordwyk*; die, geduurende het gemeld beleg van Leiden, zich zo manlyk gekweten heeft; en te gelyk een voortreflyk Taalkundige en Dichter was: waarvan deszelfs nagelatene Schriften noch getuigen zyn: JOHAN. KOKCEJUS, Profesfor in de *H. Godgeleerdheid*: de bovengemelde HERM. BOERHAVEN: beneven meer anderen.

Voorts, heeft deze *Stad*, in overeenstemminge met veele andere steden van Holland verscheidene HEERLYKHEDEN van de *Graaflykheid* van *Holland* gekocht; waarover, de Stadsregeering het gezach oeffend: als, de *Hooge Heerlykbeden*, OESTGEEST en POELGEEST: beneven de *Ambachts-Heerlykbeden*, LEIDERDORP, ZOETERWOUDE, LEIDSCHENDAM, WILSVEEN: en eenige andere, die geene *Kerkdorpen* zyn.

Eindelyk, is noch aantemerkten: dat het zuidelykst gedeelte van dien grooten *waterplas*, te midden der steden. *Amsterdam*, *Haarlem* en *Leiden*, gelegen, waarvan het grootste deel, dat naast by *Haarlem* reikt, de *Haarlemmer-Meir*, genoemd word, naar deze Stad den naam draagt van de LEIDSCHHE-MEIR. Deze beiden bestonden, eertyds, als *twe* onderscheiden *Meiren*, elk op zich zelve: maar, zo de één als de ander, door den tyd zich verder uitzettende, zynze eindelyk tot elkander saamgevloeyd. In deze Meir, ontlafte zich nu de *Oude-Rhyn*; en behalven van deze— is dezelve, de gemeene verzameling van meer andere wateren in *Holland*; die door de Rivier, het *Spaarne*, langs de Stad *Haarlem* by *Sparendam*, in het Ye vallen. Van *Leiden*, varen over deze *Meir*, ter gezettertyden, naar *Amsterdam*, zekere *Vrachtschepen*, die men KAAGEN noemt, welke belanden, aan den *Overtoom*; een buurtschap, omtrent een vierde deel uur gaans, zuidwestwaard, van *Amsterdam*.

AMSTERDAM * volgt hier, als de *vyfde* in rang, onder de stemmende steden dezer Provincie. Byaldien men, de *uitgestrektheid* en *volkrykheid*, daarby de pracht der *Gebouwen*,

* Er zyn van deze alom vermaarde Stad, verscheidene *Beschryvingen* voor 't licht gebracht: als van O. DAPPER COMMELIN, WAGENAAR enz.

Ook zyn, van de *bedendaagsche gedaante* dezer Stad, meer dan eene *plattegrond* ontworpen: welke men, met deze onze *Beschryving*, behoort te vergelyken.

beuven, en de Rykdommen der Inwooneren dezer Stad, gadeslaa; zo zou zy wel den *eersten* rangschynen te verdienen. Veele Uitlanderén, *Amsterdam* daar voor kennende, en wetende, dat deze Stad, meer dan eenige andere, door alle waerelddeelen, zo zeer vermaard is, hebben, daarom dezelve wel eens, als *Nederlands* algemeene *Hoofd-Stad* aangezien: waarin, zy zich echter vergissen.

De *rang* der Steden word toch, doorgaans, naar derzelver verschillenden *ouderdom* bepaald: en; *Amsterdam* is niet, onder de oudste Steden dezer Landen te rekenen. Ook, was zy, in den tyd, toen de rang onder de Steden dezer landstreek eerst bepaald werd, noch niet tot dien hoogen top van aanzien opgestegen. Men weet, daar tegen, dat zy uit kleine beginfelen, langzaam opgekomen zy.

De Rivier de *Amstel*, aldaar, zich ontlastende, in het *T* of *Tē*; zo was men al vroeg in de noodzakelykheid, om aan derzelver Mond, een' *Dam* of *Sluis* te leggen; en wel, waarschynlykst, ter plaatze, welke nu noch de *Dam* genoemd word: ten einde, by hooge vloed-tyden 't water van 't *Tē* te keeren; 't welk, anderzinds; de lage binnenlanden daaromstreeks dikwerf zoude hebben doen ondervloeyen: en, 't is zeer natuurlyk, dat, aan deze *SLUIS*, allereerst, den naam van den *AMSTEL-DAM*, (zo veel gezegt, als de *Sluis* of *Waterkeering* * aan den *Amstel*,) zal gegeven zyn. In

ver

* *Hadr. Junius (Batav. Histor. p. 410,)* en anderen hebben ons geleerd: dat het woord *Dam*, in de oude Hollandsche taal, een *Sluis* betekene: en wil, om deze reden; dat een *Sluis* noyt de geheele breedte eener Rivier besloot; maar overal, waar een *Sluis* gelegd zal worden, de Rivier door een', of twe tot elkander toelopende *Dammen*, moet vernauwd worden. Dewyl, derhalven, het maken eener *Sluis*, met het *Dammen* begint; is 't zeer natuurlyk, dat men, een' *Sluis*, een' *Dam*, noemde; of, ten minsten, dat die beiden naamen dikwerf onder elkander verwisseld werden. Welligt, word daarop gezien *Jes. XIX 6.* waar men, van *gedamde stroomen*, leest. Vermits, in ons land, alle de Rivieren, die in Zee of in andere Rivieren uitwateren, (alleen uitgezonderd de *grootte Rivieren*, die geen *Dammen* of *Sluizen* dulden zouden; en welker water, daarom, te wederzyden, door Dyken, langs derzelver boorden; moet bedwongen worden;) aan haaren Mond met zodanig een *Dam* of

Ff 3

Sluis

vervolg van tyd, hebben naar 't gemeen gevoelen, ter zelve plaatze, verscheidene *Vischers* zich ter woon neêrgezet; wie'r huizen al' langzamerhand vermeerderende, eene geheele *BUURTSCHAP* begonnen uyttemaken, en, daarna, een *DORP*: 't welk dien zelve *naam* van *Amsteldam* of *Amsteler-dam* behouden heeft. Des te meer, mag men denken, dat dees' oord, aan den *Mond* der Rivier den *Amstel*, zeer vroeg met *huizen* zal bezet geweest zyn: dewyl, aldaar, het 't engst zynde, de gevoeglykste plaats tot het *veir* of *overtocht* van dit *water*, naar *Noord-Holland*, was: weshalven, men bedacht geweest is, om aan dien oord verscheidene *Herbergen* te stichten, ten gemak der Reizigers, die daar dagelyks heen en weer trokken.

Dit zelve *Dorp* stond onder het gebied der *Heeren* van *Amstel*, die, in de oude Graaflyke geschiedenisfe van *Holland*, zeer berucht geweest zyn, alreeds sedert de *Xlde eeuw*. Deze *Heeren* waren te gelyk *bezitters*, van geheel *AMSTEL-LAND*; dat, naar die zelve Rivier, benoemd werd: en hadden, 't zy in- of by dit *Dorp*, een *KASTEEL* gebouwd, waarin ze hun verblyf hadden: 't welk daarna vernietigd is; zonder, dat men de rechte plaats daarvan weet aante-wyzen.

De veranderinge en verbeteringe dezer plaatze, van een *Dorp* in eene *STAD*, heeft, in derzelver *naam*, geen verandering gegeven; dan alleen, door tyd verloop, een weinig, in de uitsprake: wordende, dan *AMSTELREDAM*, dan *AMSTEL-DAM*, en, gewoonlykst, *AMSTERDAM*, geheten: hoewel, *AMSTELERDAM*, naar den aard der *Nederduitsche* taal, de rechte uitsprake zyn zou. In 't *Latyn*, wordde gemeenlyk, *Amstelodamum*, geschreeven.

Alhoewel, de Rivier de *Amstel*, die met eenen bogt, te midden door de *Stad* loopt, dezelve nu in *tweën* verdeeld; is zy, toch, sedert haare eerste stichting, niet zo te weder-zyde,

Slois voorzien zyn, ten einde, by vloedtyd, 't water uit de binnenlanden te weeren; zo ziet men, hieruit, de oor-zake, waarom veele *Steden* en *Dorpen*, aan den *Mond* der *Riveren* gebouwd; eeven terzelver wyze, benoemt worden; als *ROTTERDAM*: *SCHIEDAM*: *MONNEKENDAM*: *SPAARENDAM*, *ILPENDAM*: *SAARDAM*: *SCHAARDAM*: *KRABBENDAM*: *ZWADENEURGERDAM*: *LEIDSCHENDAM*: *GIJSSENDAM*: *MAASDAM*: *ALBLASSERDAM*: *APPINGEDAM* enz.

zyde, met hulzen bezet geweest, maar in den beginne eeniglyk, langs de *Oofstzyde*. Dit deel der Stad word daarom, (en dit strekt ten bewys daarvan,) noch heden, de *Oudezyde*, en 't ander deel dat ten westen daartegen over ligt, de *Nieuwezyde*, genoemd. Zy waren echter beiden reeds bebouwd, en met een muur en gracht omtingt, voor den jare 1400: en, hoedanig die Stad zich toen vertoond hebbe, kan men zien, in eene *Aftekening* van den *platten grond*, by O. Dapper, *Historische Beschryv. van Amsterdam: bladz. 44.* waaruit men bemerkt, dat de *Oude- en Nieuwezyds-voorburchwal*, (welke, daarvan, noch heden dien naam behouden heeft,) toen, de Stad bepaald hebbe. In den jare 1482, werd de zelve Stad noch meer vergroot, en met een nieuwe muur en gracht omgeven.

Deze Gracht was aan de *Oude zyde*, de *Geldersche Kilt* en, daar naast, de *Kloveniers Burgwal*: en, aan de *Nieuwe zyde*, de *Koningsgracht*; die daarom, noch heden, de *Cingel*, genoemd word, dewyl zy, in dien tyd, als een *Cingel* de Stad besloot.

De *Roomsgezinden* geloven, dat *Amsterdam*, deze zyne spoedige vergrooting, te danken hebbe, aan een zogenaamd *wonderwerk*, 't welk zou geschied zyn aan een geweydde *Hofstie*, in den jare 1345, ter plaatze, waar daarna, ter gedachtenisse van het zelve, de *Nieuwezyds Kapelle* (daarom, die's ryds, de *Heilige Stede* genoemd,) gesticht is: als mede, aan meer andere *wonderwerken*, door die zelve *Hofstie* uitgevoerd: waarvan men een uitvoerig verhaal vind, by den eevengemelden O. Dapper, *bladz. 387—394.* Deze zaak heeft een Roomsgesind Schryver, S. Martus willen beweeren, in een geschrift, getituleerd: *Amstelredams eer en opkomen, door de dankwaerdige Miraculen; geschied, aan en door het H. Sacrament des Autaars.* En, dat dit gewaand *wonderwerk*, in die tyden der onwetenschap en bygelovigheid, waarlyk, veel toegebracht hebbe, tot bevordering van den *bloei* dezer Stad, ter oorzake der *Bedevaardten*, die derwaard van rondsomme gedaan zyn, om deze *Hofstie* te bezoeken en te vereeren; zal men mogen aannemen, in een gezonden zin: want, daar 't volk veel is, is de *neering*, zegt 't gemeen spreekwoord. Alleen, de verteeringsen van zo grooten toevloed van vreemdelingen zullen, aan de Inwooneren, geen kleinen winst gegeven hebben: zonder dat wy dit, naar de wyze der Roomsgesinden, aan een' byzonderen *zegen*, welken deze *Hofstie* de Stad zou hebben aangebracht, willen

len hebben toegeschreven. En, des te gereeder, zal men dit willen toestaan: wen men dit vergelykt, met andere zodanige plaatzen; als SCHERPENHEUVEL, HAL, KEVELAAR enz. die, door den grooten toevloed van vreemdelingen, in den zomertyd, ter bezoeking der zogenoemde wonderdadige *Lieve vrouwe beelden*, groot en vermogende geworden zyn. Daarom, hebben de *Roomsgesinden* te *Amsterdam* de gewoonte, ter gedachtenisse van dit gewaand wonderwerk, noch jaarlyks, eenen *Dankdag* te *vieren* *.

Men mag, echter, denken: dat ook de groote *voorrechten*, in 't stuk van koophandel, door de *Graven* van *Holland*, aan deze Stad, ingewilligt, van tyd tot tyd, vele *huisgezinnen*, uit andere steden en vlekken, derwaard hebben doen toevloejen, ten einde mede 't genot daarvan te hebben; waardoor, men genootzaakt werd, die Stad verder uit te zetten, en, de huizen, eerst by wyze van *voorsteden*, buiten dezelve gebouwd, mede binnen den *ringmuur* te trekken. Men bewyft, uit de gedenkschriften, die daarvan noch voorhanden zyn: dat die Stad, na de vergroting van 1482, noch *viermalen*, verder uitgelegt zy: naamlyk in 1585, aan de *oude zyde*: en kort daarna, in 1593, ook aan de *Nieuwe zyde*; wanneer de Stad uitgelegt was, tot zo verre, daar nu de *Heeren Gracht* loopt.

Deze twe *uitleggingen* der Stad, zo korten tyd na elkan- der gevolgt, en inzonderheid, die eerstgemelde, van 1585, word vernaamlyk toegeschreven, aan de verovering van ANTWERPEN, door de *Spaanschen*, onder den *Prins* van *Parma*, in denzelven jare voorgevallen: waardoor, de voornaamste *kooplieden* dezer certyds zo bloejende Stad, te rade werden, dezelve te verlaten; met zich voerende, de neering, hand- werken en al hunnen rykdom; die, voor 't meerderdeel, zich nederzetterden te *Amsterdam*; alwaar zy volkomen *vry- beid* van *Gopdsdienst* mochten genieten.

Immers, was deze Stad, middelerwyle, der *Staat*en *zy- de* toegevallen: hoewel zich dit niet zo gemakkelyk had toegedragen; dan, in de andere Steden van *Holland*: ver- mits de *Wethouderschap*, beducht tegen dergelyke oproe- ren,

* Dit blykt, uit een *Roomsch Boekje*, in 1750, te *Am- sterdam*, by *Krajenschoot*, uitgekomen: geïntituleerd: *Twee Predikationen, gedaan, op den jaarlykschen Gedenkdag, van het wonder der Heilige Stede, te Amsterdam.*

ren, hoedanige, in de jaren 1534 en 1535, met de *Wederdopers* (anders genoemd, *Naaktsloopers*) waren voorgevallen, den *Hervormden*, 't prediken, zo buiten, als binnen de Stad, scherplyk verboden hadden, en zelfs zware vervolgingen tegen dezelve begonnen aanterechten. Dewyl de Regeering, dus, de zaaken der *Spaanschen* begunstigde, werd *Amsterdam*, de gemeene toevlucht der *geestelyken*, die uit de andere Steden van *Holland* verdreven waren; terwyl, daartegen, de *Hervormden*, de Stad ontwyken moesten. In 't merkwaardig jaar 1572, toen de meeste *Hollandsche* Steden den Hertog van *Alba* afvielen en der *Staat*en zyde kozen, werd *Amsterdam*, door den Grave van *Lumey*, door Prins *Willem I* tot Stadhouder over *Holland* aangesteld, belegerd: doch dees' was genootzaak, onverrichter zake afstrekken. In 1577, werd een tweede aanslag door de staatsche troupen, op die Stad gemaakt; die weder vruchtloos afliep. Doch, in den jare 1578, als de Stad te water en te lande ingesloten-, en, daardoor, alle toevoer van levensmiddelen afgesneden werd, was de *Magistraat* genootzaak, met de *Staat*en in een verdrag te treden: waarby, den *Hervormden* zo wel als den *Roomschgezinden*, de *vrye oeffening* van *Godsdienst* werd toegestaan; beneven meer andere voorwaarden. Dit verbond heeft, echter, weinig tyds blyven stand grypen: want, dewyl de *Hervormden* zich beklagden, dat de verdrags-pointen, van der *Roomschgezinden* zyde, niet onderhouden werden; kwam in dat zelve jaar, een algemeene opstand, onder de *Borgery*; die het *Stad*buis met geweld innamen, en de *Roomsche Regenten*, beneven de *Minderbroederen*, en andere *Geestelyken*, ter Stad uitdreven, de *Kerken* van beelden zuiverden, en dezelve zich toeëigenden, ter oeffening van den *Hervormden* *Godsdienst*, eeniglyk.

De *derde vergrootinge* geschiede, in het eerste der vorige eeuw, en begon, in den jare 1612. Deze betrof, voornaamlyk, de *Nieuwe- of Westzyde* der Stad: alwaar men de *HEERENGRACHT*, die eerst buiten om den wal liep, ter wederzyde, met huizen bezettede: en daarby delfde, de *KRISERS-* en de *PRINCEGRACHT*: en, buiten dezelve, verscheidene *dwaars grachten*, die met de *Princegracht*, gemeenschap hebben; doorsnydende dien oord der Stad, welke somwylen, *over den Jordaen*, genaamt word. En, werd de Stad, aan die zyde, van den *Te-kant* tot aan de *Leidschepoort*, toen omringt met eene *aarde wal*, versterkt

met twaalf *Bokwerken*. Hoe de gedaante der Stad, in dien tyd, zich hebbe voor gedaan, is te zien, in de *plattegrond*, welke *Guicciardin* daarvan opgeeft. (*Belgi Descrpt. Tom. II. pag. 110.*)

Ter zelve tyd, was reeds 't voornemen, om dien zelve wal langs de oostzyde voortezetten, tot aan den *Te kant*; waartoe de Magistraat, in 1613, van de Staaten van Holland en West-Friesland, verlof verkregen hadden. Doch, door tusschenkomende verhinderingen, bleef het, een' tyd lang, gestaakt. Middelerwyle, ging men met het bouwen van *nieuwe Huizen*, zo wel in de *Oost-* als *Westzyde*, zo sterk voort, dat het reeds, van binnen, een *nieuwe uitleg* der Stad geleek. Daaraan, ontbrak niets meer, dan de *omwallinge*, weshalven, na verloop van 46 jaren, naamlyk in 1658, de voltoojinge van dit werk volgde, de *aarde wal* voortgetrokken, en by de voorige twaalf— noch veertien *Bokwerken*, gevoegt werden. Ter zelve tyd, zyn ook de *Heere-Keisers- en Prince grachten* verlengt, en gelykwydig van elkander voortgetrokken door het Zuidelyk- en Oostelyk deel dezer *nieuwe Stad*; die daarom ter onderscheiding der andere de *NIEUWE Heere- Keisers- en Prince gracht*, genoemd worden.

By deze laatste uitlegging, is 't nu gebleven: en *Amsterdam* is, binnen den omtrek van ruim vier eeuwen, uit geringe beginselen, dermate toegenomen, dat het thans gerekend word, meer dan 892 *morgen* lands, in zyne uitgestrektheid te begrypen. Men begroot zynen geheelen omtrek op 3058 *Roeden*; 't welk, (elk uur gaans, op 1500 *Roeden*, gerekend,) ruim *twe uren gaans*, bedragen zal.

Doch, alhoewel die Stad zeer groot is; zal, toch, een vreemdeling niet geredelyk daarin verdwaalen kunnen: byzonder, wanneer hy eenig denkbeeld heeft, van het beloop der *binnen wateren*: als van den *BINNEN-AMSTEL*, het *ROCKIN* en het *DAM-RAK*; die alle de een na de andere volgen, en gemeenschap met elkander hebben enz. voornaamlyk, van die drie bekende *Grachten*, de *HEEREN-KEIZERS- en PRINCE GRACHT*; die byna *parallel* (eevenwydig van elkander) genoegzaam, door de geheele Stad rond gaan; en, van plaats tot plaats, overal' waar de *bruggen* zyn, met rechte straaten doorsneden worden, welke voor het meerderdeel haaren uitgang hebben, op den *DAM*; die het voornaam *middelpunt* der Stad uitmaakt. Deze menigvuldige *Grachten* hebben, ondertusschen, (dewyl ze door geen stakzels afgeperkt zyn,)

zyn,) dikwerf; byzonder in den avond, en by mistig-weér; aan veele menschen het leven gekost: weshalven, de Regeering bedacht geweest is, ten einde zulke ongelukken voortekomen, des nachts, wanneer 't donkere maan is, in alle de straten *Lantaarnen* te doen branden; Deze zyn, te *Amsterdam*, 't eerst in gebruik gekomen, door toedoen van zekeren *Job. van der Heiden*, omtrent den jare 1670; dezelve, die ook de *Slang-brandspuiten* heeft uitgevonden. Van *Amsterdam*, zyn die *Lantaarnen*, daarna, naar andere steden der Nederlanden overgebracht.

Het getal der *Straaten* en *Steegen* is, ruim 260: en dat der *HUIZEN* werd, in 1732, gerekend, op 26035: welke in 1740, vermeerderd waren, met 282: dus, in alles samen, 26317. En, in de jare 1769 en 1770, heeft men aangevangen, ook de *Plantagie* of anders het *Weseperveld* genoemd, eertyds een open vak, alleen met luthoven vervuld, met *nieuwe Huizen* te betimmeren; waardoor, derzelver getal noch dagelyks meer aanwast. Weshalven, zy zich niet vergiften zullen, die het getal der *INWOONEREN*, op 241000, schatten.

Zy heeft de gedaante van eene *halve maan* of van eene *gespannen boog*, die aan de *Water- of Te-kant*, oopen is. Het getal der *POORTEN*, is, naar gelang der uitgestrektheid dezer Stad, niet groot: dewyl 'er niet meer als VIII gevonden worden. Van de noordooftzyde beginnende, is de eerste de *MUIDER POORT*: de tweede de *WEZEPER-POORT*; welke in den jare 1770 ingestort zynde, weér terstond is begonnen herbouwd te worden: de derde, de *UTRECHTSCH-POORT*: de vierde, de *SPIEGEL- of WETERINGSCH-POORT*: de vyfde de *LEIDSCH-POORT*: de zesde, de *RAAM-POORT*: de zevende, de *ZAAGMOLENS-POORT*: en de achtste, de *HAARLEMME-POORT*. De gemelde XXVI *Bolwerken*, op welker midden, overal' *Windmolens* staan, en die, zo wel als de *gordynen*, (*courtines*,) die ze aan elkander hechten, van buiten met een steenen muur bekleed zyn, geven, in veronderstellinge, dat zy naar behooren met *geschut* beplant zyn, aan *Amsterdam*, geene kleine sterkte: voornaamlyk, dewyl men, des noods, door het openen der *Sluizen*, ten tyde der vloed, het *Te-water*, kan doen inlopen, 't welk de ommelanden zou doen ondervloeyen, en de Stad, voor den vyand, aan de landszyde, ongenaakbaar maken. Aan den *Te-kant*, is de Stad wel met geene wal of *Bolwerken* gedekt: dan, is daar, van het éene einde tot het ander, langs de geheele noordzyde, be-

beveeligt, tegen vyandelyke Schepen, door twee reijen *paalen*, ten tuschenstand van omtrent 70 voeten, van elkander; die wel hier en ginds eenige nauwe openingen hebben, voor de in- en uitvarende Schepen; doch, welke des nachts, door dikke *boomen*, met yzere pinnen bezet, worden toegesloten. Daarbeneven, heeft zy eene *krygsbezetting*, hoewel slegts van twee Kompagnien, elk 200 mannen sterk, die op 's landskosten onderhouden worden. Deze hebben de *hoofdwacht*, boven de *oude Waag*, op den *Dam*: en, worden gebruikt, om de Stads *poorten*, en de gemelde *boomen*, aan 't *Te* te bezetten.

De Stad ligt op een' *GROND*, die laag, en daar by *voosch en moerasig* is; en welke, om die reden, geen *Steenhuizen* zou kunnen dragen; zonder dat der zelve fondamenteen op ingehelde *maß-boomen-paalen* gelegd worden; die ter diepte van tuschen 40 en 50 *voeten*, den eersten harden zandgrond aantreffen. Men verhaald, dat daarom, ten zekeren tyd, Iemand uit *Amsterdam* aan zynen vriend schreef: dat hy aldaar, *op de toppen der boomen*, genootzaakt was zyn *verblyf* te nemen: een raadzel, 't welk, zonder te weten, dat de Huizen op *paalen* staan, niet gemaklyk zou begrepen worden. Hierdoor, zyn ondertuschen, de *huizen* dezer Stad, die, zo veel *beneden*—als omtrent een derde deel van den opstal *boven* den grond, gekost hebben, in hoogen prys. Die zelve moerasige grond maakt, dat de *LUCHT* aldaar niet zeer gezond kan wezen: hoewel, dit ook veel verergerd word, door het *brak water* der binnen grachten; 't welk somwylen met bocht en vuiligheden vervuld, in den zomertyd, een' zeer onaangenaamen reuk van zich geeft: weshalven, men dikwyls genootzaakt is, de *Sluizen* van het *Te* te oopenen, en versch water in te laten.

De *Te-kant*, 't welk men te *Amsterdam*, het *WATER* noemt, verschaft een aangenaam gezicht, op de menigte van groote en kleine *SCHEPEN*, die daar voor, en achter of binnen de *paalen* liggen. Voor de Schepen, die de Oostzee en het Noorden bevaren, en die daar overwinteren, zyn afzonderlyke *ruime plaatzen*, die ook wel achter de *paalen*—maar elk, met eene byzondere dubbele rey paalwerk, van het gemeen water, afgescheiden zyn. Zodanige zyn 'er twee: waarvan de eene, ten oosten, de *OUDE*—en den andere, ten westen, de *NIEUWEWAAL*; genoemt worden. Men ziet, aan dienzelven *Te-kant*, overal' langs de gansche *kade*, een groote

groote drukte, door de menigte van volk, die de Schepen laden of ontladen: gelyk ook, schier onophoudelyk, de ééne Schepen afvaaren en de andere aankomen.

Immers, is *Amsterdam* de handelrykste Koopstad, niet alleen dezer *Nederlanden*, maar genoegzaam der geheele wereld. Daarom, ziet men, in de meeste *Straaten*, voornaamlyk te midden der Stad, van huis tot huis, schier niet, dan *winkels*; waarin de kostelykste waren, die 't geheel Oost en West uitleveren, worden aanveild; behalven van handwerk en van allerly konstgereedichappen, daaronder ook, die de *Sterre- en Zeemanskonst* betreffen. Men heeft, al van voorrige jaren, daar altyd gehad, de voornaamste *Kaart-winkels*, van welke ook sommige noch stand houden: als van *Wil. Jans. Blauw*, de *Wit*, *Vischer*, *Schenk*, *Allard*, *Covens* en *Mortier*, *Ottens*, de *Leib* enz. en, de *Landkaarten* te *Amsterdam* gesneden, hebben, een' geruimen tyd, den prys behaald, boven al wat elders voor 't licht kwam: en, werden, naar alle andere landen verzonden. Ook heeft men daar een *Globe makery*; die de eenige is, in geheel *Neerland*. Onder alle de *straaten* dezer Stad, was eertyds de *Warmoesstraat*, de neringrykste; daar nu de *Kalverstraat* en de *Zeedyk*, alle de andere schynen, te overtreffen. Behalven de winkels is 'er ook, eene onnoemelyke menigte van *Pakhuizen*, *Zolders* en *Kelders*; welke bezeten of gehuurd zyn, door Kooplieden, die in 't gros handelen. Daardoor, is *Amsterdam* een plaats, waarin al wie werken kan en wil, een ordentelyk bestaan zal vinden, en zelfs overwinnen: van welk laatste, de voorbeelden van die, met klein begonnen, daar na groote schatten hebben opgelegd, overvloedig worden aangetroffen. Ter andere zyde, heeft die Stad ook haare *ongemakken*: dewyl de meeste Inwooneren eng gehuist zyn; en, echter, veel geld voor huishuur betaalen. Daarby komt, het gebrek van versch water: 't welk (behalven wat men in de *regenbakken* verzameld,) met water-schuiten, omtrent van 4 uren verre, uit de rivier de *Vecht*, moet worden aangebracht.

Dat deze Stad zo zonderling, boven alle *Nederlandsche Steden*, uitmunt, in *Koophandel*, heeft daarom, by sommigen, wel eens verwondering gebaard: des te meer, dewyl, de af- en aankomst der *Schepen* moeyelyk en kostbaar vald: want, wel verre, van onmiddelyk by de Stad de *ruime Zee* te kunnen kiezen, moeten de *Schepen*, in 't uitvaaren, eenen verren omweg nemen, over de *Zuiderzee*, om door 't *Marsdiep*, tuschen den *Helder* en 't Eiland *Texel*, in de *Noordzee*

te

te geraken: alwaar zy, op de rede van *Texel* somtyds, veele dagen verplicht zyn ten anker te liggen: wachtende, naar een' *Oosten* of *Noordoosten* wind; die de eenige is, welke hun de doorvaart der gemelde zeeëngte toelaat. Behalven, dat zy reeds eenige moeijelykheid ontmoeten aan den mond van het *Tej*; ter oorzake der ondiepte, 't *Pampus* genoemd; welke de groote en zwaar geladen Schepen niet konnen overkomen; dan by een hooggety: weshalven, men dezelve, door behulp van *ligters*, een soort van Schepen, die men *Kameelen* noemt, over deze droogte moet laten overbrengen; ten zy men liever verkiest, een groot gedeelte der lading, in kleine vaartuigen, overteschepen.

De *Oost-Indische* Schepen, die, voor de kamer van *Amsterdam*, uit- en invaaren, liggen, geheel aan 't noordoost-einde der Stad, by 't *Oost-Indisch Magazyn* en *Scheepstimmerwerf*, in het zogenoemde *zieke water*. Doch de *Oorlogschepen* zyn opgelegd in een Haven, nader aan de Stad, achter het *ADMIRALITEITS-HUIS*; anders het *Prince-Hof* genoemd; waar ook 's Lands *ADMIRALITEITS-MAGAZYN* en *SCHIEPSTIMMERWERF*, gevonden worden.

De *openbare* GEBOUWEN-dezer Stad, (of, immers, de voornaamste,) kortelyk beschouwende; verdiend, voor alle dingen, onze aandacht:

Het *STADHUIS*; waarvan men, ten aanzien der grootte, der eierlyke bouworder, der prachtige en kostbaare vertrekken van binnen enz. bezwaarlyk elders de weërgae vinden zal. 't Wordt te recht, als een *achtste wonder der waereld*, erkend. Nadat het *Oud Stadhuis*, dat aan de andere zyde van den *DAM* en nader by 't *Damrak* stond, te bouwvallig, en ook te klein was geworden, sedert de merkelyke vergrooting dezer Stad; begon men in 't gedenkwaardig jaar der *Munstersche vrede*, van 1648, den opbouw van dit Nieuw, onder het opzicht van twee voornaame bouwmeesters, *Jacob van Kampen* en *Daniel Stalpert*. Byna twee volle jaren werden doorgebracht, met het haajen of inheijen der *paalen*, welke moesten dienen, ten grondslag van zodanig een zwaar gebouw: en in de zes volgende jaren, was hetzelfde dus verré gevorderd, dat de *Wetbouderschap*, den 1 *Aug.* 1655 aldaar, ten eerstemaal, met veele plegtigheden hare vergadering houden mogte. Men moest, daarmede, des te meer spoed maken: vermits, terwyl men bezig was, om dit *Nieuw* te stichten, het *Oud Stadhuis*, in 1652, door ongeluk was afgebrand. Doch, tot de uitwendige versierzelen der *Gevels*, en tot den

den toefstal van het *Dak* en den *Toren*, met deszelfs Klokkenſpel enz. moeſten noch veele jaren beſteed worden, eer alles volkomen tot ſtand gebracht was. Het is een' *vierkant* Gebouw; hoewel, langs de voor- en achter gevels, iets langer, dan langs de beiden zygevels: dewyl de eerſte, 282 en de andere, 235 voeten, in de lengte beſlaan. Het is van *Bremer- en Bentheimerſteenen* opgemetſeld: heeft drie onderſcheidene *verdiepingen*, boven den grond. Onder den grond, zyn verſcheidene Kelders, daar onder ook, ter bewaaring van het geld der *Amſterdamsche Wiſſelbank*; die, in den jare 1609, is opgerecht: ſtaande, onder het opzicht van zes *Kommiſſarissen*, behalven eenige *Boekhouders, Kontrarolleurs* en *Asſiſtenten*. Dezelve is, onder de Borgtocht der Stad: en deze ſchat beſtaat, in byna onnoemelyke geldſommen, beneven ongemunt goud en zilver; alles gewaardeerd, naar derzelver *intrinſique* waarde: 't welk, van tyd tot tyd, door verſcheidene eigenaars, daarin gebracht is, en daarin altyd blyft: wordende, in gevalle van koophandel, aanzienlyke ſommen gelds, door *bankbriefje's*, van den een' op den anderen overgetekend; 't welk volſtaat, voor betaaling in gereed geld; en dus een groot gemak in den koophandel bybrengt. Als, in den jare 1768, Neerlands Erſtadhouder, Prins WILLEM V, met zyne Koninglyke Gemalinne, de Stad *Amſterdam* bezocht, nam Dezelve in dit *Stadhuis* zynen intrek: waarvan, veele en de beſte vertrekken, door de Stads Overheid, daartoe waren vervaardigt: en, waarin zy Beiden, voortrefflyk, overeenkomende met Hunne hooge waardigheid, ontfangen werden.

De *Amſterdamsche Beurs* is mede bezienswaardig: ſtaande dicht by den *Dam*, op verwelfde boogen, boven de rivier, den *Amſtel*, die aldaar 't *Rockin* genoemt word. Men is, van 1608 tot 1613, bezig geweest, met de zelve te bouwen. Zy is een groot open *plein*, langwerpig vierkant; omringt van eene overdekte *gaandery*; boven welke, verſcheidene *vertrekken* zyn, die tot andere gebruiken dienen: daar onder ééne is de Stads *Schermschool*. Deze *Beurs* griemeld, alle dagen, zo lang de *beurstyd* duurt, dat is, van half een tot half twee uren na den middag, van een onnoemelyk aantal van *Kooplieden*; die daar ſamenkomen, om met elkander te handelen: waartoe, de *plaatzen*, van die, in deze of geene *waaren* doen, en naar deze of geene *plaatzen* handel dryven, door zekere *bordjes*, aan de pilaaren der *gaandery* hangende, te onderſcheiden zyn. De vreemdelingen, die de *bovenvertrekken* der gemelde *gaandery* doorwandelen, ver-

won-

wonderen zich zeer, over het zeldzaam *geluid*, dat door het spreken van zo veele honderden van menschen onder elkander, zieht, door de lucht verspreid; zeer wel naar het geluid der zeebaaren, by harde winden, gelykende.

Behalven deze— is 'er noch eene byzondere KOORNBEURS; waarvaan de kooplieden, die eeniglyk in allerly foort van *graanen* handel dryven, gewoonlyk vergaderen. Deze is gebouwd, over het *Damrak*; dicht by de *Oude brugge*: en is onlangs vernieuwd en vergroot geworden.

De HERVORMDE GEMEENTE dezer Stad, die een' langentyd door XXVIII, doch sedert den jare 1723, door XXX *Predikanten* bediend word, heeft ELF KERKEN, tot haare vergaderplaatzen.

De OUDE KERK is, ongetwyfeld, (gelyk de naam genoegzaam van zelfs aanwyft) de eerste *Parochie Kerk* dezer Stad geweest; die toen, eeniglyk, langs de oostzyde der rivier den *Amstel*, zich uitstrekke. Toen ook de *Nieuwezyde* der Stad betimmerd en dagelyks vergroot werd, heeft men daar, de NIEUWE KERK 'er bygevoegt. Zy hadden beiden *twe Bescherm-Heiligen*, naar welke zy benoemt worden: de eerste *Johannes den Doper* en *S. Niklaas*: en de tweede, de *H. Maagd Maria* en *Ste. Katharina*.

Deze twee zyn noch de grootste en aanzienlykste *Kerken* dezer Stad: en beiden 't eerst den *Hervormden* ingeruimd, in den jare 1578.

Dan, behalven die twee *Parochie-Kerken*, had men ook in de Roomsche tyden, twee *KAPELLEN*; die, aan de ééne en andere *Parochie-Kerk*, onderhoorig waren. De ééne word, de OUDEZYDS- en de tweede, de NIEUWEZYDS-KAPELLE, genoemd. De OUDEZYDS-KAPELLE, die aan het einde der *Warmoesstraat*, byna in den hoek van het *2e* en het *Damrak* staat, was eertyds de *S. Olofs Kapelle* genoemd: en, dit word gezegt, het *oudste Kerkje* van *Amsterdam* geweest te zyn: doch, zy is, in 1646, merkelyk vergroot. De NIEUWEZYDS-KAPELLE staat, in de *Kaferstraat*, naar de zyde van het *Rockin*. Deze is de *Kapelle*, welke gesticht is, ter eere van het gewaand *mirakel*, (waarvan we, hiervoor, badz. 455. gewag gemaakt hebben) 't welk, in 1345, zou geschied zyn, aan eene *Hofstie*, die door een' kranken ingenomen, en daarna weder uitgespuwd, gedurende een' ganschen nacht, geheel en gaaf in het vuur bewaard gebleven was, wegens de gewaande *heilgheid* dezer plaatze: waar dat *wonderwerk* zou geschied zyn, had men dit *Huis* ter stond in een *Kapelle* veranderd; waarin de-

DE OUDE KERK te AMSTERDAM.

DE WESTER KERK te AMSTERDAM.

ze *Hofstie* bewaard, en van rondom bezocht werd, door Be-
devaarten derwaard: en word dezelve daarom, by de *Room-*
gezinden, noch heden, de *Heilige Stede* genoemd. Deze bei-
de *Kapellen* worden nu ook tot den openbaaren Godsdienst
gebruikt: en zyn onder de *elf Kerken* mede begrepen: hoe-
wel, in de NIEUWE ZYDS KAPELLE, 's Zondags namiddags en
Woensdags avonds, ook door den *Hoog Duitschen Predikant*,
gepredikt word.

Behalven deze vier is noch een *vyfde*, de GASTHUIS KERK,
die behoord heeft, tot het *S. Pieters Gasthuis*. En deze *vyf*
zyn, (behalven eenige *Klooster Kerken*,) die *Kerken*, wel-
ke, voor de *Reformatie*, by de Roomsgezinden, reeds ge-
bruikt werden: en, die, nu alle afgezonderd zyn, tot den
openbaaren *Hervormden Godsdienst*.

Naarmate de Stad verder en verder uitgelegt werd,
is het getal der KERKEN, binnen dezelve, vermeerderd:
en men was genootzaakt, vermits die *vyf oude Kerken*,
(de *Reformatie* langhs hoe meer doorbrekende) te klein ge-
worden — en van de uiterste deelen, der Stad te verre af-
gelegen waren, noch *zes Nieuwe Kerken* te stichten: eerst
de ZUIDERKERK, in den jare 1603: de WESTERKERK, welkers
toren de hoogte van 261 voeten heeft, en de *hoogste* is van
alle de Amsterdamsche Kerken, in den jare 1620: de NOOR-
DERKERK, in denzelven gemelden jare: de EILANDSKERK, dus
genoemt, dewyl zy, op het *Bikkers-Eiland*, aan den noord
westlyken hoek der Stad, staat, in 1660: de OOSTERKERK,
in 1669: en, eindelyk, de AMSTELKERK, die eigentlyk, eene
grootte houtse *Loots* is, in 1670. Deze *zes* later gebouwde
Kerken vertoonen, (ten bewys haar 'er stichting, na den tyd
der *Reformatie*,) eene geheele andere gedaante, dan de ou-
de *Roomsche Kerken*: zynde ook van geen *Choor* voorzien;
in 't welk, by de Roomsgezinden, de Hoofdaltaar geplaatst
word.

Als in 't begin der voorige Eeuwe, vele *Hervormden*,
uit de *Waalſche gewesten* der *Spaanſche Nederlanden*, ter
oorzake der vervolgingen, naar *Amsterdam*, (gelyk, naar
andere Steden van *Holland*,) overkwamen, is aan dezelve
in 1647, de *Paulinianen Kloosterkerk*, tot hunnen Godsdienst
vergund; die, in 1661, merkelyk vergroot werd. En, zo
dra, als in 1685, ter gelegenheid der herroeping van 't *E-*
dikt van *Nantes*, ook verscheidene *Fransche vluchtelingen*
zich binnen die Stad nederzetterden, de *Waalſche Gemeente*
zeer vermeerderde; is, voor dezelve, eene TWEEDE KERK; die

echter niet meer dan eene *boute Loots*, is, gebouwd. Sedert 1686, toen die laatste Kerk werd opgerecht, is de eene de *OUDE WAALER* — en de andere, de *NIEUWE WAALER KERK* genoemd.

De *WAALSCH E GEMEENTE* is, binnen deze Stad, zeer aanzienlyk: en staat, onder het opzicht van *VI Predikanten*.

Zo wel de *Episkopaale* — als *Presbyteriaansche ENGELSCH E GEMEENTE*, hebben aldaar, desgelyks, elk eene byzondere Kerk: en, de laatste heeft twee *Predikanten*.

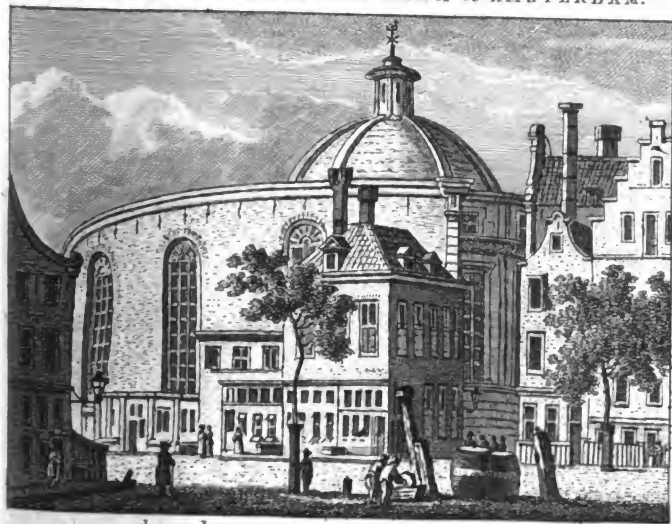
De *LUTHERSCHEN* bezitten mede aldaar, *twee fraaye Kerken*: die door zes *Predikanten*, worden waargenomen. Ook word, aan alle andere Gezindheden, vryheid van Godsdienst vergund: als, aan *REMONSTRANTEN*, *MENNONITEN*, *KOLLEGIANEN*, *KWAKERS* enz. De *ROOMSGEZINDEN*, doen hunnen dienst, in tien byzondere *Kerkhuizen*, binnen — en twee buiten de Stad. Men heeft 'er ook eene *Kerk der PERSIJAANSCH E* — *Armenische* — en andere *Oostersche Christenen*. En, eindelyk, zyn 'er twee *Joodsche SYNAGOGEN*; de eene der *Portugeesche* — en de andere der *Duitsche Jooden*, (die men anders *Smouffen* noemt,) staande dicht by elkander, in het midden van 't *Joodsche kwartier*; dat genoegzaam eeniglyk, door lieden dezer natie, bewoond word, zynde in en om de *Jooden Bredstraat*, naby de *Nieuwmarkt*, in de *Oude zyde* der Stad.

Voorts, is *Amsterdam*, rykelyk voorzien, van meer andere *openbaare gebouwen*; die een geheel *Boek* vereischen zouden, wanneer men, van elk in 't byzonder, een beschryving geven wilde: als, daar zyn, het *ADMIRALITEITS HUIS*; het *Oost* — en het *WEST INDISCH HUIS*; de *Schouwburg*, staande op de *Keizersgracht*; welk in 1770, zeer verbeterd is geworden: van welke — te onderscheiden is, de *Fransche Schouwburg*, buiten de Stad, aan den weg naar den *Overtoom*; welke laatste, voor eenige jaren tot den grond toe is afgebrand; dan daarna weder herbouwd.

Voorts: de *STADS DOELEN*: 't *Stads ARTILLERY* — en *KOORNHUIS*: de *OUDE* — en *NIEUWZYDS* — *HEERENLOGEMENTEN*: de *BANK VAN LEENING*: het *OUDE MANNEN* — en *OUDE VROUWEN HUIS*: — een *BORGER* — een *DIACONIE* — en een *AALMOESENIER'S Jongens* — en *Meisje's WEESHUIS*; welk laatstgenoemde, ook, tot een Huis der *VONDELINGEN* verstrekt: de *WEESHUIZEN der Lutherischen* en andere gezindheden: 't *BEGYNENHOF*: 't *LEPROZENHUIS*: een *DOLHUIS*: een *RASP* — en een *SPINHUIS*: een *Stads VERBE-*

DE LUTHERSCHE NIEUWE KERK te AMSTERDAM.

dezelve van Agteren te zien.

TERHUIS : eene menigte van zogenoemde Hofjes ; waarin behoeftigen , behalven vrye wooning , ook , voor een gedeelte , het nodig onderhoud genieten : en veel meer andere ; die alle onder de bestiering van byzondere *Regenten* en *Regentessen* staan.

Behalven eene LATYNSCHE SCHOOL , (die , echter , in deze Stad van Koophandel , geen' zo grooten opgang maakt , ten aanzien van de menigte der *Leerlingen* , dan men anderszins , naar gelang haarer grootte , zou mogen verwachten ,) is 'er ook , een GYMNASIUM , of *Illustre School* ; waartoe , de gewezen Kerk van 't *Agnieten Klooster* , in 1630 , vervaardigt werd . Tot dezelve behoren thans *VII Professooren* : één in de *H. Godgeleerdheid* : één , in de *Rechten* : drie , in de *Geneeskunde* : één , in de *Oosterfche taalen en Oudheden* : en één , in de *Grieksche taal , Historien* enz.

De *Amsterdamsche* SCHUTTERY is in vyf *Regimenten* afgedeeeld ; die , naar het onderscheid der *Vendels* , onderscheidenlyk genoemd worden : als , het *Blauw* — *Oranje* — *Wit* — *Geel* — en *Groen Regiment* . Deze *Regimenten* bevatten , elk *tien Kompagnien* ; die hunnen Kaptein , Lieutenant en Vendrig hebben . Over elk Regiment , zyn twee *Kolonellen* . En , alle deze *Borger Officieren* , zyn de gezaamyke leden van den *Krygsraad* . Zy gebruiken de *Beurs* , tot de plaats , waar de *Schutters* , ten zekere tyden 's jaars , zich in den Wapenhandel oefenen . Van deze 60 *Kompagnien* , moeten t'elkens vier des nachts de wacht houden : en hebben hunne Hoofdwachten , in vier verscheidene *plaatzen* der Stad . Behalven dat zy , in tyden van *Oproer* , door 't alarm slaan der trommen gewaarschouwd , alle onder de wapenen verschynen moeten : en , in zodanige gevallen , van veel nut zyn , om het talryk gepeupel dezer Stad in Ontzach en bedwang te houden : waarvan , in vroegere tyden , van oproer ; als , der *Wederdopers* , in 1534 en 1535 ; der *Remonstranten* en *Contra Remonstranten* , in 1617 en 1618 ; der *lykdragery* , anders genoemd , de *sterke mannen* , in 1696 ; en laatstlyk , in de verregaande opschuddingen , ter gelegenheid van het afschaffen der *Pachteryen* , in den jare 1748 , de voorbeelden voorhanden zyn .

Naar 't getal dezer zellig *Schutters Kompagnien* , is de Stad in LX *Wyken* afgedeeeld ; die elk haren byzonderen *Wykmeester* hebben : welke in opzicht moeten nemen de behoeftigen , elk zyner eige wyk , ten einde , uit de inkomsten

der zogenoemde *Huis-zitten Huizen*, hun eenig onderhoud te doen hebben.

De STADS REGERING van *Amsterdam* bestaat, uit XXXVI RAADEN; alle leden van de *Vroedschap*, die vooral hun leven, deze waardigheid bekleden. Eén dezer leden stervende, word deszelfs plaats, door de overigen, vervuld. Uit deze XXXVI Raaden, worden verkoren: één SCHOUT: vier BORGEMEESTEREN: en, negen SCHEPENEN; welke alle het *gerecht* uitmaken. Van deze laatste staat, uit een dubbel getal, de keuze aan zyne Doorl. Hoogheid, den Heer, PRINS ERSTADHOUDER. Voorts zyn aan dit Kollegie, (behalven THESAURIERS,) twee PENSIONARISSSEN en twaalf SEKRETARISSSEN, toegevoegt. Men mag, tot zonderlingen lof der *Regeering* van *Amsterdam*, vryelyk zeggen, dat Hun Edele Groot Achtbaren, in de bestieringe hunner Stad, eene zeer goede *Politie* in acht nemen; stellende op alles, heilzame *keuren* en *wetten*; en, zorgvuldig wakende, dat dezelve striptelyk worden nagekomen. Het welk, ten aanzien van *Amsterdam*, byzonder verdiend te worden opgemerkt: dewyl 't veel in zich heeft, zodanig een volkryke en woelachtige *waereld Stad*, vol van allerlei natien, behalven de inboorlingen, in eene goede order te konnen houden.

Veel *vermaarde mannen*, in allerlei wetenschappen, heeft *Amsterdam* voortgebracht: en, daaronder, voornaamlyk uitmuntende ZEE-HELDEN: als JAKOB van HEEMSKERK: JAKOB van NEK: JAKOB WILLEKENS: HENDRIK KORNELISZ. LONK: enz. De eerste is meest vermaard, door de ontdekking van *Spitsbergen* en andere eertyds geheel onbekende *Noordsche Landen*, in 1596 en volgende jaren: in welke groote uitvoering hy veel raadpleegde met PETRUS PLACIUS, die 's tyds Predikant te *Amsterdam*, en zeer ervaren in de *Sterre- en Zeevaartkunde*. Dees' *Heemskerk*, ligt met meer andere Zee-Helden begraven, in de *Oude Kerk*. *Van Nek* heeft de eerste eene Vloot naar *Oost-Indie* gevoerd: en de twee laatste genoemdde hebben eenen onsterflyken naam, in de *West-Indien*, verworven.

Het STADS RECHTSCEBIE; het welk door *paalen*, met 't STADSWAPEN voorzien en langs de gemeene wegen derwaard opgerecht, word aangewezen, is van geene groote uitgestrektheid, buiten haare Vesten: en, daaronder behooren, sommige *buurten*; zo veel als *Voorsteden*; by de poorten, die wel den gemeensten af- en toegang geven: als, de *Bee-rebye*

reby, buiten de *Utrechtſche* — en langs den weg naarden *Overtoom*, buiten de *Leidsche poort*, enz. Ook behoord, aan 't *Stads Rechtsgebied*, een stuk Velds, aan de overzyde van het *Ye*, buitendyks gelegen: het welk de *Voolewyk* (eigenlyk, de *Vogelwyk*,) genoemd word. Door dit veld, loopt eene *Trekvaart*, ter lengte van omtrent 700 Roeden, van het *Tolhuis* naar het dorp *Buiksloot*: door welke men, alle uren van den dag, met een *Schuit* derwaard vaaren kan, om verder in *Noord Holland* te reizen. Aldaar is, op den uiterſten hoek, de *Gerechtsplaats* dezer Stad. Naar de rivier, den *Amſtel*, die haaren naam aan de *Stad* mededeeld, word ook het *Ammeland*, *AMSTELLAND*, genoemd: een byzonder *Baljuwſchap* dezer Provincie; 't welk daarna zal voorkomens en, hier moeft worden aangehaald: dewyl alle de daarin liggende dorpen, (alleen *Waverveen* uitgezonderd,) als *AMBACHTS-HEERLYKHEDEN*, door de *Stad* aan zich gekocht zyn. Daartoe behooren: *DIEMEN*: *OUWERKERK*, aan den *Amſtel*: *AMSTELVEEN*: *SLOOTEN*: en *SLOTERDYK*. Ook bezit die *Stad*, de *Ambachts-Heerlykheid* *LEIMUIDEN*, in *Rhynland*: en eendelyk, de *Eilanden* *URK* en *SCHOKLAND*; beiden in de *Zuider Zee*. Over elk dezer dorpen, ſteld de *Regeering*, een lid uit de *Vroedſchap*, tot *Ambachts-Heer*; aan wien, de beſtieting der *Heerlykheid* word opgedragen.

GOUDA is de zesde der *Hollandſche Steden*, die *Stem* in *Staat* hebben. Zy ligt, aan den rechter oever der rivier den *Yſſel*; die de *Hollandſche Yſſel* toegenoot word, ter onderscheiding van den *Gelderschen Yſſel*: en wel, ter plaatze, daar de *Gouwe*, 't zy daar uit voorkomt, 't zy zich daarin ontaſt: want de *Gouwe* is geene natuurlyke rivier, maar een gegraven *vaart*; dienende, om dezen *Yſſel* en den *Ouden Rhyn*, die van *Utrecht* naar *Leiden* loopt, met elkander gemeenſchap te doen hebben. Dit water loopt ten deele om en ten deele te midden door de *Stad*, en onderscheid dezelve, in twee hoewel elkander ongelyke deelen. Men mag deze vliet, de *Gouwe*, des te min met ſtilzwygen verby gaan: dewyl, niemand twyfeld, of de *Stad* heeft haaren naam daarvan ontleend: en tot een klaarder bewys hiervan diend: dat dees' naam niet altyd, *Gouda*, maar ook gemeenlyk *DER GOUW*, of *TER GOUW*, word uitgesproken, dat zo veel ſchynt te willen zeggen, als *aan de Gouwe* *.

De

* Hier mede, mag men vergelyken de naamen van veele
G g 3 en-

De *Gedaante* der Stad is, byna *rond*. De *muur*, die de-
 zelve omringt, is van enkele steenen in de hoogte opgetrok-
 ken, en zonder tegenweér: hebbende, alleen sommige *ta-
 rens*, naar de oude Vestingbouw. Zy is van eene wyde en
 diepe *gracht* omgeven. Ongelet deze Stad dus van geene
Vestingwerken voorzien is, zou zy, echter, in tyden van
 Vyandelyke invallen bezwaarlyk te verwinnen zyn: ter oor-
 zake van het *water*, 't welk, by elken vloedtyd, door het
 openen der *Sluizen*, zo binnen — als buiten de Stad, uit
 den *Iffel* kan worden ingelaten; het welk, binnen den tyd
 van 24 uren, al het Ommeland, als in in Zee zou veran-
 deren. Men nam daarvan een proef, in den jare 1672; zo
 dra de tyding van het innemen der Stad *Oudewater*, naar
 's *Hage* overgekomen was: wanneer, door bevel van 's Lands
 Staaten, die *Sluizen* geopend wordende, al het veld rondom
 ondervloeyde; waardoor, de vyand in zyn verderen voort-
 gang gestuit werd: hoewel, die onderneming, door een'
 opstand der Landlieden werd gevolgt; die gewapenderhand,
 langs den dyk, ter Stad introkken en veele ongeregeldheden
 pleegden. Buiten de Vesten, is de Stad, met ongemeen
 veele fraaje *lustboven* verciert; die, voor omtrent 20 jaren,
 dikwyls gedacht zyn, ter oorzake der menigvuldige *dieffla-
 len*, die daar schier alle nachten gepleegt werden, in de
Tuinhuizen: zo verre, dat de Magistraat genoodzaakt was,
 de straffe des doods daarop te zetten.

Langs den ringmuur, heeft de Stad den *omtrek* van een goed
 halfuur gaans. Zy is voorzien van *zeven groote* POORTEN:
 en twe *kleine uitgangen*. Aan de zyde van den *Iffel*, zyn
 'er vier; alle zeer naby elkander: drie aan de Westzyde, zynde:
 de ROTTERDAMSCHÉ — anders genoemd, de *Dykspoort*: de
Middelpoort: en de OUDE VEERSTALSPORT: of de *Tolpoort*.
 De vierde, aan de Oostzyde, word de NIEUWE VEERSTALS-
 POORT genoemd; waarvan de weg langs de kade van de drie
 eerste naar de andere, door den eenen arm der *Gouwe*, die
 de Stad doorgaat, word afgesneden. Ter zyde, naast deze
 naastgenoemde Poort, heeft de Stadsmuur, een *steen- Bol-
 werk*: en een dergelyke was voortyds ook, aan de Rotter-
 dam-

andere STEDEN en dorpen, in welke dit Ter voorgaat, om te
 betekenen, *aan* — of *by*: als *Ter-Goes*: *Ter-Thoolen*: *Ter-
 Veer*: *Ter-Neuse*: *Ter-Heiden*: *Ter-Bant*: *Ter-Apel*: *Ter-
 Kaple*: *Ter-Meide*: *Ter-Oele*: *Ter-Wispel* enz.

damfche poort, ten einde, aan de waterkant, de Stad eenigermate te verdedigen; dan, dit laafte is daarna afgebroken, en met den grond gelyk gemaakt. Buiten de *Nieuwe Veerfalspoort*, is over den *Iffel*, een BRUG geflagen; die in haar midden eene *Valbrug* heeft, voor de doorvaarende Schepen. De vyf poorten naar de landzyde zyn: het VLAMINGSPOORTJE: de POTTERSPOORT: de KLEIWEGSPOORT: de TIENDEWEGSPOORT: en het DOELENP OORTJE.

Het getal der HUIZEN was, in den jare 1732, (toen de Huizen door geheel Holland werden opgenomen,) 3974: en dat der INWOONEREN: (elk huis, 't één door 't ander, op vyf perfoonen gerekend,) word begroot, op omtrent 20000. De *Huizen* zyn doorgaans zeer *zintyk* gebouwd: en men ziet de grootfte en prachtigfte, langs de beiden oevers van den éénen arm der *Gouwe*. Doch, behalven door deze, word die Stad, genoegzaam allerwege, door *Binnengrachten* doorneden: en daardoor, als in eene menigte van kleine *Eilanden*, verdeeld. Dit is wel iets, (zal men zeggen:) dat *Gouda* gemeen heeft, met de meeste andere *Hollandsche* Steden: maar echter munt het daarin boven alle de andere uit; zo verre, dat genoegzaam *alle* ftraaten langs zodanige grootre — of kleinere *grachten* lopen: en 'er genoegzaam geen één huis in de geheele Stad gevonden word, 't welk, 't zy van voor- of van achter, geen uitzicht op 't water heeft. Dit heeft de geleerde *Hadr. Junius*, (*Bat. Hift.* p. 462,) in zyn tyd, reeds opgemerkt; die daarom, *Gouda*, by de Stad *Venetie*, vergelykt. Onder de voornaamfte openbaare GEBOUWEN dezer *Stad*, mogt men eertyds boven aan fteflen, het SLOT van *Gouda*. Dit is, omtrent den jare 1330, geflicht, door Graaf *Jan* van *Beaumont*, den Zoon van Graaf *Jan* van *Henegouwen*, die tegelyk Graaf van *Holland* was; welke, van zynen ouden Broeder, *Willem III*, den *Goeden* toegenoomt, Grave van *Holland* en *Henegouwen*, uit de goederen van *Holland* de Heerlykheden *Gouda* en *Schoonhoven*, ten uitzet bekomen hebbende, aldaar (gelyk ook één te *Schoonhoven*,) dit Slot flichte en tot zyn intrek nam. Dit Slot was groot en prachtig: en, dewyl 't als midden in *Holland* lag; hadden de Staaten daarna, als die beiden Heerlykheden (toen famen het *Baljuwſchap* van *Blois* genoeint,) by uitſterving van dit Huis, met Grave *Guido*, in 1396, in den boezem van *Holland* waren te rug gekeerd, 's Lands *Handveſten* en *Brieven*, aldaar, als de plaats der meeste vei-

ligheid, in bewaring gebracht. Ook was 't gemelde Slot de voornaamste *sterkte* dezer plaats: en had het *Tolrecht* van alle de verby — en doorvarende Schepen. Doch, in den jare 1438, als de Stad door eenen fellen brand, byna geheel vernield werd, is ook dit *Slot* zeer beschadigt; zo verre, dat niet meer dan een *toren* daarvan was staande gebleven; die ook, in 1577, is afgebroken.

Omtrent in het midden der Stad is de *Grootemarkt*; die byna de gedaante van eenen Spits toelopenden Driehoek heeft: op welke het *STADHUIS* staat: een gebouw naar den ouden smaak. Het was, door Gravinne *Jakoba*; als zy, in den jare 1426, toen de meeste Hollandsche Steden haar af — en, haaren Neef, den Hertog *Filips* van *Bourgenje*, waren toegevallen, tot deze Stad haare toevlucht nam, aan de — zelve geschonken. Doch is eerst voltooid, in 1440: en, in 1690 en 1691, merkelyk van binnen en van buiten verbeeterd. Onder dit *Stadhuis*, is thans de *VLEESCHHAL*.

Een der grootste cieraaden dezer Stad is de voortreflyke KERK, welker aan *Johannes* den *Doper* toegeweid; welke, met die van *Haarlem*, zeer na evenaard; en met haaren fraajen toren, aan die Stad, van verre een groot aanzien geeft. Zy was reeds geslicht, in 't begin der XIII de eeuw; dan, is driemaal afgebrand; naamlyk, in 1375, in 1438, en laast, in 1552, des nachts, den 12 *January*, door den blixem, die in den toren sloeg: van welk laast geval, *Hadr. Junius*, als wat zeldzaams verhaald: (*Hiflor. Batav. pag. 461.*) dat elf met riet gedekte huizen, rondom de Kerk staande, by dezen brand onbeschadigt bleven. Na dien tyd, is dit gebouw weder voortreflyk opgehaald, en in dien staat gebracht, waarin het zich thans vertoond. Die Kerk is met een voortreflyk *orgel* versierd. En iets, waarover al wie ze ziet, zich moet verwonderen, zyn de kostelyk *geschilderde glazen* dezer Kerk; vertonende de meesten, *Bybelsche* geschiedenissen: een konststuk der beiden broeders, *Dirk* en *Wouter Krahth*; wier namen daardoor als vereeuwigt zullen worden; en na wier dood, men zegt, die konst verloor te zyn. Deze glazen worden zorgvuldig tegen den hagel en winden bewaard, door houten hordjes, aan den buiten kant daar voor gehangen: hoewel, door langheid des tyds, sommigen derzelver eenigzins beschadigt zyn geworden. Vreemdelingen, die deze Kerk bezichtigen, bekomen gemeenlyk, een *boekje*; in 't welk de verklaring van het ge-

heel

HET STADHUIS en de WAAG te GOUDA.

DE GROOTE of ST. JANS KERK te GOUDA.

heel schilderwerk, van glas tot glas, beschreven word. In een byzonder vertrek dezer Kerk, is eene *Stads Bibliotheek* te zien.

Deze is de *Hoofdkerk der Hervormde Gemeente* dezer Stad, welke door *vyf Predikanten* bediend word. Dan, behalven deze, word noch eene andere, de *GASTHUIS KERK* genaamd, tot den Godsdienst gebruikt; hoewel gemeenzaamlyk met de *Waalſche Gemeente* dezer Stad, die door éenen Predikant word waargenomen. Deze is de *Kerk* van het *S. Katharine Gasthuis*; staande dicht by de *Groote Kerk*, aan de *Gouwe*. In deze laatste, word, in elk elfde jaar, de *Zuid-Hollandsche Synode* gehouden.

De LUTHERSCHEN GEMEENTE heeft hier ook eene *Kerk*; wel eer, de *S. Joost Kapelle*; die door éenen Predikant bediend word. Het getal der REMONSTRANTEN is, binnen deze Stad, tamelyk groot. En, in 't begin der voorige eeuwe, toen de verschillen tusſchen hen en de *Kontra Remonstranten*, overal veele opschuddingen verwekten, gingen zy de andere in getal te boven: waartoe het verblyf van den vermaarden *Koenraad Vorstius*, binnen deze Stad, nadat hy, om zyne ſchadelyke gevoelens, van zyn Hoogleeraarampt te *Leiden* ontzet was, veel toegebracht heeft. Ook bevind zich daar, eene vereenigde *Vlaamsche* — en *Waterlandsche Gemeente* der DOOPSGEZINDEN, onder het opzicht van éenen Leeraar. En, eindelyk, zyn 'er niet min dan *vyf Kerkhuizen* der ROOMSGEZINDEN: twe, name-lyk, der *Jansenisten*: en, drie der zogenoemde *Jesuitsgezinden*.

In de Roomsche tyden, vond men, binnen deze Stad meer *geestlyke gebouwen*: als, een *Cellebroers Klooster*, *Emmaus* geheten: het welk daarna in de *Latynsche School* veranderd is: een *S. Katharine Klooster*; 't welk nu diend, tot een *Tuchthuis*: en een Klooster van *Maria ter Nonnen*: dienende nu tot een *Proveniers Huus*. Desgelyks, waren, binnen deze Stad, twe andere Vrouwen Kloosters: een der *Klariſſen*: en, één van *S. Agnieta*; die daarna weggeraakt, en tot andere gebruiken geschikt zyn.

De voornaamſte HANDEL der Gouwenaaren bestond, voorheen, in *bier*. Men zegt, dat men daar een' tyd beleeft hebbe, in welke meer dan 350 *brouwerijen* werden gaande gehouden, welker *bieren*, onder den naam van *Goudsche Kreik*, alomme, (gelyk die van *Delft*.) en meest naar *Zee-land* en *Vlaanderen*, verzonden werden. Ook, heeft eer-

tyds de *Laken-Handel* daar zeer gebloeid. Noch heden word, aldaar, veel *Hollandsche Kaas*, ter markt gebracht, die in haare ommelanden, op de dorpen gemaakt word; en, die men zegt, van 't beste soort te zyn: waarom, dit soort, onder den naam van *Goudsche Kaas*, meest bekend is. Men handeld daar ook veel, in *vlas*: en word daarvan veel *touw werk* gemaakt. Ook maakt men daar *scheepvolaggen* en *wimpels*, beneven andere scheepscieradien. Desgelyks zyn 'er eenige *Zuiker-raffinieren*. Doch, meest zyn vermaard, de *Goudsche Tabakspypen*. De *Pypmakers* worden binnen deze Stad, op omtrent 300 begroot: en men wil, dat zy netgens zo goed gemaakt worden, dan te *Gouda*.

Die Stad heeft bekwaamere gelegenheid, ter verzending dezer *Waaren*, dan eenige Stad, in geheel *Holland*: ter oorzaak van den sterken *doortocht* der vreemde *schepen*, door de *Gouwe*, der groote, (namelyk) buiten om, en der kleine schepen, door de Stad: terwyl, twee groote *SCHUTSLUIZEN*, buiten de *Rotterdamsche-poort*, beneven noch eene kleindere, aan den ingang der Stad, het water van den *Tisselstroom*, (naamlyk, meer waters, dan men tot het bewaaren dezer *vliet* zou nodig hebben,) buiten keeren. Eene zake, welke de Stad *Gouda* zonderling merkwaardig maakt, is, dat alle de *schepen*, die uit de Provincien *ZEELAND*, *BRABANT* en *VLAANDEREN* handeldryven op *Amsterdam*, of, van daar verder, op *NOORD-HOLLAND*, *FRIESLAND* en *GRONINGEN*, (waartoe, geene andere gebruikt worden, dan die groot genoeg zyn, om de *Zuiderzee* en de *Zeeuwfche* stroomen te durven bevaren,) by haare heen — en weér reizen, geen' anderen *weg* nemen, dan *door* deze *Gouwe*; en wel buiten om langs de Zuidwestzyde der Stad: dewyl nergens; dan aldaar, en in de andere plaatzen, langs welke deze vaart is ingericht, de *Schutsluizen* genoegzaame *wyde* hebben, om zodanige breede *schepen*, te kunnen doen doorschieten. Deze *VAARWEG*, uit den *Tissel* door het water de *Gouwe*, naar den *Ouden Rbyn*, is gewislyk; derwaard de *kortste*: vermits die zelve schepen, dan vervolgens, by *Oudshoorn*, door een ander Kanaal, de *Heimans-wetering* genoemd, naar 't dorp *Oude-wetering*, en aldaar in de *Haarlemmer-Meir* komen: en vervolgens door de rivier het *Spaarn*, die de Stad *Haarlem* doorvloed, in het *Ze*; wanneer zy verre genoeg zyn, om van daar alle plaatzen, langs de kusten van *Noord-Holland*, *Friesland* enz. te bereiken. De *kortheid* des *wegs*, en de *wyde* der *Sluizen*, langs den zelve, is, echter, niet

de

de eenige oorzake van den sterken *doortocht* dier groote schepen, langs *Gouda*: want, men zou ook, de Sluizen der vaart, die door *Delft* naar den *Ouden Rbyn* gaat, alle van die zelve wydte hebben kunnen maken. Maar, in het *bericht*, in 1652 door Heeren Borgemeesteren en Raaden dezer Stad, aan *Joh. Janssonius*, drukker van *Guicciardini's Beschryving der Nederlanden*, toegezonden, ten einde in dat werk plaats te mogen vinden, word dit opgegeven: „ als „ een VOORRECHT, byzonder eigen, aan hunne Stad: en aan- „ gemerkt, als de *Senuw* en het *Staunzel* hunner *Republiak*: „ 't welk, deze *Stad*, (niettegenstaande het haar, door „ andere, menigmaal *betwist* was,) uit het langduurend be- „ zit, en een daartoe verleend HANDVEST, met 't hoogste „ recht, sterk aandrang, en dus lang altyd voor zich zelve „ bewaard had.; „ * Onder meer andere *voorrechten*, welke, door de GRAVEN van *Holland*, aan die Stad verleend zyn, zal men, mitsdien, ook dit mogen rekenen. En, ten einde de gemelde *schepen* geen anderen weg, dan door *Gouda*, mogten nemen; zyn de *Sluizen*, te *Delft*, aan den *Leidschen-Dam*, te *Woerden*, en, te *Gouverwel*, (een buurtschap, oostwaard van *Gouda* gelegen,) met voordacht, zo *naauw* gemaakt, dat geene schepen, die breeder dan van 12, 13 of 14 voeten zyn, dezelve kunnen passeeren. Zelfs is my van goeder hand bericht: dat in alle de gemelde plaatzen, éene der *Sluizen*, en wel die, welke die genoemde *nauwte* van zo weinige voeten heeft, op *kosten* der Stad *Gouda* onderhouden word: en, dat deze Stad, jaarlyks, *Afgevaardigden* uit de regeering naar de gemelde plaatzen zend, ten einde te onderzoeken, of dezelve die *nauwte* werkelyk behouden hebben. Uit dit gemelde, bespeurd men, van hoe groote *aangelegenheid*, die zaak voor de Stad *Gouda* zy: want, behalven dat het dagelyks verby — en doorvaaren dezer groote schepen, aan die Stad eene groote *levendigheid* veroorzaakt; geeft dit ook veel aftrek van *waaren*, als mede van levensmiddelen, welke de gaande en komende sche-

* Dus luiden de eigen woorden, van dit geschrift: te vinden: *Guicciardini Belg. Descript. pag. 114—119. Hunc Trajectum, ut jus Privilegiarium, tanquam nervum, & Respublicæ bujus column, urbs, (quamvis ab aliis sæpe oppugnatum,) fortiter, & ex longi temporis præscripto, & Diplomate, summo jure, urget, & sibi servat.*

schepen van daar met zich voeren. Waasby komt, dat het *Schipgeld*, by 't doormaaren der groote sluis, door de Schippers te betaalen, aan deze Stad, geen geving voordeel toebrengt.

Men heeft mede bekwaame *gelegenheid*, om van *Gouda*, alle dagen, langs een korteren weg, ter lengte van niet meer dan twee uren gaans, naar den *Ouden Rhyu* te geraken, door een *Trekvaart*, van daar naar *Bodegraven*, aangelegt, in den jare 1658: alwaar men, niet alleen de *Trekvaart*, die by dag en nacht, tuschen *Utrecht* en *Leiden* heen en weervaa-ren, kan aantreffen, maar ook, verder door *Zwammerdam* rechtstreeks naar *Amsterdam* varen. Ook reid alle uren van den dag, tuschen *Gouda* en *Rotterdam*, ter afstand van drie en een half uur gaans, een *Postwagen*, over een dyk, die bestraat is met steenen klinkertjes. En dit één en ander maakt, dat *Gouda*, in allen opzichte, een plaats van veel *doortocht* is.

Onder de geleerde en vermaarde *mannen*, die binnen deze Stad 't eerst waerelds licht aanschouden, word geteld: *Kornelis van der Goude*, de Leermeeester van *Erasmus*: welke, onder den vercierden naam van *Cornelius Aurelius*, (doelende, op den naam *Gouda*, als of deszelfs betekenis, op 't *Goud*, (*aurum*), te duiden was,) een *boek* over de *Batavische Oudheden* heeft uitgegeven. Ook zou *Erasmus* zelve, te *Gouda*, wel niet geboren, maar, in onecht ontfangen of gewonnen zyn, door zyn moeder, die, niet lang voor de baring, van daar naar *Rotterdam* vertrok. Die voornaame Staatsman en Ambassadeur aan 't Fransche Hof, *Hieron. van Beverningk*, die in de Groote Kerk te *Gouda* begraven ligt, is mede aldaar gebooren. Desgelyks, die beiden broeders *Kornel.* en *Fredrik Houtman*, die onder de eerste zyn, welke de vaart, achter om de *Kaap der Goede Hope*, naar *Oost Indie*, geopend hebben: en meer anderen.

De REGEERING dezer Stad is, al sedert 1650, saamgesteld, uit XXVIII VROEDSCHAPPEN. En, uit deze worden verkozen: één BALJUW: vier BORGEMEESTEREN: en zeven SCHEPEN; alle de leden des *Gerechts*. Van deze, staat de jaarlyksche keuze, aan den Heer PRINS ERSTADHOUDER, uit een *dubbeldal*, door de Heeren van de Vroedschap opgegeven.

Eindelyk, bezit die Stad *drie dorpen*, in den daar tegen overliggenden *Krimperwaard*, als AMBACHTS-HEERLYKHEDEN, naamlyk, *GOUDERAK*: *OUDERKERK* aan den *Zijel*: en *KAPEL*.

LE,

DE OUDE HOOFDS POORT te ROTTERDAM.

DE NIEUWE HOOFDS POORT te ROTTERDAM.

te, aan den *Yffel*. Beneven eenige andere *Heerlykheden*, die geene Kerkdorpen zyn.

ROTTERDAM * is eene dier Steden van *Holland*, welke aan die Provincie geen kleinen luister byzetten. Zy is onder dezelve, de *zevende* in rang.

Iets dergelyks, als wy, aangaande den *naams oorsprong*, van *Amsterdam*, hiervoor, hebben opgegeven; geld hier weder, ten aanzien dezer Stad: want de Rivier de *Rotte*, die uit de Veenen benoorden deze Stad ontspringt, haare ontlasting alhier in de *Maas* hebbende, is men reeds vroeg in de noodzakelykheid geweest, om aan derzelver mond, een *Sluis* (oudtyds, een *Dam* genoemd,) te leggen; door welke dit water, by ebbe, vryelyk kan uitlozen; dan, die by *vloed* tyd, wanneer het *Maas* water hooger word, zich toesluitende, uit de binnenlanden keeren kon. Deze *waterkeeringe* werd, eerst alleen, zeer natuurlyk, de *Dam der Rotte*, of, kortsheidshalve, de *Rotterdam* genoemd: en deelde, daarna, haaren naam mede aan de Huizen, van tyd tot tyd, by dien *Dam* gesticht; die eerst, een *Buurtschap*, daarna een *dorp*, en eindelyk eene *Stad*, zyn geworden. De *Latynen* noemen deze Stad ROTTERODAMUM.

Het zou veel moeten kosten, den eersten *oorsprong* en verderen voortgang dezer *Stad*, uit de oude Nederlandsche Gedenkschriften, natespeuren: en, met dat alles, zouden de meeste dingen noch in het duister blyven. Jegenwoordig weet men, deze *Stad*, onder de Hollandsche Koopsteden, na *Amsterdam*, wel de meest *bloeiende* te zyn: behalven, dat zy, in aangenaame gelegenheid, gezonde lucht, lange en ruime alle recht doorgaande straten, fraaje gebouwen, en al wat verder de bewooning eener *Stad* genoeglyk maakt; voor geene eene andere behoeft te wyken. Daarby, is zy allerwegen, met *grachten* doorsneden, die geen ander dan versch, en zoet water hebben, 't welk de *Rotte* aan dezelve mededeeld; gelyk ook, aan de *Buitengracht*, die de Stads muur omgeeft. Zy is éénmaal, naamlyk, in den jare 1563, door eenen geweldigen *brand* bezocht, die wel 700 *Huizen*, beneven veele *Schepen*, in de havens liggende, vernielde: dan, is naderhand, (voornaamlyk, dewyl, sedert dit ongeluk, de rieten in pannendaken veranderd zyn) veel voortreflyker

* Van deze *Stad*, is eene byzondere Beschryving, door van *Spann*, voor 't licht gebracht.

lyker herbouwd. Aan de landzyde, is zy overal omringt met vermakelyke *Lusttuinen*.

Daarby, mag *Rotterdam*, in *grootte*, tegen veele andere Steden overweegen. Dit kan, uit de menigte der *HUIZEN*, binnen deze Stad, worden opgemaakt; die, in 1732, werden opgegeven 6621, dus 2647 meer, dan te *Gouda*. Daar door, moet zy des te *talryker* zyn, in *INWOONEREN*; die door sommigen, verre boven de 50000, worden begroot.

De *GEDAANTE* dezer Stad heeft eenigen zweem, maar een gelykzydigen *driehoek*. Zy is met een enkelen muur omringt, die niet gesterkt is. Dan, in tyden van gevaar, zou het *water*, dat door het openen der Sluizen, uit de *Maas* kan worden ingelaten, aan die Stad meer tot tegenweer konnen dienen, dan de beste door de konst aangelegde *Vestingswerken*. Alleen, aan den Waterkant, ziet men, twe Bolwerken, op elken uitersten hoek der Stad, en die beiden met Kanon bezet zyn: waardoor, zy, byaldien, van die zyde, eenig onraad te vrèzen was, ter oorzaak van vyandyke Schepen, zich wel zou konnen verdedigen.

Van de *tien POORTEN* dezer Stad, zyn 'er vier, aan de *Maas* — en zes, aan de landzyde. De eerst gemelde worden genoemd, naar de *Hoofden* of uitstekende hoeken, die by de twee *monden*, der *Rotterdamsche Haven* liggen: twe, by den mond der *oude Haven*, worden genoemd, de ééne de *OOSTER* — en de andere, de *WESTER OUDE HOOFDSPOORT*: en, de twee andere aan den mond der *Leuve Haven*, de ééne de *OOSTER* — en de andere de *WESTER NIEUWE HOOFDSPOORT*. De zes — aan de Landzyde zyn: de *SCHIEDAMSCHES* —: de *DELFSHAVENSCHES* —: de *DELFSCHES* —: de *HOF* —: de *GOUDSCHE* —: en de *OOSTPOORT*. De *Delfschepoort*, die eenig ongemak onderhevig was, is, in den jare 1770, weder voortreflyk vernieuwd geworden. De *weg* langs de *Maas* tuschen de *Wester Oude* — en de *Ooster Nieuwe Hoofdspoor*, is zeer breed, en dicht met boomen bezet. Zy strekt tot ééne aangename wandelplaats: en word gemeenlyk de *BOOMTJENS*, of *onder de Boomtjens*, genoemd. Aldaar, liggen, in den Zomer tyd, de meeste *Schepen*, voor de paalen; die daar laden en lossen: gelyk ook daar langs staan, de *Pakhuizen* der voornaamste Kooplièden.

Wat *Rotterdam* zo zeer doet *bloeyen*, ter zake van *Koophandel*, inzonderheid, met *FRANKRYK*, *ENGELAND* en *SCHOTLAND*, is, voornaamlyk, haare *bekwaame gelegenheid*, daartoe: want de *Maas*, (die aldaar altyd zoet water heeft)

zeer

zeer breed en diep zynde, geeft aan groote en welgeladen Schepen, (immers die niet dieper, dan 13 of 14 Voeten gaan,) uit de *Noordzee* den vryen toegang, tot aan die Stad. En, de mond der *Maas*, omtrent vyf mylen westwaard, van de Stad afgelegen zynde; konnen dezelve Schepen, met een' goeden wind, en wanneer de ty diend, hun binnen weinig uren tyds, de Stad genaken. Alleenlyk, vinden de klokste en zwaarst geladen Schepen eenig ongemak, in den mond der *Maas*, by den *Hoek van Holland*: dewyl die bezet is, met eenige *Zandplaatens*. Daarom, zyn zulke Schepen genootzaakt, het *Haringvliet* in te lopen, en door de *Dorpsche Kil*, tot *Rotterdam* te komen.

Eene andere gerieflykheid dezer Stad is, dat 'er verscheidene *Havens* binnen de Stad zyn, die de ééne met de andere gemeenschap hebben; waarin de Schepen veilig liggen, en zelfs, (iets, dat in andere Steden ongewoon is,) voor de Pakhuizen der Kooplieden, kunnen laden en lossen.

Dewyl, echter, deze *Havens* hun water gemeen hebben met de *Maas*, is 't meer dan éénmaal gebeurt, in tyden van *stormwind* en *springvloed*, dat dit water, hoog opgestuwd, in die binnen-havens, buiten zyne oevers kwam, en over de straaten lopende, de Pakhuizen deed ondervloeyen, tot geen kleine schade der eigenaars. En dit ongemak kan een groot gedeelte der Stad trefsen: al wat, naamlyk, rivierwaard en buiten dyks ligt. Dit gedeelte van *Rotterdam* word, om die reden, de *BUITEN STAD*, geheten. Maar, het overig deel der Stad, aan de landzyde, aan 't welk, men den naam geeft van de *BINNEN-STAD*, is genoegzaam tegen het water beveiligd, door de *Hoogstraat*, die oostelyk en westelyk door de geheele lengte der Stad gaat, en die tot een Dyk verstrekt, om het *Maas water* verder te keeren: mits, by hoog *water*, de *Sluizen* gesloten blyven, die in dezen Dyk liggen, en door welke, de rivier de *Rotte*, by laag water in de *Maas* vald.

Daarby, loopt van *Rotterdam* eene *Trekvaart*, naar 't dorp *Overschie*; beginnende buiten de *Delftschepoort*: door welke de *Schuiten* in de *Schie* komen, om, daardoor naar *Delft*, 's *Hage*, *Leiden* enz. voorttezeilen. De *Trekvaart* is reeds, in den jare 1340, met vergunning van *Willem IV*; Grave van *Holland*, gedelft, en was toen, voor de *Rotterdamers*, van veel aangelegenheid, om langs den kortsten en gemaklyksten weg, hunne *bieren*, (die daar zo goed, als te *Delft* en *Gouda*, gebrouwen werden,) naar alle oorden

den van *Holland*, te verzenden. Desgelyks is van daar, eene *Wagen Posterie* aangelegt, op *Gouda*; waarheen men, alle uren van den dag, over den met steenen bestraten *Tyfeldyk*, reiden kan: en, van daar, met de *Bodegravensche* Schuit, naar den *Ouden Rbyn*, en door dezelve naar *Utrecht* vaaren.

De talryke *Nederduitsche* HERVORMDE GEMEENTE dezer Stad heeft tot haar gebruik, vier KERKEN; waarin, sedert den jare 1766, XII *Predikanten* den H. dienst verrichten. De GROOTE KERK, die aan *S. Laurens* toegeweid was, staat in de *Buiten-Stad*, dicht by de gemelde *Hoogstraat*. Dit is een fraai en zeer groot gebouw. Jammer is 't, dat deszelfs toren, van geen spits voorzien is. Van binnen pronkt zy, behalven met een' voortreflyken orgel, met de marmere Graffteden, van verscheiden *Zee-Helden*, daar onder ook sommigen, die hun leven in dienst des Vaderlands verloren hebben: naamlyk, van *Mooj Lambert*, de *Wit*, *Kortenaar*, de *Liefde*, van *Brakel*, en, van *Aart* en *Jan* van *Nes*. Aan die zelve *Hoogstraat*, meer oostwaard, dicht by 't *Oudmannenhuis*, staat de NIEUWE KERK; die eerst voltooid is, in 1682. Deze word ook, de OOSTER KERK, genoemd. De PRINCE KERK, die aan de noordzyde der *Nieuwe markt*, en dus ook in de *Binnen-Stad* staat, was, in de Roomsche tyden, de Kerk van 't *S. Agniete Klooster*: doch is daarna zeer vergroot en verbeterd; noch, laatst, in den jare 1737. De ZUIDER KERK is, in het *Zuider* deel en in de *Buiten-Stad*, niet verre van de *Maas*, op een eiland, dat door drie binnen Havens, de *Leuwe* — de *Wyn* — en *Scheepsmakershaven*, gevormd word. Deze is eerst, sedert 1651, tot den *Hervormden* Godsdienst gebruikt.

De WAALSCH GEMEENTE dezer Stad heeft vier *Predikanten*: en ééne zeer fraaje KERK; staande aan het westelyk einde der meergemelde *Hoogstraat*, naby het *Spinhuis*. Zy werd, reeds, aan de *Waalische* Gemeente ingeruimd, in 1662; dan, na de overkomst van veele *Fransche vluchtelingen*, gedurende de vervolgingen van 1685 en 1686, veel te klein geworden, voor deze sterk aangegroeide Gemeente; werd zy, in de twee jaren daarna volgende, merkelyk vergroot.

De ENGELSCHEN en SCHOTTEN, van welke beiden *natiën* 'er veele te *Rotterdam* zich ter woon hebben neêrgezet, om Koophandel, hebben desgelyks aldaar hunne KERKEN. De eerstgenoemden zyn zelfs van twee byzondere Kerken voorzien, naar het verschil der beiden gezindheden, in welke de

En-

DE L

Engelsche Kerk van elkander gescheurd is: naamlyk, die der PRESBYTERIANEN, die door *twe* — en, der EPISKOPAALEN, die door *eenen Predikant*, bediend word. Beiden staan ze niet verre van elkander, aan eene *binnen Haven*, die het *Haringvliet* genoemd word. De SCHOTSCH Kerk is geheel aan het ander einde der Stad, in het westen, naby de *Schiedamsche-poort*.

De LUTHERSCHE GEMEENTE, te *Rotterdam*, heeft eene fraaje Kerk aangevangen te bouwen, in den jare 1733; en toen haare *Oude Kerk* verkocht. Deze *Nieuwe Kerk* staat, op een der eilanden, die gevormd worden, door de *Binnenhavens* dezer Stad: tuschen de *Wynhaven* en de *Blaak*. Deze Gemeente heeft *twe Predikanten*.

De REMONSTRANTEN, die, ten allen tyde, binnen deze Stad in grooten getale zich bevonden hebben, zyn van *twe KERKEN* voorzien; die de *éne*, de *Groote* — en de *andere*, de *Kleine Kerk*, ter onderscheiding van eikander, genoemd worden. Beiden staan ze naast elkander, dicht by de *Beurs*, en aan het water, dat de *Kolk* genoemd word. Zy worden bediend, door *vier Predikanten*. De Vereenigde *Vlaamsche* en *Waterlandsche* MENNONITEN hebben *twe Predikanten*. De ROOMSGEZINDEN hebben hier, vier *Statien*: *twe der Jansenisten*: en *twe der Jesuitsgezinden*. Eindelijk, is 'er eene fraaje *Duitsche Joodsche* SYNAGOGE; die by de *Boontiens* staat.

Men heeft te *Rotterdam*, behalven eene LATYNSCHE SCHOOL, waartoe het gewezen Klooster der *Minderbroederen* thans gebruikt word, ook eene ILLUSTRE SCHOOL; in welke VI *Professoren* aangesteld zyn: drie, in de *H. Godgeleerdheid* en de andere daartoe dienende *Wetenschappen*; welke drie Stads Predikanten zyn: en, drie in de *Geneeskunde*.

'Er is te *Rotterdam*, gelegenheid, om meer andere merkwaardige *Gebouwen* te bezichtigen: en wel alle, (behalven het *Stadhuys* alleen) in de *Buiten Stad*.

Het STADHUIS, 't welk een oud gebouw is, staat op de *Hoogstraat*, en dus op de welvoegzaamste plaats, omtrent in het midden der Stad.

Dewyl een der *Admiraliteits Kollegien* dezer Nederlanden, te *Rotterdam* zyn zetel heeft; (hoewel niet, de *Admiraliteit* van *Rotterdam*, maar der *Maas* genoemd;) zo is aldaar, in 1644, een ADMIRALITEITS HUIS gesticht; in 't welk de leden van dit Kollegie gewoonlyk vergaderen: en dit word al-

Hh

daar

daar genoemd, (gelyk elders overal) het *PRINCE HOF*. Dit gebouw, 't welk zich zeer prachtig vertoont, staat in den vermakelyksten oord der Stad, by een der *Binnenhavens*, die, (even, gelyk de stroom, bezuiden het eiland *Voorn*,) het *Haaringvliet*, gebeten word: waarin, sommige *Oorlogschepen* worden opgezet. Van daar, langs het *Haaringvliet* oostwaard gaande, komt men, aan de *Admiraliteits SCHEEPSTIMMERVERF*; welk een groot en ruim veld is, rakende aan de *Maas*. Dan, behalven dit, is 'er noch een ander *Admiraliteits Huis* en *Werk*, van dit zelve Kollegie, te *Helvoetsluis*, aan het rechte *Haaringvliet*; daar, wegens den gemaklyker in — en uitvaart, de klokke *Schepen* ten oorlog bewaard worden.

En, vermits beiden de *Oost* — en *West-Indische Kampagnien*, binnen deze Stad, elk hare *Kamer* hebben; ontbreekt 't mede niet, aan *Kompagnies Huizen*; waarin de Bewindhebbers hunne byeenkomsten houden; beneven ruime *Pakhuizen*, daarby gebouwd, in welke de *Waaeren* geborgen, en ten bepaalden tyd, verkocht worden. Het *Oost-INDISCH HUIS*, het welk een der grootste en hoogste gebouwen van geheel *Rotterdam* is, staat, naast de Joodsche Synagoge, byna aan het Zuidwestelyk einde der *Boortjens*, hebbende dus zyn uitzicht op de *Maas*: en, het *West-INDISCH HUIS*, aan de Noordzyde van het *Haaringvliet*, naby 't *Prince Hof*.

Aan het Zuidooft einde der *Nieuwe Haven*, ziet men een groot en deftig dubbeld *LANDS MAGAZYN*; 't welk, van allerlei oorlogs voorraad, wel voorzien is. Dit was eertyds het Klooster der *Dominikaaenen* of *Predikbeeren*.

De *Rotterdamfche Beurs*, by de brugge over de *Blaak*, was wel reeds in wezen, sedert 1595: dan is, in den aanvang dezer lopende eeuw, zeer vergroot en veel deftiger herbouwd, van Benthemer steenen: en maakt thans, (hoewel niet zo ruim zynde,) eene fraajere vertooning, dan de *Amsterdamfche Beurs*. Tot gemak der Kooplieden, is te *Rotterdam*, ook een *Wisselbank*.

Dicht by de *Delfsbavensche Poort*, is te zien, het *GE-MEENLANDS-HUIS* van *Schieland*; in 't welk de *Vierschaar*, door den Baljuw, Schepenen en welgebooren mannen dezer *Balsuagie*, gespannen word. En, behalven deze, zyn 'er meer andere *openbare gebouwen*, bezienswaardig.

De *SCHUTTERY* van *Rotterdam* is, in XII *Kompagnien*, af-

gedeeld: en dezen hebben elk haren *Kaptein*, *Lieutenant*, en *Vendrig*; die hunne vergaderingen, by voorkomende gelegenheid, in den *S. Joris Doelen* houden.

Niet weinig (noch, min dan de *Haarlemmers*, op hunnen *Laurens Kofler*,) beroemen zich de *Rotterdamers*, op de geboorte van den beroemden *DESIDERIUS ERASMUS*, binnen hunne Stad, voorgevallen den 28 *Oktober* 1467; die, daarom *ROTTERODAMENSIS*, (de *Rotterdammer*) word toege- noemt; en die in zyne geleerde Schriften, door de aanwy- zing van het deerniswaardig verval, in de *Roomsche Kerk*, als voornaamlyk veroorzaakt door de onwetenschap en on- godvruchtigheid der zogenaamde geestelyken, den grondslag tot de *Geloofsbervorming* heeft gelegd. Niet alleen is 's mans *afbeeldzel*, naar 't leven geschilderd, in 1526, opgehangen in de *Borgemeesters Kamer* van 't *Stadhuis*, aldaar: maar, ook heeft de Stad, ten einde de gedachtenisse van dezen hunnen burger te vereeuwigen, in 1622, deszelfs *Stand- beeld*, zeer konstig van gegoten koper toebereid, geplaatst op de *grootte markt*, ten oosten, aan den waterkant: staande, op een vierkant voetstuk ter hoogte van 6 voeten: en om- geven, met een yzer hek.

Ten bewys, dat de liefhebbery tot de geleerdheid, binnen deze Stad, niet uitgedoofd zy, is aldaar, in den jare 1769, éene *Maatschappy* der *Wetenschappen*, onder den titel van het *BATAEFSCH GENOOTSCHAP*, opgericht, welke, van *Hun Ed. Groot Mog.*, de *Heeren Staaten van Holland en West- Friesland*, *Approbatie* en *Octroy* verworven heeft: dan, de- zelfde heeft, tot haar hoofd onderwerp, eeniglyk, de *expe- rimentele Philosophie*, anders gezegt, de *Proef ondervinde- lyke Wysbegeerte*. Deze *Maatschappy* is ook gewoon, naar 't voorbeeld der *Hollandsche Maatschappy te Haarlem*, die zeventien jaren vroeger tot stand gebracht is, jaarlyks, naar een gestelden *prys* te doen dingen, door de opgave der éene of andere *vraag*, die in schrift, door elk wie wil, mag beant- woord worden.

De *REGÉERING* dezer Stad bestaat, uit *XXIV Heeren VROEDSCHAPPEN*. Een dezer leden bekleed de waardigheid van *BALJUW*, voor den tyd van drie jaren. Vier derzelver zyn *BORGEMEESTEREN*: en *zeven SCHEPENEN*: alle leden des gerechts; die twee jaren aanblyven; dus, van de *Borge- meesteren*, alle jaren twee, en, van de *Schepenen*, in 't één jaar vier — en in, het ander, drie afgaan, en, even zo veel nieuwe aankomen. De keuze staat, sedert de herstellin-

ge van het Stadhouderschap, in 1747, aan den Heer Prins ERFSTADHOUDER, uit een dubbeltdal, door de *Vroedschap* Hoogst Denzelven aangeboden. Tot dit Kollegie, behoren mede, twe PENSIONARISSEN: en drie SEKRETARISSEN.

Die zelve Heeren hebben 't bewind, (behalven over hunne eige Stads *jurisdictie*,) ook over de Hooge Heerlykheid BLEISWYK: als mede, in hoedanigheid als *Ambachts Heeren*, over vyf andere Dorpen, in 't Baljuwſchap van *Schicland*: naamlyk, KRALINCEN: MOORDRECHT: HILLE GONDBERG: BERGSCHENMOCK: en MOERKAPELLE: en eindelyk, over BENTHUIZEN, in *Rbynland* gelegen: welke alle de Stad van tyd tot tyd aan zich gekocht heeft.

GORINCHEM *, welks naam ook GORNICHEM, GORICHEM, en meest, by verkorting, GORKUM, uitgedrukt word, in 't Latyn *Cornichemum*, is de *achtfte* der ſtemmende ſteden, in het *Zuider-Kwartier*: liggende eene kleine halvemeil wegs, van de plaats, daar de *Maas* en *Waal* by *Loeveſtein*, in elkander vloejen, en dan ſamen de *Merwe* genoemd worden. De *Linge-Stroom*, die in de *Over-Betuwe* ontspringt, vloeid door deze *Stad*, in de *Merwe*: waarvan zy veel voordeel heeft, in zo verre door de ſterke ſchuuring van dit *Linge* water, voor die *Stad*, altyd eene genoegzame *diepte* blyft, om door de Schepen, die de *Merwe* bevaaren, bereikt te kunnen worden; daar anders, eene *Zandplaat*, die ſedert eenige jaren, beneden den zogenoemden *Middelkwaard*, voor die *Stad* zich gezet heeft, en dagelyks grooter werd, vermoedelyk, tot aan 't land voortschietende, die rivier, een eindwegs van de *Stad*, zou verwyderd hebben. Ter andere zyde, is toch ook de loop der *Lingen*, door de *Stad*, niet min zorglyk, in tyden van hoog water; waarvan die *Stad*, in het bekend water-jaar 1740, de droevige ervaring had; toen aan de Wallen en Poorten merkelyke ſchade geſchiedde: en zou die zelve rivier, by doorbrake van den dyk, die, langs den Weſter-oever dezer rivier, door de *Stad* loopt, veel zwaardere rampen aan dezelve veroorzaken. Dat deel der *Stad*, 't welk ooftwaard van die rivier gevonden word, zynde

* Van deze *Stad*, is eene byzondere Beſchryvinge, door *Aart Kemp*, in 't licht gebracht, en daarna eene *Beſchryving* der *Stad Gorinchem*, en *Landen van Arkel*, door den Heer en Mr. Korn. van *Sameren*, te *Gorinchem* in folio gedrukt, in 1755.

GEZICHT OP DE STAD GORINCHEM.

DE STAD GORINCHEM VAN DE WATERPOORT TE ZIEN.

zynde door geen' dyk, (gelyk de westelyke zyde,) afgeperkt, is by hoog water aan ondervloeying blootgesteld en menigmaal dadelijk onderworpen. Het blykt uit de aantekeningen; dat deze *Beneden-Stad*, in 1726, ter diepte van 10 voeten onder water stond; waarom de *Huizen*, aan die zyde buitendyks, veel minder in prys zyn, en geringere huur opbrengen dan in de *Boven-Stad*. Ten einde in het één en ander ongemak te voorzien, is wel eens een *ontwerp* gevormd, om 't *Linge* water, in gevalle het door een doorbraak, in de *Over* — of *Neder-Betuwe*, ongemeen hoog is opgezwollen, buiten om de Stad, over het *Weyfchild*, (eene vlakke, tuschen de Stad en den *Dalenschen* dyk) naar de *Merwe* afte leiden: doch 't zelve is echter tot hiertoe niet uitgevoerd. Door dezen overlaat, zouden anderzins, ook de *vyf Heeren Landen* en de *Alblafferwaard*, aan minder gevaar van overstrooming, door een doorbrake des *Lingendyks*, aan de overzyde, onderhevig schynen.

Dewyl *Gorinchem* de eerst voor aan liggende Stad, op de grenzen dezer Provincie is; zo heeft men die Stad alreeds voor lang *gesterkt*; voornaamlyk, ten oosten naar de zyde van *Gelderland*; daar de vestingwerken onlangs vermeerderd zyn. Aan de Noord — en Westzyde, zou dit min noodzakelyk zyn: dewyl men daar 't land, door 't openen der *Sluizen*, zou kunnen doen ondervloeyen. Zy is nu van *XI Batteringen* (*Bolwerken*) voorzien; beneven sommige *Ravelynen*: en aan de oostzyde heeft zy eene goede *Konterscherp*. De vestingwerken worden, op kosten der Provincie *Holland*, eeniglyk onderhouden. In deze Stad ligt altyd eene *Krygsbezettinge*; gemeenlyk van één *Bataljon*. Zy heeft vier *POORTEN*. Aan de Binnenstad, die het grootste deel uitmaakt, zyn deze drie: de *WATER-POORT*, die op de *Merwe* uitziet: de *KANSE-POORT*: en de *ARKEL-POORT*. De *Buizen-Stad* heeft niet meer dan ééne — die de *DALEM-POORT*, ook de *BURG-POORT* genoemd word.

Het getal der *HUIZEN* werd, in den jare 1732, bevonden 1398 te zyn. En, honderd jaren vroeger, waren 'er 1609 geteld: waaruit blykt, dat dezelve, in die verlopen eeuw, aan *Huizen*, 211 minder geworden te zyn: het welk, men waarschynlyk heeft toeteschryven, aan de vergrooting van sommige *Huizen*, die van twe of drie, tot één — gemaakt zyn: want, de Stad is sedert eenige jaren, door den aanbouw van sommige aanzienlyke *Huizen*, zeer verbeterd; onder welke dat van den Heer *Mart. van Barneveld*, met des-

zelfs grooten en welaaengelegden Lusttuin, staande in het westlyk deel der Stad, in voortreflykheid uitmunt. De INWOONEREN worden thans begroot, op 6600.

Gorinchem is, in de oude Nederlandsche geschiedenissen, zeer beroemd, door de *Heeren van ARKEL*, die de bezitters dezer Stad en des geheelen lands van *Arkel* geweest zyn. Zy waren de rykste en magtigste Heeren dezer Landen: en hebben veel deel gehad, in de oorlogen, tusschen de *Gelderschen*, *Hollanders* en *Stichtenaars* gevoerd*. Het *Slot ARKEL*, waarvan, als 't *Stambuis*, deze Heeren hunnen naam ontleend hadden, stond even buiten de Stad, aan de oostzyde, op den waard, tusschen de Stad en het dorp *Dalem*; welke nu het *Weidschild* genoemd word. Ongetwyfeld, word daarom, de *Dalem-Poort*, door welke de weg derwaard heen ging, noch heden de *Burg* — zo veel gezegt als, de *Slot-Poort*, geheten. Doch, dit *Slot* is door *Willem VI*, Graaf van *Holland*, in 1412, verwoest: en een ander gesticht, aan de zuidzyde der Stad, by de *Water-Poort*; het welk, geduurende de Spaansche onlusten, afgebroken is, en het *Tolhuis* op deszelfs plaats gebouwd.

Aan *JAN IX*, Heer van *Arkel*, de *STERKE* toegenoomt, word de stichting der *GROOTE KERK* te *Gorinchem* toegeschreven; die aan de westzyde der Markt staat: in welken gevalle, (alzo Heer *Jan*, in 1272, overleden is,) deze Kerk, reeds voor de *XIV* eeuw, in wezen zou geweest zyn. In deszelfs *Choor*, dat met een fraai koper hek, van het Schip der Kerk, is afgescheiden, ziet men de *begraafplaats* der Heeren van *Arkel*, gedekt met eene blauwe zerk, op welke gemelde Heer *Jan*, en zyne gemalinne *Bertha*, uitgehouwen liggen. En, boven deze *Tombe*, hangt een bord, waarop de *wapens* en verscheidene *Graafschriften* der oude Heeren van *Arkel*, te vinden zyn. Deze Kerk, die weleer aan *S. Jan* toegeweid was, is een fraai kruisgebouw: heeft een voortreflyk orgel: en is verciert met een hogen toren. Zy is de *Hoofdkerk* dezer Stad, welker *HERVORMDE GEMEENTE*, door vier *Predikanten*, bediend word. In de

* Eene lyfte van alle de Heeren van dit hoog adelyk geslachte, die de Souveraine bezitters des lands van *Arkel* geweest zyn, beneven een beknopt verhaal hunner bedryven, kan men vinden, by *Slichtenborst Gelders. Geschiedenissen* bl. 194—205.

Arkelstraat, staat ook eene kleine *Kerk*, anders de H. GEEST KAPELLE genoemd: welke die zelve gemeente, 's Zondags namiddags gebruikt; terwijl, voormiddags, daarin gepredikt word, voor de WAALSCH E GEMEENTE; die door éenen Predikant bediend word. Deze Gemeente heeft, behalven deze, noch eene byzondere *Kerk*; staande op den *Havendyk*: doch, die thans niet meer gebruikt word.

Te *Gorinchem* is eene kleine REMONSTRANTSCH E GEMEENTE; welke, echter, nu geen vasten Predikant heeft, maar, door den een en anderen hunner *Societets*, nu en dan bediend word. De ROOMSGEZINDEN bezitten hier, twe *Kerkhuizen*: het één, der *Jansenisten*; en, het ander, der *Jesuitsgezinden*.

Op de Markt oostwaard van de *Kerk*, staat het STADHUIS: een zeer oud en deftig gebouw. Daar onder, zyn de *Stadswaag*, de *Vleeschbal* en de *Hoofdwacht* der *Militie*.

De STADSDOELE, staande in de *Moolenstraat*, is een der grootste en fraaiste, die men ergens in *Holland* vinden zal: behoorende aan de *Schuttery*.

Voorts heeft men te *Gorinchem*, eene LATYNSCH E SCHOOL: een S. ELIZABETHS GASTHUIS: een WEESHUIS: een OUDEMAN-
NEN — en een OUDEVROUWEN HUIS en meer andere openbaare gebouwen. Ook, zyn te *Gorinchem*, twe byzondere *Huizen* te zien; merkwaardig door zekere gebeurtenissen. Het een, staande in de *Zervetsteeg*, heeft in zynen voorgevel een *Steenekruis* gemetzel; 't welk door zyn opschrift de gedachtenisse bewaard, van Jonkheer WILLEM van ARKEL, den laatste van het manlyk oir van dit hoog Adelyk geslacht, die, in den jare 1417, in een gevecht, tusschen de *Hoeckschen* en *Kabbelaarschen*, binnen de Stad voor gevallen, beneven veele andere Edellieden sneuvelde. De inscriptie luid:

DOE MEN SCHREEF DEN 7 DECEMBER MCCCCXVI

EN EEN,

DOE BLEEF DEN EDELEN HOOGGEBOREN WILLEM
VAN ARKEL VOOR DEZEN STEEN.

Het ander — is het *Huis*, waarin *Hugo de Groot* te *Gorinchem* gebracht werd, in eene Boekenkist, als hy, doot

Hh 4

toe.

toedoen, zyner Huisvrouw, zyne gevangenisse uit *Loevestein* ontvloden was, in den jare 1621. In dit Huis word de *Hangkas* vertoond, waarin hy, de Boekenkist geopenet zynde, zich verbergde: gelyk, in een ander vertrek van dat zelve huis, die geheele gebeurtenisse in de glazen geschilderd is.

De KOORN—HANDEL is thans de voornaamste, die te *Gorinchem* gedreven word. De *Lingestroom* en veele andere *Binnewateren*, die den toevoer derwaard gerieflyk maken, verschaft, aan de Inwooneren, tot dezen *bandel*, eene bekwaame gelegenheid. Ook is 'er eene byzondere *Koornmarkt*. De *Hout-Kopenschap* is mede te *Gorinchem*, in taamlyken bloei: waartoe byzonder dienen, de *Zaagmolens*, die buiten de *Arkel poort* gevonden worden. Voor de Stad, word in de *Merwe* veel *Zalm* gevangen: en, byzonder, in de maanden *July* en *Augustus*, een soort van vette *Voorn*; die daar ter markt gebracht, en onder den naam van *Gorkumsche Voorn*, veel verzonden word, naar andere plaatsen.

Dewyl *Gorinchem*, van de oostzyde, de eerste *Hollandsche Stad* is; zo word, daar, de *Graaflyke-Tol* ontfangen, van alle de Schepen, die, zo wel de *Maas*, als de *Waal* afvaren, en verplicht zyn, aldaar aan te leggen. Het *Tolhuis*, staande by de *Water-poort*, is een fraai gebouw, het welk door den Ontfanger dezer *Tollen* bewoond word. Het *Admiralteits Kollegie* heeft te *Gorinchem* ook een Ontfanger der *Konvojen* en *Licenten*, beneven andere Bedienden. In den Zomer, is hier veel *doortocht*, van Reizigers, die met Koetswagens van *Utrecht* daarheen gebracht worden, en de *Merwe* overvarende, naar *Sleeuwijk*; van daar verder, naar *Breda*, 's *Bosch*, en door geheel *Brabant*, kunnen komen. En, in den Wintertyd, of anderzins, als de binnenwegen voor wagens onbruikbaar zyn, vaart alle dagen, een *Trekschuit*, tuschen *Gorinchem* en *Vianen*, waardoor men gemaklyk op *Utrecht* reizen kan. Buiten de *Kanse-poort*, is de plaats, waar deze *Trekschuit* af — en aanvaard. Dewyl 't dorp *DALEM*, nauwlyks een kwartier uur gaans oostwaard van de Stad, op den *Gelderschen* bodem ligt; zo heeft men daar een *Voormans gilde*, en allerlei soort van *Rytuitgen*: weshalven veele *Reizigers*, als zy uit *Holland* te water tot *Gorinchem* gekomen, door stilte of door tegenwind, verhinderd worden, de rivier verder opwaard te vaaren, gewoon zyn, zich naar dit *Dalem* te begeven, om hunne reis

reis te Land, naar *Bommel*; *Tbiel* enz. voort te zetten.

Onder de *vermaarde* MANNEN, die binnen deze Stad geboren zyn, worden veel voornamen *Schilders* gesteld. Ook word die *Gulielm. Estius*, (van wien we *bladz.* 323 gesproken hebben) gezegt, in deze Stad geboren te zyn. Dezelve heeft aldaar geschreven, de bekende *Historie der Gorinchemsche Martelaaren*: die door LUMEY, Graaf van der Mark, te *Gorinchem* gevangen en in den *Briel* opgehangen zyn, in den jare 1572.

De REGERING dezer Stad bestaat, uit een DROSSAART; (wiens post, by afwezenheid, door een *Substituut*, word waargenomen:) en XXIV VROEDSCHAPPEN: uit welke verkoren worden: *twe* BORGEMEESTEREN: een' SCHOUT: en *zeven* SCHEPENEN. De *Drossaart* was, voor de herstelling der Stadhouderyke waardigheid, een lid uit de *Vroedschap*; die dezen post drie jaren bekleedde: dan nu, worden beiden *Drossaart* en *Schout* voor hun leven aangesteld: doch, in de *Borgemeesteren*, en *Schepenen*, die de leden des GERECHTS zyn, komt alle jaren eene verandering naar de keuze van den Heer PRINS ERFSTADHOUDER, uit eene overgeleverde *nominatione*. Aan dit *Kollegie*, zyn ook, een PENSIONARIS en drie SEKRETARISSEN toegevoegt.

De Stad heeft het *Rechtsgebied*, over alle de Dorpen's Lands van ARKEL; uitgezonderd, over *Oosterwyk*. Alle de andere, heeft de Stad, als *Ambachts Heerlykbeden*, aan zich gekocht; welke zyn: ARKEL, met het daar onder behoorend RIETVELD: KEDICHEM: NIEUWLAND: LEERBROEK: HOORRAAS: HOOGBLOKLAND en SCHELLUINEN. Desgelyks, bezit de Stad, de Hooge Heerlykheid HARDINGSVELD, westwaard van *Gorinchem* gelegen. De *Drossaart* van *Gorinchem* oefend, daarom, in alle deze Dorpen het krimineel Rechtsgebied. Ook heeft Hy daar in 't Kerkelyke, het recht van *band opening* en *approbatie* te verleenen, in gevalle van *Predikants beroepingen*.

SCHIEDAM, aan de *Maas*, omtrent anderhalf uur gaans westwaard van *Rotterdam* gelegen, volgt, als de *negende* in rang, onder de stemmende Steden van *Zuid Holland*: zy werd eertyds NIEUWENDAM genoemd: doch, was daar door niet te onderscheiden, van een *dorp* van dien zelve naam, in *Noord Holland*. De DAM of *Sluis*, welke, naby deze Stad, in den Zeedyk gelegd is, om het water, de SCHIE, te

welk van *Delft* komt, in de *Maas* te doen uitlozen, heeft daarna, aan dezelve, den naam *SCHIEDAM* toegelegd: in 't Latyn *Schiedamum*.

Het getal der *HUIZEN* is, in den jare 1732, bevonden, 1504 te zyn: en, de *INWOONEREN* worden geschat, op om trent 8000. Van de *Stads muur*, weleer met *torens* versterkt, naar de oude *Vestingbouw*, is alleen de *wal gang* overgebleven, rykelyk met boomen beplant, en gevende eenen aangenaamen wandelweg, die naar de buitenzyde een weide *gracht* heeft. Op dezen wal, staan verscheidene *Windmolens*. Zy heeft *vier* *POORTEN*, die alle benoemt worden, naar de omliggende plaatsen, werwaard de weg daardoor heen leid: naamlyk, de *ROTTERDAMMER-POORT*: de *OVERSCHIESCHE-POORT*; alwaar de af — en aanvaart der *Trekschuiten* is; de *KETEL-POORT*; en de *VLAARDINGER-POORT*.

Het *STADHUIS* is een fraai gebouw, staande op de *Markt*. De *HERVORMDE GEMEENTE* binnen deze *Stad* is zeer bloeiende. Zy word bediend, door *vier* *PREDIKANTEN*. De *HOOFDKERK*, die naby 't *Stadhuis* staat, is een oud en statelyk gebouw. Zy had in de *Roomsche* tyden tot haaren *Patroon*, *Johannes den Doper*: zy was meest vermaard, door de zogenoemde *H. Luidwina*, gemeenlyk *Lytwydt* geheeten; die te *Schiedam* zou gebooren en gestorven zyn. Zy heeft een plaats, in de *legenden der Heiligen*; zynde de dag haar ter eere jaarlyks toegeweid, den 15. *April*. Haar lichaam, eertyds in een *Kapelle* dezer *Kerk* begraven, werd van rondom bezocht, door *Bedevaardten*; ter oorzaak der wonderwerken, die aan het zelve werden toegekend. Men verhaald, dat, als de *Reformatie* binnen deze *Stad* doorbrak, de *Aarts hertog Albert* van *Oostenryk* de beenderen dezer *Maagd*, naar *Brussel* deed overvoeren, en, dat die daar noch bewaard zouden worden. Behalven den gewoonlyken dienst, in deze *Groote Kerk*, geschied 'er ook in den *Zomer*, eene *Vroegpredikatie*, in een groote *Zaal* van 't *S. Jakobs* *GASTHUIS*: hoewel deze, anders, de *Vergaderplaats* der *Waaflsche Gemeente* is; die eenen *Predikant* heeft. Vermits deze *Stad*, beneven *Rotterdam*, tot eene en dezelve *Klasse* is, (die de *Klassis* van *SCHIELAND* genoemd word,) behoord; zo deeld zy, met *Rotterdam*, in de beurt van het houden der *Zuid Hollandsche Synode*; die, om het één elfde jaar, in deze — en, om het ander — in geene *Stad*, vergaderd.

De

De ROOMSGEZINDE INGEZETENEN zyn hier, gelyk elders, in tweeën verdeeld: sommigen, der *Jesuitsgezinden*: en, anderen der *Jansenisten*.

Schiedam plagt zeer wel, in *Koophandel* en *Zeevaart*, te bloejen: allermeeft, in de *Haringvifchery*; jegenwoordig is de grootfte handel daar, in *Koorn*; waarvan, binnen deze Stad, veel *Genever* gestookt, en van daar allerwege verzonden word. Dicht by de *Haven*, is de *BEURS*, waar de *Kooplieden* famen komen.

De REGEERING dezer Stad bestaat, uit een lichaam van XXIV VROEDSCHAPPEN. Daaruit worden benoemt: een *BALJUW* of *Schout*: drie *BORGEMEESTEREN*: en zeven *SCHEPENEN*: beneven een *PENSIONARIS*: en twee *SEKRETARISSEN*. De *verandering* der *Regeering* is, aldaar, ter zelve wyze gelyk in de andere *Hollandsche Steden*, ingericht.

De Dorpen *PERNIS*: *HOOGVLIET*: en *PORTUGAL*, in de Landen van *Over-Maas* gelegen, behooren, als *Ambachts Heerlykbeden*, aan deze Stad; zynde, in den jare 1731, van de Graaflykheid van *Holland*, door dezelve gekocht.

Naby de *Overfifchifche-poort*, buiten het noordwest gedeelte der Stad, ziet men noch eenige overblyfzelen van het *Huis MATENESSE*: waarvan het oud Adelyk *Hollandsch* geslachte van *Matenesse* zyn' naam voerde.

SCHOONHOVEN, * is de tiende stemmende Stad van *Zuid Holland*, aan de rivier de *Lek* gelegen: ter plaatze, waar de *Vluf* daarin vald; welke vereeniging heeft met den *Wfel*, by *Haafrecht*, tufchen *Oudewater* en *Gouda*.

Of de Stad eertyds *Schoonhaven* of *Schoone Haven*, genoemd zy: dan, dat *Schoonhoven* moet geduid worden, op de *Schoone Ourwen*, dat is, *Landeryen*, die de Stad omringen, of op de *Schoone Lusthoven*, die in derzelver omtrek liggen; kunnenwe met geen zekerheid bepalen.

Vermits deze Stad, aan de uiterfte grenzen van *Holland*, naar de zyde van *Utrecht* is gelegen; zo was 't noodzakelyk, dat ze verfterkt werd; daarom, behoord zy mede, tot de *VESTINGEN*, met welke, deze *Provincie*, overal aan de landzyde, als met een ringmuur, omgeven is. Zy was lang

voor-

* *Hendr. van Berkum*, Roomsch Priester te *Schoonhoven*, heeft eene *Befchryving* van deze Stad, in 't licht gegeven, in den jare 1762; die met fraaje plaatén voorzien, en gedrukt is, te *Gouda*.

voorheen ter zelve wyze, als WEZEP en MUIDEN, aan de Oostzyde, eeniglyk, versterkt geweest: met drie *Bolwerken*: dewyl de Stad, van die zyde voornaamlyk, voor gevaar blootgesteld scheen: wat ten noorden en westen is, kan, door het openen der Sluizen, gesnundeerd worden: gelyk de Zuidzyde door de rivier gedekt werd. Doch, de onderneming der *Franschen*, in 1672, die, tot *Utrecht* genaderd, in den winter des gemelden jaars, over het ys, tot in het hart van *Holland* poogden in te dringen; (in welken gevalle, het water der inundatie weinig zou geholpen hebben,) heeft 's Lands Staaten doen besluiten, om die Stad, van rondom, in een *aardewal*, versterkt met 8 *Bolwerken*, in te sluiten: waardoor zy nu, in een tamelyken staat van tegenweér, zich bevind. Daardoor, is de Stad, aan die zyden, te gelyk merkelyk vergroot: dewyl de *oude muur* en *gracht* mede ingesloten zyn. 'Er ligt, te *Schoonhoven* ook altyd eene *Krygsbezetting*: gemeenlyk van één *Bataillon*. Ook is 'er een fraai *s Lands Magazyn*, vol van oorlogs voorraad.

Die Stad kan wel niet op haare *grootheid* zich beroemen: maar, zy is zeer *net* en *regelmatig* bebouwd: met sommige recht doorgaande *binnengrachten* doorsneden: en heeft verscheidene fraaje HUIZEN. Het getal derzelver beliep, in 1732 op niet meer dan 558: waaruit, kan worden opgemaakt, dat der INWOONEREN niet veel boven de 2500 bedragen zal. De Stad heeft *vier* POORTEN. Van de twee aan de landzyde, word de eene, de KRUISPOORT: en de andere, de LOPKERPOORT, genoemd. De andere twee komen uit, op 't water: zynde de eene, de VEERPOORT: en de andere, de VROUWEPPOORT. Tusschen de twee laatstgenoemde, is een zeer bekwame *Haven* binnen de Stad; in welke, de Schepen 's winters veilig liggen.

Voorheen, stond te *Schoonhoven* een *oud SLOT*; in 't welk, de Graaven van BLOIS, die (gelyk hiervoor, in de Beschryving van *Gouda*, aangemerkt is,) de Heerlykheden, van *Schoonhoven* en *Gouda* bezeten hebben, hunnen intrek hadden: 't welk naderhand verwoest, en nu in een *Kruis-magazyn* veranderd is. Het staat, in één der *Bolwerken*, aan de Oostzyde der Stad.

De GEREFORMEERDE GEMEENTE dezer Stad is onder het opzicht van drie PREDIKANTEN; die den dienst verrichten, in eene tamelyke groote *Kerk*, die weleer aan den Apostel *Bartholomeus* toegeweid was. Het verdiend te worden aangeg.

getekend: dat deze *Kerk*, twemaal, naamlyk, in 1375 en 1518, als genoegzaam de gansche Stad door een sellen brand verteerd werd, van dezen ramp is verschoond gebleven. Het merkwaardige, in deze Kerk te zien, is het *Graf* van den ervaren Zeeman, *Olivier van Noord*; die de vierde, na *Ferdin. Magellanes*, den geheelen aardkloot rondgezeild heeft. Vertrekkende uit de *Maas*, den 2 *July* 1598, en keerende weder, den 26 *August*. 1601. Op de *Zerk*, welke deszelfs Graf dekt, staat een *Latynsch opschrift*; 't welk dit te verstaan geeft: luidende:

HIC ILLE EST, TOTUM VELIS, QUI CIRCUIT
ORBEM

A MAGELLANO QUARTUS, OLIVERIUS.

Dewyl deze Stad, in het Kerkelyke, met *Gouda*, ééne en dezelve *Klassis* uitmaakt; word in dezelve, zo wel als te *Gouda*, elk tweëntwintigt jaar, de *Zuid-Hollandsche Synode* gehouden: also die beiden Steden, in elk elfde jaar, deze beurt onder elkander verwisselen.

In die Stad is ook eene REMONSTRANTSCH Kerk, die zeer fraai is, en door een' Predikant bediend word: en eene ROOMSGEZINDE GEMEENTE der *Jansenisten*.

Het STADHUIS is bezienswaardig, staande aan een binnen-gracht, tegen over een *marktplein*, 't welk boven die *gracht* verwelft is. Ook, is 'er eene *Stadswaag*: en, een fraaje *Stads DOELE*.

De HANTEERINGEN der *Ingezetenen* bestaan thans, voornaamlyk, in 't maken van *Goud* — en *Zilverwerk*; als mede van *kopere ketels* en *pannen*: in het *koekbakken*: gelyk zy mede, de *Goutwenaars*, naby komen, in 't maken van *sabakspypen*. Ook word 'er veel *bennip* verkocht; 't welk overvloedig in haare nabuurschap gewonnen word. En, in de *Lek*, word voor deze Stad veel *Zalm* gevangen; die, zo wel gerookt, als versich, naar verscheidene omliggende plaatsen word verzonden.

Het gansch lichaam der *Stads REGERING* bestaat, in XXVII ELECTEUREN of KIESHEEREN: en XXI VROEDSCHAPPEN. Uit deze laatsten, worden verkoren: een BALJUW: twe BORGEMEESTEREN: en zeven SCHEPENEN. Dit gerecht heeft ook een' SEKRETARIS. De *Electeurs*, die een byzonder Kollegie uitmaken, had:

hadden eertyds het recht, om, alle drie jaren, uit het lidaam der Vroedschappen, de *Borgemeesteren* en *Schepenen* te *verkiezen*. Doch, sedert den tyd van Keiser *Karel V.*, maakten zy slegs een dubbeld getal, uit welke de verkiezing door den *Stadhouder* en *Raaden* geschiedde: en daarop is gegrond, die zelve gewoonte, welke, sedert de herstelling der Stadhouderlyke regeering, in 1747, aldaar noch stand grypt.

BRIEL, * of den *BRIEL*, in 't Latyn *Briela*, is de *elfde* en laatste in rang, der Zuid-Hollandsche *Steden*, die stem in staat hebben. Zy ligt op een der Eilanden, die door de monden der *Maas* gevormd worden, 't welk het eiland *Voorn* word genoemd, daar tegen over, ligt het kleiner eiland, *ROZENBURG*; dat westwaard, byna tot aan den mond der *Maas*, reikt. De arm der *Maas*, die de eilanden *Voorn* en *Rozenburg* van elkander afzonderd, word, naar deze nabygelegen Stad, het *Brielsche Diep*, genoemd. Met dit *Diep* heeft de Stad gemeenschap, door eene *Haven*, die, men zegt, alreeds in 1576 gemaakt te zyn, en die de lengte van 170 Rhynd. Roeden heeft. Deze Haven verdeeld zich, by het inkomen der Stad, naby de Waterpoort, in twe ruime *Binnen Havens*; welker eene, de *Noord* en de andere de *Zuid Spuy*, genoemd word. Door de *Zuid-Spuy*, word het water, by hoge vloed, uit de *Maas*, in de Stads buitengrachten ingelaten: en, daarin opgehouden, tot dat 't laag water is: waarna, door de opening van een *Duiker*, dit zelve water weder, door de Haven, met geweld word uitgedreven; 't welk geschied, om, door die sterke schuuring, de *Haven* in behoorlyke diepte te houden. Niet verre van den mond dezer Haven, ligt genoegzaam altyd, ten minsten in den Zomer, een *Admiraliteitschip* (een *Uitkager*;) om op de inkomende Schepen te passen, die de *Konvooien* en *Licenten* betalen moeten, aan den *Admiraliteits Ontfanger*; die met een *Kontrarolleur*, en drie *Kommisen*, binnen deze Stad woond.

Dewyl de *Briel* zo naby Zee — en dus bekwaam ligt, om den mond der *Maas* te beschermen, tegen vyandelyke Schepen; zo is zy, ten allen tyde, tamelyk *gesterkt*, en met *Krygsvolk* bezet geweest. Doch, de *Vestingwerken* zyn, naar

* Van deze Stad, is eene *Beschryvinge* in 't licht gekomen, door ALKEMADE.

naarmate men in de Vestingbouwkunde meer gevorderd is, al-
lengs verbeterd en vermeerderd: voornaamlyk, in den aan-
vang dezer lopende eeuw. Thans bestaat de *Kapitalewal*,
uit negen *Bastions*; (*Bolwerken*) die door vyf *Ravelynen*,
(*Halvemaanen*.) gedekt worden: hebbende, daarby, ten
noord oosten, naar de zyde der *Maas*, eene zeer goede *Kon-
terscherp*, (*Buitenvolakte*.) Aan de Landzyde, heeftze, de
Konterscherp, zo zeer niet nodig: dewyl men daar, door
het openen der Sluizen, het ommeland kan doen ondervloeg-
jen, en de Stad ongenaakbaar maken: in welk laatstgemel-
de, de voornaamste sterkte van den *Briel* bestaat. Behalven
de WATERPOORT, zo even genoemd, heeftze, noch drie
POORTEN, aan de Landzyde: naamlyk de *KADE* — of
Kai-POORT: de *ZUIDERPOORT*: en de *LANGPOORT*.

Ingevolge de lyst, in 1732 opgegeven, waren de HUI-
ZEN dezer Stad, 940. En, naar gissing, zal het getal der
INWOONEREN bedragen, omtrent 5000. *1732 1751*
Er zyn wel drie KERKEN, binnen deze Stad: de GROO-
TE — de KLEINE — en de MAARLANDSCHE KERK. Doch,
de laatste, word niet meer tot den Godsdienst gebruikt. De
GROOTE KERK word ook de *S. Katharyne Kerk* genoemd, ter
eere van deszelfs Patronesse, aan welke zy eertyds was toe-
geweid. Het maakzel dezer Kerk vertoond duidelyk, dat
zy, byaldien men't eerst ontworpen beslek gevolgt had,
een *Kruiskerk* zou geworden — en, van achter, verder
uitgestrekt zou geweest zyn: dewyl't *Choor* daar aan ont-
breekt; zynde aan de oostzyde slegts met eene platte muur
besloten. De Hollandsche Admiraal, *Philips van Almonde*,
ligt in deze Kerk begraven: en is, boven deszelfs Graf, eene
fraaje marmere *Graffombe* opgericht. Ook, is daar te zien,
de *Graffede* der Heeren van't geslacht van *Leiden*, en van
meer andere. De KLEINE KERK word, ten dienste der bei-
den — naamlyk: de *Waafsche* — en, der *Nederduitsche*
Gemeente, gebruikt. De *Nederduitsche Gemeente* heeft drie
PREDIKANTEN: doch, de *Waafsche* word door eenen be-
diend.

Het STADHUIS heeft zyn uitzicht, over de Markt. 'T zelve
strekt mede, tot de vergaderplaats van den *Baljuw* en *Loen-
mannen*, gelyk ook, van den *Dykgrave* en *Heemraaden* van
den Lande van *Voorn*.

Vermits de *Briel* een der *Hollandsche vestingen* is; zo
zyn onder de openbaare gebouwen dezer Stad, mede tel re-
kenen: 't *ARSENAAL*: 't *KRUITMAGAZYN*: de *HOOFDWACHT*

en de PROVOOST. Ook is de *Stad* DÖELE bezienswaardig. Er is mede, eene *Latynsche School* enz.

De *HANDEL* in *Meekrabben*, die overvloedig in het gansch eiland *Voorn* groeijen, en die in de *Meelstoven*, binnen de *Stad*, gedroogt en verder bereid worden, is thans de voornaamste, waarby de Ingezetenen zich geneeren. Hoewel er te gelyk noch tamelyke Koophandel in *Graanen* gedreven word. Desgelyks, hebben veele Inwooneren hun bestaan van de *Vischvangst*: en bevinden zich aldaar veele *Lootzen*, die de uit Zee komende Schepen de *Maas* opwaard voeren.

Onder de *vermaarde Mannen*, die in den *Briel* gebooren zyn, mag men billyk tellen, die drie beroemde *Admiraals* van *Holland*: FILIPS VAN ALMONDE: MAARTEN HERPER: TROMP: en WITTE KORNELISZ. DE WIT.

Doch, wat den *Briel* verder aanmerkenwaardig maakt, en meer, (ten zekeren opzichte,) dan éenige *Stad*, in de geheele *Nederlandsche Republiek*, is, dat zy, in den jare 1572, de *EERSTE Stad* was, die der *Spaansche* Heerschappy onttrokken en voor de *Staat*en gewonnen werd; waardoor, de eerste grondslag, tot de *Vryheid* dezer Republiek, gelegd mogt worden: vernits, door dit goed begin, verre weg de meeste *Steden* dezer *Provincie* werden aangemoedigd, om vrywillig, in dat zelve jaar, 't *Spaansche* *Yuk* mede af te schudden. De bemachtiging dezer *Stad* werd door de zo genoemde *Watergeuzen* uitgevoerd, onder het beleid van Graaf *Willem* van der *Mark*, meest onder den naam van *Lumey*, bekend. Hy was die 's tyds *Admiraal* van omtrent 30 Schepen, met welke hy de *Maas* invoer, en deze *Stad*, zonder veel tegenstand, by verrasching innam. Deze *Geboortedag* van *Neerlands* vryheid viel in den 1 *April* des gemelden jaars. Van daar dat *Nederduits* *versje*, waardoor men zeide; (van *Briel*, een *Bril* makende.)

Op den eersten dag van *April*,
Verloor *Duc d'Alv* zynen *BRIL*.

Als, in den jare 1585, *Koningin Elizabeth* van *Engeland* de *Staat*en, met volk en geld, tegen den *Koning* van *Spanje* ondersteunde, werden *BRIEL* en *VLISCHINGEN*, beneven de *Schans* *RAMMETJES*, op 't Eiland *Walcheren*, daarvoor in pandschap gegeven, en aan 't *Engelsch* *Krygsvolk* ingeruimt; die daarin gebleven zyn, tot 1616; toen de gemelde

de Steden , nadat de Staaten omtrent 3000000 gls. aan Engeland hadden opgebracht, van dit pandſchap ontlagen werden.

De MAGISTRAAT van den *Briel* beſtaat in 't gemeen, uit XX VROEDSCHAPPEN. Voorts, in 't byzonder: een BALJUW: *twe* BORGEMEESTEREN: *negen* SCHEPENEN: en *twe* RAADEN: welke alle (alleen de *Baljuw* uitgezonderd,) leden van de *Vroedſchap* zyn: doch jaarlyks veranderd worden , naar de verkiezing van zyne Doorl. Hoogh. den Heer PRINS ERFSTADHOUDER, uit eene overgeleverde *nominatie*. Hierby komen *twe* PENSIONARISSEN: en een SEKRETARIS.

Dus verre, de XI STEMMENDE STEDEN van het *Zuider-Kwartier* van *Holland*, de ééne na de andere, bezichtigt hebbende; gaan we over, naar de PLATTE LANDEN; in welke, behalven de VLEKKEN en DORPEN, beneven de voor-naamſte LUSTHUIZEN, ook hier en ginds, zullen voorkomen, de KLEINE STEDEN, die geen *Stem* in de Staatsvergaderingen, noch eenig deel in 's *Lands Regeering* hebben.

Gelyk, wy de Provincie GELDERLAND verdeeld vonden, in AMPTEN of AMPTMANNEN, LANDDROST — en SCHOUT-AMPTEN enz. zo zal men in HOLLAND aantreffen, eene menigte van BALJUWSCHAPPEN of BAILJUAGIEN; in welke, de BALJUW, met zyne *Schepenen* en *welgeborene Mannen*, het *Civiel* — en *Krimineelrecht* oefenen: uitgezonderd in zodanige plaatzen, die *Hooge Heerlykheden* op zich zelve zyn; en daarom afzonderlyke *Gerechtsbanken* hebben. De *Baljuwen* zyn, (immers, doorgaans,) te gelyk *Dykgraven* die met hunne *Heemraaden*, in die zelve *Baljuwſchappen*, het opzicht hebben over de *Dyken*, *Sluizen*, *Binnenwateren* enz.

Onder deze — komt eerſt in aanmerking, het BALJUWSCHAP van ZUID-HOLLAND: waar-
li door,

door, niet het *geheel Zuider-Kwartier* dezer *Provincie* word verstaan, maar eeniglyk, deszelfs *Zuidelykſt gedeelte*, waarvan die naam daarna tot dit *geheele Kwartier* is overgegaan: al wat, naamlyk, by en om *Dortrecht* gelegen is. Deze *Landſtreek*, meend men niet zonder grond, bepaaldelyk het gebied der *oudſte Graven* van *Holland*, geweest te zyn; 't welk, van tyd tot tyd, zich verder uitſtrekte, naar mate de *Edellieden* dezer *Landſtreek*, hunne eertyds vrye en genoegzaam Souveraine *Heerlykheden*, aan deze *Graven*, ter *leen* hebben opgedragen. Dit was dat *Baljuwſchap* van *ZUID-HOLLAND*, in 't welk te huis hoord, de geſchiedeniſſe der merkwaardige *Gerechtſoefening*, door Grave *WILLEM III*, den *Goeden*, toegenomt, in den jare 1336, in 't werk geſteld, aan den *Baljuw*, die een' *Landman* eene vette *Koe* ontnomen, en tegen eene magere verwiffeld had: welk geval, dewyl 't allen *Rechteren*, ten voorbeelde van navolginge verſtrekt, daarom in *Schildery* vertoond, in verſcheidene *Schepenskamers* der *Stadhuizen*, te zien is. Doch, in vroegeren tyd, had dit *BALJUWSCHAP* eene geheel andere gedaante, dan ſedert den jare 1421: want, voor dien tyd, beſtond een voornaam *gedeelte* daarvan, in een' grooten *WAARD*, die tuſſchen de rivieren de *Merwe* en de *Maas* beſlooten was: en, om die reden, de *ZUID-HOLLANDSCHE* — ook de *DORTSCHE WAARD*, genoemd werd; beneven eene ſtreek *Lands*, die ten zuiden der *Maas*, aan de grenzen van *Brabant* reikte; als mede, een *gedeelte* ten noorden de *Merwe*; hoewel men de oude grensſcheiding niet nauwkeurig kan bepaalen; ter oorzaak van die merkelyke verandering, welke de groot-
te

te *Watervloed* des gemelden jaars, in den loop der rivieren, en wel byzonder der *MAAS*, te wege gebracht heeft. Deze rivier liep eertyds, van omtrent by *Bokhoven*, (naby de Schans *Krevecœur* gelegen,) of liever, een weinig lager, van *Hedikhuizen*, rechtstreeks westwaard langs *Geertruidenberg*, tot *Geervliet*; waar de *Merwe*, (aldaar, om die reden, noch heden de *Maas* geheeten,) met dezelve zich vereenigde. Met deze rivier had de *Maas*, voortyds, wel een eerdere of hogere vereeniging: doch alleen, door eene nauwe vliet of *Kanaal*, van *Hedikhuizen*, tot tusschen *Loevestein* en *Woerkom* gegraven, ten einde de Stad 's *Bosch* met de Hollandsche Steden gemeenschap te doen hebben. Doch, door dezen vloed, die (dewyl zy, in *S. Elizabeths nacht*, tusschen den 18 en 19 November voorviel) de *S. Elizabeths vloed* genoemd word, schynt die *oude Kil*, door welke de *Maas* van *Hedikhuizen*, westwaard langs *Geertruidenberg* stroomde, verlamd, en door den tyd ganschlyk toegestopt te zyn: (zynde alleen een *klein stroomtje*, dat noch, ter gedachtenisse daarvan, de *OUDE MAAS* genoemd word, en by *Geertruidenberg* in den *Biesbosch* vald, daarvan overgebleven,) en heeft die rivier, sedert al haar water, noord westwaard, door die gegraven *vliet*, (welke rasch verwydt geworden is) tusschen *Loevestein* en *Woerkum*, in de *Merwe* uitgestort; te gelyk aldaar haaren naam verliezende, en met dien van *MERWE* verwisselende. De overlevering wil, dat, door dezen *vloed*, welke veroorzaakt was door een' zwaren *stormwind*, die 't water der *Maas* en *Merwe* overal over de dyken deed vloejen, *tweënzeventig dorpen*, met vele *Ridder Hofsteden*, verdron-

dronken, en veele menschen en beesten omgekomen zyn. Deze schoone *Zuid-Hollandsche* waard is, dan geduurende een geruimen tyd, daarna, onder het water verzwolgen, en onbewoond gebleven: tot dat, langzamerhand, de grond door den slib verhoogt wordende, het één deel na het ander, weder van nieuws *bedykt* is: zynde nu alleen daarvan overgebleven, die groote *waterplas*, tusschen *Geertruidenberg* en *Dordrecht*; die daarom noch, de *VERDRONKEN Zuid-Hollandsche* waard, ook de *BIESBOSCH*, en het *BERGSCHVELD*, genoemd word; welke door den tyd hoe langer hoe ondieper, en, door het aanstryken langs den rand, kleiner begint te worden. Hier in bestaat, derhalven, de groote veranderinge, in dit gedeelte van Holland, dat in den engsten zin, *ZUID-HOLLAND* word genoemd: dat, daar, eertyds alles genoegzaam aan elkander gehecht was, nu, de daartoe behoorende landen, door den *Biesbosch*, door de *Dortsche Kil*, en door een gedeelte der *Oude Maas*, van elkander afgescheurd zyn; en zy, om die redens, de *GEBROKENE LANDEN* van den *Zuid-Hollandsche* waard, worden genoemd.

Zy behooren samen, (byaldien men alleen de *HOOGHE HEERLYKHEDEN*, daarin en by liggende, uitzonderd,) onder de *Hooge VIERSCHAAR* van *ZUID-HOLLAND*, bestaande uit een' *BALJUW*; die dezen post geduurende zyn leven behoud: welke is, sedert 1770, de Wel Ed. Gestr. Heer Mr. *BARTHOL. VAN DEN ZANDHEUVEL*; en elf *WEL-GEBOORENE MANNEN*, ook *Mansmannen* genoemd; van welke, acht uit de Stad *Dort*, en drie uit de *distrikten* van *Zuid-Holland*, (anders gezegt, de *Bedryven* van *Zuid-Holland*) gekozen worden.

Deze

Deze laatsten zitten, niet meer dan twee jaren: en de keuze derzelver staat aan den Heer PRINS ERSTADHOUDER, uit een drievoudige *nominatie*, welke dit Kollegie zelf opgeeft. Deze Vierschaar word gespannen, binnen de Stad *Dortrecht*.

Onder dit Baljuwschap behooren, verscheiden *distrieten*; die vervuld zyn, met aanzienlyke DORPEN; welke de *Graaflykheid*, by uitsterving der vroegere Heeren, als anderzinds, aan zich getrokken, en daarna als AMBACHTS HEERLYKHEDEN verkocht heeft, aan byzondere Heeren; wier opvolgeren dezelve noch bezitten. Deze Distrieten zyn de volgende:

Het EILAND van DORTRECHT: beslaande het éénig stuklands, 't welk, na den *Elizabethsvloed*, van 1421, aan de Stad *Dortrecht* is gehecht gebleven. Het was eertyds van een kleiner begrip: en zelfs meend men, dat in den beginne, niet dan de Stad *Dortrecht*, als een Eiland op zich zelve, was overgebleven: doch, de gronden van dit verdronken Land aanhogende, is dit Eiland, door het aandyken van tyd tot tyd verder uitgebreid.

DUBBELDAM is het eenig *dorp* dezes eilands, naby *Dort* gelegen: zynde groot en volkryk. Het is eene Ambachts Heerlykheid, behoorende aan Jonkheer *Nikolaas*, Baron van *Boetzelaar*, Generaal Muntmeester der Vereenigde Nederlanden enz. enz.

Van daar zuidwestwaard lag het dorp WIELDRECHT: het welk door dien vloed vergaan, en niet weder herbouwd is. De *Polder* is echter weder bedykt: en word noch, ter gedachtenisse daarvan de *Wieldrechtsche Polder* genoemd; zynde eene *Ambachts Heerlykheid*, welke behoort, aan den Heer Mr. *Ger. Belaards*, Heer van *Blokland*. Zy ligt langs de *Dortsche Kil*. Dit dorp was daardoor des te meer aan-

merkelyk: dewyl, 'aldaar, zo gezegt word, de eerste *doorbrake* van den *Dyk* geschied is, welke dien grooten vloed veroorzaakt heeft, in 1421.

Uit het *Eiland* van *Dortrecht*, den *Biesbosch*, overlans of zuidoostwaard overvaarende, komt men, in den alomme bekenden streek, de **LANGSTRAAT** genoemd: liggende, ten zuiden der **OUDE MAAS**; door welke welcer de geheele *Maas*, van *Bokhoven*, of *Hedikhuizen*, of daaromtrent, zynen loop rechtstreeks naar de Zee nam; maar die nu, by *Geertruidenberg*, in den *Biesbosch* uitwaterd. Dit water is nu zeer smal: en langs deszelfs beiden boorden, ziet men ruime *Uiterwaarden*, die, dewylze alleen door lage zomerkaden bedykt zyn, 's winters, en ook anders tyds, by hoge vloedden, dikwils ondervloeyen. Daarom, bestaan deze *Uiterwaarden*, uit enkele *Weilanden*, die zeer overvloedig *Hooi* voortbrengen. Dit is het bekende *Langstraats Hooi*; 't welk, als 't best, dat ergens groeid, geprezen word. In den Hooityd, liggen in de *Oude Maas* veele Schepen, die van andere plaatzen komen, om dit *Hooi* in te laden, en naar elders te vervoeren. De *Hooibouw*, en de handel in 't zelve, is daarom, een goed middel van bestaan, voor de *Opgezetenen* der *Dorpen* in de *Langstraat*. Desgelyks, geneieren veele zich, met het maken van *Schoenen*, die zy naar elders op de *Vrymarkten* te koop brengen. En dewyl deze *Dorpen*, zo naby aan de grenzen van *Brabant*, liggen; zo worden de *Inwooneren*, daar, ter zake der *Konsumtie*, min belast, dan elders, binnen de *Provincie*: waardoor, de levensmiddelen op een' lagen prys zyn: 't welk de

oor-

oorzake is, dat, in deze Dorpen, ten allen tyden, veele *Fransche Kostscholen* geweest. — en noch zyn; die zeer bloejen, door de menigte der Leerlingen, die uit andere plaatzen van *Holland*, in dezelve voor een gering kostgeld besteed worden.

In deze *Langstraat* liggen veel meer DORPEN, dan, die eigenlyk behooren, onder het *Baljuwschap* van *Zuid-Holland*: want, die zelve streek gaat mede, door het *Land* van *Heusden*; reikende tot naby 's *Bosch*.

De ZUID-HOLLANDSCHE DORPEN der *Langstraat* zyn, niet meer, dan de VI volgende; die alle byzondere *Heerlykheden* zyn:

RAAMSDONK: naast by *Geertruidenberg*; waarvan 't, door de rivier de *Dongen*, welke van de zuidzyde in den *Biesbosch* vald, word afgescheiden: eene Ambachts Heerlykheid, behoorende, door houwelyk, aan den Heer *Leonard de Jongh*, Kollonel by de Kavallery van dezen Staat, en Lieutenant Generaal Kwartiermeester: welke Heer, aldaar, een fraai *Kasteel* heeft.

WASPIK, eigenlyk, GROOT-WASPIK, ter onderscheiding van *Klein-Waspik*: (geen Kerkdorp, maar eene Heerlykheid, daar tegen over, ten noorden der *Oude Maas* gelegen:) is eene *Ambachts Heerlykheid*, welke thans behoord aan den Heer *Flor. Cousebandt*.

KAPPELLE, ter onderscheiding van veele andere Dorpen dezelve naams, *Kapelle* in de *LANGSTRAAT* en 's *GREVELDUIN-Kapelle* toegenoomt, is een fraai en volkryk Dorp: een *Ambachts Heerlykheid*, behoorende aan den Heer *Willem Fr. Baron van Steenhuis*; die ook Vryheer is van *Hernen*, in het Ampt *Maaswaal*. Aldaar is, in den jare 1750, eene *Nieuwe Kerk* gesticht. By dit Dorp, is het *veir* der *Oude Maas*; daar dagelyks alle Reituigen, die van *Gorinchem* naar *Breda* en verder in *Brabant* willen, moeten overvaren: en daardoor strekt dit Dorp, tot eene gemeene pleisterplaats. Dicht daarby, staat 't Huis *ZUIDEWYN*; uitmakende met deszelfs Ommeland, eene byzondere *Ambachts Heerlyk-*

lykheid: gelyk ook, NEDERVEEN en VRYHOEVEN; die alle, Kerkelyk, onder *Kapelle* behoren. Eertyds, waren deze, mede *Kerkdorpen*, die in den *Elizabethsvloed* omgekomen, en daarna weder droog geworden zyn; zonder de *Kerken* te herbouwen.

BEZOYEN ligt rakende aan *Waalwyk* het welk op den *Brabantschen* bodem ligt: zo dat men van 't een Dorp in het ander komt, zonder eenige tusschen wydte te hebben. De *Ambachts Heerlykheid* behoord aan Mevrouw *M. P. J.*, gehore *Baronnesse Piek*, Douariere van wylen den Heer *Mr. Dan: Adr. Le Leu de Wilbem*, in leven Raadsheer van den Hove van *Brabant*. Een schentwegs verre, bezuiden dit Dorp, ziet men, op een stuk Weiland, de overblyfselen van een oud vervallen *Slot*; op welke de Heeren van *Bezoyen* hun verblyf plagten te hebben.

Deze vier — met de daarna volgende Dorpen der *Langstraat*, zegt men, voor den gemelden vloed, langs den dyk der *Oude Maas*, dus naast elkander gelegen te hebben, dat alle de *Kerktorens* in ééne *rechte lyn* stonden: in welker stand, nadat ze weder uit het water opgekomen zyn, eenige verandering gekomen is.

Behalven deze vier — liggen noch *twe Dorpen*, ten zuiden van dezen streek, en nader aan de *Brabantsche* grenzen; die mede tot de *Langstraat* gerekend worden: naamlyk, SPRANG: en 's GRAVEMOER.

SPRANG is naast by *Bezoyen*: een groot Dorp, behorende, als eene *Ambachts Heerlykheid*, aan den Heer *Jan Francois Baron de Villegas*.

's GRAVEMOER ligt, aan de rivier de *Donge*, die langs *Geertruidenberg*, in den Biesbosch vald. Dit Dorp is geene *Ambachts* — maar eene *Vrye* en *Hooge Heerlykheid*; staande dus, niet onder de *Hooge Vierschaar* van *Zuid Holland*, maar een eigen *Rechtbank* op zich zelve hebbende. De *Vrybeer* dezer *Heerlykheid* is zyn *Excellentie*, *Jonkheer Arnout Joost*, *Baron van der Duin*, ook Heer van *Maasdam*, enz. *Generaal der Kavallerie* en *Gouverneur van Breda*.

Alle deze Dorpen behoren, Kerkelyk, onder de *Klassis* van DORTRECHT, daarom ook de *Klassis* van *ZUID-HOLLAND* genoemd.

Aan die zelve *Hooge Vierschaar* van *Zuid-Hol-*

Holland zyn onderhoorig twe andere Dorpen, buiten de *Langstraat*, ten noorden der *Oude Maas*: naamlyk, **DUSSEN** en **WERKENDAM**.

DUSSEN, een uur gaans noordwaard van *Kapelle*, ligt aan 't riviertje de *Duffen*, waarvan dit *Dorp* zyn naam ontleend. Het bestaat uit twe *Ambachts Heerlykbeden*; de ééne *Dussen* **MUNSTERKERK**; en de andere, *Dussen* **MUULKERK**, genoemd. Voor den meermaals gemelden vloed, schynen zy *twe* byzondere *Parochien* te zyn geweest: dan, nu zyn ze tot één Gemeente vereenigt; waarvan de *Kerk* op den grond van **DUSSEN MUULKERK** staat: welker *Ambachtsheer* is de Heer *Mr. Job. Im. Cau*, Raadsheer in den Hove van *Holland* en *Westvriesland*. Op dien zelven grond, staat ook een groot fraai *Slot*; 't welk eenigen Ouderdom verbeeld: doch, behoorende, aan den *Ambachtsheer* van **DUSSEN MUNSTERKERK**; welke is de Heer *Alexand. Francois*, Graaf van *Groesbeek*. Van dit *Dorp*, word het oud Hollandsch geslacht van der *Dussen* benoemt: 't welk ook het zelve *Wapen*, als dit *Dorp*, voerd.

WERKENDAM, ten zuiden aan de *Merwe* gelegen, aan de grenzen van 't Land van *Altena*, moet onderscheiden worden, van **WERKEN**; dat zeer naby op den *Altenaschenbodem* ligt. Zy behooren, als twe byzondere *Ambachts Heerlykbeden*, aan Haare Excellentie, Vrouwe *Karolina Frederika Henrietta*, geboore Gravinne van *Bentheim Steinfurt*, Douariere van wylen den Graaf van *Cronsfeld Diepenbroek*. Voor den vloed, waren zy mede twe byzonders *Kerkdorpen*: doch welke nu met elkander ééne *Kerk* gemeen hebben; die te **WERKENDAM** staat. Deze Gemeente behoort, in 't Kerkeleyke, onder de *Klassis* van *Gorinchem*. Dit *Dorp* is het grootst en volkrykst dezer geheele Landstreek: daarby, zeer welvarende. De *Werkendammers* geneeren zich veel van de *Vischvangst*. Verscheidene hunner onthouden zich, des Winters, in sommige Geldersche Dorpen, langs de *Waal* en *Maas*; daar zy de *Prikken* vangen: een soort van kleine *Visch*, die men gebruikt, om de *Kabbelhauw* te vangen. Ook woonen aldaar veele zo genoemde *Kribbazen*; die te gelyk aanneemers van *Dyken* en andere gemeene Landswerken zyn.

Westwaard van dit *Dorp*, liggen verscheidene *kleine eilandjes*, onbedykt en onbewoonbaar; die overblyfzelen zyn

van den verdrinken *Zuid-Hollandschen waard*; en die doorsneden en van elkander gescheiden zyn, door een menigte van *Killen*, door welke 't water der *Merwe* in den *Biesbosch* zich ontlafte; die alle, met den naam van *Werendamsche Killen*, zeer bekend zyn. Voor eenige jaren, inzonderheid, in 1728, 1729, 1730 en 1736, zyn eenigen dezer *Killen* toegedamd, ten einde meer schuuring in de *Merwe* te veroorzaken: dan, werd rasch bevonden, dat de *Merwe* daardoor te hoog opzwol, en de Dyken langs den *Abblafferwaard*, by hoog water, met doorbraaken dreigde. Dit baarde geen klein misnoegen aan de Inwooneren van den *Abblafferwaard*: weshalven, die *dammen* voor 't meerderdeel verder weggeruimd werden.

Noordwestwaard van *Dort*, vind men eenige Dorpen, die (hoewel buiten den *Zuid-Hollandschen waard* gelegen,) mede, aan 't Baljuwschap van *Zuid Holland*, onderhoorig zyn. Deze liggen, aan de overzyde der *Oude Maas*, in den **ZWYNDRECHTSCHEN** — en **RIEDERWAARD**, beneven meer andere *Polders*, tuschen de *Maas* en de *Oude Maas*; welke eerst zyn bedykt geworden in den jare 1331. Deze Dorpen hebben, veelal, hunne *naamen*, van de perfoonen, of de geslachten der eerste *Bedykers*, ontleend. De Dyken dezer *Polders*, welker Dorpen in den *Elizabeths vloed*, niet mede verzwolgen geweest zyn, staan onder het opzicht van een byzonder *Kollegie* van *Dykgrave* en *Heemraaden*.

ZWYNDRECHT *, in het gezicht van *Dortrecht* gelegen, waarvan 't alleen door de *Oude Maas* word afgezonderd, geeft zyn naam, aan den eerstgenoemden **WAARD**: een fraai Dorp; welks

* 'Er is een ander Dorp **ZWYNDRECHT**, tegen over *Antwerpen*, aan de *Schelde*; 't welk men, met dit *Zwyndrecht*, niet verwarren mag.

welks Inwooneren een voornaam middel van bestaan hebben, door de *Zoutketen*. De *Ambachtsbeër* is de Heer en Mr. *Korn. Pieter Pompe* van *Meerdervoort*, in den Oudraad van *Dortrecht*, en Dykgrave dezes Polders.

Het *Slot MEERDERVOORT*, waarvan dit geslacht zyn *titel* ontleend, ligt by het Dorp: en heeft een zeer voortreflyk aanzien.

Aan dit zelve geslacht, behoord ook het Dorp en Ambachts Heerlykheid *HENDRIK IDO-AMBACHT*. Daarby ligt 't *Slot BOUQUET*.

De overige *Kerkdorpen* in dezen *waard* zyn:

De *LIND*; eigenlyk de *GROOTE LIND*, ter onderscheiding van de *Kleine Lind*: een *Ambachts Heerlykheid*, behoorende aan den Heer *Hendr. Ger. de Jong*, Heer van *Dortmond* enz. By dit Dorp is de gewoonlyke *overtocht* der *Oude Maas*, voor den dagelykschen Postwagen en andere Rytui- gen, die uit *Holland* naar *Brabant* en weêrom willen.

HEER-OUDELANDS AMBACHT, (korthedshalve, slegts het *AMBACHT* geheeten,) welks Gereformeerde *gemeente* met die van *Lind* gekombineerd is: daarvan is *Ambachts Vrouw Vrouwe Kath. op de Kamp*, weduwe van *Herselen*.

HEER JANS DAM en *KYFHOEK* zyn ook met elkander tot ééne Kerkgemeenschap vereenigt: doch zyn twee byzondere *Ambachts Heerlykbeden*; waarvan, de eerste behoord aan *Vrouwe Jak. Maria*, gebore *Baronesse Wassenaar van Duvenvoorde*, *Douariere Torck*; en de tweede aan *Jonkheer Jak. Godefr. Baron van Boetzelaar*, beschreven in de *Ridderschap van Holland*. By *Heer Jansdam*, aan 't riviertje de *Devel*, stond, eertyds, het *Slot Develstein*: dat in de *XIV eeuw* gesticht was, door den Ridder *Willem van Duvenvoorden*. Het is in 1572, als *Lumey* den *Briel* had ingenomen, door de *Spaanschen* verwoest: doch, in 1594, is 't weder opgebouwd.

RYSOORT, aan een binnenwater, 't welk uit de *Merwe* naar de *Oude Maas* word afgeleid; 't welk zyn voorigen naam van *Waal* aldaar noch behouden heeft. Daar is al de doortocht, van die tusschen *Dort* en *Rotterdam*, te Land heen — en weêr reizen. De *Ambachtsbeër* is Mr. *Joh. de Bak*, in den Oudraad van *Dortrecht*, en *Ontfanger der gemeene Landsmiddelen*.

RIDDERKERK, doorgaans by verkorting *Reierkerk* genoemd, ligt in den *RIEDERWAARD*; en wy twyfelden niet, of de naam *Ridderkerk* heeft den zelven oorsprong, met den naam des

Waards;

Waards; die waarſchynlyk, *Ridder* — of *Reierwaard*, voorheen zal uitgedrukt zyn. Het is een groot en aanzienlyk Dorp, aan de *Maas* gelegen: welks *Ambachtsheer* is Mr. Korn. Groeninx van Zoelen. Die zelve Heer bezit ook 't Huis TEN DONK; 't welk dicht by dit Dorp ſtaat.

Hierna volgt YSSELMONDE; welk Dorp zyn' naam ontſangen heeft, van deſzelfs gelegenheid, tegen over den *mond* van den *Tffel*. Het beſtaat uit twee *Ambachts Heerlykbeden*; waarvan de ééne OOST — en de andere WEST YSSELMONDE, genoemd word. De eerſte behoort aan den Heer Mr. Jean Bichen, Borgemeester van Rotterdam: en de andere aan Jonker Jan Gov. Ad. Baron van Hardenbroek; die ook Heer van de *kleine Lind* is. De Kerk dier beiden ſaam verenigde Gemeenten (welke onder de Klaſſis van *Schieland* behooren,) ſtaat, in *Ooft Tffelmonde*. Naar dit *Tffelmonde*, word de geheele *Polder*, die eene byzondere bedykking heeft, het LAND van YSSELMONDE genoemd.

In dien zelve *Polder*, ligt ook BARENDRECHT; (ter zelve wyze, als *Tffelmonde*,) in OOST — en WEST BARENDRECHT, onderſcheiden; en ſaamgeſteld uit die twee Gemeenten, gelyk ook uit die van KARNISSE; welker Kerk te *West Barendrecht* ſtaat. De Heer van *Ooft Barendrecht*, is Mr. Nikl. van der Duffen, in den Oudraad der Stad Dortrecht: en van *West Barendrecht* Jonkheer Jan Baron van Leyden, gewezen Kollonel, in het Regiment *Hollandsche Garde* Kavallerie, en nu Generaal Major.

De overige Dorpen dezes *Eilands*, 't welk zich weſtwaard tot verby *Schiedam* uitſtrekt, behooren, onder het Baljuwſchap van PUTTEN, en zullen naderhand voorkomen.

Onder dit zelve *Baljuwſchap* van ZUID-HOLLAND, is mede betrokken, de ALBLASSER-WAARD, ten noorden der *Merwe* gelegen; dus genoemd naar de kleine rivier, die eerſt de *Graaf*, en daarna de *Alblas*, word genoemd; welke weſtwaard daardoor heen ſtroomd, en by *Alblaſſerdam* in de *Maas* vloeid. Deze WAARD beſtaat 21340 morgen Lands: en is, ſedert deſzelfs eerſte bedykking, met veele fraaje Dorpen vervuld geworden. Men vind, in den zelve, niet zo veel

veel *Zaai* — als *Wei* — en *Henni*planden: en in de laagſte oorden, groeid veel *Willigebout*, waarvan de hoepels worden gemaakt. De grond dezes *waards* is doorgaans zeer laag: aan ſommige plaatzen, zelfs, lager dan de bodem der rivier de *Merwe*: weshalven, het Binnenland geduurig door behulp van *Molens*, die 't water door de *Sluizen* in de rivieren uitdryven, met zware kosten, moet worden droog gehouden. Ter dezer oorſake, zyn de *doorbraken* der Dyken aldaar zeer ſchadelyk: waarvan de Inwooneren, verſcheiden maalen, en geduurende deze lopende eeuw, viermaal, naamlyk, in 1709, 1726, 1741, en laaſt, in 1744, de droevige ervaring hadden. Daarom, is men hier zeer bezorgt, om de Dyken langs de *Merwe* en *Lek*, binnen welke deze waard beſloten is, in een' goeden ſtaat te houden. En vermits, deze *WAARD* de laagſte is van den geheelen Polder, welke ooftwaard, tuſſchen de *Rhyn* en *Waal* voortgaat, tot boven *Arnhem* en *Nymegen*; zou dezelve hebben kunnen ondervloeyen, zelfs, door Dykbraken, in de *Over* — en *Neder Betuwe*, den *Thielerwaard* enz. weshalven men al vroeg bedacht geweest is, om dezen *Alblaſſerwaard*, beneven een gedeelte der *LANDEN* van *Arkel* en *Vyanen*, aſteſluiten door een *dwarsdyk*, die van *Ameide*, door *Meerkerk*, naar de *Lingen* loopt, en de *ZOUWENDYK* genoemd word. En, of dees' ééne — niet volſtaan kon, om al het *Vloedwater*, in zodanigen gevalle, te kunnen ſtuiten; is, eenige jaren later, omtrent 2 uren gaans hoger, een tweede *dwarsdyk* aangelegt; welke is die vermaarde *DIEFDYK*: gaande, door het Graaffchap *Kuilenburg*, van den *Lekdyk*, tot aan den *Lingedyk*, by *Leerdam*: welke

welke laatste menigmaal van nut geweest is, om niet alleen den *Ablasserwaard*, maar ook de Landen, tusschen die beiden dwarsdyken begrepen, en met den naam van de *VYF HEEREN LANDEN* bekend, tegen de ondervloeying te bevryden. Dit is, derhalven, de reden, waarom alle die gemelde Landen, tusschen eene gemeene bedyking liggende, ten zekeren opzichte, onder eene *Dykschouw* staan: hoewel zy, behalven deze — ook elk, in 't byzonder, eenen eigen *Dykgraaf* — en *Hoog Heemraadschap* hebben. Het zogenoemde *Dyk Kollegie* van den *Ablasserwaard* bestaat, uit een *Opper Dykgraaf* en dertien *Hoogdyk Heemraaden*, aan welke het opzicht over de Dyken en wateren is toevertrouwd. Doch, naar deszelfs verdeeling, in den *OVER* — en *NEDERWAARD*, zyn 'er noch byzondere waterschappen, die haare eigen *Watergraven* en water *Heemraden* hebben.

'Er liggen in dezen Waard *XVII DORPEN*; waarvan sommige, als *AMBACHTS HEERLYKHEDEN*, onmiddelyk, aan de *Hooge Vierschaar* van *ZUID HOLLAND*, onderworpen zyn: en, andere zyn *HOOGHE HEERLYKHEDEN*; die eene eigen *Rechtbank* op zich zelve hebben. In het *Kerkelyke* zyn de gemeenten dezer Dorpen genoegzaam alle onderhoorig, aan de *Klassis* van *DORTRECHT*.

Men kan deze Dorpen, naar de gelegenheid, in *vierderlei soorten*, onderscheiden:

Eenige liggen, aan de *MERWE*: als, *PAPENDRECHT*; schuins tegen over *Dortrecht*: een fraai Dorp en *Hooge Heerlykheid*, die aan de Stad *Dortrecht* behoort.

SLIEDRECHT, oostwaard: een *Ambachts Heerlykheid*, behoorende aan den *Baron S. Collet d'Escury*, Raad in de Vroed-

Vroedschap van *Gorinchem*. Aldaar is, in 1765, eene *nieuwe Kerk* gesticht; die de gemeene *Parochie* is van drie daarby gelegen *Ambachts Heerlykbeden*: NIEMANDSVRIEND: NAALDWYK: en LOKHORST. Van den zeldzaamen *naam*, der eerstegemelde, heeft men niet wel eene anderen oorsprong kunnen vinden: dan dat aan dit Ambacht, weleer een *Tol* gehecht geweest zy, die, door het scherp afvorderen van het *Tolgeld*, zich betoonde, *Niemandsvriend* te zyn.

HARDINKVELD, noch verder oostwaard, is ééne *Ambachts Heerlykheid* van Jonkheer *Adriaan Pompejus* van *Leyden*, Raad in de Vroedschap van *Amsterdam*; die ook Heer van NEDER HARDINKVELD is; het welk westwaard daar aan paald. Dit Dorp behoord Kerkelyk, onder de Klassis van *Gorinchem*: gelyk ook de Drossaart van *Gorinchem* en van den Lande van *Arkel*, aldaar het Krimineel recht oefend.

Deze drie gemelde Dorpen zyn, langs den *Dyk* der *Merwe* stroom, zeer in de lengte uitgestrekt.

Aan de vliet, de GIESSEN, die tusschen *Slidrecht* en *Hardinkveld*, door de Sluizen in de *Merwe* uitwaterd, liggen drie Dorpen, welke alle hunne *naamen* van dezelve ontleenen: naamlyk, GIESSENDAM: GIESSEN OUDERKERK: en GIESSEN NIEUWERKERK. Zy hebben, voortyds, saamen eene *Vrye Heerlykheid* uitgemaakt; behoorende toen aan den Huize van *Brederode*: en, daarna, zyn dezelve in drie Heerlykheden gesplitst. De twee eerste zyn *Ambachts Heerlykheden*.

GIESSENDAM, 't welk, in het Kerkelyke, met *Neder Hardinkveld* vereenigt, en aan de Klassis van *Gorinchem* ondergeschikt is, behoord, als eene *Ambachts Heerlykheid*, aan den Heer *Charles Francois Bosc de la Calmette*, Minister van H. Hoogm. aan 't Hof van *Denemarken*.

GIESSEN OUDERKERK, ten westen dezer vliet, behoord, aan den Heer *Job. Hofman*, Drossaart en Dykgrave van *Leerdam*.

Dan, GIESSEN NIEUWERKERK is eene *Hooge en Vrye Heerlykheid*; waarvan *Vryheer* is Jonkheer *Johan Daniel Barón d'Ablaing*, President der Staaten 's *Lands Utrecht* enz. enz. Daar digt by, staat het Slot GIESSENBURG; dat Oud en deftig is, aan gemelden Heer behorende.

In deszelfs nabuurschap, liggen ook, de *Vrye Heerlykbeden* SLINGELAND en PEURSUM; die geene Kerk Dorpen zyn.

In de *midden* deelen dezes waards, aan — en by den stroom

stroom de *Graaf* en de *Alblas*, ziet men de meeste *Dorpen* en *Heerlykbeden* van dezen *waard*: als,

NOORDELOOS: eene *Hooge Heerlykheid*; waarvan bezitter is de Heer *Martinus* van *Barneveld*, Raad en Oud Borge-meester van *Gorinchem*; die aldaar een fraai *Kasteel* heeft. In het Kerkelyke behoord deze plaats, onder de *Klassis* van *GORINCHEM*.

GOUDRIAAN, in *Oud* — en *Nieuw Goudriaan*, onderscheiden, behoord, als eene *Vrije Heerlykheid*, aan *Vrouwe Maria le Seutre*, ook *Vryvrouwe Langerak* over *Lek*, *Weduwe* van wylen den Heer Borge-meester *Korn. Trip* van *Amsterdam*.

NEDER-BLOKLAND; dus toegenoomt, ter onderscheiding van *Hoog Blokland*, in het Land van *Arkel*, is een *Hooge Heerlykheid*, behoorende aan den Heer Mr. *Ger. Belaarts*, Heer van *Wieldrecht* enz. In het Kerkelyke, is dit Dorp vereenigt, met *Otteland*, behoorende tot de *Baronie* van *Liesveld*; alwaar de Kerk staat, welke die twee *Gemeenten* met elkander gemeen hebben.

MOLENAARSGRAAF, eene *Ambachts Heerlykheid*; welke bezeten word door den Heer Mr. *Abr. Adr. du Bois*, Borge-meester van *Rotterdam* enz.

BLESKINGSGRAAF, korthedshalve, *Blesgraaf*, eene *Ambachts Heerlykheid* van den Heer Mr. *Gerard van Brandwyk*, Pensionaris der Stad *Gouda*. Deze beiden Dorpen hebben hunnen naam, naar het water de *Graaf*; dat (gelyk hiervoor is aangemerkt,) daarna, wat lager, de *Alblas* word geheten.

ALBLAS, word ook *Oud Alblas* genoemd: en van deze *Ambachts Heerlykheid*, is bezitter de Baron *Fred. van der Does*.

ALBLASSERDAM, aan de uitwatering der rivier de *Alblas*, is 't fraaiste Dorp van dezen *Waard*. Het heeft buitendyks eene haven, welke gemeenschap met de *Maas* heeft. Hier-van is *Ambachtsheer* Mr. *Paulus Bogaart*, Raad in de *Vroedschap* en *Hoofdschout* der Stad *Rotterdam*. Naby de *Sluis* staat 't *Gemeenlands Huis*; waarin de *Dykgraaf* en *Heemraden* van den *Nederwaard* hunne Vergaderingen houden: en waarin zy waken, in tyden van *Watersnood*.

In het *noordelykste* gedeelte dezes *Waards*, langs de rivier de *Lek*, zyn de volgende Dorpen:

NIEUW-LEKKERLAND, is een Dorp, dat zynen naam van de rivier de *Lek* ontleend, en 't welk *Nieuw Lekkerland*, toe-

toegenoomt word, ter onderscheiding van *Oud Lekkerland*, meer landwaard in gelegen, en met deze *Parochie* verknocht. Het is eene *Ambachts Heerlykheid*, behoorende aan den Heer *Job. Gysb. de Mey*.

Westwaard van dit *Lekkerland*, niet verre van de plaats, daar de *Lek* in de *Maas* vald, ziet men de *Buurschap Els hout*; die mede onder *Lekkerland* behoord. Aldaar, zyn de voornaamste *Sluizen*, door welke de wateren van den *O ver* — en *Neder waard* zich ontlasten: en daarom zyn, hier ter plaatse, twe Gemeene *Landsluizen* van het één en het ander *Waterfchap*. In deze, zyn dan de Heeren dier beiden *Waterfchappen* gewoon, de wacht te houden, zo dikwerf by hoog water, eenig gevaar van inbrake is, welk te meer nodig is, hier te worden aangetekend, ten einde men, dit *Ekhout*, niet vermengen mogte, met een *Dorp* van dien zelven naam, in het *Land van Heusden* gelegen.

STREEFKERK, oostwaard van *Lekkerland*, is een aanzienlyk *Dorp*: waarvan de *Ambachtsheer* is, de Heer *Job. Gysb. de Mey*, kleinzoon des Heere van *Lekkerland*.

Hierna volgt, de *Baronie LIESVELD*: welke haaren naam ontfangen heeft, van het *Slot LIESVELD*; dat een der grootste en prachtigste gebouwen was, dat ergens in deze Landen werd aangetroffen; en de *wooning* der Oude *Heeren* van *Liesveld*, in de *Nederlandsche gedenkboeken*, zeer vermaard. Doch dit *Slot* was door *Ouderdom* zo zeer vervallen, dat men, eindelyk, in den jare 1742 of 1743, genootzaakt werd om 't zelve genoegzaam geheel aftebreken. De gracht is, beneven eenige overblyfzelen van 't muurwerk, met deszelfs nitstekende torens, noch te zien. Ook, is op deszelfs plein in 1745, een nieuw gebouw, tot een woning voor den *Droffsaart*, gezet. Deze *Baronie* is, onder de *Domeinen* van zyne Doorl. Hoogheid, den Heer *PRINS ERFTADHOUDER*; aan wiens Geslachte dezelve gekomen is, in 1636. Jaarlyks, word een Lid van den *Domein Raad* derwaard afgevaardigt, om aldaar rekeningen optenemen, verpachtingen te doen enz.

Aan deze *Baronie*, zyn eenige *Ambachten* ondergeschikt, onder welke, twe *Kerkdorpen* zyn: naamlyk, *GROOT AMMERS*: en *OTTELAND*.

GROOT AMMERS word dus bygenoemt, ter onderscheiding, van *Klein Ammers*, dat daar tegen over ligt, in den *KRIMPER-WAARD*.

OTTELAND, ligt meer binnenwaard, by *Neder Blokland*; waarmede het Kerkelyk vereenigt is.

Op den grond der *Baronie LIESVELD*, ligt ook, de Stede NIEUWPOORT, schuins tegen over *Schoonhoven*: eertyds een *Plek*, en, sedert het jaar van der Franschen uittocht, naamlyk 1673, op kosten der Provincie *Holland*, versterkt: dus, die plaats, welke reeds voorlang met Stadsgerechtigheden begunstigt was, daardoor, ééne der *Hollandsche Grensvestingen* geworden is; welker voornaamste sterkte in de *Inundatie* bestaat. Deze plaats is, meer dan eenmaal, door *Brand* beschadigt geworden: en, laatstelyk, in den jare 1750. De Inwooneren geneeten zich veel, met het maken van reepen of hoepels tot allerlei houte vaatwerk: ook, word daar veel *Zalm* gevangen. Zyn Doorl. Hoogheid is bezitter dezer Vrye Heerlykheid. Zy moet onderscheiden worden van eene andere Stad dezes zelve naams, in *Oostenryks Vlaanderen*, gelegen.

Oostwaard van daar, ziet men *LANGERAK*, toegenoomt, *Over Lek*: dan, dit Dorp, tot de Provincie *UTRECHT* behoorende; gaanwe nu verby.

Het laatst, datwe tot het *BALJUWSCHAP*, van *ZUID HOLLAND* brengen, is de *KRIMPERWAARD*; dié, als ware dezelve een Eiland, van rondomme door rivieren ingesloten is: hebbende ten zuiden, de *Lek*: ten westen, de *Merwe*, die aldaar ook wel de *Maas* genoemd word; ten noorden, den *Tyffel*: en ten oosten, de *vlist*; door welke zy van den *LOPIKERWAARD*, word afgescheiden. Deze waard, alhoewel, ten aanzien van het *Rechtsgebied*, aan de *Hooge Vierschaar* van *Zuid Holland* onderworpen; heeft toch zyn eigen *Dykgraaf* en *Hoog Heemraaden*, die het opzicht over de Dyken, binnewateren, watermolens en Sluizen, hebben. In dezen waard, (die op 14000 morgen Lands begroot word,) bevinden zich IX Dorpen.

KRIMPEN, aan de *Lek*; het welk zynen naam aan den ganschen *waard* mededeeld, word dus toegenoomt, ter onderscheiding, van *Krumpen* aan den *Yssel*. Het is een fraat Dorp: en zeer vermākelyk gelegen, aan de samenvloeying der *Lek* en *Maas*. Over de eerstgenoemde rivier is hier een voornaam *Veir*; waar een drukke overtocht is van *Rytuijen*, die, uit den *Haag*, naar *Gelderland* en verder willen: gelyk ook van alle die, tusschen *Gouda* en *Dort*, heen en weert reiden. De *Ambachts Heerlykheid* behoort, aan *Vrouwe Anna van Barneveld*, weduwe van wylen den Heer *Abraham Delcourt*, in leven Schepen en Raad der Stad *Amsterdam*.

LERKERKERK, ligt aan de *Lek*, tegen over *Nieuw Lekkerland*; aan welke beiden Dorpen deze rivier haaren naam gegeven heeft: een aanzienlyk Dorp en Hooge Heerlykheid, behoorende aan den Heer *Pieter van Petten*.

AMMERS TOL, ook genoemt *Klein-Ammers*, ter onderscheiding van *Groot-Ammers*, daar tegen over in den *Alblasertwaard*, ligt aan de *Lek*: en dicht daarby, wat meer binnenwaard, omtrent een vierdedeel uur gaans, van den *Lekkendyk*, **BERG-AMBACHT**. Deze zyn beiden *Hooge Heerlykeden*, waarvan het hoog Rechtsgebied, aan de *Graaflykheid* van *Holland* verblyft: doch de *Ambachts Heerlykheid* van beiden, behoort aan Jonkheer *Gysbert Jan Baron van Hardenbroek*, Heer van *Lokborst*, beschreven in de *Ridderschap's Lands van Utrecht*. Voortyds, werd dit Dorp blootelyk *Berg* — en deszelfs Bezitteren, *Heeren van den Berg*, genoemt: dan, om deze —, van veele andere plaatsen dezels zelven naams, te onderscheiden, is 't woord *Ambacht* daarby gevoegt. Wat aanleiding tot deze benaming gegeven heeft, is, waarschynlyk, dewyl de Kerk van dit Dorp op eenen *verheven grond* staat; zo verre, dat men zegt, de vloer der Kerk gelyke hoogte, met den *Lekkendyk*, te hebben.

Naby *Berg-Ambacht*, ligt het *Slot* **HEER AARTSBERG**; welks naam, in sommige kaarten, met *Berg Ambacht*, verwisseld word. Eigenlyk, moest die naam, **HEER ARENDSBERG**, worden uitgesproken; waarvan, *Heer Aartsberg* eene verkorting is: want, 't word dus genoemt ter eere van zekeren *Arend* of *Arnold* van *Arkel*, den Zoon van *Jan XII*; die deszelfs Stichter was. Dit zelve Slot behoort mede, aan welgemelden Heer van *Hardenbroek*.

Tot dezen streek, behoort het *Rechtsgebied* der *Heeren* van de *Lek*: eene *Vrije Heerlykheid*, waartoe, de Dorpen,

LEKKERKERK, KRIMPEN, OUDERKERK, BERKOUDE enz. eertyds behoord hebben, die, door den tyd, daarvan zyn vereemd geworden. Dezelve behoord, nu aan het Graaflyk geslacht van NASSAU, afstammelingen van Grave *Lodewyk van Nassau*, natuurlyken Zoon van Prins MAURITS van ORANJE, by Mevrouw van *Mechelen*, verwekt; die daarom zich schryven, NASSAU LA LECQ. De *Vrybeer* in der tyd heeft het recht der *Visscheryen*, in de rivier de *Lek*: en heeft de aanstelling van een *Baljuw*, die met zeven beëdigde personen uitmakende, het Kollegie van de *Lek*; die het opzicht over de rivier en deszelfs Visscheryen hebben.

Omtrent in het midden van den *Krimperwaard*, liggen de *Ambachts Heerlykbeden* BERKOUDE en STOLWYK.

De naam der eerstgemelde is, eigenlyk, BERKENWOUDE; en, daarvan is *Ambachtsbeer*, Jonkheer *Codard Fil. Korn. Theod.* Baron van der *Kapelle*, Heer van *Dort*, Borgemeester der Stad *Zutphen* enz. enz.

Doch, de *Ambachts Heerlykheid* van STOLWYK is, door de *Ingelanden* van het Dorp, aan zich gekocht, van 's Lands Staaten, in den jare 1731. Dit Dorp is, voor eenige jaren beroemd geworden, door den zogenoemden *Slapenden Boer*: een Rietdekker, dien, men zeide, eenige maanden na elkan- der geslapen te hebben, zonder gebruik van eenig voedsel, en, die door veele nieuwsgierigen alomme bezocht en door sommigen wel bedeed werd.

HAASTRECHT, (korteidshalve, *Haastert*.) een uur gaans oostwaard van *Gouda*, aan den *Tffel* gelegen, ter plaatze, daar de *Vliet* zich met dezelve vereenigt, word gezegt, eertyds eene Stad geweest te zyn: en, word ook Stads wyze geregeerd; zynde noch *Hooge* — noch *Ambachts Heerlykheid*, gelyk alle de *Hollandsche Dorpen*, maar, hebbende eene eigen Rechbank, welke bestaat, uit een' *Baljuw*, twee *Borgemeesteren* en zeven *Schepenen*. Ook staat daar op een ruim Markveld, een STADHUIS; in welk de Leden der Regeering, die zo wel over *Lyffrafsyke* — dan *Borgerlyke* zaken vonnissen, gewoonlyk vergaderen. En, dewyl dit *Stadhuis*, behalven met het Wapen van *Haastrecht* — ook met dat van *Arkel*, pronkt; mag men daaruit oordeelen, dat de *Oude Heeren* van *Haastrecht*, van welke in de *Nederlandsche Geschiedenissen* word gewag gemaakt, uit het geslachte van *Arkel*, hunnen oorsprong rekenden. Zeer vermaard is de *Haastrechtsche Paardemarkt*, die veele Vreemdelingen derwaard lokt: wordende gehouden, den 11 Juny. Op het grondgebied

bied dezer plaats, is een *Roomsch Kerkhuis*: en wel het eenige, dar, in den geheelen *Krimperwaard*; word aange- troffen.

Aan die zelve rivier, den *Yssel*, een uur gaans beneden *Gouda*, ligt *GOUDERAK*: (*Gouwerak*;) een vermakelyk Dorp: het welk mede, niet onderhoorig is, aan de Hooge Vier- schaar van *Zuid Holland*; maar aan de Stad *Gouda*; aan welke, ook de *Ambachts Heerlykheid* dezer plaats bo- hoord.

OUDERKERK, (*Ouwerkerk*;) word altyd omschreven, *Ou- derkerk* aan den *Yssel*, om het te onderscheiden, van *Ou- derkerk* aan den *Amstel*; van *Ouderkerk* op 't Eiland *Duiv- land* enz. De *Kerk* van dit Dorp word gezegt van een' zeer vroegen ouderdom te wezen: 't welk, zonder twyfel, aan- leiding tot dezen naam zal gegeven hebben. De Ingezete- nen dezer Volkryke plaats bloejen zeer wel, in veelerlei soort van *Traficquen* en *Handwerken*; voornaamlyk, in het Steenbakken: hoewel dit laatste niet aan *Ouderkerk* alleen eigen is, maar gemeen, langs den geheelen *Yssel*; waar we- gens den bekwaamen grond daartoe, overal veele *Steen O- vens*, of, (gelyke daar genoemd worden,) *Steenplaatzen*, gevonden worden. Dit Dorp is eene *Ambachts Heerlykheid*; behoorende aan het Graaflyk geslachte van *Nassau*, 't welk uit Graaf *Lodewyk*, den natuurlyken Zoon van Prins *MAU- RITS* van *ORANJE* en *NASSAU*, afdaald. De eerste Heer uit dit geslachte, die naar deze Heerlykheid, den titel voerde, was Graaf *HENDRIK* van *NASSAU OUDERKERK*, die, als *Ge- neraal Veldmarschalk*, den Staat met veel roem gediend heeft, en in 1708, gedurende het beleg van *Ryssel*, in 't leger gestorven — en hier begraven is, in het *Familie Graf*, dat op het *Choor* dezer *Kerk* is, en waarin veele andere van dit geslacht liggen. De tegenwoordige Bezitter dezer Heer- lykheid is, zyn Excellentie, Graaf *Lodewyk Theodoor* van *Nassau La Lecq*.

KRIMPEN aan den *Yssel*; dus toegenomen, ter onderschei- ding van *Krimpen*, aan de *Lek*, hier voor vermeld, is een *Ambachts Heerlykheid*, welke behoord aan den Heer *Mr. Adriaan Bout*, in den *Oud Raad* en *Schepen* der Stad *Dord- recht*. Het is geen *Kerkdorp*, maar deszelfs Ingezetenen zyn tot ééne Gemeente vereenigt, met die van *Ouderkerk*; gelyk ook de Gemeente van *STORMSPOLDER*; een eiland, aan den mond der rivier den *Yssel* gelegen.

Alle de Gemeenten van den KRIMPERWAARD behooren, Kerkelyk, onder de Klassis van GOUDA en SCHOONHOVEN.

Ten oosten der meermal gemelde vliet, de *Vlist*, die tusschen *Schoonhoven* en *Haastrecht* loopt, ligt de LOOPIKERWAARD; die echter, voor een groot gedeelte, aan de Provincie UTRECHT onderhoorig is: daar onder ook, de Dorpen LOOPIK en LOOPIKER KAPELLE; naar welke deze *Waard* benoemd word.

De eenige Dorpen, die op het grondgebied van *Holland* gevonden worden, zyn: POLSBROEK: en JAARVELD: beiden *Hooge Heerlykbeden*.

POLSBROEK word, in *Noord* — en *Zuid Polsbroek*, onderscheiden. De Kerk, die in *Zuid Polsbroek* staat, is een uur gaans noordwaard van *Schoonhoven*. Deze *Hooge Heerlykheid* behoord, aan den Heer Mr. Ger. de Graaf, Heer van *Purmerland* en *Rpendam*, en Schepen van *Amsterdam*: hoewel alleen, voor zo verre *Zuid POLSBROEK* betreft: want, *Noord Polsbroek*, oftehoor Kerkelyk vereenigt, met de Gemeente van *Zuid Polsbroek*, behoord, eigenlyk, tot de *Baronie van Tjellstede*.

JAARVELD, aan de *Lek* gelegen oostwaard van *Schoonhoven*, behoord, als eene *Hooge Heerlykheid*, aan de Familie der de *Witte* te *Dordrecht*. De laatst voorige Bezitter was, de Heer Mr. Jan de Witte Kornelisz., Raad en Schepen der gemelde Stad; die in 1770 overleden is.

Het LAND van ARKEL ligt, zuidwaard van de rivier de *Lek*, en paalende aan de *Merwe*. In dit Land, bestond de voornaamste bezittinge der Heeren van ARKEL; die toch meer andere bezittingen, hier en ginds van elkander verstrooid, hadden. Na de uitsterving van dit oud Adelyk geslacht, met Jonkheer Willem, die in 1417, binnen *Gorinchem*, in een gevecht sneuvelde, is deze

deze Heerlykheid aan de Graaflykheid van *Holland* vervallen, en daarna weder ter leen uitgegeven. Thans, bezit de Stad *Gorinchem*, alle de Dorpen 's *Lands* van *ARKEL*, als *Ambachts Heerlykheden*; uitgezonderd alleen, *Oosterwyk*; 't welk eene *Ambachts Heerlykheid* op zich zelve is; behoorende, aan *Vrouwe Johanna Lucia van Meel*. Het *Hoog Rechtsgebied* over dezelve word geoeffend, door den *Droffsaart* en *Schepenen* van *Gorinchem*. De tegenwoordige *Droffsaart* is *Jonkheer Jakob Filip*, *Baron* van den *BOETZELAAR*, *Heer* van *Nieuwveen* enz. enz.; die te gelyk *Dykgraaf* is, in de beiden *Hoog Heemraadschappen*, *BOVEN* — en *BENEDEN* de *SOUWE*; in welke, dit *Land* is afgedeeld, door den *SOUWENDYK*, die een *Dwarsdyk* is, gaande van *Ameide*, door *Meerkerk*, naar den *Lingendyk*; tegen welken hy aanstoot, by de *Arkelsche Sluizen*, doch, elk der beiden *Polders* heeft zyne byzondere *Heemraaden*. Dit gansche *Land* word gezegt, meer dan 7000 morgen, zo *Wei* — als *Bouwland* in zich te bevatten.

ARKEL, een uur gaans ten noorden van *Gorinchem* gelegen, is het voornaamste der Dorpen; naar welk, daarom, het geheel *LAND* benoemd word: te meer, dewyl de *Oude Heeren* van *Arkel*, aldaar, in de eerste tyden hun verblyf hadden, op het *Slot ARKEL*, dat daarna afgebroken, en naar *Gorinchem* verplaatst is, in 't zuidoosten, buiten de *Stad*.

Met *Arkel*, is in het *Kerkelyke* vereenigt, het *Ambacht RIETVELD*; daar naby gelegen.

Van de andere Dorpen, liggen sommigen, *Boven* den *Souwendyk*: naamlyk, *Kedichem*, (by verkorting, *Kekem*) aan de *Lingen* gelegen: ter plaatze, waar de *Dyk*, den 21 *January* 1726, en andermaal, den 3 *Jan.* 1741, doorbraak; waar door de *vyf Heeren Landen* en de *Ablasserwaard* jammerlyk

overstroomd werden: OOSTERWYK *; aan die zelfe rivier, en naby *Leerdam*, welk Dorp eertyds, *Eeterwyk*, genoemd was: LEERBROCK; eigenlyk, LEDERBROCH, aan den oorsprong der Vliet, de *Lede*, naar welke 't zelfe zyn naam draagt; die by *Leerdam* in de *Linge* vald: en eindelyk, NIEUWLAND †; welk Dorp, naar de uitwyzing van den naam, later gesticht schynt, dan de vyf voorig genoemde, worden de deszelfs aanleg, aan Heer Jan IV van *Arkel*, toegeëigend.

Het is merkwaardig en door anderen reeds opgemerkt: dat de *Voorlesters* der vyf eerstgenoemde Dorpen, by elkander gevoegt, den naam van ARKEL spellen: naamlyk, A *Arkel*: R *Riesveld*: K *Kedichem*: E *Eeterwyk*: (nu *Oosterwyk*:) en L *Leerbroek*: welke vyf —, dewylze de eerst aangelegde Dorpen dezer Landstreek waren, gemeenlyk, in de Oude Gedenkschriften, de *vyf Arkel — Dorpen op den Dyk*, benoemd worden.

De drie andere Dorpen, *Beneden den Souwendyk*, zyn: HOORNAAR: HOOG BLOKLAND; dus toegenoeemt, ter onderscheiding, van *Neder-Blokland*, in den *Alblasserwaard* gelegen: en SCHELLUINEN; westwaard van *Gorinchem*. De *Kerk* van dit laatstgenoemde Dorp behoorde eertyds, aan de DUITSCHE Ridder Order der Balie van *Utrecht*: en de goederen, welke aan de *Kommanderie* van *Schelluinen* behooren, staan onder de bestiering van een byzonderen *Kommandeur*; die, uit dezelve deze *Kerk* noch heden onderhouden, en een som gelds, tot *Huisbuur*, aan den *Predikant* dezer Gemeente, jaarlyks betaalen moet.

De Gemeenten dezer gemelde Dorpen behooren, beneven *Hardinkveld* en *Noordeloos*, (welke wy in den *Alblasserwaard* hebben aangetroffen,) en noch eenige andere, die hierna onmiddelyk zullen volgen, onder de *Klassis* van Go-

* Dit Dorp niet te vermengen, met een ander Dorp, mede *Oosterwyk* genoemd; in de *Majorie* van 's *Bosch* gelegen.

† In die zelfe *Majorie* van 's *Bosch*, ligt desgelyks een Dorp NIEUWLAND; doorgaans *Nouland* geheten. Dus, is 'er een BRIELS NIEUWLAND, op het Eiland *Voorn*: een OOSTER — en een WESTER NIEUWLAND; in de Provincie *Groningerland* enz.

linchen. In deze Dorpen, zyn weinige *Roomgezinde* Ingezetenen; die daarom, ten platten Lande, nergens een *Kerkhuis* hebben.

Aan den linker oever der rivier de *Linge*, liggen drie *Vrye* — en *Hooge Heerlykheden*; die, als naast by 't *Land van Arkel* gelegen, alhier de gevoeglykste plaats hebben: naamlyk; **ASPEREN**: **HEUKELOM**: en **SPYK**. Het is ook, buiten tegenprake, dat deze gemelde *Heerlykheden*, aan byzondere Heeren van het geslacht van *Arkel* in eigendom behoord hebben: gelyk ook **LEERDAM**, daartegen over gelegen: desgelyks, 't *Dorp DALEM* enz. die door den tyd daarvan vervreemd, en afzonderlyke *Heerlykheden* geworden zyn. Zy liggen onder eene gemeene Bedyking, met den *Thielerwaard*.

ASPEREN is een Steedje; den titel hebbende van eene *Baronie*: welke, met deszelfs Ommeland, reeds sedert den jare 1460, aan het geslacht van *Boetzelaar* behoord heeft. De tegenwoordige Bezitter is, Jonkheer *Filip Jakob Grave* van den *Boetzelaar*, Heer van *Langerak*, beschreven in de *Ridderschap van Utrecht*. Binnen deszelfs muuren, staat een voortreflyk *Kasteel*.

HEUKELOM *; 't welk westwaard daaraan paald, is mede, een Steedje en *Vrye Heerlykheid*; behoorende, aan den Heer en Mr. *Simon van der Stel*; aan wiens geslacht dezelve door aankoop gekomen is. Het heeft ook een Slot; staande een scheutwegs verre buiten de Stad, ten noordoosten. Dit was een der oudste en sterkste Sloten, die men in deze Landen ergens zien mogt: dan, zynde zeer bouwvallig geworden; is, door den vorigen Heer van *Heukelom*, op de grondslagen van het Oude — een *Nieuw Kasteel* gesticht; 't welk een

* Dit Steedje *Heukelom* moet niet vermengt worden, met het *Dorp HEUKELOM*, in de *Majorie van 's Bosch*, in 't kwartier van *Oosterwyk*.

een deſtig aanzien heeft. Onder deze Heerlykheid behoort ook LEYENBURG: anderzins vootheen eene Heerlykheid op zich zelve: alwaar een *Slot* geſtaan heeft, waarop de Oude Heeren van *Leyenburg* hun verblyf hadden. Dit is daarna weggeraakt: en dezelve *Heerlykheid*, beſtaat nu, in een *Buurtſchap* van ſommige *Huizen*, in het *Heukelomſch Veld*, op den weg naar *Dalem* gelegen.

SPYK * is een Dorp en Hooge Heerlykheid, zuidweſtwaard van *Heukelom*. Het is zeer verre in de lengte uitgeſtrekt, langs den *Lingedyk*: en hoewel tot *Holland* behoorende; ligt, toch, een gedeelte daarvan op den bodem van *Gelderland*. Wat daarvan Hollands is, word het *Neder einde* van *Spyk* genoemd: en dit is een *Leen* van het Graaſſchap *Leerdam*. De Bezitter dezer Vrye Heerlykheid is, Jonkheer *François Kornelis*, Baron van *Aarſſen*, Heer van *Sommelsdyk*, *Ooltgensplaat* enz. Kolonel, in dienſt van dezen Staat. Naby de Kerk, aan de *Lingedyk*, is een fraai Kasteel: op welk de Heer des zomers zyn verblyf heeft.

Noordwaard van den *Lande* van *Arkel*, ligt de Hooge Heerlykheid VIANEN of *Vyanen*; palende aan de rivier de *Lek*. Een' langen tyd, heeft deze Heerlykheid, als volſtrekt *Souverein* en *onafhanklyk*, in eigendom behoord, aan het oud Adelyk geſlachte van *Braderode*: en na verſterf van het manlyk oir van dit geſlachte, met *Wolfert* van *Braderode*, in den jare 1679, door huwelyk van dezelfs Zuſter, *Sophia Theodora*, met *Chriſtiaan Albrecht*, Burggrave van *Dohna*, aan het geſlachte van *DOHNA*. Van dit geſlacht is die Heerlykheid, deſgelyks, door huwelyk, aan het *Graaſtyk Huis* van der *LIPPE DETMOLD*, geraakt: zynde de eerſte, die van dit

* Dit Dorp SPYK heeft men te onderscheiden, van een ander Dorp van dien zelyen naam, in *Groningerland*, in het kwartier *Hunſingo*.

dit geslachte de Heerlykheid bezeten heeft, geweest, Graaf SIMON HENDRIK van der LIPPE; die getrouwd was, met de Gravinne *Amelia* van *Dobna*. De Zoon uit dit huwelyk gesproten, Graaf FREDERIK ADOLF, heeft ook deze Heerlykheid bezeten: en daarna, de Kleinzoon, SIMON HENDRIK ADOLF: dan, de laatstgenoemde heeft, in 1725, deze *Heerlykheid*, met derzelver aankleven, verkocht, aan Hun Edel Groot Mogende, de Heeren STAATEN van HOLLAND en WEST-FRIESLAND, voor 898200 gls. De *Bestieringswyze*, blyft, by verandering van Heeren, in deze Landstreek, op den voorigen voet: dewyl 'er noch een *Gerechtshof* is: bestaande uit den *Droffsaart*, als eerste Raad en zes gewoone Raaden, beneven den GRIFFIER. Ook is aldaar, een byzonder LEENHOF. Deze *Heerlykheid* vervat in zich: de Stad VIANEN en vyf KERKDORPEN.

De Stad VIANEN ligt twee uren gaans, ten westen van *Kuilenburg*, en aan dezelve rivier de *Lek*; hoewel, door een' tusschen beiden liggende Waard, een eindwegs daarvan afgescheiden. Zy is niet groot; hebbende slegs 405 *Hutten*: en van gedaante, regelmatig vierkant. Het voornaamste is, eene brede recht doorgaande straat, van de *Lekpoort* naar de *Landpoort*. De *Kerk* is redelyk groot: en op deszelfs Choor, ziet men de *Graftombe* van Heer *Reinoud* van *Brederode*; die in 1556 te *Brussel* overleden is: in welk Graf, ook meer Heeren van dit geslachte liggen: daar onder ook, Heer *Wolfort*; met wien, in 1679, dit geslachte uitstierf: toen, beneven het Lyk, het *Wapen* van *Brederode*, zynde een roode klimmende Leeuw op een goud veld, (gelyk dat van *Holland*.) in dit Graf gelegd is. Behalven de *Nederduitsche Gemeente*, welke door twee *Predikanten* bediend word, is 'er ook eene *Fransche Gemeente*, die onder het opzicht van eenen *Predikant* staat. Deze is door den voornoemde

noemde Graaf *Simon Hendrik Adolf* van der Lippe, (den laafsten van dit geslachte, welke deze Heerlykheid bezeten heeft,) gestigt, in den jare 1725: en een gewezen Klooster tot de *Kerk* vervaardigt. Het merkwaardigt, aldaar te zien, is het *Oud Slot*, dat in 't westeinde, rakende aan de Stad staat, doch door eene watergracht daarvan afgescheiden. Dit Slot is, omtrent den jare 1370, gesticht, door *Cysbert II* van *Vianen*: en ter eere zyner Gemalinne, *Beatrix*, (kortheidshalve, *Bate*) de Dochter van *Jan* van *Egmont*, *BATESTEIN*, genoemd. Men kan uit de overblyfselen, van dit gebouw, dat voor eenige jaren door ongeluk grootendeels afgebrand is, bespeuren, dat 't zeer groot en sterk geweest is: en van een zonderling maakzel vertoond zich, een hooge vierkante toren, die de *S. Polstoren*, word genoemd.

Door het plein van dit *Slot*, de *Slotpoort* uitgaande; komt men, in het groot en vermakelyk *VIAANSCHÉ BOSCH*; 't welk veel bezocht word, door Vreemdelingen. In het zelve, staat een *twede Slot*; dat van lateren oorsprong is: gesticht, door Heer *Hendrik van Brederode*, en ter gedachtenisse zyner Gemalinne *Amelia*, van *Nieuwenaar*, *AMELIESTEIN*, geheten.

Het *Droffsaarts Huis* van *Vianen* is naby 't *Slot Bateslein*. In deszelfs Tuin is, voor eenige jaren, een *Welle* ontdekt, welks water gezegt werd *mineraal* te wezen, en 't vermogen, ter genezing van verscheidene ongemakken, te bezitten. 'Er was zelfs een Geneesheer, onder den titel van *Bronne Doctör*; daarover aangesteld. Dit water is, ook van veelen, (zo men zegt,) met een goed gevolg, gebruikt geweest: zonder dat wy durven te bepalen, of tot heden in die achting gebleven zy. Binnen deze Stad, onthouden zich, sedert veele jaren, eenige perſoonen, die om schulden, als anderzinds, uitgeweken zyn; die aldaar *vry geleide* (*protectie*,) genieten: welk recht, om aan zodanigen *vry geleide* te verleenen, gegrond is, op de *Souvereiniteit*, welke, ten allen tyde, aan deze *Heerlykheid* is verknocht geweest.

In het grond gebied van *Vianen* worden vyf *DORPEN* aangetroffen; welke, korten tyd na den aankoop, naamlyk, in 1729, als *Ambachts Heer-*

Heerlykheden, door de *Staatē van Holland*, verkocht werden. Deze zyn:

HEIKOOP, met het daartoe behoorende **BOEIKOOP**; omtrent een uur gaans, zuidwaard van *Vianen*. Dezelve behoord, als eene *Ambachts Heerlykheid*, aan *Vrouwe Maria Johanna Terwen*, Weduwe van wylen den Heer Mr. *J. W. van Hoogstraaten*, in leven *Ordinaris Raad* van den *Hove van Holland*; welke Heer aldaar een deftig *Kasteel* gesticht heeft.

MEERKERK ligt, omtrent op het midden van den *Souwendyk*, ter plaatze, daar de *Trekvaart* tusschen *Gorinchem* en *Vyanen*, zich daarvan afscheid. Het is een fraai Dorp; waarby, door den voorigen Heer Mr. *Everh. Francois Schimmelpenninck*, Raad en Rekenmeester der Domeinen van *Zyne Hoogheid* den Heer *PRINS van ORANJE en NASSAU*, in de jaren 1738 en 1739, een voortreflyk *Kasteel* gesticht was: doch 't geen voor korte jaren weder is afgebroken. Deszelfs Zoon, de Heer *Everhard Wilhem Schimmelpenninck*, is thans bezitter dezer *Ambachts Heerlykheid*.

LEKSMOND ligt, aan de *Lek*, een uur gaans westwaard van *Vyanen*. Deszelfs *Ambachtsheer* is de Heer *Maur. Korn. de Waal*, Kanonik van 't *Kapittel van Oudmunster te Utrecht*; die ook *Ambachtsheer* is van de daar aanpaalende *Ambachten* *ACHTHOVEN* en *LAKERVELD*. Omtrent een vierde deel uur gaans ten westen van dit Dorp, gescheiden de *Dykbraken*, in de jaren 1740 en 1744: waardoor de *vyf Heeren Landen* en de *Alblafferwaard* ondervloeden.

AMEIDEN en **TIENHOVEN**, bereden den *Souwendyk* gelegen, en door denzelfen, van de andere *Vianensche* Dorpen gescheiden, waren eertyds afzonderlyke *Hooge en Vrye Heerlykheden*: doch, die altyd aan elkander waren verknocht geweest: en door aan huwelyking, met een *Dochter* uit het huis van *Herlaar*, tot den *Huize van Vyanen* overgebracht, alreeds in 1380. De *Sraaten van Holland* behielden,

* **HERLAAR** OF **HEERLAAR**, was een *Slot*, tusschen *Ameide* en *Tienhoven*, naar 't welk het oud *Adelyk* geslacht van *Herlaar* benoemd werd. Dit *Slot* is, daarna, door ouderdom vervallen en afgebroken: en niet verre van deszelfs plaats, een *nieuw Slot* gesticht; 't welk nu ook 't *Huis te HERLAAR* genoemd word.

den, de Hooge Heerlykheid, aan zich zelve; terwylze de *Ambachts Heerlykheid* dier beiden Dorpen verkochten.

AMEIDE, is daaromstreeks, genoegzaam met geen' anderen naam, dan TER MEY, bekend. Deze *Ambachts Heerlykheid* word bezeten, by den Heer *Arn. Leers*, Heer van *Herlaar* of *Heerlaar*, Schepen van *Rotterdam*. Aldaar, hebben de *Staten van Holland*, in hoedanigheid, als Vryheer van *Ameide*, een' zogenoemden vliegende *Tol*; die, van den 20 *Juny* tot den 20 *July*, word ingevorderd.

TIENHOVEN is, in het Kerkelyke, met *Ameide* vereenigt doch, is eene afzonderlyke *Ambachts Heerlykheid*: behoorende, aan de Erfgenaamen van den Heer *Mr. Jan Dirk van der Haeven*, gewezen Agent des Konings van Frankryk, te *Rotterdam*, die in 1768 overleden is. Dit TIENHOVEN moet niet vermengt worden, met het Dorp TIENHOVEN, in het Sticht van Utrecht: noch, met de Vrye Heerlykheid TIENHOVEN, tusschen *Vianen* en *Kuilenburg* gelegen.

De *Predikanten* van *Vianen* en de onderhoorige *Dorpen* zyn onder de *Klassis* van *Gouda* en *Schoonhoven* aangeschreven.

Ten oosten van *Vyanen*, is de Heerlykheid HAGESTEIN: welke tot de Provincie Utrecht behoord; hoewel zy, daarvan, door de *Lek*, is afgescheiden.

Daaraan paald; ten oosten, de Vrye Heerlykheid TIENHOVEN, (van het Dorp *Tienhoven*, by *Ameide*, te onderscheiden;) die van een klein begrip is: behoorende aan den Heer *Joh. Walbeek*, Sekretaris der Stad *Kuilenburg*.

Al wat van dezen geheelen *Polder*, verder reikt, tot aan den *Diefdyk*, vervat het geheel Graafschap LEERDAM, en een gedeelte des Graafschap KUILENBURG; welke beiden, hier voor, bladz. 384—393, als een *Aanbangzel* tot GELDERLAND, voorgekomen zyn.

Deze gemelde Landen, gevoegt by die, welke wy laatst beschreven hebben, naamlyk, van
AR-

ARKEL en van VYANEN, (wel te verstaan, al
 wat, van deze twe laatstgenoemde, gelegen is,
 boven den *Souwendyk*;) maken samen uit, die
 VYF HEEREN LANDEN; die 11307 morgen
 Lands vervatten, en alle binnen één en dezelve
Bedyking liggen, tusschen den *Dief* — en den
Souwendyk. Ter dezer oorzaak hebben de *Hee-*
ren dezer VYF LANDEN, naamlyk, van ARKEL,
 VYANEN, HAGESTEIN, EVENDINGEN en LEEB-
 DAM, alreeds, in den jare 1284, een onderling
 verdrag aangegaan, en een algemeenen *Dyk-*
stoel of *Heemraadschap* opgerecht, ten einde
 hunne Landen tegen de inbraken te beveiligen.
 En sedert, in 1385, de *Diefdyk* aangelegt is,
 met vergunning van Gerard IX, Heer van
Kuilenburg, tot geen klein bezwaar zyner ei-
 gen onderzaten, heeft ook het *Dyk Kollegie*
 van den ALBLASSERWAARD, met het *Dyk Kolle-*
gie der vyf *Heeren Landen*, over dezen *Dyk*,
 een gemeen bestier bekomen: gelyk zy ook
 mede 't hunne toebrengeu, beneven de ande-
 re, tot onderhoud van dezen *Dyk*. En inge-
 valle door een inbrake van den *Rbyn* — of
Waaldyk, de Landen boven den *Diefdyk* on-
 dergevlodid zyn, word die zelve *Dyk* door den
Dykgrave en *Heemraden*, zo wel van den *Alblas-*
serwaard, als van de vyf *Heeren Landen*, be-
 waakt: dewyl die zelve *Dyk*, dan ook ter be-
 veiliging van dezen *Waard*, verstrekt. Daar-
 toe, staan, langs dezen geheelen *Diefdyk*, ver-
 scheidene *Gemeene Landshuizen*, waarin die *Hee-*
ren hunnen intrek nemen. Van den *Lingen kant*
 beginnende, ontmoet men, eerst, het *Gorin-*
chemsch —, dan het *Dortsch* — daarna, het *E-*
verdingesch — vervolgens, het *Vlanenssch* — en
 ein-

bindelyk, het *Hagesteinsch Heeren Huis*. Deze *Diefdyk* is, voor eenige jaren, merkelyk verhoogt en verbreed: en is ook de *Lingedyk* van omtrent een viertdedeel verhoogt gaans boven *Leerdam*, langs *Oosterwyk* en *Kedichem*, tot aan den *Souwendyk*, naby *Arkel*, tot die zelfde hoogte opgehaald: waardoor, dezelve nu de hoogste en breedste van alle de Binnendyken, in onze *Nederlanden*, geworden is. Even daardoor, is dezelve des te zorglyker, voor de Landen, die boven dezen *Diefdyk* liggen, naamlyk, de Graafschappen *Buuren* en *Kuilenburg*, de Baronie van *Akkoy*, enz. in gevallen van *Waterbloed*: dewyl dit water tegen dien *Diefdyk*, als in een' zak, blyft staan: en geene andere ontlasting heeft, dan door de Sluizen van den *Hornschendyk*, in de *Lingen*, tusschen *Akkoy* en *Leerdam*. Daarom, is men reeds voorlang bedacht geweest, op een ontwerp, om eene andere *Waterlozing* te maken, door Sluizen van den *Diefdyk* zelve; welke het overtollig water zou doen gaan, door de vyf *Heeren Landen*: en vervolgens, door de *Alblasserwaard*; waartoe, eene nieuwe *Waterlozing* zou gegraven worden, van den *Souwendyk*, of eigenlyk, van de *Zederik* (welke is een Kanaal van *Ameide*, naar den *Arkelschendam*) gaande meestal langs de tegenwoordige uitwatering van den *Overwaard*, eerst tot tegen over *Klein Ammers*, beneden *Schoonhoven*: en van daar weder tot den *Elsbout*, tegen over *Krimpen*. Hierdoor zouden te gelyk, de vyf *Heeren Landen* bevryd worden, van het overvloedig *Quelwater*, dat in gevalle van vloed boven den *Diefdyk*, door denzelven heen zyperd. Dit ontwerp is reeds, in den jare 1753, verzonnen, door den Landmeter *Melchior Bolstra*: en

in

in 1756, en volgende jaren, menigmaal in overwieging genomen: zo verre; dat het niet onwaarschynlyk wel eerlang zou kunnen worden tot stand gebracht.

Ten zuiden der rivieren de *Merwe* en de *Maas*, ontmoet men, de LANDEN van ALTENA: en van HEUSDEN.

Het LAND van ALTENA heeft dezen naam, van het Slot ALTENA: 't welk verwoest is; zynde de *Heuvel*, op welken 't weleer gestaan heeft, noch te zien, in de nabuurschap van het Dorp *Almkerk*. Deze verwoesting is geschied, in den jare 1393, door den Hertog *Albrecht* van *Beieren*, Grave van *Holland*: ter gelegenheid, als sommige Hollandsche Edelen, medeplichtig aan den moord der bekende *Aleide* van *Poelgeest*, naar dit Slot de wyk genomen hadden; welk daarom door gemelden Hertog belegerd, en na de verovering, tot den grond toe gelloopt werd: zo verre, dat thans niet meer dan de grondslagen daarvan overgebleven zyn.

In dien tyd behoorde het *Land* van *Altena* noch niet aan de *Graven* van *Holland*, maar was eene vrye en onafhanglyke HEERLYKHEID op zich zelven. Zy was alreeds, sedert 1155, bezeten, by het geslachte van HOORN, 't welk, in 1450, tot den Gravenstand verheven werd. En de laatste Bezitter dezer Heerlykheid, van dit zelve geslachte, was die *Filips* van *Montmorency*, Grave van *Hoorn*, die in 1568, om zynen yver voor Neêrlands vryheid, beneven den Grave van *Egmond*, door den Hertog van *Alba*, te *Brussel*, onthoofd werd: wiens nagelatene *Weduwe*, omtrent den jare 1600, deze Heerlykheid, aan de Staa-
ten van *Holland*, verkocht heeft, voor 90000
Ll gul.

gulden. Na dien tyd, is dan het *Land van ALTERNA*, der Graaflyke Domeinen van *Holland* ingelyft: en word het zelve, (voor zo verre het Hoog Rechtsgebied betreft) bestierd door een *BALJUW*; welke thans is, Jonkheer *JAKOB FILIP*, Baron van den *BOETZELAAR*, Heer van *Nieuwveen* enz.; die te gelyk *Droffsaart* van *Gorinchem* en den Lande van *Arkel* is: en wel gemeenzaamlyk, met de Leden der Regeering der Stad *Woudrichem*. Gemelde Heer is ook *Dykgraaf* dezes Lands, in die betrekking, beneven sommige *Heemraaden*, 't opzicht hebbende, over de *Dyken*, *Sluizen* enz.

De *DORPEN* dezer Landstreeke, ten getale van *VIII* zyn, door 's Lands Staaten, voor eenige jaren als *AMBACHTS HEERLYKHEDEN*, aan byzondere Heeren verkocht.

WOUDRICHEM is de Hoofdstad des Lands van *ALTERNA*; 't welk dus, met zo veel recht, als het nabuurig *Land* van *Heusden*, naar deze Stad het *Land* van *WOUDRICHEM*, zou hebben mogen genoemd zyn. Die Stad ligt, aan den linker oever der *Merwe*, ter plaatze, daar de *Maas* in dezelve vald; schuins tegen over *Gorinchem*. Zy word in de wandeling, niet anders, dan *WOERKUM*, genoemd: en daar door onderscheiden, van *WORKUM*, in *Friesland*; welke laatste, eigenlyk, *Wolderkum*, genoemd word. De Stad is niet groot; hebbende slegs 158 *Huizen*. Zy heeft van binnen niet veel aanzien: dan de *Vestingwerken* zyn wel aangelegt: en worden zinlyk onderhouden; alleen, op kosten der Provincie *Holland*, in 't byzonder; tot welker dekking, en bescherming, dezelve eeniglyk is aangelegt. De *Krygsbezettinge* bestaat, uit eene *Kompagnie Invaliden*; die mede op *Hollandfche* betaling staan: en onder het bevel van den *Gouverneur van Heusden*, en een *plaats Major*. De *Herworpde Gemeente* is, onder het opzicht van eenen *Predikant*. En de *Kerk*, dus redelyk groot: maar, heeft een' *Stompen toren*. De Regeering bestaat, uit den *Baljuw*, die ook *Baljuw en Dykgraaf* is, van het *Land van Alterna*, en

XXVII *Oud Raaden*: waaruit, jaarlyks verkoren worden, twe *Borgemeesteren* en zeven *Schepenen*, naar de bestelling van den Heer PRINS ERFSTADHOUDER.

De DORPEN dezer Landstreek zyn de volgende:

SLEEUWYK, westwaard van *Woudrichem*, aan de *Merwe*, omtrent een vierdedeel uur gaans, van 't *veer*, daar men naar *Gorinchem* overvaard: eene *Ambachts Heerlykheid*, behoorende, aan den Heer Mr. *Adriaan Reepmaker*, Raad in de Vroedschap te *Rotterdam*.

ALMKERK, Landwaard in, een uur gaans zuidwestwaard van *Woudrichem*, is een groot en Volkryk Dorp, aan de rivier de *Alm*; waarvan 't zyn naam ontfangen heeft. In 't Kerkelyke, is daarmede vereenigt, de Gemeente van EM-MUKHOVEN; waarvan de Kerk weggeraakt is. Zy worden, door de *Alm*, van elkander gescheiden. Een scheutwegs van *Almkerk*, ten noordoosten is de *Altenasche HEUVEL*; waarvan men een ruim gezicht heeft, over het Land van *Altena*. Dees' *Heuvel*, die, in den Watervloed van 1740, een bekwaame wykplaats was, voor menschen en beesten, behoord in eigendom, aan den Heer *Mart. van Barneveld*, Vryheer van *Noordeloos* enz. Doch de Ambachtsheer van 't Dorp is de Heer Mr. *Albert Fabricius*, Raad en Schepenen te *Haarlem*.

UITWYK, een half uur gaans; ten oosten van *Almkerk*, is een *Ambachts Heerlykheid*, behoorende aan Vrouwe *Geertr. Margar. du Bois*, Weduwe van wylen den Heer Mr. *Pieter Job. van Berkel*, in leven Raad in de Vroedschap, te *Rotterdam*. In 't Kerkelyke, is met deze Gemeente verknocht; de Gemeente van WAARDHUIZEN; die thans geen eigen Kerk heeft.

RYSWYK mag men niet verwarren, met twee andere Dorpen van dien zelven naam: het een, by 's *Hage*: en het ander, in *Gelderland*, in de *Neder Betuwe*, tegen over *Wijk by Duursede*. Dit *Ryswyk*, in 't Land van *Altena*, ligt aan de *Maas*, naby *Uitwyk*. Deze Ambachts Heerlykheid behoord, aan den Heer *Lamb. van Andel*, Borgemeester te *Woudrichem*. Naby dit Dorp, staat een Kasteel, 't *Huis te Ryswyk*, geheten: behoorende, aan den Heer dezer Heerlykheid.

Hierna volgt, aan die zelve Rivier, **GIessen**; dus kortlyk genoemd: van 't welk — daarom, drie andere Dorpen worden onderscheiden, met de bynaamen *Gieffendam*, *Giesfen Ouderkerk* en *Giesfen Nieuwerkerk*, in den *Alblafferwaard*. De Ambachtsheer van dit Dorp is, de Heer Mr. *Abr. Adr. du Bois*, Raad en Borgemeester van *Rotterdam*.

OP ANDEL en NEËR ANDEL, (doorgaans Op — en *Neër Eel* genoemd,) zyn twee Dorpen aan de *Maas*, saamen uitmakende, ééne *Ambachts Heerlykheid*, welke behoord, aan den Heer *Scharp*. Ook zyn de beiden *Gemeenten*, met elkander, in 't Kerkelyke, vereenigt: en alhoewel, elk dier Dorpen zyne eigene *Kerk* heeft; word echter, dewyl de *Kerk* van *Neder-Andel* zeer vervallen is, de *Godsdienst* eeniglyk, te *Op-Andel*, verricht.

Hier, een klein Dorp landwaard in, en naby *Duffen*. Deze *Ambachts Heerlykheid* behoord, aan den Heer Mr. *Antb. Huisman*, Schepen en Raad der Stad *Middelburg*. De Gereformeerde Ingezeten en dezer plaats zyn, in het Kerkelyke vereenigt, met *BABYLONIEBROEK*, in het *Land* van *Heusden* gelegen.

Naast by het *Land* van *Altena*, ligt het *Slot* **LOEVESTEIN**, op den westlyksten punt van den *Bommelerwaard*: echter, op den *Hollandschen* bodem; met welken bodem de grond, waarop dit *Slot* staat ongetwyfeld vereenigt geweest is, zo lang de *Maas*, (gelyk hier voor is aangemerkt) haaren loop, van *Hedikhuizen* rechtstreeks langs *Geertruidenberg* aanzette; en vooral eer, uit de *Maas* een Kanaal naar de *Merwe* gegraven was. Wie de eerste *Stichter* van dit groot en deestig gebouw geweest zy, is in het duister opgewonden, zeker is 't, dat men, deze plaats, op den hoek, en aan de samenylloeijing der *Maas* en *Waal*, (die de beiden toegangen te water zyn naar *Holland*,) gelegen, zeer noodzakelyk en bekwaam geoordeeld heeft, om ze te versterken: en (ten einde zich van die beiden toegangen derwaard te verzekeren,) na de uitvinding der nieuwe *Vestingbouw*kunde, rondom dit *Slot*, dat alleen naar den ouden trant met *torens* versterkt was, eene *aarden wal*, met *Bastions*, (*Bolwerken*,) naar dien nieuwen trant gelegd heeft, en dezelve omgeven, met eene diepe wyde *Gracht*, met buitenwerken, en eene *Konterscherp*: waardoor, zy nu eene geregelde *Vesting* of *Sebans* geworden is; dienende tot bescherming van *Holland*, in 't byzonder. Ook is *Loevestein* met eene kleine bezetting

ge voorzien; staande onder het bevel van een' *Kommandeur* en *Plaats Major*. Behalven de bezetting, bevinden zich aldaar sommige weinige Inwooneren: die samen eene *Gemeente* uitmaken, die door een' Predikant bediend word: zynde de plaats der Godsdienst oefeninge, één der vertrekken van het oud *Slot*. Meer dan eenmaal, heeft het *Slot Loevestein* tot een *GEVANGENISSE* van *Staat* moeten dienen. Aldaar, waren *R. van Hogerbeets* en *H. de Groot*, in 1619; tot eene eeuwige gevangenis verwezen; hoewel, de laatste, in 1621, in een Boekenkist, nit dezelve ontkwam, door de listigheid zynen Huisvrouw. In 1650, werden desgelyks, zes *Staat:personen* derwaard in bewaring gebracht: doch, kort daarna, door een vergelyk, weder ontslagen. En vermits, tot 't laatst geval, inzonderheid, de aanleiding gegeven was, door het sterk aankanten dezer Heeren, tegen den Stadhouder Prins WILLEM II; van daar, dat alle, die dezelve maatregelen, plagten te volgen, ter beschoeijng van het aan de Stadhouderlyke waardigheid verknocht gezach, een tyd lang, de *Loevesteinsche Fadie*, zyn genoemd geweest.

In die zelve bedyking des Lands van *Altena*, ligt ook *WERKENDAM*: doch, van dit *Dorp*, is in de *Beschryving* van *ZUID HOLLAND*, tot welk *Baljuwschap* 't zelve behoord, reeds gewag gemaakt hier voren op bladz. 505.

Zuid oostwaard van 't *Land* van *ALTENA*, ziet men, het *LAND* van *HEUSDEN*; dat, door de *Maas* van den *Bommelerwaard*, word afgescheiden; gelyk het aan de andere zyde, door den zogenoeinden *Hollandschen Dyk*, en door de *Bosche Schéifloot*, word afgescheiden, van *Brabant*, en in 't byzonder, van de *Majorie* van 's *Bosch*. Deze Dyk diend ter beveiliging des *Lands* van *Heusden*, tegen het water, dat het gedeelte der *Majorie*, 't welk naast aan dit *Land* paald, genoegzaam alle winters overstroomd.

Een' langen tyd, is dit *Land*, als eene *Heerlykheid*, aan de Hertogen van *Brabant*, onder-

worpen geweest; tot den jare 1350; toen Graaf *Willem V* van *Holland* het zelve zich toe eiggende. Daarna, zyn tusschen de *Hertogen* van *Brabant* en de *Graven* van *Holland*, wegens dit zelve Land, veele twisten, van tyd tot tyd, gerezen; die niet voor 1452, geheel beëst is zyn.

Het staat, wat het Hoog Rechtsgebied betreft, onder de Bestiering van een' *DROSSAART*; die te gelyk, *Kastelein* en *Dykgraaf* is: zynde thans, *Jonkheer WIGBOLD JOHAN THEODOOR, BARON VAN DER DOES, Vryheer* der beiden *Noordwyken* enz. enz.

De Stad *HEUSDEN* * mededeeld, als de *Hoofdstad*, haaren naam, aan deze gansche *Landstreek*. Zy word somwylen, *NEDER-HEUSDEN*, toegeuoemd, ter onderscheiding, van een Dorp, in de *Neder Betuwe*, dat den naam draagt van *OP-HEUSDEN*. Zy ligt, op den weg, tusschen *Gorinchem* en 's *Bosch*, vier uren gaans, van de eerste, en drie uren, van de laatste Stad. In vroegeren tyd, plagt de *Maas*, met een krommen elboog, rakende langs de Stad, haaren loop te nemen: waarvan, de oude *Kil* noch overig is; die nu, met de *Maas* zelve, recht voor de Stad, een klein *eiland* maakt, op welk het Dorp *Neder Hemert* ligt, behoorende (gelyk 't, voor die verandering in den loop der *Maas*, dadelyk daarmede verknocht geweest is,) tot de Provincie *GELDERLAND*. Door deze *Kil*, heeft de Stad noch gemeenschap, met de *Maas*: en daardoor kunnen welgeladen Schepen tot dezelve naderen: voornamlyk, dewyl in 1768, ingevolge het verdrach, met den Heer Grave van *Lynden*, als Heer van *Neder Hemert*, aangegaan, het water uit de *Maas*, boven dit Dorp, door een *Grift*, door den *Neder Hemertschenwaard* gaande, zich met deze *Kil* vereenigt: 't welk nu eene geduurige drift en schuuring geeft; 't bekwaamst middel, om dit water, dat

* Van deze Stad, is eene byzondere *Beschryvinge*, door *Oudenhoven*, in 't licht gebracht.

dat anders lichtelyk verzanden mogt, altyd vaarbaar te konnen houden. Hierom, zyn veele Vrachtschepen gewoon, aldaar, allerlei Hollandsche waaren te lossen; die dan, met groote Karren, verder naar *Brabant* en *Luikerland* verzonden worden. Daarby, heeft die Stad, binnen haare muren, eene gevoeglyke *Haven*; waarin, de Schepen konnen overwinteren. Die Stad is redelyk groot; vervattende 537 Huizen.

Zy is ongemeen wel *versterkt*. De Hoofdwal, die dubbel is, uit eene *Boven* — en *Beneden wal* bestaande, heeft acht aarden *Bolwerken*; behalven één *Steenen Bolwerk*, aan den waterkant; daarby, eene zeer wyde watergracht; waarin voor elke *Courtine*, (*Gordyn*) tusschen de twee *Bolwerken*, een *Ravelyn* ligt: en buiten om, een *bedekten weg* met éene *Konterscherp*; die mede met eene diepe gracht omringt is. Alle deze werken worden, (gelyk alle de *Hollandsche Fortifikatien*,) op kosten dezer Provincie zeer zynlyk onderhouden.

In de westzyde der Stad, dicht by den wal, stond eertyds een groot en voortreflyk *SLOT*; op welk, de *Kasslein* van *Heusden* plagt te woonen: dan, dit is, in 1680, geheel vernield, door den *blixem*, die in eenen van deszelfs torens sloeg, tot in een diep gewelf, waarin 't baskruit bewaard werd; dat te gelyk werd aangestoken: waardoor, behalven het *SLOT*, veele der naast by staande huizen, in puinhopen verkeerden. 'Er is niet meer, dan één der zyd torens, noch heden staande gebleven; zynde een vierkante dikke toren; onder welks gewelf nu het *Kruit Magazyn* is. Het plein, 't welk weleer de *Tuin* van dit *SLOT* was, is met boomen beplant: en strekt nu tot eene aangename *Wandelplaats*. Aldaar, is ook de *Paradeplaats* der Krygsbezettinge: welke doorgaans bestaat, in één *Bataillon*; onder het bevel van een *Gouverneur* en *Kommandant*; de *Gouverneur* van *Heusden* heeft onder zyn bevel, ook de Stad *Woudrichem*. Vooreen had dezelve ook het bevel, over de *Schans*, *NEDER-HEMERT*; die in 1768 geslecht is.

De *HERVORMDE GEMEENTE* te *Heusden* heeft, drie *Predikanten*; die te gelyk bedienen de Gemeente van *OUT HEUSDEN*, een klein Dorp, zuidwaard van de Stad; waar een *Kapel* staat, in welke, 's zomers, beurtelings door een' der Stads Predikanten, 's Zondags éénmaal, gepredikt word. De *Kerk* binnen de Stad, is redelyk groot. Op deszelfs *Choor*, ziet men eene fraaje *Tomba*, onder welke de Generaal Baron

van *Friesbeim*; gewezen Gouverneur dezer Vesting, (die dezelve by zyn leven had doen vervaardigen,) begraven ligt. Alhier, is ook eene kleine *Fransche Gemeente*, onder het opzicht van eenen Predikant. De *Roomgezinden* hebben, binnen die Stad ook een *Kerkhuis*.

Dicht by de Kerk, staat het *STADHUIS*; 't welk een oud fraai gebouw is. Onder het zelve, is de *Hoofdwacht* der Krygsbezettinge. Desgelyks, heeft men daar, een *Hospitaal*; dat zeer groot is, en in tyden van oorlog, wel gebruikt word, ten dienste der zieken en gekwetsten, uit het leger. Voorheen, was daar eene *Abdy* der Monniken der *Cistercienser* Order, welke daarna in een *Oud Mannen Huis* veranderd is.

De Regeering der Stad bestaat, uit een *DROSSAART*; die te gelyk *Kastlein* en *Dykgraaf* van 't gansche Land van *Heusden* is: drie *BORGEMEESTEREN*: en zeven *SCHEPENEN*, mer hunnen *Sekretaris*. En behalven deze, verscheidene *oud-raaden*; uit welke de *Borgemeesteren* en *Schepenen*, jaarlyks, verkoren worden.

In dit *Land van Heusden* liggen XVII *DORPEN*, die alle ten deele *Vrye* — ten deele *Ambachts Heerlykheden* zyn. Zy worden onderscheiden in *BOVEN* — en *BENEDEN DORPEN*.

De *BENEDEN DORPEN* zyn, deze tien:

WYK, noordwaard van de Stad, behoord noodzakelyk omschreven te worden, *WYK*, in het *Land van Heusden*; ten einde deze plaats niet te verwarren, met *Wyk* tegen over *Maastricht*, *Wyk* by *Duursede*, *Wyk op Zee*, *Beverwyk*, *Katwyk* enz. Dit is een groot en aanzienlyk Dorp: omringt, met verscheidene oude Adelyke Sloten: als *WYKERSTEIN*: *EIKENSTEIN*: *KRAANENBURG* enz. Voorheen, was daar ook 't Slot op den *BERG* genoemd, staande, op een hoogen Heuvel: 't welk daarna vervallen is. Het behoord, als eene *Ambachts Heerlykheid*, aan den Heer *J. Kretschmar*, Kollonel en eerste Major, in het Regiment *Hollandsche Guardie* Infanterie; die ook Heer is, der daarby gelegen Dorpen, *VEEN* en *AALBURG*.

VEEN heeft desgelyks eene omschryving nodig, van *VEEN*, by *Heusden*, of in 't *Land van Heusden*; ten einde dit Dorp

te onderscheiden, van 't *Rbeensche Veen*, *Ankeveen*, *Waerveen*, *Aarlanderveen* en veelè andere. Het is mede geen onvermakelyk Dorp, aan de *Maas*; behoorende, als eene *Ambachts Heerlykheid*, aan den gemelden Heer *Kretschmar*. De Schepen, die hier langs de *Maas* afvaaren, moeten by dit Dorp aanleggen, en den *Hollandschen Tol* betalen. Deze *Tol* was eerst te *Heusden*: dan, sedert de *Maas*, by die Stad, zodanig eene verandering in haaren loop gemaakt heeft, (gelyk hiervoor is aangemerkt,) is dezelve naar dit Dorp verlegt.

Tusschen *Wyk en Veen* was, eertyds, een' *Klooster* der zogenoemde *Tempel Heeren*, *MONNIKENHOF*, genoemd: dan, daarvan zyn thans niet meer dan eenige vervallen overblyfselen te zien.

AALBURG, eene *Ambachts Heerlykheid* van den zelven Heer *J. Kretschmar*, ligt aan den Dyk, die de oude *Kil der Maas* omvangt, tusschen *Wyk en Heusden*. Aldaar ziet men, het oud Adelyk Huis *KRAAJENVELD*.

HEESBEEN, nader by *Heusden*, niet verre van de *Oude Maas*, is wel Kerkelyk vereenigt, met *Aalburg*: dan, anderzinds eene afzonderlyke *Ambachts Heerlykheid*, behoorende, aan den Heer *Kaspar Adolf*, Baron van *Romberg*, Heer van *Bladendorf* enz. Daar dicht by, ligt een Kasteel, 't Huis te *Heesbeen*, genoemd, aan den *Ambachtsheer* behoorende.

DOVEREN of *Doeveren*, aan de *Oude Maas*, is een Dorp en *Ambachts Heerlykheid*; welker Bezitter is de Heer Mr. *Jakob Arend*, Baron de *Perponcher Sedlinitzky*, eerste en voorzittend Raad van den Raade, en Leenhove van *Brabant* enz. De Kerk van dit Dorp staat, op eene *Oude Schans*; die, de *SCHANS* op *Doveren*, genoemd word.

GENDEREN is wel, als eene *Kombinatie*, met *Doveren*, in het Kerkelyke, onder het opzicht van éenen Predikant: dan, heeft eenen byzonderen *Ambachtsheer*; welke is, de Heer *Vincent Gustaaf*, Graaf van *Hompesch*, beschreven, in de *Ridderschap van Holland*, beneven Kollonel van het Regiment *Guarde Dragonders* enz. enz.

EETHEN * en *MEEUWEN*, beiden westwaard van *Heusden* gelegen, zyn twe *Hooge en Vrije Heerlykbeden*, behoorende
bei-

* Dit *EETHEN* moet niet verwardt worden, met *ETHEN*, een Dorp in de *Baronie van Breda*.

beiden, aan den Heer Mr. *Abraham van Bleiswijk*, Raad en Sekretaris der Stad *Gorinchem*. By 't laatstgenoemde Dorp, staat een oud en aanzienlyk Slot, 't Huis te *Meuwen*, genoemd. Onder *Meuwen* behoort mede *HAGHOORT*; eene Buurtschap; waar geen Kerk is.

BABYLONIE BROEK, by verkorting, daarom streeks blootelijk *BROEK*, genoemd, is eene *Ambachts Heerlykheid*, behoorende, aan den boven gemelden Heer van *Eethen* en *Meuwen*. Hiermede is in 't Kerkelyke verknocht, het Dorp *Hil*, in den *Lande* van *ALTENA*.

DRONGELEN, aan de *Oude Maas*, is eene *Ambachts Heerlykheid*, bezeten, by den Heer Mr. *Paul le Leu de Wilbem*, Raad in de Vroedschap der Stad *Haarlem*. In het Kerkelyke, is de Gemeente van dit Dorp met die van *EETHEN* verknocht.

De BOVEN DORPEN 's *Lands* van *HEUSDEN* zyn deze zeven.

HEDIKHUIZEN, by verkorting *Hekese*, ligt aan de *Maas*, zuid oostwaard van *Heusden*: eene *Ambachts Heerlykheid*, behoorende, aan den Heer *Leonard de Jong*; die ook Heer van *Raamsdonk* is, Kollonel by de Kavallerie en Lieutenant Generaal Kwartiermeester der Infanterie van dezen Staat. Van dit Dorp, liep de *Maas* eertyds westwaard, naar *Geerttruldenberg*, en vervolgens naar de Zee: en aldaar begind ook noch de *Oude Maas*, die een gedeelte is der *Kil*, door welke die rivier toen haaren loop nam. Dit Dorp is byzonder bekend geworden, door den doorbraak der *Maasdyk*, 's nachts tusschen den 24 en 25 *December* 1740: waardoor, behalven een gedeelte van 't *Land* van *Heusden*, ook het *Land* van *Altena* ondervloede: en zeer groote schaden en ongemakken, den Inwooneren werden toegebracht.

HERPT ligt naby *Hedikhuizen* (gelyk de Gemeenten dier beiden Dorpen, Kerkelyk, saamgecombineerd zyn.) Na overlyden, van den Heer Kaptein *Herman Doy*, in wiens geslachte deze Heerlykheid een' tyd lang geweest was, is zy meer dan éénmaal van Heer veranderd. Thans heeft dezelve eene *Ambachtsvrouw*; welke is, *Vrouwe Jobanna Hermanides*, Weduwe van wylen den Heer *Theod. van den Houten*. Aldaar, is ook een Kasteel, aan deze Heerlykheid behoorende.

Op

Op den grond van dit Dorp, lag weleer de *Abtdy* van *BEERNE* of *BERN*, aan de *Maas*, tusschen *Hedikhuizen* en *Hemert*. Voorheen, was 't geweest, eene *Ridder-Hofstede*; behoorende, aan *Fulko van Bern*. Dees' Heer mede plichtig zynde, beneven *Herman van Kuik* en andere Edelen, die den Broeder van Graaf *Diderik VI van Holland*, *FLORIS* genoemd, by *Abstede* buiten *Utrecht*, om 't leven gebracht hadden, vond zich genootzaakt, om in 1134, tot eene boete voor dit wanbedryf, van zyn Huis, eene *Abtdy* te stichten van de *Premonseiter order*; die de *Abtdy* van *Beern* of *Bern*, genoemd werd: waartoe sommige *Monneken*, uit de *Abtdy* van *Marienswaard*, derwaard verplaatst werden. Deze *Abtdy* is, in de Spaansche troubelzen verwoest: gelyk, de daaraan onderhoorige Landeryen, door 's Lands Staaten, aan geslagen en verkocht werden. Thans staat, op deszelfs plaats, eene *Boerenwoning* en zyn van de *Abtdy* zelve, weinige of geene overblyfselen te zien.

Zuidwaard van daar, langs de grenzen der *Majorie* van 's *Bosch*, liggen de overige DORPEN der *LANGSTRAAT*: naamlyk, de *Oostelyke*, onderscheiden, van de zes *Westelyke*, die aan de Hooge Vierschaar van *Zuid Holland* onderhoorig zyn: naamlyk:

BAARTWYK, naby *Waalwyk*; een groot Dorp: eene *Hooge* en *Vrye Heerlykheid*, behoorende, aan Jonkheer *Karel Joseph Baron de Overschie*, Burggraaf van *Houille* enz. Tusschen dit *Baartwyk* en *Drunen*, (een Dorp op den grond der *Majorie*) is, in den jare 1766, een *Overlaat* gemaakt, ter breedte van 160 — en ter lengte van 465 Roeden; waardoor, 't water, 't welk genoegzaam alle winters een groot gedeelte der *Majorie* overstroomd, naar de *Oude Maas* en door dezelve naar den *Bies Bosch*, word afgeleid. Dit middel, om de *Majorie*, en zelfs ook de Stad 's *Bosch*, van het water te ontlasten, was reeds, in 1658, voorgeslagen, door den Landmeeter, *J. Bastingius*: en is, in 1757 aangeprezen en betoogt, door den Heer *J. Pierlink*, Kaptein Ingenieur; die het zelve ook werkstellig gemaakt heeft, in den gemelden jare 1766: met dien gewenschten uitslach, dat men, in 1767 en volgende jaren, in 's *Bosch* en de *Omme landen*, weinig ongemak van dit water hadde. Alleenlyk, in den winter 1770 en 1771, hebben die *dwardsdyken* al het water ('t welk, dies tyds, in alle de rivieren, tot eene meer dan gewoone hoogte, was opgestegen) niet konnen keeren; het welk, door overstrooming en door kwelling,

ling, het Land van *Heusden*, zeer heeft doen onder-vloegen.

ELSHOUT, * zuid oostwaard van *Baartwyk*, beneven 't Dorp OUTHUSDEN, en HULTEN, eene kleine Buurtschap, maken samen uit, een *Hooge en Vrye Heerlykheid*; welker Bezitter is, de Heer F. J. van Camminga, Overste Lieutenant van 't Regiment *Oranje Friesland*. In het Kerkeleyke, is de Gemeente van *Elsboud* vereenigt, met *Baartwyk*.

HONDSOIRD, doorgaans ONZENOORD genoemd, is eene *Hooge en Vrye Heerlykheid*, behoorende aan den Heer Job. van Half *Wassenaar*; die, te gelyk Heer is van 't nabuurig NIEUWKUİK, op den Brabantschen grond. Dit *Hondsoird* is geen Kerk Dorp. Daarby, staat een deftig Slot, 't Huis *Onzenoord*; waarop de Heer 's zomers verblyft.

VLymen, niet meer dan een uur gaans van 's *Bosch*, word gerekend, het uiterste Dorp in de *Langstraat*: eene *Ambachts Heerlykheid*, behoorende, aan den Heer Martin van *Barneveld*, Vryheer van *Noordeloos*; die ook Ambachtsheer van ENGELen is. In dit Dorp ontstond den 2 Juny 1746, een felle *Brand*: welke, vermits de wind straf uit den zuid oosten waaide, van huis tot huis voortging; overslaande, van *Vlymen*, naar *Onzenoord*, en van *Onzenoord*, naar *Nieuwkuik*: waardoor, in dien éénen dag, in deze drie Dorpen, omtrent 300 Huizen vernield en andere zeer beschadigd werden. En, byaldien niet een *Bosje*, ten westen van *Nieuwkuik*, den Brand gestuit hadde, zou' ook 't naast daarby liggend Dorp, *Drunen*, in gevaar geweest zyn, dien zelve ramp te ondergaan. Door zodanig een ongemeenen Brand, hebben deze Dorpen veel van hun aanzien verloren: dewyl de Huizen, alhoewel weder opgetimmerd, niet weér tot hunnen voortigen staat gebrácht zyn geworden.

ENGELen, een klein Dorp, ligt zeer vermakelyk, ter rechter — en linker oever der rivier de *Dijst*; die van 's *Bosch* naar de *Maas* vloed. De Kerk, die zeer klein is, in de de meeste Huizen staan, in eene rei langs den Dyk, aan en linker zyde der gemelde rivier. Wat dit Dorp aangenaam maakt, is,

* Dit Dorp ELSHOUT moet onderscheiden worden, van de Buurtschap ELSHOUT, in den *Alblasserwaard*; waarvan, hiervoor gemeld is.

is, de doorvaart der Schepen, die dagelyks van en naar 's *Bosch* vaaren. En dit 't eenig *Hollandsch* Dorp zynde, dat aan de *Dieft* ligt; word aldaar de *Tol* ontfangen der Schepen, die van boven, 't zy de *Waal* of *Maas* afkomende, naar 's *Bosch* vaaren; gelyk ook, van die uit 's *Bosch* de gemelde rivieren opwaard willen: dewyl die niet by — of omtrent het Dorp, VEEN, (waar anders de gewoone *Hollandsche Tol* is,) komen. Naby dit Dorp, lag eertyds eene groote vierkante *Reduut*, de SCHANS te ENGELN genoemd: dan, deze is daarna geslecht; zo verre, dat niet meer, dan de overblyfselen der Wal en Gracht, daarvan te zien zyn. By deze Schans, ontlast zich de zogenoemde *Bosche Schéifloot*, die langs den Hollandschen Dyk loopt, door een Sluis in den *Dieft*. Dewyl 't *Ommeland* van dit Dorp zeer laag is, en in den wintertyd, gewoonlyk onder water staat, word 't niet oneigen, het *Engelmer*, genoemd.

Alle de *Predikanten* der gemelde Landen van *Altena* en *Heusden* behooren tot de *Klassis* van GORINCHEM.

Ten zuidwesten van *Engelen* aan de *Maas*, ziet men *BOKHOVEN* of *BUCHOVEN*; 't welk wel, door 't *Hollandsch* gebied word ingesloten; dan, anderzinds, eene *Vrye* en *onafhangelijke grond* — *Heerlykheid* op zich zelve is; hebbende den titel van een *Graaffschap*: thans behoorende, aan *Louis Anne Alexander* van *Montmorency*, Prins van *Robecq*, Grave van *Esflaire* enz. enz.

Deze Heerlykheid heeft, tot de Provincie *Holland*, geene de minste betrekking; staande, onder de bescherming van den Prins, *Bisschop* van *LUIK*. Het Dorp is niet groot: doch pronkt met een deftig oud Slot, 't Huis te *Bokhoven* genoemd: 't welk in de Spaansche oorlogen veel geleden, en van zyn voorig aanzien verloren heeft. Dit Kasteel strekt nu tot de wooning voor den *Droffsaart*. De Ingezeten den dezer plaats bestaan, in enkele *Roomsgesinden*; die daar hunnen Godsdienst openbaar, met alle de daartoe behoorende plechtigheden, oeffenen: weshalven, op *Sakramentsdag*, wanneer aldaar eene openbaare *Processie* (omdracht) gehouden word, veele *Roomsgesinden*, uit 's *Bosch* (waarvan het niet meer dan ander half uur gaans, verwijderd is,) en uit andere omliggende plaatzen, derwaard toevloeijen, ter bywooning dezer plechtigheid.

Ten

Ten zuiden van den *Bies-bosch*, en van het *Hollands diep*, ontmoet men eenige PRINCE — HEERLYKHEDEN: behoorende, naamlyk, aan het Doorl. Huis van ORANJE en NASSAU: welke mede op den *Hollandfchen bodem* liggen. Deze zyn, de *Hooge Heerlykheden*: GEERTRUIDENBERG: de EMILIE-POLDER: de ZWALUWE: ZEVENBERGEN: en, eindelyk, NIERVAART *.

Deze gemelde Heerlykheden grenzen, ten zuiden aan de *Baronie* van BREDA; met welke, zy voorheen altyd zyn verknocht geweest. Deze Heerlykheden hebben, beneven het *Marquisaat* van *Bergen op Zoom*, en veel meer andere gezaamlyk behoord, onder het wyd-uitgestrekt *Graaffschap* STREYEN; welks *Stambuis* lag, naby *Oosterhout*; alwaar, de overblyfzelen daarvan noch te zien zyn. En dit *Graaffschap* is, daarna, in verscheidene BYZONDÈRE Heerlykheden verdeeld; onder welke ook die waren; welke wy zo even genoemd hebben. Het zelfde *verschil*, dat langen tyd, tusschen de *Hertogen* van *Brabant* en de *Graven* van *Holland*, wegens de *Heerlykheid* van HEUSDEN, (gelyk, hiervoor, is aangemerkt,) in wezen was, heeft ook plaats gegrepen, aangaande de *Baronie* van BREDA, en deze daar aan onderhoorige *Heerlykheden*: tot dat, eindelyk, deswege een ver-

* Behalven die gemelde vyf zyn, daarom streeks noch vier andere *Prince* — *Heerlykheden*: naamlyk, de *Baronie* van BREDA: de WILLEMSTAD: STEENBERGEN en PRINCE-LAND: dan, dewyl deze vier eigenlyk tot BRABANT behooren; zullenwe de *Beschryving* daarvan bespaaren, totwe aan de GENERALITEITS LANDEN, gekomen zyn.

vergelyk getroffen werd *. Zy zyn aan het Graaflyk NASSAUWSCH HUIS gekomen, alreeds in 1404, door het huwelyk van Grave ENGELBERT I van *Nassau*, met *Johanna*, de eenige overgebleven *Erfdochter* uit 't oud Adelyk Huis van POLANEN, welke alle de *Heerlykheden* van dat Huis, aan hem ten huwelyk medebracht. Dees' ENGELBERT was Stadhouder van *Brabant*: en de Overgrootvader van dien Grave HENDRIK van NASSAU; die in 1515, door zyn huwelyk met *Klaudia* van *Chalons*, het Prinsdom ORANJE, in *Frankryk*, bekwam: welke Hy naliet, aan zyn eenigen Zoon, *René*, of

Re-

* Het is wat zeldzaams, 't welk *Simon* van *Leeuwen* (*Bavaria Illustrata* bladz. 1219.) uit goede Schryveren verhaald: dat, naamlyk, alle de *Hertogen* van *Brabant*, ter gelegenheid hunner *Inbuldiging*, plechtiglyk moesten zweeren, GEERTRUIDENBERG en HEUSDEN, weder onder BRABANT te zullen brengen: en dat de *Graven* van *Holland* daartegen moesten zweeren, die zelve *Heerlykheden* onder HOLLAND te zullen houden. Deze zake had geene onwelvoegzaamheid, zo lang de *Hertogen* van *Brabant*, van de *Graven* van *Holland*, onderscheiden waren: maar, sedert den jare 1436, toen *FILIPS* de *Goede* van *Bourgonje*, die te vooren reeds *Hertog* van BRABANT was, te gelyk, na de r'onderbrenginge zyner Nicht, *Jakoba* van *Beyeren*, *Grave* van HOLLAND werd; zyn die beiden *Heerschappyen* onder één *Hoofd* geraakt; zonder dat ten aanzien van dien gemelden eed te doen, eenige verandering gemaakt was. Ten einde, dan, zodanige tegenstrydigheid, in eene zo tedere zake, als de eed is, in 't vervolg te verhoeden, zyn, ingevolge het IIIde *Artikel* van den *Munsterschen Vrede* des jaars 1648, (waarby het *Uit possedetis* bepaald werd) beiden *Filips* IV, Koning van *Spanje*, en de Heeren *Staatén Generaal*, van dezen eed ontslagen: vermits dat *Artikel* medebracht: dat elk zyné Landen, gelyk zy ze toen bezaten, behouden zoude.

Renatus; die *Stadhouder van Holland* was. Dees' Prins, pas 32 jaren oud zynde, en ongehuwd, sneuvelde, in 1544, in het beleg van *S. Delft*, in *Champagne*; nadat Hy, aan zynen Neef, Grave *Willem van Nassau*, (die toen niet meer dan elf jaren oud was,) zyn Prinsdom *Oranje*, beneven alle de goederen, in de *NEDERLANDEN*, welke uit den Huize van *Polanen*, van 's Vaders wege, hem waren toegevallen, by Testament vermaakt had: naamlyk, de Baronie van *Breda*; de Heerlykheid *GEERTRUIDENBERG* enz. Dees' Grave *WILLEM* van *NASSAU* is die zelve grondlegger der *Nederlandsche Republiek*, die, met den naam van Prins *WILLEM I* van *Oranje*, eeuwig zal blijven leven in de harten der *Nederlanderen* * Van Prins *Willem I* zyn, derhalven, deze goederen in de rechte lyn afgedaald, op *WILLEM III*, Koning van *Groot Brittanje*: en na deszelfs overlyden, in 1702, op zyns Vaders zufters kleinzoon, Prins *JOHAN WILLEM FRISO*, van *Nassau Diets*, *Erfstadbouder van Friesland*; Grootvader van zyne Doorl. Hoogheid, Prins *WILLEM V* van *ORANJE* en *NASSAU*.

De Heerlykheid *GEERTRUIDENBERG* in 't

* Daaruit ziet men in 't verbygaan, dat deze schoone *erfenisse*, de eerste aanleiding geven moest, tot de voorkomst van *WILLEM I*, naar deze *Nederlanden*: alwaar, Hy, door zyn huwelyk met *Anna* van *Egmond*, in 1550, ook de Graaffchappen *BUUREN*, *LEERDAM*, *YSSELSTEIN* enz. in bezit kreeg: en kortetyd daarna, door *KAREL V*, tot die Hoogwaardigheden verheven werd; die Hem in staat stelde, om zo veel goeds, ter verkryginge van *Neerlands* vryheid, uit te werken.

't byzonder betreffende: deze word ten oosten, door de rivier de *Donge*, van de *Zuid Hollandſche Dorpen* in de *Langſtraat*, afgeſcheiden.

Hiervan is de *Hoofdstad*, GEERTRUIDENBERG; die daaromſtreeks, korthedshalve, blootelyk den BERG word geheten; en eertyds, *S. Geertruidenberg*, in 't Latyn *Mons Sanctæ Geertrudis*. Zy ligt aan de uitwatering der gemelde rivier, de *Donge*, in den *Bles-Bosch*: drie uren van *Breda*, en omtrent even zo verre van *Heusden*. Zy zou haaren naam ontfangen hebben, van *Ste. Geertruid*; aan welke de ſichting der *Kerk* dezer *Stad* word toegeſchreven *. Zy is eene

* Dat die *Stad* dus genoemt zy, ter eere van *Ste. Geertruid*; (die gehouden word, voor een *Dochter* van *Pepin de Landas*, den eerſten Hertog van *Brabant*,) laat zich gemaklyk verſtaan: vermits men, in de Roomſche tyden, niet alleen *Kerken*, maar ook geheele *Steden* en *Dorpen*, naar zodanige gewaande *Heiligen*, benoemde: waarvan, in de *Nederlanden*, tot voorbeelden verſtrekken: *S. OMER*: *S. AMAND*: *S. TRUYE*: enz. maar, hoe, in den naam dezer *Stad*, 't woord *BERG* te pas kome; daar de *Stad*, in eenen lagen moeraſſigen grond ligt; en geen *Berg* — of *Bergs* — gelykeniſſe, daaromtrent, te beſpeuren is; ſchynt twyfelachtig. Wy zien dit zelve mede ſtand grypen, in andere plaatzen, daaromſtreeks: als *ZEVENBERGEN*: *STEENBERGEN*: en *BERGEN* op *Zoom*. Daarom is *Johan Melanus*, (*in Indiculo Sanctorum Belgii*,) van die gedachte: dat 't woord *Berg*, hier, in eene geheel andere betekeniſſe voorkome, dan —, van een *hoogte* of *beuvel*. Hy ſchryft: *Non ſignificat Montem, ſed Portum; a Teutonico, BERGEN; quod eſt abſcondere*. Dat is: *Dit woord betekend, geen Berg, maar een Haven; van het Duitsch woord, BERGEN; 't welk iets verbergen of bewaren zeggen wil*. Wil men deze gedachte, die niet onaanneemlyk is, omhelzen; zou men 't daarvoor houden: dat, by de *Stad* eene bekwaame *Haven* was, haaren uitgang hebbende, op de *Maas*; (die langs — of niet verre van deze *Stad*, verby liep,) waarin men de *Schepen*, in tyden van onweêr, *bergen* konde.

Mm

eene middelmatige Stad, van 454 *Huizen*; en omtrent 1000 *Inwooneren*; die, voor een groot gedeelte bestaan, van de *Vischery*, voornaamlyk, van *Steur*, *Zalm* en *Elst*, in den *Biesbosch*. De *Visch* word daar dagelyks by afslag op de Markt verkocht, en terstond naar *Brabant*, *Vlaanderen* en andere Provincien, zelfs geheel naar *Parys*, verzonden, met *Karren*, die in gereedheid staan, en nacht en dag door reiden; ten einde dezelve, zo versch, als mogelyk is over te brengen. Deze *Vischvangst* was voorheen zeer overvloedig. Men zegt, dat eenmaal in eenen dag, 18000 *Elsten* gevangen werden. In 't einde der voortige eeuw, waren in een jaar gevangen, 40000 *Zalmen*, en 8999 *Steuuren*: en, men voegt daarby, dat, ten einde de volle 9000 te mogen hebben, door den Kommandant, den laarsten dag van het jaar, eene groote premie beloofd was, aan dien, die noch eenen *Steur* zou hebben kunnen vangen: doch, te vergeefs. De verpachting van het water van dien *Biesbosch*, ter *Vischvangst*, brengt aanzienlyke geldsommen op, aan het *Domeinen Komptoir* van zyne Hoogheid.

Prins WILLEM I, dien deze Stad en Heerlykheid, al in den aanvang der Spaansche onlusten ontvreemd, doch, ingevolge de *Pacificatie van Gent*, in 1576, weder hersteld was, heeft deze Stad zeer wel doen *versterken*; welker Ommeland, door middel der Sluizen van den *Emilie-Polder*, kan onderwater gezet worden. Prins MAURITS van ORANJE heeft, in den jare 1580, aldaar beginnen te sichten; het *Groot PRINCE HOF*, dus toegenoot ter onderscheiding, van het *Klein PRINCE HOF*; 't welk daar tegen aanstoot, en thans bewoond word door den Kastelein en Rentmeester dezer Heerlykheid. Men meend, 's Princen toeleg, in de sichting van zulk een groot gebouw geweest te zyn, om den *Raad van Brabant*, aldaar te plaatsen, en in het zelve te doen vergaderen, tot meer gemak der Inwooneren dezer Provincie; welke die Rechtbank onderworpen zyn. Het is langen tyd bewoond, door den *Kommandant* dezer Vesting: doch, dewyl het zeer begon te vervallen, en genoegzaam onbewoonbaar te worden; zal 't eerstdaags weder worden hersteld; waartoe, men zegt, de aanbestedinge reeds geschied te zyn. De *Kommandant* van 't *Krygsvolk* dezer Vesting, (gemeenlyk in één *Bataillon* bestaande,) heeft onder zich een *Groot Major*, en een *Onder Major*. Alle de *Kommandanten* van *Geertruidenberg* hebben de eere, van *Successseuren* te zyn van PRINS FREDERIK HENDRIK van ORANJE; die,

die, in den jare 1593, (toen die Stad, te vooren in 1589, door den Hertog van *Parma* vermeesterd, door Prins MAURITS herwonnen was) door de Staaten, tot *Kommandant* of *Gouverneur* dezer Vesting, aangesteld werd: doch, dewyl die Prins eerst negen jaren oud was, onder het opzicht van den Heer *Arend van Duvenvoorden*. Gelyk ook de *Heerlykheid* zelve, uit kracht van het Testament zyns Vaders, Prins *Willem I.*, aan dezen Prins, als zyn *Erfgoed*, was aanbedeeld. Zie *J. Commelin* 't Leven van Prins *Frederik Hendrik*: *bladz. 2.* Buiten de gemelde, is, ten aanzien der lotgevallen van *Ceertruidenberg*, niet veel byzonders aantemerkten; dan alleen, dat aldaar tweemaal, te weten in den jare 1575, in den *Spaanschen* Oorlog, tusschen de Gemagtigden der Staten en die van *Don Louis de Requesens*, en in 1710, in den Oorlog over den Troonsopvolging, tusschen de Gezanten der Oorlogende Mogendheden, eene *Vredehandeling* begonnen was, doch die beide vruchteloos afgelopen zyn.

De GEREFORMEERDE GEMEENTE dezer Stad word bediend, door twee *Predikanten*. Omtrent een derde deel der Inwooneren dezer Stad is den *Roomschen Godsdienst* toegedaan; die aldaar een *Priester* en *Kerk* hebben.

De *Stads* REGERING bestaat, uit een' *Schout*, twee *Borgemeesteren*, zeven *Schepenen*, een *Thesaurier* en een' *Sekretaris*. Het *STADHUIS*, waarin dezelve vergaderen, staat op een groote en zeer in de lengte uitgestrekte markt.

Naar deze Stad, word die groote *Waterplas*, die een overblyfzel is van den *S. Elizabethsvloed* van 1421, daar rondomstreeks, gemeenlyk, het *BERGSCHE VELD*, genoemd, Anderszins, draagt zy den naam van den *Bies Bosch*: ter oorzaak van de menigte der *Biezen*, die rondom naby den Strand in dit water groejen; die jaarlyks afgesneden, en met geheele Scheepsloadingen naar elders verzonden worden: dus, dit water van verre niet anders, dan als een *Bosch vol biezen*, zich vertoond.

Alreeds, voor een' geruimen tyd, is 'er een *ontwerp* geweest, om van deze Stad een *KANAAL* tot *Breda* te graven; waardoor men, uit de laatstgenoemde Stad, veel spoediger en gemakkelijker, dan door de *Mark*, naar *Holland* zou komen vaaren: dan, tot hiertoe, is niets van deszelfs uitvoering geworden.

Tot de Hooge Heerlykheid van *Ceertruidenberg*, behoord mede, het *Dorp MARE*; gemeenlyk, de *Mey* genoemd: ont-

trent een uur gaans-zuidwestwaard van *Geertruidenberg*, aan de grenzen der Baronie van *Breda*.

Maar, *DRIMMELEN*, (eigenlyk *Drie mylen*,) een ander Dorp, omtrent even zo verre westwaard van gemelde Stad, en nader aan den *Bies-Bosch*, beneven de daaraan verknochte Buurtschap *STANDHAGEN*, is eene *Ambachts Heerlykheid* van zyne Hoogheid, den Heer PRINS van ORANJE; welke, ten aanzien van het Hooge Rechtsgebied, aan 't Baljuwschap van *Zuid Holland* onderworpen is. In 't Kerkelyke, zyn *DRIMMELEN* en *MADE*, beiden in den *EMILIE POLDER* gelegen, met elkander gekombineerd.

De Hooge Heerlykheid *ZWALUWE* bestaat uit twee byzondere Dorpen; het een, de *HOOGHE* — en het ander, de *LAGE ZWALUWE* genoemd.

Het eerst genoemde is veel grooter en aanzienlyker, dan het laatste. Deze Hooge Heerlykheid was, by de deeling der nalatenschap van Koning *WILLEM III*, in 1732, aan den Koning van *Pruiffen*, *FREDERIK WILLEM*, toegewezen: dan, zyne tegenwoordige Puijssische Majesteit, Koning *FREDERIK III*, heeft dezelve, in 1754, verkocht, aan Haare Koninglyke Hoogheid, Princes *ANNA*, *Douariere* van *ORANJE* en *NASSAU*: en dus is dezelve der *Domeinen* van dat Vorstelyk Huis ingelyfd.

By de *Lage Zwaluwe*, is een veir over den *Bies-Bosch* het welk gebruikt word, van die van *Dortrecht* naar *Breda*, en weërom willen.

ZEVENBERGEN, mede eene *Hooge Heerlykheid*, paald daaraan westwaard.

Zy heeft haaren naam, van de Hoofdplaats *ZEVENBERGEN*: eene kleine en onbemuurde Stad, omtrent op 't midden van een *Kanaal*, dat, uit de rivier de *Mark* gegraven is, naar de *Roovaart*; waardoor zy gemeenschap heeft, met 't *Hollands Diep* en den *Bies-Bosch*. Aldaar, is eene sterke doortocht der *Postwagens*, die allé dagen, uit *Holland* naar *Antwerpen*, en weder te rugge reiden. Dat *ZEVENBERGEN* bertyds eene groote Stad geweest; maar door den vloed van 1421; (die in deze Landen, alomte, eene merkelyke en na-

nadeelige verandering veroorzaakt heeft,) verminderd zy; word in het algemeen gesteld. Ook was zy, naar de wyzedig-tyds, gesterkt: en had, daar beneven, een voortreflyk Slot. Dit Slot is; in 1437, vernield; door den Hertog *Filips* van *Bourgonje*; ter gelegenheid, als Heer *Gerrit* van *Sireyen*, die de party der Hertoginne *Jakoba* van *Beyeren* te sterk aankleefde, op dit Slot de wyk genomen hebbende; dóór *Filips*, aldaar belegerd werd; die, na de overgave, Heer *Gerrit* gevangen nam, het Slot verwoefte, en de Wallen en Poorten der Stad, om verre wierp: waardoor zy, van eenē welbemaarde Stad, een open Vlek geworden is.

Noordwaard van *Zevenbergen*, aan die zelve *Trekvaart*, lag weleer 't Fort NOORDDAM: 't welk nu vervallen en verlaten is.

De MOERDYK ligt mede, op den grond der Heerlykheid *Zevenbergen*: een *Gebucht* van eenige Huizen, by het natuw van 't *Hollands Diep*, door 't welk; dit water vereeniging heeft, met den *Bies-Bosch*. Tusschen den *Moerdijk* en het daar tegen overgelegen *Stryer Sas*; is de voorname overtocht der *Postwagens* en andere Reituigen, uit *Holland* naar *Antwerpen* en andere Steden van *Brabant* en weder terug. In 't gezicht van dezen *Moerdijk*, wedervoer dat droevig ongeluk; den 14 July 1711, aan zyne Doorl. Hoogheid, Prins JAN WILLEM FRISO, Eerstadhouder van *Friesland*, als hy, komende uit 't leger voor *Ryffel*, met oogmerk, om naar 's *Hage* te reizen, ten einde de verschillen, over de nagelazene goederen van Koning *Willem III*, met den Koning van *Pruissen*, in eigen Perfoon te vereffenen, in het overvaaren, aldaar, beneven zynen Opperstaalmeester, den Heer *Hilken*, omtrent 20 schreden van den oever, aan de zuidzyde, tot groote ontfelteniſſe van alle Vaderlandlievende Nederlanden, in het 22 jaar zyns Ouderdoms, verdrong. Een schielyk opkomende storm, met een sterke regenvlaag verzeld, deed dien Prins, die eerst in een roeischiut was, zich naar de pont overbrengen, ten einde in zyne uitgespannen koets, tegen den regen beveiligt te zyn: maar, een dwarrelwind wierp de koets, met alle die 'er in waren overboord. De koets, waarin zyn Hoogheid zat, is noch te zien, te *Arnhem* op het *Prince-Hof*. Zyne Hoogheids Lyk werd, niet voor den 22 derzelver Maand, door een Schipper van *Dort* naar *Bergen op Zoom* willende, niet verre van die plaats, op 't water dryvende ontdekt, en naar *Dort* gebracht;

daar het gebalzemd, en vervolgens naar *Leeuwarden* overgevoerd werd.

NIERVAART, eigenlyk *Nieuwervaart*, is eene Hooge Heerlykheid, tusschen de *Roovaart* en het *Hollands Diep* gelegen. Daarin ligt:

De **KLUNDERT** eenyds een Dorp, en toen ook **NIEUWAART** geheten: dan, door Prips **WILLEM I.** in den jare 1583, te gelyk met de naby gelegen **WILLEMSTAD**, met **Waltjen** en Grachten omringt: en seiert dien tyd, **KLUNDERT**, genoemd. Zy is nu eene geregelde *Vesting*: doch, van geen groot begrip. Daarom, is zy altyd met eenig *Krygsvolk* bezet; staande onder 't bevel van een' *Groot Major*; welke afhangt van den *Gouverneur* der *Willemstad*. Zy ligt, aan het water de *Roovaart*, die van de rivier de *Mark* naar het *Hollands Diep* loopt: en aan de overzyde van dit water, is eene tamelyk groote *Schans*; die van de Binnen zyde, *Stadwaard*, open is, doch, naar de Buiten zyde, de gedaante heeft van een *Kroonwerk*: wordende deze *Schans*, **BLOKPREDAAL**, genoemd. De *Stad* is eil bebouwd: en daar binnen bevinden zich, eenige opene vakken, waar geene *Huizen* staan. Het getal der *Huizen*, beloopt niet, boven 200. De *Hervormde Gemeente* dezer *Stad* is, aangemerkt 't gering getal der *Roomsegezinden*, redelyk talryk; staande, onder het opzicht, van éenen *Predikant*; die, (gelyk alle de *Predikanten* dezer te vooren genoemde *Prince Heerlykbeden*,) der *Klasis* van **DORTRECHT** aangeschreven is. De **KERK**, die in het midden van een groot plein staat, is een nieuw en fraai gebouw. Zy is gesticht, of immers voltooid, in den jare 1740, in de plaats der *oude Kerk*, die, in den jare 1737, geheel was afgebrand. Op een ander plein dezer *Stad*, staat 't **RAADHUIS**: en daar dicht by, een *Kasteel*; dat, 't **PRINCE HUIS** genoemd — en, bewoond word, door den *Rentmeester* van zyne *DOORL. HOOGHEID*. De *STADS REGERING* bestaat, uit een' *Baljuw*, twee *Borgemeesteren* en zes *Schepenen*. De *Stad* wort, in 't midden, doorsneden, van een gracht, die uit de *Roovaart*, geleid is naar het *Hollands Diep*, met welke zy zich vereenigt, ten noorden der *Stad*, ter plaatze, daar welker een *Schans*, 't **NOORD FORT**, geheeten, gelegen heeft.

Van

Van

Van

Van daar, het *Hollands Diep* overstekende, beland men in den **HOEKSCHEENWAARD**: die ten westen van 't *Eiland van Dortrecht* ligt; waarvan dezelve door de *Dortsche Kil* is afgescheiden: hebbende ten noorden de *Oude Maas*: en ten zuiden het *Hollands Diep*: en worden de ten westen door het water het *Spuy* afgezonderd, van de Eilanden *Voorn* en *Putten*. Het is eene zeer vruchtbaare Landstreek, bestaande omtrent 10 uren gaans in den omtrek.

Aldaar, ontmoet men eerst het *Baljuwschap* van **STRYEN**: het welk noch heden zyn naam behouden heeft, van het Oud *Graaffschap*, **STRYEN**; dat, in voorige tyden, zeer verre zich uitgestrekt heeft, over de *Baronie van Breda*, 't *Marquisaat van Bergen*, de *Landen van Zevenbergen*, *Geertruidenberg* enz. die nu, en al federt den grooten watervloed van 1421, door het *Hollands Diep* daar van afgescheiden zyn. De overblyfzelen van het Slot **STRYEN**, het Stamhuis der oude *Graven*, zyn in de nabuurschap van *Oosterhout*, in de *Baronie van Breda*, noch te zien. De tegenwoordige Baljuw is, de Heer Mr. **GERARD DE BEVERE**, in den achten der Stad *Dortrecht* enz.

Het *Dorp* **STRYEN** geeft thans zyn naam, aan dit *Baljuwschap*: het welk zeer groot en volkryk is. De Ambachtsheer dezer plaats is, de Heer *Math. Lestevenon*, Heer van *Berkenrode*, Oud Schepen van *Amsterdam*, en Ambassadeur van den Staat, aan 't Hof van *Frankryk* enz.

Het **STRYEN SAS** is eene Buurtschap, zuidwaard van *Stryen*: dus genoemd, dewyl het water van den *Stryenschen Polder*, aldaar door een *Sas* of *Sluis* in het *Hollands Diep* zich ontlafte. Alhoewel de Inwooneren dezer Buurtschap,

schap, Kerkelyk, aan de Gemeente van *Stryen* onderhorig zyn, is toch de *Buurtschap* zelve, in 't Borgerlyke, een gedeelte der Heerlykheid *Klundert*: waarvan zyné Doorl. Hoogheid, de Heer Prins van ORANJE en NASSAU, Bezitter is. Voor den jare 1421, het groot nu tusschen beiden schietend water, het *Hollands Diep*, noch niet in wezen zynde; zo was die Buurtschap, als een vast land met de Heerlykheid *Klundert* verknocht. Tusschen *Stryer Sas* en *Moerdyk*, daar 't *Hollands Diep* 't nauwst is, heeft men een voornaam *Veir* voor die uit *Holland* naar *Brabant* reizen: zynde dit 't *Veir*, by welkers overtocht zyné Doorl. Hoogh. Prins JAN WILLEM FRISO van *Oranje*, in 1711, verdrinken is: gelyk reeds hiervoor, by den *Moerdyk*, is aange-merkt.

Ten westen van 't *Stryer Sas*, aan het *Hollands Diep*, ligt NUMANSDORP: 't welk meer bekend is, met den naam van BUITENSLUIS: eene Heerlykheid, die verscheidene Ambachtsheeren heeft: want, alle die 10 morgen Lands in de zo genoemde Gorzen van den *Numans Polder* in eigendom bezit, heeft daardoor het recht, om onder de Ambachtsheeren te worden aangeschreven; die uit het midden Hunner drie *Gemachtigden* aanstellen, welke de Heerlykheid bestieren: van welke, jaarlyks, een afgaat, en een ander aankomt.

KLAASWAAL een Dorp, een uur gaans noordwaard, van *Numansdorp*, en omtrent te midden dezes Waards gelegen, behoort, met *Numansdorp*, gemeenzaamlyk, aan even dezelfde *Ambachtsheeren*.

WESTMAAS is mede een Ambachts Heerlykheid behoorende, aan den Heer Mr. *Job. de Roo*, Sekretaris der Weeskamer te *Dortrecht*.

CILLERSHOEK; eene Ambachts Heerlykheid, welker Bezitter is, de Heer Mr. *Job. Wouter Valkenier*.

Daar dicht by, ziet men S. ANTHONY-POLDER; mede een Dorp en Ambachts Heerlykheid, aan Vrouwe *Theodora Odilia*, Baronesse *Doys*, Douariere van der *Does*, behoorrende.

's GRAVENDEEL, in het oostelykst gedeelte des Eilands, en naby de *Dorische Kil*, behoort als eene Ambachts Heerlykheid, aan de Stad *Dortrecht*.

Deze VII gemelde Dorpen behoren onder het *Baljuwschap* van STRYEN. Doch, in dat zelve *Eiland* liggen, meer noordwaard, en nader by de *Oude Maas*, noch vier *Ambachts Heerlykbeden*, die ten opzichte van het hoog Rechtsgebied, aan de Vierschaar van *Zuid-Holland* onderworpen zyn: naamlyk:

MAASDAM; aan een binnenwater, dat noch heden de *Oude Maas* genoemd word; behoorende aan Jonkheer *Arn. Jaost Baron van der Duin*, Heer van 's *Gravemoer* en *Bentborn*. Generaal der Kavallery van dezen Staat, Gouverneur van *Breda* enz. enz.

PUTTERSCHOEK, aan de rivier de *Oude Maas*: welke Heerlykheid behoord, aan de Familie van *Onderwater te Dorrecht*.

HEINENOORD; eigenlyk, *Heinskenoord*; aan de zelve rivier, doch meer westwaard: welke Heerlykheid bezeten word, van de *Freule, Sara Louisa Faget* van *Affendelft*.

MYNS-HEERENLAND, ook *Moerkerke* genoemd, behoord, als een *Ambachts Heerlykheid*, aan den Heer *Ary de Koningb.*

GOIDSCHALKSOORD, aan de *Oude Maas*; over welke, aldaar een voornaam Veir is. Het is geen Kerkdorp: dan, niet te min, eene *Vrye Heerlykheid*, behoorende, aan den Heer van *Slingeland*.

In het westlykst gedeelte van den *Hoekschenwaard*, ontmoet men het *Baljuwschap* BEIERLAND: de gewezen bezittinge van den ongelukkigen *Lamoraal Grave* van *Egmond*, die in den jare 1568, te gelyk met den *Grave* van *Hoorn*, wegens zynen iever voor 's Lands Vryheid, te *Brussel* openlyk onthoofd is. Dees' *Grave* had in den jare 1557, dien Polder, (welke, sedert den *Elizabethsvloed* van 1421, onder het water was bedolven geweest,) de eerste

doen bedyken: en ter eere zyner Gemalinne *Sabina van Beyeren*, BEIERLAND genoemd. Daar na hebben Hun Edel Groot Mog. de Heeren Staaten van *Holland* en *Westvriesland*, deze Heerlykheid, die door dit Graaflyk Huis verkocht was, voor de Provincie genaast: en in 1731, dezelve in drie Ambachts Heerlykheden verdeeld, en voor een somme Gelds uitgegeven; waarvan de ééne OUD — de andere NIEUW — en de derde ZUID BEIERLAND worden genoemd. Des tegenwoordige Baljuw is de Heer Mr. *Pieter Kornelis Pompe van Meerderboort*, Raad in de Vroedschap der Stad *Dortrecht* enz.

In dit *Baljuwschap*, zyn door den tyd drie Dorpen aangelegt, die denzelven naam dragen, met de *Polders*; waarin zy liggen.

OUD BEIERLAND, aan de *Oude Maas*, is 't eerst gesticht: en door de menigte der Inwooneren, die, door de aange naamheid en vruchtbaarheid van dit gewest uitgelokt, zich derwaard ter woon begaven, in weinige jaren, der mate toe genomen, dat 't nu van binnen naar eene taamlyke *Stad* gelykt. De *Hervormde Gemeente* word door twee Predikanten bediend. Deze Heerlykheid heeft weleer behoord, aan den Heer *Jan de Cerff*, Borgemeester te *Rotterdam*: daarna aan den Heer *Job. Mart. van Harlingen*: dan, in 1767, is dezelve by openbaare veiling verkocht, aan Vrouwe *Jakoba Katharina van Schoonhoven*, Douariere van wylen den Heer *Pieter Meerman*, en Vrouwe van *Piershil*.

NIEUW-BEIERLAND ligt, ten zuidwesten van *Oud Beierland*, aan het water, de *Spuy*; dat dezen Polder afscheid van 't Eiland *Putten*. Hiervan, is Ambachtsheer *Martinus Backus*, Heer van *Valkenswaard* enz.

ZUID-BEIERLAND, dus toegenoomd, dewyl het zuidwaard ligt, van *Oud Beierland*, aan 't *Haringvliet*, is meest bekend, met den naam van den HIRTZERT. In den jare 1737, is deze Ambachts Heerlykheid, door de Staaten der Provincie, verkocht, aan zogenoemde *Cora Heeren*, ten getale van acht en twintig; die den Polder in even zo veele *Porten* onder zich gedeeld hebben; en die, (ter zelve wyze, als

als te *Numansdorp*.) drie *Gemachtigden* hebben; aan welke zy de bestiering der Burgerlyke zaken, in deze Heerlykheid overlaten.

Tot het Baljuwschap van *Beierland* behoren, ook twee *bedykte Plaaten*. De ééne, de *BEER* genoemd, ligt schuins tegen over *Oud Beierland*, in de *Oude Maas*: en behoort, aan den Heer *Kornelt Antboon Boon*. En de andere word genoemd, de *Tien Gemeeten*, liggende zuidwaard, van den *Hilzert*, in het *Haringvliet*. Deze *Plaat* behoort, aan den Heer *J. van Halff-Wassenaar*. Zy is daardoor aanmerkelyk, dat de *Smynasche Schepen*, sedert eenige jaren, verplicht zyn, aldaar hunne *Quarantaine* te houden. Alle de *Predikanten* van dezen *Hoekschenwaard*, uitgezonderd, dien van *Piershil*, behooren, onder de *Klassis* van *Dortrecht*.

Het Eiland *PUTTEN* ligt, naast by den *Hoekschenwaard*: en is, niet anders, dan door een smal water, het *Spuy* genoemd, daarvan gescheiden. Men zegt, dat het zynen naam ontleend hebbe, van een *Dorp Putten*; 't welk, by de vereeniging van 't *Spuy* met de *Oude Maas* gelegen, door den vloed van 1421, zou vergaan zyn. Dit is een afzonderlyk *Baljuwschap*: welkers *Baljuw* den titel heeft van *Ruwaard van Putten*. Doch deszelfs *Rechtsgebied* strekt zich verder uit, dan over het eigenlyk gezegd *Land*, of Eiland *Putten*: naamlyk, mede over eenige *Dorpen*, buiten den *Ringdyk*: ook, over eenige *Dorpen* ten noorden der *Oude Maas*: en zelfs eenigen, in het Eiland *OVER FLAKKE* enz. De tegenwoordige *Ruwaard* is, de Heer *Mr. DIDERIK BOUWENS*.

GEERVLIET, de Hoofdstad van *Putten*, is klein: en thans onbemuurd: hebbende eene haven, die in de *Bornisse* uitloopt. Deze *Rivier* is eertyds zeer breed en diep geweest; en werd toen dagelyks bevaren, door groote en wel beladen

den Schepen, die den Koophandel tusschen *Holland* en *Zee-land* onderhielden; die te *Geeroliet* aanleggen en daar vertollen moesten. Dan, sedert dit water genoegzaam onbevaarbaar is geworden, voor zwaare Schepen; is deze van ouds vermaarde *Geerolietfche Tot* te niet geraakt, tot geen klein nadeel voor dit Steedje zelve. Merkwaardig is het *Slot*, te *Geeroliet*; doorgaans het Hof van *PUTTEN* genoemd. Het is van een hogen ouderdom. Het strekte eertyds, tot de woning der oude *Heeren van Putten*: en thans, is 't de verblyfsplaats van den *Ruwaard*, wanneer daar tegenwoordig is: gelyk ook, in één van deszelfs vertrekken, de *Pierschaar* van den *Ruwaard*, beneven deszelfs negen *Leenmannen*, gespannen word. In den jare 1743, is dit Steedje, door Brand, jammerlyk vernield geworden: doch, sedert den opbouw der afgebrande Huizen, is 't fraajer geworden, dan te vooren. De *Kerk*, die by dezen Brand verschoond bleef, is zeer oud. Op deszelfs *Choor*, ziet men noch de *Graf-Tombe* der oude *Heeren van Putten*. De Ambachts Heerlykheid van *Geeroliet* behoort, aan den Heer Mr. *Okker Gevaarts*, in den *Oudraad* der Stad *Dordrecht*.

Die zelve Heer is ook Ambachtsheer van twee andere Dorpen dezes Eilands; die, in het Kerkelyke saam gekombineerd, (vereenigt,) zyn: naamlyk, van *SIMONSHAVEN* en van *BIERT*.

SPYKENES en *HEKELINGE* zyn twee Dorpen, 't eerst aan de *Oude Maas*, en 't tweede binnenlands gelegen: welke beiden, als Ambachts Heerlykheden behooren, aan Vrouwe *Margareta Backus*, weduwe van den Heer Mr. *Job. Christ. van Gehdorp*.

Alle de andere Dorpen liggen, buiten den *Ringdyk* van het Eiland *Putten*: en zyn de volgende:

ZUIDLAND, aan de overzyde van 't water de *Bornisse*, is een groot en zeer aanzienlyk Dorp. Het word ook *BLINKVLIET* genoemd: en was eertyds meest, met den naam van *WESTENRYK*, bekend. De Heer *Job. Anb. van der Merfch* is Ambachtsheer van het zelve.

De *KOORNDYK* is ook, voorheen, met een anderen naam bekend geweest: naamlyk, *GOUDSEVAARD*. Dit ligt onder éene afzonderlyke bedyking, als één Eiland, aan het *Haringvliet*. Deszelfs Ambachtsheer is de Heer *Lod. Rosmolen*.

PIERS.

PIERSHIL, oostwaard van den *Koorndyk*, en paalende aan *Beierland*; behoord mede onder dit *Baljuwschap* van PUTTEN: en als eene Ambachts Heerlykheid, aan Vrouwe *Jak. Karb. van Schoonhoven*, weduwe *Meerman*; die ook Vrouw van *Nieuw-Beierland* is.

De Predikanten dezer gemelde Dorpen staan onder de Klassis van den *Briel*, anders, VOORN en PUTTEN genoemd.

Aan de andere zyde der *Oude Maas*, in het *Eiland Tisfelmonde*, liggen drie Dorpen, waarvan, de *Ambachts Heerlykheid* aan de Stad SCHIEDAM behoord: naamlyk, PORTUGAL: PERNISSE en HOOGVLIET.

CHARLOIS, aan de *Maas*, tegen over *Delfshaven*, heeft dezen naam bekomen, van den Hertog *Karel van Bourgogne*, de *Stoute* toegenamd; by zyns Vaders *Filips* leven, alleen bekend met den titel, als Grave van *Charlots*; die deze Polder, in 1460, eerst bedykt, en naar zyn Graaffchap dus benoemd heeft. Hiervan is tegenwoordig Ambachtsheer, de Heer *Aart den Hertig*.

Tusschen *Charlois* en *Portugal*, in dit zelve Eiland, ziet men de Heerlykheden RHOON en PENDRECHT. Deze zyn, echter, niet onderhoorig, aan de hooge Vierschaar van *Putten*; gelyk de vier hiervóór gemelde Dorpen; maar zyn *Vrye Heerlykheden*. Een langen tyd hebben dezelve behoord, aan een byzonder Hollands Adelyk geslachte; welks afstammelingen, naar de eerstgemelde Heeren van RHOON genoemd werden. Doch daarna, zyn die beiden Heerlykheden overgegaan, tot het Graafflyk Huis van *Bentink*. Heer *Willem* Baron van *Bentink* tot *Diepenhem*, Kamerheer van Prins WILLEM III van *Oranje*, daarna Grave van *Portland* geworden, was de eerste, die deze Heerlykheden gekocht heeft, in den jare 1682: na wiens overlyden, dezelve gekomen zyn, aan deszelfs Zoon Grave *Willem van Bentink*, beschreven in de Ridderfchap van *Holland*, en wegens dezelve gekommitteerd ter vergadering van Hun Hoog Mog. enz. enz.

RHOON is een fraai Dorp, zeer verre in de lengte uitgestrekt: en deszelfs Kerk is verciert, met eene *Graftombe* van dat Hoog Adelyk geslachte.

Doch PENDRECHT, dat noordwaard van *Rhoon* gelegen is, en in *Oud* — en *Nieuw-Pendrecht* onderscheiden word, is geen Kerkdorp: maar een *Buurtschap*; welke desgelyks het recht gener *Hooge Heerlykheid* bezit.

Naby

Naby *Rhoon*, ligt het Kasteel *Valvesten*. Aan de Hooge *Vierschaar* van *Putten* zyn, eindelyk ook ondergeschikt, eenige *Ambachts Heerlykbeden*, in het Eiland *OVER-FLAKKÉÉ* gelegen: welker beschryving, gevoeglykft, hierna volgen zal.

Westwaard van *Putten*, ziet men; het *LAND* van *VOORN*, tusschen de *Maas*, het *Haaringvliet*, en de *Noardzee* befloten. Hoewel, die naam van *VOORN* zich ook verder uitbreid, dan over het *Eiland*; dat byzonderlyk dus genoemd word: naamlyk, mede over twe andere Eilanden, ten zuiden en zuidwesten; die (hoewel zy voortyds, waarschyglyk, aan elkander gehecht geweest zyn) nu door het breede water, het *Haaringvliet*, daarvan worden afgezonderd; welke zyn: *OVER-FLAKKÉÉ* en *GOERÉÉ*: dewyl deze alle aan éene *Hooge Vierschaar* onderworpen zyn. Wanneer men, in dien ruimen zin, onder den naam van *VOORN*, alles samen begrypt, worden deze drie Eilanden, het eerste, met den naam van *Oost-voorn*, het tweede van *Zuidvoorn*, en het derde van *Westvoorn*, van elkander onderscheiden.

De *GROND* is, in alle deze Landen, by uitenemenheid vruchtbaar, in *Koorn*, *Paulvruchten*, *Aardappelen*, *Vlasch*, en voornaamlyk, in *Mede*; waarvan men de *Meekrap* maakt, die veel tot het Roodverwen gebruikt word. Ook zyn 'er vette *Weilanden* voor het tam vee. En uit dit alles, is lichtelyk optemaken, waarin de voornaame *handteeringe* der *Ingezetenen* bestaat. Ter verrichting van het Landwerk, worden, behalven de *Inboorlingen*, ook veele *Vreemdelingen* gebruikt, die uit de voor aanliggende

de Landfchappen van het *Duitsche Ryk*, inzonderheid, *Münsterland*, het Hertogdom *Gulik* enz. jaarlyks derwaard overkomen; ten einde aldaar eene winterteering door hunnen arbeid te verdienen.

Dit Land van **VOORN**, in dien ruimften zin genomen, is langen tyd eene vrye en geheel onafhangelijke **HEERLYKHEID** geweest: en door zyne eigen *Heeren* bestierd geworden. 'T welk duurde tot den jare 1372; toen by uitsterving van 't geslachte der *oude Heeren van Voorn*, die zelve Heerlykheid, (zo men meend) uit kracht van Bloedverwantschap, door het recht der erfopvolginge, aan den Hertog *Albrecht van Beyeren*, dies tyds Grave van *Holland*, verviel. Sedert dien tyd, is deze Heerlykheid, als een **DOMEIN** van *Holland*, geacht: en hebben de volgende Graven, uit den Hui- ze van *Bourgonje*, den een en anderen, daarmede verleid: onder welke mede geweest is, *Vrouwe JAKOBA VAN BEIEREN*; die, nadat zy, van haare Graaffchappen, *Holland* en *Zeeland*, had moeten afstand doen; ten behoeve van haaren Neef, den Hertog *Filips van Bourgonje*, deze Heerlykheid voor haar Leven lang behield; de inkomsten daarvan trekkende: gelyk zy ook, by overlyden in 1436, haaren Gemaal *Frank van Borselen*, de lyftocht daarvan overdroeg; die dezelve, in die hoedanigheid, met toestemming des voornoemden Hertogs, tot aan zyn' Dood, welke voorviel in 1470, bestierd heeft.

Dewyl, ondertusschen *Albrecht van Beieren*, en alle de volgende Graven, (zo wel als de

VOO-

voorige —) te gelyk *Graven van ZEELAND* zyn geweest; behoeft men zich niet te verwonderen, over het verschil, of 't Land van *Voorn*, tot *HOLLAND*, dan, of 't tot *ZEELAND*, (als gelegen tusschen die beiden Graaffschappen,) moest gerekend worden: welk verschil, in latere tyden, nadat de *Graaflyke* — in eene *Republieksche* Regeering veranderd was, wel eens weder verlevendigt is geworden. De *Staaten van Holland* hebben zich altyd, by het eigendom dezer Heerlykheid, gehandhaafd: en voor eenige jaren sommige deelen daarvan, als *Ambachts Heerlykbeden* verkocht. Uit deze afzonderlyke bezittinge des Lands van *Voorn*, is af te leiden, dat de *Staaten van Holland* en *Westfriesland*, daar over noch, een *Raad* en algemeen *Rekenmeester der Domeinen*, van dien der *Graaflyke Hollandsche Domeinen* onderscheiden, aanstellen.

Het Hoog Rechtsgebied word; in het Land van *Voorn* bestierd, door een' *BALJUW*, en tien *LEENMANNEN*; welke jaarlyks verwisselen: staande de keuze derzelver, aan den Heer *PRINS ERFSTADHOUDER*, uit een dubbeldtal, door *Baljuw* en *Leenmannen* opgegeven. Zy houden hunne Vergaderingen, op het *Raadhuis* van den *Briel*. De *Baljuw* is te gelyk *Opper Dykgraaf* en *Houtvester* des Lands van *Voorn*: en heeft onder zich, drie *Substituuten* of *Stedehouders*: een' over *OOSTVOORN*: een' over *ZUIDVOORN*: en een' over *WESTVOORN*.

De tegenwoordige *Baljuw* is Jonkheer *WILLEM LODEWYK Baren van WASSENAAR*, *KATWYK* enz. enz.

Be-

'T DORP NIEUW HELVOET.

HELVOETSLUIS.

Belangende OOSTVOORN, in 't byzonder:
daarin liggen de volgende plaatzen:

OOSTVOORN; op den noordwestelyken hoek des Eilands: naby den *mond* der *Maas*: in 't byzonder; by de *Rede*, die 's Lands DIEP genoemd word, en zeer bekend is, voor de gewoone verzamelplaats van 's *Lands Schepen*, in tyden van Oorlog ter Zee. Dit Dorp behoord hier billyk 't eerst genoemd, dewyl het zynen *naam* aan dit gansche Land mededeeld: des te meer, dewyl de oude *Heeren* van *Voorn* aldaar hun verblyf hadden, op den zogenoemden *Burgt* van *Voorn*; een *oud Slot*, op een' heuvel, waarvan het muurwerk en sommige torens noch overgebleven zyn. Hoewel, andere meenen, dat het *Hof*, waarop de Heeren van *Voorn* woonden; onderscheiden was, van dezen *Burgt*: gelyk de overblyfselen daarvan, niet verre van *Burgt*, worden aangewezen. Onder eene noch in wezen zynde *Poort* van dit gebouw, is de Baljuw gewoon, by deszelfs aanstelling, zynen eed in handen der Leenmannen afteleggen. Dit Dorp is niet groot. Deszelfs *Kerk* heeft een taamlyk hoogen *toren*, die voor de Zeelieden, om den mond der *Maas* te vinden, tot een *baak* verstrekt; en ter dezer oorzaak, op 's Lands kosten onderhouden word. De tegenwoordige Ambachtsheer is, Jonkheer *Hillenus Willem van Leyden*.

RAKANJE, zuidwestwaard van *Oostvoorn*, aan de duinen gelegen, en de *Nieuwe Hoorn*, tusschen den *Briel* en *Helvoetsluys*, doch naast by de laatstgenoemde gelegen, zyn twe Dorpen, welke met *Oostvoorn*, een' en denzelven Ambachtsheer hebben. *Rakanje* is merkwaardig, door zeker water de *Waal* genoemd, 't welk voorheen by dit Dorp in de Zee zich placht te ontlasten: dewyl, aan het zelve, een *Petrificeerende* kracht word toegeschreven: dus de dingen, die daarin geworpen worden, door den tyd, in *Steen* veranderen.

De *OUDE HOORN* is een ander Dorp, zuidoostwaard, van den *Nieuwe Hoorn*, 't welk men met *Oude Hoorn*, in 't Baljuwschap *Rbynland*, niet verwarren moet. Hiervan is Ambachtsheer, de Heer *Jan Pruit*.

HELLEVOET of *HELVOET*, eigenlyk, *NIUW HELVOET*, ter onderscheiding van *Oud Helvoet*; (zynde een kleine *Polder*, meer Landwaard in gelegen,) is een Dorp, in de nabuurschap van den *Ouden* — en *Nieuwen Hoorn*, doch

nader by het *Haaringvliet*, behoord, als eene *Ambachts Heerlykheid*, aan den Heer *Job. Balth. Strik van Linschooten*.

HELVLOET SLUIS heeft zyn naam van dit Dorp *Helvoet*: dewyl het water van den *Nieuw Helvoetschen Polder*, aldaar, door eene *Sluis* in het *Haaringvliet* zyn uitloop heeft: Voorheen bestond die plaats in eene enkele *Buurtschap* van weinige Huizen, welker Inwooneren, in 't Kerkelyke, aan de Gemeente van *Nieuw Hellevoet*, onderhoorig waren. Dewyl, aldaar, eene bekwaame Haven was, uit welke men naar *Over-Flakkée*, en verder naar *Zeeland*, overvoer; werd 't getal der Huizen en Inwooneren, door den tyd vermeerderd: weshalven, de Hervormde Gemeente aldaar, in 1640, van een' eigen *Predikant* voorzien werd. 'Er was al vroeg een ontwerp gemaakt, om aldaar, ter oorzake van deszelfs bekwaame gelegenheid, en gemakkelijke af — en aankomst, door het water *Flakkée*, in opzicht tot de *Noord-zee*, eene *Sterkte* aan te leggen: 't welk dadelyk uitgevoerd is, omtrent den jare 1662: wanneer, men ook begon, voor de *Hervormde Gemeente*, die dus lang, in een gemeen gebouw haaren Godsdienst geoefend had, een fraaje nieuwe *Kerk* te stichten. In 't laaste der voorige Eeuw, zyn de Vestingwerken zeer vermeerderd en verbeterd. Die sterkte heeft eene langwerpig ronde gedaante; en is voorzien, van zes *Bastions*; drie aan de oost — en drie aan de westzyde; waarby komt, een *Hoornwerk*, dat zuidwaard uitspringt, reikende tot aan 't *Haaringvliet*. In het midden, is een groot *Dok*; waar in, 's Lands Oorlogschepen, behoorende tot de Admiraliteit van *Rosierdam*, anders gezegt, op de *Maas*, veilig kunnen liggen. En dit *Dok* heeft, door eene lange *Haven*, ook gemeenschap met het *Haaringvliet*. Behalven de *Admiraliteitswerf*, ten oosten langs dit *Dok*, is 'er een *Admiraliteits Oorlogs Magazyn*: en een *Magazyn der Gekommitteerde Raaden*; waarin de Oorlogs voorraad der Vesting zelve word opgelegd. Ook twe *Logementen*, één voor elk der beiden *Kollegien*; welke jaarlyks hunne Gedeputeerden derwaard zenden: de eene om de zaken der *Admiraliteit* en de anderen, om 's Lands *Fortifikatiën*, te bezichtigen. 'Er ligt, binnen deze plaats, altyd, eene *Krygsbezetting*, die uit den *Briel* derwaard word gedetacheerd; staande onder het bevel van een' Plaats Major. De *Borgerlyke Regeering* dezer sterkte bestaat, uit een' Schout, vyf Schepenen en een' Sekretaris; die, naar het welgefallen

VAN

van den *Baljuw van Voorn*, jaarlyks verzet word. De *Pa-ketboot*, die wekelyks tweemaal, (weér en wind dienende,) tusschen *Helvoetsluis* en *Harwich* in *Engeland*, heen — en weérvaard, vertrekt van *Helvoetsluis*, 's Woensdags en Saterdag voormiddags: met welke, niet alleen de *Engelsche brieven*, maar ook de *Reizigers* (die, echter, zelve geene *brieven* met zich mogen voeren) heen — en weerkomen: het welk eene groote levendigheid aan deze plaats veroorzaakt.

ZWARTEWAAL is een Dorp in het noorderdeel des Eilands, een klein uur gaans oostwaard van den *Briel* gelegen: aan welke Stad, de *Ambachts Heerlykheid*, sedert 1724, door aankoop, gekomen is. Het is een fraai Dorp, welks Inwooneren zich veel geneeren, van de *Vischvangst*.

NIEUWLAND, * gemeenlyk, ter onderscheiding van veele andere Dorpen dezès zelve naams in de Nederlanden, **BRIELS-NIEUWLAND** toegenoomd; om de nabyheid der Stad *Briel*, is een klein Dorp; behoorende, als eene *Ambachts Heerlykheid*, aan Jonkheer *Johan van Leiden*, Raad in de Vroedschap en oud Borgemeester van *Gorinchem*, en nu wegens de Provincie *Holland* Gedeputeerd, ter Vergadering van den Raad van Staate.

In het gezicht van den *Briel*, ligt te midden der *Maas*, het Eiland **ROZENBURG**; het welk uit aangegroeide slikken en gorzen ontstaan is: en van tyd tot tyd bedykt, in verscheidene portien, de ééne na de andere: waardoor het nu in verscheidene kleine *Poldertjes*, verdeeld is.

'Er zyn verscheidene Huizen, hier en ginds, door het gansch Eiland verstrooid; die alle samen tot ééne *Hervormde Gemeente* behoren; welke haaren Godsdienst verricht, in eene kleine *Kerk*, staande op den oostelyken hoek des Eilands, en den Polder **BLANKENBURG** genoemd. Van daar draagt

* Naamlyk, **NIEUWLAND** in 't Land van *Arkel*: een in de *Majorie* van 's *Bosch*: **OOSTER** — en **WESTER NIEUWLAND**, in *Groningerland*: enz.

draagt ook het *Dorp* zelve den naam **BLANKENBURG**. In 1727, is de Ambachts Heerlykheid, door de Staaten van *Holland*, verkocht: en de tegenwoordige Bezitter daarvan is, de Heer Mr. *Gasp. de Roo*, Raad in de Vroedschap der Stad *Delft* enz.

In het zelve Eiland *Oost-Voorn* worden, einde-lyk *two* **VRYE HEERLYKHEDEN** aangetroffen; die als zodanige aan de Hooge Vierschaar der Landen van *Voorn*, niet onderworpen zyn: hebbende, zo in het *Krimineele* als in 't *Civiele*, haar eigen Rechtsgebied: naamlyk, **HEENVLIET** en **ABBENBROEK**.

HEENVLIET ligt, aan 't water, de *Bornisse*, die daar een Brug heeft, waarover men, langs een' aangenamen wandelweg, naar *Geervliet* gaat: 't welk recht daar tegen over ligt, in 't Eiland *Putten*. Dit is, (gelyk *Geervliet*,) een onbe- muurd *Sreedje*: hebbende, in het midden, een groot *marktveld*. Langen tyd, heeft deze Heerlykheid in eigendom behoord, aan de Heeren van *Kruiningen*: doch, word nu bezeten, door den Heer *Jean Louis*, Baron van *Aldewe- reld*, Borgemeester van *Hattum* enz.; die daar een fraai *Kasteel* heeft; 't welk zyn uitzicht heeft, op het gemeld Marktveld.

Van het oud Slot, **RAVESTEIN**, by *Heenvliet*, zyn noch eenige overblyfzelen te zien.

Doch, van **BLYDESTEIN**, en **LEEUWESTEIN**, beiden mede eertyds in die nabuurschap gelegen, is niets te zien; dan de plaatsen, (zynde beiden *Heuvels*,) waarop zy gestaan hebben.

De andere Hooge Heerlykheid, **ABBENBROEK** paald, aan *Heenvliet* zuidwaard: en ligt mede aan 't water de *Bornisse*. Dit *Dorp* en Heerlykheid, behoord, aan Jonkheer *Lukas Willem* Baron van *Essen*, Heer van den *Schaffelaar* en *Hil- bergen*, in de *Veluwe* gelegen, en beschreven in de Ridder- schap des Kwartiers *Veluwe*.

Het

Het *ander Eiland ZUID-VOORN*, wordt meest het Eiland *OVER-FLAKKEE*, of *OVER-VLACQUÉE*, genoemd: dewyl het ligt, aan de overzyde van het water *Flakkée*; dat het zelfde is met het *Haaringvliet*, en niet anders, dan in naam, daarvan verschillende: of ook, dewyl het ligt, aan de overzyde der *Flakkeescheplaat*, die zich daar, in 't *Haaringvliet*, gezet heeft. Sommige Dorpen dezes Eilands zyn, aan het Baljuwschap van *Voorn* onderhoorig: naamlyk:

DIRKSLAND; een groot en schoon Dorp, in het westelyk deel van *Over-Flakkée* gelegen: hebbende eene zeer bekwaame *Haven*; die zich vereenigt met 't *Haaringvliet*. De Heer Mr. *Adr. van der Goes*, Borgemeester in 's *Hage*, is Ambachtsheer van *Dirksland*; die aldaar een *Heerehuis* heeft.

MELISZAND is, daartegen, een klein Dorp; welks Gereformeerde Gemeente, in 't Kerkelyke, vereenigt is, met *Dirksland*. De Ambachtsheer is, de Heer Mr. *Ger. Diert*, Heer van *St. Elizabeths Polder*, enz.

HERKINGE is een middelmatig Dorp, ten zuiden van *Dirksland*, aan het water de *Bieninge*, ook de *Grevelinge* genoemd; waardoor het Eiland *Over-Flakkée*, van de *Zeeuwse Eilanden*, *Schouwen* en *Duiveland*, word afgezonderd; en waarover, by dit Dorp, het voornaamst Veir is, om in het Eiland *Duiveland* te geraken. De Ambachtsheer is, de Heer *Willem van Nieuwenboven*, Heer van *Roxanisse* enz.

De Heerlykheid *ZOMMELSDYK*, mede in dit Eiland gelegen, gaan wy ditmaal opzetyk verby: dewyl dezelve tot de Provincie *ZEELAND* behoord, en daarom hierna zal voorkomen.

De Dorpen *OUDE* — en *NIEUWE TONG*, omtrent te midden des Eilands *Over-Flakkée* — en naby elkander, gelegen, zyn niet aan het Baljuwschap van *Voorn* onderworpen, maar maken samen uit, ééne *Hooge Heerlykheid*, bekend met den naam van *GRYSOORD*. Deze *Hooge Heerlykheid* hebben Hun Edele Groot Mog.: de *Heeren Staaten van Holland en Westvriesland* aan zich gehouden; die, over dezelve eenen

Baljuw hanstelen, welke het hoog Rechtsgebied daarin oefend. En voorts, behoort de *Ambachts Heerlykheid*, aan zes byzondere *Heeren*, die dezelve gemeenzaamlyk bezitten, in de beiden Dorpen, die groot, volkryk en aanzienlyk zyn.

De overige plaatsen dezès Eilands, op deszelfs noordelyken rand gelegen, en haar uitzicht hebbende, op het *Haaringvliet*, behooren onder de Hooge Vierschaar van den *Ruwaard* van **PURTEN**. Deze zyn

OOLTGENS-PLAAT, of *Ooltjes-Plaat*, eertyds *Oilkensplaat*, genoemd, op den oostelyksten hoek des Eilands, en in 't gezicht der *Willemstad*, gelegen, is een groot en voortreflyk Dorp: hebbende eene zeer bekwaame *Haven*; die dikwils word ingelopen, door de verbyvaarende Schepen, als zy, op het gevaarlyk water voor de *Willemstad*, (*et Hollands Diep*) door storm overvallen worden.

DE **BOMMEL** of *den Bommel* * ligt westwaard, van *Ooltjensplaat*, aan het *Haaringvliet*; waarop deszelfs *Haven* uitloopt: een door Scheepvaart en Visscheryen, zeer welvaarend Dorp.

Zy behooren beiden, als eene gemeene *Ambachts Heerlykheid*, aan Jonkheer *Frane. Korn. Baron van Aarssen*, Heer van *Sommelsdyk*, *Spyk* enz. Kolonel in dienst van den Staat.

De daarna volgende plaats, ten noordwesten, word **STAD** aan 't *FLARINGVLIET* genoemd: doch, is niet meer dan een Dorp; mede voorzien van eene bekwaame *Haven*: welks *Ambachtsheer* is, *Mr. Jakob Half Wassenaar*.

MIDDELHARNIS, ook *Middelbarnas*, gemeenlyk, kortheidshalve *Mynheers* genoemd, is een zeer volkryk Dorp; welks Inwooneren op 2000 geschat worden; die veelal bestaan van de *Vischvangst*: daarby, eene *Vrye Heerlykheid*; die gemeenzaamlyk bezeten word, door vyf, 't zy *Vry Heeren*,

* Dit Dorp niet te verwarren, met de Stad **ZALT-BOMMEL**: noch met het Dorp **MAAS-BOMMEL**; beiden in *Gelderland*.

ren, 't zy *Vry Vrouwen*, die saamen een *Baljuw*, *Schout*, *Dykgraaf* en *Sekretaris* stellen. Aldaar is, behalven de Gereformeerde — ook eene Gemeente der *Doopsgezinden*, onder het opzicht van een' *Leeraar*.

WESTVOORN, word ook, en zelfs gewoonlykste *GOËRÉE*, geheten. Dit ligt noordwestwaard van *Zuid-Voorn*; van welk, het eerstyds, door een tusschen beiden loopend breed water, geheel was afgezonderd: dan, de grond is door den slib met der tyd zo zeer verhoogt geworden, dat men by laag water, niet alleen te voet, maar zelfs met reituigen, van het een — naar het ander Eiland, kon overkomen. Daarom was, reeds van voor omtrent 50 jaren, een ontwerp, by de Staaten van *Holland* en *Westvriesland*, gevormd, om over de *plaat* en *gorzen*, die tusschen beiden zyn, eenen *Dam* te leggen; waardoor, de kreeken toegestopt, en de schuuring van het water, by elken vloedtyd, zou verhinderd worden. Dit ontwerp is, eindelyk, in den jare 1751 en 1752, by aanbesteding, ter uitvoering gebracht: waardoor men verwacht, dat de gorzen, ter wederzyden van dien *dam*, jaarlyks zullen aanwinnen, en eindelyk, met een *Dyk* omgeven kunnen worden. Op dit Eiland ligt:

De Stad *GOËRÉE*, eigenlyk, *Goederede*: dus genoemd, dewyl voor deze Stad, (die eertyds, veel nader by het water schynt gelegen te hebben,) eene bakwaame *Rede*, dat is, een *ankerplaats* voor de in en uitvarende Schepen was. Zy is toen ook met een muur omringt geweest: en bloeide zeer, door Scheepvaart en Visscheryen. Zy heeft, in vroegeren tyd, onder de andere Steden van *Holland*, ook stem in *Staat* gehad. Doch, de rampen van den oorlog, brand en andere wederwaardigheden, hebben aan dezelve veel

verachtering veroorzaakt. De *Regeering* bestaat, uit een Substituit *Baljuw*, twe *Borgemeesteren* en zeven *Schepenen*. De Gereformeerde Gemeente word door een Predikant bediend. Die plaats is daardoor aanmerkelyk, dat *Paus Adriaan VI*, voor deszelfs verheffing tot den Roomschen Stoel, aldaar de Gemeente, als *Pastoor* bediend heeft.

Aldaar is, behalven de Gereformeerde — ook eene Gemeente der *Doopsgezinden*; die een *vermaner* heeft.

Behalven de Stad *Goëde*, ligt omtrent in het midden des Eilands een *Dorp*, *Ouddorp* geheten: waarvan Ambachtsvrouwe is, de Weduwe van wylen den Heer *Jan Grinwis*.

Alle de Predikanten der Landen van VOORN en PUTTEN maken samen ééne *Klassis* uit; welke daarom de *Klassis* van VOORN en PUTTEN genoemd word: houdende haare Vergaderingen altyd, in den *BRIEL*.

Dus de *Hollandsche Eilanden*, bezuiden de *Maas*, die wel alle samen, de OVER MAASCH EILANDEN genoemd worden, deels wyze beschouwd hebbende; keerenwe weder naar het VAST LAND van het *Zuider-kwartier* dezer *Provincie*: waar in, ten platten lande, desgelyks, aanzienlyke *BALJUWSCHAPPEN* worden aangetroffen: als *DELFLAND*: *SCHIELAND*: *RHYNLAND*: het *WATERSCHAP* van *WOERDEN*: *AMSTELLAND*: en het *GOOILAND*: beneven, verscheidene byzondere *VRYE HEERLYKHEDEN*.

DELFLAND bestaat, den westelyksten streek des *Zuider-kwartiers* van *Holland*: paa-lende aan de *Noord zee*; die wel doorgaans door de duinen bedwongen word, dan, niet overal; moettende dit gebrek, door zwaare zee dyken, aan sommige plaatzen, vergoed worden: voornaamlyk, by den zogenoemden *Hoek* van *Holland*, tegen over 's *Gravezande*. Dat dit *Baljuwschap* zynen naam ontleend hebbe, van

van de Stad *Delft*, genoegzaam in deszelfs midden punt gelegen, lyd gene tegensprake. Binnen deze Stad, en wel op de *S. Jorispoort*, houd de *Baljuw van Delfland*, met zyne *XIII Welgeboorene Mannen*, die de leden van dit Kollegie zyn, de gewoone vergaderingen. De tegenwoordige *Baljuw* is, sedert den jare 1765, de Heer Mr. *JAKOB VAN DER LELY*, Raad in de Vroedschap en oud Borgemeester der Stad *Delft* enz.

De gronds gesteldheid dezer landstreek is zeer voordeelg; bestaande meest, uit vette *Zaai* — en *Weilanden*. In het westelykst gedeelte, gemeenlyk het *WESTLAND* geheeten, leggen de Inwooneren zich zeer toe, op het aankweken van boomvruchten: en wel, van 't best soort, als *Persiquen*, *Abrikozen*, *Kersen*, *Peeren* enz, met welke de *Haag*, inzonderheid, gespyzigt word. Aan andere plaatzen, nader by de grenzen van *Schieland* en *Rhynland*, zyn eenige *Veengronden*, die goeden turf uitleveren.

Onder de *VLEKKEN* en *DORPEN*, op den bodem van dit *Baljuwschap* gelegen is:

VLAARDINGEN: een klein uur gaans, ten westen van *Schiedam*, en niet verre van de plaats, waar de *Vlaardinger Trekvaart* in de *Maas* vald. Deze meend men, een der oudste *Steden* van *Holland* geweest te zyn: en is nu noch een groot en zeer welvarend *Vlek*; met Stads gerechtigheden al vroeg begunstigt. Den grootsten bloei is deze plaats verschuldigt, (behalven aan andere *Visscheryen*,) byzonder aan de *Haaringvangst*; die, al sedert eenige jaren, nergens in *Holland* zo wel, als te *Vlaardingen*, opgenomen heeft: Men heeft gezien, dat in één Zomer—Saizoen, uit *Vlaardingen* alleen, meer *Haaringbuizen* uitgelopen zyn; dan uit alle de andere gezaamyke *Hollandsche* plaatzen. En dit veroorzaakt, niet alleen eenen sterken *bandet*, voor die de buizen zelve uitrusten, en den *Haaring* alomme binnen—

en buitenlands verzenden; maar ook een goed middel van bestaan, aan veelen der *Ingezeten*en, die mede daartoe de hand leenen; als Scheepstimmerlieden, Zeilenmakers, Touwslagers, Nettenbreiërs, Kuipers, Haaringpakkers: als mede dien, die Koophandel in Zout dryven enz. Tot *VLAARDINGEN* behoord mede, het *VLAARDINGER, AMBACHT*: zynde het *Ommeland* dezer Stede, meest zich strekkende, ten noordwesten: en onderscheiden in verscheidene kleine *Polders*; waarin men omtrent 60 Huizen vind; welker Inwooneren mede, aan het Rechtsgebied dezer Stede, onderworpen zyn: gelyk ook, die van den *Hervormden Godsdienst*, mede, der Gemeente van *Vlaardingen*, aangeschreven zyn; welke bediend word, door *twe Predikanten*. Er is ook eene *Remonstrantsche Kerk* binnen — en eene *Roomsegezinde* — buiten *Vlaardingen*. Alhoewel deze plaats, op *Delflands* bodem ligt; is zy, echter met deszelver *Ambacht*, niet aan de *Vierschaar* van dit *Baljuwschap*, onderhoorig: maar is eene *Heerlykheid* op zich zelve; waarvan het *Hoog Resbtgebied* in den boezem der *Graaflykheid van Holland* beruist; en door een byzonderen *Baljuw* met zekere *Welgeboorene Mannen*, bestiert word. En belangende de *Ambachts Heerlykheid* van *Vlaardingen* en *Vlaardinger Ambacht*: deze werd weleer bezeten, door de *Graaflyke*, (nu *Hertaglyke*) Familie van *Arenberg*, in *Brabant*: dan is, alreeds, omtrent den aanvang der voorige eeuw, door dezelve verkocht: en behoord thans, aan Jonkhêr *Pieter Korneelis van Leiden*, veertig — Raad der Stad *Leiden* enz.; die te gelyk, wegens de Staaten van *Holland* en *Westvriesland*, *Baljuw* van *Vlaardingen* en deszelfs *Ambacht* is. Dezelve Heer heeft, aldaar een fraai *KASTEEL*, aan het noörd einde der Stede, en aan de *Trekvaart* staande; het welk, het *Hof* van *Vlaardingen*, genoemd word.

MAASLAND en *MAASLANDSLUIS* (of eigenlyk, *Maasfluis*.) hebben die verbintenisse met elkander, dat zy, als *twe* byzondere *Ambachts Heerlykheden*, een geruimen tyd, door éénen Heer of Vrouw, bezeten zyn: gelyk, ook noch: zynde jegenwoordig, *Vrouwe Anna Arnoldina van den Boetselaar*, Douariere van *Wassenaar Starrenburg* enz. enz. Eertyds, was alles samen maar ééne *Heerlykheid*, met den naam van *MAASLAND* bekend; waartoe *Maaslandfluis*, (t welk toen, noch geen *Kerkdorp*, maar alleen een *Buurtschap* van sommige weinige Huizen was,) mede behoorde. Doch, sedert de laatstgenoemde plaats zeer sterk aangroeide,

de, in getal van Inwooneren; zyn die beiden, in den jare 1614, van elkander gescheiden; blyvende echter saamen, onder de bestiering van één en denzelven Ambachtsheer of Vrouwe.

Wat **MAASLAND** in 't byzonder betreft: dit heeft ongetwyfeld zyn naam ontfangen, van de rivier, de *Maas*; waaraan, deszelfs *Ommeland* paald; hoewel het *Dorp* zelve, een groot half uur gaans, landwaard in, daarvan verwyderd ligt. De *Duitsche Ridderorder* der Balie van *Utrecht* bezit, noch, verscheidene landgoederen by dit *Dorp* gelegen, die onder de bestiering van een' byzonderen *Kommandeur* staan. Deze waren de goederen der *Kerk van Maasland*, die door Graaf *Willem II*, Roomsch Koning, in 1241, aan deze *Ridderorder* geschonken zyn. Doch, de *Kommanderie* of het *Huis*, waarin de *Kommandeurs* van *Maasland* weleer hun verblyf hadden, 't welk naby de *Kerk* stond, is genoegzaam geheel weggeraakt; wordende de plaats, waar het gestaan heeft, noch heden, het *Kommandeurs Hof*, geheten. Gelyk ook een groote *Polder*, noordoostwaard van dit *Dorp*, noch heden den naam draagt, van den *Kommandeurs Polder*. Van de *Huizen*, de *Houve*, en te *VELDE*, de gewezen *Stambuizen* van twe oud *Adelyke Hollandsche* geslachten, in de Nabuurschap van *Maasland* gelegen, zyn thans mede weinige overblyfselen te zien.

MAASLANDSLUIS, wil, by de eigen Ingezerenen, liever **MAASSLUIS** geheten zyn: zo veel gezegt, als de *Sluis* aan de *Maas*. Aan deze benaming, geven zy, boven de andere, den voorrang, uit eene byzondere verkiezing, waarin men hun geredelyk kan bewilligen. Dat, van de *Sluis*, die daar in den *Maas-dyk* is, en diend, om de binnenwateren daardoor haare ontlasting te doen hebben, is ontwyselbaar. Van deze *Sluis*, gaat eene brede en diepe *Haven*, tot in de *Maas*; waardoor, de Ingezetenen bekwaame gelegenheid hebben, tot de *Scheepvaart*. Deze is ook het voornaamst middel van bestaan der *Maassluisenaaren*: inzonderheid, zo als zy dezelve besteden, tot de *Visscheryen*, niet alleen van den *Haaring*, maar voornaamlyk, van *Kabbeljauw*: hebbende de *Kabbeljauw*, door die van *Maassluis* gevangen den roem van de beste te zyn, die ergens in *Holland* te vinden is; zo wel, die versich verkocht en gegeven, — als die, ingezouten, en alomme verzonden wordt waarvan, men de oorzaak daaraan toefchryft, dat de *Maassluische Visschers*, gemeenlyk; het versf Zeewaard in vaaren, tot

tot aan de *Doggers bank*; alwaar de grootste en beste Visschen worden aangetroffen. De goede opgang der gemelde *Visschery* heeft, deze plaats, binnen korten tyd, der mate doen toenemen, in rykdom, en in veelheid van Inwooneren, dat zy, nu, voor een der grootste en fraaiste *Dorpen*, of *Vlekken* van *Holland*, kan door gaan. De Ingezetenen worden, thans, op omtrent 9000, begroot. En dewyl ééne *Kerk* niet genoegzaam was, voor eene zo groote *Hervermde Gemeente*; heeft men, behalven de *Oude* —, in den jare 1629, eene *nieuwe Kerk*, beginnen te stichten; die, na verloop van tien jaren, dadelyk voltrokken was: gelyk ook, dies tyds, by de *twe Predikanten*, die de *Gemeente* dus lang bediend hadden, een *derde* toegevoegt is. Deze *Nieuwe Kerk* is ongemeen groot, en zo van binnen, als van buiten, zeer sierlyk toegesteld: en daarby, voorzien van een prachtig *Orgel*, door den Heer *Govert van Wyn*, eeniglyk bekostigt, in den jare 1732. Aan de Haven van *Maassluis*, staat een deftig GEMEENLANDS HUIS: waarin, de *Dykgrave* en *Hoog Heemraaden* somwylen hunne vergaderingen houden.

Noordooftwaard, van *Maassluis*, omtrent een half uur gaans van daar, en één uur, ten zuiden van *Delft*, ligt SCHIPLUIDEN, aan de *Trekvaart*; tusschen die beiden plaatsen; gelyk ook, tusschen *Delft* en *Vlaardingen*: 't welk, ter oorzake van de menigvuldige doortocht van Schepen, eene groote levendigheid aan deze plaats byzet. Deze Ambachts Heerlykheid behoord, aan het Overysfisch Adelyk geslachte van *Huffel*: zynde de voorige bezitter daarvan geweest, de Heer *Jul. Adolf Burebard*, Baron van *Huffel*, na wiens overlyden, zy op deszelfs Weduwe vervallen is.

Naby dit *Dorp*, stond weleer 't Slot HODENPYL: 't *Stambuis* der Adelyke Heeren, die daarvan hunnen naam ontleenden. Dit *Slot* is, reeds voorlang, verwoest: doch, de grond daarvan blyft, met eenige daarop staande Huizen, eene byzondere *Ambachts Heerlykheid*; welke mede, aan het geslacht van *Huffel*, toebehoord.

Doch, 't Slot KENENBURG, aan de overzyde der gemelde *Trekvaart* gelegen, is noch in wezen: en vertoond zich zeer aanzienlyk. Het oud Hollands Adelyk geslachte van *Kenenburg*, (aan welk ook de Heerlykheid van *Schipluiden* eertyds behoord heeft,) droeg, naar dit *Slot*, zyn' naam. Na uitsterfing van dit geslachte, is dit *Slot* menigmaal van Bezit-

zitteren verwijselt: en behoord thans, aan den Heer G. W. H. Larcher van Kenenburg, Overste Lieutenant der Kavallerie, by de Troupen van dezen Staat.

HET Woud is een klein *Dorp*, een uur gaans zuidwestwaard van *Delft*: aan welke Stad de *Ambachts Heerlykheid* behoord. In de Kerk van dit *Dorp*, onder eene blauwe Zerk, ligt begraven, die *Aam* (*Adam*) *van der Burch*: van wien het aanzienlyk geslachte der *van der Burchen*, te *Delft*, afkomstig is; overleden, in den jare 1505: van wien men verhaald, dat hy, den toenmaligen *Grave van Holland*, (vermoedelyk *Filips de Schoone*,) met twaalf zyner Zoonen, alle te paard wel uitgerust, in 't gemoed reidende, dezelve hem ten Krygsdienst aanbood. Men voegt daarby: dat gemelde *Grave*, in vergelding van deze hem zeer aangename dienst, aan dien *Aam van der Burch*, op deszelfs verzoek, bewilligde 't voorrecht, dat de Inwooneren van dit *Dorp* hunnen eigen *Passoor* beroepen mogten. En uit dit geval, zegt men, oorspronglyk te zyn, dat die *van 't Woud*, eene veel *vryer Predikants beroeping* hebben, dan ergens, in geheel *Neêrland* plaats grypt; staande dit recht, aan de Mans ledemaaten dezer plaats; zonder dat dezelve noch handopening, noch eenige *Politieke Approbatie* onderworpen is.

LIER is eene aanzienlyk *Dorp*, twee uren gaans ten zuidwesten van *Delft* gelegen, aan het water de *Lee*, waarvan het vermoedelyk zynen naam ontleend heeft. Een half uur gaans van daar, op den weg naar *Delft* is het Hof te *Lier*, ook OOSTERE LIER geheeten: waarop, de oude Heeren van *Lier* hun verblyf plagten te hebben. Vrouwe *Theodora Odilia*, *Baronesse van Doys*, *Donariere van der Does*, (die te gelyk Vrouwe der beiden *Vrye Heerlykheden Noordwyk Binnen* en *Noordwyk Buiten* is) bezit, als *Ambachtsvrouwe*, deze Heerlykheid.

NAALDWYK is een oud, vermaard en groot *Dorp*; twee en een half uur gaans, zuidwestwaard, van 's *Hage*; liggende in de vermakelykste streek van 't *Westland*. Het oud *Adeelyke geslachte* van *Naaldwyk*, welks Heeren *Bezitters* dezer *Vrye Heerlykheid* geweest zyn, is in de *Nederlandsche geschiedenissen*, reeds voor omtrent acht eeuwen, zeer bekend geweest. Dezelve voerden den titel van *Marschalken* der *Graven van Holland*. Dit geslachte, (voor zo verre het Manlyk oir betreft,) met *Adriaan van Naaldwyk*, uitgestorven zynde; kwam deze Heerlykheid, door huwelyk aan het

het geslacht van *Ligne*, welks Heeren ook waren Graven van *Arenberg*: van 't welk, dezelve in 1612 gekocht werd, door Prins FREDERIK HENDRIK VAN ORANJE. Van dezen, is dezelve Heerlykheid op Prins WILLEM II, en daarna, op WILLEM III, Koning van *Groot-Brittanie*, afgedaald: na wiens overlyden, deze Heerlykheid, met het Kasteel HONDELAARDYK als ook 's GRAVEZANDE, WATERINGE en meer andere Heerlykheden, by de verdeeling, in 1732, den Koning van PRUISSEN FREDERIK I was toegevallen. Dan, in 1754, zyn dezelve, door den tegenwoordigen Koning van PRUISSEN FREDERIK III, aan het Vorstelyk Huis, van ORANJE, door Koopverdrag afgestaan.

Dicht by *Naaldwyk*, ligt het Vorstelyk Lusthuis HONDELAARDYK, eigenlyk, *Hondskolredyk*: 't welk aan deze Heerlykheid altyd behoord heeft: als het *Slot*, waarop de Heeren hun verblyf hadden. Het was eertyds een *oud Slot*: en een soort van sterkte. Doch, zodra was het, te gelyk met *Naaldwyk*, door Prins FREDERIK HENDRIK VAN ORANJE, in 1612, van het geslacht der Graven, (nu *Hertogen*) van *Arenberg*, niet gekocht; of, dees' heeft 't zelve van den grond af herbouwd, en tot een der fraaiste *Lusthuizen* dezer Landen toegesteld. Het is in 't vierkant aangelegt: en ligt rondom in een' ruimen vyver. Het heeft, van binnē, een open *plein*, met eene overdekte *Gallerie* omringt. En behalven een groot *voorplein*, tusschen een muur besloten, uit welk men tot het Hofgebouw opgaat; is 't omgeven, van fraaje Tuinen, een Wildbaan, Vogelgaarde, Oranjerie en zeer aangename Wandeldreven.

In die zelve nabuurschap, ziet men eenige overblyfzelen der *Stambuizen* van het oud Adelyk geslachte van WOERD. Deze zyn 'er twe, naby elkander gelegen: waarvan het één, de HOOGE — en het ander, de LAAGE WOERD, genoemd word.

's GRAVEZANDE ligt westwaard, van *Naaldwyk*, en nader by de Zee. Het was eertyds eene bemuurde Stad: maar is nu, een groot en aanzienlyk Vlek. Voor en aleer Grave *Willem II*, die te gelyk Roomsch Koning was, het *Hof te 's Hage* begon te stichten, en dus voor den jare 1250, was 's GRAVEZANDE de bestendige *Zetel* der Graven van *Holland* geweest: van waar het den naam 's *Gravezande* ontfangen, en dus lang behouden heeft. De namen van *Hoflaan* en *Hofland*, die noch in wezen zyn, strekken daarvan tot een getuigenisse. Het *oud Slot*, meend men, gestaan te hebben,

ben, ter plaatze, waar nu het Predikants huis gevonden word: dan, dit is, in voorige oorlogen, geheel verwoest. Ook, had die plaats weleer, door eene bevaarbare *Haven*, gemeenschap, met den mond der *Maas*: die echter, door de bedyking van verscheidene tusschen beiden gelegen *Polders*, is weggeraakt. Dit *Vlek* is allerwege omgeven, met fraaje *Lusthuizen*; waarop, derzelver eigenaars, in den *Zomer* tyd, hun verblyf hebben. De *Kerk* van 's *Gravezande* is een groot en luchtig gebouw: pronkende met een toren, die de hoogste geschat word, onder alle de *Kerkstorens* der *Dorpen* van geheel *Holland*: welks spits van enkele gebakken *Steenen* opgemetzel is. Daardoor is dezelve, als hy uit *Zee*, met den toren der *Nieuwe Kerk* te *Delft*, in ééne rechte lyn gezien word, den *Zeelieden*, tot een *tzyn*, om den mond der *Maas* te vinden. De *Hooge Heerlykheid*, die in het *partagie* — verdrag des jaars 1732, den *Koning* van *Pruissen* was aanbedeeld, is, in 1754, door aankoop, der *Domeinen* van *Zyne Doorl. Hoogheid*, den *Heere PRINSE* van *ORANJE*, ingelyft. De oude *Nederlandsche Gedenkschriften* gewagen, van een' *Scheepsfryd*, op de *Maas*, in de nabuurschap van 's *Gravezande* voorgevallen, in den oorlog; dien *Graaf Willem V.*, zyne eige *Moeder Vrouwe Margaretba van Beyeren*, aandeed; waarin de laatste de neerlaag kreeg, en genoodzaakt was, naar *Engeland* te vluchten. Westwaard van 's *Gravezande*, daar de *Duinen* een eindwegs afgespoeld en weggeraakt zyn, is een *stevige Dyk* aangelegt, die de *Zanddyk* word genoemd, en met groote kosten moet onderhouden worden.

Tusschen 's *Gravezande* en 's *Gravenhage*, liggen de drie *Dorpen* *MONSTER*, *TER HEIDE* en *LOOSDUINEN*, die beneven de *Buurtschap* *POELDYK*, samen uitmaken, eene *HOOGHE HEERLYKHEID*; welke, uit de nalatenfchap van *Koning WILLEM III.*, in 1732, by de bekende *partagie*, den *Vorstelyken Hutze* van *ORANJE*, is aanbedeeld. Deze *Heerlykheid* is thans onder geen en algemeenen naam bekend: dan, niet ten onrecht, houd men 't daarvoor, datze eertyds de *Heerlykheid* *POLANEN* genoemd geweest zy.

Het *Ridderlyk Stambuis*, *POLANEN*, ligt ook genoegzaam in het midden dezer *Heerlykheid*, ter rechterzyde van den weg, tusschen *Monster* en *Loosduinen*; dan, is heden niet meer, dan een gemeene *Boerenwooning*; hoewel den titel en 't recht van eene *Hooge Heerlykheid* noch behoudende. Het moet, voorheen, een groot en prachtig *Slot* geweest zyn:

zyn: want, 't was de wooninge der oude Heeren van *Polanen*; die onder de rykste en aanzienlykste der *Edelen* van Holland altyd gerekend zyn; en die, by den aanvang der binnenlandsche oorlogen, tusschen de *Hoekschen* en *Kabeljauwschen*, in het midden der XIVde Eeuw, de voornaamsten der eerstgenoemde party geweest zyn; die *Margaretha van Beyeren*, tegen haaren Zoon *Willem*, waren toegedaan: gedurende welke onlusten in 1358, dit *Slot* POLANEN, beneven wel 17 andere Sloten der *Hoeksche Edelen*, door de *Kabeljauwschen*, tot aan den grond is vernield geworden. De verwoesting van dit *Slot*, gelyk mede van het *Slot* BINKHORST, word in het byzonder, op rekening der *Delfdenaaren* gesteld. De Bezitters van dit Stadhuis POLANEN zyn, daardoor, des te meer aanmerkenswaardig, dat de eenige Dochter van *Jan van Polanen*, (met wien dit geslachte, naar het Manlyk oir, is uitgestorven,) JOHANNA genoemd, in den jare 1404, aan Graaf *Engelbert van Nassau*, dies tyds, Stadhouder van *Brabant*, uitgehuwelykt, alle de *Heerlykbeden* van haar *geslachte*, aan het *Huis* van NASSAU overbracht: daaronder, ook de *Baronie van Breda*: de Heerlykheid *Geertruidenberg* enz.

MONSTER is het eerste Dorp dezer Heerlykheid, liggende naby de Zeeduin: zynde, met aangename Buitenplaatzen omringt.

TER HEIDE *, het tweede Dorp dezer Heerlykheid, ligt rakende, aan de *Noordzee*. Dit Dorp was eertyds merkelyk groter: dan is, van tyd tot tyd, zeer verminderd, door het geweld der Zeebaaren: welke ook veroorzaakt hebben, dat binnen den omtrek van eene Eeuw, de *Kerk* van dit Dorp tot driemaal verplaatst, en meer landwaard in, is gesticht: geworden: dewyl, de voorige telkens waren weggespoeld. In het gezicht van dit Dorp, immers, niet meer dan vier Zee mylen van den Strand, is, den 10 *Augustus* 1653, die merkwaardige *Zee slag* voorgevallen, tusschen de Engelsche en Nederlandsche vlooten; waar in de wakkere Zeeheld, *Maarten Pietersz. Tromp*, door een musketschoot in de slinkerborst, het leven verloor.

Van LOOSDUINEN, het derde Dorp dezer Heerlykheid bezit

* Dit Dorp TER HEIDE heeft men wel te onderscheiden, van een ander Dorp van dien zelve naam, in de *Baronie van Breda*.

zit het Huis van ORANJE, alleen de *Helst*; naamlyk, het *westelykdeel*: terwyl het *oostelykdeel*, dat nader by 's *Hage* ligt, tot het HAGER AMBACHT behoord: gelyk hiervoor, *bladz.* 423, is aangemerkt. Daarom, voerd zyne DOORL. HOOGHEID, onder deszelfs titelen, dien van VRYHEER VAN HALF-LOOSDUINEN. Op den grond dezer Vrye Heerlykheid, staat de *Kerk* van dit Dorp: welke het eenig overblyfzel is der van ouds vermaarde Adelyke Vrouwen ABTDY VAN LOOSDUINEN; welker stichting, in 1224, aan Graaf *Floris IV*, en Deszelfs Huisvrouw *Machteld*, de Dochter van *Hendrik*, Hertog van *Brabant*, word toegegeschreven; welke laatste, na haar Mans dood, in den jare 1267, in deze *Abdy* gestorven, en in de Kerk begraven is. Wat deze *Kerk*, in de voorige bygeloovige tyden, veel meer vermaard gemaakt had, betrof de *Dochter* des gemelden Graaf *Floris IV*, MARGARETHA genoemd, en getrouwd met *Herman* Graaf van HENNENBERG: van welke, men verhaald: dat zy, in het 42ste jaar haars ouderdoms, in den jare 1276, op goeden Vrydag, zou bevallen zyn, van 365 Kinderen, te gelyk; welke door *Guido*, *Vikaris* des Bisschops van *Utrecht*, in deze Kerk gedoopt, en die ook, kort daarna, alle te gelyk, beneven de Moeder, gestorven en in deze Kerk ter aarde besteld zouden zyn. De omstandigheden van dit verdichtzel zyn, noch heden, op een *Bord*, dat aldaar aan den wand hangt, beiden in 't *Latyn* en *Duits*, te lezen: gelyk ook aldaar, bewaard worden, de twe koperen *Bekkens*; in welker één, de *Jongjes* — en in het ander, de *Meisjes*, de eerste alle, met den naam *Jan*, en de laatste, met den naam *Elizabeth*, gezegt worden gedoopt te zyn. Zie, daarvan *S. van Leeuwen*, *Oud Batavie bladz.* 1314—1316, en *Hadr. Junii Batav. Hist. pag.* 570—573. welke laatstgenoemde Schryver, aan dit verhaal, veel geloof geeft. Van dit Dorp loopt, naar 's *Hage*, een *Straatweg*, en langs denzelven, een *Trekvaart*; door welke men dagelyks, de *Tuin* — en *Boomvruchten*, welke in en by dit Dorp geteeld worden, met Schuiten derwaard brengt.

POELDYK, onder die zelve Heerlykheid mede behoorende, is geen *Kerkdorp*, maar eene tamelyk groote *Buurtschap*; in welke eene *Roomsche Kerk* staat; die de ruimste is, welke, in geheel *Delfland*, word aangetroffen.

WATERINGE is een fraai Dorp en Ambachts Heerlykheid, omtrent anderhalf uur gaans, zuidwaard van 's *Hage*, aan een vliet, by *Ryswyk* met de *Delfsche vliet* zich vereeni-

gende; die ook de *Watering* word genoemd, en die, waarschijnlijk, dezen naam aan het Dorp mededeeld. Dewyl, zuidwaard van dit Dorp, veel *Veengrond* word aangetroffen; heeft men, in 1746, begonnen, aldaar *Turf* te graven. Ten zuidwesten van dit Dorp, staat het Hof te *Wateringe*: 't welk, in vroegere tyden verstrekte, tot eene woning voor de *Heeren van Wateringe*; die, onder de Oude *Hollandfche Edelen* zeer beroemd geweest zyn. Van dit geslachte, was die *Gerrit van Wateringe*; die een der Hoofden der *Kabelfauwfche Faktie* was; en niet te min, door Graaf *Willem V*, in 1358, in zyn eigen Hof, met eigen hand gedood werd. By uitsterving van het geslachte der *Heeren van Wateringe* in 1387, geraakte deze *Heerlykheid*, door aanhuwelyking, aan het Huis van *Naaldwyk*: en is dus, met *Naaldwyk* zelve, door koopverdrag, in 1612, tot het Vorstlyk Huis van ORANJE, overgegaan. Door de deeling der natatenschap van Koning *Willem III*, in 1732, was die *Heerlykheid* aan den Koning van *Pruiffen* toegewezen: dan, in 1754, is zy, door Haare Koninglyke Hoogheid, de *Prinseffe Douariere van ORANJE*, van den tegenwoordigen Koning van *Pruiffen*, ingekocht, en aan de overige *Domeinen* van dit *Vorstelyk Huis*, toegevoegt. Het Hof te *Wateringe* is thans, van de Ambachts *Heerlykheid*, afgescheiden: en behoord, aan eenen byzonderen Eigenaar.

Ryswyk, by den *Haag*, met recht dus toegenoomd, ter onderscheiding, van twee andere Dorpen van dien zelve naam, in deze *Nederlanden* *, ligt naby de plaats, daar de *Haagsche* — zich afscheid, van de *Delftsche* en *Leidsche* Trekvaarten. Van hier, naar 's *Hage*, loopt, ter lengte van een half uur gaans, een *Steenweg*, ter wederzyde met Boomen beplant; die de *Ryswyksche weg* genoemd, en veel betreden en bereden word. Dit *Ryswyk* is een der fraaiste Dorpen, in geheel *Holland*, en van eene alleraangenaamste gelegenheid. Daarby, is dit Dorp door geheel *Europa* vermaard, ter oorzaak van den aldaar gesloten VREDE, in den jare 1697, tusschen *Spanje*, *Frankryk*, *Groot-Brittanje*, 't

Duit-

* Het één dazer Dorpen, *Ryswyk*, ligt binnen deze zelve *Provincie*, in het Land van *Altena*, aan de *Maas*: en het ander, in *Gelderland*, aan de rivier den *Rbyn*, tegen over *Wyk Duursede*.

Duitsche Ryk en de *Vereenigde Nederlanden*. Eigenlyk, werden de byeenkomsten gehouden, op het Huis te *Ryswyk*; terwyl de *Afgezanten* uit 's *Hage* dagelyks zich derwaard begaven. Dit *Huis*, dat een zeer prachtig aanzien heeft, is, door Prins FREDERIK HENDRIK van ORANJE, aangelegt, in den jare 1634: en vermits de Hertog *Wolfgang Willem van Palts Neuburg*, dies tyds in 's *Hage* zynde, den eersten Steen aan het zelve gelegd had; is 't daarom, hem ter eere, het Huis NEUBURG of *Nieuwbург*, genoemd. Het behoord nu, aan zyne *Doort. Hoogheid*, Neêrlands EERSTADHOUDER. Doch, het *Dorp* zelve is als twe-Heerlig aante merken: want, ten aanzien der *Hooge Heerlykheid*, staat het onder den Magistraat der Stad *Delft*; die dezelve in pandschap bezit: weshalve de *Hoofdschout*, dezer Stad, doorgaans, te gelyk *Baljuw van Ryswyk* is: terwyl de *Ambachts Heerlykheid*, daarvan in 1688, door de Regeering van 's *Hage*, is aangekocht: gelyk wy hiervoor reeds hebben aangemerkt.

Behalven het Huis te *Ryswyk*, liggen in den omtrek van dit *Dorp* meer andere *Lusthuizen*: daar onder, ook sommige *Adelyke Hoffleden* zyn geweest: als het *Huis* de *BURON*; waarvan, het oud Adelyk geslachte der *van der Burchen* te *Delft* zyn naam ontleend: 't Huis te *WERVE*, thans behorende aan den Heer Mr. *Paulus Abraham Gilles*, Heer van *Waveren*, *Waverveen*, *Botshol* en *Ruigewilnisse*, Raad en Thesaurier Generaal der Vereenigde Nederlanden: 't Huis te *BLOOTE*, of *BLOOTENBURG*: de Huizen te *HOORN*: *GRUIS-BEEK*: *OTTOBURG*: *WITZENBURG*: *KRAJENBURG*: *SION*: een gewezen Klooster van *Reguliere Kanoniken*; door den Rotterdammer *Erasmus*, die een lid van dit *Kapittel* was, aante merkenwaardig; enz.

NOORDDORP ligt een uur gaans, ten noord oosten van *Delft*, genoegzaam allerwege te midden der *Veenen*: in welker bearbeiding, de voornaamste handteeringe der Ingezetenen bestaat. Deszelfs *Kerk* is, door den *Ambachtsheer*, den Heer Mr. *D. Bakker*, in 1763, met een orgel verciend.

PYNAKER of *Pynakker* is een ander *Dorp*, ten zuidoosten van *Noorddorp*, en rechtstreeks ten oosten van *Delft*, een groot uur gaans van daar gelegen; hebbende, ten noorden en oosten, ook veele *Veenen*. De *Kerk* staat een weinig van het *Dorp* afgezonderd. De *Schout* en *Gerechte* dezer plaats zyn zelve, bezitters dezer *Ambachts Heerlykheid*;

welke zy uit de Graaflykheids Domeinen, voor 11500 gulden, hebben aangekocht.

BERKEL is een fraai en volkryk Dorp; welks Inwooneren desgelyks, ten meesten deele, van de nabygelegen *Veenen* bestaan. Onder het zelve, behoord mede RODENRYS, (*Roo-rys*), eene *Ambachts Heerlykheid*, uitmakende: hoewel, dit laatste geen *Kerkdorp* is: hebbende ook eene *Hofftede* van dien zelve naam, aan het water de *Schie*, gelegen. In BERKEL is eene *Remonstrantsche Gemeente*; die ook eene Kerk en Predikant heeft. De *Gereformeerde Kerk*, (die met een fraaje *Graftombe* van den Ambachtsheer versierd is,) is nieuw; zynde gesticht, in 1732. Deze *Ambachts Heerlykheid*, die weleer behoord heeft, aan het geslachte van *Oldenbarneveld*, word thans bezeten, by den Heer Mr. *Herman van Hees*, Raadsheer in den Hove van *Holland*, *Zeeland* en *Westvriesland*, die ook bezitter is van den nabygelegen TEMPEL; eene *Hooge Heerlykheid*, en weleer eene *Hollandsche Riddermatige Hofftede*, by *Berkel* gelegen.

OVERSCHIE word, door de wandeling, *Ouwerschie*, genoemd: dan, de eerste uitsprake schynt 't best met de gelegenheid van dit Dorp over een te stemmen: dewyl 't voor 't meerderedeel, aan de *overzyde* van 't water de *Schie* ligt, ter plaatze, daar de Trekvaarten naar *Rotterdam* en naar *Delfshaven* zich van een afscheiden. Het is een groot en aanzienlyk Dorp. En, dewyl al wat tusschen *Delft* en *Rotterdam*, zo te water, als te land, dagelyks heen en weér reist, door het zelve passeerd; geeft dit aan die plaats eene byzondere levendigheid. Door dit zelve water de *Schie*, word het Dorp, ten aanzien der *Ambachts Heerlykheid*, in tweeën gedeeld: want, al wat, ten noorden dier Trekvaart ligt, behoord, aan de Stad *Delft*; en ten zuiden, aan de Stad *Rotterdam*.

KETEL, of, *de Ketel*, is mede een fraai Dorp ten noordoosten van *Schiedam*, aan eene byzondere Trekvaart, die uit de *Schie* naar de *Maas* loopt, en de *Poldervaart* genoemd word.

Aan die zelve Trekvaart, meer zuidwaard, en naby *Schiedam*, ziet men het fraai Huis, SPIERINGSHOEVE; weleer eene Riddermatige Hofftede: naar welk een oud Adelyk geslachte van *Holland* den titel voerde.

DE GEREFORMEERDE GEMEENTEN VAN *Delfland*, met derzel-

zelve PREDIKANTEN, behooren, ten deele, tot de *Klassis* van DELFT en DELFLAND, en ten deele, tot de *Klassis* van 's HAGE.

Ooftwaard van *Delfland*, ontmoet men, het Baljuwschap SCHIELAND: het welk, buiten allen twyfel, zyn' naam ontleend heeft, van de *Schie*-stroom; hoewel, dezelve niet te midden door deszelfs bodem loopt, maar, alleen voor een gedeelte, raakt aan deszelfs westelyke grenzen, en het aldaar van *Delfland* afscheid.

Aan de oostzyde, word dit land bepaald, door de *Gouwe*, en den *IJssel*: en ten züiden door de *Maas*. Van binnen, word het bespoeld, door de *Rotte*; die eerst de *Oude Lede*, daarna, het *Nieuwe Diep* genoemd word, en door *Rotterdam* in de *Maas* vloed.

In deze landstreek, die ruim 12 — of 13 uren gaans in haaren omtrek heeft, ziet men alerwege genoegzaam niet anders dan *Veenlanden*; welker grond, men aan veele plaatzen, reeds zo diep heeft uitgegraven en uitgebaggerd, dat dezelve, daardoor, in groote *waterplassen* veranderd is, uit welke al het overtollig water, door eene menigte van *Molens*, ten deele in de *Rotte*, ten deele in de *Maas* en *Gouwe*, moet worden afgevoerd. Hoewel ook sommige Polders, daarna weêr droog gemalen, nu, tot bekwaam *Wei* — en *Hooiland*, gemaakt zyn.

Het BALJUWSCHAP over deze Landstreek, beneven het DYKGRAAFSCHAP, is in den jare 1576, door de Stad *Rotterdam* aangekocht; die ook in het bezit is, der meeste daarin liggende *Amachts Heerlykheden*. Daarom word tot Baljuw

en *Dykgraaf* altyd aangesteld, een der leden uit de Regeering der gemelde Stad: zynde die beiden aanzienlyke Ampten thans vereenigt, in der Wel Ed. Gestr. Heer Mr. ADR. REEFMAKER. Hy spand de *Vierschaar*, met zes *Schepenen* en zes *Welgeborene Mannen*; die hunne byeenkomsten houden, in een der vertrekken van het *Stadhuis* te *Rotterdam*.

Onder de DORPEN van dit Baljuwschap is, eene *Hooge Heerlykheid*: naamlyk *BLEISWYK*: een groot Dorp, twe uren gaans noordwaard van *Rotterdam*; aan welke Stad, deze *Hooge Heerlykheid* (die langen tyd, van het geslachte van *Bleiswyk* te *Delft*, bezeten geweest is,) thans behoord. 'Er is, behalven de *Gereformeerde* — ook eene *Remonstrantsche Gemeente*; die talryk is, en door een' Predikant bediend word. Van het Slot *KRAANENBURG*, eertyds eene Riddermatige Hofstede, naby dit Dorp gelegen, aan de *Rotte*, is thans niets meer te zien.

Aan de Stad *Rotterdam*, behooren ook zes *Ambachts Heerlykbeden* van *Schieeland*; die bestierd worden, elk door een byzonderen Ambachtsheer; zynde een lid uit de Vroedschap der gemelde Stad, zo veel als *Sterf Heer*: naamlyk:

KRALINGEN, naaft by de Stad gelegen. By dit Dorp, lag weleer 't Slot *Kralingen*; het Stamhuis der oude Heeren van *Kralingen*: 't welk daarna het Slot *HONINGEN* genoemd — en beneven het *Huis* te *KROOSWYK*, weggeraakt is. Aldaar bevind zich eene *Roomsche Kerk* der zogenoemde *Jansenisten*. Men ziet by dit Dorp, ook noch eenige overblyfselen eener *Kapelle*; die by de Roomschen in veel waarde gehouden word.

Desgelyks, behoord, als een *Ambachts Heerlykheid*, aan de Stad *Rotterdam*, dat gedeelte van het Dorp *OVERSCHIE*, 't welk zuidwaard van de *Schie* ligt: waarvan het ander gedeelte, aan de Stad *Delft*, onderhoorig is.

In het Ambacht van dit Dorp, ziet men het *Huis* *STARRENBURG*: het *Stamhuis* van een' tak van het oud Adelyk geslachte van *Wassenaar*; daarom *Wassenaar van Starrenburg* toegenoomd. *Hadr. Junius* wil, (*Hist. Batav. pag. 523.*) den naam van dit Slot hebben afgeleid: 't zy, van de

de *Sterren*, met welke dit Huis (aan den voorgevel) be-
schilderd was: 't zy, van deszelfs torens, die, als een *Zes-
boek* in opzicht tot elkander geplaatst, een *gedaante* ver-
toonden, die niet ongelyk is aan die men doorgaans, in
de Schilderkonst, aan de *Sterren* geeft.

Ook lag daar omtrent het *Huis* te SPANGER of SPANCE:
het welk daarna verwoest is.

HILLONSBURG en BERGSCHENHOEK, beiden westwaard van
de rivier de *Rotte*, behoren mede, aan *Rotterdam*.

Desgelyks MOER KAPELLE, het uiterste Dorp van dit Bal-
juwschap, aan de grenzen van *Rbynland*: 't welk zyn naam
ontfangen heeft, van de naby gelegen *Moeren*; waardoor
men, in *Holland*, de *Veengronden* verstaat.

MOORDRECHT is een der beste Dorpen van *Schieland*, aan den
Yssel, omtrent een uur van *Gouda* (en recht tegen over het
Dorp *Gouderak* in de *Krimperwaard*) gelegen. Kortheidshal-
ve word het, gemeenlyk, MOORD en de Inwooneren, zeer
onwelveogzaam, MOORDENAARS genoemd. De oude naam
van dit Dorp was, MOERDRECHT; en waarschynlyk, her-
komstig (gelyk zo eeven, van *Moer-Kapelle*, is aange-
merkt,) van de *Moeren*, dat is, *Veengronden*, die daarby
in menigte zyn; waar uit zeer goede *Turf* gebaggerd word.
Men vind daar ook veele *Steenbakkeryen*. De doortocht
der Rytuigen, dagelyks tusschen *Rotterdam* en *Gouda*, en
de verby vaart der groote Schepen, die uit *Holland* op *Zee-
land*, *Brabant* en *Vlaanderen*, handel dryven, verschaffen
aan dit Dorp, geen kleine levendigheid. De *Remonstran-
ten* en *Roomsgesinden* hebben aldaar, elk eene *Kerk*. De
Stad *Rotterdam* bezit mede deze *Ambachts Heerlykheid*.

Twe Dorpen in dit Baljuwschap behooren als Ambachts
Heerlykheden, aan de Stad *Gouda*: naamlyk, KAPELLE en
NIEUWERKERK. Zy liggen het eerste, rakende aan den oe-
ver — en het ander, niet verre van den *Yssel*: en worden
daarom beiden, op den *Yssel*, of (beter gezegt,) aan den
Yssel, toegenoemd. En, die omschryvinge is des te nood-
zakelyker, om ze te onderscheiden, van veele andere Dor-
pen, welke dien zelve naam dragen: voornamlyk in op-
zichte tot *Kapelle*; 't welk men, zonder dit, ligtelyk zou
verwarren, met het nabygelegen MOER-KAPELLE.

Te KAPELLE aan den *Yssel*, een weinig zuidwestwaard van
het Dorp zelve, staat het SLOT van *Kapelle*: het welk 't rechte
heeft van eene *Hals-Heerlykheid*.

ZEVENHUIZEN, is een taamlyk groot en welvaarend Dorp, ten oosten der rivier de *Rotte*, drie uren gaans van *Rotterdam*; en van die zyde alleen genaakbaar, langs een weg, tusschen groote uitgeveende waterplassen. Aan de noordzyde, alleen, is een *Polder* droog gemaakt, en tot bekwaame *Weilanden* vervaardigt. De Heer *Hendrik van Oudbeusden* is bezitter dezer *Ambachts Heerlykheid*. Aldaar is mede eene groote Gemeente der *Remonstranten*; die eene byzondere Kerk hebben.

By dit Dorp staat het Huis ten DUIN, gemeenlyk het Hof genoemd. Dit is thans niet meer dan een *Boerenwooning*; maar was weleer een treflyk *Slot*, en *Riddermatige Hofstede*; van welke het Oud Adelyk geslachte der Heeren *van der Duin* zyn naam ontleend; aan 't welk het ook in eigendom behoord.

De *Predikanten* van dit Distrikt behooren tot de *Klassis* van SCHIELAND.

Het grootste onder alle de *Baljuwschappen* in het Zuider-kwartier van *Holland*, is RHYNLAND: zich strekkende, van de Provincie UTRECHT westwaard, ter lengte van tusschen zes en zeeven uren gaans, tot aan de *Noordzee*. Ten oosten, grensd het aan het *Waterschap* van WOERDEN: ten zuiden, aan DELFLAND en SCHIELAND: en ten noorden, aan AMSTELLAND en KENNEMERLAND.

Dit Baljuwschap draagt den naam, van de *Rivier*, die te midden daar door 't zelve loopt: naamlyk, den RHYN; aldaar ook de *Oude Rbyn* genoemd. Deze plagt weleer, met haaren vollen stroom, daardoor te vloeyen en zich te ontlasten, by *Katwyk*. Dan, ingevolge de oude *Neêrlandsche Gedenkschriften*, zou, in den jare 860, dees' oude natuurlyk *mond* des *Rhyns*, door een Zeevloed, die geheel *Holland* overstroomde, toegestopt, en deszelfs stroom zo zeer verlegt zyn, dat genoegzaam al zyn water, na dien tyd

tyd, by *Wyk Duurstede*, door de *Lek*, (welke voorheen, niet meer dan een klein gegraven Binnenwater was, dienende, om eenige gemeenschap, tusschen den *Rhyn* en *Maas*, te onderhouden,) naar de *Maas*, tusschen *Dort* en *Rotterdam*, is afgeleid. *Vid. Hadr. Junii Batav. Hist. pag. 107—111.* Daar door, heeft dees *Oude Rhyn* (behalven wat, by *Wyk Duurstede*, door een *Sluis* onder den *Dyk*, door den zogenoemden *Krommen Rhyn*, naar *Utrecht* loopt en wat, by *Vreeswyk*, uit de *Lek* derwaard komt) geen ander water, dan wat, uit de *Binnenlanden*, en inzonderheid, uit de *Veenlanden*, en de daar in door het *Turf-baggeren* gemaakte *waterplassen*, in deze Rivier word uitgelooft. Zy heeft nu haare uitwatering, in de *Haarlemmer Meir*, en van daar verder, door de *Spaarne*, by *Spaarendam*, in het *Ye*. Dewyl, echter, deze uitwatering by *Spaarendam*, zo door den grooten aanwas van het water in *Rhynland*, als, door het verhogen van het water van het *Ye*, binnen den omtrek van twe of drie eeuwen, langs hoe meer bezwaarlyk word; is men, reeds voorlang, bedacht geweest, om het *Rhynwater*, by het Dorp *Katwyk*, rechtstreeks in de *Noordzee* te doen ontlasten. Zelfs in de jaren 1571 en 1572, heeft men dit ontwerp dadelyk ter proef gesteld, door een *Kanaal*, van *Katwyk* aan den *Rhyn* naar *Katwyk* aan *Zee* gegraven; het welk geopend zynde, dit water met een groot geweld uit den *Rhyn*, in de *Noordzee*, dreef. Doch, dit *Kanaal* is, daarna, (zo 't schynt,) door stormwinden, die het zand en slib tegen den strand opstuuwden, weder toegestopt, en dus onbruik-

bruikbaar geworden. Ook is deze gemelde *doorgravinge*, waarvan de voetstappen noch heden te zien zyn, daarna, met den naam van het *Mallegat*, bekend gebleven: ongetwyfeld, daar aan toegelegt door lieden, welke deze *uitwatering*, als onnut en dwaaslyk verzonnen hebben aangezien. In volgende jaren, is dit — of een voortgelyk *ontwerp*, by Dykgrave en Heemraden wel eens weder in overweeging genomen, en zyn zelfs, van tyd tot tyd, de pylingen en waterpaffen, ten dezen einde hervat; doch zonder dat, tot heden, iets daarvan geworden is. Zie daarvan een breedvoerig nariicht, in de *Beschryving van Holland*, by J. S. Tirion VI. Deel bladz. 168—186. Met dit *ontwerp*, is mede verknocht, een ander, betreffende het droog maken van de *Haarlemmer Meir*; die jaarlyks, verscheidene omliggende landen inzwelgende, daardoor grooter word: waardoor, veelerlei gedachten, voor en tegen, federt eenige jaren, waereldkundig gemaakt zyn; die men in het aangehaald Werk insgelyks beknoptelyk, by elkander aantreft.

De *Grondgesteldheid* dezer Lanstreeke is, daar in, onderling van elkander verschillende: dat het *oostelyk deel* doorgaans *laag* en *waterachtig* is, en best bekwaam, om *Turf* uit te leveren: dan, al wat ten *westen*, nader aan de Zee ligt, *hooger* opreift, en daardoor beter geschikt, tot *Wei* — en *Bouwland*.

Betreffende het *Hoog Rechtsgebied*: dit staat, in de *Dorpen*, die daar aan onmidlyk onderhoorig zyn, by den BALJUW en XIII WELGEBOORENE MANNEN: die hunne vergaderingen houden, op het *Stadhuis te Leiden*. De jegen-
woor-

woordige Hoog Baljuw, en te gelyk Opper Dykgraaf, is de Hoog Edele Heer FREDERIK HENDRIK, Baron van WASSENAAR, Heer der beiden Katwyken enz. enz.

Aan deze Hooge Vierschaar zyn verscheidene Dorpen onderhoorig; alle *Ambachts Heerlykheden*. Doch, van deze, heeft men te onderscheiden, eenige *byzondere Baljuwschappen*, die wel op den Rhylandischen bodem liggen; maar haare byzondere Hooge *Jurisdicctie* hebben: en eindelyk, ook sommige Hooge — of *Hals Heerlykheden*, in die zelve Landstreek.

In het KERKELYKE, zyn alle de Gemeenten, met derzelver *Predikanten*, tot twee Klassen verdeeld: waar van de eene de Klassen van LEIDEN en NEDER RHYNLAND, en de andere van WOERDEN en OVER RHYNLAND word genoemd.

Met de Dorpen van het eigenlyk Baljuwschap beginnende, komt eerst voor:

LEIDERDORP: aan den rechter oever des Rhyms, een half uur gaans oostwaard van Leiden: een vernakelyk en zeer welvaarend Dorp; rykelyk voorzien van fraaje *Buitenplaatsen*, langs de beiden oevers der gemelde Rivier.

Eertyds, vond men daar ook, enige *Adelyke Stamhuizen*; van welke, sommige noch in wezen, en andere vervallen zyn: als, ZYL Hof, of 't Huis te Zyl; aan 't water de Zyl, 't welk naby Leiden, uit den Rbyn, naar de *Leidsche* — en *Haarlemmer Meir* loopt: 't Huis te DOES of *ter Doos*, ook DOESBURG en DOES HOF, genoemd; liggende, aan het water, de *Doos*, 't welk uit den Rbyn, naar de *Brassener Meir* loopt; naar het welk, het oud Adelyk geslachte van der *Does* zynen naam draagt; 't Huis TER MY: 't Huis BEERENBURG enz.

De *Ambachts Heerlykheid* van LEIDERDORP is reeds in 1582, door de Stad Leiden aan zich gekocht, uit den Huize van *Wassenaar*.

Die zelve Stad bezit mede de *Heerlykheden* van twee andere

dere *Dorpen*, in haare nabuurschap gelegen: naamlyk, van ZOETERWOUDE en van OESTGEEST: weshalven, de Magistraat dier Stad, op de *Predikants beroeping*e, in de drie gemelde Dorpen veel invloed heeft.

ZOETERWOUDE, (kortheidshalve, *Zoeterwouw*,) is in den jare 1610, door die Stad gekocht, van 't Geslachte van *Merode*. Het ligt rechtstreeks zuidwaard, van *Leiden* ter afstand van twe en drie kwart van een uur gaans van daar. Deze afstand, en wel bepaaldelyk, tusschen de torens van 't Stadhuis te *Leiden* en van de Kerk te *Zoeterwoude*, is in den jare 1622, naukeurig gemeten door den Professor *Snellius*; als Hy ondernam, de grootte des omtreks van den geheelen *Aardkloot*, wiskonstig te berekenen: en werd bevonden, 1097 *Rbyn. Roeden* *, 1 voet en $\frac{7}{8}$ van een Duim †: 't welk eenige jaren later, door den Heer Professor *Musschenbroek*, overgezien en verbeterd is. De Kerk van dit Dorp heeft weleer behoord aan de Geestlyke Ridderorder van *S. Jan*; welker Ridders aldaar eene *Kommanderie* gehad hebben. In den omtrek van dit Dorp, zyn voortreflyke *Weilanden*: weshalven, doorgaans gemeend word, dat de *booter*, door die van *Zoeterwouw* gemaakt, de beste soort der zo zeer bekende *Leidsche booter* zy.

In den omtrek van *Zoeterwoude*, en onder deszelfs *Amacht*, lagen eertyds verscheidene *Adelyke Huizen*, die aan derzelver bezitteren, hunnen *Geslachtsnaam* hebben toegelegt: als *ROODENBURG* of *ROOMBURG*; dat gehouden word, voor

* In 't voorbygaan; zy hier aangemerkt: dat die *Rbynlandsche Roeden, Voeten en Duimen*, welke in de berekening der afstanden der plaatzen, by de *Wiskundigen*, zo zeer gebruykelyk zyn, naar deze Landstreek, waar zy eerst in gebruik gebracht zyn, haaren *naam* ontfangen hebben. Zy worden des te meer, alle andere maaten voorgetrokken: dewyl die *Rbynlandsche* — met den *Ouden Romeinschen Voet*, in hoegrootheid, gelyk staat: zo als de gemelde *Snellius* heeft aangewezen: *Eratoſth. Batav. Lib. II. Cap. 12.*

† Den weg; door dezen vermaarden Wiskonſtienaar daartoe ingeslagen, vind men nauwkeurig beschreven, door den Heer Professor *Lulofs*, in zyne *Natuur* — en *Wiskund. Beschouw. des Aardkloots*, bladz. 69—71.

voor eene *Oude Burgt*, door de *Rometnen* gesticht, 't welk noch in wezen is: 't *Huis* te ZWIETEN: 't *Huis* KROONSTEIN; welke beiden noch van veel aanzien zyn, en werkelijk bewoond worden: de Huizen RHYNEGOM, KOEBEL, MEERBURG, BOSHUZEN enz.

OESTGEEST, het derde Dorp der Stad *Leiden*, is geene Ambachts — maar eene *Hooge Heerlykheid*; door die Stad gekocht, uit den Huize *de Ligne*, in 1616. Het ligt een klein uur gaans, noord ten westen van daar, tusschen *Katwyk* en *Warmond*. De *Kerk* van dit Dorp word gehouden, voor eene der oudste, die in geheel Neerland word aange troffen. Zy was toegeweid, aan den *H. Willebrord*; die geacht word, een der eerste verkondigers van 't Euangelie, in deze gewesten geweest te zyn. Geduurende het beleg van *Leiden*, in 1572 en 1573, was zy door de *Spaanschen* afgebrand geweest: dan, is daarna weder hersteld. Een lot, dat zeer gemeen was aan de Kerken der meeste Dorpen, in de nabuurschap dezer Stad.

Tusschen *Oestgeest* en *Leiden*, omtrent ter halver wege, aan de westzyde der Trekvaart, ziet men het *Slot* POELGEEST; de Riddermaatige Hofstede van het geslachte dezes naams; het welk, onder de *Hoeksche Partij*, zeer bekend geweest is. Dit was OUD-POELGEEST; dat men wel moet onderscheiden van een ander POELGEEST, by *Koudekerk* gelegen. Het was, in de troebele tyden der *Hoeksche* en *Kabbelijauwsche*, tot den grond toe vernield: doch is daarna weder hersteld. Dit POELGEEST is, (zo men meend,) noch voor de verwöesting, vernoemd geweest, ALKEMADE: dewyl het daarna, aan het geslachte van *Alkemade*, vervallen was. Het was de Buitenplaats van den waereldvermaarden Professor *Boerhave*.

Niet verre van daar, wat noordelyker, ontmoet men 't *Slot* ABTSPOEL; 't welk de *Abten van Egmond* tot hunne *Lustplaats* plagten te gebruiken. Meer landwaard in, een half uur gaans, ten noordwesten van *Leiden*, ligt het *Slot* ENDEGEEST; waarop de beroemde Wysgeer *Renatus D'Escartes*, (*Cartesius*,) een tyd lang, zyn verblyf gehad heeft; en dat thans bezeten en bewoond word, door Vrouwe *Karolina Frederika*, Gravinne van *Bentheim Steinfurt*, Douariere van *Gronsfeld Diepenbroek*, Vrouwe van *Werkendam*. Meer andere Oude Sloten, die voorheen onder OESTGEEST gestaan hebben, als HAASWYK, PADDINGPOEL en TORENVELD, zyn daarna vervallen.

SAP

SASSENHEIM, (korteidshalve *Sassem*,) ligt noord ten oosten van *Oestgeest*: een fraai en levendig Dorp. Dit Dorp behoorde, eertyds aan het daarby gelegen Slot, TEILINGEN. En vermits een der Heeren van *Teilingen* medeplichtig was geweest, aan den moord van Graaf *Floris V*, in den jare 1296; werden, beiden 't *Slot* en 't Dorp *Sassenheim*, aan de *Graaflykheid* verbeurd verklaard: na welken tyd, het Slot TEILINGEN een *Jachthuis* der Graven van *Holland* is geworden. Ter dezer oorzake, behoord dit Dorp SASSENHEIM, als een Ambachts Heerlykheid, noch heden, aan de Heeren *Staatcn van Holland en Westvriesland*; die de bestiering derzelver overlaten aan den Lieutenant Houtvester van *Holland* in der tyd; welke nu is, de Hoog Ed. Heer *Willem, Graaf van Bentink*, Heer van *Rhoon* enz. En van daar is afteiden, dat de Lieutenant Houtvester, wien het opzicht over de *Jagt* is toevertrouwd, als *Kastelein van Teilingen*, in die hoedanigheid, 's zomers, op dit *Slot*, of liever, in de daar by aangelegde gebouwen, zyn verblyf heeft, of hebben kan. Het *Slot* zelve is zeer oud en heeft verscheide droevige lotgevallen, van tyd tot tyd, ondergaan. Meest, is het in de Nederlandsche Geschiedenissen vermaard, door *Vrouwe Jakoba van Beieren*, de laatste Gravin van *Holland*, uit het Huis van *Beieren*; die, na afstand gedaan te hebben, van haare Graaffchappen *Holland, Zeeland en Henegouwen*, aan haaren Neef, *Filips I van Bourgouje*, in hoedanigheid, als *Houtvestersesse van Holland*, aldaar gewoond, en, in 1435, haar ongelukkig leven ten einde gebracht heeft.

Zuidwaard van den *Ouden Rbyn*, liggen de volgende Dorpen:

VOORBURG; 't welk men, noch met *Voorschote*, noch met *Voorbour*, (twe andere Dorpen in dit zelve *Rbynland*,) mag verwarren, ligt een klein uur gaans, ten oosten van 's *Hage* en langs de Trekvaart naar *Leiden*, in de lengte uitgestrekt. Een fraai Dorp: hebbende behalven de *Nederduitsche* — ook eene *Fransche Gereformeerde Gemeente*, met een Predikant; die de eenige is, welke in de Hollandfche Dorpen word aangetroffen: als mede eene vermaarde *Fransche Kostschool*. In 1615, is deze Ambachts Heerlykheid, door den Prins de *Ligne*, aan de *Stad Delft* verkocht.

Onder die zelve Ambachts Heerlykheid van *Voorburg*, bevinden zich sommige oude *Adelyke Hofsteden*: als *Brinkhorst*; het Stambuis der Heeren *dezes naams*, die onder de

de *Hochsche* Heeren, geduurende de binnenlandsche onlusten, in de XIV eeuw, zeer bekend geweest zyn; wier *Slot*, staande aan de Haagsche Trekvaart, door die van *Delft*, beneven het Slot *POLANEN*, ten eenemaal is verwoest geworden. Het is echter, daarna weder opgebouwd, en noch in wezen. Desgelyks, het Slot *WERVE*, ter onderscheiding van een ander *Werve*, onder de Heerlykheid *Ryswyk*, OOSTWERVE toegeuoemd: 't welk behoord aan het geslacht *Halewyn van der Werve*, te *Dortrecht*. Het Loo of de *Loo*; 't welk zich zeer gemakkelyk laat onderscheiden, van het Vorstelyk Lustslot, 't *Loo* op de *Veluwe*. Voorts *LEEUWENSTEIN*, aan de *Leidsche* Vaart: *DUIVESTEN* enz.

De *LEIDSCH* DAM, ten ruimsten genomen, ligt op de grenschscheiding, tusschen *Rhynland* en *Schieland*, of siever op het grondgebied dier beiden. Het noordelyk gedeelte, 't welk op den *Rhynlandfchen* bodem ligt, behoord eigenlyk, onder *STOMPWYK*; welk laatste geen *Kerkdorp* is, maar met *WILSVEEN* en *TEDINGERBROEK*, eene byzondere *Ambachts* Heerlykheid uitmakende; die aan de Stad *Leiden* behoord. Het zuidelyk gedeelte op den *Schielandfchen* bodem, 't welk in 't byzonder de *Leidsche Dam* genoemd word, behoord aan de Stad *Delft*: want, dewyl door de *Magistraat* van *Delft*, met vergunninge der beiden Hoog Heemraadschappen, ter bevordering van den koophandel hunner Inwooneren, aldaar, in den jare 1578, twe *Sluizen* of *Verlaten*, met een groote *Kom* tusschen beiden, aangelegt werden; zyn ter oorzake van den sterken doortogt der Schepen, by de zelve verscheidene *Huizen* gebouwd, meest *Herbergen*, die goede neering hebben: waarna, aldaar op den door de Stad *Delft* aangekochten grond, eene fraaje *Koepel-Kerk* gesticht is; en terwyl de *Gemeente* dezer plaats een tyd lang met die van *Wilsveen* vereenigt was geweest, in 1656, een byzonder *Predikant* gesteld, aan de *Klassis* van *Delft* en *Delfland* onderhoorig. De Reizigers, die van *Delft* en 's *Hage* naar *Leiden*, en weêrom vaaren, moeten aldaar van de eene Schuit in de andere overgaan.

Aan den *Leidschen Dam*, staat ook eene *Roomsche Kerk*.

WILSVEEN ligt naby den *Leidschen Dam*, in de *Veenen*, naar welke dit Dorp zyn naam draagt: behoorende aan de Stad *Leiden*.

ZOETERMEER gelegen, aan den gemeenen ryweg, van *Gouda* op 's *Hage*, plagt, met *ZEGWAARD*, dat een weinlg oostwaard van daar ligt, ééne gemeene *Ambachts Heerlykheid*

heid uit te maken; die echter daarna van elkander gescheiden zyn. Deze langduurende vereeniging heeft zelfs veroorzaakt, dat men de wederzydsche *grenscheiding* der beiden, bezwaarlyk ontdekken kan: 't welk, in vervolg van tyd, nadat die beiden *Heerlykbeden* van elkander afgezonderd zyn geworden, meer dan eenmaal aanleiding tot verschillen en pleidojen gegeven heeft. Zelfs, werd wel eens in twyfel getrokken, of de *Kerk*, welke die beiden Gemeenten, met elkander gemeen hebben, op den grond van *Zoetermeer* —, dan op dien van *Zegwaard*, staat; en of wel aan den Heer van *Zoetermeer*, het recht van *Kollatie*, ten aanzien der beroepinge van den Predikant, en aanstelling van den *Koster* enz. behoorde: hoewel, de zaak, in 1735, door een *Vonnis* van den *Hoogen Raad*, ten voordeele van den Heer van *Zoetermeer*, is beslist geworden. Dit Dorp ZOETERMEER heeft denkelyk, zynen naam ontfangen, van een naby gelegen *Meir*, 't welk ter oorzake der *Zoetheid* van deszelfs *Water*, dus genoemd geweest, dan, in den jare 1614, droog gemaalen, en in voortreflyke Weilanden, veranderd is: zynde thans bekend, met den naam van den *Zoetermeersche Polder*. Daar om — en by, blyven echter veel en groote uitgeveende *waterplassen*; die door zeer smalle wegen, van elkander afgezonderd zyn. ZOETERMEER is een groot en vermaaklyk Dorp: met eenen Steenen straatweg bevloerd: en allerwege verciert, met fraaje *Buitenplaatzen*; onder welke het *Huis* van den Heer van *Zoetermeer*, niet van de minste is. Die Heerlykheid is, sedert eenige jaren, veelmaalen van *eigenaar* verwisseld. Thans behoort ze aan de erfgenamen van den Heer *W. G. Schouten*; overleden in 1766.

ZEGWAARD, welker Gereformeerde Ingezetenen, met die van *Zoetermeer*, in het Kerkelyke, noch vereenigd blyven, ligt noordoostwaard van 't laatstgenoemde Dorp. Aldaar is ook eene talryke *Remonstrantsche* — en eene *Roomgezinde Gemeente* der zogenoemde *Jansenisten*. De Ambachts Heerlykheid behoort, aan den Heer *Fan Ofsy*; die te gelyk is Heer van *Pälenstein*: eene gewezen Adelyke *Hofstede*, daarby gelegen; welke nu eene Boerenwooning is.

WADDINXVEEN, in NOORD — en ZUID-WADDINXVEEN onderscheiden, is een groot Dorp, niet verre van de Rivier de *Gouwe*: mede omringt, door verscheidene *Veenplassen*. Zy hebben ter zelve wyze, als *Zoetermeer* en *Zegwaard*, gemeenschap van Kerk en Predikant; en zyn ten aanzien der

der *Ambachts Heerlykheid*, desgelyks in *tweën* onderscheiden: behoorende *Noord-Waddinxveen*, aan den Heer Mr. *Adriaan Reepmaker*, Raad in de Vroedschap der Stad *Rotterdam*: en *Zuid-Waddinxveen*, aan Vrouwe *Kornelia van der Nooten*, Weduwe van wylen den Heer Mr. *W. S. Boers*, Raad en Borgemeester der Stad *Gouda*. In het Kerkelyke is, met *Waddinxveen* ook vereenigt de Gemeente van *BLOEMENDAAL*; eene *Ambachts Heerlykheid* der Stad *Gouda*; alwaar ook eene *Roomsche Kerk* is, die door een' Priester bediend word: gelyk in *Waddinxveen* zelve eene aanzienlyke *Remonstrantsche Gemeente* is; staande onder het opzicht van een' Predikant.

SLUIPWYK ligt een klein uur gaans noordoostwaard van *Gouda*: en is eene *Ambachts Heerlykheid*; behoorende aan Vrouwe *Mar. Magdal. van Sluipwyk*, Gravinne van *Moens*; die ook Vrouw van *Ravensberg* is; 't welk daar zeer naby ligt.

ALPHEN * word met recht gehouden, voor een der grootste en fraaiste Dorpen van geheel *Holland*, zeer in de lengte, langs den slinker oever van den *Ouden Rbyn*, die daar een grooten kronkel maakt, uitgestrekt. Het ligt omtrent ter halver wege, tusschen *Leiden* en *Woerden*: en is de gewoonlyke pleisterplaats der Trekschuiten, die tusschen *Leiden* en *Utrecht*, dagelyks heen en weer varen. Niemand twyfeld, of de naam *Alphen* is een overblyfzel van *Albiniana*; (scil. *castra*) waarvan, in de *Oude Retsbeschryving van Antoninus*, (*Edit. Wesseling. pag. 369.*) word gewag gemaakt: en 't welk aldaar geplaatst word, X Romeinsche Mylen, van *Lugdunum*, (*Leiden*) en XVII van *Trajectum*: (*Utrecht*) dat, (dewyl, drie Romeinsche mylen, tot één uur gaans, gerekend worden,) met de ligplaats van dit Dorp, in opzicht tot die beiden gemelde Steden, na genoeg overeenstemd. Daar uit zal men dan moeten oordeelen: dat de Oude Romeinen; die men weet, in deze Landen veel verkeer — en met hunne heiren dikwils heen en weer gezworven te hebben, aldaar eene *legerplaats* of *Burgt* hadden, met Krygsvolk voorzien: het welk, door de Oude Ro-

* Dit Dorp, wel te onderscheiden, van een ander Dorp van dien zelve naam, in *Gelderland*: en van een *tweede* in de *Baronie van Breda*.

Romeinsche Gedenkpenningen, die men aldaar, van tyd tot tyd, by 't omspitten des gronds, gevonden heeft, dit zelve noch meer bevestigen. Twemaal heeft dit Dorp, door brand, groote schade moeten lyden: eerst, in 1619; toen beneven genoegzaam alle de Huizen, ook de *Oude Kerk*, daardoor vernield werd, en daarna, in 1716. Des niet te min, hebben de Inwooneren, daarna zich weder herkregen: en door den aanleg van Scheepstimmerwerven, Pannebakkerijen, Kalk — en Steenovens, Zaag — en Trasmolens, Lynbaanen enz. dit Dorp tot een grooten bloeistand gebracht. Zelfs worden aldaar Tabakspypen gebakken. Ook is aldaar, eene vermaarde *Franfche Kofffchool*. Eene sterke doortogt heeft deze plaats, niet alleen der *Ryruigen*, maar ook der groote Schepen, die van *Gouda*, door de *Goudfche Sluis*, in den *Ouden Rbyn* komen, en verby dit Dorp, door de *Heimanswetering*, naar de *Haarlemmermeir*, en verder — gelyk, langs dien zelven weg, terug vaaren: 't welk daar een groote drukte — en veel af trek van levensmiddelen veroorzaakt. Ook is te *Alphen* het zogenaamde *Alphenfche Posthuis*. ('t welk te voren tegen over *Alphen* was, daar 't alles tot *Oudsboorn* behoord) in 't welke de *Postiljons*, uit 's *Hage*, *Dortrecht*, *Rotterdam*, *Amsterdam* en *Utrecht*, alle nachten samenkomende, hunne *Brieven* onderling verwisselen. Op den Dyk by *Alphen*, heeft *Vrouwe Jakoba van Beieren*, in een gevecht, over haaren Neef den Hertog *Filips van Bourgonje*, in den jare 1426, eene overwinning behaald. Ook, is de hier voorgemelde *Goudfche Sluis* daardoor aanmerkenswaardig: dat de *Franfchen*, in den winter des jaars 1672, onder het geleide des Hertogs van *Luxemburg*, van *Utrecht*, over het Ys tot daar doorgedrongen, niet oogmerk, om den *Haag* en *Leiden* uit te plonderen, door een opkoomend dooiweër, in den verderen voorttogt gestuit werden.

Onder deze Ambachts Heerlykheid ligt, het Lusthuis *LANGEROODEN*: en in vroegeren tyd, zag men daar sommige *Ridder Hoffeden*: als, het *Hof te Alphen*; 't Stamhuis door Adelyke Heeren van het geslachte van dien zelven naam; het *Huis te LEEUWEN*: de *BURGT* enz.

Tot *Alphen*, behoord mede de Ambachts Heerlykheid *RIETVELD*; welke geen Kerkdorp is. Dezer beider *Ambachts* Heer is de Heer *Theodor de Smetb*, Oud presideerend Schepen van *Amsterdam* enz. De vermaarde *Wilhelmus Heda*, die

die het leven der *Utrechtsche Bisschoppen* geschreven heeft, is in dit Dorp *Alphen* gebooren.

Noordwaard van den *Ouden Rbyn* zyn de volgende Ambachts Heerlykheden van *Rbynland*.

OUDSHOORN, ligt schuins tegen over *Alphen*; wordende de scheiding doot den *Rbyn* gemaakt: hoewel de buurtschap, die rechtstreeks daar tegen over ligt, aan de andere zyde van den *Rbyn*, doorgaans verkeerdelyk, onder den naam van *Alphen*, mede begrepen word. Vermits, de grootte Schepen, die van *Gouda*, over de *Haarlemmer Meir*, naar *Haarlem* en verder willen, dit Dorp; zo wel als *Alphen*, doorvaaren; deelen deszelfs Ingezetenen, gelyklyk met die van *Alphen*, in de voordeelen, welke deze drukke Scheepvaart aanbrengt: want, deze Schepen den *Rbyn* niet verder aandoen, dan, van de *Goudsche Sluis*, tot aan de *Heimaas-Wetering*, omtrent ter lengte van een half uur gaans; welke *Wetering* zy in slaan, om de *Brasseler-Meir*, en van daar, de *Haarlemmer-Meir*, te bereiken. De *Kerk* van *Oudshoorn*, die door den Heer *Kornel. de Vlaming* van *Oudshoorn*, in de voorige eeuw eerst gesticht is, word gehouden voor de fraaiste, die men ergens in *Holland*, ten platten Lande aantreft: en zy is versierd met verscheidene *Wapenborden* van het geslachte der Heeren van *Oudshoorn*. De *Oude Heeren* van dit geslachte waren, onder de voornaamste *Edelen van Holland* en der *Hoeksche* party toegedaan. Daarna, is deze Heerlykheid door huwelyk overgegaan, tot het Adelyk geslachte van *Rheede*: en behoort thans, aan den Heer *Baron Pieter van Rheede van Oudshoorn*.

Met deze Heerlykheid is vereenigt, *GNEPHOEK*, aan de westzyde der *Heimaas-Wetering* gelegen. By de *Heimaas-Brugge*, over welke de *Ryweg*, langs den rechter oever van den *Ouden Rbyn* loopt, staat het *Gemeenlands Huis van Rbynland*.

Met *Oudshoorn*, was eertyds, beneven meer andere Heerlykheden ook vereenigt, *AARLANDERVEEN*, korthedshalve *AARLEVEEN* genoemd; een uur gaans oostwaard van daar, in de *Veenen* gelegen; van welke dit Dorp zyn' naam draagt; gelyk ook van het water de *Aar*; 't welk, van tegen over de *Goudsche Sluis*, noordwaard naar de *Drecht* loopt; en door het welk, de *Trekschuiten* tusschen *Gouda* en *Amsterdam*, heen en weer vaaren: gelyk ook de nachtschuiten, die van *Amsterdam* naar *Leiden*, 's *Hage*, *Delft* en *Rotterdam*

willen. Aldaar is een *Roomfche Kerk*. Deze Ambachts Heerlykheid behoord aan den Heer *Alb. Nikl. Baron van Aerssen Beyeren*, Heer van den Lande van *Vosbol*, en van *Meteren*, Kolonel en Kaptein in 't Regiment Hollandfche *Guardes* te voet enz. By *Aarlanderveen*, aan den *Rhyndyk*, ftondt het fraaje Lusthuis *BEERENDRECHT*: weleer eene Ridderlyke Hofftede. Doch 't zelve is in den jare 1770 afgebroken.

Drie daarna volgende *Dorpen*, (die in eene genoegzaam rechte lyn, naaft elkander liggen,) naamlyk *ZEVENHOVEN*, *NIEUWVEEN*: en *KALSLAGEN*, zyn alle als Ambachts Heerlykheden, de twee eerftgemelde in 1724, en de laafte in 1700, door de Stad *Haarlem* aangekocht; welker Regenten, ten aanzien van elk derzelve, eenen Sterfheer op wien de Heerlykheid verleid is, aanftellen.

ZEVENHOVEN ligt rondom, in uitgeveende Waterplassen: dus men niet dan door twee wegen, den eenen van de zuid-ooft — en den anderen, van de noordzyde, derwaard kan naderen. Aldaar, is eene *Remonfrantsche* — en eene *Roomfgezinde Kerk*. Een gedeelte van het Dorp *NOORDEN* behoord mede onder dit *Zevenboven*.

NIEUWVEEN is het middelste dezer drie gemelde Dorpen, ook in de *Veenen*; waarvan de meeften reeds uitgebaggerd zyn.

KALSLAGEN is de derde aan de Stad *Haarlem* behoorende der Ambachts Heerlykheden: en de noordlykfte der drie op de grenzen van 't Sticht van *Utrecht*: mede van rondsom (alleenlyk, twee derwaard gaande fmalle wegen uitgezonderd,) door uitgeveende Waterplassen omringt.

RHYNZATERWOUDE, aan den ooftlyken rand der *Brasfemer-Meir* gelegen, behoord als eene Ambachts Heerlykheid, aan den Heer *Fred. Hendr. Baron van Waffenaar*, Heer der beiden *Katwyken* enz. Daarby ligt het fraaje Lusthuis *MEERZICHT*.

LEIMUIDEN ligt noordwaard van *Rhynzaterwoude*, nader by de *Haarlemmer-Meir*: en behoord met *VRIEZEKOP*, dat ooftwaard daar aan paald, als eene Ambachts Heerlykheid, aan de Regeering van *Amfterdam*; die dezelve voor 43000 Gulden, in den jare 1727, gekocht heeft, van den Graaf *Fr. Paul. Emil. van Oultremont* en *Warfufe*; welks geflachte in het Bifdom *Luik* te huis hoord. Beiden door *Leimuiden* en *Vriefekoop* loopt de Vliet de *Drecht*; die van de *Oude Wetering* beginnende, dicht by het Dorp *Uthboorn*, met

met den *Amstel*, zich vereenigt. En dewyl deze *Drecht* eene veel korter vaart naar *Amsterdam* geeft, dan over de *Haarlemmer Meir*, door *Haarlem* na *Sparendam*; zo ziet men, de kleine Schepen, die uit den *Rbyn* naar *Amsterdam* willen, immers, die niet te breed van boord zyn, dan om door de *Bilderdamsche Sluizen* te geraken¹, genoegzaam alle, dezen weg naar *Amsterdam* inslaan. Desgelyks is, door dit Dorp, veel doortogt te Land: dewyl de naaste weg, van *Amsterdam*, daar door heen leid, naar *Leiden*, 's *Hage*, *Delft*, *Rotterdam* en *Gouda*.

KUDELSSTAART, noordoostwaard van *Leimuiden* en allernaast by *Kalflagen*, behoord, alleen voor een gedeelte, tot *Holland*: want, het ander gedeelte, waarin ook de Kerk gevonden word, ligt op den bodem van het *Sticht* van *Utrecht*; behoorende, (beneven andere daarby gelegen Dorpen.) als eene *Vrye Heerlykheid*, aan de *Proosdy* van *S. Jan*, te *Utrecht*. Daarom zyn de Gereformeerde Ingezetenen van dit *Hollandsch Kudelsstaart*, onder het opzicht van den Predikant van het *Sticht*sch — 't welk eene Kombinate is van *Uitboorn*; alwaar de Predikant woond, welke der *Klassis* van *Utrecht* aangeschreven is. De Ambachts Heerlykheid van dit *Hollandsch Kudelsstaart*, heeft de Stad *Amsterdam*, uit de Graaflykheids Domeinen, desgelyks aangekocht, in 1724, voor 3000 Gulden.

Behalven deze XIX gemelde Dorpen, die, als Ambachts Heerlykheden, aan de Hooge *Vierschaar* van RHYNLAND onder geschikt zyn, bevinden zich noordwaard van *Leiden*, tusschen de *Noordzee* en de *Haarlemmer Meir*, vier Dorpen, die daarna van het ander — afgezonderd zyn, en nu een *byzonder Baljuwschap* uitmaken: naamlyk, NOORDWYKERHOUT: VOORHOUT: LISSE: en HILLEGOM. Hiervan, is thans Baljuw de Heer ELBERT TESTART, Borgemeester en Raad der Stad *Haarlem*, wien negen *welgeboorene Mannen* toegevoegt zyn. Deze *Vierschaar* word te *Noordwykerhout* gespannen. De daar onderhoorige Dorpen zyn, in 1722, door de Heeren Staaten

van Holland en Westvriesland, als *Ambachts Heerlykheden*, verkocht geworden.

Dit NOORDWYKERHOUT ligt, ten westen der Trekvaart, tusschen *Leiden* en *Haarlem*; en naby de beiden *Noordwyken*, van welke dit Dorp ongetwyfelt zyn naam ontleend: want *Noordwykerhout* wil, naar de taal der Hollanderen, niet anders zeggen, dan 't *Noordwykerbosch*; gelyk *Haarlemmerhout*, 't *Haarlemmerbosch*. En dat aan dezen oord, weleer een groot *Bosch* gestaan hebbe, is uit de oude Neêrlandsche Gedenkschriften kenbaar *: waarvan het één gedeelte, naast by de *Noordwyken*, zeer natuurlyk; het *Noordwykerhout* genoemd werd; welks naam, nadat deszelfs Hout gewas door den tyd is uitgerooid, tot dit Dorp, op den grond van dit Bosch gesticht, is overgebracht geworden. Onder dit Ambacht is een *Roomsche Kerk*. De Heer *Frans van Hoorn* is thans bezitter dezer Ambachts Heerlykheid.

Een eindwegs verre noordwaard van dit Dorp stond weleer het Slot BOEKHORST of BOUKHORST: het *Stambuis* der Adelyke Heeren van dien zelven naam; die onder de *Hoeksche party* zeer bekend geweest zyn, en aan welke de Heerlykheid NOORDWYK eertyds in eigendom behoord heeft. Dit geslachte is, in 1669, met Heer *Amelis van der Boekhorst*,
Heer

* Zie *Hadr. Junius*; (*Batav. Histor. pag. 294 & seq.*) die, onder anderen schryft: dat dit *Bosch* by *Haarlem* aanvangende, tot aan *Noordwykerhout*, ter lengte van XII *Roomsche Mylen*, (dat is, drie uren wegs,) zich uitgestrekt hebbe: en dat in zynen tyd, noch veele overgeblevene *Stronken* van afgehakte Boomen, daarom streeks, ten bewys daarvan verstrekten. Dit zelve *Bosch* was een der voornaamste waar over de *Houtvester* en *Lientenant Houtvester* van *Holland*, het opzicht hadden: gelyk ook daarvan af te leiden is, dat 't *Jachthuis* TEILINGEN, waarop de *Houtvesters* hun verblyf hadden, dit *Bosch* zo naby lag. Dit Kollegie van *Houtvester*, met acht *Meesterknaapen*, die over de *Jacht* het bestier hebben, is noch in wezen. Deszelfs leden oefenen ook tot heden, recht over alle seitelikheden, die tegen 't *Jachtrecht* bedreven worden.

Heer van *Wimmenum*, uitgestorven. Het *Slo* is daarna afgebroken: en thans niet meer, dan een stuk muurwerks, daarvan te zien.

VOORHOUT, 't welk zuidwaard van *Noordwykerhout* ligt, en aan de andere zyde der gemelde Trekvaart, ter plaatze, waar zy zich zuidoostwaard wend naar *Leiden*, heeft denzelven naams oorsprong, als *Noordwykerhout*: dewyl, het voor, of aan den *ingang* van het gemelde *Hout* of *Bosch*, is aangelegt. Deze naams afleidinge is meer ongedwongen, dan dat men, met anderen denzelven, van *Forum Hadriani* zou willen ontleenen. De *Ambachts Heerlykheid* word thans bezeten, by Vrouwe *Margaretha Strandwyk*, Weduwe van wylen den Heer *Andr. Gochenius*, in leven Predikant te *Amerongen*.

By *Voorhout*, ziet men noch, de overblyfselen van het Huis *BOEKENBURG*; dat ook een Adelyke Ridder Hofstede schynt geweest te zyn.

LISSE is een groot met een Steenen straatweg bevloerd Dorp, naby de *Haarlemmer Meir*, met welk het door een soort van Haven, gemeenschap heeft. Deszelfs *Ambachtsheer* is de Heer *Dider. Job. Heereman*. Dees' Heer bezit ook 't Huis te LISSE, bezuiden het Dorp gelegen: 't welk men meend, de oud Ridderlyke Hofstede, *DEVER* geweest te zyn; het Stamhuis der Edelen dezès naams. Dit Huis draagt noch heden den naam van *DEVER*: gelyk ook de Heer van *Lisse*, naar het zelve, Heer van *Dever* getiteld word. Op den weg van *Lisse* naar *Hillegom*, ziet men een ander Kasteel, 't welk het Huis te *MEERENBURG* word genoemd. Dit is, in 1638, door Jonkheer *Albr. van Wasenaar*, Heer van *Alkemade*, geslicht: het vertoond zich zeer deftig: en is met aangename wandeldreven omringt.

HILLEGOM is het vierde der Dorpen van dit byzonder *Baljuwschap*: en het uiterste — van geheel *Rhynland*, ten noorden; paalende met zyn rechtsgebied, aan *Kenemerland*, ten oosten der Trekvaart tusschen *Leiden* en *Haarlem*. Een Dorp van eene zeer vermakelyke gelegenheid: welks *Ambachtsheer* is, de Heer Mr. *Job. Six*, Heer van *Wimmenum* en *Vromade*, benevens Schepen en Raad der Stad *Amsterdam*; die aldaar een prachtig Huis bezit. In de nabuurschap van dit Dorp, langs de gemelde Trekvaart, zyn verscheidene *Kolkovens*; in welke de Schulpkalk gebrand word.

Aan de *Hillegommer Beek*, staat het Hof te HILLEGOM; behoorende aan het geslachte van *Sypestein*.

Van deze gemelde Dorpen, die aan de Baljuwschappen van *Rhynland* en van *Noordwykerhout*, onderhoorig zyn; heeft men wel te onderscheiden, zo veele HOOGE HEERLYKHEDEN, die in dezen streek worden aangetroffen; en die een eigen *Rechtsgebied* op zich zelven hebben: van welke de beschryvinge, naar de order van derzelve gelegenheid, hier volgt.

De *Hooge Heerlykheid NOORDWYK* * bestaat uit twee byzondere Dorpen: waarvan het één NOORDWYK BINNEN, en het ander NOORDWYK AAN ZEE, genoemd word: beiden dus toegenoomt, ter onderscheiding, van *Zuidwyk*, niet alleen 't welk by *Wassenaar* ligt, maar ook van *Katwyk*, *Beverwyk*, *Wyk op Zee*, en meer andere daarom streeks gelegen plaatsen. Deze — eertyds eene Ambachts — is tot eene *Hooge Heerlykheid* verklaard, door 's Lands Staaten, in den jare 1604: en toen dezelve verleid, op Jonkheer *Johan van der Does*; (*Janus Douza*,) wiens nageslachte dezelve noch heden is bezittende: zynde de tegenwoordige Heer, Jonkheer *Wigbold Joh. Theod. van der Does*, beschreven in de Ridderchap en Edelen dezer Provincie, Drossaard over de Stad en Landen van *Heusden* enz.: hoewel die Heerlykheid tot heden, door zyne Hoog Edelheids Vrouwe Moeder, Vrouwe *Theodora Odilia van Does*, Douariere van den Heer *Steven van der Does*, als eene *Douarie* bezeten word.

NOORDWYK BINNEN ligt, omtrent twee uren gaans, noord en westen, van *Leiden*: en is buiten tegensprake, één der grootste en fraaiste Vlekken of Dorpen, die ergens in geheel *Holland* te vinden zyn. Het is doorsneden met verscheidene steene straaten, ter wederzyde bezet, met zulke deestige Huizen, als schier in eenige Hollandsche Steden worden

* 'Er is een Dorp *Noortwyk* in 't *Wester-Kwartier* der Provincie *Stad en Landen*; 't geen men met dit *Noortwyk*, niet verwarren moet.

den aangetroffen. Deszelfs *Kerk* is groot en sierlyk gebouwd. 'Er is ook eene *Remonstrantsche* — en eene *Roomsche Kerk*. Men heeft 'er een *Gasthuis*, en een *Weeshuis*. In de Tuinen van dit Dorp kweekt men veel *Boomvruchten*, die naar *Leiden*, *Haarlem* en *Amsterdam* verzonden worden. Ook worden 'er veel *Touwwerk* en andere *Scheepsgereedschappen* bereid.

NOORDWYK AAN ZEE word, ook, door de wandeling, NOORDWYK BUITEN toegenoomd. Dit Dorp is van veel kleinder begrip, dan *Noordwyk Binnen*: en heeft dit met de meeste andere *Zee Dorpen* gemeen, dat het by hooge vloedtyden, verzeld van zwaare Stormwinden, dikwerf veel geleden heeft; zo verre dat verscheidene Huizen daar door weggespoeld, en door de Zee verzwolgen zyn. Ook zyn de *Zee Duinen*, by dit Dorp, smaller dan elders langs de *Noordzee*. De Inwooneren geneeren zich, meest van de *Vischvangst*.

De Hooge Heerlykheid *LANGEVELD*, behoord mede aan den Heer van *Noordwyk*. Het bestaat uit een *buurtschap* van sommige Huizen, met eene daar by gebouwde *Kapelle*.

Ook ligt daarby, het *Lusthuis OFHEM*: doorgaans toe genoemd het *Huis* te *Noordwyk*: dewyl het federt het *Oud Heeren Huis*, in het Dorp staande, weggeraakt is, door dit *Adelyk geslachte*, in den zomertyd bewoond word.

Naast by *Noordwyk Binnen*, ten westen der *Leidsche Trekvaart*, stond eertyds de vermaarde *Abtdy LEEUWENHORST*, korthedshalve, *TER LEDE* genoemd; die in den jare 1262, door den Heer *Arend van Sassenheim*, Pastoor der groote *Kerk* te *Haarlem*, ten dienste van sommige *Adelyke Jongvrouwen* gesticht was. De *Nonnen* dezer *Abtdy* waren van de *Cisterciensers Order* *. *Sim. van Leeuwen* heeft

* Deze *Order* heeft haaren naam ontfangen, van de *Stad Cîteaux*; in het *Latyn Cistercium* genoemd; gelegen in het Hertogdom *Bourgonje*, tusschen de *Steden Dijon* en *Verdun*: alwaar weleer een *Bosch* was; in 't welk *Robbert*, *Abt* van 't *Klooster Molismo*, de *Stichter* dezer *Order*, met sommige *Benedictinen*, een afgezonderd leven leiden: Zo wel de *Monniken* als de *Nonnen* dezer *Order*, (welke reeds in 1098 opgekomen is,) leven naar den regel van *S. Benedictus*: doch, zyn van andere *Benedictinen* onderscheiden,

Pp

door

heeft (in zyn *Oud Batavie bladz.* 1313.) een lyst van verscheidene *Abtdissen* dezes Stifts medegedeeld: van welke de laatste was, *Vrouwe Jenne van der Does*; die in 1574, gestorven is. Omtrent dien zelven tyd, is die *Abtdy*, gedurende de Spaansche onlusten, in deze Landen ten eenemaal vernield: en is de plaats, met de daar onder behoevende Goederen, ten behoeve der *Hollandsche Ridderfchap*, aangeslagen: staande de bestieringe derzelver, aan 't opzicht van den tweden in rang der gemelde Ridderfchap, in hoedanigheid als *Rentmeester van Leeuwenborst*. Van de *Oude Abtdy* is niets meer overgebleven, dan twee oude Poorten. Doch op de plaats, waar 't gebouw zelve gestaan heeft, is daarna een straai *Heeren Huis* gesticht: 't welk noch in wezen is.

De *Hooge Heerlykheid KATWYK* * bestaat, (gelyk *Noord-wyk*) mede uit twee byzondere Dorpen: het een *KATWYK aan den RHYN*, en het ander *KATWYK aan ZEE*, ter onderscheiding van elkander toegenoomd. Deze beiden Dorpen hebben hunnen naam ontleend, van de *Oude Kasten*, een Volk, uit het Land van *Hessen* oorspronglyk; 't welk naar 't *Eiland der Batavieren* de *Wyk* genomen, en aldaar in deszelfs westlyk gedeelte, by de geweze uitwatering der Rivier den *Rbyn*, zich nedergezet had: naar het bericht van *Tacitus*. Aan deze *Hooge Heerlykheid*, zyn groote voorrechten, ten behoeven van den Heer verknocht. Deze beiden *Katwyken*, beneven de *Heerlykheid 't ZANT*, (eertyds een *Slot*, ten zuidoosten aan de overzyde des *Rbyns*, gelegen,) hebben voorheen behoord, aan het *Brabantsch geslachte*, van *Ligne*; welks goederen wegens de gekleeftheid van

door hun gewaad: dewyl dezen in 't wit, en de anderen in 't zwart gekleed zyn. In dit gemelde *Bosch*, is daarna de *Abtdy* en by dezelve de *Stad* gebouwd; die ook naar de *Abtdy Cisteaux* genoemt word. In deze *Abtdy*, woond de *Generaal* dezer *Order*; die gezegt word 1800 *Kloosters* onder zyn opzicht te hebben.

* Van deze *Hooge Heerlykheid KATWYK*, laat zich gemaklyk onderscheiden, de *Buurschap KATWYK*, in 't Land van *Kuik*, aan de Rivier de *Maas* gelegen; over welke Rivier, aldaar 't *veir*, uit *Brabant*, naar *Nymen* is; 't welk het *katwyksch Veir* genoemt word.

van dit Huis, aan de belangen des Konings van *Spanje*, verbeurd verklaard zyn. De tegenwoordige bezitter is, Jonkheer *Frederik Hendrik*, Baron van *Wassenaar*, beschreven in de Ridderfchap en Edelen van *Holland* en *West-Priesland* enz. die te *Katwyk* aan den *Rhyn*, een voortreffelyk *Kasteel* heeft; waarin hy 's zomers zyn verblyf heeft. De *Kerk* van dit Dorp praald ook met een fraaje *Graftombe* van dit hoog Adelyk geflachte: gelyk zy ook door den tegenwoordigen Heer van *Katwyk* met een oierlyken *Orgel* begiftigt is, in den jare 1765. Die zelve *Kerk* behoorde in de Roomfche tyden, aan de Land Kommanderie der Duitfche *Ridderorder*, te *Utrecht*. 'Er was toen ook by de *Kerk* een *Huis*, 't welk door den Kommandeur van *Katwyk* bewoond werd, die het opzicht over deze *Kerk* had: en de plaats, waar deze Kommanderie geftaan heeft, word noch heden het Kommandeurs Hof genoemd. De *Ridders* dezer *Order* (welker gedaante, federt de Reformatie, eene groote verandering ondergaan heeft) ftellen noch uit 't midden hunner eenen Kommandeur van *Katwyk*; die te gelyk Kommandeur der *S. Pieters Kerk* te *Leiden* is; en die de tienden, beneven eenige Erfpachten dezer Heerlykheid, blyft genieten. Die beiden Dorpen zyn zeer groot en aanzienlyk: hoewel *Katwyk* aan *Zee* het ander, aan den *Rhyn* gelegen, in getal van Huizen en Inwooneren, merkelyk overtreft. Het heeft een *Gasthuis* en een *Weeshuis*. Aldaar geneeren zich de meeste Ingezetenzen, van de *Vifchvangst*, inzonderheid Kabeljauw en Schelvisch; die zy te *Leiden*, en elders, ter markt brengen. En die niet zelve ter *Zee* vaaren, hebben hunne kostwinning, van 't netten breijen. Te *Katwyk* aan den *Rhyn*, ziet men ook vele *Lynbaanen*, *Linnoblekeryen*, *Kalk*- en *Steenovens*.

Wat *KATWYK* aan *ZEE*, inzonderheid aanmerkenswaardig maakt, is het *HUIS* te *BRITTEN*, by de Latynfche Schryveren *ARX BRITANNICA* geheeten: een gewezen *Oud Slot*, naar de Romeinfche bouworder geflicht, dat op halverwege tuffchen dit — en 't Dorp *Noordwyk* aan *Zee*, voorheen op *Strand* geftaan heeft, en op eenen genoegzaam verheven grond, om niet door den vloed overftroomd te konnen worden: doch 't welk daarna, (zo men meend,) door de *Noordmannen* is verwoeft geworden: en welks grondflagen, door 't afnemen van dien *Strand*, dieper ingezonken, en nu onder het *Zeewater* verzwolgen liggen. Verfcheidene giffingen zyn, door de kenners der Oudheden van

ONS

ons Vaderland, van tyd tot tyd gevormd, aangaande den oorsprong van dit *Slot*; ten aanzien van welke, niemand met zekerheid iets zal durven bepalen. De gemeenste gedachte loopt hierheen: dat Keiser *Kaligula* omtrent 40 jaren na 's Heilands geboorte, den eersten aanvang gemaakt heeft, met den opbouw van dit *Slot*: dewyl *Suetonius* van hem verhaald; „ dat hy aldaar, ter gedachtenisse eener be- „ haalde overwinninge, een' zeer hoogen *Toren* gebouwd „ heeft; die door daarop ontstoken lichten, des nachts, „ voor de verby varende Schepen ten *vuurbake* verstrekte.,, Doch naderhand, zouden de Keisers *Septimus Severus* en *Markus Aurelius Antoninus* dit gebouw vergroot, en ten dienste der Romeinsche legers, als zy in deze Landen verkeerden, een *Wapenbuis* daar van gemaakt hebben: welk laatste duidelyk is aftenemen, uit het *opschrift* van een' ou- den Steen, die daar gevonden is, en op het *Huis te Katwyk* noch heden bewaard word; op welken dezer beider namen, als Herstellers van dit Wapenhuis, (*Armamentarium*) te lezen zyn. Men heeft daarvan een breedvoerige beschry- ving, by *Hadrianus Junius*: (*Batav. Histor. Cap. X. pag. 192—217.*) gelyk mede van de *Steenen* en andere *Gedenksukken der Oudheid*, welke aan deze plaats, van tyd tot tyd opgedolven zyn. En het *Slot* zelve, met deszelfs Om- meland, ziet men afgebeeld, in eene oude *Schildery*, die mede bewaard word, op het *Huis te Katwyk*: waarvan de *aftekening*, in 't Koper gebracht, gevoegt is, in den *Atlas der Nederlandsche Kaarten van Halma*. Gemelde *Steenen* en de andere *Stukken der Oudheid*, zyn gevonden in den jaren 1520, 1552 en 1562; ter gelegenheid, dat, by zeer laag water, de *Fondamenten* van dit *Huis te Britten*, onderscheidenlyk te voorschyn kwamen. En dit zelve is noch éénmaal, in onzen tyd gebeurd, in den jare 1752, den 27 *Augustus* en eenige volgende dagen; als een oosten wind, die geduurende de grootste helft dier zelve maand gewaaid had, overal langs den Hollandsche Strand, een ongemeene laage Zee maakte. Toen heeft de nieuwsgierigheid veele lieden derwaards gelokt, om deze merkwaardige *Fondamen- ten* te bezien, en te meeten. Men vond dezelve 600 *schreden*, ten noordoosten van *Katwyk*: en 80 *schreden*, van den gewoonlyk bloot liggenden oever. Van het gebouw zel- ve heeft men niets anders kunnen ontdekken, dan *Paalwerk*; bestaande, in ééne drie — of vierdubbele *rei*, zich strek- kende omtrent *Parabel*, met den Strand, ter lengte van 79

voe-

voeten: zynde de paalen zelve doorgaans, ter hoogte van eenen voet boven den grond uitstekende. Aan elke der beiden einden van dit *paalwerk*, waren naar den kant der Dui-
men, twe *halve cirkels*, mede van paalwerk gemaakt; van welke, de middellyn, (*Diameter*,) de lengte van 18 voeten had. Van deze *halve cirkels*, zag men ook zeewaard, eenige paalen naast elkander staan; die allengs onder het opgehoogd zand te niet liepen. De *grond*, by en om dit paalwerk, bestond uit donkergrauwe harde klei. Ook heeft men hier en ginds, noch eenige *fondament-steenen* zien liggende, die grauwwan kleur en zeer hard waren: als mede eenige stukken *duiffleen*, kleine brokken van *pannen* en *tegels*. En eindelyk heeft men, by die gelegenheid, ook weder eenige kopere *penningen* gevonden.

VALKENBURG * een Dorp, zuidoostwaard van *Katwyk*, en één uur gaans west ten noorden van *Leiden*, aan den slinker oever van den Rhyu gelegen, behoord als eene *Hooge Heerlykheid*, mede aan het oud Adelyk geslachte *Wassenaar* — *Katwyk*. Het werd eertyds *Faulquenberge* genoemd: en heeft vermoedelyk, zyn oorsprong, van een *Burg* of *Slot*, 't welk in vroegere tyden, aldaar gesticht was, tot de *Valkenjacht*. In dit Dorp, stond weleer eene *Kommanderie* der Duitfche *Ridderorder*; aan welke de Kerk van dit Dorp, door Graaf *Willem II* van *Holland*, gefchonken was. Het is zeer beroemd, door zyne *Paardenmarkt*; die alle jaren in het midden van *September* invald.

De Huizen *TOORENVLIED* en *ZONNEVELD*, in de nabuurschap van dit Dorp gelegen, waren eertyds vermaard. Het eerstgenoemde is thans geheel te niet geraakt: dan, het laatste is noch in wezen.

Een der merkwaardigste *Dorpen* van *Rhyndland* is *RHYNBURG*, noch nader by *Katwyk*, en aan de overzyde der Rivier den *Rhyu* gelegen; die haaren naam aan 't zelve medegedeeld heeft. Dat daar ter plaatze, in oude tyden een *Burg* gestaan heeft, die de eerste gelegenheid tot den aanleg van dit Dorp gaf; word in 't algemeen gesteld. Deze *Burg* zou zelfs alreeds door de *Romeinen* gesticht zyn: en
men

* Dit Dorp heeft men te onderscheiden, van het Steedje *VALKENBURG*, twe uren gaans westwaard van *Maastricht* in de Landen van *Over-Maas* gelegen.

men meend, voor omtrent 200 jaren, noch eenige grondslagen daarvan gezien te hebben. Op de plaats, daar deze *Burg* gestaan heeft, en van deszelfs steenen, is daarna die vermaarde ABTDY van RHYNSBURG gebouwd, door Vrouwe *Petronella Gravinne van Holland*, 's Keisers *Lotharius II* 's Zusters, en Weduwe van Graaf *Floris II*, omtrent den jare 1132; gelyk zy ook, als ze in 1144 dezer waereld overleed, aldaar begraven werd; gelyk meer andere Graven en Gravinne van *Holland*, in de Kerk dezer *Abtdy*, die aan de Maagd *Maria* toegeweid was, haare rustplaats vonden: daaronder ook Graaf *Willem II*. Blyken daarvan zyn eenige *Grasschriften*, in Zerken uitgehouwen; die noch heden in de Kerk van *Rhynsburg*, weleer aan die *Abtdy* behoorende, in den muur gemetzeld, gezien worden. Deze *Abtdy* was geschikt ter bewooning van Adelyke Jongvrouwen, die aldaar onder het bestier eener *Abtdisse*, naar den regel van *S. Benedictus* leefden. Dezelve werd, kort na haare stichting, door verscheidene *Pausen*, met groote voorrechten begunstigt; waarvan de *Kopyen* te vinden zyn, by *Simon van Leeuwen*, (*oud Batavie bladz.* 1318—1320:) gelyk ook van eenige brieven der Graven van *Holland*; waarby veele vaste goederen en tienden, tot onderhoud der Kloosterlingen, aan dezelve werden opgedragen. Ook hadden de *Abtdissen* het waereldlyk Hoog Rechtsgebied, niet alleen over 't Dorp *Rhynsburg*, maar over BOSKOOP, AKKERSDYK en VENNEN. 'Er worden XXXII *Abtdissen* opgeteld, die, gedurende den tyd van 470 jaren, deze aanzienlyke waardigheid bekleed hebben: van welke de laatste is geweest, *Stevina van Rossum*, Dochter van den vermaarden Gelderschen Veldoversten, *Maarten van Rossum*, Heer van *Poederrooijen*, en van Vrouwe *Oda van Broekhuizen*; die in 1603 te *Leiden* overleden is. In haaren tyd is deze *Abtdy*, gedurende de Spaansche onlusten in deze Landen verwoest geworden; vermoedelyk, door de zogenoemde *Geuzen* of *Onroomschen*; hoewel by gebrek van aanekeningen, dit niet wel kan bepaald worden. De daar aanhoorige goederen zyn door 's Lands Staaten verbeurd verklaard; waarvan de beffieringe, (gelyk de goederen der *Abtdy* van *Leeuwenborst*,) opgedragen is, aan de *Ridderschap* dezer Provincie; welker oudste Lid, den titel heeft van Raad en Rentmeester Generaal der *Abtdy* van *Rhynsburg*: welke thans is Jonkheer *Willem*; Graaf van *Bentink*, Vryheer van *Rhoon* en *Pendrecht* enz. Aan het oosteynde van dit Dorp, is de

ver-

vergaderplaats der zogenoemde *Kollegianten*; die ter dezer oorzaak, met den naam van *Rhynsburgers*, veelal bekend zyn: eene byzondere Gezinte; door geheel *Holland* verspreid; die in zaken van den Godsdienst byzondere gevoelens aankleven. Zy vergaderen daar tweemaal 's jaars. Dit Dorp was de geboorteplaats van *Joaachim Oudaan*; die door zyne Gedichten en andere Schriften zeer beroemd is. Ook heeft *Bened. Spinoza*, een der grootste Ongodisten, een tyd lang te *Rhynsburg* gewoond; zich aldaar geneerende met 't slypen van verrekylers glazen.

WASSENAAR * is een fraai Dorp, zuidwestwaard van *Leiden*: 't welk zyn naam ontfangen heeft, van het Slot *WASSENAAR*; thans niet meer in wezen; doch, 't welk gestaan heeft zuidwaard van het Dorp, een endweegs bezyden den weg, van daar naar 's *Hage*: alwaar te zien is, een hooge *heuvel*, op welken het zelve gezegt word, gebouwd geweest te zyn: weshalven dees' *heuvel* ter gedachtenisse daarvan, noch heden de *Burgt* genoemd word. Dit was eertyds het gemeen *Stambuis* der oud Adelyke Heeren van *Wassenaar* †; die *Burggraven van Leiden*, en voor de Graaflyke Regeering van *Holland*, ook Heeren van *Rhynland* waren: zynde de Heer van dit Huis, die de laatste de-ze waardigheid bezat, geweest *Alewyn van Wassenaar*; die in 1198 overleden is: waarna *Rhynland*, der *Graaflyke Domeinen van Holland* werd ingelyft. Aan dit zelve Huis hebben, federt onheuglyke tyden, blyven behoren, *VOORBURG*, *VOORSCHOOTEN*, *DUIVENVOORDEN*, *POLANEN*, *HORST*, *ZANDHORST*, *GROENEVELD* en meer anderen; die daarna in verscheidene Heerlykheden verdeeld, en aan byzondere takken (*Branches*) van dit aanzienlyk geslachte, byzondere bezittingen en de daarvan ontleende *titels* hebben toegelegt. De Heeren van *Wassenaar*, die deze *Burgt*, beneven het Dorp *Wassenaar*, in eigendom behielden, werden *Baander-*
heer.

* 'Er ligt in *Vlaanderen*, allernaast by *Bruggen*, een Slot *WASSENARE*. En of dit tot *Wassenaar* in *Holland*, eenige betrekking heeft, en welke, is my onbekend.

† Men plagt de drie voornaamste *Geslachten van Holland*, van elkander te onderscheiden, met te zeggen: dat *WASSENAAR* het *oudfte*, *BREDEBROEK* het *adelfte* en *EEMOND* het *rykste* was.

heeren van Wassenaar genoemd; gelyk ook noch zynde de tegenwoordige *Baanderbeer Jakob Jan Grave van Wassenaar*, Heer van *Zuidwyk*, *Obdam*, *Hensbroek* enz. beschreven in de *Ridderschap van Holland*, en wegens dezelve gekommitteerd ter *Admiraliteit* op de *Maas* enz. Dit Dorp praald met een fraai en onlangs nieuw getimmerd *Rechtshuis*. En de *Wassenaarsche Tol*, is aan dit Dorp en Heerlykheid gehecht.

ZUIDWYK, korthedshalve *Zuik*, (dus genoemd, ter onderscheiding van *Noordwyk*, *Katwyk* enz.) is mede eene *Hooge Heerlykheid*, behoorende aan den Heer van *Wassenaar*: doch is geen Kerkdorp. Die beiden Heerlykheden *WASSENAAR* en *ZUIDWYK*, liggen genoegzaam in — en door elkander geslingerd; in zo verre dat de Kerk en Dorphuizen van *Wassenaar*, op den grond van *Zuidwyk*; en het Slot *Zuidwyk*, op den grond van *Wassenaar*, gevonden worden. Dit *Slot* ligt tusschen het Dorp *Wassenaar* en de *Leidsche Trekvaart*. Het vertoond een zeer hoogen ouderdom: en is omringt van fraaje Plantagien, Tuinen, Vyvers en andere ciradien.

Onder *Wassenaar* ziet men verscheidene andere oude Riddermatige *Hoffsteden*, waarvan men de gelegenheid behoort te weeten: dewylze in de oude Hollandsche Geschiedenisfen vermaard zyn.

Als 't Huis *ZANDHORST*: 't welk omtrent den jare 1300 gesticht is, door Heer *Dirk van Wassenaar*, jongeren Zoon van *Philips van Wassenaar*, Burggraaf van *Leiden*: wiens nakomelingen zo lang zy bleven duuren, den titel van *Zandborst* voerden, ter onderscheiding van de andere takken van het *Wassenaars* geslachte.

Het Huis *RAAPHORST*, een half uur gaans zuidoostwaard van 't Dorp *Wassenaar*, is het *Stambuis* der oude Adelyke Heeren van *Raaphorst*, die onder de *Hoeksche* party berucht geweest zyn. Deze Riddermatige *Hoffstede* onder de Heerlykheid *Wassenaar* liggende; zo ryft daar uit 't vermoeden, dat de Heeren van dit geslachte, uit dat van *Wassenaar*, hunnen oorsprong rekenen: hoewel 't anderzinds niet zeker blykt. Hoe 't zy, het geslacht der *Raaphorsten* is, in 't begin dezer voorige eeuw, met Heer *Hendrik van Raaphorst* uitgestorven: en deszelfs wapen met het lyk in het Graf' gelegd, in eene byzondere kleine *Kapelle*, terzyde van het Choor der *Kerke van Wassenaar*, die de *Kapelle der Raaphorst*.

borsten genoemd word. Dit Huis is noch in wezen: en is van een deftig aanzien.

Het Huis *PERSYN* ligt, meer zuidwestwaard, aan de grenzen van *Delfland*. Dit Huis 't welk mede noch in wezen is, was het *Stambuis* der Adelyke Heeren dezès naams; die te gelyk *Heeren van Waterland*, in *Noordholland*, zyn geweest.

In den omtrek van *Wassenaar*, worden eindelyk ook gevonden de Lusthuizen: *BELLESTEIN*: *KORSHORN*: *DUINREL*: *RYKDOEP*: het Huis te *WEER*: het Huis *TEN DEIL*: enz.

VOORSCHOOTEN, word gehouden door sommigen, voort het oude *Forum Hadriani*. Het is een fraai Dorp, naby de Leidsehe Trekvaart, nauwlyks een uur gaans, van *Leiden*: en beneven *VEUR*, dat mede daar aan behoord, ene *Hooge Heerlykheid*, welke altyd behoord heeft, aan het oud Adelyk geslacht van *Wassenaar-Duvenvoorde*. Die uit dit geslachte, de laatste, dezelve bezat, was *Vrouwe Jakobina Maria*, Baronesse van *Duvenvoorde*; welke gehuwd geweest zynde, met den Heer *Frans Willem* Baron *Torck*; na haar overlyden in 1771 deze beiden Hooge Heerlykheden *VOORSCHOOTEN* en *VEUR*, beneven de Ambachts Heerlykheid *HEERJANS DAM*, nagelaten heeft aan haaren eenigen Zoon, den Heer *Affueer Jan* Baron *Torck*; Heer van *Rozendaal*, Hoogschout van *Maastricht* enz. In dit Dorp is jaarlyks een vermaarde *Paardenmarkt*. In de Kerk van dit Dorp, welke redelyk fraai en van een goeden Orgel voorzien is, ziet men de *Begraafplaats* van het geslachte der *Duvenvoorden*.

Het Slot *DUVENVOORDE*, het oud Ridderlyk *Stambuis* van dezen Tak des geslachts van *Wassenaar*, die zyn naam daar van ontleende, ligt in *Voorschooten*. Het is wel een oud gebouw; dan niettemin, door de verbeteringen, welke van tyd tot tyd, daar aan gemaakt zyn, zeer sierlyk en prachtig.

In de nabuurschap van dit Dorp, ligt 't Slot *TER HORST*: ook eene oude Riddermatige *Hofstee*; gesticht, in den jare 1203, door den Heer *Philips van Wassenaar*, die in 1225 overleden is, en wiens nazaten het zelve langen tyd bezaten hebben. Het was in 1339 geheel afgebrand: dan werdt, korten tyd daarna, weder opgebouwd, door een anderen Heer, mede *Philips* geheten. Het is een goed en onversterfelyk Leen, 't welk onmiddelyk verheft word, van de Graaflykheid van *Holland*. Het is een fraai Huis, voorzien

van een ouden dikken toren, die overdekt is, met een glazen koepel: en omringt met fraaje wandeldreven. De tegenwoordige bezitter is, de Heer Mr. *Iman Cau*, Heer van *Ter Horst*, oud Borgemeester der Stad *Zierikzee*, en wegens *Zeeland*, Gedeputeerd ter Vergadering der Hoog Mogende Heeren de Algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden. *Hadr. Junius* meend: (*Batav. Histor. pag. 562.*) dat uit deze Heeren van *Ter Horst*, die de bezitters van dit *Slot* geweest zyn, verscheidene andere Adelyke geslachten afstammen; welker naamen in *Horst* eindigden: als, BINKHORST: BOUKHORST: BRONKHORST: LOKHORST: RAAPHORST: ZANDHORST enz.

Noch liggen, in de nabyheid van *Voorschooten*, de HuiZEN ADEGEEST: ROUWKOOP: TER LIPS, nu doorgaans WYNGAARDEN, genoemd enz. Desgelyks heeft by *Voorschooten* gelegen, 't *Slot ROZENBURG*: het welk in voorige eeuwen, inzonderheid, geduurende de *Hoeksche* — en *Kabeljauwsche* factien, zich zeer beroemd gemaakt heeft.

Zuidwaard van *Voorschooten*, vond men het van ouds bekende *SCHAKENBOSCH*: 't welk daarna is uitgerooid.

WARMOND is een voortreflyk Dorp, in eene lustige landstreeke, nauwlyks een uur gaans noordwaard van *Leiden*: eene *Hooge Heerlykheid*; welke eertyds aan een byzonder geslacht behoord heeft, welker Heeren naar hunne beiden Heerlykheden zich noemden, Heeren van der *Woude* en *Warmond*: dan by uitsterving van het Manlyk oir, is in den jare 1504, door het huwelyk eener Dochter uit dit Huis, met *Jan van Wassenaar van Duvenvoorde*, deze Heerlykheid tot een' tak van het Huis van *Wassenaar* overgegaan; welker afstammelingen, (die na de *Reformatie*, van Godsdiensts gezindheid niet veranderd zyn,) deze Heerlykheid noch bezitten. De tegenwoordige Heer is *Jakob Albert*, Baron van *Wassenaar*, Kolonel der Dragonders, by de Armee van dezen Staat, en Broeder van den Heer *Niklaas* Baron van *Wassenaar*, Hoog-Propst des Kapittels van *S. Servaas te Maastricht* *. By dit Dorp is ook te zien, het *Slot WARMOND*, het *Stambuis* der oud Adelyke Heeren van dit geslachte; staande een weinig oostwaard van het Dorp, en nader by de *Kager Meir*; waarover men van dit Huis een fraal uitzicht heeft. In de Kerk van *Warmond*; waarvan (sedert de verwoesting, die aan dezelve gelyk aan de meeste Kerken, rondom *Leiden*, geduurende de merkwaardige bele-

* Deze laatstgenoemde is den 16 Jan. 1772 overleden.

gering dezer Stad, is overkomen, niet meer dan het Choor staande gebleven is) vind men de *Graftombe* der Heeren dezes geslachts.

Niet verre van dit Dorp, is in den jare 1639, over de *Vliet*, die van *Leiden*, naar de *Haarlemmer Meir* loopt, een *Brug* geslagen. In de nabijheid van *Warmond*, hebben eertyds twee *Kloosters* gestaan: het één van de Broederen der *Cistercienser order*: en het tweede der Zusters en Edele jongvrouwen, welke naar den regel van *S. Franciscus* leefden: beiden gesticht door Heer *Jan*, den eersten van dien naam, Heer van *Warmond* en *Esselinkervoude*: het eerste in 1410: en het ander in 1413. Doch zyn beiden te niet geraakt.

Behalven het Huis te *Warmond*, liggen in deze Heerlykheid meer andere Riddermatige *Hoffeden*: als OUD ALKEMADE; onderscheiden van een ander *Alkemade*; het welk hier zal voorkomen: OUD-TEILINGEN, desgelyks te onderscheiden, van het *Huis* te *Teilingen*, by *Sassenheim*; waarvan hier voor is gewag gemaakt. Dit *Oud Teilingen* is daar na meest met den naam van *LOKHORST*, bekend geworden. Ook ziet men daar de Heerlykheid, de *Vrije* en *Lage Boukborst*, zuidoostwaard van de *Kager Meir*; thans behoorende aan den Prins van *Rubempré*; het Huis *KLINKENBERG* en meer andere.

De *Hooge Heerlykheid ALKEMADE* ligt oostwaard van *Warmond*: bestaande eene groote streek Lands, met zyne onderhoorige *Dorpen* en *Buurtschappen*. Zy heeft haren naam van 't Slot *ALKEMADE*, dat omtrent in het midden ligt. De tegenwoordige Heer van *Alkemade* is Jonkheer *Jakob* Baron van *Wassenaar*; Heer van *Vryenhoek* Hoofd Ingeland van *Rbynland*; die van de Roomsche Religie is. Ook zyn 'er veele *Roomsgesinde Inwooneren*, in deze Heerlykheid; die daar ook twee *Kerkhuizen* hebben; waarvan de ééne is voor de *Jansenisten*.

Twee *Kerkdorpen* bevinden zich binnen deze Heerlykheid naamlyk: de OUDE WETERING: en de KAAGE.

Het eerste ligt, aan den mond der *Wetering*, die uit de *Brassener* — naar de *Leidsche* — en *Haarlemmer-Meir* koopt; wordende de OUDE WETERING genoemd, ter onderscheiding van de NIEUWE WETERING, die later gegraven is; en van de RYP-WETERING; die beiden mede onder deze Heerlykheid behooren. Van deze *Oude Wetering*, heeft het Dorp zyn naam ontleend; het welk dicht bebouwd en zeer

Volkryk is: daarby welvaarende, ter oorzake van den dagelykschen doortocht der groote Schepen, die uit *Holland, Zeeland en Brabant*, over de *Haarlemmer-Meir*, naar *Amsterdam, Noord-Holland, Friesland* enz. en van daar weder terug willen. Tot gerief dezer Schepen, staat aan 't Strand dezer Meir by dit Dorp, een groote *vuurbake*, die alle nachten brand, ten einde den mond dezer *Wetering* te kunnen vinden. Daarom is in dit Dorp geen gebrek van Scheepstimmerlieden, Zeilemakers, Touwslagers, en dergelyke, die aan Scheepsbehoefstens arbeiden. In dit Dorp staat het *Rechtsbuis* der Heerlykheid *Alkemade*: gelyk de Baljuw en andere Bedienden van het Hooggerecht aldaar woonen. De *Remonstranten*, die 'er veele in dit Dorp zyn, hebben daar een Kerk en Predikant.

Het ander Dorp de *KAAGE*, ligt een uur gaans westwaard van de *Oude Wetering*, op een Eiland, dat door de uirwateringen des *Rhyus*, in de *Leidsche* — en *Haarlemmer-Meir*, gevormd word. Het word meest bewoond van Schippers en Visschers: en heeft, wanneer in den winter tyd de wateren met Ys bezet zyn, veel bezoek van de Schaatsryders, die uit *Leiden* en van elders overkomen.

Eene voortgelyke *Hooge Heerlykheid*, als *Alkemade*, is *JAKOBSWOUDE* en *ESSELYKERWOUDE*: eertyds met den gemeenen naam van *WOUDE* * uitgedrukt. Dezelve ligt naastby *Alkemade*; zynde niet dan door het water, de *Does* daarvan gescheiden. Zelfs heeft deze Heerlykheid, langen tyd met *Alkemake*, onder een en de zelve Heeren behoord: gelyk zy ook vereenigt was, met *Warmond*; welker Heeren te gelyk Heeren van *Woude* en *Warmond* genoemd werden. Deze vereeniging is geschied, in den jare 1280; toen Heer *Jakob van Woude*, door zyn huwelyk, met de *Erfdochter* des Heere van *Warmond*, deze Heerlykheid aan zyn Huis bracht. Het *Stambuis* van dit geslachte, ter eere des gemelden Heere *JAKOBSWOUDE* genoemd, stond op den weg tusschen *Oudsboorn* en *Rhynzaterwoude*: waarvan thans geene overblyfselen te zien zyn. Hoedaniger wyze deze Heerlykheden,

* Die naam schynt ons te herinneren: dat deze Landstreek met veele *Wouden* of *Boschen* is vervuld geweest: te meer dewyl het woord *Woud*, in de naamen van verscheidene andere Dorpen, in dien omtrek invloed: als van *RHYNZATERWOUDE*, *HAZERWOUDE*, *ZOETERWOUDE*, enz.

den, in den jare 1504, overgegaan zyn tot den Huize van *Wassenaar Duvenvoorde*; is hier voor in de beschryving van *Warmond*, aangetekend. De laatste uit dit Huis, welke deze Heerlykheid *JAKOBSWOUD* en *Esselykerwoude* (die daarna van die van *Warmond*, als mede van *Alkemade*, afgescheiden is,) bezeten heeft, was Vrouwe *Anna van Wassenaar Warmond*, Gravinne Douariere van *Berle*; van de *Roomsche Religie*: na wier overlyden, deze Heerlykheid uit derzelver boedel, by openbaare veiling verkocht is, aan de Heeren de *Sterke* en *Schellingerhout*; elk voor eene gerechtigde portie. Thans word dezelve bezeten door den Heer *Mr. Theodorus van der Aar de Sterke*.

Die Heerlykheid vervat in zich, wel verscheidene *Buurtschappen*: doch niet meer dan één Kerkdorp, naamlyk, *WOUWBRUGGE*; gelegen ter wederzyde der *Heimaus Wetering*; door welke alle de groote Schepen, die uit *Holland* naar *Amsterdam*, en verder willen, uit den *Rbyn* naar de *Brassemer* — en van daar naar de *Haarlemmer Meir*, vaaren: het welk eene groote levendigheid aan dit Dorp byzet. Onder de *Buurtschappen* is ééne, die byzonderlyk *JAKOBSWOUD* genoemd word, de voornaamste. Dezelve is daar door in de Nederlandsche Kerkelyke Geschiedenissen vermaard, dat aldaar 't eerst licht der *Reformatie* is opgegaan, door toedoen van *Jan Arends*., eén gewezen mandemaker, uit *Alkmaar* oorspronglyk; die van *Amsterdam* hier door naar *Delft* reidende, binnen die buurt het *Euangelie* predikte; met dat gevolg, dat de *Roomsche Paster* *Jan de Bakker*, met verscheidene zyner Gemeente de *Hervormde leere* omhelsde: om welker wille hy in 1525 in 's *Hage* levendig verbrand is.

HOOGMADE, by verkorting *HOMADE*, ligt tusschen *Esselykerwoude* en *Alkemade* en is eén Dorp, met het recht van *Hooge Heerlykheid*, eertyds behoord hebbende; nevens *Koudekerke*, aan het oud Adelyk geslachte van *Poelgeest*; het welk gezegt word, uit den Huize van *Wassenaar* afteflammen. Heer *Dirk van Poelgeest* werd, in 1252, de eerste door Koning *Willem*, Graaf van *Holland*, daar mede begiftigt. Doch langen tyd daarna, naamlyk, in 1692 werden die beiden *Heerlykbeden*, uit den Huize van *Poelgeest*, 't welk der *Roomsche Religie* toegedaan was, aan twee verscheidene Heeren verkocht. Van *Hoogmade*, is de jegenwoordige Grondheef de Heer *Mr. Gerard Pieter Diers*, Heer van *Malis*.

Assand. Dit Dorp is van een klein begrip: doch daarvan is iets byzonders, dat niemand een voet breed Lands in deze gansche Heerlykheid bezit, dan de Heer alleen; dien alles in eigendom behoort: zelfs de grond, waarop de Huizen staan. Weshalven alle, die hier Huizen hebben, verplicht zyn, aan den Heer jaarlyks daarvan de grondrechten te betalen. 'Er is, onder *Hoogmade*, een *Roombch Kerkhuis*.

KOUDEKERK *, by *verkorting* KOUKERK, is een voortreflyk Dorp, ter lengte van een half uur gaans, langs den noorder oever des *Rhyns* uitgestrekt, liggende in eene aangename en in vette Weilanden zeer vruchtbaare Landstreek. Dat deze Heerlykheid met *Hoogmade*, eertyds vereenigt — en saam bezeten geweest zy, by het oud Adelyk geslachte van *Poelgeest*; hebben wy hier voor aangemerkt. Heer *Dirk* de tweede van dien naam van *Poelgeest*, Heer van *Hoogmade*, had in den jare 1331, dezelve aangekocht: en deed ter zelve gelegenheid, by dit Dorp, wat oostwaard van de Kerk, een prachtig Slot stichten; 't welk hy mede naar zyn geslachte *POELGEEST* deed noemen. Doch dit Slot *Poelgeest* by *Koudekerk*, is te onderscheiden van het ander Slot van dien zelve naam; 't welk nader by *Leiden*, onder de Heerlykheid van *Oostgeest* ligt; en daarna met den naam van *Alkomade* zou vernoemd zyn †. Hoe het zy; op het Slot

POEL-

* 'Er is een ander Dorp KOUDEKERK, in *Zeeland*, gelegen op het Eiland Schouwen: het welk men met dit *Koudekerk* in *Rbynland*, niet mag verwarren.

† In zodanigen vroegen ouderdom, als hier, zyn de veranderingen, die ten aanzien der *naamen* en *bezittinge* der Stamhuizen, dikwerf voorvallen, niet altyd naukeurig te bepalen. *S. van Leeuwen* zegt: (*Oud Batavia bladz. 1262.*) dat dit *Poelgeest* by *Koudekerk*, voorheen het Huis *HOORN* zou geheten zyn naar een ander Adelyk geslachte, 't welk voorlang is uitgestorven. Dit zo zynde; zal men 't daar voor moeten houden, dat Heer *Dirk van Poelgeest*, in gemelden jare 1323, dit Huis te *Koudekerk* alleen vernieuwd en naar zyn geslachte, *POELGEEST*, vernoemd hebbe: inzonderheid, dewyl het ander *POELGEEST* by *Leiden*, (het rechte *Stambuis* der eerste Heeren van *Poelgeest*) in de *Hocksche*

POELGEEST, by *Koudekerk*, heeft dit geslachte daarna bestendig blijven woonen: totdat het eindelyk in den jare 1713 is uitgestorven, met Heer *Gerrit van Poelgeest*, die de vyftiende van dien naam was, met wien, als hy in 's *Bosch* overleden was, 's *Wapen* van dit geslachte in 't graf gelegd is. Van dit geslachte was die beruchte *Aleida (Adelheid) van Poelgeest*, de Dochter van Heer *Jan van Poelgeest*, de Byzit des Hertogs *Albrecht van Beyeren*, Graaf van *Holland*, geduurende deszelfs staat, als Weduwenaar, welke door sommige *Hoekgezinde* Edelen, in 1392 op 't *Buitenbos* in 's *Hage* vermoord werd. Zelfs was aan de *Parochiekerk* van dit Dorp, een *Kapelle* gesticht, tot verzoeninge van dien begaanen moord, door lykdiensten, voor de zogenoemde rust haarer ziele, naar de Roomsche bygelovigheid. Dit Dorp *Koudekerk* is, dan, veele jaaren by het geslachte van *Poelgeest*, bezeten: doch, voorheen, niet anders, dan als eene *Ambachts Heerlykheid*, tot den jare 1600; toen dezelve door 's Lands Staaten, op verzoek van *Gerrit van Poelgeest*, den negenden dezes namis, van hem als eene *Hooge Heerlykheid* werd opgedragen. Dit geslachte onder tusschen door den tyd, tot een laagten staat geraakt; waren verscheidene goederen van 't zelve verkocht: en terwyl na den dood van den laatsten afstammeling, in 1713, wegens het overschot, langwylige processen gerezen zyn; is dit Huis *Poelgeest*, (dat wel eer een der grootste en prachtigste Riddermaatige *Hofsleden* in *Holland* was geweest,) allengs vervallen; en eindelyk ingestort: zo verre, dat thans niets meer daarvan te zien is, dan twe torentjes eener oude poort, aan den ingang van dit gebouw. Een weinig bezyden dit Dorp, staat noch een ander Slot; 't welk *KLEIN POELGEEST* word genoemd: en gesticht is, door een jongeren Zoon uit dit Huis, genoemd *Jan van Poelgeest*; die de Vader der voornoemde *Aleida van Poelgeest* was. Dit Slot is noch heden, in een behoorlyken staat. By *Koukerk*, staat ook eene Ridderlyke *Hofsede*, die 't Huis de *TOL*, genoemd word. De sterke doorvaart der Schepen, langs dit Dorp, door den *Rhyn*, geeft aan 't zelve eene groote

1e.

sche en Kabeljauwsche tyden verdelgt, of door overgang tot het geslachte van *Alkemade*, van eigenaar en van naam, veranderd was geworden.

levendigheid. Men heeft aldaar ook een voornaam *Verbeeterbuis*. Thans behoort deze Hooge Heerlykheid aan den Heer *Johan Lans*.

VAN HAZARSWOUDE, doorgaans *Hazarzou* uitgesproken, is de eerste en echtste naam ADUARDSWOUDE. Deze Hooge Heerlykheid ligt, aan de zuidzyde des *Rhyns*; tegen over *Koudekerk*: hoewel de *Kerkhuurt*, omtrent een klein uur gaans; zuidwaard van den *Rbyn*, verwyderd is. Dezelve behoorde eertyds mede aan de Heeren van *Woude* en *Warmond*: en is by overlyden van Vrouwe *Anna Hendrina van Wassenaar — Warmond*, door erffenisse overgegaan, tot den Graaf *Francois van Oultremont*, als den naasten erfgenaam van zyner Vrouwe zyde; die deze Hooge Heerlykheid, in 1730 verkocht heeft aan Vrouwe Douariere van *Wassenaar Duvenvoorde*. Het is een groot en fraai Dorp: vervuld van welgestelde Inwooneren. Men vind 'er behalven, die den Hervormden Godsdienst toegedaan zyn, lieden van allerlei gezindheden: *Roomsgезinden*, *Remonstranten* en *Mennoniten*; die elk hunne vergaderplaatsen hebben. De Huizen RHYNSBURG en STROOP, eertyds Adelyke Hoffsteden, liggen op het grondgebied dezer Hooge Heerlykheid.

BENTHUIZEN, westwaard van *Hazarzoude*, is een Dorp en Hooge Heerlykheid, die aan de Stad *Rotterdam* behoort.

BOSKOOP is een groot en welvarend Dorp, ten oosten van *Hazarzoude*, langs de beiden oeveren der Rivier de *Gouwe*; hoewel, de Kerk aan de slinkerzyde staat. Dit Dorp, welker behoort hebbende, aan het Adelyk Stift RHYNSBURG, is de Heerlykheid, sedert den tyd der *Reformatie*, beneven alle de andere goederen van *Rhynsburg*, vervallen, aan de *Ridderschap* dezer Provincie; en het eerste lid der *Ridderschap* heeft, in hoedanigheid, als Raad en Rentmeester Generaal der Abtdy-goederen, de bestie-ring over dezelve. Langs dit Dorp is een sterke door-tocht der Schepen, die van *Gouda* naar de *Goudsche Sluis* willen, om door den *Rbyn* naar de *Haarlemmer Meir* te vaaren. Aldaar hebben de Ingezeten een voornaam bestaan, van de aankweking van allerlei *Vruchtboomen*; die voor de beste soorten gehouden — en alom door geheel *Nederland* verzonden worden. In dit Dorp woenen veel *Roomsgезinden* en *Remonstranten*.

VOSHOL, is eene *Heerlykheid*, op Rhyndlands bodem gelegen, welke *drie Dorpen* in zich vervat; die, toch, van elkander verspreid zyn: naamlyk ZWAMMERDAM: LANGERAAR: en REEWYK. Dezelve heeft wel een van het Baljuwschap van Rhyndland afzonderlyk *Hoog Rechtsgebied*; doch in den boezem der *Staat*en dezer Provincie berustende: 't welk echter door den tegenwoordigen Heer van *Vosbol*, in de hoedanigheid van *Baljuw*, te gelyk, geoefend word. Voortyds behoorden de *Dorpen* en *Landen* van VOSHOL, aan het oud aanzienlyk geslachte van *Brederode*: dan na de uitsterving van dit geslachte met Heer *Wolfard*, in 1679, noch een wyle tyds, door Vrouwlyke afstammelingen dezes Huizes bezeten, is eindelyk in 1710 verkocht, aan het Adelyk geslachte van *Aarssen van Hogerbeide*: en behoort nu aan den Heer *A. N. Baron van Aarssen-Beyeren*, Heer van *Meteren*, Kolonel by het Regiment Guardes te voet enz. Uit het sprekend *Wapen* dezer Heerlykheid; bestaande in een *Vos*, in zyn *bol* springende; schynt men wel iets aangaande den oorsprong der *benaming* te kunnen gissen: maar of ergens een *Huis* geweest zy, 't welk dien naam gedragen, en aan deze Heerlykheid medegedeeld heeft; en waar —, zal niemand met zekerheid durven bepalen.

Het eerste en aanzienlykste der Dorpen dezer Heerlykheid is, ZWAMMERDAM; ter linker oever des *Rhyns* gelegen: alwaar, als de Hoofdplaats, het algemeen *Rechtsbuis* is; waar in de *Baljuw* met zeven *welgebooren Mannen*, drie uit *Zwammerdam*, drie uit *Langer* — en *Korter Aar*, en één uit *Reewyk*, de *Vuurschaar* spand. Eigenlyk luid de naam ZWADENBURGERDAM, waar van kortheidshalve, ZWAMMERDAM; die by de eigen Inwooneren, en daar rondom, noch korter, DAMME, word uitgesproken. Het *Choor* der *Kerk* pronkt, met een prachtige *Graftombe* der Heeren van *Vosbol*, en derzelver Adelyke geslachte. Aldaar is ook een *Remonstrantsch* — en een *Roomsche Kerkbuis*. Dit Dorp is beneven *Bodegrave*, ('t welk een half uur oostwaard van daar ligt,) zeer vermaard geworden, door de geweldendaryen, welke de *Franschen*, onder bevel des Hertogs van *Luxemburg* aldaar den 28 *December* 1672, gepleegt hebben, die de Huizen, na ze uitgeplonderd te hebben, in den brand staken; welke ook alle behalven twee, door de vlammen verteerd werden, beneven de *Kerk*. Zy begonnen echter in 1673 (welk jaartal op de meeste Huizen getekend staat) weder opge-

bouwd te worden: waardoor dit Dorp een schoone gedaante, dan het te vooren had, bekomen heeft.

Tot LANGERAAR, een aanzienlyk Dorp, aan de overzyde des *Rhyns*, benoorden *Alphen* gelegen, behoort ook KORTER AAR; een *Buurtschap*. Zy worden van elkander gescheiden, door de Vliet de *Aar*; die aan beiden dien naam mededeeld: gelyk ook aan het naby gelegen Dorp AARLANDER VEEN. Dit water strekt tot een *Trekvaart*, voor de Schuiten, die tusschen *Amsterdam* en *Gouda*, heen en weer varen. Oostwaard van *Korter Aar* is eene groote uitgeveende Waterplas. De *Roomsgezinden* hebben binnen den omtrek van dit Dorp twee *Kerkhuizen*.

REWYK is het derde Dorp der Heerlykheid van *Vosbol*, ten zuiden des *Rhyns* gelegen, omtrent één uur gaans van *Gouda*. In dit Dorp of eigenlyk in de Buurt *Randenburg*, (*Raamburg*), welke mede daartoe behoort, staat ook een *Roomsch Kerkhuis*. Niet verre van de Kerk van *Rewyk* loopt de *Vaart* van *Gouda*, verby naar *Bodegrave*; welke alle dagen en nachten bevaren word, door kleine *Trekschuiten*, tot gemak der *Reizigers*, die van *Rotterdam* komen, om van *Gouda* te *Bodegrave* beland; met de *Trekschuiten*, die tusschen *Utrecht* en *Leiden*, heen en weer vaaren, hunne reize verder voort te zetten.

NIEUWKOOP en NOORDEN zyn twee naby elkander gelegen Dorpen, aan de grenzen der Provincie *Utrecht*; die beiden als *Hooge Heerlykeden* behooren, aan Jonkheer *Hendrik*, *Baron van Wassaar-Alkemade*, Kammerheer van den Aartsbisshop en Keurvorst van *Keulen*.

NIEUWKOOP is het grootste der beiden Dorpen: en is zeer in de lengte uitgestrekt; ten deele tusschen noch bewerkt wordende Veenen, en ten deele langs uitgeveende Waterplassen. Het Heere Huis van *Nieuwkoop* staat omtrent in het midden van het Dorp: maar behoort niet meer aan de Heerlykheid. De *Remonstranten* hebben daar een *Kerk* en *Predikant*: en de *Roomsgezinden* twee *Kerken*; die beiden onder het opzicht van eenen *Priester* staan.

Dit Dorp behoort geheel aan deze *Hooge Heerlykheid*: doch NOORDEN niet meer, dan voor een gedeelte: naamlyk, al wat ten zuiden ligt, en naast aan *Nieuwkoop* paald: in welk gedeelte ook de *Kerk* gevonden word. Doch het ander deel dezes Dorps, behoort beneven *Zevenboven*, als eene Ambachts Heerlykheid, aan de Stad *Haarlem*. Aldaar hebben de *Roomsgezinden* ook een *Kerkhuis*.

Alle

Alle de *Predikanten van Rhymland* zyn, tot twee *Klassen* verdeeld: waarvan de meesten behooren, tot die van *Leiden* en *Neder-Rhymland*: en de anderen tot die van *Woerden* en *Over Rhymland*. Alleenlyk is die van *WASSENAAR* uit te zonderen; die aan de *Klassis van 's Hage* ondergeschikt is.

Aan *Rhymland* grensd allernaast, oostwaard, het *BALJUWSCHAP* van *WOERDEN*: behelzende, behalven de *Stad WOERDEN*, noch twee *Dorpen*, naamlyk, *BODEGRAVE* en *WAARDER*, beneven eenige *Buurschappen*.

De *Baljuw* heeft den titel van *Kastelein van Woerden*; die gemeenzaamlyk met de *Schepen* der *Stad* en derzelver *Sekretaris*, het *Hoog Gerecht* oefend. De *Kastelein* is te gelyk *Op-per-Dykgraaf* van het zogenoemde *GROOT WATERSCHAP* van *WOERDEN*; 't welk (dewyl de grenzen der twee *Provincien* aldaar zeer door elkander gesslingerd zyn,) zo wel door een gedeelte der *Provincie Utrecht*, als door *Holland* zich uitstrekt. Om die reden worden van de vyf *Hoog Heemraaden*; die beneven den *Dykgraaf*, het bewind hebben, over de wateren, sluizen, molens, dyken, kaden en wegen dezer landstreeke; drie uit 't *Land van Woerden*, en twee uit de *Provincie Utrecht* aangesteld.

De *Stad WOERDEN* is de *Hoofdplaats* van dit *Baljuwschap*. Zy ligt aan den *Rhyn*; die dezelve te midden doorsnyd; drie en een half uur gaans westwaard van *Utrecht* en vyf en een half uur oostwaard van *Leiden*: tusschen welke *Steden* alle dagen en nachten, de *Trekschuiten* heen en weer daar door vaaren, tot groot gemak der *Reizigers*.

Die *Stad* heeft haar eerste begin genomen, van het *Oud Slot*; dat noch in wezen is; staande in den zuidoostlyken hoek der *Stad*. Naar 't bericht, dat de *Neerlandische Gedenkschriften* daarvan mededeelen, was dit *Slot* alrede gesticht, in den jare 1153, door den *Utrechtschen Bisschop Godfried*,
om

om het ten voormuur ter bescherming zyner eigen Zetel Stad te doen dienen; voornaamlyk tegen de *Hollanders*. De Bisschoppen in der tyd stelden aldaar een *Kastelein*; wien de bewaaring dezer sterkte was toevertrouwd: en deze werden daarna begunstigt met den titel van *Heer van Woerden*. Dus zyn 'er vier *Heeren van Woerden* geweest; de Zoon den Vader telkens opvolgende; die alle den naam van *Herman* droegen. De laatste *Herman van Woerden*, zynen *Leenbeer* den *Bisschop van Utrecht* afvallende, ontving in 1288, zyne Heerlykheid ter leen, van *Graaf Floris V van Holland*. Dan weinige jaren later, naamlyk, in 1296, mede zich inwikkellende, met *Gerrit (Gerard) van Velzen*, in de samenzwearing, tegen zynen nieuwen *Leenbeer*; werd hy daarom, beneven veele andere medeplichtigen, ten lande uitgebannen: en deszelfs goederen verbeurd verklaard. Vervallende daar door dit *Slot* en *Heerlykheid*, welke dus lang aan den Bisschoplyken Stoel van *Utrecht* behoord had, aan de *Graaflykheid* van *Holland*; waarvan zy sedert dien tyd, bestendiglyk zyn verbleven: gelyk dan ook door de *Graven* van *Holland*, altoos een *Kastelein* op het zelve *Slot* gesteld werd; 't welk in volgende jaren, als de Sleutel van *Holland* is aangemerkt: hoewel het altyd tot een twistappel, tusschen de *Hollanders* en *Stichtenaars* heeft moeten strekken. Van daar is oorspronglyk, dat de *Baljuw van Woerden*, noch heden den titel van *Kastelein* draagt.

Deze Stad is ongetwyfeld, onder de voornaamste *Vestingen*, welke de Provincie *Holland* in 't byzonder dekken, te rekenen. Zy was in de voorige eeuw, noch geen plaats van tegenweer, naar de veranderde Vestingbouwkunde: om welke oorzake, zy in den jaren 1672 en 1673; als de *Franschen* de vooraan liggende Provincien overweldigt hadden, door de Utrechtsche vyandelyke bezetting veelmaal, en zo dikwerf 't hun geluste, zonder slag of stoot werd ingenomen: waar door de Inwooneren, van den moedwil dezer vyanden, een verregaanden overlast hebben moeten uitstaan. Die Stad is, naar de hedendaagsche Vestingbouw, eerst gesterkt in den jare 1702: en van tyd tot tyd merke-lyk verbeeterd. Zelfs zyn in den laatsten oorlog, wegens de *Pragmatique Sandie*, in den jaren 1747 en 1748, (toen door 't wegnemen van *Staats-Vlaanderen*, *Bergen op Zoom*, *Maastricht* enz. 't voor de Provincie *Holland* gevaarlyk begon uit te zien;) een eindwegs buiten de Stad, naar den kant van *Utrecht*, eenige nieuwe werken aangelegt: bestaan-

de in twee *Schanzen*, de eene aan de noord — en de andere aan de zuidzyde des Rhyns, beneven meer andere *werken*, die met een *linie* aan elkander verknocht zyn. Het beste middel van tegenweer zou, echter, die Stad des noods ontfangen konnen, door het *water*; wanneer men door 't openen der Sluizen, de Ommelanden door het zelve deed ondervloeyen: 'Er is in *Woerden*, thans geen andere bezettinge, dan bestaande in eene Kompagnie *Invaliden*; die door de Provincie *Holland* betaald word.

Woerden is niet groot: bestaande, sedert 1732 uit niet meer dan 387 Huizen, behalven 128 in de Voorsteden. Het heeft ook slegts twee POORTEN: waar van de ééne die oostwaard uitziet, de *Utrechtsche* — en ook de *Hofpoort*, geheten word: dewyl zy naast by 't *Hof* of *Slot* is: en de andere ten westen de *Leidsche Poort*. De *Geréformeerde Kerk*, die in 't westelykdeel der Stad, naby 't *Stadhuis* staat, was gedurende de Fransche inkwartiering, in 1672 afgebrand, beneven eenige daar by staande Huizen: dan is in 1675 weder begonnen opgebouwd te worden. De Gemeente word aldaar, door twee *Leeraaren* bediend. De *Lutherschen* en *Remonstranten* hebben ook elk hunne Kerk en Predikant: gelyk mede de *Roomsgelinden*.

De *Regering* dezer Stad bestaat, uit den *Baljuw* of *Kastelen*, den *Hoofdofficier*, twee *Borgemeesteren* en zeven *Schepenen*. De twee eerstgemelden blyven in hunne bedieninge, gedurende al hun leven: doch de *Borgemeesteren* worden alle jaren, door Schepenen en Vroedschappen verkoren: en de *Schepenen* alle jaren, den 1 *Mey*, door zyne Doorl. Hoogheid den Heer Prins *Erftstadhouder*, uit een dubbeldtal, door *Borgemeesteren* en *Vroedschappen*, overgeleverd, aangesteld. De openvallende Vroedschaps plaatzen, (welke twaalf zyn,) staan ter begeving van *Borgemeesteren* en *Vroedschappen*.

Men heeft buiten de Stad, ten westen, langs den *Rhyn*, veele *Pannebakkerijen*; die mede onder het Stads Rechtsgebied behooren.

Ten platten lande, word al, wat aan dit Baljuwschap onderhoorig is, door den *Rhyn*, in het noordelyk en zuidelyk deel, onderscheiden.

Ten

Ten westen ligt het Dorp BODEGRAVE: 't welk by de Ingezetenen, niet anders, dan met den naam van *Boref*, bekend is. Aan de noordzyde van den *Rbyn*, staat de *Kerk*: en bevinden zich aldaar veele Huizen: dan, 't is ook voor een groot gedeelte, langs de zuidzyde dier Rivier uitgestrekt. Meer dan éénmaal heeft dit Dorp de bittere rampen des oorlogs moeten uitstaan: doch allermeest in den winter des jaars 1672; toen de *Franschen*, ten getale van omtrent 12000 man, onder de aanvoering des Hertogs van *Luxemburg*, van hun voornemen, om over het Ys tot diep in Holland in te dringen, door het schielijk opkomend dooiweér, moettende afzien, in het te rug keeren naar *Utrecht*, de beiden Dorpen, *Zwammerdam* en *Bodegrave*, ten eenemaal uitgeplonderd en in brand gestoken hebben: waar door genoegzaam alle de Huizen verteerd werden. Het jaartal van 1673, 't welk op de Huizen van dit Dorp gesteld is, bewyft, dat dezelve in het eigen jaar van het vertrek der *Franschen* uit deze Landen, weder opgetimmerd zyn. Men heeft dies tyds, mede zeer breed opgegeven van de ongehoorde geweldenaryen, welke de *Franschen* gepleegt zouden hebben, aan de Ingezetenen: dan by nader onderzoek, is bevonden, dat veelen dier verhalen, welke de zogenoemde *Fransche Tyranny* daarvan vermeld, bezyden de waarheid zyn geweest: gelyk ze ook door den Heer *Costerus*, in dien tyd Sekretaris te *Woerden*, in een byzonder geschrift, ten merendeele, weersproken werden. Thans is dit Dorp zeer fraai, en vervuld van welvarende Ingezetenen; onder welke de Hoedemakery eene voorname Handteering uitmaakt. Aldaar is eene *Luthersche Gemeente*, onder het opzicht van een Predikant. 'Er woonen ook eenige *Roomsgezinden*; die met *Zwammerdam* ééne Gemeente uitmaken. De *Ambachtsheer* van *Bodegraven* is de Heer Mr. *Pieter Leonard Schippers*.

Omtrent ter halver wege, tusschen *Bodegrave* en *Woerden*, is een Buurtschap, die NIEUWERBRUGGE word genoemd: welke mede zeer berucht geworden is, in het denkwaardig jaar 1672; toen Prins WILLEM III dien post versterkt had; ten einde den *Franschen*, het verder indringen in de Provincie *Holland*, langs den *Rbyndyk*, te be-
twisten; bezettende denzelven, met twe Bataillons voet Volk, onder bevel van den Kollonel *Pain en Vain*. De sterke Vorst, in *December* deszelven jaars volgende; mogt deze post, den vyanden, wel niet verhinderen, in dezen tocht.

rocht: dewyl zy over het Ys der ingevloide wateren konnen trekken, benoorden den *Rbyndyk*: gelyk zy ook reeds waren doorgedrongen, tot verby *Zegveld*. Dan, 't dooiweêr zeer onverwacht hierna volgende; zou deze versterkte post by *Nieuwerbrugge*, den vyanden 't méêst nadeel hebben toegebracht: dewyl, de weg naar *Utrecht* langs den *Rbyndyk*, (die daar nu 't Ys door 't doojen onbruikbaar begon te worden, de éénige was, om te rug te keeren,) hun ten eenenmaal toegesloten zou geweest zyn; byaldien, die post wel bewaard en verdedigt was geworden. Doch, gemelde Kollonel (wien, dit bedryf daarna het hoofd gekost heeft,) denzelven verlatende, en met zyn Volk naar *Gouda* vluchtende; werd dees' weg weder geopend: weshalven, de Hertog van *Luxemburg*, na eerst de Dorpen *Zwanmerdam* en *Bodegrave* aan de vlamme te hebben opgeoffert, zonder tegenstand, de te rug tred naar *Utrecht* nemen kon.

WAARDER * is het ander Dorp, een half uur gaans zuidwaard van den *Rlyn*. By dit Dorp staat een Heere Huis, genoemd het Hof te WAARDER: het welk men zegt, in vroegere tyden, eene der bezettingen te zyn geweest, van de geestelyke Ridderorder van *Malthe*, onderhoorig aan den Land Kommandeur van *S. Katharina* te *Utrecht*; die alhier een Kommandeur had, welke dit Huis bewoonde. De Ambachtsheer van *Waarder* is, de Heer Mr. *Niklaas Boudewyn Roeks*, Raad in de Vroedschap der Stad *Schoonhoven*.

De *WIERIKKE-Schans* ligt tusschen *Bodegrave* en *Nieuwerbrugge*, doch aan de overzyde des *Rbyns*, en aan den *Rbyndyk*: dragende dezen naam naar den stroom *Wierik*; welke uit den *Tffel* naar den *Rbyn* loopt; en in 't byzonder de *Enkele Wierik*; in onderscheiding der *Dubbelde Wierik*; die meer oostwaard tusschen den *Tffel* en den *Rbyn* stroomd. Deze *Schans* is redelyk groot: en is in 1673 aangelegt, ten zelven einde, als weleer de *Schans* by *Nieuwerbrugge*; die in dat zelve jaar was geslecht geworden; om naamlyk, in tyden van oorlog, den vyand het indringen in *Holland* te verhinderen. Aldaar ligt in tyd van Vrede, niet meer dan eene

* Dit WAARDER moet niet verwarderd worden, met *WAARDER*; een Dorp in *Noord-Holland* gelegen.

eene kleine bezettinge van *Invaliden*, onder het bevel van een' Plaats-Major.

Zuidwaard van *Woerden*, ziet men het **BALJUWSCHAP** van **OUDEWATER**: 't welk van een klein begrip is; behelzende niet meer dan de Stad **OUDEWATER** met haar onderhoorig *Rechtsgebied*.

OUDEWATER * is de Hoofdplaats van dit Baljuwschap: eene Hollandsche Vesting, twe uren gaans ten oosten van *Gouda*, aan de Rivier den *Tffel*, die 'er door stroomd: uit welke, aldaar eene Vliet, langs *Linschoten* naar *Woerden* loopt. Het is van geen grooten omtrek, vervattende 534 huizen. Het heeft de gedaante van een langwerpig vierkant; aan de noordzyde wat smaller toelopende. Het heeft vier *Poorten*; van welke ééne de *Tffelpoort* geheten, tot de Hoofdwacht verstrekt, voor de Krygsbezetting. Gedurende den laatsten oorlog van 1740 tot 1748, zyn de Vestingwerken dezer Stad, voornaamlyk aan de zuidzyde, merkelyk verbeterd en vermeerderd.

De *Hervormde Gemeente* dezer Stad word door twee *Leeraaren* bediend. De Kerk, waarin zy haaren openbaaren Godsdienst oefend, staat in het westerdeel der Stad, aan den *Tffel*. Aldaar, is ook eene net gebouwde *Remonstrantsche Kerk*: als mede eene vergaderplaats der *Roomgezinden* van de statie der *Jansenisten*.

Voorheen behoorde deze Stad, aan den Bisschoplyken Stoel te *Utrecht*. Doch door een' der Bisschoppen, *Jan van Nassau*, in 1280, voor een somme gelds, aan Graaf *Floris V* verpand zynde; is zy, vermits dit pandschap nooit geloft werd, aan *Holland* verbleven: hoewel zy eenmaal, in 1349, door den Bisschop *Jan van Arkel*, ingenomen en deerlyk door brandstichting is verwoest geworden. Na dien tyd, was *Oudewater* weder in een redelyk fraajen stand

* Van deze Stad is eene byzondere *Beschryving* te voorschyn gebracht, door den Heer *Gasper Rudolf van Kinschot*, diert tyd Baljuw Dykgraaf en Schout der Stad en Lande van *Oudewater*; in 1747 te *Delft* gedrukt.

stand gebracht. Dan, in 1572, had die Stad niet zodra der Staaten zyde omhelsd, of zy werd, door de *Spaanſchen*, onder de aanvoering des Grave van *Barlemont*, Heer van *Hierges*, in 1575, belegerd, en den 8 *Augustus*, na eene kloekmoedige tegenweer, door storm ingenomen: by welke gelegenheid, behalven genoegzaam de geheele Krygsbezetting, zeer veele Borgers jammerlyk vermoord werden: en de meeste Huizen door den Brand vernield. Na dien tyd, is jaarlyks de dag van dezen *Moord van Oudewater* gevierd, als een Boetdag: wanneer die Stad door veele Vreemdelingen van rondom bezocht word; die dan bezichtigen eene groote Schildery, in welke, de door de Spaanſchen gepleegde wreedheden, konſtig verbeeld worden; welke, in een der vertrekken van het Stadhuis, hängt. Die Stad heeft mede, in den jare 1672, veel moeten lyden, van de *Franschen*; die dezelve hadden ingenomen. Eene der merkwaardigheden van *Oudewater*, is de *Wag* dezer Stad, die aan de noordzyde der markt ſtaat. Deze *Wag* had, in die voorige tyden der bygelovigheid, een ſoort van *Octroy* ontfangen, zo men meend, van Keiſer *Karel V*, om die te *wegen*, welke van *Tovery* werden verdacht gehouden; waarna zy, indien derzelver *gewicht*, aan de grootte hunnes lichaams, beantwoordde, door het gerecht van *Oudewater*, werden vry verklaard. Daartoe, is deze *Wag* langen tyd gebruikt geweest, niet alleen van Inboorlingen dezer, maar ook van Vreemdelingen der nabuurige Roomſche Landen; die men derwaard bracht, om dus ter proef geſteld te worden: 't welk een middel is geweest, waardoor veele onſchuldigen, die weleer, op een bloot vermoeden, wegens gewaande *Tovery* zouden verbrand geworden zyn, van den dood gered zyn.

Dewyl, rondom *Oudewater*, veel *Hennip* geteeld word; is het *Lyndraajen* een zeer gemeen Handwerk der Inwoone- ren dezer Stad; die de *Lynen* alom verzenden, om elders tot zwaarder touw geſlagen te worden.

De Stads *Regeering* beſtaat, uit den *Baljuw*, twe *Borgemeesteren* en zeven *Schepenen*. De *Borgemeesteren* en *Schepenen* worden jaarlyks verkoren, uit XVIII Vroedſchap- pen.

Verſcheidene *beruchte Mannen* zyn uit dit *Oudewater* op- geſtaan: als *Cornelius Valerius*, een groot *Literator*; die, als Profeſſor in de Griekſche — en Latynſche Taal, op de Univerſiteit te *Leuven* geleeraard heeft. Ook is, binnen

Rr

deza

deze Stad, in den jare 1560 geboren *Jakob Hermansz*; een Man van gemeenen Borger afkomst; die eerst geworden is Predikant, te *Amsterdam*; en daarna *Professor* in de H. Godgeleerdheid, te *Leiden*; zynde toen meest met den naam van *Jacobus Arminius* bekend; die de Srichter der *Remonstranten* is; welke, naar hem, ook *Arminianen*, genoemd zyn. Desgelyks, was een Inboorling dezer Stad, de vermaarde *Rudolf Snellius*, die in alle Mathematische Wetenschappen uitgemunt heeft; zynde *Professor* in de *Mathesis* te *Leiden* geweest; alwaar hy gestorven is, in 1613. Deszelfs Lyk is in de Kerk te *Oudewater* bygezet: en aan een pilaar, naastby het Graf, een marmer gedenkstuk te zyner eere opgericht.

Tusschen *Oudewater* en *Gouda* is, aan den *Tffel*, de Sluis van GOVERWEL; die, geduurende den inval der *Franschen* in deze Landen, in de jaren 1672 en 1673, zeer bekend geworden is.

Het BALJUWSCHAP GOOILAND paald, aan de *Zuiderzee*: en onder hetzelfde worden, gemeenlyk, betrokken, de Steden, MUIDEN, NAARDEN en WEESP; die, op den grond van *Gooiland* liggen: des te meer, dewyl één en dezelve *Perfoom*, zo in de gemelde Steden, als, ten platten Lande, aan het hoofd, der *Vierschaar* is, die, over *Lyfftraflyke misdaden*, recht oefend; hoewel in verscheidene hoedanigheden: naamlyk, als *Drofsaart* van *Muiden*, *Baljuw* van *Naarden* en *Gooiland*, en *Hoofd-Officier* van *Weesp*. Deze aanzienlyke bediening is, weleer, in de voorige eeuw, een' tyd lang, door den vermzarden Ridder *Pieter Kornelisz. Hoofd*, dien *Nederlandschen Geschiedschryver*, bekleed geweest. De tegenwoordige *Drost* is, zyne *Excellentie* BERTRAM PHILIP SIGISMOND ALBRECHT, GRAVE VAN GRONVELD-DIEPENBROEK, beschreven in de order der *Ridderschap* en *Edelen* van *Holland* en *West-*
vries-

riesland, gekommitteerd ter Vergadering der Edel Mog Heeren Raaden, ter Admiraliteit te *Amsterdam* enz. enz.

Deze drie *Steden* hebben geen Stem in Staat: maar, zyn *Vestingen*, die door de Provincie *Holland*, in 't byzonder, onderhouden worden; strekkende voornaamlyk, ter dekkinge van *Amsterdam*.

Wat in 't byzonder belangt:

MUIDEN *: het ligt aan de *Zuiderzee*, ter plaatze, waar de Rivier de *Vecht*, door eene zwaare steenen *Schutsluis*, die, te gelyk, het Zee water keerd, en aangelegt is, in 1674, haare uitwatering heeft; makende aldaar een *Haven*, die door welgeladen Schepen kan worden in — en uitgevaren. Hierdoor, heeft die Stad, het voordeel van eene sterke *doortocht* van groote Schepen, die van den *Boven-Rbyn*, langs *Utrecht*, door de *Vecht*, naar *Amsterdam* — en van daar te rugvaaren; welke, zo wel, om de ondiepte der binnenlandsche Trekvaarten naar *Amsterdam*, als, om de nauwheid der *Nieuwsluis*, by *Loenen*, geen anderen weg zouden kunnen vinden.

Die zelve Rivier, te midden door de Stad lopende, verdeeld dezelve, in twee hoewel elkander ongelyke deelen; waarvan het grootst, langs den oostlyken oever, in de lengte, is uitgestrekt. Omtrent in het midden der Stad, is over die Rivier, eene groote houten brug; die de gemeenschap, tusschen het oostelyk en westelyk deel der Stad, open houdt. Alle de *Postwagens*, die weekelyks, van *Amsterdam*, naar *Deventer*, *Zutphen*, *Aynhem* en *Nymegen* reidende, hunnen weg door *Muiden*, derwaard, en tefug nemen, betaalen hier,

* Deze Stad behoord men altoos te omschryven, als **MUIDEN**, aan de *Vecht*: of **MUIDEN**, in *Holland*, ten einde ze wel te onderscheiden, van andere plaatzen, die ter zelve wyze genoemd — maar ook te gelyk, ter onderscheiding van elkander, omschreven worden: als **GENEMUIDEN**: **ANEMUIDEN**: **DENMUIDEN**: **S. ANNA TER MUIDEN** enz.

hier, hun brug-geld; gelyk ook de 'andere reituiĝen, tusſchen *Amſterdam* en *Naarden*.

Met recht, word *Muiden* onder de *kleine Steden* dezer Provincie gerekend: want, zy heeft niet meer, dan omtrent 200 *Huizen*. Zy is redelyk wel *verſterkt*: hoewel, voornaamlyk, het *Slot*; 't welk, op den uiterſten hoek der ooftelyke zyde dezer Stad, aan Zee ligt; en te gelyk ſtrekt, om de Haven der Stad, tegen vyandlyke Schepen, te beſchermen.

In tyden van onraad, kan het Zee water, door de gemelde Schutſluis worden ingelaten, om al het Ommeland te doen ondervloeyen: waardoor, die plaats bezwaarlyk zou te genaken zyn. Van het meeft belang is deze ſterkte, voor *Amſterdam*: dewyl zy, den toegang derwaard, oopenen en ſluiten kan: om welke reden, de Engelsche Grave van *Leiceſter*, voor een tyd gewezen Gouverneur dezer Landen, *Muiden*, den *toom* van het *groot Paard*, (daardoor, *Amſterdam* verſtaande) plagt te noemen.

Dit *Slot* te *Muiden* vertoond zich, naar de oude bouw-oder, zeer aanzienlyk: en is, aan de vier hoeken, met ronde dikke torens voorzien. Het ſtaat, onder het opzicht van den Droſt, die daarom den titel van *Kaſtelein van Muiden* voerd, en de vryheid heeft, om het zelve te bewoonen. Men zegt, dit *Slot* reeds geſlicht te zyn, in het einde der XIIde Eeuw; door Graaf *Floris V*: door wiens ongelukkig lot, dit zelve Kaſteel ook aanmerkelyk geworden is: dewyl hy, in 1296, door *Gerrit van Velzen*, en deſzelfs *vloekverwanten*, in verzekering genomen, aldaar in een' *Kerker*, werd opgeſloten: welke *Kerker* op dit *Slot* noch heden word aangewezen. Die zelve *Graaf* is ook, in de nabuurfchap van *Muiden*, door gemelden *Gerrit van Velzen*, weinig tyds daarna vermoord: en zou, door de *Kennemers*, of (gelyk andere berichten luiden,) door die van *Naarden*, die hem meenden te ontzetten, half dood weder naar dit *Slot* van *Muiden* gebracht, en aldaar geſtorven zyn.

De *Hervormde Gemeente* dezer Stad, die maar ééne *Kerk* tot den Godsdienſt heeft, ſtaat, onder het opzicht van twee *Predikanten*. Ook, is 'er een *Roomſch Kerkhuis*; waarin een waereld *Prieſter* den dienſt verricht. De Inwooneren hebben, voor een groot gedeelte hun beſtaan, van de *Viſchvangſt*, in de *Zuiderzee*. De *Regeering* dezer Stad beſtaat, uit den *Kaſtelein* of *Droſſaart*, deſzelfs *Stedeſouder*, twee *Borgemeſſeren* en vyf *Schepenen*. Aan

Aan den mond der *Haven van Muiden*, staat eene hooge *Vuurbaak*: niet alleen dienende, om 's nachts deze Haven te kunnen inlopen; maar ook, voor de andere Schepen, die 's nachts de *Zuiderzee* bevaaren; dien dezelve tot een 't zeln verstrekt, om den mond van het *Te* te vinden, als zy naar *Amsterdam* willen.

WEESP, ook WEZEP, en *Wezop* *, uitgesproken, is een vermakelyk Stedeke, aan den linker oever der *Vecht*-Stroom: een half uur gaans, zuidwaard van *Muiden*, ter halver wege, tusschen *Amsterdam* en *Naarden*; van elke derzelver twee uren gaans afgelegen. Het is eenigermate gesterkt, naar de hedendaagsche Vestingbouwkunde: voornaamlyk, aan de overzyde der *Vecht*; over welke een brug geslagen is, om de gemeenschap met *Gooiland*, te onderhouden. Zy behoord dus mede, onder de Vestingen, die de Provincie *Holland* in 't byzonder aangaan, en op derzelver kosten, eeniglyk onderhouden worden: dienende, in 't byzonder, ter dekking van *Amsterdam*. Het getal der Huizen, die doorgaans zinlyk gebouwd zyn, beloopt thans, op omrent 500. Die aan den buitenkant langs de *Vecht* staan, hebben 't vermaak van het gezicht der Schepen, die dagelyks hier langs, naar *Muiden* en *Amsterdam*, en te rug vaaren. De Stad heeft drie Poorten; welke benoemd worden, naar de Steden; wérwaard heen, door dezelve de weg leid: naamlyk, de *Amsterdamsche* — de *Utrechtsche* — en de *Naardensche Poort*. De Gereformeerde Gemeente word door twe Leeraaren bediend. Deze Gemeente is des te grooter: dewyl, die in het *Weesper Kerspel* woonen, daar onder mede begrepen zyn. Ook is 'er eene *Luthersche Gemeente*; mede van een Kerk en Predikant voorzien. En eene *Roomsche Kerk*, onder het opzicht van een waereldschen Priester. Voorheen, was *Weesp* zeer vermaard, door een byzonder soort van Bier, dat daar gebrouwen — en alom door geheel *Holland* verzonden werd. Sedert deze neering genoegzaam geheel vervallen is, kwam in derzelver plaats, het stooken der *Jenever*; 't welk daar noch, (zo wel,

* Men mag dit WEESP niet verwarren, met het Dorp WEZEPE, in *Overyssel*, in het kwartier *Salland*, by *Deventer* gelegen.

wel, als te *Schiedam*) zeer sterk in zwang gaat. 'Er zyn thans niet min, als dertig *Branderyen*. Van daar, de menigte der *Verkens*, die van den draf, in groote daartoe aangelegde *schuuren*, onderhouden worden. De *Lakenwevery* maakt aldaar ook taamlyk goeden opgang. Sedert eenigen tyd, is binnen deze *Stad*, een *Porcelain-Fabrick* begonnen: waarvan men den uitslach zal moeten afwachten. De *Stads Regeering* bestaat, uit den *Hoofd-Officier*; (welke thans is, de voornoemde Graaf van *Gronsfeld*,) den *Schout*, als 's *Hoofd-Officiers Stedehouder*: en voorts, XXI *Vroedschappen*; waar uit jaarlyks verkoren worden: drie *Borgemeesteren*: en zeven *Schepenen*; welke elk eenen byzonderen *Secretaris* hebben.

Al het zoet water, 't welk men te *Amsterdam* tot *Bierbrouwen* en andere zaken, nodig heeft, moet by deze *Stad*, uit de *Vecht*, met byzondere daartoo gemaakte water *Schepen*, derwaard gevoerd worden: 't welk, inzonderheid 's *Winters*, wanneer de *Trekvaart* tusschen *Weesp* en *Amsterdam* met *Ys* bezet is, groote ongemakken na zich sleept.

Het *WEESPER-KERSPEL*, is van grooten omtrek: zich strekkende ten zuiden dezer *Stad*. Daarin, zyn vercheidene afzonderlyke *Polders*; die, in *Civiele* (*Borgerlyke*) zaken, naare byzondere *Rechtbanken* hebben.

In dit *Distrikt*, liggen aan de *Vecht*, of liever, op *Eilandjes* in de *Vecht*, twe *SCHANSSEN*: de ééne de *UITERMEERSCHE* — en de andere, de *OVERMEERSCHE Schans*, genoemd.

De eerste — of de *UITERMEERSCHE SCHANS* ligt, naast by *Weesp*: en was wel reeds in vroegeren tyd gebouwd; dan, is, daarna zeer vervallen geweest te zyn, gedurende den laatsten oorlog, in 1747, weer vernieuwd geworden. Dezelve diend niet anders, dan ter dekking van een *Sluis*, door welke men het *Land* ten oosten der *Vecht* gelegen, in tyden van gevaar van vyandelyken inval, kan doen onder-vloeyen. Alle *Schepen*, die uit de *Vecht*, door deze *Sluis*, naar *Gooiland*, vaaren, betaalen, aan den *Sluiswachter*, eenig schutgeld.

De *OVERMEERSCHE SCHANS*, ook de *HINDERDAM*, geheten, ligt wat verder, opwaard de *Rivier* de *Vecht*, tusschen de *Uitermeer* en *Niebtrevacht*. Deze is, in 1747, mede zeer vernieuwd en verbeeterd.

Het

Het *Huis ten Bosch*, een Riddermatige Hofstede, lag eertyds, naby de *Uitermeersche-Schans*. Doch dezelve is, in den Franschen oorlog van 1672 en 1673, geheel verwoest geworden.

NAARDEN is de derde Stad van het *Gooiland*: waartoe zy nadere betrekking heeft, dan de twee eersten, dewyl zy, als deszelfs *Hoofdstad*, word aangemerkt. Het ligt vier groote uren gaans, van *Amsterdam* en twee van *Muiden*: en tusschen deze drie Steden, is veel gemeenschap, zo wel te water, door eene *Trekvaart*, als te Land, door een *ryweg*, langs de noorderzyde dezer *Trekvaart*; welke beiden, op gemeene kosten der drie gemelde Steden, aangelegt zyn, sedert den jare 1640. Eertyds, had die Stad ook gemeenschap, met de *Zuiderzee*; (van welke, zy niet meer dan 150 *Rhylandscbe* roeden verwyderd is;) door eene bekwaame *Haven*: dan, deze is in 1682, toen men die Stad naar de hedendaagsche *Vestingbouwkunde* begon te versterken, door een' dam toegeflopt en onbruikbaar gemaakt. Weshalven, de Schepen, die uit de *Zuiderzee* naar *Naarden* komen; sedert dien tyd, door de *Haven van Muiden*, en door de gemelde *Trekvaart*, derwaard moeten naderen. Koning WILLEM III van *Groot-Brittânje*, was de eerste *aanlegger* der *Vestingwerken* dezer Stad; die, voor dien tyd, van weinig belang geweest zyn. Nu vertoond zich *Naarden*, als een regelmaatige *zeshoek*; welker *bastions* van eene breede *Graft* omringt worden; waarin, tusschen elke der twee op elkander *flanqueerende* *bastions*, *ravelynen* aangelegt zyn: zynde alles omgeven, van een *Konterscherp*; die van een tweede — naamlyk eene *Buiten Gracht* omringt is. Naarmate de *Vestingbouwkunde*, in deze lopende eeuw, langs hoe meer bevorderd is, heeft men ook de *Vestingwerken* dezer Stad, van tyd tot tyd verbeterd: en zelfs de *bastions*, met *Orillonnes* en *dubbelds Flanken*, naar den trant van *Vauban* en *Koeboorn*, voorzien. En dewyl deze Stad juist ligt, op de scheiding der natuurlyke bodems gesteldheid van *Holland*; alwaar, naamlyk, de laage water Landen, met de hooge zandige hei-gronden, zich beginnen te verwisselen; zo had men rasch bemerkt, dat, door de hoogtens dezer Heide, ten oosten — gelyk mede, ten noorden en zuiden, naastby de Stad, de *Vestingwerken* konden bestreeken, of, (gelyk de *Vestingbouwkundigen* zeggen,) *gekommandeerd*

worden; 't welk, in gevalle van belegeringe, zeer nadeelig zou geweest zyn; zo is men te rade geworden, deze hoogtens, t'er afstand van 300 Roeden om de Stad, aftezanden, dat is te slechten: en men heeft Grafsen aangelegt, door welke 't afgegraven zand met Schuiten telkens kan worden weggevoerd: met welken arbeid, men noch tot heden bezig is. En de gemelde afzandinge geeft, aan deze Vesting, noch dit tweede voordeel, dat, door 't opstoppen der Rivier de *Vecht*, door middel der Sluis te *Muiden*, het water, in de Muider Trekvaart ingelaten, naar *Naarden* kan vervoerd —, en daardoor, deszelfs Ommeland geïnnondeerd worden; in gevalle, by een voorzien beleg de noodzakelykheid dit vorderde. Behalven, dat de grond rondom *Naarden*, van dit overtollig Zand bevryd, ook bekwaam geworden is, om allerlei Peulvruchten voort te brengen.

Alhoewel, die Stad niet levendig is, gelyk wel andere Hollandfche Steden, die gereder ter Koophandel liggen; is zy toch redelyk groot: en van binnen zeer zinlyk bebouwd: bestaande het getal der *Huizen*, binnen haare omwalling, onder welke sommige nieuwerwets en fraai zyn, in 407: en buiten, in 93: dus samen 500 Huizen.

Wat wy, dus verre, van *Naarden* hebben aangetekend, betreft eigenlyk NIEUW NAARDEN; 't welk men, van *Oud-Naarden*, wel te onderscheiden heeft. OUD NAARDEN, 't welk *Nerden* en *Nerding* genoemd was, lag veel nader by de Zee. En 't blykt, uit een noch in wezen zynde Handvest, van den Hertog *Willem van Beyeren*, die Graaf van *Holland* was, gegeven in 1350; by *Sim. van Leeuwen* aangetrokken (*Oud Batavie bladz.* 200 en 201,) waarby dezelve aan de Inwooneren van *Oud Naarden* de vryheid verleend, om eene *Nieuwe Stad* te stichten; dat de eerste door vyanden verwoest geweest zy: want, hy meld, daarin van *onse lieve getrouwe Stede van NAARDEN, welke, om onsent wille, van onse vyanden swaarlyk verderft is.* Daar uit, oordeeld men met recht, deze verwoestinge geschied te zyn, door het Krygsvolk van den Utrechtschen Bisschop, *Jan van Arkel*; die in 1346, den Bisschoplyken Stoel beklommen heeft. Van dit *Oud Naarden*, is noch heden een klein *gebucht* van etlyke Huizen, ten noordoosten dezer Stad, overgebleven; 't welk den naam van *Oud Naarden*, draagt: zynde het overige, van tyd tot tyd, door de Zee weggespoeld; waarvan men, echter, noch lang daarna, eenige

nige overblyfzelen, inzonderheid, van de *Oude Kerk*, heeft kunnen ontdekken. Dit NIEUW NAARDEN is, derhalven, meer landwaard in geplaatst. Doch niet lang na deszelfs stichting, naamlyk, in 1486, is deze Stad, door een ongelukkig toeval, byna geheel afgebrand. En daarna, door den goeden opgang der Lakenweveryen, weder tot een bloeistand gebracht zynde, heeft zy, meer dan eenmaal, de rampen van den oorlog moeten uitstaan; inzonderheid, nadat zy, geduurende de Spaansche onlusten, de zyde der Staaten kiezende, eenig Krygsvolk des *Prince van Oranje* had ingenomen. Die van *Naarden* waren het eerst slachtoffer der wreedheid der Spaanschen; die daarin ten oogmerk hadden, om de andere Neerlandfche Steden, eenen schrik aantejagen. *Don Fredrik van Toledo*, alhoewel, met sommige afgezondene Gevolmagtigden uit de Stad, een verdrag hebbende aangegaan; waarby, den Inwooneren, de behoudenisfe van lyf en goed uitdruklyk was toegezegd; deed dit ongelet, den 1 *December* 1572, zyne Soldaaten ter Stad inrukken, en genoegzaam de geheele Borgery, welke onder voorwendzel van den eed van getrouwigheid te zullen doen, aan den Koning van *Spanje* ongewapend voor het Stadhuis vergaderd was, in koelenmoede jammerlyk om 't leven brengen: waarna ook Vrouwen en Kinderen dit zelve lot moesten ondergaan: gelyk ook de Stads Poorten en Vesten, door de Landlieden van *Gooiland* werden afgebroken; met verbod, van ze ooit weder te herbouwen. De Gedachtenisse van dezen grouwelyken *moord* word noch bewaard, door zekere inscriptien en afbeeldingen te zien in het *Oud Stadhuis*; waar nu de *Waag* is; in en by 't welk, dit schouwspel het eerst begonnen is: gelyk ook, in eene Schildery, die, in het *Nieuw Stadhuis*, in de Borgemeester Kamer hangt; in welke byzonderlyk de *brandende Huizen* dier Stad verbeeld worden. Juist, eene eeuw daarna, naamlyk, in den jare 1672, werd deze Stad, door den Franschen Generaal, Markgraaf van *Rochefort*, zonder veel tyd en moelten ingenomen: doch, in den volgenden jare 1673, door *Prins Willem III*, herwonnen na een beleg van zeven dagen: 't welk den Gouverneur, die dezelve verdedigt had, zyne Krygsbediening koste. In den laatsten oorlog, in den jare 1747, werd *Naarden* de bewaarplaats van eene menigte *Fransche Krygsgevangenen*; die men in verscheidene kleine schermutzelingen, in *Brabant*, beko-

men had: welke, den Inwooneren dezer Stad, tot geen geringen overlast verstrekten.

De Kerk van *Naarden*, aan den *H. Vitus* toegeweid, is naar gelang der plaats, redelyk groot en fraai. In dezelve, is noch te zien, het *Grasschrift* van den door geleerden *Lambertus Hortensius*, geboortig van *Montfoort*, die binnen deze Stad het Rectoraat der Latynsche-School bekleed heeft, sedert den jare 1544; en die zeer bekend is, door sommige Latynsche Schriften; daar onder ook, eene *Utrechtsche Geschiedenisse*. Van hem is noch in wezen, een Handschrift, de *Origine & interitu Nerdae*, dat is, *over den op — en ondergang van Naarden*: waarin de omstandigheden der verwoestinge, door de *Spaanseben*, in 1572 aangerecht; waarvan, hy zelve een droevige ooggetuigen was, nauwkeurig beschreven worden. In deze Kerk, word de *H. Dienst*, voor de *Hervormde Nederduitsche Gemeente*, door twe Predikanten, waargenomen. De *Waalische Gemeente*, die ook onder het opzicht van eenen Predikant staat, heeft haare byzondere Kerk. Ook is 'er eene Statie van *Roomsegezinden*.

De *Lakenweverijen* hebben voorheen de voornaamste *Handteering* der Inwooneren uitgemaakt. Doch het verval, het welk daarin door geheel Neerland verspreid is, heeft ook deze Stad merkelyk getroffen. Noch heden, geneeren zy zich met de *Fluweelweverijen*.

De Stads Regeering bestaat, uit den *Baljuw*; die te gelyk *Baljuw* van *Gooiland* is, den *Schout*, drie *Borgemeesteren*, zeven *Schepenen*, een *Thesaurier* en *Sekretaris*; leden van *XXI* *Vroedschappen*.

Het eigenlyk *GOOILAND*, (van ouds, naar de daarin gelegen Stad, *Naarden*, *NARDINGERLAND*, genoemd,) als een *Baljuwschap* op zich zelven beschouwd, is byna van alle kanten, (alleen uitgezonderd eene smalle streek Lands, westwaard, die, het zelve, met *Amstelland* vereenigt,) door de Provincie *Utrecht* ingesloten; waarvan 't aan de oostzyde, door een *Graft*, de *Goojer Graft* genoemd, die, van den zo-
ge-

genoemde *Leeuwenpaal*, rechtstreeks op den Domstoren te Utrecht, aanloopt, word afgescheiden.

Zodanige *Landfcheidinge* was, alhier, des te noodzakelyker: dewyl, van ouds, tusschen de *Bisschoppen* van Utrecht, en de *Graven* van Holland deswege, zware verschillen gerezen waren; voornaamlyk, ter oorzake van den *Turf*, in de *Veenen* der wederzydsche grenzen. Daarom is deze *Goojer Graft*, die, sedert eenige jaren, toegegroeid en onkenbaar geworden was; in 1719, weder vernieuwd, en zyn, van afstand tot afstand, *merkpaalen* opgericht, ten einde dezelve des te beeter, en zelfs van verre, te kunnen onderscheiden.

De grond dezer Landstreek is, van het overig deel van Holland, daarin zeer verschillende, dat zy meest uit *zandige Heiden* bestaat; die, aan eenige plaatzen, tot hoge *heuvelen* opreift; onder welke sommigen, die de hoogste onder alle zyn, den naam van *Bergen* dragen; als, de *Tafelberg*, de *Sneeuwberg*, de *Seisjesberg*, enz. van welke, men fraaje gezichten, over geheel *Gooiland* en over de *Zuiderzee* heeft.

Natuurlyker wyze, brengt deze grond niet anders voort, dan *Heigras*; eeniglyk bekwaam, om tam Vee, voornaamlyk, Schaapen, daarop te doen weiden; die daar in groote meenigte worden aangefokt. En deze *Weiden* worden aangemerkt als *gemeen*; in zo verre, de Inwooneren van *Naarden*, en die der Dorpen van *Gooiland*, zonder Schutgeld daar voor te betalen; tot derzelver gebruik gerechtigd zyn; zonder dat, zelfs, ten aanzien van het *District* van elk

elk Dorp, eenige deeling plaats grypt. Daarom, ziet men, hier en ginds, op deze Heiden, verscheidene *Stallingen*; waarin de Schaapen 's nachts hun verblyf hebben. Ook zyn, aan sommige plaatzen, eenige *Boschgadien*. Doch rondom — en naast by de Dorpen dezer Landstreek, is de grond met veel kosten en moeiten afgezand: en daardoor tot bekwaam *Bouwland* geworden; waarop Gerst, Haver, Rogge, doch voornaamlyk veel Boekwyt, groeit. Vandaar, dat de *Gooilanders* ook veele Beijen houden; die op den bloessem der Boekwyt azende, zeer goeden honig en wasch voortbrengen. En deze Bouwlanden worden aldaar, *Engben*, geheten.

De *Hooge Vierschaar* van Gooiland, aan welkers hoofd, de *Baljuw* is, word gespannen, binnen de Stad *Naarden*, op het *Raadhuis*: gelyk ook de *Stads Schepenen* de overige leden dezer vergadering uitmaken.

GOOILAND vervat in zich, deze VII volgende DORPEN: onder welke, (dat in Holland zeldzaam is,) geen eene *Ambachts* — veel min *Vrye Heerlykheid* word aangetroffen: dus zy alle, onmiddelyk, onder de *Graaflykheid* van *Holland*, staan: en elk Dorp zyn eigen *Rechtbank* heeft, uit *Schout* en *Schepenen* bestaande.

MUIDERBERG, is een klein doch vermakelyk Dorp; dus genoemd, wegens de nabyheid der Stad *Muiden*, niet meer dan een half uur van daar; gevoegt, by de verhevenheid van deszelfs grond, voornaamlyk, daar de *Kerk* staat. Deze *Kerk* word gehouden, voor die *Kapelle*, welke Graaf *Willem III* van *Holland*, in 1324, deed stichten, voor de rust der *Ziele* van den vermaarden Graaf *Floris V*; waaruit men, derhalven, besluiten mag, dezen moord door *Gerrit van Velzen* en de andere saamgezworene Edelen, in de nabuurschap

schap van dit Dorp, geschied te zyn. Dit Dorp word, in den inval der *Franschen*, in 1672, ook vermeld: dewyl zy aldaar eenige sterktens hadden opgeworpen, om die van *Muiden* te benaauwen; hoewel ze, door het gesluch van eenige Uitleggers, in de Zuiderzee, genootzaakt werden, dien post te verlaten. By *Muiderberg*, hebben de *Hoogduitsche Joden* van *Amsterdam*, inzonderheid, de aanzienlykste, eene *Begraafplaats*.

Niet verre van daar, en ten zuiden der Trekvaart, tusschen *Muiden* en *Naarden*, ziet men de *NAARDER MEIR*: welke men, in den jare 1628, heeft getracht, droog te maken en te bedyken: doch wegens de voosheid van den grond, die de doorzypering van water te sterk maakte, is dit ontwerp blyven steken. Dezelve leverd veel Visch uit. En in — en by dezelve zyn verscheidene *Eende koojen* aangelegt.

BUSSUM, een half uur gaans, zuidwaard van *Naarden*, is geen *Kerkdorp*: hebbende, eene kleine *Kapelle*; in welke geen dienst gedaan word. Ook zyn byna alle de Inwooneren den *Roomschen* Godsdienst toegedaan; die daar een *Kerkhuis* hebben; 't welk, door den Priester uit de Stad bediend word. De weinige *Cereformeerde* Huisgezinnen behooren, in het Kerkelyke, tot de Gemeente van *Naarden*. In dit Dorp, was het Hoofdkwartier van *Fr. van Toledo*, in 1572, als hy kwam, om *Naarden* te bemachtigen: gelyk ook, aldaar tusschen hem en eenige gevolmachtigden van Stadswege, het *Verdrag* gesloten werd; 't welk onmiddelyk daarna zo trouwloos gebroken is.

HUIZEN ligt ander half uur gaans, ten oosten van *Naarden*: en is een groot *Dorp*, waarvan, de Huizen hier en ginds van elkander verstrooid liggen. Aldaar, is eene Vergadering der *Mennoniten*. De meeste Inwooneren zyn *Visschers*; voornaamlyk, van *Bot*; welke zy dagelyks, met Karren, naar *Utrecht* en naar elders vervoeren. Ook word aldaar goede *Bokking* gedroogt.

BLARIKUM en LAAREN *, zyn twe onderscheidene Dorpen, zeer naby elkander, en aan de Landscheiding der Provincie

* Dit Dorp LAAREN, heeft men te onderscheiden, van MID-LAAREN, NOORD — en ZUID-LAAREN, op de grenzen van *Groningen* en *Drenthe* gelegen.

vincie *Utrecht*, gelegen; die zo wel in het *Borgelyk* als *Kerkelyk* bestier, saam vereenigt zyn: dewyl zy, éenen *Predikant*, die te *Blarikum* woond, doch ook te *Laaren*, in eene *Kapelle*, den dienst verricht, en ééne *Rechtsbank* van Schepenen, met elkander gemeen hebben. De eige-lyke *Kerk van Laaren* stond weleer een klein half uur gaans zuidwaard van 't Dorp, op den weg naar *Hilversum*. Men ziet daar noch, hét *Kerkhof*, op een' heuvel, met een soort van bostweering omringt: 't welk, ter eere van den Heiligen, aan welken die Kerk toegeweid geweest is, 't *S. Jans Kerkhof*, genoemd word. Dit *Kerkhof* is, by de *Roomsgesinden*, welke binnen deze Landstreek in grooten aantal zyn, in veel achting: en word tot ééne gemeene Begraafplaats gebruikt. De *Roomsgesinden* dier beiden Dorpen hebben elke, hunne byzondere Statie, die door waereldsche Priesters bediend worden.

HILVERSUM, twe uren zuidwaard van *Naarden*, is 't vermaardste Dorp van *Gooiland*: voornaamlyk, door de *Weveryen* van gestrepte Katoene Stoffen; die *Hilversums* of *Hilversumsdoek*, genoemd worden. Ook zyn 'er eenige *Lakenweveryen*. Door deze Handwerken, was dit Dorp in een bloejenden staat gebracht; en zeer Volkryk; ter oorzaak van den toevloed der *Vreemdelingen*, die aldaar hunne *Kostwinning* zochten. Dan den 25 *Juny* 1766, is dit Dorp, door een ongelukkig toeval, genoegzaam geheel afgebrand, beneven de *Kerk* en 't *Pastoriebuis*. Hoewel, men reeds in dat zelve jaar begonnen heeft, de meeste Huizen weder op te bouwen; waattoe, de *Inwooneren*, door de liefdegaven, uit *Amsterdam*, en van elders, hun toegezonden, veel geholpen werden. Ook is de herstelling der *Kerk*, in 1768 tot stand gebracht. Alreeds van vroegere tyden, heeft meermalen dergelyk onheil dit Dorp moeten wedervaren: doch toen, door den moedwil der vyanden. In 1505, is dit Dorp, door 't Krygsvolk van *Karel van Egmond*, Hertog van *Gelder*, ten eenemaal door den Brand vernield. Ook werd het, in 1672, uitgeplonderd, door de *Franischen*; die wat zy niet van den roof met zich konden slepen, vernielden. Men heeft, uit de 's *Gravelandsche*, eene andere *Trekvaart* willen graven, naar dit *Hilversum*; welke, aan of in het Dorp, zou geëindigt hebben: ten einde hunne *Manufakturen* zeer gemaklyk, mer de *Schuit*, die dagelyks naar *Amsterdam* vaard, te konnen verzenden: dan dit werk

werk is, daarna, tot omtrent een half uur van dit Dorp blyven steken.

's GRAVELAND is thans het aanzienlykst en vermakelykst Dorp van *Gooiland*; palende tegen deszelfs westelyke grenzen. Dit Dorp, welks grond, weleer, niet dan draffig-onland, geméngt met dorre Heide, zich vertoonde, aan geene byzondere eigenaars, maar aan de *Graaflykheid* van *Holland*, behoorende, is in de voorige eeuw aangelegt, in gevolge *Ordooi* der Heeren Staaten van *Holland* en *Westvriesland*, van 1625, aan zekere lieden, die zich aanboden, dien grond te naderen en te bebouwen, verleend; die terstond aanvingen, met groote kosten, deels door ophooging, en deels door afzanding, den grond tot *Bouw* — en *Wetland* bekwaam te maken, en tot dien bekoorlyken staat te brengen, in welken 't zich nu vertoond. Het is ter lénge van een uur gaans, zuidelyk en noordelyk uitgestrekt, aan een Trekvaart, lopende langs de scheiding, tusschen den *Hollandschen* en *Stichtschen* bodem. Aan de binnen zyde dezer Trekvaart, staan de gemeene *Huizen* der inwooneren, langs een réiweg, die evenwydig (*parallel*) met de Trekvaart loopt: en beplant is, met eiken en andere Boomen. En aan de andere zyde van den réiweg, dat is, ten oosten, ziet men veele *fraije Buitenplaatzen*: daaronder, het Huis *TROMPENBURG*, door den Lieutenant Admiraal, *Korn. Tromp* gesticht: 't welk van een zonderling maakzel is; en naar de gedaante van een Oorlogschip, uit zyn omringenden *Vyver* opreift. Ook ziet men daar de Huizen *SCHAAPENBURG*: *BEEKESTEIN*: *BRUMBERGE*: *SPERWERHOF*: *SPAANDERSWOUD*: en meer andere. De *Kerk*, die de gedaante van een Koepel heeft, staat omtrent in 't midden van het Dorp. De *Hoofd Ingelanden* van 's *Graveland*, hebben veel invloed, op het *Civiel-Rechtsgebied* van dit Dorp: in zo verre, de *Schout*, als mede, jaarlyks, de *Schepenen*, op derzelver rekommandatie, door den Baljuw van *Gooiland*; verkoren worden. De Ingezetenen geneeren zich veel, niet alleen van den *Landbouw*, maar ook van het *Linnenbleeken*; waartoe het water der gemelde Vaart hun zeer gerieflyk is. Dit Dorp heeft, zo wel als *Hilversum*, in de jaren 1672 en 1673, van de inlegering der *Franschen*, en de by die gelegenheid door dezelve gepleegde ongeregheden, veel moeten uit staan.

Alle de *Prédikanten* van *MUIDEN*, *WESP*, *NAARDEN* en van

van geheel GOOILAND, staan onder de Klassis van AMSTERDAM.

AMSTELLAND is een byzonder BALJUWSCHAP, 't welk ten westen van Gooiland ligt: en heeft zyn naam ontfangen, van de Rivier den *Amstel*; die, uit de *Drecht* en *Mydrecht*, by *Uithoorn* ontspringende, deze Landstreek te midden doorstroomd en door *Amsterdam*, naar het *Te* loopt: ontfangende in zich, by *Ouwerkerk* eene andere Rivier; die de *Hoolendrecht*, ook wel de *Kromme Amstel* genoemd word.

In vroegere tyden, is *Amstelland*, met den verkorten naam van *Amestelle*, eene Heerlykheid op zich zelve geweest; die, eerst, aan den Bisschoplyke Stoel van *Utrecht*, en, daarna, aan de Graven van *Holland*, leenroerig was. Doch, Heer *Gysbrecht van Amstel*, in den jare 1296, mede deel gehad hebbende, aan den moord, door *Gerrit van Velzen*, aan Graaf *Floris V*, gepleegt; moest deswege buiten 's Lands gaan vluchten: waardoor die Heerlykheid verbeurd verklaard, en der Graaflykheid van *Holland* ingelyft werd.

Deze Landstreek is van eenen geheel verschillenden aard, dan het nabuurig Gooiland: bestaande, voor het meerder deel, uit laage *Weilanden*: en eenige *Veenlanden*; van welke sommige reeds uitgebaggerd, en in groote *waterplassen*, veranderd zyn. Ook, vind men daar, voornaamlyk in de nabuurschap van *Amsterdam*, eene meenigte *moestuinen*; die, aan deze *Wae-reld-Stad*, hunne leeftocht toereiken.

De tegenwoordige *Baljuw*, en te gelyk *Dykgraaf*,

'T DORP · DIEMEN.

'T REGTHUIS IN DE DIEMERMEER.

graaf, is de Heer Mr. ABR. CALKOEN; die het Hoog Rechtsgebied, in elk Dorp afzonderlyk, met de Dorps Schepenen oefend; uitgezonderd, dat WAVERVEEN, in het Krimineel, aan de Hooge Rechtbank van Ouwerkerk onderhoo- rig is.

Hierin, is derhalven *Amstelland*, van de an- dere *Hollandfche Baljuwſchappen* onderscheiden: die elk niet meer dan eene *Algemeene Rechtbank* hebben; aan welke, alle de Dorpen onderhoo- rig zyn.

Dit *Baljuwſchap* behelst in zich, niet meer dan vier DORPEN: naamlyk, DIEMEN: OUWER- KERK: AMSTELVEEN: en WAVERVEEN: van wel- ke, de drie eerſtgemelde, in den jare 1731, door de Stad *Amſterdam*, uit de Graaflyke Hol- landsche Domeinen, aangekocht zyn. Stellen- de de Magiſtraat dezer Stad over elk Dorp, uit hunner midden, een' *Ambachtsheer*; die de za- ken des Ambachts byzonderlyk beſtierd.

DIEMEN, een fraai Dorp, ooftwaard van *Amſterdam*, om- trent een half uur gaans van het *Te* gelegen heeft zyn' naam, van't water, den *Diemen*; 't welk by *Diemerdam*, ooftwaard van dit Dorp, in het *Pampus* uitwaterd. Hiertoe behoord mede de Buurtſchap DIEMERBRUGGE; alwaar, meer Huizen ſtaan, dan in het Dorp zelve. Voornaamlyk, is deze Buurt zo ſterk aangegroeid, ſedert, in 1640, de Nieuwe *Trek- vaart*, uit den *Amſtel* derwaard gegraven is; welke Vaart zich aldaar verdeeld; gaande, de ééne naar *Muiden* en *Naarden*; en de andere naar *Weesp*. In eene andere *Buurt- ſchap*, OVER DIEMEN, is een *Roomſch Kerkbuis*, dat door een waereldſchen Priester bediend word. Te *Diemen*, heb- ben de Hoogduitsche Joden van *Amſterdam* een *Kerkhof*; op welk, niet dan de geringſte lieden hunner Natie begraven worden.

Naar dit Dorp, word de nabygelegen DIEMERMEER ge- noemd; die ſedert 1629 door toedoen der Regeering van

S s

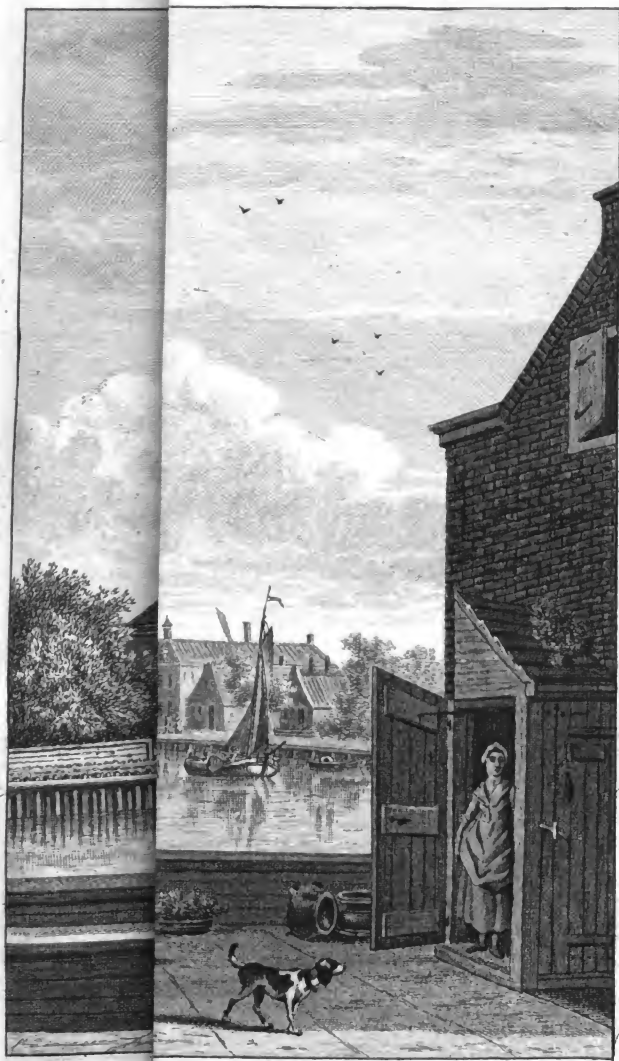
Am-

Amsterdam, aan welke dezelve in eigendom behoorde, droog gemaalen, en met een Ringdyk van 2500 Roeden in den omtrek, bevangen is: bestaande nu, uit schoone Weilanden en Moestuinen, die, aan gemelde Stad, veel vervulling van levensmiddelen verschaffen. Ook staan, daar binnen, verscheidene Huizen, waaronder sommige fraaje Buitenplaatzen zyn.

Ouwkerk, eigenlyk *Ouderkerk*, en toegenoomd, *Ouwkerk* aan den *Amstel*; ter onderscheiding van *Ouwkerk* aan den *Iffel*, — en een ander Dorp dezès naams, in *Zeeland*, is een groot en Volkryk Dorp, anderhalf uur gaans ten zuiden van *Amsterdam*: en daardoor, een plaats van veel doortocht, zo wel van Réi — als Vaartuigen, die naar de gemelde Stad — en te rug willen. By dit Dorp, niet verre van de Kerk, en aan den rechter oever der Rivier den *Amstel*, hebben de *Portugeesche Joden* van *Amsterdam* eene afzonderlyke *Begraafplaats*; van acht morgen Lands: welker Graven met Zerken, meest van Blauwesteen en sommigen van Marmer gedekt zyn; met Hebreeuwsehe — of Portugeesche Grafschriften versierd. Men rekend, dat aldaar, jaarlyke, om trent 100 Lyken begraven worden. In dit Dorp, is eene voorname *Duitsche* — en *Fransche Kostschool*. Binnen het Ambacht, staan twe *Roomsche Kerkhuizen*; beiden door waereldsche Priesteren bediend. Een half uur gaans zuidoostwaard van *Ouwkerk*, aan de overzyde der Trekvaart, is de **VOETANGEL**: eene zeer bekende pleisterplaats der Trekschuiten, die alle dagen en nachten, tuschen *Amsterdam* en *Utrecht*, heen en weér vaaren.

AMSTELVEEN ligt westwaard van *Ouwkerk*: en word ook *Nieuwer Amstel* genoemd. Zuidwaard van daar, ziet men groote Veenen; die aan dit Dorp dien naam gegeven hebben. Daartoe behoord de Buurtschap, de **ZWALUWEBUURT**; alwaar een *Roomsche Kerk* gevonden word.

WAVERVEEN ligt desgelyks, in de *Veenen*, zuidwaard van *Ouwkerk*. Van deze *Veenen*, langs het wáter de *Waver*, is de naam overgegaan tot dit Dorp zelve; welks Inwooneren meest van 't Turf graven en baggeren bestaan. Deze Ambachts Heerlykheid is, in 1731, toen de Stád *Amsterdam*; de drie andere Dorpen van *Amstelland*, uit de Graaflyke Domeinen aangekocht; mede door koopverdrag, voor 6600 gulden, gekomen aan den Heer *Will. Hoogerwaard*, gewezen Predikant te *Batavia*. Thans is met dezelve verknocht, de Ambachts Heerlykheid **WAVEREN**, **BOTSHOL** en

en RUIGE-WILNISSE, daar aan paalende; welke nu beiden bezeten worden, by den Heer Mr. *Paul. Abr. Gillis*, Thesaurier Generaal der Vereenigde Nederlanden enz. enz.

Op den bodem van *Amstelland*, ziet men de *BYLEMER-MEIR*, tusschen den *Amstel* en de *Vecht* gelegen. Zy is, een tyd lang, naamlyk, van 1627 tot 1702, droog en bedykt geweest: dan in den laatstgemelden jare, de Dyk door een' hevigen storm doorbrekende; is 't Land weder in een *waterplas* veranderd; in welke veel Viscb gevangen word. Door het instorten van modder, word echter jaarlyks eenige grond, langs den rand binnendyks, aangewonnen; welke gebruikt word tot Moeftuinen.

Alle de *Predikanten* van *Amstelland* behooren, onder de *Klassis* van *Amsterdam*.

Van *Gooiland* en *Amstelland*, is onderscheiden, het *Baljuwschap* der *LOOSDRECHTEN*, byna van rondsom door de Provincie *Utrecht* ingesloten: waartoe mede behoren: *MYNDEN*: en *TEKKOP*; welk laatste op den grond der Provincie *Utrecht*, by *Kokengen* en *Kamerik* ligt. Het behelst in zich:

De beiden *LOOSDRECHTEN*: zynde twee aanzienlyke Dorpen, ter onderscheiding van elkander, 't één de *OUDE* — en 't ander, de *NIEUWE LOOSDRECHT*, toegenoomd. Zy worden, door 't water de *Drecht*, 't welk westwaard naar de *Vecht* loopt, en aan beiden, den naam mededeeld, van elkander afgezonderd: en liggen rondsomme in de *Veenen*; van welke sommige reeds uitgeveend, en in *Waterplassen* veranderd zyn.

Beiden zyn ze afzonderlyke *Ambachts Heerlykheden*, die echter, samen behooren, aan den Heer Mr. *Zach. Hendr. Alewyn*, regeerend Schepen der Stad *Amsterdam*. Deze beiden Dorpen hebben; in 1672, veel geleden, door de inkwartieringen der *Franschen*; die de geheele Provincie *Utrecht* hadden ingenomen.

MYNDEN, dat westwaard daar aan paald; heeft zyn naam.

van het Slot *Mynden*: weleer het Stamhuis der Heeren van *Mynden*; die, uit het geslachte der Heeren van *Amstel*, afstamden. Dit *Slot*, 't welk naby den *Vecht*-Stroom, tegen over het Slot *Kroonenburg*, plagt te staan, is daarna te niet geraakt: zynde niets daarvan overgebleven, dan een ruige heuvel.

Onder dit Ambacht, ligt een gedeelte der NIEUWERSLUSCHE SCHANS: naamlyk, al wat daarvan oostwaard der Rivier de *Vecht* gevonden word: bestaande, in een soort van *Hoornwerk*. Doch, de eigenlyke Schans zelve, aan de westzyde der Rivier, behoord aan de Provincie *Utrecht*.

Het Slot KRONENBURG is, aan het Baljuwschap der *Loosdrecht*, niet onderhoorig; maar, is eene *Vrye Heerlykheid* op zich zelve, en hoewel, van alle kanten, door den *Stichtschen* bodem ingesloten; echter, behorende tot de Provincie *Holland*: en de bezitter van 't zelve, de Heer Mr. *Tsbrand Kieft Balde*. Dit *Slot* is, in de oude Graaflyke geschiednisse van *Holland*, zeer beroemd: inzonderheid, door *Gerrit van Velzen*, aan wien het in eigendom behoorde; die, na den gepleegden moord, van Graaf *Floris V*, naar dit *Slot* gevlucht was; maar, beneven sommige andere Edelen aldaar gevangen werd, en zyn verdienden loon ontfing: waar na, dit *Slot*, uit wrake tegen deszelfs Bezitter, door de Landszaaten, deerlyk verwoest is. Dit gebeurde, in den jare 1296. Niet lang daarna, werd dit *Slot* herhouwd, en, door Graaf *Willem van Holland*, geschonken aan Heer *Willem*, zynen natuurlyken, Zoon, Ridder; van wien het geslacht van *Kroonenburg* afstamt, 't welk langen tyd in de Ridderfchap van *Holland* beschreven geweest, dan eindelyk uitgestorven is. Daarna, kwam deze Heerlykheid aan het geslachte van *Lynden van Gronsfoort*: van het welk, dezelve gekocht is, door den Heer *Wittert van der Aa*; wiens nagelatene Weduwe dezelve na haar overlyden deed erven, door haaren Broeder, den Heer *Hendrik*, Graaf van *Moens*. Dus die Heerlykheid dikwerf van bezitteren veranderd is, eer zy aan den jegenwoordigen Heer *Kieft Balde*, kwam. Dit *Slot* heeft, ondertusschen, behalven die eerste in 1296, eene tweede verwoesting ondergaan, in den jare 1275, door het Krygsvolk van *Johan van Hoorn*, *Bisschop van Utrecht*. En ten derden maal, in 1672, door de *Franschen*; die een' van deszelfs torens deden springen. Dit *Slot* draagt, thans weinige overblyfselen van *oudheid*: dewyl 't van tyd tot tyd,

tyd, naar de nieuwe bouwkunde, vertimmerd is. Deze Heerlykheid beslaat niet meer, dan het *Slot*; met vyf morgen Lands; die met fraaje wandeldreven verciërd zyn.

Doch, aan *Kronenburg*, behoord mede de nabygelegene Heerlykheid LOENEN; * immers, voor een gedeelte: want dit Dorp, dat zich weid, langs den *Vecht*-Stroom uitstrekt, is ten deele op *Hollandschen* — ten deele, op *Stichtschen* bodem (naamlyk der Provincie *Utrecht*,) geplaatst: en, word daarom, dit deel, 't welk *Holland* aangaat, *Loenen-Kronenburg gerecht*, toegenoomd. In dit *Hollandsch Loenen*, staat de *Kerk*: om welke reden de Predikant dezer plaats, de *Klassis* van *Amsterdam*, is aangeschreven. De meeste voortreflyke *Lusthuizen*, wegens welke dit Dorp zeer vermaard is, liggen, echter, op den *Stichtschen* grond. 'Er zyn, in dit Dorp, verscheiden *Herbergen*; die veel bezocht worden, inzonderheid, door de *Amsterdammers*; welke zich daar vermaken met *Visch* te eeten. Het *Loener Bier*, dat men daar brouwd, word mede voor zeer goed gehouden, en naar elders verzonden. Binnen dit *Loenen-Kronenburgs gerecht*, staat Landwaard in, een half uur gaans van het Dorp, een *Roomsch Kerkhuis*.

Belangende 't NOORDER-KWARTIER van *Holland*: daarin zyn, vooraf, de VII *Stem hebbende STEDEN* aantemerken: onder welke, *eerst* voorkomt:

ALKMAAR, † is in rang de *eerste*, onder de *Steden* des Noorder-Kwartiers. Deze Stad ligt, byna in het midden dezer Landstreeke, anderhalf uur gaans, van de *Noordzee*, omtrent op de Landfcheiding van *Westvriesland* en *Ken-*

* Dit Dorp LOENEN in *Holland* moet niet alleen onderscheiden worden, van het *Slot Loenen*, in de *Over-Betuwe*, maar ook, van een Dorp dezes zelven naams, op de *Veluwe*: dus beiden in *Gelderland* gelegen.

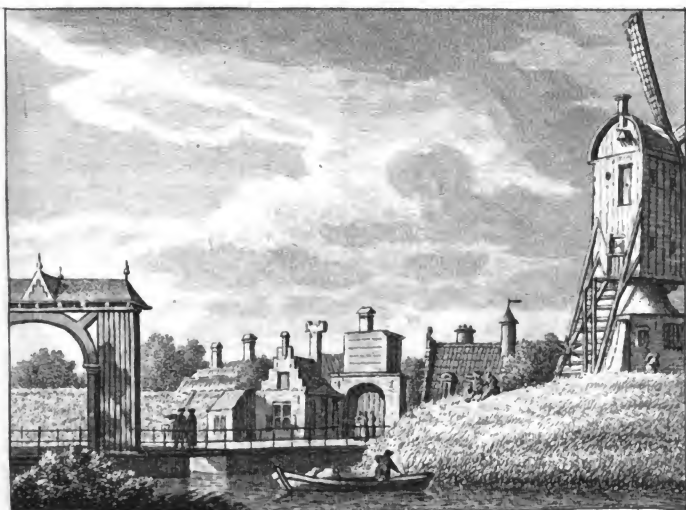
† Van deze *Stad*, zyn twe byzondere *beschryvingen* voor het licht gebracht: eene door *S. Eikelenberg*: en de andere door *S. Siersma*.

Kennemerland. Men denkt in 't algemeen: dat de naam dezer Stad voortyds, *Al-meer*, (*Almeria*,) uitgesproken zy: en; dat dezelve zyn oorsprong hebbe, van de menigte der *Meiren*, met welke zy eertyds omringt geweest is; die, echter, daarna droog gemalen; en in zeer goed Weiland veranderd zyn. *Al-meer* wil dan zo veel zeggen, als, dat men daar, allerwege, van rondsomme niet anders, dan *Meiren* of *Waterplassen*, zien mogt. Zy is omgeven van een aarden *Wal*, die, beneden een stuk muurwerk heeft, en die versterkt is, met tien *Bastions* (*Bokwerken*;) doch, die te verre van elkander geplaatst zyn, dan, om het één het ander bekwaamlyk te kunnen bestryken: des dezelve, voor geen *Vesting* van eenige tegenweër, in dezen tyd, zou kunnen doorgaan. De gedaante, welke deze Stad, na de laatste nitlegging, die geschied is, in 1575, thans vertoond, is langwerpig rond, zy is van zeven *Poorten* voorzien: twee ten oosten, zyn de *Schermer* — en de *Boompoot*: ten zuiden, de *Nieuwlander* — en de *Kennemerpoort*: ten westen, de *Berger* — of *Geesterpoort*: en ten noorden, de *Friesche* — en de *Waterpoort*. Van binnen, word deze Stad doorsneden, met verscheidene *Watergrachten*; ter wederzyden met boomen beplant: en, langs dezelve Grachten — gelyk ook, van de ééne naar de andere, zyn de Straaten lyrecht getrokken. De Stad heeft, in haaren geheelen omtrek, wat den Wal betreft, 883 —, en ten aanzien der buitengracht, 1021 *Rhynl. Roeden*. Het getal der Huizen werd, in den jare 1732, toen de laatste opnemmg geschiedde, bevonden, 2817: en de Inwooneren worden, op tusschen de 12000 en 13000, begroot. Voorts, word zy, wegens de prachtigheid en zinnelykheid der Gebouwen, als mede, het regelmatig beloop der Straaten, voor de fraaiste Stad des geheelen Noorder-Kwartiers van *Holland*, gehouden. Aan de zuidoostzyde, heeft zy, binnen den Wal, eené zeer bekwaame *Haven*, voor de Schepen: uit welke, in 1661, een *Trekvaart* naar *Hoorn*, vier uren gaans rechtstreeks oostwaards van daar gelegen, gegraven is; welke dagelyks heen en weër bevaren word.

Aan de HERVORMDE GEMEENTE dezer Stad, die zeer talryk is, en bediend word, door vier *Prédikanten*, zyn twee KERKEN, tot den openbaaren Godsdienst, geschikt; die, ter onderscheiding van elkander, de ééne de GROOTE — en de andere, de KLEINE KERK, worden toegeuoemd. De GROOTE KERK, die in het westlyk — of liever noordwestlyk ge-

KENNEMER POORT te ALKMAAR.

NIEUWLANDER POORT te ALKMAAR.

gedeeke der Stad, naby de *Geesterpoort* staat, was, by haare eerste Stichting toegeweid, aan den *H. Laurens*. Zy was, leertyds, van een kleiner begrip: dan, in 1468, deszelfs toorn instortende, had niet alleen deze — maar ook, eene andere *Kerk*, naast daarby staande, en aan *S. Matbias* toegeweid, ten eenemaal bedorven: weshalven, men te rade werd, die beiden Kerken aftebreken, en op derzelver plaats, deze *éene* Kerk te Stichten; die nu eene der grootste en fraaiste van geheel *Noord Holland* is. Men heeft zich langen tyd, met derzelver Stichting bezig gehouden; totdat ze eindelyk voltooid werd, in den jare 1521. Het *bart* en *ingewanden* van Graaf *Floris V*, die, in 1296, door sommige zynner Edelen, by *Muiden* vermoord werd, zyn naar *Alkmaar* overgebracht, en in deze Kerk begraven: het welk, aan de plaats, waar zy gelegd zyn, door een *Opschrift* in oude Letteren word aangewezen. De *KLEINE KERK* word veel al de *KAPEL* genoemd: en was, aan de *H. Maagd*, en aan *St. Jan*, toegeweid; die de Patroon was der *Malibeser Ridderorder*, welker Heeren dezelve gesticht hadden, omtrent den jare 1443. *Waa'sche Gemeenten* zyn, noch daar, noch ergens in geheel *Noord Holland*.

De *LUTHERSCHE KERK*, die zeer fraai is, word door een' Predikant bediend: en de *Remonstrantsche* — door twe Predikanten. Men heeft aldaar, ook eene *Kerk* der *MENNONITEN*: en vier *ROOMSCHE KERKEN*.

Het *STADHUIS* te *Alkmaar* is zeer deestig: pronkende met een sierlyk gebouwden toren. Het staat, op de *Langstraat*, niet verre van de *Groote Kerk*. In het zelve vergaderen, ook, de Baljuwen en Leenmannen, beneven verscheidene Heemraadschappen der omliggende Distrieten.

Voorts, zyn het *PRINCE HOF*, de *WAAG*, het *AMMONITIE HUIS*, de *DOELEN* enz. bezienswaardig. 'Er is ook een *LATYNSCHE SCHOOL*, die goeden opgang maakt: een *TUCHTHUIS*: een *Mannen* — en *Vrouwen GASTHUIS*: een *WEESHUIS*; 't welk, in de *Roomsche* tyden, een *Beggynen-bos* geweest is: een *AALMOESENERS-HUIS*: en meer andere openbaare gebouwen.

Meest is *ALKMAAR* in de *Nederlandsche* geschiedenissen vermaard, door de *belegering der Spaanschen*, en het daarna gevolgt *ontzet*, in den jare 1573. Don *Frederik van Toledo*, had de Stad *Haarlem* niet zo dra vermeesterd, of, kreeg bevel van zyn' Vader, den *Hertog van Alba*, om *ALK-*

MAAR desgelyks aan te taffen. De grouwzaame plondering en bloedstorting, maar even te voeren door de *Spaanschen*, te *Haarlem* gepleegt, hadden in den aanvang, die van *Alkmaar* met geen kleinen schrik vervuld; die hen eerst ten aanzien der verdediging kunner Stad, deed aarzelen: dan, door *Sonoy*, dies tyds Staatsch Gouverneur van *Noord Holland*, met eenig Krygsvolk voorzien, onder het bevel van den Oversten Jonkheer *Jak. Kabbeljauw*; begonnen zy weder moed té scheppen: en verdedigden zich zo wakker, dat *Don Frederik*, na verscheidene, vergeeffsche stormen, op de Friese Poort, en den zogenoemden Rooden toren, gewaagt te hebben, genoodzaakt was, onverrichter zake, met verlies van veel Volk, te rug te trekken: te meer, dewyl de Sluizen der Zeedyken, by *Krahbendam*, *Eerswoude* en de *Zype*, geopend wordende, het Ommeland ondervloedde: waardoor, de *Spaanschen* het gevaar, door een schielijke vlucht, ontwyken moesten. Dit geschiedde, den 3 Oktober des jaars 1573: ter gedachtenisse van welke heuchlyke verlossinge, noch jaarlyks, den 8 Oktober een *Dankdag* aldaar word gevierd; dien men *Alkmaars Ontzet*, noemt. Dit geval is des te merkwaardiger: dewyl de *Spaanschen*, dus voor *Alkmaar* 't hoofd gestooten hebbende, moedeloos geworden zyn, en sedert dien tyd, meer voordeelen zich hebben laten ontwringen. Van daar, het *spreekwoord*, dat by de Staatsgezinden veel gebruikt werd; luidende: *van Alkmaar, begint de Viktorie*.

Behalven den handel in *Kaas*; van welke weekelyks, des Vrydags, 200000 of 300000 — of wel tot 600000 ponden ter markt gebracht worden; is hier ook veel handel, in allerlei soort van *Graanen*. Desgelyks, word 'er zeer goed *Bier* gebrouwen.

Het heeft *ALKMAAR* niet ontbroken, aan *merkwaardige Mannen*, die binnen derzelver muuren, gebooren zyn. Daar onder mag men billyk tellen, *JAN ARENDS*, van handwerk voorheen een mandenmaker; die, ten tyde der Hervorminge, de eerste in *Noord Holland*, het zuiver Euangelie in het openbaar gepredikt heeft, den 12 July 1566. Dit geschiedde, op een stuk Lands onder de Banne van *Wester Blokker*, by *Hoorn* gelegen. Dezelve is daarna, in 1572, tot Predikant, binnen deze zyne Geboorteplaats beroepen: en is aldaar in den volgende jaren, ter zelve tyd, toen de Stad, door de *Spaanschen* belegerd was, den 28 Augusti gestorven. Uit die zelve Stad, is oorspronglyk, het aanzien.

zienlyk geslachte van FOREEST. Desgelyks, zyn aldaar gebooren ADRIAAN — en JAKOB METIUS, (*Mets.*). De eerste was; een groot *Wiskonstenaar*: en zeer ervaren, in de *Sterre* — en *Aardrykskunde*; in welke Hy, in den aanvang der voorige eeuw, het Hoog Leeraarsamt bekleedde, op de Akademie te *Franeker*. Deszelfs Broeder, JAKOB METIUS was een Meester in het maken van *Verrekykers*. Zelfs word, door *Adriaan Metius*, (*Instit. Astron. Lib. I. cap. 2.*) de eere der eerste uitvinding der Verrekykers, aan hem toegeschreven. Eindelyk, was te Alkmaar gebooren KORNELIS DREBBEL; de uitvinder der *Weérglazen*, die de verschillende trappen in de hitte en koude der Lucht aanwyzen, *Thermometers*, genoemd: hoewel toen, van een ander maakzel, dan die daarna, door de *Franschen*, en voornaamlyk, door de *Engelschen*, veel volmaakter voor 't licht gebracht zyn.

De REGEERING der Stad *Alkmaar* bestaat, uit XXIV *Vroedschappen*: uit welke, voor den tyd van drie jaren, één verkoren word tot HOOFDSCHOUT: en alle jaren, vier BORGEMEESTEREN en zeven SCHEPENEN; die alle Leden des Gerechts zyn. En aan dezelve, zyn twe SEKRETARISSEN en een THESAURIER toegevoegt.

Behalven het *Stads Rechtsgebied*, bezit de Stad ook sommige *Ambachts Heerlykbeden*: als AKERSLOOT: KOEDYK: NOORDSCHERMER: SCHERMERHORN: en WESTMYZEN.

HOORN * in 't *Latyn*, *Horna*, is een *tweede* Stemmende Stad des Noorder-Kwartiers van *Holland*, vier uren gaans ten oosten van *Alkmaar* gelegen, aan een kleinen inham der *Zuiderzee*; welke, gemeenschap heeft, met meer dan eene *Haven*, die door de konst gemaakt, en door zekere Zeewaard uitspringende hoofden, Dyken, of Kanden gedekt zyn; gelyk zy ook door verscheidene ruffchen beiden schietende strooken gronds, de één van de andere worden afgedeeld. De ééne, die zuidwaard aan de Stad raakt, is de *Haven der Oorlogschepen*: de andere ten oosten, der *Oost-Indische Schepen*. En met deze laatste, vereenigen zich ver-

* *Dirk Velius*, een gewezen Regeerings Lid dezer Stad, heeft in het begin der voorige Eeuw, een *Chronyk* van *Hoorn* uitgegeven; die reeds tot viermaal herdrukt is.

verscheidene boezems, die Stedewaard ingaah, en ruim en diep genoeg zyn, om allerlei Schepen te konnen bergen. Aan de Landzyde, is zy, met een aarden *Wal*, omringt, welke (de Dyken aan den Zeekant, mede daar onder begrepen), 1260 Roeden in haaren omtrek heeft. Deze *Wal* heeft zeven *Bolwerken*; die, echter, niet zo veel ter bescherming der Stad, zouden konnen toebrengen, dan het Zeewater, wanneer men, door het openen der *Sluizen*, de Ommelanden daarmede zoude doen ondervloeyen. Buiten de Stad, zyn eene menigte van fraaje *Lusttuinen*. Zy is van vyf *Poorten* voorzien: vier, aan de Landzyde; die genoemd worden, 1, de *Wester* — 2, de *Noorder* — 3, de *Koe* — en 4 de *Ooster Poort*: en 5 ééne die op de Haven uitziet, en den naam draagt van de *Hoofdpoort*. Men kan, aan de *Binnen grachten*, met welke de Stad, aan de noordzyde doorsneden is, bemerken, dat zy, van tyd tot tyd vergroot geworden zy. De laatste uitlegginge is geschied, in den jare 1616. De vier voornaamste Straaten der Stad, die alle zeer breed zyn, lopen uit, op de groote markt; die de *ROODE STEEN* genoemd word. Dan, dewyl de dwarsstraaten, die deze vier — hier én ginds doorsnyden, niet rechthoekig — maar schuins daar op aantopen; is dit de reden, waarom de Huizen dezer vier gemelde groote Straaten, genoegzaam alle, schuins of scheef staan.

Hadr. Junius (Batav. Histor. pag. 467.) meende: dat die Stad haaren naam zou ontleend te hebben, van de *Kromte* van derzelve voornaamste *Haven*, in gedaante, van een' *Hoorn*, niet ongelyk. Doch, het *spreekend Wapen* dezer Stad, bestaande in een *Hoorn*, aan welke een *strik* gebonden is, geeft anderen aanleiding, te vermoeden, dat die Stad haaren eersten oorsprong, en te gelyk haaren naam, ontfangen hebbe, van eene *Herberg*, die een *Jachtboorn*, 't zy, in de voorgevel gemetseeld, 't zy, op een uithangbord geschilderd had. Immers, gewaagt *Velius*, (in zyn *Cbronyk van Hoorn I. Boek bladz. 11.*) zelfs, van drie *Herbergen*, die de eerste Huizen dezer Stad geweest zyn; waarvan de ééne, zodanig een' *Hoorn*, tot haar *Wapen* had; en dees' *Herberg* zelve (welker plaats by de Inwooneren noch bekend is) genoemd zynde, den *Hoorn*; zou dien naam medegedeeld hebben, eerst aan de *Buurt*, en daarna, aan de *Stad*, die, uit dezelve, door de byvoeging van meer andere Huizen, geworden is.

Men meend, dat die Stad, het eerst, met een *Wal* omringt

stigt zy, in den jare 1426: en wel, door de eigen Inwoon-
ren, ten einde, tegen Vrouwe *Jakoba van Beyeren*, zich
te verzetten nadat zy de *Hoeksche* zyde, tegen deze onge-
lukkige Vorstin, gekozen hadden. In den jare 1572, is
deze Stad 't eerst, aan de zyde der *Staatén*, tegen den
Hertog van *Alba*, overgegaan: na dat het werk der Hervor-
ming, onder de Borgers, veel voortgang had gemaakt. En
is, na dien tyd, bestendiglyk, aan der Staatén zyde, ge-
bleven. Zelfs, hebben die van *Hoorn*, beneven die van
Enkhuizen en *Medenblik*, zich voortreflyk gekweten, ge-
duurende den oorlog, tegen de *Spaanschen*: en niet nage-
laten, der Stad *Amsterdam*; (dewyl die, dus lang, aller-
wyze hunne vyanden begunstigde;) veel afbreuk te doen,
in derzelver Scheepvaart. Dit gaf gelegenheid, tot eene
Scheepsstryd, op de *Zuiderzee*, in 't gezicht van *Hoorn*, tus-
schen 30 *Amsterdamsche* — en sommige *Noord Holland-
sche* Schepen; wordende, de eerste — door den Spaan-
schen Admiraal, Graaf van *Boslu* — en de laatste, door
den Admiraal van het Noorder-Kwartier, *Kornelis Dirksz*,
bestierd.

In dezen Scheepsstryd, welke twe dagen na elkander
duurde, den 11 en 12 *Oktober* des gemelden jaars 1572,
werd de Spaansche Admiraal *Boslu*, beneven veele Edelen,
die zich by hem op het Schip, de *Inquisitie*, bevonden,
gevangen genomen, en te *Hoorn* binnen gebracht; alwaar,
hy tot de *Pacifikatie van Gent*, in den jare 1576, bewaard
is. De gedachtenisse van dit merkwaardig geval word te
Hoorn noch verlevendigt, door een afbeelding van den ge-
melden Scheepsstryd, op den Voorgevel van een *Huis*, dat
naby 't water staat. Desgelyks, ziet men eene franje Schild-
dery, daarvan, in een vertrek van het *Logement* der Ge-
kommitteerde Rāden. Ook, word 't *Huis* en het vertrek,
waarin, de Admiraal gevangen gezeten heeft; vertoond:
zynde toen een der Kloosters dezer Stad, van *S. Maria* ge-
noemd; maar nu het *Burger-Weeshuis*, en worden het Har-
nas, de Hoed en Kraag, van dien Admiraal bewaard, in het
Arsenaal dezer Stad.

Men heeft, in den jare 1732, toen de laatste opneminge
geschiedde, te *Hoorn*, 2817 HUIZEN (en dus, even zo
veel, als te *Alkmaar*,) geteld: en de INWOONEREN wor-
den geschat, op ruim 12000. Zy bestaan, behalven, die
den HERVORMDEN GODSDIENST toegedaan zyn, ook uit veele
van

van andere *gezindbeden*: LUTHERSCHEN, REMONSTRANTEN, MENNONITEN, en de meesten ROOMSGEZINDEN.

De HERVORMDEN, welker Gemeente door vyf *Leeraaren* bediend word, hebben DRIE KERKEN, ten hunnen gebruik: de GROOTE — de OOSTER — en de NOORDER KERK. De eerstgenoemde staat, in het midden der Stad: en de Straat, die daar langs loopt, word de *Kerkstraat* geheten. Deze *Kerk*, schynt gesticht te zyn, ter zelve plaatze, waar eertyds eene houtse loots gestaan heeft; die aan den *H. Kyriakus*, als Bescherm-Heiligen der Stad, was toegeweid; dan die, (gelyk *Hadr. Junius* schryft, *Batav. pag. 468.*) om trent 30 jaren na haare stichting, door een' ongelukkigen Brand, verteerd werd. De tegenwoordige Kerk, die zeer ruim, en van een fraajen toren voorzien is, was aan *Johannes den Doper*, toegeweid. Dezelve stond, onder het opzicht van een *Prooſt*, die aan den Bisschop van *Utrecht* onderhoorig was, en het bestier had, over alle de Kerken van *Westvriesland*. Zy is, van tyd tot tyd, verbeeterd en vermeerderd. Zy heeft een groot en fraai *Orgel*. Aan de zuidzyde van het Choor, is een vertrek, waarin, de Stads *Bibliotheek* bewaard word. De twee andere Kerken zyn, wel niet in grootte, met de eerstgemelde, te evenaaren, maar niet te min sierlyk gebouwd, en worden zynlyk onderhouden. De *Oosterkerk*, die naby eene der Binnenhavens staat, was eertyds aan *S. Anthony* — en de andere staande by de Noordpoort, aan de *Maagd Maria*, toegeweid. De *S. Anthony Kerk* is daardoor aanmerkenswaardig: dat zeker *Klement Maartensz.*, Pastoor derzelver, in 1566, het Pausdom verlatende, de eerste Predikant der Hervormden binnen die Stad geworden is. De LUTHERSCHEN en REMONSTRANTEN, hebben ieder niet meer dan eene Kerk en Predikant. Dan, de MENNONITEN, twee Kerken; ieder bediend, door twee gewoonlyke Leeraaren. En de ROOMSGEZINDEN bezitten, drie *Kerkhuizen*. Ook is 'er eene vergaderplaats der zogenoemde KOLLEGIANTEN.

De Stad *Hoorn*, de gewoonlyke zetel zynde der Edel Mogende Heeren *Gekommitteerde Raaden* des Noorder-Kwartiers; hebben deze aldaar, een byzonder Huis ter Hunner byeenkomsten; dat, voorheen, de woning was, van den *Prooſt van Westvriesland*; van wien hier voor gewag gemaakt is. Het heeft, een deestig aanzien. Het staat aan de zuidwestzyde der Markt. Behalven deze ver-

HET STADHUIS en WAAG te HOORN.

OOSTER KERK te HOORN.

gaderplaats, hebben Heeren *Gekommiteerde Raaden*, ook, een afzonderlyk *LOGEMENT*, binnen deze Stad; waarin, de Leden, van dit *Kollegie* hunnen intrek hebben. Dit was, in de *Roomfche* tyden, een Klooster der Order van *S. Hieronymus*.

Op de *Markt*, of *Rooden Steen*, staat ook het *STADHUIS*: het welk zeer oud is: en naar gelang der Stad, niet aanzienlyk zich vertoond. Onder het zelve, is het *Wachtbuis* der Schuttery dezer Stad.

Naby 't *Stadbuis*, ziet men, de *Stads WAAG*: een zeer fraai gebouw; waarin, 's Donderdags, een groote drukte is, ter oorzaak der menigte van *Kaas* en *Boter*, die in de zelve gewogen worden.

Het *ADMIRALITEITS HUIS*, anders, het *Prince Hof* genoemd, staat, achter de groote Kerk: en is van eenen fraajen tuin voorzien. De Edele Heeren *Raaden der Admiraliteit* van het Noorder-Kwartier, (die beurtelings, dan te *Hoorn*, dan te *Enkhuizen*, vergaderen,) houden, in het zelve, hunne *byeenkomsten*; en te gelyk hun *Logement*. Deze hebben mede het opzicht, over het *ADMIRALITEITS MAGAZYN* en de *SCHEEPTIMMERWERF*; beiden op een *Eiland*, naby een groote vierkante Haven; in welke 's Lands *Oorlog Schepen* liggen.

Voorts zyn, te *Hoorn*, een *Gemeene Lands MAGAZYN*, waarin *Kanonnen*, en allerlei grof gefchut, met zyn toebehooren, bewaard worden: beneven, een *ARTILLERIE HUIS*, voor kleiner foort van Wapenen.

Het *MUNTHUIS* te *Hoorn* was eertyds, het *S. Katharyne Klooster*.

De daar verbygaande Straat, word, naar het zelve, de *Muntstraat* genoemd. Doch, het recht van geld specien te slaan, is, onder drie Steden, *HOORN*, *ENKHUIZEN* en *MEDENBLIK*, gedeeld; der wyze, dat het, alle tien jaren, zich verwisseld.

Tegen over de *Munt*, staat, het *OOST INDISCH HUIS* der Kamer van *Hoorn*; waarin, de Heeren Bewindhebberen der Oost Indische Kompagnie hunne vergaderingen houden; gelyk ook de verkoping der Oost Indische waaren aldaar gefchied. Dan, de *Pakhuizen*, in welke deze waren, tot den tyd der verkopeningen worden opgelegd, zyn by de Oost Indische Timmerwerf, by een ruime Haven; in welke de Oost Indische Schepen liggen, aan de oostzyde der Stad.

Men

Men heeft, te *Hoorn*, ook, eene vernaaarde LATYNSCHE SCHOOL: een GASTHUIS: een WEESHUIS: een HUISZITTEN-ARMEN-WEESHUIS: een PROVENIERS-HUIS enz. waartoe, de gewezene *Kloosters* dezer Stad thans gebezigt worden.

In veel vroegeren tyd, bestond de voornaamste handel der Ingezetenen, in *Offen* en *Koejen*, die hun jaarlyks uit *Denemarken* werden toegezonden: en welke, ter oorzaak der grasryke Weilanden, daar rondomstreeks, een' grooten afrek hadden. *Hadr. Junius* meend, dezen Deenschen Handel, de eerste opkomst dezer Stad te zyn. In den aanvang der Nederlandische troebelen, scheen deze Stad zeer sterk te zullen bloejen, door allerlei *Koophandel*: voornaamlyk, wegens haare bekwaame gelegenheid, en veilige Haven. Zelfs, waren verscheidene *Amsterdamsche* Kooplieden, zo lang hunne Stad der Spaansche zyde toegedaan bleef, derwaard verhuist. Dan, sedert 1578, toen *Amsterdam Staatsch* werd, zyn dezen naar die Stad te ruggekeerd: en te gelyk met hen, een groot deel der neeringen zelve. De voornaamste handel bestaat thans, in *Kaas*; die aldaar, 's Donderdags, van rondom ter Markt gebracht en veel verzonden word, naar *Frankryk*, *Portugal* en *Spanje*. Ook, verstaan zich de Inwooneren zeer wel, op den bouw van *Oorlogs* — en *Koopvaardy Schepen*. Een soort der laaftgemelde, de *Hoornsche Katten* genoemd, worden veel te *Amsterdam* bevracht, en vaaren, voor Reeders-rekening, naar de *Oostzee*; ook, naar *Frankryk* en elders.

Hoorn mag zich beroemen, op verscheidene *vermaarde Mannen*; die binnen haare muuren het eerst het licht aanschouwden. Onder dezelve hebben uitgemunt: *HADRIAAN JUNIUS*; een Geneesheer, en Schryver der *Geschiedenisse van Batavia*, (*Batavie Historia*), in het *Latyn*; welke hy zou vervolgt hebben; ten ware zyn dood, die in 1575 te *Midelburg* voorviel, dit niet verbinderd hadde: de beroemde Generaal van *Neêrlands Indie*, *JAN PIETERSZ. KOEN*; die in 1587 te *Hoorn* geboren; en in den ouderdom van niet meer dan 32 jaren, in 1619 te *Batavia* stierf: *DIRK VELIUS*, een gewezen Lid der Vroedschap dezer Stad, en Schryver der *Chronyk van Hoorn*; die, in 1630, aldaar gestorven —, en in het Choor der *Groote Kerk*, begraven is: zynde de Zerk, die deszelfs Graf dekt, met een fraai geschrift versierd: *ROMBOUT HÖGERBEETS*, een voornaam Bewintsman der Nederlandische Republiek, maar te gelyk, een der ieverig-

ste

ste Opperhoofden der zogenoemde *Löbdensteinsche Factie*; die in 1625 overleden is: en eindelyk, WILLEM KORNELISZ. SCHOUTEN; de eerste onder alle onze Nederlanderen, die rondom den geheele Aardkloot zeilde, gedurende de jaren 1615, 1616 en 1617, en by die gelegenheid, den zuidelyksten uithoek van *Amerika* ontdekte; welke hy, ter eere van deze zyne geboorte Stad, de *Kaap Hoorn* genoemd heeft: gelyk ook, de *HOORNsche Eilanden*, in de Groote Zuidzee; welke naamen, tot heden, in wezen gebleven zyn.

De geheele VROEDSCHAP dezer Stad bestaat, uit XX Leden; en de eigenlyke *Magistraat* of *Weshouderschap* is saamgesteld; uit een HOOGSCHOUT: vier BORGEMEESTEREN; en zeven SCHEPENEN. Jaarlyks op *goeden Vrydag*, worden, door 9 zogenoemde *Keurmänner* uit de Borgery, (hoedanig genoemd worden, die onder alle de *Boonlieden*, zwarte Boonen getrokken hebben,) uit de XX *Vroedschappen*, vier BORGEMEESTEREN, by eenparig — of meerderheid van Stemmen, benoemd: en door die zelve *Keurmänner*, gemaakt, een getal van een en twintig Heeren, uit de gansche Borgery, zonder aan Vroedschappen, noch eenige andere waardigheden, gebonden te zyn, ter *nominatie* der SCHEPENEN; ten einde, aan zyne Doorl. Hoogheid, den Heer PRINS ERFSTADHOUder, ter *electie van zeven Schepenen*, te worden overgegeven. En deze plegtigheid geschied, in de Konfistorie Kamer der Groote Kerk; nadat, door eenen der Stads Predikanten, eene Leerreden gedaan is, over *Exod. XVIII. 21.* Hierby zyn gevoegt; twee PENSIONARISSEN: en vier SEKRETARISSEN.

Behalven de eigenlyke *Vryheid* of *Stads Rechtsgebied*, behooren onder het *Poortrecht van Hoorn*, ook verscheidene omliggende DORPEN; die daarna zullen voorkomen; over welke de *Hoogschout* der *Stad* ook het Schout-ampt bekleed.

Niet verder, dan tot deze Stad, lopen de *Trekvaarten*; door welke, men alle dagen, ter gezetter uren, van *Amsterdam*, derwaard kan komen: en wel, door twee verscheidene wegen; 't zy, (gelyk men 't noemd,) *binnen door*, langs PURMERENDE; 't zy, *buiten om*, langs MONNEKENDAM en EDAM. Weshalven, doorgaans, de *Reizigers*, die van *Amsterdam* naar *Hoorn*, en weêrom willen, verandering halve, eerst den éenen, en daarna den anderen weg nemen; wanneer zy te gelyk gelegenheid hebben, om alle de

de drie tusschen beiden liggende gemelde Steden; in het door wandelen, te bezichtigen. Tusschen *Hoorn* en *Alkmaar*, gaat, desgelyks, zodanige *Trekvaart*; die dagelyks heen en weer bevaaren word. Dan, alle die van *Hoorn* verder willen reizen, 't zy naar ENKHUIZEN, 't zy naar MEDENBLIK, zyn verplicht, hunne reis te Land voortzetten; waartoe, men daar ook zeer bekwame *wegen* vind, meest met Schulpzand, en ook met kleine *Steenen* (klinkertjes) bevoerd; die, zo wel, in den Winter — als in den Zomertyd, bruikbaar zyn.

ENKHUIZEN, * in 't *Latyn Enchusa*, de derde in rang, onder de Steden des *Noorder-Kwartiers* van *Holland*, ligt, op den oostwaard uitspringenden Hoek dezer Landstreek; drie uren gaans ooft ten noorden, van *Hoorn*. Aan de ooft — en zuidzyde, paald zy, aan de *Zuiderzee*; die, echter, door een' sterken Dyk, die met *Wier* gedekt is, genoegzaam word bedwongen. En aan de landzyde, is zy omringt, met een aarden *Wal*, die beschermd word, door zeven *Bokwerken*. (*Bastions*.) Zy heeft, eene zeer regelnmaatige — en byna ronde gedaante: en is bevonden, in haaren geheelen *omkring*, 1350 *Dregterlandsche* Roeden groot te zyn: dus, 90 Roeden kleiner dan *Hoorn*. Van haare zeven *Poorten*, zyn drie, aan de Landzyde, naamlyk: 1 de *Keten* — zo veel gezegt, als *Zoutkeeten Poort*, in den zuidwester hoek, aan de Zee: 2 de *Weter* —, die ook de *Koepcort*, word genoemd: en 3 de *Noorder-Poort*. De andere vier, aan den waterkant, zyn in den muur, welke diend, om de Haven af te sluiten. Dewyl het getal der *Huizen* dezer Stad, ingevolge de laatste opneming, van 1732, bevonden is, van 2605; zo mag dat der *Inwooneren* veilig, op tusschen 10000 en 11000 worden gesteld. Vermits men, ondertusschen, zekere aantekeningen vind, dat 't getal der *Huizen* binnen deze Stad, in den jare 1630, niet min dan 3550 belopen hebbe; zo blykt, dat dezelve, in dien tusschentyd, merkelyk afgenomen zyn. Het be-
loop

* Twe byzondere *Geschriften* zyn, van deze Stad, door den Remonstrantschen Predikant, *Ger. Brandt*, in 't licht gegeven; waarvan, het een eene *Beschryvinge* —, en het ander eene *Historie van EnkhuiZEN*, getituleerd word.

loop der *Straaten* dezer Stad is zeer wel geregeld; gaande de meeste lynrecht, waardoor zy elkander, genoegzaam alle, rechthoekig doorsnyden. De breedste en langste — word de *Westerstraat* geheeten; lopende, van de *Westerpoort*, tot byna aan de *Haven*. Daarby, is de Stad, aan veele oorden, doorsneden met *binnen grachten*, te wederzyde, met Boomen beplant; die aan dezelve geen klein cierraad byzetten. De *Huizen* zyn doorgaans fraai: en worden zinlyk onderhouden.

ENKHUIZEN was, onder de eerste *Steden*, die onmiddelyk, na het innemen van den *Briel*, in den jare 1572, ter zelve tyd, met VLISSINGEN, van de Spaanschen afviel: weshalven, door *Eme van Meteren*, (*Nederl. Hiflor. IV. Boek*,) zeer wel word aangemerkt, dat deze drie *Steden*, BRIELLE, in *Zuid* — ENKHUIZEN, in *Noord Holland*, en VLISSINGEN, in *Zeeland*, den grondslag gelegd hebben, ter verworvene vryheid van alle de *Nederlanden*, en ter verlossinge uit de Spaansche slaverny. Hoewel dit, te *Enkhuizen*, geenzinds rustig zich heeft toegedragen; ter oorzake van den tegenstand hunner eigen Overheden. Zelfs, hebben die van *Enkhuizen*, de Stad *Medenblik* by verrasching, voor de *Staaten* ingenomen: en de *Borgers* van *Hoorn* mede overgehaald, om der *Staaten* zyde te kiezen: alles door het beleid van Jonkheer DIED. SONNOY, dies tyds Gouverneur van *Noord Holland*. Waarna EDAM, ALKMAAR en de andere *Steden* van het Noorder-Kwartier, rasch gevolgt zyn. De *Spaanschen* hebben, na dien tyd, wel menigmaal getracht, zo te Water, als te Land, deze Stad, weder onder hun geweld te brengen: doch 't zelve is hun altoos mislukt. Die Stad beroemd zich, nimmer, sedert haare omwalling, door eenigen vyand verwonnen — en dus *Maagd* te zyn: om 't welk te beduiden, het *Wapen* der Stad, (het welk in drie gekroonde *Haringen*, met twee Sterren tusschen beiden, bestaat,) door eene *Maagd* vastgehouden word.

Het getal der *Gereformeerde KERKEN* en *PREDIKANTEN* is, te ENKHUIZEN, even als te *Hoorn*: gelyk ook die beiden Gemeenten, in talrykheid, niet merkelyk van elkander verschillen zullen.

De GROOTE KERK, die men ook de WESTERKERK noemd, staat, in het midden der Stad, aan de noordzyde der *Westerstraat*. Eertyds, was zy, aan den *H. Gomarus*, (die gezegt word, uit *Brabant*, naby de Stad *Lier*, en van

aanzienlyken Huize, oorspronglyk te zyn,) toegeweid. Zy was, by den aanvang haarer stichting, een afzonderlyke *Parochie* — of *Kerspel Kerk*; en behoorde toen, aan een byzonder *Dorp*, 't welk, naar dezelve, GOMMARUS — of (kortheidshalve) GOMMERS KERSPEL, genoemd werd; het welk daarna, in 1355, met *Enkhuizen* vereenigt, en binnen derzelver ringmuur getrokken is; der wyze, dat dit *Dorp*, sedert dien tyd, de *Westerwyk* dezer Stad geworden is. Zy is een groot en luchtig gebouw: doch, is met een klein toorentje voorzien, zynde het *Klokkenbuis*, van hout toebereid, van de Kerk afgescheiden, en by derzelver oostzyde geplaatst.

De twee *andere Kerken*, naamlyk, de *ZUIDER* — en de *KLEINE KERK*, staan, zeer naby elkander, in het oostlyk gedeelte der Stad. De eerstgemelde — die, aan den H. *Pankras* was toegeweid, en wel bezienswaardig is, heeft een' hoogen en sierlyken gebouwd toren; die, als hy, in 1595, naar ééne zyde overgezakt was, met veel konst weder recht gezet is. Aan dezen tooren, hangen noch eenige *Ankers* der Schepen, met welke de *Gelderschen* eenen aanslag op die Stad maakten; die, echter, door de waakzaamheid der *Borgers*, werd verydeld: dus, deze met der haast hunne *Ankers* kappen en achterlaten moesten; welke de Regeering terstond deed opvisschen, en ter gedachtenisse van dit voorval, aan dien tooren hangen. De derde, de *KLEINE KERK*, was, in de Roomsche tyden, de *Kerk*, of *Kapelle* van het *Klooster* der *Paters Augustynen*: gelyk ook, de *Gallerie*, en de daar aan verknochte gebouwen, noch de duidelykste merktekenen van een *Klooster* dragen.

Eene *Wualsche* — of *Fransche Gemeente* is hier, zo min, dan in eenige andere Stad van het *Noorder-Kwartier*. Men vind 'er, echter, vergaderingen van andere in ons Gemeenebest geduld wordende *Gezindheden*. Die van de *AUGSBURGSCHE KONFESSIE* hebben hunne eigen *Kerk* en *Predikant*: desgelyks, hebben de *MENNONITEN*, binnen deze Stad, twee byzondere Vergaderplaatsen: en den *ROOMSCH-GEZINDEN*, zyn drie *Kerkhuizen* vergund; welker twee bediend worden, door *Jansenisten*.

Het *STADHUIS* van *Enkhuizen* overtreft verre, dat van *Hoorn*, en zelfs, der meeste Steden van geheel *Holland*; zo in grootte, als in fraaje bouw: zynde, de Voorgevel van grauwe Benthemer Steenen: en hebbende, boven op het dak, een' net gebouwd koepeltooren, met klokslag voor-

voorzien. Dit Stadhuis heugt ook noch geen 100 jaren: zynde, niet voor den jare 1688, gebouwd, op dezelve plaats, daar wel eer het *Oud Stadhuis* gestaan had. Het staat achter de *Zuider Kerk*, in het oostelyk uiterst einde der Stad; dicht by de Haven. De daar verby lopende Straat word de *Breëstraat* genoemd.

Vermits het *Admiraliteits Kollegie* van het *Noorder-Kwartier*, alhier, en te *Hoorn*, beurtelings vergaderd; hebben de Heeren Raaden, binnen deze Stad, een treflyk ADMIRALITEITS HUIS; anders gezegt het PRINSE HOF: 't welk staat, tegen over de *Westerkerk*.

Dit *Admiraliteits Kollegie* heeft zyn Gemeenlands *Magazyn* en *Scheepstimmerwerf*, aan eene ruime Binnen-Haven, in het Zuiderdeel der Stad. Dicht daarby, ziet men ook, het Gemeenlands KRUITMAGAZYN, by de *Ketenpoort*. Doch, de Gemeenlands *Geschatgieterij*, beneven de *Klokgieterij*, is aan het ander einde der Stad, naby de *Noorderpoort*.

Aan het *Admiraliteits* — is ook verknocht het MUNT-HUIS van *Enkhuizen*: dewyl de Westvriesche Munt, aldaar, gelyk ook te *Hoorn*, en te *Medenblik*, beurtelings, om elke 10 jaren, gehouden word.

Dewyl de beiden MAATSCHAPPYEN van Koophandel, de *Oost* — en *West Indische*, alhier haare *Kamers* hebben; zo is 'er ook, een *Oost* — en een *WEST INDISCHE HUIS*; in welke de Heeren Bewindhebberen vergaderen; en in welker Pakhuizen, de waaren opgelegd — en ter behoortlyker tyd verkocht worden. De Bewindhebberen der *Oost Indische Kompagnie* plagten, hunne byeenkomsten, voorheen, na derzelver eerste oprechting, te houden, in den zogenoemden *Engelschen Toren*; die, by de *Blauwepoort*, naby de Zee staat; en daarna in een Herberg veranderd is. Van daar, word deze Herberg, noch heden, de *Oost Indische Toren*, genoemd. Dit *Oost Indisch Huis*, 't welk, in 1630, gesticht is, en een deftige vertoning maakt, staat in het oostelyk einde der Stad, op den Wierdyk, by de *Oost Indische Scheepstimmerwerf*. De *WEST INDISCHE KAMER* heeft haare vergaderplaats en *Pakhuis*, by de *Nieuwe Haven*.

Ook is te *Enkhuizen*, eene *Latynsche School*, staande in de *Westerstraat*: om, van geene andere openbaare gebouwen, als de *Waag*, *Weeshuizen*, *Gast* — en *Leproozen-Huis* enz. te melden.

De bekwaame gelegenheid dezer Stad aan de *Zuiderzee*, en de gerieflyke Havens, van welke dezelve voorzien is, deeden eertyds, aldaar, den *Koopbandel*, door de Scheepvaart, naar alle oorden der waereld, ongemeen wel bloejen: en allermeeft, de zogenoemde *Groote* — of de *Haaring Viffchery*, in de *Noordzee*. Voorheen, plagten de *Enkhuizenfche* Reeders alleen doorgaans, tuffchen 400 en 500 *Haaringhuizen* in Zee te brengen. Ongetwyffeld, is daar uit afteleiden, dat het *Wapen* dezer Stad, uit drie *gekroonde Haaringen*, beftaat. En de twe daarby gevoegde *Sterren*, op een Heemelsblauw Veld, mogen beduiden, dat de *Zeevaart*, door de *Sterrekunde*, beftierd werd. Doch, naderhand, is deze Handel daar merkelyk verlopen: het welk, ten aanzien der *Haaring Viffchery*, in 't byzonder, veelal mag worden toegefchreven, aan de groote fchaden, welke de Reeders dezer Stad, in den jare 1703, geleden hebben, ter oorzake van het nemen en verbranden van veele hunner *Haaringhuizen*, door de Franfche Kapers. Daardoor, en door andere ongevallen, is den *Enkbuizeren*, de magt en moed benomen, om ooit veele Schepen daartoe uit te rusten. Derzelver getal beloopt, federt eenige jaren, omtrent 60. Deze Viffchery blyft, des niet te min, de *Hoofdneering* dezer Stad. Ten dienfte der Reeders, is, te *Enkhuizen*, een *Pakhuis* dezer *Groote Viffchery*; fttaande, by de *Zuider Haven*. By deze Stad, zyn ook fommige *Zoutkeeten*: waartoe het water, (dewyl het naby den Strand te drabbig en niet zout genoeg is,) uit de *Noordzee* gehaald word.

Het is gansch niet vreemd, dat deze Stad, wel eer van zodanig eene fterke Zeevaart, van tyd tot tyd, veele bekwaame *Zeelieden* uitgleverd hebbe. Ook, is die *Luk. Jansz. Wagenaar*, Schryver van den *Spiegel der Zeevaart*, in *Enkhuizen* gebooren.

De STADS REGERING is even zo gefteld, als te *Hoorn*: beftaande, uit XX VROEDSCHAPPEN: en de WETHOUDERSCHAP, uit één' HOOGSCHOUT: vier BORGEMEESTEREN: en zeven SCHEPENEN: beneven één of twe PENSIONARISSEN, en drie SEKRETARISSEN.

Voor *Enkhuizen*, tuffchen de Stad en het Eiland *Urk*, ligt een *Bank*, die zich verre Zeewaard uitftrekt, en het ENKHUIZER ZAND, genoemd word.

EDAM, in 't Latyn *Edamum*, de vierde in rang, onder de Noord Hollandsche Steden, zal eertyds, *Tedam*, of *Jedam* genoemd geweest zyn; naar het water, de *Te*, of *Je*; 't welke van 't noorde stroomende, langs deze Stad, door één *Dam* of *Sluis*, naar de *Zuiderzee* vloed: welke naam, door verkorting, (welke gemeenlyk eenige verbasering aan de eigen naamen geeft,) in *Eedam* of *Edam* veranderd is.

Alhoewel, die Stad niet rakende aan de Zuiderzee ligt; gelyk *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Medenblik*; heeft zy toch vereeniging, met dezelve, door eene bekwaame Haven, ter lengte van meer als 400 Roeden: en dus ruim een vierde deel uur gaans; in welke Haven een *Sluis* of *Sas* gemaakt is, ter keering van het Zeewater. Zy is drie uren gaans verwyderd, van *HOORN*: en vier — van *AMSTERDAM*: makende, in haare ligginge, in opzicht tot de twee nabuurige Steden *MONNEKENDAM* en *PURMERENDE*, met dezelve een driehoek. De Stad heeft, zes *Poorten*: van welke twee, naamlyk, de *Ooster* — en *Zoutketen Poort*, niet dan door de Haven van elkander gescheiden zyn. Desgelyks, worden de *Wester* — en *Monnekendammer Poort*, door een binnengragt, die Stedewaard in naar de Haven loopt, van elkander afgezonderd. De andere zyn de *Noorderpoort*; waar de Trekvaart naar *Hoorn* begint: en eindelyk, de *Gevangenpoort*, ten zuiden der Stad.

Zy is in 't minst niet gesterkt: maar, alleen omgeven, met een aarden Wal; die beplant is, met Ypenboomen. Zy word onder de kleinste Steden, van dit kwartier gerekend: hebbende, niet meer, dan 1640 Huizen; die doorgaans zeer net gebouwd zyn. Het getal der *Inwooneren* bedraagt, om trent 4000.

De *Edamsche Hervormde Gemeente* staat, onder het opzicht van drie *Predikanten*; die den H. Dienst, in *twe Kerken*, verrichten. De *GROOTE KERK* staat, geheel aan 't noordeinde der Stad, by de *Noorder Poort*: en was, voorheen, aan *S. Niklaas* toegeweid. De *KLEINE KERK* was eertyds de *Kapelle* van het *Begynen Hof*; 't welk aan de *L. Vrouw*, was toegeweid. Men heeft 'er ook, eene *Luthersche* — twee *Mennonitische* — en eene *Roomsche Kerk*.

Het *STADHUIS*, dat aan de zuidoostzyde der Markt staat, is eerst nieuw gesticht, in den jare 1737. Een der merkwaardige gebouwen dezer Stad is, het *PRINCEN HOF*: staande

by de groote Kerk. Dit diend thans, tot het houden van Kerkelyke vergaderingen, zo der *Klasis* van *Edam*, als, der *Noord Hollandfche Synode*, die, om elk zesde jaar, binnen deze Stad samenkomt: als mede, des *Dykgraafs*, *Heemraaden* enz. van de *Purmermeer*: en dergelyke.

Voorheen was, te *Edam*, de voornaamste *Kaasmarkt* van geheel *Noord Holland*: waarvan, is afteiden, dat, het soort van Kaazen, die door geheel Noord Holland gemaakt word, (zynde rondachtig en met roode korsten,) noch heden, met den naam van *Edamsche Kaas*, bekend is, gelyk die, in *Zuid Holland*, met den naam van *Goudfche Kaas*, naar de Stad *Gouda*. De Kaasmarkt word daar 's Vrydags gehouden: en geeft noch, een groote drukte, en sterken handel, aan deze Stad; hoewel, sedert eenige jaren, die van *Alkmaar* en *Hoorn*, den *Edamschen* handel, heeft beginnen te overtreffen. De *Scheepsbouw* is, aldaar, mede noch in een taamlyken bloei: waarmede, de handel in *Hout* verknocht is. Ook vind men, daar, verscheidene *Zoutkeeten*: inzonderheid, buiten de *Keeten* — of *Zoutkeeten Poort*, die naar dezelve dus genoemd is.

De REGERING dezer Stad bestaat uit XXI *Vroedschappen*. En het Gerecht is saamgesteld, uit den SCHOUT: vier BORGEMEESTEREN: en zeven SCHEPENEN: aan welke vier SEKRETARISSEN toegevoegt zyn.

De *Ambachts Heerlykheden*, welke deze Stad aan zich gekocht heeft, zullen daarna worden aangewezen.

Wat, voor 't overige, in de *Hollandfche Chronyk*, verhaald word, van die *Meermin*; welke, in den jare 1403, door de *Edamsche* Melkmeisjes, in de *Purmer*, (toen noch een *Meir* zynde,) gevangen, en in die Stad zou gebracht zyn: vervolgens, naar *Haarlem* overgevoerd, noch eenigen tyd, aldaar zou geleefd hebben, dit oordeelen we, als te verdichtzelachtig, onnodig, om gemeld te worden. *Hadr. Junius* verhaald, (hoewel, voor zich zelve, ook geen geloof daar aan gevende,) deze overlevering uitvoerig: *Hift. Batav. pag. 504—508.*

MONNEKENDAM, in 't Latyn, *Monachodamum*, is de vyfde in rang, onder de Steden des *Noorder Kwartiers*, die Stem in Staat hebben: liggende, één uur gaans Zuidwaard, van *Edam*. op den weg naar *Amsterdam*: aan een kleine *Baai* der *Zuiderzee*, het *Monnekendammer* gat genoemd;

noemd; die eertyds aan deze Stad tot een bekwaame Haven versprekte; maar, daarna, tot geen kleine schade der Inwooneren, zeer verزند geworden is.

Eene kleine *Meir*, zeer naby de Stad gelegen, ten zuidoosten, welke weleer met de *Zuiderzee* vereenigt was, doch, door een *Dam*, nu daarvan is afgescheiden, heeft, buiten tegen sprake, den naam aan deze Stad toegelegd; die voorheen *Monnekenmeirdam*, uitgesproken — doch, daarna, kortheidshalve, in *Monnekendam*, zal veranderd zyn. Hoe deze *Meir*, aan dien naam van *Monnekenmeir*, gekomen zy, word wel verscheiderte wyze gegift: doch, zonder zekerheid. Alleen, mag het *Wapen* dezer Stad, verbeeldende eenen zwarten *Monnik* met een' *Knots* op zynen Slinkerschoolder, doen denken, dat deze *Meir*, aan *Monneken* van het een of ander naby gelegen *Klooster*, toebehoorde, of dat eenig geval van een' *Monnik*, by deze *Meir*, gebeurd, de aanleiding ter benaming, zo der *Stad*, als der *Meir*, gegeven hebbe.

Aan de Landzyde, is zy met een aarden Wal, met Boomen beplant, omgeven; die, hier en daar, een klein Bolwerkje heeft; doch, te verre van elkander verwyderd, dan om eenige sterkte aan die Stad te kunnen geven. Aan de oostzyde, daar ze tegen de Haven paald, is zy slegts met een enkelen recht doorgaanden muur gedekt. Daar zyn vier Poorten: 1 de *Nieuwe* —: 2 de *Zaksteegs* —: 3 de *Noordeinder* — en 4 de *Zuideinder Poort*, genoemd.

Dat *MONNEKENDAM* merkelyk kleiner zy, dan *EDAM*, is uit 't minder getal der *Huizen* afienemen; 't welk, by de opnemng, in 1732, niet meer dan 679 bedroeg. Waar uit verder volgt, dat het getal der *Inwooneren*, nauwlyks 2000 haalen zal. Niet te min, is zy van fraaje *Huizen* voorzien: en heeft, verscheidene *binnen grachten*, die de wyken der Stad van elkander afscheiden.

Ook heeft de *Nederduitsche Gemeente* dezer Stad, maar ééne *Kerk*, die aan den zelven Patroon, als die van *Edam*, naamlyk, den *H. Niklaas*, toegeweid was: in welke, twe Predikanten den dienst verrichten. Deze *Kerk* is ruim en fraai gebouwd. Zy staat, in het zuideinde der Stad: naby de *Nieuwe Poort*. Behalven de Gereformeerde — zyn 'er ook, eene Gemeente der *Lutherschen*: eene der *Mennoniten*: en eene der *Roomsgezinden*.

Het *STADHUIS*, dat omtrent in 't midden der Stad staat, is niet groot. Op het zelve word ter gedachtenisse bewaard,

het teken der Ridderorder van het *Gulde Vlies*, 't welk de Spaansche Admiraal, Graaf van *Bosju*, als hy in 1573, in den Scheepsstryd op de Zuiderzee, naby *Hoorn* gevangen was, aan een Borgemeester dezer Stad vereerd had.

Achter het Stadhuis, by den *Dam*, aan het einde der Haven, ziet men de *Stads Waag* en de *Beurs* der Kooplieden.

De Reedery in 't uitrusten der Schepen ter Zeevaart is de voornaamste *Handel* der Inwooneren. Hoewel, ook, het maken van *Touwwerk* in de Lynbaanen, het *Zeepzieden*, *Zydeweven*, en *Verwen*, beneven het droogen van *Bokking*, die in de Zuiderzee gevangen word, aldaar in een tamelyken bloeifstand zyn.

De REGERING dezer Stad bestaat, uit XV VROEDSCHAPPEN; en tot de *Wethouderschap*, behooren: de HOOGSCHOUT, die te gelyk Baljuw en Dykgraaf van *Waterland* is: vier BORGEMEESTEREN: en zeven SCHEPENEN. Aan dezelve, zyn twe SEKRETARISSEN toegevoegt.

MEDENBLIK, * in 't Latyn *Medemblicum*, word doorgaans, by de Zeevaarende, *Memelik* genoemd. Zy is de zesde, onder de Stemmende Steden van dit Kwartier: drie uuren gaans, ten noorden van *Hoorn*: en even zo veel, noordwestwaard van *Enkhuizen*. Zy is de noordelykste van alle de Hollandsche Steden; en ligt, aan dit gedeelte der *Zuiderzee*, 't welk veelal de *Middelzee* genoemd word.

Dat MEDENBLIK, *de oudste* Stad, of immers ééne der oudste Steden van geheel *Westortesland* geweest zy, word eenpariglyk geloofd. Veelen houden het SLOT te *Medenblik*, 't welk, in het oostende der Stad, aan de Wal staat, voor den *Zetel* der oude *Friesche* Koningen: daar onder ook, des Konings RADBOOD. *Ubbo Emmius* wil: (*Rer. Fris. Hist. Lib. IV. pag. 55.*) dat te *Medenblik* gebeurd zy het bekend geval van dezen Koning; die, als hy, na belydenisse van de Christelyke Leere gedaan te hebben, door den Bisschop *Welfran* zou gedoopt worden, zo dra hy van dien Bisschop verstond, dat van zyner Voorouderen 'er meer ter Helle, dan ten Hemel, waren overgegaan; wel-

* 'Er is voorhanden eene gedrukte *Chronyk* van *Medenblik*, welker makers naam niet bekend is.

welgerde *gedoopt* te worden , en zynen eenen voet , die reeds in het water der Doopvont was , te rug trok : zeggende , liever het meerder — dan het minder getal te willen volgen : zonder , dat hy , daarna , ooit weér te bewegen was , ter omhelzing van het Christendom. Dit word gesteld , op den jare 718 , na 's Heilands geboorte. In een der vertrekken van dit Slot hangt een Schildery , waarin deze geschiedenis is uitgebeeld : gelyk ook het *Pourtret* dezès Konings , op het *Stadhuys* , in Borgemeesters Kamer , voor de Schoorsteen hangt. Eenigen willen , echter , dat dit *Slot* , eerst in 1287 , door Graaf *Floris V* van *Holland* , zou gesticht zyn. En anderen — dat het , door gemelden Graaf *Floris* alleenlyk zou hersteld — en van nieuws gesterkt geweest zyn. Van dit Slot , dat eertyds zeer groot en prachtig schynt geweest , is thans weinig overgebleven : en dat daarvan noch staat — , zeer verval-
len. Een van deszelfs vertrekken diend , tot een vergaderplaats voor de Leden van den Burgerkrygsraad. Voorheen , was het *Kasteleinschap* van dit Slot van *Medenblik* een zeer aanzienlyk ampt : 't welk na overlyden van *Did. Sonoy* , Gouverneur van *Noord Holland* , vernietigt is. Dit Slot moet ook eertyds in eenen weérbaaren staat zich bevonden hebben : dewyl 't meermaalen , belegeringen heeft kunnen doorstaan. Als in den jare , 1572 , die van *Enkhuizen* , (gelyk hier voor , in de Beschryving dezer Stad , is aangemerkt ,) de Stad *Medenblik* , die dus lang , aan de zyde der Spaanschen zich hield , door verrassching hadden ingenomen , vluchtten de Borgers naar dit zelve *Slot* ; gezind , om zich binnen het zelve te verdedigen : dan , de *Enkbuizeren* gebruikten den list , van de getrouwde Vrouwen en Dochteren der Borgers van *Medenblik* by den aanval op het Slot , voor aan in de spitze te stellen ; waardoor , de Mannen , niet durvende te schieten , terstond tot de overgave genootzaakt werden.

Die Stad was , voorheen , binnen veel nauwere paalen begrepen : en toen lag het *Slot* , buiten dezelve. Dan , gedurende de Spaansche onlusten , heeft men , aan de Landzyde , eene geheele nieuwen aarden *Wal* , met Bolwerken gesterkt , om den ouden muur , gelegd : waardoor , zy tot een *Vesting* , in dien tyd zelfs van geen gering aanzien , geworden is. Die Stad is van verscheidene voortreflyke *Havens* voorzien ; des te veiliger , voor de Sche-
pen ;

pen: dewyl zy alle binnen de Stad befloten zyn. Behalven de *oude Haven*, die, aan den Zeekant, binnen de Stad, en den Zeedyk ligt, zyn daarna noch drie andere — daar by gevoegt; waarvan, de ééne de *Nieuwe* — de tweede, de *Eilands* — en de derde, de *Wester Haven*, genoemd word; die alle met elkander gemeenschap hebben. Deze zyn van zulk een ruimte, dat, des noods; meer dan 300 Schepen, in dezelve; zouden kunnen geborgen worden. By de *Wester Haven*, die de grootste van alle is, ziet men eene fraaje *Scheepstimmerwerf*; op welke nieuwe Schepen gebouwd, en andere gekalfaterd worden. De handel in *Hout*, 't welk uit *Noordwegen*, *Zweden* en *Rusland*, over de Oostzee derwaard gehaald word, is, daarom de voornaamste *Handel*, welke in deze Stad gedreven word. En de gemeenelieden begeeven zich veel tot de Zeevaart. Dat de *Zeevaart*, al zeer vroeg, by de Inwooneren in grooten bloei geweest zy, kan men ontdekken, aan het voorig *Wapen* dezer Stad; 't welk in een *zeilend Schip* bestond; dan, daarna, in eene Gulde neergaande *Boot*, veranderd is.

De Stad is van vier POORTEN voorzien: 1 de OOSTER — 2 de BAAN — 3 de BRAAK — en 4 de WESTER-POORT. De *Huizen*, die, gelyk in alle de Noord Hollandsche Steden, doorgaans fraai en zinlyk gebouwd zyn, waren in 1732, toen de laatste opneminge geschiedde, 711: waaruit, is afnemen, dat de Inwooneren geen 2000, of immers niet meer, bedragen zullen.

De *Gereformeerde Gemeente*, die door twee *Predikanten* word waargenomen, heeft eene taamlyk groote en fraaje KERK, die eertyds, aan den zogenoemden Heiligen *Bonifacius*, was toegeweid, tot haaren dienst. Dezelve staat, naby de Zee, in het noordwesteinde der Stad: en deszelfs *Toren*, die zeer hoog en van een zonderling maakzel is; hebbende aan het Spits een soort van Lantaarn; strekt, ten *Bake* voor de Schippers, die de Zuiderzee bevaren; die, wanneer zy daarom streeks door Storm overvallen worden, niet zelden tot de Haven dezer Stad, den toevlucht nemen: en zelfs, als zy door Ysgang verhinderd worden, hunne reize voort te zetten, aldaar overwinteren.

Binnen *Medenblik* bevinden zich veele Lieden van andere Geloofs gezindheden: naamlyk, LUTHERSCHEN en MENNONITEN; die alle, elk hunne byzondere *Vergaderplaats* en

Leer-

Leeraars, hebben: gelyk 'er ook eene *Statie* van Rooms-GEZINDEN; die bediend worden, door eenen Waereldlyken *Priester*.

Het STADHUIS te *Medenblik* staat, aan de overzyde der oude Haven, in het noordelykst einde der Stad, van alle de andere Huizen afgezonderd. Dus staat het met zyn' rug naar de Zee: maar de Voorgevel heeft haar uitzicht op den *Dam*, en vervolgens, op eene fraaje weide Binnengracht, met Boomen te wederzyde beplant; door welke de geheele Stad, in twe, na genoeg even gelyke deelen, onderscheiden word.

De *Admiraliteit* van 't Noorder Kwartier bezit te *Medenblik*, een MAGAZYN: 't welk, aan 't oosteynde der Eilands Haven, en dicht by 't Slot staat.

Men heeft, in den jare 1688, getracht, by de Heeren Staaten van *Holland* en *Westvriesland*, te bewerken, dat, in eene der Stads Havens, een *Dok* mogt gemaakt worden, voor 's Lands *Oorlogschepen*: doch, aan 't verzoek, van 's Stadswege daar toe gedaan, heeft de uitkomst niet beantwoord.

Vermits de drie noordelykste naby elkander gelegen Steden, HOORN, ENKHUIZEN en MEDENBLIK, met elkander deelen, in het recht der *Westvriesche* MUNT; die, tien jaren na elkander, dan in de ééne dan in de andere, gehouden word; zo is 'er ook een MUNTHUIS; 't welk tegen over de Kerk staat.

Het Gemeenlands KOGGE-HUIS staat, in het zuiden der *Wester Haven*, by de *Baan-Poort*: en is een groot Gebouw; 't welk diend ten Vergaderplaatze, voor den *Dykgraaf* en verdere *Regenten*, beneven de Opzichters der *Westvriesche* Dyken, in het Distrikt, 't welk, de vier *Noorder Koggen*, genoemd word.

De REGEERING te *Medenblik* bestaat, uit XVI VROEDSCHAPPEN: en het GERECHT, uit den SCHOUT: drie BORGEMEESTEREN: en zeven SCHEPENEN; aan welke, twe SEKRETARISSEN toegevoegt zyn.

Onder het RECHTSGEBIED dezer Stad, behoren, behalven de *Stads Vryheid*, ook eenige naby gelegene DORPEN; die in de Beschryving van het platte Land, onderscheidenlyk zullen worden aangeezen.

Alreeds, in den jare 1724, is, van *Medenblik*, een nieuwe *Schelpweg* aangelegt, gaande een eindwegs over den Ooster Zeedyk, en vervolgens Landwaard in tot aan het
Dorp

Dorp *Hoog Karspel*; alwaar zich dezelve vereenigt, met den *Steenweg*, die, tusschen HOORN en ENKHUIZEN, door den zogenoemden *Streek* loopt. Deze *Schelpweg*, die wel onderhouden word, geeft een bekwaame gemeenschap, tusschen deze drie gemelde Steden, zo wel 's Zomers als 's Winters. Van dezen weg bediend zich de *Postwagen*, die alle dagen, (uitgenomen 's Zondags,) van *Hoorn*, in den Zomer, 's namiddags ten vier uren, naar *Medenblik* — en den volgende dag, wederom reid: ten gerief voor de Reizigers, die 't zy van *Amsterdam*, 't zy van *Alkmaar*, met de Trekschuiten tot *Hoorn* gevaren zyn; ten einde, van *Medenblik* de reize naar *Friesland* voortzetten: want, van deze Stad, vaard, alle avonden, (uitgenomen 's Zondags,) een *Veerschip* op *Staveren*; 't welk wacht, tot zo lang de *Postwagen* van *Hoorn* aangekomen is. En desgeelyks, vaard alle avonden, een *Veerschip*, van *Staveren* op *Medenblik*; 't welk mede niet afsteekt, voor en al eer de *Postwagen* van *Bolswert* aldaar aangekomen is.

PURMERENDE, in 't Latyn *Purmerenda*, is de zevende en laatste in rang, onder de Stemmende Steden des *Noorder-Kwartiers*: gelegen, aan het einde der *Purmer*; zynde een droog gemaalen Polder, tusschen de Steden *Edam*, *Monnekendam*, en deze —: van waar zy den naam van PURMERENDE, ontfangen heeft. Voortyds, noch onder de *Dorpen* van *Waterland* gerekend, zou zy enkel, PURMER, genoemd geweest zyn: en was toen, beneven 't naby gelegen Dorp PURMERLAND, eene *vrye Heerlykheid*; welke een tydlang heeft behoord, aan 't Graaflyk Huis van EGMOND: doch, is van dit geslacht vervreemd geworden, nadat Graaf *Lamaraal*, in den jare 1568, door den Bloedraad te *Brussel* onthoofd was. Sedert dien tyd, is *Purmerende* der Graaflykheid van *Holland* ingelyfd. Geduurende den Spaanschen Inlandschen Oorlog, is deze Stad met eenige Bolwerken gesterkt geworden; waarvan de grondslagen noch te zien zyn. Ook, werd door eenen der Heeren van *Purmerende*, *Willem Eggert*, in den jare 1413, in het noordwestelyk deel der Stad, een groot *Slot* gebouwd, PURMERSTEIN geheeten; waarop hy en deszelfs nazaaten hunne wooning hadden. *Purmerende* aan de Staaten van *Holland* geraakt zynde; strekte dit *Slot* tot eene wooning voor den Schout dezer Stad; die den titel had van *Kastelein van Purmerende*. Doch, dit *Slot*, in 1729, door de Staaten, aan de

de Stad opgedragen, is, sedert dien tyd, zeer vervallen; en eindelyk, in 1741, afgebroken; dus niets daarvan overgebleven is, dan 't gewezen Koetshuis met de Stallingen; die nu, in een *Pakhuis*, veranderd zyn.

Die Stad heeft vyf *POORTEN*: 1. de *Amsterdamsche Poort*, in 't zuidwesten; waar de *Amsterdamsche* Trekschuit af — en aanvaard: 2. de *Purmer Poort*, ten oosten: 3. de *Hoornsche Poort*; door welke, de ryweg naar *Hoorn* loopt: 4. de *Beemster Poort*; waar de Trekvaart naar *Hoorn* aanvangt: en 5. de *Nekker Poort*; waar men gaat, naar *Nek*, eene Buurtschap ten noordwesten der Stad gelegen; die, sedert langen tyd, aan de Stad onderhoorig geweest is. In den jare 1732, werden te *Purmerende*, 630 *HUIZEN* bevonden: waaruit, 't getal der *Inwooneren* word opgemaakt, van om-trent 2000.

De *Gereformeerde KERK*, eertyds, aan *S. Niklaas* en *S. Katharina*, toegeweid, is een fraai gebouw; staande in het midden der Markt. De dienst word daarin door twee Predikanten waargenomen. Het zogenoemd *Kerkhof*; ter begraving van gemeene Lieden geschikt, is van de Kerk afgescheiden: zynde, op een der gewezen *Bolwerken*, in het zuiden der Stad, tusschen de *Amsterdamsche* — en de *Purmer Poort*. 'Er is ook een *Luthersche* — eene *Mennonitische* — en eene *Roomsgezinde Gemeente*; die elke haare Vergaderplaatze hebben.

De *Handel* in *Kaas* en *Booter* is de gemeenste —, die, by Inwooneren dezer Stad, in zwang gaat. Dezelve is, sedert eenige jaren, voornaamlyk, eer de besmettelyke ziekte onder de Runderbeesten, een zo nadeelige vermindering, aan dezelve veroorzaakt had, merkelyk toegenomen. De *Dingsdagen*, (wanneer de weekelyke *Kaasmarkt* is,) geven eene groote drukte, binnen deze Stad; wanneer de Landlieden, uit de *Purmer*, *Wormer* en *Beemster*, (alle drooggemaalen Meiren; die, in kostelyke Weilanden verwisseld zyn,) hunne *Kaazen* met Schuiten derwaard brengen; die in de Waag gewogen en terstond op de Markt verkocht worden, om ze naar elders te vervoeren. Een groot verschil is hier, tusschen de tegenwoordige — en de voorige handteering dezer Inwooneren: want, voor ruim anderhalve eeuw, toen alle deze gemelde Polders, noch bestonden, in Waterplassen, geneerden zy zich meest, van de *Vischvangst*. In 't voor — en najaar, worden ook weekelyks, 's *Dingsdags*, veele magere en vette Beesten aldaar te Koop

Koop geveild: waartoe eene afzonderlyke *Markt* diend: zynde een groot langwerpig vierkant plein, naby de *Purmer Poort*.

Aan die zelve Markt staan meer andere openbaare Gebouwen: als het *STADHUIS*: het *WEESHUIS*: de beiden *WAGEN*; waarvan de eene, de *Kaas* — en de andere, de *Booter Waag* genoemd word.

Ten aanzien van *Purmerende*, verdiend vermeld te worden: dat de vermaarde *BERNARD NIEUWENTYD*, Doctor in de Geneeskunde, de eerste onder de Nederlanderen, die in de *Proefbevindelyke Natuurkunde* (*Philosophia experimentalis*.) zich met vrucht geoefend heeft, uit *Westgrafdyk*, een Dorp, zuidwaard van *Alkmaar* gelegen, oorspronglyk, het Ampt van Borgemeester en Raad in de Vroedschap dezer Stad bekleed heeft: en in 1718, aldaar gestorven is. Deszelfs nagelatene Schriften; waarvan het één, genoemd *de Waerelds beschouwing*, en het ander, de *Gronden van zekerheid*; worden in veel waarde gehouden: dewyl, zy 't eerst tegen de *Godverzakkers*, in 't gemeen, en het ander, in 't byzonder, tegen de *Spinofisten*, ingericht en zeer voldoende zyn, om de dwaasheid dier beiden, onweerdenkelyk te betogen.

De REGERING dezer Stad bestaat, uit XV. VROEDSCHAPPEN: en het Gerecht, uit vier BORGEMEESTEREN, en zeven SCHEPENEN, beneven een' PENSIONARIS en twe SEKRETARISSEN.

De *Stemmende Steden des Noorder Kwartiers*, elk op haar zelve beschouwd hebbende; begeven we ons naar het *platte Land*, en de daarin gelegen DORPEN; die zeer menigvuldig zyn.

Dit gedeelte van *Holland*, 't welk door het water, 't *Te*, van het overige dezer Provincie, is afgescheiden, word somwylen, in het algemeen, *WESTVRIESLAND* genoemd: dan, veelal, is, met den naam van *WESTVRIESLAND*, in het byzonder, bekend het *Noordelykste* deel dezer Landstreek; waarin de Steden, *HOORN*, *ENKHUIZEN*, en *MEDENBLIK* liggen: in welken ge-

val-

valle, de andere Districten, naamlyk, KENNERLAND, WATERLAND, de ZEEVANG, enz. van *Westvriesland*, onderscheiden worden.

De *Grondgesteldheid* is, in deze Landstreek, sedert eene ruime anderhalve eeuw, merkelyk veranderd. Wanneer men de *oude Kaarten* van *Noord Holland* inzielt; daarin, is 't overal vervuld, met groote *Meiren* of *Waterplassen*: dan, deze zyn, genoegzaam alle, van tyd tot tyd, drooggemaalen, en in voortreflyk *Weiland*, verwisseld: als de *ZYPE*: de *HEERKURGENWAARD*: de *SCHERMER*: de *PURMER*: de *WORMER*: de *BEEMSTER*: enz. De *grond* is, echter, hier en ginds, merkelyk van elkander verschillende. Ten westen, langs de *Noordzee*, is alles hoog en droog: en eenigermate zandig, wegens de naby gelegen *Duinen*, door welke de *Noordzee* bedwongen word. Dan, in het midden, en verder oostwaard, langs de *Zuiderzee*, ziet men niet dan vruchtbare *Weilanden*. Aldaar, strekt de *grondgesteldheid*, den *Vreemdelingen*, die nimmer in andere Landen iets dergelyks ontdekt hebben, menigmaal ten stoffe van verwondering: voornaamlyk, als zy gadeslaan, de *laagheid* van dezen grond; welken, men zegt, sedert verloop van eenige jaaren, merkelyk gezakt — en aan sommige plaatsen, drie of vier voeten, lager te zyn, dan het gewoon waterpas der *Zuiderzee*: 't welk niet nalaat, zwaare onkosten te veroorzaken, niet alleen, aan de *DYKEN*, die tegen de *Zuiderzee* zyn opgeworpen; maar ook, aan de menigvuldige *Watermolens*, door welke de *Binnelanden* moeten worden drooggehouden. Daar by,

by, is de *grond* doorgaans los en voofch; in zo verre, dat hy trild, wanneer een *Wagen* daar over heen reid.

Ter dezer oorzaak, zoude de *grond* aldaar geene *steen* *Huizen* kunnen dragen; ten ware een goede grondslag van ingehaidde *Paalen* vooraf gelegd wierde; dat zeer kostbaar valt. Daarom, zyn alle de *Huizen*, buiten de *Steden*, (by aldien men, hier en daar, een enkel uitzonderd,) van *houten* planken opgericht. Dit geeft wel geene onaangenaame vertooning: te meer, dewyl zy, naar buiten, met *Olie* verwen van allerlei *Koleuren*, en wel meest groen, beschilderd zyn. Doch, die *houten Huizen* hebben daartegen dit ongemak: dat zy, 's *Zoomers* heet, en 's *Winters* zeer koud zyn: daarby, kostbaar, door de jaarlyksche reparatien. En wat dezelve meest doet mishagen, is het gevaar van *Brand*; waardoor, wen zodanig een ongeluk ontstaat, gemeenlyk verscheidene *Huizen* te gelyk, als in een oogenblik verteerd worden: gelyk de ervarenheid te meermalen heeft geleerd. En dit onheil is aldaar des te meer te duchten: dewyl de *Huizen* gemeenlyk naby elkander geplaatst zyn.

In de *Noord Hollandfche Dorpen*, (onder welke veele groote en volkryke worden aange troffen,) zyn, toch, de *Huizen* zeer zelden, hier en ginds, door het *Veld*, van elkander verstrooid; gelyk in *Gelderland*, en in de andere *Provincien*: maar staan gemeenlyk in twe reyen, tegen over elkander, met eene *Straat*, of een *Water*, tusschen beiden, en dus het één naast het ander volgende; waar door die

Dor-

Dorpen zich weid in de lengte uitstrekken; hebbende gemeenlyk de *Kerk*, omtrent in het midden.

Van binnen zyn de *Huizen* alle ongemeen net en zinlyk; wordende, om deze reden, de beste vertrekken, die naar de *Straat* uitzien, zelden of nooit gebruikt. Zelfs, is 't iets byzonders: dat de *Voordeur*; waarop de gang en de pronkvertrekken uitkomen, schier nimmer geopend word; dan ingeval van *Trouwen* of *Sterven*; als, naamlyk in 't laatst geval, de *Lyken* de *Voordeur* worden uitgedragen. Men gaat derhalven in de *Huizen* door eene zydeur, die meer naar achter inspringt; en gemeenschap heeft, met de *Keuken*; in welke het *Huisgezin* zich meest onthoud. In het *Slaapvertrek*, ziet men dubbelde houten *Bedsteden*, de eene boven de andere; die beiden met deuren kunnen worden toegesloten. In de bovenste —, tot welke men met een trap opklimt, slapen de *Vader* en *Moe-der* des *Huisgezins*: en in de benedenste —, de *Kinderen*.

De *INWOONEREN* der Dorpen dezer *Landstreek* hebben mede eenige *byzonderheden*, die hen, van die der andere *Nederlandsche* gewesten, eeniger mate doen verschillen; uitgezonderd niet zo zeer van de *Friezen*, waaruit zy grootdeels hunnen oorsprong hebben. Zy zyn zeer vryheid-lievende, eenvoudig en oprecht: ongemeen vlytig, in het waarnemen van hun beroep: daarby zuinig en sober, in hunne levenswyze: en alhoewelze, doorgaans wel gezegend zyn, met tydelyke middelen; leven zy toch zonder pracht, vooral in *Klederen*: 't welk een gereed middel is, om hunne schatten te doen vermeer-

derd worden. Onder dezelve, zyn zeer veel den ROOMSCHEN *Godsdienst* toegedaan: voornaamlyk, in het eigenlyk WESTVRIESLAND, by *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Medenblik*, en al wat westwaard tot aan de Noordzee reikt; gelyk mede, in het Noordelykste gedeelte van KENNEMERLAND: doch, niet zo zeer, in WATERLAND, den ZEEVANG enz. Hunne gemeenste *Handteering* bestaat in de *Veefokkery*: en dus voornaamlyk in *Kaas* en *Boter* maken, of die te koopen en verkopen. Ook bloeid aldaar zeer de Koophandel in *Hout*; het welk, in deze Landstreek, meer dan elders word gebruikt, zo tot den Scheepsbouw, als tot hunne Huizen, en tot de menigte der Watermolens. Men heeft daarom, inzonderheid, in de Dorpen, langs den *Zaankant*, veele *Zaagmolens*; in welke het Hout, dat met groote Balken en Blokken, uit *Noordwegen* en uit *Lyfland* komt, bereid word. Men plagt, voorheen, ook in sommige plaatzen *Turf* te graven: dan, wegens de laagheid van den grond, die daardoor noch meer en te veel zou worden uitgehoold, is het *uitveenen* aldaar verboden; het welk maakt, dat de Brandstoffen, in *Noord Holland*, tot een hoogen prys zyn. Die zelve waterachtige laage grond, die overal met Slooten en Trekvaarten doorsneden is, maakt, dat de lieden, ten platten Lande, veel meer van *Schuitjes*, dan van *Wagens*, zich bedienen; voornaamlyk, om hunne waaren, in de naastbygelegen Steden, ter Markt te brengen.

Alles is, aldaar, (gelyk, in het Zuider-Kwartier,) in verscheidene BALJUWSCHAPPEN, onderscheiden: onder welke, echter, niet mede begrepen zyn, de HOOGE HEERLYKHEDEN, die
eene

eene byzondere Rechtbank op zich zelve hebben.

Het eerste *Baljuwschap*, alhier in aanmerking komende, is KENNEMERLAND; 't welk het grootste is, onder alle: en niet alleen byna de geheele *Westelyke zyde des Noorder-Kwartiers* beslaat, maar ook, over een gedeelte van het *Zuider-Kwartier* dezer Provincie, zich uitstrekt: naamlyk, over verscheidene *Dorpen*, die by — en om de *Haarlemmer-Meir* liggen. In deze Landstreek, woonden de oude *Kennemers*, die wegens hunne dapperheid zeer beroemd zyn geweest.

Doch, onder den naam van KENNEMERLAND, begrypt men somtyds mede, sommige andere *Baljuwschappen*, die wel op den bodem van *Kennemerland* liggen, maar niet aan de HOOGE VIER-SCHAAR van dit *Baljuwschap* onderhoorig zyn: naamlyk, de *Baljuwschappen* van BREDERODE: van BEVERWYK BLOIS: van EGMOND: ook zelfs, eeniger mate, het *Baljuwschap* van NIEUWBURG: en dan ook eenige VRYE HEERLYKHEDEN; die daarna, elk in 't byzonder, beschreven zullen worden. Dus, de benaaming van *Kennemerland*, dan, in een' ruimeren —, en dan, in een engeren zin, genomen word.

Aan de westzyde, naast by de Noordzee, ziet men niet dan zandige *Duinen*: dan, ten oosten zeer vruchtbaar *Weiland*; daar onder, ook sommige droog gemaakte *Meiren*. De Trekvaarten, met welke dit Land overal doorsneden is, doen te gelyk het overtollig water ontlasten in het *Te*. De voornaamste dezer uitwateringen, is de Rivier de ZAAK; die by *Zaandam* in het *Te* vald. Sommigen meenen: dat deze Rivier van ouds

Kinhem genoemd — en van daar, de naam van *Kinhemmerland*, (daarna *Kennemerland*) zou oorspronkelijk wezen. Desgelyks, ziet men hier, behalven de HAARLEMMER MEIR, ook meer andere — als, de WYKER MEIR: de LANGE MEIR: de UITGEESTER MEIR: die met de *Lange Meir* gemeenschap heeft, enz.

Het aanzienlyk ampt van *Hoog-Baljuw* van *Kennemerland* werd, voor de Stadhouderyke Regeering, begeven door Hun Edel Groot Mog., de Heeren STAATEN van *Holland* en *Westvriesland*: maar, nu door zyne Doorl. Hoogheid, den Heer PRINS ERFSTADHOUDER. De tegenwoordige *Hoog Baljuw* is, de Wel Ed. Gestr. Heer Mr. KAREL VAN DYK, Raad en Borgemeester der Stad *Haarlem*. Dezelve spand de Vierschaar, met VII LEENMANNEN; aan welke, een *Sekretaris* toegevoegt is. Zy houden hunne Vergaderingen, 't zy op het *Stadhuis*, 't zy op het *Prinses Hof*, te *Haarlem*.

De DORPEN, aan deze Vierschaar onderhorig, zyn door het *Te* van elkander gescheiden: waar van elf, aan de *Noord* — en zes aan de zuid zyde liggen.

Die ten *Noorden*, zyn (van boven beginnen-de)

GROET, een klein Dorp, omtrent twe en een half uur gaans van *Alkmaar*: het uiterst Dorp van *Kennemerland* ten noorden, naby 't Dorp *Kamp*; 't welk in het Kerkelyke daar mede vereenigt is. De Heer Godfr. Andr. *Adriani* is Ambachts Heer dezer Heerlykheid.

HEILO, nauwlyks een uur gaans, zuidwestwaard van *Alkmaar*. Dit Dorp zou eertyds, *Heiligelo*, zyn genoemd geweest: en de overlevering wil, dat de Heilige *Willebrord*, één der eersten, die in de Nederlanden het Euangelie predikte, de *Kerk* van dit Dorp gesticht hebbe. Aan den muur des

des Kerkhofs, ten westen der Kerk, word noch een *Putje* vertoond, *Willebrords Putje* genoemd: dewyl deszelfs water, door een uitwerking des Gebeds van dien Heiligen, uit den grond zou ontsprongen zyn. De *Roomsggezinden*, die in dit — en de omliggende Dorpen, talryk zyn, hebben eene zonderlinge achting, voor dit *Heilo's Putje*; aan welks water zy eene genezende kracht tegen ziekten toeschryven: gelyk ook, aan het water van een ander *Putje*, zuidwaard van *Heilo*, op den grond der Buurtschap OESDOM, (die tot deze Heerlykheid mede behoord,) het welk, in 1713, wonderdadig zou ontsprongen zyn; eene genezende kracht, tegen de thans regeerende besmettelijke ziekte onder het Rundvee, door hen word toegeëigend. *HEILO* behoord, met OESDOM, als eene *Ambachts Heerlykheid*, aan Jonkheer *Jakob van Katz*, Heer van *Koullster*, Vryheer van *Veenhuizen*, Raad en Schepen der Stad *Alkmaar*.

Onder de *Banne* van *Heilo*, ligt ook het Huis *KOULSTER*, een weinig zuidwaard van het Dorp: het Stambuis van het oud Adelyk Hollandsch geslacht van dezen naam.

Ook ziet men, daar, noordwaard van *Heilo*, op den weg naar *Alkmaar*, het Huis *NIEUWBURG*; behoorende, aan het geslacht der *Egmondten van der Nyenburg*: en was eertyds, *Tpenlaan* geheten.

Desgelyks, liggen daar de Huizen, *EGELENBURG*; en *KRAANENBURG*; welk laatste thans vervallen is.

LIMMEN, een uur gaans zuidwaard, van *Heilo*, is eene *Ambachts Heerlykheid*, die, in 1732, uit de Graaflykheid van *Holland* gekocht is, door den Heer *Jakob de Peirou*, Kollonel der Borgery van *Amsterdam*; die verscheidene verbeteringen aan dit Dorp toegebracht heeft, tot groot gemak der Inwooneren. De Heerlykheid behoord ook noch, aan het nageslachte van dezen Heer. Noordwaard van dit Dorp, in de Buurtschap *DUSSELDORP*, staat een *Roomsch Kerkhuis*.

AKERLOOT: anderhalf uur gaans zuidwaard, van *Alkmaar*; aan welke Stad, dit Dorp als eene *Ambachts Heerlykheid* behoord.

UITGEEST, een klein uur gaans zuidwaard van *Akersloot*, en ten westen van de *Uitgeester Meir*, gelegen, maakt met *MARKEN Binnen*, * samen uit, ééne *Ambachts Heerlykheid*: wel-

* Dit *MARKEN Binnen* word dus toegeuoemd, ter onder-
Vv 3

welker Regenten (gelyk in *Noord Holland* meermaalen plaats grypt,) dezelve, van de Graaflykheid van *Holland* gekocht hebben, in den jare 1730, voor 20000 gulden.

UITGEEST is eên groot en volkryk Dorp. In het zelve staan verscheidene *Molens*. Ook zyn de *Zaag Molens* aldaar eerst uitgevonden, door *Kornelis Kornelisz.*, in den jare 1592. Aldaar is een *Roomsche Statie*: en een Gemeente van Waterlandfche *Mennoniten*: gelyk ook eene andere te *Marken Binnen*.

Dit *MARKEN Binnen*, aan de andere zyde der *Meir* gelegen is van kleiner begrip. Aldaar staat eene *Kapelle*, in welke eenige tyden 's jaars gepredikt word, door den Predikant van *Knollendam*; met welke Gemeente, dezelve in het Kerkelyke gekombineerd is.

KASTRIKUM, naby de Duinen: een Dorp, in de Oude Hollandsche Jaarboeken vermaard: eene *Ambachts Heerlykheid*, behoorende, aan den Heer Mr. *Job. Geelvink*; die ook Vryheer van *BAKKUM* is, (eene *Buurtschap*, een uur gaans noordwaard van daar) Oud Schepen en Raad der Stad *Amsterdam*, en werkelyke *Minister Plenipotentiaris* van Hunne Hoog Mogende, aan het Hof te *Brussel*. Zuidooftwaard van het Dorp, ligt het vervallen Slot *KROONENBURG*; het welk ook den titel heeft van eene *Heerlykheid*, aan dien zelven Heer behoorende: doch, dit moet, van 't Slot *Kroonenburg*, aan de *Vecht*, onderscheiden worden.

HEEMSKERK, tusschen *Kastrikum* en *Beverwyk* gelegen, is, in het Kerkelyke, met *Kastrikum* gekombineerd.

Noordwaard van het Dorp, ligt het *Stambuis* der Heeren van het Oud Adelyk geslachte van *Heemskerk*; 't welk uitgestorven is. Dit Huis, 't welk, hoewel oud, echter, noch in een zeer goeden staat zich opdoet, is menigmaal van eigenaar veranderd. In den jare 1610, werd het, door den Graaf van *Aremberg* verkocht, aan *Daniel Hartaig*, Oversten Generaal der Nederlandsche Kavallerie; die hetzelfde, met vergunning der Heeren Staaten, vernoemde, *MARQUETTE*, naar het Dorp en Heerlykheid *Marquette*, in *Henegouwen*, tusschen *Bouchain* en *Arleux*; welke weleer van hem

derscheiding, van een ander Dorp dezes naams, op het Eiland *Marken*, vooraan in de *Zuiderzee*, tegen over *Monnikendam*: het welk daarom *MARKEN Buiten* word toegevoemd,

hem bezeten, maar daarna verkocht was. De tegenwoordige Bezitter van dit Huis, als eene vrye Heerlykheid, is de Heer Mr. *Pieter Rensdorp*, Borgemeester van *Amsterdam*.

Aldaar, zuidwaard van het Dorp, ligt het *Huis Assumburg*; mede een *Stambuis* der Heeren van dezen naam; die, in de Kerk van dit Dorp hunne *Grafkelder* hadden: gelyk ook eenige *Wapens* der Heeren van *Assumburg*, in dezelve opgehangen zyn. Desgelyks ziet men daar: het Huis *Meerestein*: en de overblyfzelen van 't vervallen *Slot*, OUD-HAARLEM; het Stamhuis der Oud Adelyke Heeren dezes naams: het welk, binnen zyne grachten, het recht van hooge — en laage jurisdictie heeft: hebbende langen tyd behoord, aan de Heeren van *Affendelft*. Ook, zyn daar te zien, de overblyfzelen van het Slot POELenburg. By dit Dorp, stond welker, een S. JANS HOSPITAAL; 't welk toen, aan de *Ridders van Maltha*, behoorde: doch, in de ryden der Hervorming in beslag genomen, en aan de Stad *Haarlem*, vervallen is. Van daar, is herkomstig, dat de Heeren Borgemeesteren, van *Haarlem*, als verjegenwoordigende den *Kommandeur* en Broederen van dit *Hospitaal*, aldaar, het recht van *Approbatie* op de Predikants beroepinge hebben; oefenende dit recht, in gemeenschap met den Heer van *Heemskerk*; welke is Mr. *Kornel. Deutz*, Vryheer van *Affendelft*, Raad in de Vroedschap der Stad *Amsterdam* enz.

Dewyl de Buurtschap NOORDDORP, welke onder de Banne van *Heemskerk* mede behoord, omtrent ter halver wege tusschen *Haarlem* en *Alkmaar* ligt; is daar de gewoonlyke *Pleisterplaats* der *Postwagens*, die dagelyks, tusschen die beiden Steden, heen en weer reiden.

En eindelyk, word, onder de merkwaardigheden van dit Dorp, mede gerekend, 't zo genoemd *HULD-Toneel*; zynde een hooge *Heuvel*, naby *Noorddorp*; op welken de *Graven van Holland*, onder den titel, als *Heeren van Kennemerland*, van de Inwooneren dezer Landstreeke, de *Hulde* plagen te ontvangen.

WORMER is een der grootste en volkrykste Dorpen van *Noord Holland*, naby de *Wormer Meir*; die van dit Dorp haaren naam ontleend heeft. Het heeft een schoone *Kerk*: en de *Gereformeerde Gemeente* word door *twe* Predikanten bediend. Ook is 'er een *Roomsche* — en eene *Doopsgezinde Gemeente*. Grootdeels is dit Dorp zyne opkomst ver-

schuldigt, aan het *Bifchuit* bakken. De *Wormer Bifchuit* ten, die plat en rond, en grooter dan de gewoone — zyn, plagten, niet alleen, door geheel *Holland*, en de andere Provincien, maar ook, buitenlands, zelfs naar de *Ooft* — en *West Indien*, in menigte verzonden te worden: en men telde aldaar, omtrent 150 Bakkeryen; die geduurig werden aan den gang gehouden. Dan, daarna, is deze Bifchuit in andere Dorpen nagemaakt: en hier door, die kostwinning, te *Wormer*, allengs vervallen. Thans, geneeren zich de Inwooneren meest met Zeil — en Roldoek maaken. De *Regenten* van het Dorp zyn deszelfs *Ambachts Heeren*: hebbende de *Heerlykheid*, in 1729, voor 16000 gulden, aan zich gekocht.

Jisp ligt oostwaard, van *Wormer*: en zo naby, dat de Huizen dier beiden in elkander lopen. Dit Dorp is mede zeer groot: en de *Ambachts Heerlykheid* is, door de *Regenten*, van de Staaten der Provincie gekocht, in 1729, voor 10000 gulden.

OOST-ZAAN of OOST-ZAANEN, ligt zuidwaard, van *Wormer* en *Jisp*, en nader by het *Ze.* Het word, naar deszelfs gelegenheid, ten *oosten* der Rivier de *Zaan*, dus genoemd: en wel, ter onderscheiding; van *West-Zaan*, van *Ooft* — en *West-Zaandam*, en van *Zaandyk*; welke alle, van die zelve Rivier, hunne naamen ontfangen hebben. Dit *Ooft-Zaan* is een zeer groot Dorp, 't welk bloeid, door allerlei Trafiquen: als *Styfzelmakeryen*, *Traankokeryen*, en *Lymmakeryen*: desgelyks, door de *Oly* — *Pel* — en *Volmolens*; die daar in menigte gevonden worden. Aldaar, is ook eene *Roomfche Statie*. De *Ambachts Heerlykheid* van dit Dorp, als mede van OOST-ZAANDAM, * is, (gelyk die van *Wormer* en *Jisp*, en in een' en den zelve jare, 1729) uit de Graaflykheids *Domeinen*, gekocht, door de gezaamlyke *Regenten* dezer plaatzen, voor 100000 gulden.

Ten

* Dewyl OOST-ZAANDAM, met de *Ambachts Heerlykheid* van *Ooft-Zaanen*, verknocht is; zou men hier de Beschryving van dit Dorp kunnen doen volgen: doch, de verbintenisse, die daartegen stand grypt, tusschen Oost — en WEST-ZAANDAM (beiden samen, ZAANDAM, geheeten,) doet ons, die Beschryving, welvoegzamer bespaaren, tot wy aan WEST-ZAANDAM gekomen zyn; welke aan het *Baljuwschap van Blois*, onderhoorig is,

'T DORP SLOOTEN.

DE OVERTOOM.

Ten *Zuiden* van het *Te*, en dus, op den bodem van het *Zuider-Kwartier van Holland*, liggen ook verscheidene *DORPEN*, die, ten aanzien van het *Hoog Rechtsgebied* mede, aan het *Baljuwschap van KENNEMERLAND*, onderhoorig zyn, naamlyk:

SLOOTEN en *SLOOTERDYK*: twe fraaje *Dorpen*, beiden in de nabuurschap van *Amsterdam*, en westwaard van daar gelegen. In vroegeren tyd, hebben zy beiden, beneven eenige onderhoorige *Ambachten*, die geene *Kerkdorpen* zyn, behoord, aan het *Adelyk geslachte van BREDERODE*: en gaven, toen, menigmaal aanleiding, tot onaangenaame verschillen, tegen die van *Amsterdam*: om welke verschillen voor éénmaal en altoos weg te nemen; Heer *REINOÛT* van *Brederode*, in den jare 1531, dezelve, met vergunning van Keiser *Karel V*, dies tyds Graaf van *Holland*, aan de Stad *Amsterdam*, verkocht heeft; beneven het *Dorp AMSTELVEEN*, in *Amstelland* gelegen. Des behooren zy, als *Ambachts Heerlykheden* aan de Regeering der Stad *Amsterdam*, die, over elk derzelve, uit het midden van hen, een' *Ambachtsbeer* aansteld; op wien deze Heerlykheden verleid worden.

Onder *Sloten*, behoord de Buurtschap, de *OVERTOOM*: alwaar, een *Dam* gelegd is, die de vaart, uit de *Haarlemmer Meir*, naar *Amsterdam*, toesluit; konnende niet dan kleine Schuiten worden overgehaald: het welk geschied, ten einde de Vaart der groote Schepen naar *Amsterdam*, door het *Spaarne*, langs *Haarlem*, te begunstigen. Deze Buurt word dagelyks veel bezocht, door de *Amsterdamers*. Aldaar, vaart af en aan, het *Kaagerschip*, tusschen *Amsterdam* en *Leiden*. In — of by dit *Dorp*, is eene *Statie* van *Roomsgezinden*.

Langs *Slooterdyk*, loopt de *Trekvaart*, tusschen *Amsterdam* en *Haarlem*, ter lengte van drie uren gaans: waardoor, eene gemakkelijke gemeenschap, tusschen die beiden Steden, is: wordende deze weg ook doorgaans genomen, door die, van *Amsterdam*, naar *Leiden*, *Delft* en 's *Hage* — en weêrom, willen. De Buurtschap *HALFWEGE* word dus genaemd: dewyl zy, omtrent ter *Halverwege*, tusschen

Amsterdam en *Haarlem* ligt: hoewel, de lengte, van *Amsterdam* tot *Halfwege*, grooter is, dan, die van *Halfwege* tot *Haarlem*. By deze *Buurt*, word de gemelde *Trekvaart* afgebroken, ter oorzake van drie *Sluizen*, die daar in den *Dyk* liggen, door welke, het overtollig water der *Haarlemmer Meir* in het *Te*, zich ontlasten moet: weshalven, de Reizigers, alhier, van de ééne Schuit in de andere overgaan.

In deze *Buurt*, staat, aan de zuidzyde van den weg, het Huis *ZWAANENBURG*; eertyds, het *Huis ter Hart* genoemd: een groot en treflyk gebouw: zynde het *Gemeenlands Huis* der Hoog — Heemraaden van *Rbynland*; die daar somwylen hunne vergaderingen hebben. Dit Huis word bewoond, door een *Kastelein*, die te gelyk *Opziener* van *Rbynland* is, Dees' heeft te gelyk het opzicht, over de drie gemelde *Sluizen*; ten einde dezelve te doen openen, en sluiten, naar vereisch van omstandigheden: want, alhoewel de *Haarlemmer Meir* gemeenlyk door dezelve uitwaterd; moeten dezelve, echter, wanneer 't water dezer *Meir* tot eene zekere laagte, (in gevolge een' vastgestelde peil,) gezakt is, toegesloten worden; ten einde, niet te veel water te verliezen, waardoor, het *Spaarne* onbevaarbaar worden — en de binnenlandsche Scheepvaart door *Haarlem*, voor een tyd lang, zou gestremd zyn. Op dit Huis *ZWAANENBURG*, worden de waarnemingen gemaakt, op den *Barometer*, *Thermometer*, *wind* en *weér* enz., welke gevoegt worden, by de jaarlyksche uitkomende *Verbandelingen der Hollandsche Maatschappy* der Wetenschappen, te *Haarlem*.

SPAARENDAM is een fraai Dorp, een klein uur gaans ten noordoosten van *Haarlem*. In het Kerkelyke, is de Hervormde Gemeente van dit Dorp gekombineerd, met *SPAARNWOUDE*; een vierdedeel uur gaans, zuidoostwaard van daar: welk laatstgenoemd Dorp, in het Burgerlyke, tot het Baljuwschap van *Blois*, behoord. Te *SPAARENDAM*, ziet men vier *Sluizen*; welke dienen, om het *Te*-water, in vloedtyden, buiten de Rivier het *Spaarn* te keeren; en te gelyk den doortogt geven, aan allerlei slag van groote en kleine Schepen, die uit de *Haarlemmer Meir*, door het *Spaarn*, naar 't *Te* — en weerom vaaren. Daarom, worden die *Sluizen* ter zekere tyden geslutt. Door deze sterke doorvaart, en 't vertoeven der Schepen aldaar, ontfangt dit Dorp veel neering. De *Ambachts Heerlykheid* van dit Dorp is, onver-

verkocht, in den boezem der *Graaflykheid* gebleven: des, het zelve onmiddelyk, van de *Staaten der Provincie*, afhangt.

HEEMSTEDÉ * ligt één klein uur gaans, zuidwaard van *Haarlem*, niet verre van de plaats, waar de Rivier, het *Spaarn*, uit de *Haarlemmer Meir* begint te vloejen. Het is een fraai Dorp, in zich zelve: en van eene alleraange-naamste gelegenheid. Het Slot te *Heemstede*, 't welk het recht van *Hooge Heerlykheid* binnen zyne grachten heeft, was het *Stambuis* der Adelyke *Heeren* van het geslachte dezes naams: en is, van een' vroegen ouderdom. Doch, zwaremaal heeft 't eene ganschlyke verwoesting ondergaan: eerst, in 1392, door *Koenr. Kuuzer*, op bevel des Hertogs *Albrecht van Beyeren*, Graaf van *Holland*, om zich te wreken, wegens den moord aan zyne Byzit, *Aleoda van Poelgeest*, als mede aan zyn Hofmeester *Willem Kuuzer*, gepleegt; in welken, Heer *Jan van Heemstede* mede deel had: en daarna, in 1404, andermaal, door de *Kabbelfaunsgezinde Haarlemmers*. Dan, kort daarna is 't weér herbouwd: en vertoond zich, noch heden, zeer deestig. De laatste Heer, uit dit oud Adelyk geslachte, was *ROELAND*; die, in 1560, op 't Slot *Liesveld*, overleden is. Doch, noch by zyn leven, werd, deze Heerlykheid, in 1552, om deszelfs menigvuldige schulden, by Dekreet en Executie van den Hove van *Holland*, verkocht, voor 18000, aan den Heer *Vincent van Lokborst*. Daarna, is deze Heerlykheid, meermalen van Eigenaaren veranderd: en eindelyk, in 1620, gekomen, aan den Heer *Adriaan Pauw*, Raad Pensionaris van *Holland*; aan wiens nageslachte dezelve noch behoort: zynde thans Bezitter, de Heer Mr. *Jan Diderik Pauw*, Heer van *Buttinge*, *Rietveld* enz.

BENNEBROCK, zuidwestwaard van *Heemstede*, en nader by de Trekvaart tusschen *Haarlem* en *Leiden*, is voorheen, met de Ambachts Heerlykheid van *Heemstede*, vereenigt geweest: dan, daarna, daarvan afgescheiden. De tegenwoordige Heer is *Joh. Rutgers*.

Aan die zelve Trekvaart, nader by *Haarlem*, ziet men, het Adelyk Huis *BERKENRODE*; 't welk, alhoewel, te midden in het gebied van *Heemstede* gelegen, met deszelfs Omme-

* Dit HEEMSTEDÉ moet niet verwarred worden, met HAAMSTEDÉ, in *Zeeland*, op het Eiland *Schouwen*.

meland, eene *Ambachts Heerlykheid* op zich zelve is. Het was, eertyds, een oud Adelyk *Slot*; naar 't welk de Heeren van *Berkenrode* den titel voerden. En nadat het, in den Spaanschen Oorlog, geheel verwoest was; werd het, daarna, weer deſtig opgebouwd. Dan, in den nacht, tuſſchen den 4 en 5 *Mey* 1747, ter gelegenheid der vreugdebedryven, wegens de verheffing van Zyne Doorl. Hoogheid, Prins WILLEM IV, tot Stadhouder van *Holland*, is dit *Slot*, door ongeluk, geheel afgebrand. Het is, echter, onmiddelyk daarna, weder herſteld. Het ligt zeer fraai, in zyne wandeldreven, luſthoven en vyvers: zynde thans één der treſtykſte gebouwen, welke, daarom ſtreeks, worden aange troffen. De tegenwoordige Bezitter is, de Heer *Matb. Leſſevenon*, Heer van *Oud Stryen*, en Ambaſſadeur van dezen Staat, aan het Hof van *Frankryk*. In dit Ambacht, 't welk maar weinige Huizen heeft, is ook een *Roofſch Kerkhuis*.

AALSMEER ligt, aan de overzyde der *Haarlemmer Meir*: en is een groot Dorp; alwaar men, behalven de *Hervormde Gemeente*, ook eene *Roofſche Statie*, en twe *Mennonitiſche Gemeenten*, vind. Het plagt, in vroegere tyden, tot *Rbynland* gerekend te worden, maar, is nu onder KENNERLAND; waarvan 't het uiterſte Dorp ten zuiden is. Aan de Landzyde, is 't omringt, met uitgeveende Waterplaſſen. De nabygelegen *Meir* heeft een groot gedeelte van 't voorland van dit Dorp, van tyd tot tyd, afgeſpoeld; zo verre, dat men voor het Dorp zelve, en in 't byzonder, voor de Kerk; die zeer dicht by de *Meir* ſtaat, begon beducht te worden *. Daarom, zyn de Dorps Rëgenten, beſtaande uit

* Wat hier de meeſte bekommering geeft, is; dat deze *Meir*; (welke eertyds uit verſcheidene kleine *Meiren* beſtond; die door afſpoeling der omliggende gronden, tot éene — ſaamgevloeid zyn; en in 1740, groot bevonden is, 19500 morgen Lands,) door den tyd mogte vereenigt worden, met de uitgeveende *plaſſen* van *Amſtelland*; waarvan zy nu, niet anders, dan door eene ſmalle ſtrook Lands, ter breedte van 30, 40 of 50 — en nergens meer dan 100 Roeden, afgeſcheiden is. Daardoor, zouden de nabygelegene *Dorpen*, en van dezelve inzonderheid AALSMEER, in geen klein gevaar geraken, om door die *Meir* verzwolgen te worden: 't welk, den drie Dorpen, VYFHUIZEN, NIEUWERKERK, en RYK, (die op den grond, welken nu het Noorder-deel

uit den Schout, twe Borgemeesteren en zeven Schepenen, in den jare 1767, bedacht geweest, om zwaare schoeijingen, ter bescherming van den oever, tegen den slag des waters, aan te leggen; welke dus verre zeer wel gelukt zyn. Ter Gedachtenisse van dit zo wel begonnen nuttig werk, is, door gemelde Regenten, eén jaarlyksche *Dankdag* ingesteld; die, den 8 *Maart*, gevierd word: zynde de *Geboortedag* van zyne Doorl. Hoogheid, Prins WILLEM V, onzen jegenwoordigen Erftadhouder. De *Ambachts Heerlykheid* van dit Dorp is, door 's Lands Staaten, niet verkocht: maar, (gelyk, die van SPAARENDAM en SPAARWOUDE,) in de *Graaflykheid der Provincie*, blyven beruften. De Inwooneren geneeren zich veel, met het aankweken van Aardbezien, en andere Tuinvruchten, die zy wekelyks naar den *Overtoom*, en van daar verder, naar *Amsterdam*, brengen.

Alle de Predikanten in het *Baljuwschap van Kennemerland*, (alleen uitgezonderd, die van *Groot en Heilo*,) staan onder de *Klassis van Haarlem*.

Hierna

deel dezer *Meir* beslaat, gelegen waren,) werkelyk getroffen heeft. Mitsdien, hebben Dykgraaf en Hoog Heemraaden van *Rhymland*, (onder wiens bestiering, de geheele *Haarlemmer Meir* staat,) alreeds, sedert verscheidene jaren, op de vertoogen van lieden, dezer zaken doorkundig, eenige *ontwerpen* gemaakt, van veel verder uitzicht; dan alleen ter beteugeling van omliggende oevers dezer *Meir*: zelfs, zyn eenigen niet vreemd geweest, van 't *Ontwerp*, om deze geheele *Meir droog te maalen*; waardoor die groote en zo zeer zorglyke Waterplas, in schoone *Weilanden*, zou veranderd worden. Van dit *Ontwerp*, en de daartoe betrekkelyke redenen, voor — en tegen, vind men eene zeer oordeelkundige Verhandeling, (beneven eene nauwkeurige *Kaarte* van deze *Meir*) in de *Beschryving van den jegenwoordigen Staat der Nederlanden*, by Tirion VI. Deel bladz. 163—196: waarheen wy den Lezer wyzen; ten einde, van deze zaak, die langen tyd, het onderwerp van gesprek, in *Holland*, geweest is, en noch is, grondige kennis te bekomen.

Hierna volgen, de **BALJUWSCHAPPEN**, die wel op den bodem van *Kennemerland* gelegen —, maar niet, aan deszelfs *Hooge Vierschaar* onderhoorig zyn.

Dezelve zyn de **Baljuwschappen** van *Brederode*: van *Blois*: van de *EGMONDEN*: en van de *NIEUWBURG*.

Zy worden alle samen, **KENNEMER-VOLGERS**, genoemd: dewyl zy, in hunne *Rechtsplegingen*, volgen de *wetten en coustumen* van **KENNERLAND**; door 't welk derzelver onderhoorige **DORPEN**, hier en ginds, van elkander verstrooid liggen.

Het eerste dezer *Baljuwschappen* is, dat van **BREDERODE**: het welk thans in zich vervat, de *Dorpen* en *Ambachts Heerlykheden*, over welke, de Heeren van het oud Adelyk geslachte van **BREDERODE**, in vroegere tyden, het *Hoog Rechtsgebied* bezeten hebben: die, daardoor, bevoegt worden, tot het aanstellen van een *Baljuw*; die, in hunnen naam, het recht oefende. De oude *Chronyken* willen, deze Heeren, uit het *Graaflyk Hollands* geslachte, hebben afgeleid: en stellen, ten eersten Stamvader, zekeren **ZIFRIED**, of *Zivaart*, (dien de *Friezen*, *Sikko*, noemden,) den Zoon van den Graaf *Aarnoud*, en Broeder van *Diderik III*, die de vierde *Graaf van Holland* was. Van daar is afte leiden, dat de Heeren van *Brederode*, het **WAPEN** van *Holland*, voerden; bestaande, in eenen rooden klimmenden *Leeuw*, op een goud *Veld*: doch, met eenige onderscheiding van het *Stam-Wapen*, ('t welk, naar het oud gebruik, alleen de oudste Broeder behield,) met een *blauwen Barensteel* van *Azuur*, midden door het lyf van den *Holland-*
schen

fchen Leeuw *. Dees' *Sifried* zou zich mishuwelykt hebben, aan eene jonge Dochter van gemeenen staat, genoemd *Tetburg*; uit het Dorp *Kastrikum* oorspronglyk; waar over, hy, met den Graaf, zyn' Broeder, in onmin was geraakt; dan, daarna, weder met hem verzoend zynde, het Slot *BREDERODE*, beneven sommige onderhoorige Dorpen, met het recht van *Hooge Heerlykheid*, ontving. Sommigen meenen: dat hy zelfs de oudste Zoon van Graaf *Aarnoud* — en dus, de naaste tot de opvolging in de Graaflyke Regeering, geweest zy: maar, dat hy, wegens dit zyn ongelyk huwelyk, van dit erfrecht versteken, en met deze *Heerlykheid*, gelyk ook *Teilingen*, en *Sassenheim*., zich hebbe moeten vergenoegen. Dees' *Sifried* is gestorven, in den jare 1033: en liet na, twee Zoonen; welker oudste, *DIDERIK* genoemd, het geslacht der *Brederode's* voortgeplant heeft †. Deze Heeren hadden in *Holland* een groot gezach: en waren, in de Binnenlandsche troebelen, der *Hoeksche party*, toegedaan. Zy hebben, in de Nederlandsche geschiedenissen zich zeer beroemd gemaakt; en verscheidene goederen, ook buiten *Kennemerland*, door huwelyken, aan hun geslacht gebragt; de meeste gelegen, tus-

fchen

* Van daar, is afte leiden: dat, naar de omschryving, welke men plagt te gebruiken, van de vier voornaamste *Adelyke geslachten* in *Holland*, *Brederode* gezegt werd te zyn, de EDELSTE: gelyk, *Wassenaar*, de OUDSTE: *Egmond*, de RYKSTE: en *Arkel*, de STOUTSTE.

† Deszelfs tweede Zoon, *SIMON* genoemd, die *Teilingen* bekwam, is de Stamvader der Heeren van *Teilingen* geworden.

schen de *Merwe* en de *Lek*, daar onder ook den *Alblafferwaard* en de Heerlykheden, *Vyanen* en *Ameide*. Dit geslacht is, eindelyk, in den jare 1679, uitgestorven, (voor zo verre het *Manlyk oir* betreft,) met Heer WOLFARD III, Kolonel van een Regiment *Kavallerie*, in dienst van dezen Staat; die te *Vyanen* begraven is; alwaar de Wapenen, met deszelfs Lyk, in het Graf gelegd zyn. En vermits het Slot BREDERODE, met de goederen in *Kennemerland*, een sterfelyk *Mans-leen* was; is deze Heerlykheid, aan de *Graaflykheids Domeinen*, vervallen: terwyl, de andere *Goederen* reeds gedeeltelyk, door de vorige Heeren verkocht —, gedeeltelyk, als onsterfelyke *Erfleenen*, tot de *Vrouwelyke lyn*, overgegaan zyn.

Deze *Heerlykheid* BREDERODE, ter gezegder wyze, één der BALJUWSCHAPPEN van *Holland* geworden, vervat thans in zich, vyf DORPEN; die weid van elkander verstrooid liggen: naamlyk, BLOEMENDAAL: ZANDVOORT: VELZEN: SCHOORLE: en KAMP. En daar beneven, sommige andere *Ambachten*, die geene *Kerkdorpen* zyn. Voorheen, hebben mede daartoe behoord, de Dorpen SLOOTEN en SLOOTERDYK: dan, deze zyn, in 1531, door Heer REINOUT van *Brederode*, (gelyk hier voor bladz. 881. is aangemerkt,) beneven het Dorp AMSTELVEEN, aan de Stad *Amsterdam*, verkocht geworden.

De *Baljuw* van *Brederode*, word door Zyne Doorluchtige Hoogheid, den Heer PRINS ERFSTADHOUDER, aangesteld: en de tegenwoordige *Baljuw* is de Heer Mr. FR. BENJ. FAGEL, Raad en Borgemeester der Stad *Haarlem*; te gelyk *Stadhouder* der Leenen van *Brederode*; wien,

wien, zelve*n* *Leenmannen* toegevoegt zyn. De Vierschaar word, gelyk die van KENNEMERLAND, gehouden, binnen *Haarlem*, op 't Stadhu*is*, of, op het *Prinsen Hof*.

BREDERODE, of, *Brederoede*, (gelyk 't van ouds genoemd werd,) naar welk dit *Baljuwschap* den naam draagt, plagt weleer een groot en prachtig *Slot* te wezen; één uur gaans, noordwaard van *Haarlem*, gelegen. Wanneer 't gesticht zy; weet men niet zeker: maar wel, dat het, een' tyd lang, ten gewoonlyke verblyfsplaats der *Heeren van Brederode* verstrekt hebbe. In verscheidene Binnenlandsche Oorlogen, is dit *Slot* verwoest en afgebrand: als in 1202, door de *Luikenars*: en in 1426, nochmaals, door de *Haarlemmers*. Nadat, door het huwelyk van *Walraven van Brederode*, met *Jenne*, Erfdochter van *Hendrik van Vyane*n**, omtrent den jare 1418, deze Heerlykheid, tot zyn geslacht was overgegaan, hebben de volgende *Heeren van Brederode*; die, sedert dien tyd, te *Vyane*n**, het *Slot Batestein*, bestendiglyk tot hunne verblyfsplaats namen; de herstelling van 't *Slot BREDERODE*, zich weinig aangetrokken: des te min: (gelyk *Hadr. Junius* aanmerkt, *Batav. Histor. cap. 18.*) dewyl zy zich altyd ontzien hebben, eenige onkosten te doen, aan een *Kasteel*; 't welk, zy wisten, dat, by gebrek van *Manlyk oir*, (als een *kwaad leen*,) hun niet meer eigen blyven kon. De Dichter *Sam. Ampfing* (in zyne Beschryving van *Haarlem*,) zegt daarvan.

*Gaat dan na BREDERO, voort aan de rechte straat,
Een Graaflyk oud gesticht, nu jammerlyk geschonden,
Door oorlog, en geweld, en met der tyd verslonden,
Door 't ongeval des tyds. Een al te schoon gebouw,
En van ten boogen naam, dan 't zo vervallen zouw.*

BLOEMENDAAL, was eertyds, met den naam van *ALBRECHTSBERG*, meest bekend; zo men meend, naar den *H. Albrecht*; die, onder de eerste Euangelie-Predikers in *Kennemerland*, geweest is: en heeft, daarna, den naam van *BLOEMENDAAL* aangenomen, van het *SLOT Bloemendaal*; wel eer, een *Lusthu*s** der Graven van *Holland*, door Graaf

Eloris II, gesticht: het welk, hoewel, menigmaal herbouwd, noch in wezen is; staande westwaard van het Dorp, en nader by de Duinen. Dit is een zeer vermakelyk *Dorp*; een half uur gaans, ten noordwesten van *Haarlem*, gelegen: en is rykelyk voorzien, van zeer fraaje *Buitenplaatsen*; op welke aanzienlyke Heeren van *Haarlem*, *Amsterdam*, en elders, in den Zomertyd, hun verblyf hebben. Dit Dorp bloeid ongemeen, door de *Blekeryen*, niet alleen van *Gaaren*, maar ook van gemaakte Lywaate — Klederen; welke laatste, voornaamlyk, van *Amsterdam*, derwaard worden aangevoerd.

Tot *Bloemendaal*, worden ook gerekend twee *Buurtschappen*, naamlyk: *TETRODE*, of *TETROEDE*, doorgaans, met den naam van *OVERVEEN*, bekend; niet meer dan een vierde deel uur gaans, ten westen van *Haarlem*, gelegen: welke plaats vermaard geworden is, in de geschiedenis der *Nederlandsche Kerkbervorming*; als ééne der eerste —, in welke het zuiver *Euangelie* in 't openbaar gepredikt werd, in den jare 1566, door *Petr. Gabriël* en *Jan Arendz*. toegenoemd, de *Mandemaker*, voor eene schare van niet minder dan 5000, die uit deze Stad en van elders, telkens kwamen, toevloegen; waar door, eene menigte bewogen werd, ter omhelzing der Hervormde Leere.

De andere is, de *VOGELZANG*; mede genoemd, naar het *Slot*, de *Vogelzang*; 't welk desgelyks, aan de oude *Graven van Holland*, toebehoorde, en langen tyd verwoest gelegen, doch, daarna, weder is opgebouwd. Dewyl Hertog *ALBRECHT van Beyeren*, Graaf van *Holland*, dit *Slot*, de *VOGELZANG*, in den jare 1383, aan Heer *Reinout van Brederode* geschonken heeft, in vergelding der door hem gedaane trouwe diensten; kan men daar uit afleiden, hoe het zelve, tot de Heerlykheid, *BREDERODE*; gebracht zy, en nu, onder het *Baljuwschap* van *BREDERODE*, behoord. In elk dezer *Buurtschappen*, is eene *Roomsche Statie*.

Deze geheele *Ambachts Heerlykheid* *BLOEMENDAAL* is, in 1722, voor 30000 gulden, door de Stad *Haarlem* gekocht.

Daarom streeks hebben ook, (zo sommigen willen,) gelegen, de oud Adelyke Huizen, *ZAANEN*, en *SCHOOTEN*; die daarna verwoest zyn.

ZANDVOORT is een der Zee Dorpen van *Holland*, omtrent anderhalf uur gaans, ten zuidwesten van *Haarlem*: en heeft dit met de andere *Zee Dorpen* gemeen, dat het, door de Zee-

Zeebaaren, door den tyd, merkelyk is afgenomen. De *Inwooneren* hebben, voornaamlyk; hunne kostwinning, van de *Vischaangst*; en van het droogen der Schollen en Scharren; die zy alom verzenden. De Heer *Jan Marselis*, Schepen der Stad *Amsterdam*, is Ambachtsheer van *Zandvoort*.

VELZEN is een groot en zeer vermaaklyk Dorp, twee uren gaans, noordwaard van *Haarlem*, op den weg naar *Alkmaar* gelegen, en naby de *Wyker Meir*. Dit Dorp is niet min verciert, met voortreflyke *Buitenplaatzen*; dan *BLOEMENDAAL*, en de onderhoorige Buurten; de meeste behoorrende, aan voorname Familien te *Amsterdam*. Aldaar, stond ook eertyds, het *SLOT, Velzen*; 't Stadhuis der Adelyke Heeren dezès naams: daar onder ook, *Gerrit van Velzen* was; die dit *SLOT* bewoonde; en in 1296, zich vergreep, aan den Moord van Graaf *Floris V*: 't welk veroorzaakte, dat dit *SLOT*, onmidlyk daarna, niet alleen, beneven alle deszelfs andere nagelatene goederen, verbeurd verklaard —, maar ook om verre gehaald, en geheel verwoest geworden is; dus, niet meer dan eenige *Puinbopen* daarvan, noch lang daarna, te zien geweest zyn: waarvan, de grond, aan den beroemden *Janus Douza*, toebehoord heeft. In *Hadr. Junius*'s leeftyd, was, niet verre van de plaats, waar dit *oud SLOT* gestaan heeft, een *nieuw* — gesticht, door zekeren *Adr. Groeneveen, van Haaslem* oorspronglyk: dan, dit is naderhand mede weggeraakt. Men vindt te *Velzen*, ook, veele *Gaaren* — en *Linnenblekerijen*: en 't mag, aan de hoedamigheid van het Duin water, worden toegeschreven, dat nergens, dan alhier, en te *Bloemendaal*, het Linnen witter gebleekt word. Ook teeld men daar, zeer smakelyke Boomvruchten; die dagelyks naar *Amsterdam* verzonden worden. By dit Dorp staat een *Room's Kerkhuis*.

Onder de Ambachts Heerlykheid van *Velzen*, behoord mede, de Buurtschap *ZANTFOORT*; omtrent ter halverwege, tusschen dit Dorp en *Haarlem*, gelegen; en naby de overblyfselen van het vervallen *SLOT Brederode*: 't welk men, om de gelykluidenheid van naam, met *ZANDVOORT*, niet verwerpen moet.

Deze *Ambachts Heerlykheid VELZEN* is, in 1722, door den Heer *Gerr. Corver*, gewezen Borgemeester van *Amsterdam*, uit de Graaflykheids Domeinen gekocht, voor 25000 gulden: aan wiens geslachte, dezelve noch behoord.

Onder dit Ambacht, ligt de KRUIDBERG; een gewezen Jachthuis der voorige Prinsen van ORANJE: 't welk, in dezen tyd, zeer vervallen is.

De twee laatste Dorpen van dit *Baljuwschap* liggen, ten noorden van ALKMAAR; naamlyk, SCHOORL: en KAMP.

Het eerste ligt, binnen de Duinen; welke, aldaar, de hoogste en breedste van geheel *Noord Holland* zyn. In dit Dorp, is een Statie der *Reomsgezinden*. Aldaar, staat het Slot POELENBURG; van een ander Huis, POELENBURG, het welk hier voor genoemd is, te onderscheiden: het Stamhuis der voorige Adelyke Heeren dezes naams. Dit Huis *Poelenburg* word veelal, ECHTROP, geheeten.

Maar, KAMP ligt, naby de *Noordzee*. In het Kerkelyke, is *Kamp* vereenigt, met de Gemeente van het naby gelegen Dorp GROET; 't welk, aan het Baljuwschap van *Kennemerland* onderhoorig is.

De Ambachts Heerlykheid, over die beiden Dorpen; *Schoorl* en *Kamp*, behoord, aan Jonkheer Mr. Dirk van Foreest, Raad in de Vroedschap der Stad *Alkmaar*.

Men zou eenigermate mogen opgeven, als twyfelachtig; of BEVERWYK en BLOIS in aanmerking konnen komen, als één en het zelve *Baljuwschap*; dan, of zy van elkander te onderscheiden zyn. Zeker is 't, dat zy samen eenige verbintenisse met elkander hebben: vermits, de *Baljuw* van BLOIS te gelyk *Hoog-schout* van BEVERWYK is: als mede, dat de Vierschaar van *Blois*, binnen *Beverwyk*, gespannen word. Dewyl, echter, elk dier beiden haare *byzondere Rechtbank* op zich zelve heeft; achten we gevoeglykst, deze beiden van elkander te onderscheiden.

BEVERWYK, daaromstreeks, korthedshalve, de Wyk genoemd, ligt omtrent drie en een half uur gaans; ten noorden van *Haarlem*; en is wel, voor zo verre het onbemuurd is, een *Vlek*; dan, niet te min met *Stads-gerechtigheden* voorzien. Het heeft, door eene *Haven*, gemeenschap; met

met de naar dezelve genoemde *Beverwyker* — of, kortheidshalve, de *Wyker Meir*; die daar zeer nabij ligt, en een inham is van het *Te*. Deze *Meir* plagt eertyds overal vaarbaar te zyn; zelfs, voor groote Schepen; dan, sedert eenige jaren, is de diepte merkelyk afgenomen. Men schryft dit toe, aan den slyk der afgespoelde Landen, rondom de *Haarlemmer Meir*; welk, door de Rivier het *Spaarne*, zich in het *Te* ontlasten moet: welke slyk, niet alleen het *Spaarne* zelve doet verlanden, maar ook zich zet, voor den mond dezer Rivier, in het *Te*: waardoor ook de grond der *Wyker Meir*, die daar ter plaatze, met het *Te* gemeenschap heeft, jaarlyks word opgehoopt; zo verre, dat de groote Vaartuigen, die weleer tot voor *Beverwyk* komen konden, nu, omtrent *Spaarendam* moeten blyven liggen. Dit verlanden der gemelde *Meir* kan, ten aanzien van *Beverwyk*, niet anders dan nadeelig zyn. Door die zelve verlanding, schynt ook veroorzaakt: dat de Rivier, die eertyds uit de *Lange Meir*, naar de *Wyker Meir* zuidwaard stroomde, de *Kromme Te*, of *Krommenie*, genoemd; waardoor men, van *Beverwyk*, naar de *Lange Meir*, en verder, naar *Alkmaar* voer, aan deszelfs mond, door den slib, verland geworden is: weshalven, men in 1719, dwars door het bedde dezer Rivier, een Dyk gelegd heeft, ten einde het binnenland, tegen het vloedwater, te beveiligen.

De ligginge van dit *Plek* is zeer geregeld; bestaande, in eene recht doorgaande *Straat*, die ruim is, en beplant, met eene dubbelde ry linde boomen: op welke *Straat*, verscheidene *dwarsstraaten* van rechts en links aanlopen. Het heeft eene fraaje *Kerk*: in welke, de openbaare dienst, door één Leeraar, word verricht. Ook, is 'er eene Gemeente der *Mennoniten*, onder het opzicht van éenen Leeraar. De *Inwooneren* zyn, voor het grootst gedeelte, *Tuiniërs*; die zich toeleggen, op de aankweeking van moeskruiden, peulvruchten, en voornaamlyk, boomvruchten; onder welke, de *Wyker Kerffen*, meest gewild zyn. In alle deze vruchten, is eene sterke verzending, naar *Amsterdam* en *Haarlem*. Ook is aldaar, eene voornaame *Azynomakery*.

De *SCHOUT* van *Beverwyk*, die, beneven zeven *SCHEPENEN*, in Krimineele zaken recht doet, is te gelyk *Baljuw* van den Lande van *Blois*: zynde thans, de Wel Edele *Gestr. Heer Mr. CHRISTOFFEL JAN VAN DAM*, Schepen en Raad der Stad *Haarlem*. Voorts, is 'er een Kollegie van

elf *Vroedschappen*, in *Borgerlyke* zaken; waar onder, een *Schout* *Civiel*, twe *Borgeheesteren* en een *Sekretaris*. In den jare 1730, is de *Ambachts Heerlykheid* dezer plaats, tegen den zin der Regenten die 's ryds, verkocht, voor 23200 gulden, aan den Heer *Franc. van Harenkarspel*, in leven Schepen van *Amsterdam*; wiens Weduwe, *Vrouwe Susanna Jakoba van Harenkarspel*, dezelve thans bezit. In het Ambacht dezer Steden, welke WYK aan DUIN genoemd word, staat een *Roamsch Kerkhuis*.

Naby *Beverwyk*, ziet men, het *Slot* *ADRICHEM*; het Stamhuis der oude Adelyke Heeren van *Adrichem*; die, uit het geslachte van *Brederode*, gesproten zijn; welk Slot door de *Friesen* verwoest zynde, daarna weder opgebouwd is omtrent den jare 1560, door *Antboon van Burg*; gesproten, uit de laatste Dochter van dit Huis, *Willemina van Adrichem*.

Het *Baljuwschap* van *BLOIS*, (voor zo verre het, van *Beverwyk*, te onderscheiden is,) in 't byzonder betreffende: dit vervat in zich, verscheidene *DORPEN*; die verre van elkander verspreid —, doch, waarvan de meeste by — en omtrent de Rivier de *Zaan* gelegen zyn. Zy waren, in vroegere tyden, geduurende de Graaflyke Regeering van *Holland*, samen uitmakende, ééne *Heerlykheid*; die met den naam van *ZAANEN* of *ZAANDEN*, is bekend geweest: doch, vermits de Heeren van dit geslachte mede zich ingewikkeld hadden, in de samenweering, tegen Graaf *Floris V*, in 1396; meend men, zeer waarschyntlyk, dat deze *Heerlykheid*, zo wel als die der andere saamgezwoorenen, verbeurt verklaard, en aan de Graaflykheid vervallen zy. Eenige jaren later, had *WILLEM III*, de *Goede* toege-
noemd, Graaf van *Holland* en *Henegouwen*, zynen jongeren Broeder, *JAN VAN BEAUMONT*, met deze *Heerlykheid*, beleend; wiens Dochter, *MARIA*,

ria, getrouwd was, met *Lodewyk van Chatillon*, Graaf van *Blois* *. En daarvan, zal men kunnen afleiden; hoedaniger wyze, deze Heerlykheid ZAAZEN, daarna, aan dien vreemden naam van den LANDEN van *Blois*, gekomen zy: want uit dit huwelyk van *Lodewyk van Chatillon*, met *Gravinne Maria van Beaumont*, waren drie Zoonen verwekt, *LODEWYK*, *JAN* en *GUIDO*; die, by versterf, de één na den anderen, behalven het Graaffchap *Blois*, in *Frankryk*, ook deze Dorpen aan de Zaan in *Noord Holland*, bezeten hebben; beneven de Heerlykheden van *Gouda* en *Schoonhoven* †: desgelyks, de Stad *Thoolen*: als mede, de Stad *Beaumont*, in de Provincie *Henegouwen*. Dan de jongste dier drie Broederen, Graaf *Guido*, zich diep in schulden bevinde, was genoodzaakt, in 1391, zyn Graaffschap *Blois* in *Frankryk*, te verkopen, aan den Hertog *Lodewyk van Orleans*: waarna hy, den naam van *Blois*, aan deze in *Holland* gelegene goederen overbracht §. Die zelve *Guido* was ook de laatste van zyn geslachte, die deze Heerlykheid bezeten heeft: want in 1397, zonder lyferven

* Dit Graaffschap *Blois*, 't welk den Huize van *Chatillon* die's tyds toebehoorde, ligt in *Frankryk*: en word dus genoemd; naar deszelfs Hoofdstad *Blois*; aan de Rivier de *Loyre*, tusschen de Steden *Orleans* en *Tours* gelegen.

† Dat de Heerlykheden van *Gouda* en *Schoonhoven* eertyds mede, onder den naam van *Lande van Blois* bekend geweest zyn; is in de *Beschryving* der gemelde Steden, hiervoor, (*bladz. 471 en 492.*) reeds aangetekend.

§ Dus stemd dit overéén, met de gevallen, die, hiervoor, van het Dorp, *Charlois*, en het Huis *Marquette*, zyn aangemerkt.

ven overleden zynde; keerden alle deszelfs goederen, (met behoud, echter, van den naam van *LANDE VAN BLOIS*;) weder, tot de Graaflykheid van *Holland*; sedert welken tyd, de Graven, over dezelve, een' byzonderen *Baljuw* aanstelden, om hunnentwege het recht te oefenen.

De *BALJUW*, zynde thans de Wel Ed. Gestr. Heer Mr. *CHRISTOFFEL JAN VAN DAM*, spand de vierschaar, met zeven *LEENMANNEN*, beneven een *SEKRETARIS*. En dezen houden hunne vergaderingen, binnen *BEVERWYK*.

Tot dit *Baljuwschap* behooren, de volgende *X* *DORPEN*.

SPAARNWOUDE, (*Spaarwon*) ligt op den *Zuid Hollandfchen* bodem, naby *SPAARNDAM*, 't welk, (alhoewel, aan 't *Baljuwschap* van *Kennemerland* onderhoorig,) in het Kerklyke, daarmede gekombineerd is. Te *Spaarnwoude* is, in 1765, eene *Nieuwe Kerk* gesticht. Deze beiden Dorpen, hebben hunnen naam ontleend, van de Rivier, het *Spaarne*; die, by *Spaarndam*, in het *N* zich ontlafst. De *Ambachts Heerlykheid* van *Spaarnwoude* is, onverkocht, in den boezem der Graaflykheid van *Holland*, gebleven; gelyk mede die van *Spaarndam* en *Aalsmeer*. By dit Dorp, plagt een oud *Slor* te staan, door de Heeren van *Spaarnwoude* welker bewoond: 't welk, daarna, door den oorlog verwoest is. Voorts, is dit Dorp vermaard, als de geboorte plaats van *Klaas van Kieten*, of *Kyten*, gemeenlyk *Klaas de Reus* toegenoomd: dewyl hy van zodanig eene lengte was, dat de langste man onder deszelfs uitgerekte armen kon doorgaan. Aan den muur der voorige Kerk van dit Dorp, was een *teken* van de lengte van deszelfs *vadem*; welke, door lieden, die het gemeeten hebben, bevonden is, ter lengte van acht voeten en zeven duimen. De oude *Hollandfche Chronyken* verhalen: dat de *Hollandfche Edelen*, die, in 1296, Graaf *Jan*, na den moord zyns Vaders, *Floris V*, uit *Engeland* weder in *Holland* haalden, dezen *Reus* met zich naar *Engeland* namen; die daar een voorwerp was, van elk verwondering.

WYK

WYK OP ZEE, dus toegenoomd, ter onderscheiding, van *Wyk aan Duin*, *Beverwyk*, *Noordwyk*, *Karwyk* enz.; is een middelmatig Dorp, een uur gaans westwaard, van *Beverwyk*, aan de *Noordzee* gelegen: welkers *Inwooneren*, van de *Vischvangst*, hunne voornaamste kostwinning hebben. De *Ambachts Heerlykheid* van dit Dorp is, beneven die van *Wyk aan Duin*, ter zelve tyd, als *Beverwyk*, door dien zelve hier voorgemelden Heer van *Harenkarspel*, uit de Graaflykheids Domeinen gekocht, voor 1550 gulden: wiens Weduwe thans *Ambachts Vrouw* dezer Heerlykheden is.

De overige acht *Dorpen* van dit *Baljuwschap* liggen aan den *Zaankant*: als: *ZAANDAM*: *WESTZAANEN* enz.

ZAANDAM, eigenlyk *Zaanredam* of *Zaanerдам*, en gemeenlyk *SAARDAM*; dus genoemd, naar den *Dam* of *Sluis*, door welke de Rivier de *Zaan* in het *Te* uitwaterd; bestaat, uit twee zeer groote en volkryke *Dorpen*; die, door de gemelde Rivier, van elkander gescheiden zyn: het één *OOST* — en het ander, *WESTZAANDAM* genoemd. *OOSTZAANDAM*, het welk het grootste der beiden is, word ook in 't byzonder, *SAARDAM*, of *SARDAM* geheten. Voor den tyd der *Hervorming* hebbenze saamen *één Dorp* uitgemaakt; welks *Inwooneren* eene *Kapelle* in gemeenschap met elkander hadden; die op den grond van *OOSTZAANDAM* stond, en aan de *Parochie Kerk* van *Oostzaanen*, onderhoorig was: dan, de sterke vermenigvuldiging der *Inwooneren* heeft veroorzaakt, dat zy, daarna, *twee* afzonderlyke *Dorpen* geworden zyn; die elk, eene fraaje en groote *Kerk* hebben; waarin, twee *Predikanten* den dienst verrichten. In *WESTZAANDAM*, hebben ook de *Lutherschen* eene voortreflyke *Kerk*; welker Gemeente door een *Predikant* bediend word. In beiden, hebben mede de *Mennoniten* hunne vergaderplaatsen: en desgelyks de *Roomsgelinden*.

De sterke *Handel* en *neeringen* der Ingezetenzen hebben, die beiden *Dorpen*, van tyd tot tyd, merkelyk doen toenemen: waardoor, 't getal der *Huizen*, by de opneming, in den jare 1749, te *OOSTZAANDAM*, 1260 en te *WESTZAANDAM*, 1222 —, bevonden werd. In elk dier beiden *Dorpen*, teld men meer dan 6000 *Inwooneren*. Men heeft, daar onder anderen ook *Diakonie* — *Wees* — en *Armen Huizen* enz. De *Houthandel* is een der voornaamste neeringen: des te meer, dewyl de *Scheepsbouw*, aldaar, de kostwinninge van veele Ingezetenzen is. Daarom, zyn 'er meer dan

350 *Zaagmolens*; hoewel derzelver getal eertyds merkelyk grooter was; dan jegenwoordig. De *Graan* — en *Zaad Handel* is mede zeer aanmerkelyk: daartoe, dienen een menigte van *Pel* — en *Oly Molens*. Desgelyks, zyn 'er veele *Papier* — *Vol* — *Perf* — *Run* — *Snuiftabaks* — *Loodwit* — *Schulpzand Moolens*: en meer andere. Men zou bezwaarlyk, eenige *Trafiquen* en *Handwerken*, konnen opnoemen; welke, in die beiden Dorpen, niet geoeffend worden. Daar beneven, rusten de *Saardammers* veele Schepen uit, ter Koophandel, naar alle gewesten: ook tot de *Haringvisschery* en *Walvischvangst*. Door alle deze *neeringen*, zyn de *Inwooneren* dezer Dorpen; (immers veelen derzelve,) zeer vermogende geworden. En die zelve neeringen zyn niet alleen te *Oost* — en *Westzaandam*, maar ook in de overige Dorpen, langs den *Zaanstroom*; welke, hier na volgen zullen. Eindelyk, is te *Saardam* veel liefhebberij tot de *Sterre* — en *Aardrykskunde*; gelyk ook tot de *Zeevaart*.

De *Ambachts Heerlykheden* dier beiden Dorpen zyn van elkander onderscheiden; die van OOSTZAANDAM is vereenigt, met die van OOSTZAANEN, onder *Kennemerland*; die, in 1729, door de gezaamyke *Regenten* dezer Dorpen, aangekocht is, voor 100000 gulden: (gelyk hiervoor is aange-merkt:) en die van WESTZAANDAM is vereenigt, met die van WESTZAANEN, gelyk ook, met meer andere Dorpen, als, de *KOOG*, *ZAANDYK*, *WORMERVEER* en *KNOLLENDAM*; welke alle saamen, naar het *Hoofddorp*, de *BAN* van WESTZAANEN, genoemd worden. Deze *Ambachts Heerlykheid*, is desgelyks, door de gezaamyke *Regenten* dezer Dorpen, in den jare 1729, voor niet min, dan 300000 gulden, uit de Graaflyke Hollandfche Domeinen, gekocht.

WESTZAANEN ligt, (gelyk de naam van zelf uitwyft,) ten westen der Rivier, de *Zaan*: en word dus toegenoemd, ter onderscheiding, van OOSTZAANEN; onderhoorig, aan het Baljuwschap van *Kennemerland*. Dit is een zeer groot Dorp: 't welk, van het *Te* beginnende, niet min, dan anderhalf uur gaans, noordwaard, zich in de lengte uitstrekt; eindigende by de *Nieuwernasche Naart*. In den jare 1740, is, in dit Dorp, eene nieuwe zeer fraaje *Kruiskerk* gesticht. De *Inwooneren* hebben soortgelyke *Trafiquen* en *Handwerken*, als die van *Oost* — en *Westzaandam*. Aldaar, zyn twe Vergaderplaatzen der *Mennonischen*.

De

De **Koog** is het derde Dorp der *Ban* van *Westzaanen*, aan den Oever der Rivier de *Zaan*; welks Kerk een half uur gaans noordwaard; van de Kerk van *Westzaandam*, staat: want, de Huizen dier beiden Dorpen genoegzaam in elkander lopen. Aldaar, is ook een Gemeente der *Mennoniten*.

ZAANDYK, het vierde Dorp, ligt noorderlyker; en hooger opwaard langs de Rivier de *Zaan*, dan de *Koog*. Het is ook een groot en welvarend Dorp.

WORMERVEER, het vyfde Dorp der Ambachts Heerlykheid van *Westzaan*, ligt mede aan de Rivier de *Zaan*, noordwaard van *Zaandyk*: en schynt zyn' naam ontfangen te hebben, van 't *Veir*, over deze Rivier, naar *Wormer*; 't welk daar tegen over ligt. Aldaar, zyn twe byzondere Vergaderingen der *Mennoniten*.

KNOLLENDAM, is het zesde en laatste Dorp der gemelde Ambachts Heerlykheid; hoewel alleen, ten aanzien van dat gedeelte van het Dorp, 't welk ten westen der Rivier de *Zaan* ligt: daarom **WESTKNOLLENDAM** genoemd; alwaar, ook de Kerk van dit Dorp staat; met welker Gemeente — die van **MARKEN BINNEN**; gekombineerd is. **OOSTKNOLLENDAM**, dat daar tegen over ligt, en waar meer Huizen, dan in het westelyk gedeelte staan, is ten aanzien der *Ambachts Heerlykheid*, vereenigt, met **WORMER**: waarvan hier voor gemeld is, onder *Kennemerland*.

Onder dit zelve Baljuwschap van **Blors**, behooren, eendelyk, ook de Dorpen **KROMMENIE** en **KROMMENIEDYK**; het eerste gelegen, aan de *Nieuwernafche Vaars*; — en het ander, aan het water, de *Krommen-Te*, het welk, aan die beiden Dorpen, zynen naam mededeeld. Dat dit water; 't welk uit de *Lange Meir* voortkomt, en voorheen genoegzame diepte had, om Zee Schepen, te doen doorvaaren; als een Rivier voortstroomde, tot in de *Wyker Meir*; en dat het naderhand, aan deszelfs mond, verland — en daarom overdykt geworden zy; is, hiervoor, reeds aangemerkt. Door deze verlanding, is derhalven, aan die beiden Dorpen, voornaamlyk, aan **KROMMENIEDYK**, geen geringe schade toegebracht. Die beiden Dorpen hebben elk, hunne eigen

• Dit Dorp, de *Koog* aan de *Zaan*, moet van een ander Dorp van dien zelve naam, op het Eiland *Texel*, onderscheiden worden.

gen *Kerk* en *Predikant*. Desgelyks, is, in elk der beiden, eene *Mennonitische* — en eene *Roomsegezinde Gemeente*. De voornaamste *Handteeringe* is, in deze — en eenige omliggende Dorpen, als *UITGEEST*, *WORMER* enz. het maken van *Zeildoek*. *Krommenie* en *Krommenie-dyk* maken samen uit, ééne *Ambachts Heerlykheid*: doch, waarvan de bestiering eeniglyk behoord, aan de *Regenten* van *KROMMENIE*, welke, (zonder dat die van *Krommenie-dyk* eenig deel daarin hebben willen nemen,) dezelve uit de Graaflykheids Domeinen, in 1729, gekocht hebben, voor 25000 gulden.

Hierna volgt, het *Baljuwschap* der *EGMONDEN*: bestaande eeniglyk uit drie Dorpen, beneven de Buurschap *RYNEGOM*: alle westwaard van *Alkmaar*; gelegen: die alle *EGMOND* genoemd —, doch, ter onderscheiding van elkan- der, 't één, *Egmond* — *BINNEN* — 't tweede, *Egmond op den HOEF* — en het derde, *Egmond* — *BUITEN* — of *OP ZEE* genoemd word.

Deze hebben alle samen oudtyds eene *VRYE HEERLYKHEID* uitgemaakt, behoorende, aan het Oud Adelyk geslachte van *EGMOND*. Men wil, dat de *ABTDY* van *Egmond*, welke, in den jare 876 gesticht is, door *DIDERIK I* den *eersten* Graaf van *Holland*, aanleiding gegeven hebbe tot de stichting van het *Slot* van *Egmond*; waarvan dit geslachte, zyn naam als het *Stambuis*, ontleend heeft. Dewyl, naamlyk, deze *Abtdy* een *PATROON* nodig hadde, tot haare bescherming, zo was daartoe, door Graaf *DIDERIK VI*, ten verzoeken van *Wouter* of *Walter*, den zeyenden *Abt* van *Egmond*, benoemt, zeker Heer *BEERWOLD* of *Berwold*; die dus, in de *Chronyk* van *Egmond* (*Dynastia Egmond. Petri Conr. Bokkenberg*,) bekend staat, als de *eerste Heer* van *Egmond*. Dees zou, door den gemelden *Abt Wouter*, om des-
zelfs

zelfs byzondere dienſten , ten voordeele der *Abtdy* , met eene *Hoeve* of *Stuklands* beſchonken zyn ; op welke , hy de grondſlagen gelegd had van dat *Huis* of *Slot* , te *Egmond* op den *Hoef* ; 't welk , na deſelfs overlyden voltrokken is ; en waarvan , de overblyfzelen noch heden te zien zyn. Zie *S. van Leeuwen Oud Batavie* bladz. 946 ; die daartoe aanhaald *Pont. Heuteri Explic. Genealog. Egmondanæ* : welke Schryver vermeldt dit , onder de oude Schriften der *Abtdy* , dus bevonden te hebben. Dit zal geſchied zyn , omtrent den jare 1080. Van dezen *Beerwoud* , heeft het geſlachte der Heeren van *Egmond* zyn begin genomen : welke , van vroege tyden af , in deze landſtreek altoos een groot gezach voerden ; zo verre , zelfs , dat zy langen tyd , het hoog gebied der *Hollandſche Graven* , hebben durven te weêrſtaen. Door huwelyken , met Dochteren , uit andere voorname geſlachten , hadden zy groote goederen aan zich getrokken. En hiervan , was 't gevolg , dat zy , in 1486 , door de gunſt van Keiſer *Maximiliaan* , tot den Gravenſtand verheven — en hunne *Heerlykheid Egmond* met den titel van een *GRAAFSCHAP* vereerd geworden is. De oudſte Tak van dit geſlachte heeft drie *Hertogen* van *GELDER* uitgeleverd : naamlyk , *ARNOLD* — , *ADOLF* — , en *KAREL* van *EGMOND* : met welken laaſten , dees' tak is uitgeſtorven. Een andere tak bezat , de Graaffſchappen *BUUREN* en *LEERDAM* : de Baronnie van *Ysselſtein* , *S. MAARTENDYK* , *KRANENDONK* , *KORTGENE* , enz. Van dezen tak , was de laaſte , Graaf *MAXIMILIAAN* van *Egmond* ; wiens eenige nagelatene Dochter *ANNA* , door haar huwelyk , met Prins *WILLEM*

I.

I: VAN ORANJE, alle deze Heerlykheden, aan dit geflachte overbracht.

De Heerlykheid EGMOND zelve, dus een Graafschap geworden, was, als het Stambuis, altyd gebleven, aan den tak, welke, na de uitsterving des voorigen —, de oudste werd: en was dus door erfvolging gevallen, op den beroemden Graaf LAMORAAL VAN EGMOND; gehuwd, met Sabina van Beyeren, de Dochter van Jan, Paltsgraaf van Spanheim, die, beneven den Graaf van Hoorn, den 5 Juny 1568, als een martelaar van staat, te Brussel onthalt is. Deszels goederen werden, (dewyl 't vonnis des doods, wegens voorgewende misdaad van gekwetste Majesteit, over hem geveld was,) ten voordeele des Konings van Spanje, verbeurd verklaard. En alhoewel dezelve, ingevolge de *Pacificatie van Gent*, in 1576, weder zyn hersteld geworden; waren zy, toch, zeer bezwaard met schulden: gelyk de goederen der meeste Nederlandsche Heeren dies tyds. Deze goederen vervielen, eerst op 's Graaf Lamoraals oudsten Zoon, PHILIPS VAN EGMOND: en na deszels overlyden, in 1590, op den jongsten Zoon, mede LAMORAAL genoemd: Dees was de laatste Graaf, die te Egmond, een tyd lang gewoond heeft, tot den jare 1605; wanneer hy, uit zyne schulden zich niet konnende redden, naar Frankryk vertrok: en is, in 1617, te Brugge, zonder kinderen, overleden. Inmiddels, hadden de Staaten van Holland en Westvriesland, 't Graaffschap EGMOND, in 1607, gekocht en der Graaflykheids Domeinen ingelyfd: en is het Hoog Rechtsgebied, sedert dezen inkoop, altyd aan de Graaflykheid gebleven. Dan het Slot,
met

met de leenen en andere gerechtigheden, gelyk ook de *Ambachts Heerlykheid*, over de drie gemelde Dorpen, *Egmond Binnen*, *Egmond op den Hoef*, en *Egmond op Zee*, zyn in 1721, door gemelde Staaten, verkocht, aan een en denzelven Heer: naamlyk Heer GERRIT VAN EGMOND van der NYENBURG: 't Slot, voor 11000 — en de *Ambachts Heerlykheid*, voor 64500 gulden. Thans behooren de ééne en andere, aan het geslachte van FOREEST. En de tegenwoordige BALJUW der *Egmond* is, de Wel Ed. Gestr. Heer Mr. WILLEM WINDER, Borgemeester en Raad der Stad *Alkmaar*; die met zeven *Leenmannen*, deze vier-schaar spand, op 't Stadhuis te *Alkmaar*.

De Dorpen van dit Baljuwschap zyn, de volgende:

EGMOND BINNEN, ander half uur gaans zuidwestwaard van *Alkmaar* gelegen, is het grootste der drie *Egmond* en word, om die reden, wel, maar blootelyk, EGMOND genoemd; welken naam by den ouden Hollandschen Chronykschryver, *Klaas Kolyn*, HEGMUND uitgedrukt, men wil afgeleid hebben, van een *Beek* of *Riviertje*, aldaar uit de Duinen vloeiende; 't welk, eertyds, de *Eg*, of *Heg*, zou genoemd geweest zyn: hoewel 'er zyn, die dezen naam van een' anderen oorsprong afleiden.

Dit Dorp heeft zyn begin genomen, van de Huizen, die van tyd tot tyd gebouwd zyn, om en by de vermaarde ABTDY VAN EGMOND, welke, door DIDERIK I, Graaf van *Holland*, in 876, eerst van hout gesticht was, tot een Klooster voor *Adelyke Jongvrouwen*. Doch, nadat dit gebouw, niet lang daarna, door de *Westorietzen* verwoest was, deed deszelfs Zoon en opvolger, Diderik II, de Nonnen van dit Klooster naar *Binnenbroek* overbrengen: veränderende, dit houten — in een steenen gebouw, en makende daarvan een MANLYKE ABTDY; welker *Abt* met zyne dertig onderhoorige *Monneken*, den regel van *S. Benedictus* moesten volgen; waartoe, geen andere, dan van goeden *Adel*, werden toegelaten. Deze ABTDY is, door de meeste vol-

volgende Hollandsche Graven, door den tyd, met groote goederen begiftigt; waar door, zy eene der rykste ABTDYEN * in deze Landen geworden was. In de KERK dezer *Abtdy*, was de gewoonlyke *begraafplaats* der eerste *Graven* en *Gravinnen van Holland*. Men vind noch *Printverbeeldingen* van deze *Abtdy*; welke gemaakt zyn, toen dezelve noch in wezen en bloei was: waaruit men, van de grootheid en prachtigheid van dit gebouw, een denkbeeld maken kan. Deze *Abtdy* pronkte, met eene voortreffelyke *Bibliotheek* van oude op Parkement geschrevene en eenige gedrukte Boeken: welke, voor 't meerderdeel, waren by een gebracht, door den Abt, *Gerrit van Poelgeest*, een voorstander van geleerdheid, die in 1476 overleden is. Ook werden, in dezelve, bewaard, de *Oude Geschiedschriften* dezer Landen, welke, door de *Monneken* dezer *Abtdy*, door den tyd, opgesteld en verzameld zyn; doch, waarin zy, verre van oneenzydig te werk te gaan, de *Graven* en andere *Heeren*, meer of min gunstig gedachten, naar mate deze, den geestelyken, meer of min goed gedaan hadden. 'Er worden in het geheel XXXIX *Prelaaten* opgeteld, die deze beroemde *Abtdy* bestuurd hebben; die, de meesten, in verregaande oneenigheden leefden, met de *Heeren van Egmond*: anderszinds, de *Patroonen* der *Abtdy*: vermits, de *Abten* telkens zich beklagden, door gemelde Heeren, in hunne vryheden besnoeid — en zelfs, van veele hunner goederen beroofd te worden: 't welk somwylen tot openbaare feitelykheden uitbarste. Als, in den jare 1559, te *Haarlem*, een der nieuwe Bisschoplyke Zetels, in deze Nederlanden, opgericht was, werd deze *Abtdy*, met alle der zelve ryke inkomsten, aan den *Bisschop*, te zyner staatvoering, overgegeven: gelyk ook, de beiden Bisschoppen van *Haarlem*, *Niklaas van Nicuwlant* en *Govert van Mierlo*, ondanks de tegenkanting der *Monneken*, (die anderszins eene vrye verkiezing hadden,) tot *Abten van Egmond* aangesteld zyn, en de inkomsten dier goederen genoten hebben. Eindelyk, is deze schoone *Abtdy*, in den aanvang der Spaansche troebelen, in den jare 1567, door het krygsvolk des Heere van *Brederode*, die aan de zyde der *Onroomschen* was,

* De andere Adelyke *Abtdyen* in *Holland* waren eeniglyk voor *Jongvrouwen*: naamlyk, die van *RHYNBURG*, *KONINGSVELD*, *LEEUWENHORST* en *LOOSDUINEN*.

was, om verre gehaald en ten grond toe vernield. Men ziet, daarvan, noch eenige geringe overblyfselen: onder anderen, twe torens, die zeer dik en van duifsteen opgemeteld zyn; waarvan, de ééne noch geheel —, en de andere tot omtrent de helft, overig is. De *Parochie* — of *Buurkerk*, die daar naast staat, schynt wel eer de *Kerk* dezer *Abdy* geweest te zyn. Deze draagt alle merktekenen van hoogen ouderdom: doch haar *Schip*, of 't gebouw tusschen den toren, en het choor, is ingestort; dus alleen in het *Choor*, de Godsdienst kan verrigt worden.

EGMOND OP DEN HOEF, of *Hoeve*, is het tweede *Dorp* van dit *Baljuwschap*; liggende een klein half uur gaans noordlyker, dan *Egmond Binnen*. De Gereformeerde Gemeente is, met die van *Egmond Binnen*, daar de Predikant woond, vereenigt. In dit *Dorp*, heeft de beruchte Wysgeer *Descartes* (*Cartesius*,) een Fransch Edelman, die in zyne jeugd in den oorlog gediend had, een tyd lang in zyne eenzaamheid gewoond, en aldaar geschreven zyne gedachten over de *beginselen der Wysbegeerte*, zyne *Brieven* enz.; worden 't Huis, in 't welk hy zyn verblyf had, noch aangewezen. Daarna, door de Koningin van *Zweden*, *Christina*, van hier naar *Stolkholm* ontboden, is hy daar, in 1650, gestorven. In de Kerk van dit *Dorp*, was de BEGRAAFPLAATS der oude HEEREN, daarna GRAVEN van *Egmond*: welke, in 1574, door SONOY's Krygsvolk, verwoest is. Twee kopere afbeeldingen, levens grootte, van JAN VAN EGMOND, den eersten *Graaf* van dit geslachte, en deszelfs Huisvrouw, MAGDALENA VAN WAARDENBURG, zyn eenige jaren daarna, in een Sloot by dit *Dorp*, weer gevonden, en in deze Kerk gebracht. Ook praald die zelve Kerk, met een marmere *Graftombe*, van den wegens zyne geleerdheid zo zeer beroemden Heer *Niklaas Witzen*, Borgemeester van *Amsterdam*; die, in 1717, aldaar begraven is.

Wat dit *Egmond op den Hoef* meest merkwaardig maakte, was het *SLOT* van *Egmond*; 't welk stond, in het noordlyk deel van het *Dorp*. De eerste grondslagen van dit gebouw waren gelegd, door BEERWOUDE, den eersten Heer van *Egmond*, omtrent den jare 1080: en 't was door de volgende Heeren van *Egmond*, voltrokken. Meer dan eenmaal is dit *SLOT*, door binnenlandfche oorlogen, verwoest; en daarna weder opgebouwd. De grootste vermeerdering en verbetering is, aan dit *SLOT*, toegebracht, door Heer AREND VAN EGMOND, in 1307; den eersten Heer uit dit Huis, welke,

Yy

we-

wegens zyne Moeder de Heerlykheid *Nijfstein* bekwam. Toen, is dit *Slot* 't grootste en prachtigste geworden, dat in geheel *Holland* was. Ook deed hy 't zelve, tot meer beveiliging, met een diepe en weide Gracht omringen: en een *Vaart* graven, van *Egmond* tot *Alkmaar*. Dewyl de *Zoonen van den*, in 1568, te *Brussel* onthoofden Graaf LAMORAAL VAN EGMOND, in steê van 'huus Vaders dood te wreken, den *Spaanschen*, meer dan hun eigen Vaderland, waren toegedaan; is dit *Slot*, eindelyk, zo wel als de *Kerk*, in 1574, door het Krygsvolk van SONOY, Staatsch Gouverneur van *Noord Holland*, verbrand: des te meer, om te verhoeden, dat de *Spaanschen* daarin zouden kunnen nestelen. En, na dien tyd, is 't nooit weder in een' behoorlyken staat gebracht. Thans is, van dit eertyds zo prachtig Slot, niets te zien, dan een hooge *Toren*, staande by de brugge en voorpoort, door welke men op het plein komt: en dan, hier en gins eenige overgeblevene stukken *muurwerks* der Gebouwen, uit welke dit *Slot* weleer is saamgesteld geweest.

EGMOND OP ZEE word ook, *Egmond buiten*, genoemd, ter onderscheiding, van *Egmond binnen*, en op den *Hoef*. Het ligt, omtrent twee uren gaans ten westen van *Alkmaar*. De *Noordzee* heeft, door den tyd, niet alleen al het voorland weggespoeld, maar ook aan 't Dorp zelve merklyke schade toegebracht: zynde, onder anderen, de *Oude Kerk* in Zee gestort: waardoor, men genootzaakt werd, in 1749 eene *Nieuwe Kerk* te stichten. Dit Dorp is, anders, redelyk groot: en de *Ingezetenen* hebben hunne voornaame kostwinning, door de *Vischvangst*.

Het vierde *Baljuwschap*, onder de *Kennemer-volgers* te rekenen, is dat van NIEUWBURG of de NIEUWBURGEN. Men heeft geen reden om te twyfelen, of dit *Baljuwschap* heeft zyn' oorsprong, van het *Slot*, NIEUBURG of NIEUWBURG, naar de oude Nederduitsche uitsprake NYENBURG; het welk weleer bestaan heeft, by *Oud-dorp*, ten noordoosten van *Alkmaar*, en daarna in 1517, door de *Gelderschen* en *Friezen*, verwoest is, zynde de puihopen van het zelve noch

noch werklyk te zien. De stichting van dit Slot word, aan Graaf *Floris V*, toegeschreven. Doch, het is daarna, (onzeker, hoedaniger wyze) in eigendom geraakt van het geslachte van *Egmond*: en door Heer *WILLEM VAN EGMOND*, Broeder van *Arnold van Egmond*, Hertog van *Gelder*, met deszelfs onderhoorige Landen vermaakt, aan zyn' Zoon *GERRIT VAN EGMOND*; verwekt, uit een heimelyk (*Clandestien*) huwelyk, met *Vrouwe Margaretha van Hoogwoude*, (wier Vader *Everhard*, Heer van *Hoogwoude* en *Aartswoude*, een bastaard — Zoon van Hertog *Willem van Beyeren* was,) 't welk ter oorzaak van haren ontydig voorvallenden dood, niet had kunnen voltrokken worden *: welke *GERRIT VAN EGMOND*, gelyk alle deszelfs nakomelingen, naar dit Slot, *Egmond* van der *NYENBURG*, werden toegenoomd. Gelyk zy ook; in de plaats van dit verwoest Slot by *Ouddorp*, een ander Slot, onder de Ban van *Heilo* gesticht, of immers verbeeterd, en aan het zelve, den naam van *NIEUWBURG* gegeven hebben.

Het *Rechtsgebied* dezer gewezen *HEERLYKHEID VAN NIEUWBURG* heeft, zekere *Landen*, met de daar aan onderhoorige *Dorpen*, onder zich gehad; die, echter, geene zo verre uitgestrekt.

* Dit zelve huwelyk van Heer *WILLEM VAN EGMOND* is, daarna, in 1482, door de *Ridderschap van Holland*, wettig verklaard: en voornoemde Heer *GERRIT*, daardoor, voor deszelfs *echte Zoon* erkend, en tot den *Adelstand* aangenomen. Waarvan, de *Ridderschaps resolutie* woordelyk te vinden is, by *Sitt. van Leeuwen, Oud Batavie fol. 961 en 962.*

strektheid hadden, dan 't hedendaags *BALJUW-SCHAP*, dat dien zelven naam draagt. Door de veranderingen, welke dagelyks in dergelyke zaken voorvallen, zyn, van tyd tot tyd, meer Dorpen, die weleer tot *Kennemerland* behoord hadden, daarvan afgescheiden, en aan 't *Baljuwschap* van de *NIEUWENBURGEN*, toegevoegt. Thans behooren tot het zelve *XVIII Dorpen*; die oost — en noordwaard van *Alkmaar* liggen. De tegenwoordige *BALJUW* is de Wel Ed. Gestr. Heer Mr. *WILLEM WINDER*, Borgemeester en Raad der Stad *Alkmaar*; die ook *Baljuw der Egmond* is, en met zeven *Leenmannen*, de *Rechtbank* spand, op 't Stadhuis te *Alkmaar*.

Eenige *Ambachts Heerlykheden* liggen, in — en by den *SCHERMERMEER* en het *SCHERMER EILAND*.

De *SCHERMERMEER*, korthedshalve, de *SCHERMER*, en de *SCHERMER*, genoemd, is een *Polder* van ruim 6161 morgen lands; die, daar zy eertyds bestond, in eene groote *Waterplas*, droog gemaalen en bedykt geworden is: zynde, in den jare 1635, eerst onder de Bedykers, elk naar evenredigheid der daartoe opgeschootene geldfommen, by looting verdeeld. De *Huizen* binnen dezen *Polder* staan, langs de *Trekvaarten* en *Wegen*, met welke dezelve doorfeden word, van elkander verspreid: doch te gelyk gebracht, tot twee *Kerkdorpen*; waarvan, het één, 't welk aan de *Trekvaart* tusschen *Alkmaar* en *Hoorn* ligt, *BEDYKTE SCHERMER* — (eigenlyk *Bedykte Schermerkerk*) en het ander — *ZUIDSCHERMER* (*Zuid Schermerkerk*,) genoemd word. De *BEDYKTE SCHERMER* heeft zyn' eigen byzonderen Predikant: dan, de Gemeente van *ZUID SCHERMER*, word, als een *Kombinatie*, door den Predikant van *DRIE-HUIZEN*, in 't *Schermer Eiland*, bediend. Zy behooren samen, tot éene *Ambachts Heerlykheid*; die in 1730, door de Dorps Regenten, gehocht is, voor 8000 gulden.

SCHER-

SCHERMER-EILAND word genoemd, al het *Land*, dat tusschen de *Schermer*, de *Beemster*, en de *Stermeer*, is ingesloten: dewyl het, eer die drie Polders waren drooggemaalen, niet anders, dan, als een EILAND, genoegzaam van rondomme in het water lag. Daarin, liggen de Dorpen.

GROOT SCHERMER; het oudste Dorp van *Schermer Eiland*; het welk zeer in de lengte is uitgestrekt, noordelyk en zuidelyk.

SCHERMERHORN, naast daarby gelegen, in den noordlyksten boek van *Schermer-Eiland*, heeft, daarvan, dien naam ontfangen: want *Schermerborn* zo veel betekend, als den *Schermerboek*. Aldaar, is al de doortocht, zo met Reituigen, als Trekschuiten, tusschen *Alkmaar* en *Hoorn*. Dit Dorp was, in de voorige eeuw, veel volkryker, dan tegenwoordig. Een onvoorziene Brand, in 1690, diè binnen korten tyd, 63 Huizen vernielde, heeft eene merklyke vermindering daar aan gegeven.

MYZEN, anders gezegt WEST MYZEN, ter onderscheiding van *Oost Myzen*, ligt buiten *Schermer-Eiland*. Dan, word van ons gevoeglykst hier geplaatst: dewyl, dit Dorp, met de twe laatstgenoemde, *éene* Ambachts Heerlykheid uitmaakt; welke, in den jare 1700, van 's Lands Staaten, door de Stad *Alkmaar* gekocht is, voor 19200 gulden. Aldaar is thans geen *Kerk*; zynde de *Kerk* (in welke, de dienst beurtelings, door de Predikanten van *Schermerborn* en *Ursbem*, plagt te worden waargenomen,) in 1744 afgebroken.

GRAFT en GRAFTDYK liggen mede, in dit zelve *Schermer-Eiland*.

GRAFT was eertyds een zeer welvaarend Dorp: doch, is in lateren tyd verminderd: waartoe, veel veroorzaakt heeft, een felle Brand, in den jare 1705; diè 43 Huizen wegnam. Tot dit Dorp, behoord ook, het *Noordeinde van Graft*, gemeenlyk, maar blotelyk, het NOORDEINDE genoemd.

Doch GRAFTDYK bestaat weder, uit twee byzondere Dorpen, diè elk hunne eigen *Kerk* en *Predikant* hebben: naamlyk GRAFTDYK zelve: en de OOSTERBUURT. Zy worden ook anderzinds van elkander onderscheiden, met de naamen WESTGRAFTDYK en OOSTGRAFTDYK. *Westgrafdyk* is de geboorteplaats van den beroemden Wysgeer *Bernard Nieuwen-*

1yd; van wien we in de beschryving van *Purmerende* gewag gemaakt hebben.

Men meend, dat deze drie Dorpen *Graft*, *Oostgrafdyk* en *Westgrafdyk*, hunne naamen ontleend hebben, van een water, lopende uit de *Schermer*, langs *Westgrafdyk*, in de *Stermeer*; het welk de *Vuilegrast* genoemd word: 't welk hier wil zeggen, de *kwaade* — of *kwaadaartige Grast*; ter oorzaak (zo men zegt) van 't verongelukken van een Vaartuig, op dit water. In deze Dorpen, woonen veele *Mennoniten*; die daar drie Vergaderplaatzen hebben: de eene te *Oostgrafdyk*; de tweede, te *Westgrafdyk*: en de derde in 't *Noordeinde*. En in die laatstgemelde is ook eene Statie van *Roofsgeainden*. De *Ambachts Heerlykheid* dezer gemelde Dorpen is, in 1730, 't zelve jaar, als die van *Zuid-schermer* en *Driehuizen*, door de *Regenten* gekocht, voor 15200 gulden.

De *Ryp* ligt zeer naby *Graft*, oostwaard: hoewel, voorheen noch nader; toen de Huizen van *Graft* genoegzaam tot aan de *Ryp* gereikt hebben. Oostwaard strekt het zich uit, tot aan de *Beemster*. Dit is het laatste Dorp, dat we in het *Schermer-Eiland* aantreffen. Het is een der grootste en fraaiste Dorpen, die men in geheel *Noord Holland* vinden zal: en heeft eene fraaje *Kerk*, met een Orgel voorzien. Ook zyn de *Inwooneren* doorgaans ryk: en handelen zelfs zeer sterk in de *Haringvischery* en *Walvischvangst*; waartoe, de hier woonende Reeders jaarlyks verscheidene Schepen uitrusten. En de handwerken en neeringen, die aan dezen handel verknocht zyn, geven, aan het gemeen, veel gelegenheid ter behoorlyke kostwinning. Men mag zich billyk verwonderen, dat dit Dorp zo welvaarende gebleven is: vermits het, viermaalen, door een' noodlottigen Brand, zeer veel geleden heeft: driemaal, in de voorige eeuw; naamlyk, in de jaren, 1654, 1667 en 1674: van welke, de eerste de meeste schaden toebreacht; zynde, behalven de fraaje *Kerk*, 430 Huizen en 150 Pakhuizen en Schuuren daardoor vernield. De twe daarna volgende deden minder onheil. Dan, de laatste, den 6 Jan. 1754, ging de drie voorige — in hevigheid te boven; door welken, byna het geheel Dorp verteerd werd. Dezelve was aangekomen, door een Hennipmolen, welke door een zwaaren Storm aan Brand gevlogen, de vlamme terstond tot de naast by staande houten Huizen — en vervolgens verder, deed over-

overflaan. De *Memmaniten*, die hier menigvuldig zyn, hebben 'er eene *Vergaderplaats*. De *Ambachts Heerlykheid*, is door Dorps *Regenten*, voor 16600 gulden, gekocht, in den jare 1730.

De overige Dorpen van dit *Baljuwschap* liggen, buiten de *Schermer* en *Schermer Eiland*, oost — en noordwaard van *Alkmaar*.

OUDDORP; een vierdedeel nur gaans ten oosten van *Alkmaar*, gelegen, aan den Ringsloot, die de *Schermermeer* bepaald; draagt dien naam, met recht; dewyl het één der *oudste* Dorpen van *Noord Holland* is. Het heeft ook eene *oude Kerk*; die, geduurende de belegering van *Alkmaar*, door de *Spaanschen*, in 1573, veel geleden heeft; voornamlyk, aan haar Choor, dat geheel verwoest is. Dit Dorp is niet groot: en bestaat, voor het meerderdeel, uit *Roomsgesinde* Inwooneren; die daar een Kerkhuis en Priester hebben. De *Regenten* zyn, alhier, (gelyk in de meeste Dorpen van het *Noorder Kwartier*,) zelve de *Ambachts Heeren*; die deze Heerlykheid, voor Dorps rekening, uit de Graaflyke Domeinen gekocht hebben, in 1730, voor 4850 gulden.

In de nabuurschap van dit Dorp liggen noch de Puinhopen van het oud Slot NIEUWBURG; waarvan dit *Baljuwschap* zyn' naam ontleend.

OOTERLEEK *, een ander klein Dorp, oostwaard van *Ouddorp*, in de bedyking van den *Heer Huigenwaard*, gelegen, is in het Kerklyke daar mede gekombineerd. Doch, is eene afzondere *Ambachts Heerlykheid*; behoorende aan den Heer Mr. *Willem Fabritius Six*; aan wiens geslachte, dezelve door aankoop gekomen is, in 1730.

URSEM of URHEM ligt, verder oostwaard, aan de Trekvaart, tusschen *Alkmaar* en *Hoorn*. De *Ambachtsheer* is de Heer Mr. *Willem Dekker*, Borgemeester der Stad *Gouda*;
aan

* Dit OOTERLEEK, heeft men wel te onderscheiden, van OOSTERLEEK; een der Noord Hollandsche Dorpen, in het eigenlyk *Westvriesland*.

aan wien dezelve, uit de Graaflykheids Domeinen, verkocht is, voor 9000 gulden, in den jare 1730.

PANKRAS, ook S. PANKRAS genoemd, ter eere van deszelfs gewezen Bescherm Heiligen van dien naam, noordwaard van *Ouddorp*, is eene *Ambachts Heerlykheid*, aan Vrouwe *Anna Quevellerius*, Weduwe van den Heer *Hendrik Trip*, toebehoorende.

BROEK, toegenoomd, *op den Langendyk*; ter onderscheiding, * van andere Dorpen dezels naams, in *Noord Holland*, ligt, anderhalf uur gaans, ten noordoosten van *Alkmaar*. Hiervan, is de *Ambachts Heerlykheid*, in 1730, aan de Dorps *Regenten* verkocht, voor 20300 gulden. Kerkelyk is 't gekombineerd, met *Zuid Scherwoude*.

KOEDYK, westwaard van *Pankras*, is een redelyk groot Dorp: en eene *Ambachts Heerlykheid*, aan de Stad *Alkmaar* behoorende; die dezelve voor 5200 gekocht heeft, in den jare 1730. Aldaar, is eene Gemeente der *Menno-niten*.

ZUID-SCHARWOUDE en NOORD SCHARWOUDE zyn de twee uiterste Dorpen van het *Baljuwschap* der *Nieuwburgen*. Beiden zyn ze, in 1730, als *Ambachts Heerlykbeden* verkocht: het eerste, aan den Heer *Jakob Mispelbloem Beier*. En het laatstgenoemde, aan den Heer Mr. *Willem Vlaardingerwoud*. Deszelfs tegenwoordige bezitter is de Heer *Jan Nikl. Christ. van Kretschmar*, Vroedschap der Stad *Delft*. De *Inwooneren* dezer Dorpen geneeren zich veel met het aankweken van Uien, Kool, Papaverbollen enz.

De *Predikanten* van dit *Baljuwschap* behooren, onder de *Klassis* van *Alkmaar*.

Voorts liggen op den bodem van *Kennemerland* verscheidene VRYE HEERLYKHEDEN; die eene byzondere *Rechtbank* op zich zelve hebben: als

ASSENDELFT: een zeer groot en fraai Dorp; 't welk, van den

* De andere Dorpen des Noorder Kwartiers, die mede BROEK genoemd worden, zyn: BROEK in *Waterland*: GROOT-BROEK: LUTJE BROEK: SPANBROEK: en HANSBROEK.

den Dyk aan 't *Te*, tot aan *Krommenie*, meer dan een uur gaans Huis aan Huis, zich uitstrekt. Ook, is de Gerechtsban dezer Heerlykheid van welden omtrek; palende, ten zuiden aan het *Te*; ten westen, aan de *Wyker Meir*, en het Water de *Krommenye*: ten noorden, aan de Banne van *Krommenie* en *Krommeniedyk*: en ten oosten, aan de *Nauwernaschevaart*; waardoor zy, van de *Westzaaner Banne*, word afgescheiden. Aan de uitwatering dezer Vaart; is de *Buurt NAUWERNA*; naar welke, die *Vaart* genoemd word: welke mede aan deze Vrye Heerlykheid behoord. De geheele grond bestaat, eeniglyk, in *Weilanden*. De Inwooneren maken hier veel *Komyns Kaas*.

Zuidwaard van het Dorp, stond wel eer het Slot *Affendelft*; 't *Stambuis* der Adelyke Heeren van dit geslachte: 't welk, niet lang na deszelfs stichting, geduurende de binnenlandsche troubelen, door die van *Haarlem* verwoest is: waarna, de Heeren van *Affendelft*, op 't Slot *ASSUMBURG*, by *Heemskerk*, hun verblyf hadden; 't welk, door een' der Heeren van *Affendelft*, gesticht was. In dit Dorp, woenen veele *Roomsgesinden*; die daar een' *Kerkhuis* hebben. De *Vryheer van Affendelft* is, de Heer Mr. Korn. Deutz, Raad in de Vroedschap der Stad *Amsterdam*; die ook Heer van *Heemskerk* is.

BAKKUM is eene andere Vrye Heerlykheid, tusschen *Kastrikum* en *Egmond Binnen*. Dit is geen *Kerkdorp*, maar eene enkele *Buurt* van etlyke Huizen. 'Er plagt wel eer een *Kapelle* te zyn; die ook noch wel in wezen is: maar, in dezelve word geen dienst gedaan; zynde veranderd, in een *Rechtbuis*. De Heer Mr. *Job. Geelvink*, Heer van *Kastrikum*, is te gelyk *Vryheer van Bakkum*.

WIMMENUM is een soortgelyke *Vrye Heerlykheid*, ten noorden van *Egmond op den Hoef*: welke, in eene enkele *Buurt* bestaat, zonder *Kerk*: zynde, de gewezen *Kapelle* tot een *Schoolbuis* gemaakt. De Heer Mr. *Jan Six*, Schepen en Raad der Stad *Amsterdam*, en Heer van *Hillegom* en *Vromade*, is thans *Vryheer van Wimmenum*.

BERGEN, een uur gaans noordwestwaard van *Alkmaar*, is ééne der aanzienlykste Vrye Heerlykheden van *Noord Holland*; gelegen, in eene vermakelyke Landsdouwe, welke zich opdoed, met eene zonderlinge verscheidenheid van Akkers, Weilanden, Bosschen, Duinen, enz. Van de *Kerk*, die eertyds een groot gebouw was, is, sedert den Brand, die dezelve getroffen heeft, in 1574, alleen het *Choor* we-

der opgebouwd: waarin thans de Godsdienst verricht word. Het **HEERE HUIS** van *Bergen*, een nieuw en voortreffelyk gebouw, staat, in 't *Berger Bosch*. Westwaard van het Dorp, staat, in een ander *Bosch*, het Huis te *Ramp*; naar 't welk, dit, het *Rampen Bosch*, genoemd word. Dit is een Oud *Slot*, en gewezen *Stambuis* der Adelyke Heeren van *Ramp*: dan, behoord nu aan den Heer van *Bergen*. De *Vrybeer* van *Bergen* is, Jonkheer *Willem Lodewyk*, Graaf van *Nassau-Bergen*. In de *Kerk* van *Bergen*, is eene fraaje *Grafkelder* van dit Graaflyk geslachte. Aldaar, woonen veele *Roomsgesinden*; die 'er ook een *Kerkhuis* bezitten.

PETTEN, in sommige Kaarten, *Pettenbom* genoemd, een berucht *Zeedorp*, een groot half uur gaans, ten noorden van *Kamp* gelegen; is zeer bloot gesteld, aan den slach van het *Zeewater*. Zonder twyfel, was de *Strand*, aldaar, zo wel als elders langs de *Noordzee*, met *Duinen* vervuld geweest: dan, die zyn allengs door de *Zee* verzwolgen; die, zelfs, van tyd tot tyd, geheele stukken Lands, met de daarop staande Huizen, daaryan afgenomen heeft. Men zegt, de tegenwoordige — reeds de *vierde Kerk* te zyn; welke men, ter dezer oorzake, heeft moeten afbreken, en meer Landwaard in, bouwen. Dezelve is gesticht, in 1704. De *Inwooneren* bestaan genoegzaam, eeniglyk, van de *Zeevaart* en *Vischvangst*. Onder dezelve zyn veele *Lootslieden*. Ook heeft men daar, sedert eenigen tyd, *Oester Pustten* aangelegt; welker *Oesters*, onder den naam *Pettensche* —, naar *Amsterdam* en elders verzonden worden. Deze *Vrye Heerlykheid* behoord thans, aan Jonkheer *Jakob van Foreest*, Raad in de *Vroedschap* der Stad *Alkmaar*.

In *Petten*, staat een fraai *Gemeenlands Huis*; behoorende aan den *Dykgraaf* en *Hoog Heemraden* van den zo genoemden *HONDSBOSCH*: waardoor verstaan word, zekere laage *Polder*, bezuiden het Dorp *Petten*, tusschen de *Duinen* van *Kamp* en de *Rype*: welke *Polder*, (vermits dezelve aan de westzyde door geene *Duinen* besloten word,) by elken vloedtyd, voor het *Zee* water zou openliggen; byaldien ze niet, door eenen stevigen *Dyk*, daar tegen beschermd wierd. Dees *Dyk*, welke naast langs den *Zee* strand, van *Petten* tot aan de *Duinen* van *Kamp* loopt, word de *WAKERDYK* geheeten. En dewyl, ingevale dezelve doorbrak, niet alleen de geheele *HONDSBOSCH*, maar ook, een groot gedeelte van *Noord Holland*, zou ondervloeyen; zo heeft men, uit voorzorge, achter denzelven, Landwaard in,
noch

noch twee *DWARSDYKEN* aangelegt, die, in zodanigen gevallen, tot *Zeeweeringen* zouden dienen: waarvan, de één de *DROOMER* — en de tweede — de *SLAAPERDYK*, genoemd worden *. Dewyl, dus, een groot gedeelte van *Noord Holland*, by 't behoud dezer *Dyken*, zo veel belang heeft; worden de kosten, tot derzelver onderhoud, genoegzaam door alle de Ingelanden van dit Kwartier gedragen; en is 't opzicht over dezelve, aan een *DYKGRAAF* en zes *HOOG HEEMRAADEN*, toevertrouwd; welke, in het *GE-MEENLANDS HUIS* te *Petten*, hunne gewoonlyke vergaderingen hebben.

By dit Dorp, was wel eer eene *uitlozing* van het water der *Schermer Meir*, in de *Noordzee*: waarvan het *KANAAL*, van de *Schermer* tot *Petten*, noch te zien is; 't welk, de *HONDSBOSSCHER VAART*, genoemd word. Dan, daarvan, is de *Mond* der uitwatering, alreeds in 't begin der XV de Eeuw, toegestopt. En alhoewel, daarna, een *ontwerp* te voorschyn gekomen is, om die *uitwatering*, weder aan den gang te brengen, heeft men ter oorzake der zwarigheden, daarin voorzien, het zelve dus lang afgekeurd.

KALANSOOG, ook *KALLANTSOOG* genoemd, ligt anderhalf uur gaans Noordelyker, dan *Petten*, desgelyks aan de *Noordzee*, die daar (na eene groote opening, tusschen die beiden Dorpen,) weder door sommige *Duinen* bepaald word. Doch, dit Dorp is, eigenlyk, *NIEUW Kalansoog*: zynde het *OUDE Dorp* van dien zeiven naam, het welk zeer groot en volkryk was, in den zogenoemden *Aller-beiligen Floed*, den 1 *November* des jaars 1570, geheel door de Zee weggespoeld: waarvan, by laag water, noch eenige grondslagen der voorige Kerk, en andere gebouwen, te zien zyn. Onder de *Inwooneren* van dit Dorp, bevinden zich vele *Lootslieden*; die de Schepen, welke over de *Noordzee* naar *Texel* zeilen, ten wegwyzers dienen. Zy vaaren ook veel, ter *Walvischvangst*, en andere sochten. Deze *Vrye Heerlykheid* behoord gemeenzaamlyk, aan

* Het beloop dezer drie *Dyken*, is, in de byzondere *Kaarten* van 't *NOORDER KWARTIER* van *Holland*, die by *Covens* en *Mortier*, *Jos. Ottens* en andere, worden uitgegeven, veel klaarder aan 't gezicht verbeeld; dan men, door eene breedvoerige beschryving, zou vertoonēn konen.

aan vier Eigenaars: welke zyn, Vrouwe *Susanna Doublet*, Weduwe van den Heer Mr. *Jakob Coren van der Mieden*; de Heeren Mr. *Matheus Willem van Valkenburg*: *Petrus Smeding*: en Mr. *Albert Cocnen*.

Van dit Dorp *Kalansoog*, begint de bekende *ZANDDYK*; die van daar Noordwaard voortgaat, tot den *Helder* en *Huisduinen*: de twee uiterste Dorpen van Noord Holland: waarvan wy, daarna, in het *Baljuwschap* van den *Helder* en *Huisduinen*, iets meer zullen zeggen.

In dit *KENNEMERLAND*, lag voorheen, de Stad *VROONEN*; van welke de Hollandsche Chronykschryveren gewagen: en wel, in de nabuurschap van *Alkmaar*, tusschen deze Stad en 't Dorp *Pankras*; alwaar de *Vrooner Meir*, (een kleine drooggemaalen Polder,) de gedachtenisse dezer Stad noch heden blyft bewarende. Men zegt, dat deze Stad, die by de Latynsche Schryveren *Verona*, (ter zelve wyze, als die bekende Stad, in de Republiek *Venetie*,) genoemd word, onder het gebied der *Westvriezen* behoord hebbe; en zeer groot en volkryk zou geweest zyn: ook, van veel vermogen, door den sterken Koophandel. Maar Graaf *Jan I van Henegouwen*, te gelyk Graaf van *Holland*, de *Westvriezen*, in de nabuurschap dezer Stad, geslagen hebbende, in 1297, heeft dezelve, onmiddelyk daarna, tot den grond verdelgt. *Petrus Bertius*, die deze verwoesting eenige jaren later steld, naamlyk, in 1303. * verhaald: (*Geograph. pag. 319.*) dat, in den toren der Kerk te *Kalansoog*, eene zeer oude Klok hangt, die te *Vroonen* gegoten is, in 1280: dus 23 jaren, voor den tyd, tot welken, hy den ondergang dezer Stad bepaald. Ook aanhaald hy, ten bewys van het groot vermogen dezer Stad: dat deszelfs Inwooneren het recht van *Visschery* gehad zouden hebben, in de *Meiren*, als mede in de *Rivieren*, den *Rbyn* en de *Maas*: welk recht, na de verdelging derzelver, aan den Vorst vervallen was.

* Dees' Schryver brengt daartoe by, een noch voorhanden zynde *Latyns Tydvers*, 't welk, echter, zeer gebrekkig is: luidende:

«Cce Cadit Mater frisia:

Confer *Haadr. Junii Batav. Histor. pag. 474—477.*

was. Het *Wapen* dezer Stad bestond, in een' *Arend*, ten Hemel opwaard ziende, met uitgebreide vleugelen, en een daarby gevoegt *Zwaard*: hebbende, dit omschrift: SIGILLUM CIVIUM DE VRONLEGE IST. Door anderen, worden die groote dingen, aangaande VROONEN opgegeven, merkelyk verkleind: als, door *Simon van Eikelenberg*; die, in zyne Verhandeling van den ondergang van *Vroonen*, deze plaats, niet meer, dan voor een *Dorp*, wil hebben aangezien: gelyk 't ook dus voorkomt, by *Melis Stoke*: (in *Jan I blad. 147.*)

Uit *Kennemerland*, keeren we weder te rug, naar het Baljuwschap WATERLAND: 't welk, wanneer 't in den ruimsten zin genomen — en de ZEEVANG daaronder mede begrepen word, eene der drie HOOFDDEELEN des Noorder Kwartiers, uitmaakt.

Dan, in een' bepaalderen zin, word daardoor WATERLAND gemeend, het Land, dat in den zuidoostlyken hoek des Noorder-Kwartiers, aan de *Zuiderzee*, (daar de *Goudzee* geheeten) en aan het *Te paald*: reikende noordwaard, tot de Stad *MONNEKENDAM*; die mede onder *Waterland* begrepen word.

In vroege tyden, was dit Land, eene *Vrye Heerlykheid*, van de Graven van *Holland*, geheel onafhangelijk, en behoorende, den Adelyken Huize van *PERSYN*: (wiens Stamhuis naby 's *Hage*, onder het Ambacht van *Wassenaar*, noch te vinden is.) De Heeren van dit geslachte droegen ook den titel van Heeren van WATERLAND: en bezaten, in het zelve, een Slot, *ZWANENBURG* geheeten: 't welk, in den jare 1273, door de *Waterlanders*, met hunnen Landsheer overhoop liggende, vernield, en nimmer herbouwd is. De Heer, geduurende wiens regeering, dit voorviel, was *Jan Persyn*; die vermoedlyk, uit mis-

noe-

noegen, door dezen opstand tegen hem veroorzaakt, in 1282, 't *hoog Gebied* over deze zyne Heerlykheid verkocht, aan Graaf *Floris V* van *Holland*; onder voorwaarde, echter, dat zyne nakomelingen, deze Heerlykheid, als een erflyk *Leen*, van de Graven van *Holland*, zouden bezitten. De laatste Heer van dit zelve geslachte, welke *WATERLAND* dus bestierd heeft, was *Klaas Persyn*: na wiens overlyden, zonder nakrooft, in 1409, deze Heerlykheid geheel, met de *Domeinen van Holland*, vereenigt is geworden.

Dit *Landfchap* draagt, met recht, den naam van *WATERLAND*: dewyl het de laagste en drassigste Landstreek van geheel *Noord Holland* is: overal vervuld, met binnenlandsche *Meiren*; van welke, wel sommigen, naamlyk, de *Buikslooter — Broeker — en Belemer Meir*, daar na droog gemalen — maar veele andere noch overgebleven zyn; die den Ingezetenen veel *Visch* verschaffen: waarby komt, eene menigte van *Trekvaarten* en *Slooten*, met welke, dit Land alerwege doorsneden is.

De *Hoogfchout* van *MONNEKENDAM*, in der tyd, is te gelyk *Baljuw* van *WATERLAND*: en hem zyn toegevoegd *XXIV* *SCHEPENEN*; die, uit de zes *Hoofddorpen* van dit *Baljuwschap*, verkooren worden. Ook, is die zelve *Baljuw*, te gelyk, *DYKGRAAF*, die, beneven *IX* *HOOG-HEEMRADEN*, over den *Hoogen Zeedyk*, den *Laagendyk*, die, ten westen, dit Land bepaald, als mede, over de *Molens*, *Stuizen* enz. van *Waterland*, het opzicht hebben.

'Er zyn, in 't geheel *XII* *Waterlandsche Dorpen*; die alle zeer naby elkander liggen; zynde sommigen, niet meer dan een klein half uur gaans,

gaans, van elkander verweiderd. Deze *Dorpen* zyn onderscheiden, in VI HOOFDDORPEN: welke zyn RANSDORP: SCHELLINGWOUDE: ZUNDERDORP: LANDSMEER: BROEK: en ZUIDERWOUDE: en VI andere —, welke, met sommigen dezer *Hoofddorpen*, wat de Civiele Rechtsplegingen betreft, vereenigd zyn; hoewel, in de *Hoofddorpen*, eeniglyk, de *Rechtbanken* gehouden worden. De *Ambachts Heerlykheid*, over alle te samen, is, in den jare 1731, door 's Lands Staaten, voor 36000 gulden, verkocht, aan de *Regenten* derzelve *Dorpen*, die, uit een' *Schout*, vier *Borgemeesteren*, vier *Schepenen*, en een zeker getal *Vroedschappen*, bestaat.

Zo meenigvuldig het getal der *Roomsgezinden* is, in de twee andere *Hoofddeelen* van Noord Holland; naamlyk: KENNEMERLAND en WESTVRIESLAND is; zo zyn dezelve, daartegen, in WATERLAND, zeer schaars.

RANSDORP, word, daar te Lande, korthedshalve, niet anders, dan RAAROP, geheeten. Het ligt een weinig landwaard in; dan, niet meer dan een half uur gaans, van het *Te*. Voorheen, was 't een volkryk en zeer welvaarend Dorp: dan, door verloop van tyden, is 't merklyk afgenomen. De *toren* der Kerk van dit Dorp, is van een ongemeene dikte: en dezelve diend, tot de bewaarplaats der oude Handvesten van geheel *Waterland*; die, in een kist, welke geplaatst is, in een uitgebouwen gat van 't muurwerk, gesloten zyn. Het *Raadhuis*, in welke de *Regenten* dezer Banne vergaderen, is een aanzienlyk gebouw.

Tot de Banne van *Ransdorp*, behooren mede, de naby gelegen Dorpen: DURGERDAM: en HOLYSLOOT.

DURGERDAM, gemeenlyk DURKERDAM genoemd, ligt geen half uur gaans, van *Ransdorp*, ter plaatze, waar het *Te*, door het *Pampus*, zich met de *Zuiderzee* vereenigt: en is langs den *Tedyk*, in de lengte uitgestrekt. Dit is mede op de lyst der Noord Hollandische Dorpen, welke veel schade ge-

geleden hebben, door den Brand; want dezelve overkwam, aan dit Dorp: in 1687; welke, (alleen de *Kerk*, en sommige weinige Huizen uitgezonderd,) genoegzaam het zelve geheel in asche legde. De Inwooneren bestaan, grootdeels, van de *Vischvangst*: inzonderheid van *Bot*; welke zy te *Amsterdam* ter markt brengen. Daarby, is 't Dorp voorzien, van eene bekwaame *Haven*; in welke de *Bot-schuiten* veilig liggen. Zuidwaard van het Dorp, Buitendyks, en op den uitersten hoek, by den mond van het *Te*, staat eene hooge *Vuurbaak*: op welke, alle nachten een vuur van koolen gestookt word, tot een Teken, voor de Schippers, die de *Zuiderzee* bevaren, om den mond van het *Te* te vinden, als zy naar *Amsterdam* willen.

HOLYSLOOT, het ander Dorp dezer Banne, ligt een groot half uur gaans, ten noordoosten van *Ransdorp*: aan een Water, het *Binnen-Te* genoemd, ter onderscheiding van het *Te*, 't welk langs *Amsterdam* stroomd.

Scbellingwoude, een tweede Hoofddorp, ligt, met *Ransdorp* en *Durgerdam*, in een driehoek: aan het *Te*, schuins tegen over *Amsterdam*.

Met *Scbellingwoude*, is vereenigt het Dorp *BUKSLOOT*, rechtstreeks tegen over *Amsterdam*: een taamlyk groot Dorp; welks Huizen alle aan den binnen kant van den Waterlandfchen Dyk staan, met het gezicht naar het *Te*, en naar *Amsterdam* gekeerd. By dit Dorp, is een groot Voorland, reikende tot aan het *Te*; 't welk *Vogelwyk*, by verkorting *Vookwyk*, word genoemd: waarvan, een gedeelte, aan de Stad *Amsterdam* behoord; die daar haar Buitengerecht heeft. Door dit Voorland is, in 1600, een grift gemaakt, ter lengte van 700 Rhynd. Roeden; welke doorgaat, van het *Te*, tot aan *Buikslot*; eindigende tegen den Dyk, by de *Buikslotfche* Sluis: door welke, den geheelen dag, ter gezette uren, een Trekschuit heen en weer vaart, om de Passagiers, die naar *Purmerende*, *Edam*, *Monnikendam*, en *Hoorn*, willen, aan de Schuiten, die van *Buikslot* derwaard vaaren, te brengen: gelyk ook, die van daar te rug keeren, weder naar het *Te*, te brengen. Daardoor, is te *Buikslot* eene geduurige doortocht van al wat, tusschen *Amsterdam* en *Noord Holland*, dage-lyk heen — en weer reist. In dit Dorp woond veel Zee-vaarend Volk. In de nabuurschap van dit Dorp, ziet men de *BUKSLOOTER MEER*; die in den jare 1628 droog gemaak-

ten

len en bedykt geworden is: zynde nu vruchtbaar Weiland; 't welk ruim 368 morgen Lands beslaat.

ZUNDERDORP of ZUNDELDORP is ook een der Waterlandsche *Hoofddorpen*: liggende, een half uur gaans noordwaard van *Ransdorp*, genoegzaam te midden in *Waterland*.

Tot deze Banne behoord mede, het Dorp NIEUWENDAM schuins tegen over *Amsterdam*, tusschen *Buikflood* en *Schellingwoude*: een zeer welvaarend Dorp, door de neeringen, die daarin geoefend worden: hebbende, onder anderen, eene *kokery*, waarin de Walvischtraan bereid word, en veelerlei foort van Molens, daar onder, ook een *Kruitmolen*. Desgelyks, worden op de Werf, nieuwe Schepen gemaakt. Dat Dorp is mede van een Haven voorzien; waarin, 's Winters verscheidene Schepen liggen. Hier, is ook eene *Roomsche Kerk*: doch gemeenzaamlyk, met *Buikflood*: en deze — is de eenige, die in geheel *Waterland* word aangetroffen.

LANDSMEER is een der *Hoofddorpen van Waterland*: en het grootste van alle de Dorpen van dit Baljuwschap: welks Huizen, langs een Trekvaart, tot aan de Huizen van *Purmerland*, zich uitstrekken.

Het Dorp WATERGANG, een half uur gaans oostwaard van daar gelegen, langs de rechter zyde der Trekvaart, van *Buikflood* naar *Purmerende*, behoord mede, tot de Banne van *Landsmeer*.

BROEK, ter onderscheiding van *Broek* aan den *Langendyk*, en van meer andere Dorpen dezes naams, in Noord Holland, *Broek* in WATERLAND, toegenoomd, gelegen naby de Trekvaart van *Buikflood* naar *Monnekendam*, is mede een *Hoofddorp* van dit *Baljuwschap*. Dit is, ongetwyfeld, een der vermaardste — onder alle de Dorpen van *Noord Holland*; zo, ter oorzake van de ongemeene netheid der Huizen en Straaten, waarin de *Broekers*, de Inwooneren der andere Dorpen van dit Kwartier, schynen te overtreffen; als, wel voornaamlyk, ter oorzake van den Rykdom der Ingezeten; die, niet alleen op *Amsterdam*, maar ook, over Zee, naar andere gewesten der Waereld handeldryven. De *Kerk* deeld mede, in de zindelykheid; die men, aan de Huizen, zo van buiten, als van binnen, bespeurd: zynde verciert, met een zeer fraajen Predikstoel: met zes kopere kroonen, en andere vercierselen; waardoor zy, in geheel *Noord Holland*, geen weergaê heeft.

Naby dit Dorp, ten zuidwesten, ziet men de zogenoemde BROEKER MEER; welke, in den jare 1628, droog gema-

len en bedykt geworden is: zynde groot, ruim 304 morgen Lands.

Onder de *Banne van Broek*, behooren geene andere Dorpen, dan dit eenig *Hoofddorp*.

Dan, met ZUIDERWOUDE, is ook vereenigt, UITDAM.

ZUIDERWOUDE ligt een klein uur gaans, van *Monneken-dam*: en is een taamlyk groot Dorp.

UITDAM, dat aan de Zeedyk ligt, zuidwaard, van *Zuiderwoude*, zal voorheen YE-DAM of *Ydam*, genoemd geweest zyn: dewyl, dit Dorp ligt, aan den mond der *Binnen Ze*, die daar wel eer haare uitwatering plagt te hebben, in de *Zuiderzee*: doch, welke daarna is toegedamd. De Inwooneren hebben hun bestaan, meest van de *Vischvangst*. Ook, zyn hier eenige van dat slach van Schepen, die men *Ligters* noemd, welke gebruikt worden, om de zwaar geladene *Schepen* op te ligten, en dus, over de ondiepte, aan den mond der *Ze*, naamlyk, het *Pampus*, te slepen.

Binnen den omtrek van het *eigenlyk WATERLAND*, bevinden zich *twe Dorpen*, welke *VRYE HEERLYKHEDEN* zyn: en dus, aan de *Waterlandsche Hooge Vierschaar*, niet onderworpen.

Deze Dorpen zyn PURMERLAND en ILPENDAM: welke beiden, beneven *Purmerende*, behoord hebben, aan de Heeren van EGMOND. De tegenwoordige *Vryheer* van beiden is, Mr. *Gerrit de Graeff*; die ook *Vryheer* van *Zuid Polsbroek* is, en Schepen der Stad *Amsterdam*. Die beiden Dorpen hebben eene gemeenzaamlyke *Rechtbank*, welker leden uit de beiden Dorpen verkoren worden: gelyk zy ook een' en denzelven *Baljuw*, *Schout* en *Sekretaris* hebben.

PURMERLAND, in 't byzonder, betreffende: dit ligt ten noorden van LANSMEER, en aan de zelve Vaart; langs welke de Huizen alle in de lengte geplaatst zyn; reikende noordwaard, byna, tot aan de Stad *Purmerende*. Deszelfs Kerk, zynde een half Kruisgebouw, heeft een hooge Toren; wiens spits geheel van Steen opgemetzeld is. In dezen Toren hangt de grootste en zwaarste Klok, die ergens, in de Noord Hollandsche Dorpen, gevonden word.

ILPENDAM is niet zo groot, als *Purmerland*. Het ligt zuidoostwaard, van daar; ter rechter zyde der Trekvaart,

van

van *Buikloot* naar *Purmerende*. Dit Dorp heeft zyn naam, van het water de *ILP*, 't welk de gemelde *Trekvaart* dwars doorloopt, eindigende, aan de *Purmermeer*: alwaar, voorheen, en eer dezelve noch niet droog gemalen en onbedykt was, een *Dam* gelegd was, met eene *Sluis*, om deszelfs water te keeren.

Naar dit zelve water, word mede genoemd, de *Buurtschap* *ILP*; welke westwaard van daar ligt, aan de rechter zyde der *Trekvaart*, tusschen *Landsmeer* en *Purmerland*.

By *Ispendam*, staat het Slot *ILPENSTEIN*; gemeenlyk genoemd, het Hof van *Ispendam*: zynde 't *Heere Huis* dezer Vrye Heerlykheid, door een der voorige Heeren van *Purmerland* en *Ispendam*, *Volkert Overlander*, in den aanvang der voorige eeuw, gesticht. Het is een fraai vierkant Kasteel, aan elken hoek, met een toren voorzien, en staande te midden van een Vyver. Dit Slot is, door de bedyking van de *Purmermeer*, mede binnen dezelve ingesloten.

Tot *WATERLAND*, in den ruimsten zin genomen, behoord mede, de zogenoemde *ZEEVANK*: waardoor verstaan word, al het Land, dat tusschen de *Zuiderzee*, de *Purmer*, en de *Beemster*, bepaald word; reikende noordwaard, tot aan het eigenlyk *Westvriesland*.

Dit Landschap heeft, ten zekere opzichte, een voortgelyke verbintenisse, met de Stad *EDAM*, als 't eigenlyk *Waterland*, met *Monnekendam*: in zo verre, ten ininsten; dat de tydlyke *Hoofd-Officier* van *EDAM*, te gelyk is *BALJUW* der *Ambachts Heerlykheden* van den *Zeevank*: gelyk ook, van den *ZUID POLDER*, aan de zuidzyde van *Edam*. Doch, hiervan, zyn de *Vrye Heerlykheden*, die binnen deszelfs omtrek liggen, uitgesloten. Die zelve *Baljuw*, is ook *DYKGRAAF* van den *Zeevank*, die beneven vyf *Hoog Dyk Heemraaden*, het opzicht heeft, over de *Dyken*, *Sluizen* enz. van dit *Distrikt*. Die beiden Kolle-

gien houden hunne vergaderingen, binnen *Edam*. De *Ambachts Heerlykheden* der *Zeevank* zyn de volgende.

MIDDELIE, of *Midlie*, eigenlyk, *Middel-Te*: dus genoemd, dewyl dit Dorp, omtrent by het *midden* der *Te* of *Ee*, ligt: een Riviertje, 't welk, van het noorden zuidwaard stroomende, in de *Zuiderzee* valt, by *Edam*; welke Stad, desgelyks, haaren naam daarvan ontfangen heeft. En dit Riviertje, heeft men wel te onderscheiden, van een ander, dat de *Binnen-Te* genoemd word, en by *Uitdam*, in de *Zuiderzee* plagt uit te wateren. Dit *Middelie* is een groot Dorp; waar veel *Edamsche Kaas* gemaakt word. Aldaar, is eene Vergaderplaats der *Mennoniten*.

Tot *Midlie*, word ook gerekend *AXWYK*: een groote *Buurtschap*, zuidwaard daar aanpaalende, en rakende aan de *Purmer*.

WARDER OF WAARDER * ligt noordwaard van *Midlie*, aan de *Zuiderzee*.

KWADYK of *Quadyk*, het derde Dorp der *Zeevank*, ligt een half uur gaans, noordoostwaard van *Purmerende*, tuschen de *Beemster* en de *Purmer*: een Dorp, 't welk, wel eer zeer bloeiende geweest is; doch daarna, door Brand veel geleden heeft.

VOLENDAM ligt buiten de *Zeevank*, in den zogenaamden *Zuidpolder*, een klein half uur gaans, ten zuidwesten van *Edam*, aan de Zee. Dit Dorp, dat klein is, en meest bewoond word, van *Roomsgesinde* Ingezetenen, behoord geheel, aan de Stad *Edam*; waarvan het als een *Voorstad* word aangemerkt. De weinige daar woonende *Gereformeerden* hebben eene houtse *Loots*; in welke, 's Zondags éénmaal dienst gedaan word, door eenen vasten Prediker: welke post gemeenlyk, den *Rektor* der Latynsche School te *Edam*, ten deel vald. Doch, eigenlyk, behooren zy, tot de Gemeente der gemelde Stad. De Inwooneren geneeren zich voornaamlyk, van de *Botvangst*.

De

* Dit Dorp niet te verwarren, met *WAARDER*, in de nabuurschap van *Woerden* gelegen.

De andere drie Dorpen van dit Distrikt zyn VRYE HEERLYKHEDEN.

OOSTHUIZEN en HOBREEDE, (*Hobrée*,) maken samen uit, ééne *Vrye Heerlykheid*; behoorende, aan den Heer Mr. *Joan van Bredehof*, Raad in de Vroedschap der Stad *Hoorn*.

OOSTHUIZEN is een groot en aanzienlyk Dorp, dat verre in de lengte, zich uitstrekt, langs de oostzyde der gemeene Trekvaart, tusschen *Purmerende* en *Hoorn*; die daar te gelyk de Ringsloot van de *Beemster* is. De beiden *Trekvaarten*, die, de eene, van *Purmerende*, en de andere, van *Edam*, naar *Hoorn* gaan, vereenigen zich samen; in het noorder deel van dit Dorp: alwaar men, door eene en dezelfde *Schutsluis*, in de gemeene Vaart naar *Hoorn* komt. Dit Dorp heeft, een fraaje groote *Kerk*, een Kruisgebouw: in welker zuiderhoek, eene prachtige *Graftombe* staat, behoorende aan het geslachte van den Vryheer van *Oosthuizen*; die, in dit Dorp, ook een fraai *Kasteel* heeft. Aldaar, is eene Gemeente der *Mennoniten*.

HOBREEDE, het ander Dorp dezer zelve *Vrye Heerlykheid* ligt, zuidwaard van *Oosthuizen*, aan die zelve Trekvaart, tusschen *Purmerende* en *Hoorn*. De Gereformeerde Ingezetenen van dit Dorp, zyn mede Kerklyk vereenigt, met die van *Oosthuizen*; dus zy hunne Kinderen, aldaar, ten Doop aanbieden, en ook zelve, aldaar, het H. Avondmaal ontvangen: doch, in de Kerk van dit Dorp, word, (even gelyk, te *VOLENDAM*,) eenmaal 's Zondags dienst gedaan, door eenen vasten *Proponent* of *Prediker*, die ook 't *Pastoriehuis* aldaar bewoond.

ETERSHEM is wel eene afzonderlyke *Vrye Heerlykheid*: doch, behoorende, aan denzelven Vryheer van *Oosthuizen* en *Hobreede*, den gemelden Heer Mr. *Joan van Bredehof*. De Huizen van dit Dorp beginnen reeds van het noorderdeel van *Oosthuizen*, by de gemelde *Schutsluis*; en reiken noordoostwaard, tot naby de *Zuiderzee*. Dit Dorp word, van de Landlieden daaromstreeks, schier nooit anders, dan de *Busch*, of (naar de Noord Hollandsche uitsprake) de *Busk*, geheeten. Met de Gemeente van *Etershem* is gekombineerd, die van *SCHARDAM*: wat noordlyker, ook aan de *Zuiderzee* gelegen, in den zogenoemden *VEENKOOP*.

Noch zyn, eindelyk, in WATERLAND aantemerkten, drie *drooggemaale* groote MEIREN: de PURMER: de WORMER: en de BEEMSTER. Deze waren eertyds groote waterplassen; (hoedanig, men dezelve, in de *oude Kaarten van Noord Holland*, noch werkelyk verbeeld ziet,) die veel Visch uitleverden, tot geen klein voordeel der Inwooneren van *Edam*, *Monnekendam* en *Purmerende*; gelyk ook, der omliggende Dorpen. Daarna, zyn dezelve, ingevolge verleend oktrooy der Ed. Gr. Mog. Heeren STAATEN van *Holland* en *Westvriesland*, drooggemaalen, en bedykt: en behelzen, nu, zeer vruchtbaar Weiland. Onmiddelyk na de bedyking, zyn in dezelve, hier en ginds, verscheidene *Huizen* gebouwd; die noch, jaarlyks vermeerderen. Hoewel zy, op verre na, niet zo sterk bevolkt zyn; dan de andere strecken des Noorder-Kwartiers. Uit de gronds gesteldheid; genoegzaam eeniglyk uit *Weiland* bestaande; is aftenemen, dat derzelver Inwooneren, van de *Veeffokkery*, gelyk van de *Melk*, *Booter*, en *Kaas*, genoegzaam eeniglyk hun onderhoud hebben. Ook ziet men, in dezelve, verscheidene fraaje *Buitenplaatzen*. Het *Hoog Rechtsgebied* staat, in elk dezer *Meiren*, aan den *BALJUW*, met zyne toegevoegde *SCHEPENEN*. Gelyk elk derzelver zynen byzonderen *Dykgraaf* heeft; die, beneven de *Heemrauden* en *Hoofd Ingelanden*, de zaken, die de dyken, wegen, uitwateringen, molens, enz. betreffen, onder hunne bestiering hebben.

De PURMER (zo veel gezegt, als de *Purmermeer*.) ligt tusschen de Steden *Edam*, *Monnekendam* en *Purmerende*. De bedyking dezer Meir is tot stand gebracht, in den jare 1622; wanneer dezelve bevonden werd, 2981 morgen
Lands,

Lands, beneven eenige Roeden, in zich te bevatten. Sedert deszelfs bedyking, is 't getal der Huizen, daar binnen zo sterk aangegroeid, dat, in 1742, reeds 117 geteld werden. Alhoewel, in deze *Meir*, veele *Gereformeerde* Huisgezinnen zyn, hebben ze echter, voor als noch, geen eigen *Kerk* noch *Predikant*: maar zyn verplicht, naar de naastby liggende Steden en Dorpen, ter viering van hunnen Godsdienst, zich te begeven: gelyk ook de nabuurige *Predikanten*, gewoon zyn, elk in een eigen Distrikt, de Huisbezoeking te doen.

De *WORMER*, of eigenlyk, de *Wormer Meir*, ter onderscheiding van het Dorp *Wormer*, van 't welk dezelve haaren naam ontleend heeft, ligt ten westen der *Purmer*. Derselver bedyking is volbracht, korten tyd, na die der laatstgenoemde, naamlyk, in 1626. Zy is merklyk kleinder van begrip, dan de *Purmer*: hebbende iets meer, dan 1798 morgen Lands. Het getal der *Huizen* was, in 1742, in 't geheel 80. De *Gereformeerde* Ingezetenen staan, (vermits zy geen' eigen *Kerk* noch *Predikant* hebben,) onder het opzicht der naastby liggende Dorpen. Deze word de *WEIDE-WORMER* toegenoomd, ter onderscheiding, van de *ENGE-WORMER*: een kleine droog gemaalen Polder, die westwaard daar aansloot.

De *BEEMSTER*, benoorden de Stad *Purmerende* gelegen, is vroeger, dan de twe andere, bedykt. En, deze bedyking werd des te meer noodzakelyker geoordeeld: dewyl men bevonden had, dat haar water, door de afspoeling van den rand, jaarlyks 25 morgen Lands wegnam. Dit werk werd, na veel tegenspoed, voltooid, in 1612. Ter gedachtenisse dezer bedyking, word, in de *Beemster*, jaarlyks een Dankdag gevierd, den 30 *July*. De *Beemster* is veel grooter, in den omtrek, dan de twe voorige Meiren: wordende thans begroot, op 7794, en eenige Roeden. Daarom, zyn, ter drooghouding van dezen Polder, niet min dan 50 *Molens* nodig. 'Er zyn, in dezen Polder, omtrent 500 *Huizen* en ruim 2000 *Inwooneren*. De *Huizen*, die zeer weid van elkander verstrooid liggen, zyn tot vyf verdeelingen gebracht. En, alhoewel men, in elk dier deelen, eene plaats, om een *Kerk* te bouwen, open gelaten heeft; is, toch, tot dus verre, in den geheelen Polder noch maar ééne *Kerk* gebouwd; staande, in dat deel, dat de *MIDDEL-BEEMSTER* genoemd word: en deze word door

een' byzonderen Predikant bediend. Ook is voor de *Roomsgesinde* Inwooneren, aldaar, een *Kerkhuis*.

De Predikanten van WATERLAND, en de ZEEVANK, behooren, onder de KLASSIS VAN EDAM.

Eindelyk, volgt het DERDE DEEL van 't *Noorder Kwartier*, dat, in het byzonder, WEST-VRIESLAND, word genoemd: ter onderscheiding van *Vriesland* zelve; waar mede 't eertyds genoegzaam vereenigt —, immers, niet anders, door een smal water, de *Vlie*-stroom genoemd, daarvan was afgescheiden.

Alhier woonden de Oude WESTVRIESEN; die schier onophoudenlyke oorlogen, tegen de Graven van Holland, hunne naaste gebuuren, gevoerd hebben: maar ook, eindelyk, door de zelve te ondergebracht zyn.

Deze *Landstreek*, welke, in de lengte, omtrent acht — en, in de breedte twe en een half uur gaans, in zich bevat, is eertyds, zo wel aan de *Landszyde*, als, daar ze aan de *Zee* paald, met eenen zwaaren DYK omringt geweest. Dees is, die vermaarde FRIESCHEDYK; waarvan men veel gewag gemaakt vind, in de vroegere Geschiedschriften van ons Vaderland. Aan den Zeekant, was dees' *Dyk* — en is de zelve noch, volstrekt noodzakelyk: dewyl, dit Binnenland, voor het meerderdeel, zeer laag is; zelfs, vier of vyf voeten lager, dan het peil van een' gemeenen Zeevloed: en daarby nergens gedekt word, door Duinen. Dan, aan de Landzyde, strekte dees' *Ringdyk*, om, ingevalle de zuidlyke deelen van Noord Holland, door den Dykbreuk waren ondergevloeid, den verderen voortgang van 't water te stuiten, ten einde *Westvries-*

vriesland daarvan verschoond bleve. En van dezen *Binnendyk*, zyn de overblyfzelen noch duidelyk te zien. De *Zeedyk van Westvriesland*, blyft noch, 't voorwerp van de zorgvuldige waakzaamheid der Heeren *Regenten* dezer Landstreek: des te meer, dewyl de Inwooneren, in voorgigen tyd, zeer dikwils, door de doorbraken en daarna gevolgde overstromingen, groote overlast en schaaden geleden hebben: van welke, die ten tyde der bekende *Allerheiligen Vloed*, den 1 November 1570, de laatst en de zwaarste was. Die zelve *Zeedyk* veroorzaakt, den Ingelanden, zeer zwaare kosten, aan onderhoud: welke merklyk vermeerderd zyn, sedert 1731, en eenige volgende jaren; wanneer men, in de plaats der paalen, die door 't Zeegewormte doorknaagt werden, zwaare steenen, aan den voet des Dyk, heeft moeten leggen, om den slach van 't Zee-water te breeken. Waarby komt, dat ook de Dyk zelve, aan den buitenkant, bezet word, met *wier*; een Zeegewas, 't welk in de Zuiderzee word opgevischt; en 't welk, het beste hulpmiddel is, om het afslaan der Dyken voor te komen.

Daarom, is de DYKS REGEERING in WEST-VRIESLAND, op een' zeer goeden voet gesteld. Al het Land is, ten dezen opzichte, in vier DEELLEN onderscheiden: welke genoemd worden: 1, DRECHTERLAND: 2, de vier NOORDER KOGGEN; zo veel gezegt, als de *Noorder Ambachten*: 3, het GEESTMER-AMBACHT: en 4, de SCHAGER — en NIEUWDORPER KOGGEN, of *Ambachten*. Elk dezer *Districten* heeft zynen eigen DYK-GRAAF en HEEMRADEN: waarby komen, *Waards-*

mannen, of WAARDSCHAPPEN, HOOFD INGELANDEN, en meer andere Amptenaaren.

In geheel *Westvriesland*, vind men, behalven de Gereformeerden — ook zeer veele *Roomsegezinde Inwooneren*; die zelfs, in sommige plaatzen, 't getal der eerstgenoemde, te boven gaan. Ook zyn, in eenige plaatzen, *Memmoniten* en andere *Gezindheden*.

Ten aanzien van het *Hoog Rechtsgebied*, staat *Westvriesland* niet, (gelyk de *Landstreeken*, in de beiden andere *Kwartieren* dezer *Provincie*,) onder een' algemeenen *Baljuw*, dien, met zyne toegevoegde — 't zy *Schepenen*, 't zy *Leenmannen*, de oefening van dit Recht is aanbevolen: maar, alle de byzondere plaatzen, ten platten Lande, zyn hier, in *driëerly soorten* van RECHTSGEBIEDEN, onderscheiden: want,

Eenige *Dorpen* zyn met *STEDE Recht* beguistigt: en worden daarom genoemd, *PLATTE LANDSTEDEN*; die, 't zy op zich zelve alleen, het zy gemeenzaamlyk, met — en neven andere nabygelegene *Dorpen*, eene eigen *Hooge Rechtbank* hebben *.

An-

* Wel heeft men, in *Holland*, gelyk mede in de andere Vereenigde Gewesten, meer voorbeelden, van *Dorpen* en *Vlekken*, die met *STEDE-VRYHEID* zyn beschonken zyn: dan, zodanige *Vereeniging* van verscheidene *Dorpen* samen, tot *éne Stede*, is zeker, buiten *Noord Holland*, niet bekend. Deze *Vryheid* is oorspronglyk, alreeds van zeer vroegen tyd: en door de oude *Graven van Holland*, uit de Huizen van *BEYEREN EN BOURGONJE*, aan deze plaatzen, toegelegt. Tot de *Regeering* over zodanige *Platte Landsteden*, worden de Leden, uit alle de onderhoorige *plaatzen*, verkoren: doch, van verschillend aantal, uit deze en gene, naar gelang van de

Anderen staan, ten aanzien der *Hooge Vierschaar*, onder *Stemmende Steden* des Noorder Kwartiers, hoewel alleen, onder dezer twee: naamlyk *HOORN*, en *MEDENBLIK*.

En eindelyk, een derde soort zyn, *VRYE HEERLYKHEDEN*.

Belangende, de zogenoemde *PLATTE LANDSTEDEN*: van deze zyn 'er vyf, alleen, in *DRECHTERLAND*: hoedanig genoemd word de Landstreek, tusschen de Steden *Hoorn*, *Enkhuizen*, en *Medenblik*, die, als een *Landtong*, oostwaard, verre in de *Zuiderzee* zich uitstrekt: dezelve Landstreek, in welke de Oude *Drechtvriesen* te huis hoorden. En behalven deze vyf, heeft men noch twee, in een ander District, genoemd, de *NOORDER KOGGE*. Deze *Platte Landsteden* hebben, met haare onderhoorige plaatzen, hunne *SCHOUT*, *BORGEMEESTEREN* en *VROEDSCHAPPEN*, waarby komt, dat elke plaats (gelyk de andere *Dorpen* in *Noord Holland*,) ook hare byzondere *Regenten* heeft; die met den wel luidenden titel van *Vredemakers* worden uitgedrukt: dewyl, derzelver bediening medebrengt, niet zelden, tusschen twistende partyen, door bemiddeling, een *Vrede* te bewerken. Ook geeft men, aan dezelve, den titel van *Rykdommen*: dewyl gemeenlyk tot die bediening verkoren worden, lieden, die wel meest goed en bemiddeld zyn.

On-

de meer of mindere groothed en uitgestrektheid der Dorpen. In de *Hoofdplaatze* dezer Steden, (naar welke, de overige onderhoorige — mede benoemd worden,) staat doorgaans, het gemeen *Raadhuis*. Ter oorzaak van deze *Stede Vryheid*, worden de Inwooneren dezer Dorpen alle, *POORTERS*, benoemd.

Onder de *Platte Landsteden* komt eerst in aanmerking:

GROOTE BROEK. Dit word, dus toegenoomt, ter onderscheiding, niet alleen, van *Lutje Broek*, zo veel gezegt, als *Klein Broek*; één der naastby gelegen Dorpen; maar ook, van BROEK in *Waterland*, BROEK, aan *den Langen Dyk*, SPANBROEK; en HENSBROEK, welke alle hunnen naam ontleend hebben, van de *Broekige* — dat is, *moerassige* Landstreek, in welke zy gelegen zyn. Naar dit Dorp, als 't eerst in rang, word deze geheele *Platte Landstede*, benoemd. Zy word gezegt, voorheen, van twee *Poorten*, voorzien geweest te zyn. De *Kerk* staat drie vierdedeel uur gaans westwaard van *Enkhuizen*, aan den Ry-weg tusschen *Enkhuizen* en *Hoorn*; langs welken, de Huizen zeer naby elkander, rechts en links, geplaatst zyn. Dit *Groote Broek* heeft verscheiden maalen, door Brand droevige rampen ondergaan: als, in de jaren 1681, 1694, 1750 en 1764, waarin, ook de naby liggende Dorpen deel gehad hebben.

Naar dit *Broek*, word toegenoomd, de BROEKER-HAVEN: hoewel de Inwooneren beiden van *Broek* en *Bovenkarspel* dezelve gemeenzaamlyk bezitten. Het bestaat, in een *Buurt* van sommige Huizen, aan de *Zuiderzee*; voorzien, van een goede *Kolk*, of *Haven*; waarin de Schepen liggen; en waarvan de Inwooneren dier beiden plaatzen zich bedienen, ter bevordering hunner Zeevaart.

Met *Groote Broek* zyn, als onder ééne Banne, vereenigt: BOVEN-KARSPÉL, korthedshalve, *Broek-Karspel*, genoemd; 't welk oostlyker en nader by *Enkhuizen* ligt: ook, LUTJE- of LUTKE-BROEK en HOOG-KARSPÉL; beiden westwaard van *Groote Broek*.

In de Banne van *Lutje-Broek*, vind men ANDYK of AANDYK: dus genoemd, dewyl 't aan den *Zeedyk* ligt, ten noorden van *Lutje-Broek*. Dit is geen oud Dorp: zynde, daar 't voortyds eene enkele *Buurt* was, de *Kerk* eerst gesticht, in den jare 1667. Om die reden word dit Dorp, by de Noord Hollanders, schier nooit anders, dan het NIEUW KERKJE geheten.

WESTWOUDE, is de tweede der *Platte Landsteden in Drechterland*; welker *Kerk* twee uren gaans ten westen van *Enkhuizen* staat. Die *Kerk* is zeer oud: en word gezegt, eertyds een Heidensche *Tempel* geweest te zyn: en om die reden,

den, dikwils, het HEIDENSCH KERKJE genoemd: hoewel, veel gemeener is, de naam van DUIVEN KERKJE.

Met de Stede *Westwoude*, zyn tot ééne Hooge *Rechtbank* vereenigt, de Dorpen: BINNENWYZENT; dus genoemd, naar 't Stroomtje, de *Wyzent*, aan welks binnenkant, dit Dorp geplaatst is: OOSTER-BLOKKER: en WESTER-BLOKKER; die, Kerklyk, met elkander gekombineerd zyn; hoedanige — Kombinatie mede stand grypt, in de *Roomsegezinde Gemeenten* dezer beiden plaatzen. Deze drie Dorpen liggen alle in eene genoegzaam rechte lyn, zich strekkende, naar den kant van *Hoorn*. By WESTER-BLOKKER, stond wel eer een *Klooster* van zogenoemde *Reguliere Kanoniken*: 't welk, in den tyd der Hervorming, in den jare 1573, door de Borgers van *Hoorn*, afgebroken en vernield is: en wel beurtelings, dan, door deze — dan, door geene; ten einde, de ééne den anderen, dit niet verwyten — veel min deswege verklagen mogte: wordende het stuk Lands, 't welk dit Klooster besloeg, noch heden aangewezen. Op een ander stuk Lands zeer naby dit Klooster, en niet, dan, door een Sloot, daarvan afgescheiden, is, den 14 July 1566, de eerste Predikatie, in *Noord Holland*, naar de Hervormde Leere, openlyk gedaan, door den beroemden *Jan Arentz*; een' gewezen Mandemaker, van *Alkmaar* oorspronglyk; voor eene schaare van omtrent 4000 Toehoorderen; die uit de Stad *Hoorn*; en de omliggende Dorpen, waren toegevloeid: en wel, in een tyd, wanneer de Hoofdschout en Borgemeesteren der gemelde Stad, beneven andere Heeren, by deze Monneken te gast genodigd, zich vrolyk maakten; van welk gezelschap, ook sommigen deze Predikatie die 's tyds bygewoond hebben; die ook betuigden, dezelve met stichting gehoord te hebben.

Alle deze acht gemelde Dorpen, naamlyk, BOVEN-KAR-SPEL, GROOTE-BROEK, LUTJE-BROEK, HOOG-KAR-SPEL, WESTWOUDE, BINNENWYZENT, OOSTER-BLOKKER en WESTER-BLOKKER; die, in dezelve order, als hier genoemd zyn, tusssen *Enkhuizen* en *Hoorn*, na elkander volgen, liggen in den zogenoemden STREEK, of eigenlyk, den MIDDEL-STREEK: want, geheel *Drechterland*, word wel in drieërlei de *Middel* — de *Noorder* — en *Zuiderstreek*, onderscheiden; van welke de *Middelfstreek*, (vermits die de meeste en aanzienlykste Dorpen in zich vervat,) doorgaans, als by uitnemenheid, maar enkel de STREEK genoemd word. Deze Dorpen liggen, in eene byna rechte lyn, aan een' Ry-weg,

met

met Steeneklinkertjes bevloerd; die van een iegelyk, met allerlei flach van Ry-tuigen, in den Winter en Zomer, kan en mag worden gebruikt; zonder, dat eenig weggeld, tot deszelfs onderhoud, behoeft betaald te worden. De *Huizen* dezer Dorpen, die van Hout opgetimmerd en fraai beschilderd zyn, staan, langs dezen Steenweg, en, (immers de meesten) genoegzaam rakende, aan elkander: dus alle die Dorpen van den geheelen *Streek*, ter lengte van drie uren gaans, niet anders, dan *één Dorp*, schynen uit te maken: en men geene scheiding, tusschen dezelve, kan bemerken, dan wanneer men weder, eene *andere Kerk*, aantreft.

Hem, is de derde *Platte Landstad*, in *Drechterland*; liggende, in den *ZUIDERSTREEK*; die ook, om haar min uitgestrekt begrip, de *KORTESTREEK*, genoemd word.

En tot deze *Stede*, behoord mede, als een gemeenzaamlyk Rechtsgebied, *VENHUIZEN* *; het welk merklyk grooter is, als *Hem*; en verscheidene Buurtschappen onder zich heeft; waarvan ééne oostwaard, langs den Zeedyk, ligt. In *Venhuizen*, is eene Gemeente der zogenoemde *Friesche Menoniten*. Doch, de *Roomsegezinde Statie*, hebben *Hem* en *Venhuizen* met elkander gemeen. De *Regenten* dier beiden plaatzen hebben, in 1741, de *Ambachts Heerlykheid* aan zich gekocht.

WYDENES, by de Noord Hollanders, gemeenlyk kortheidshalve, *VENNES*, uitgedrukt, ligt zuidwestwaard, van *Hem*; met *OOSTERLEEK*, doorgaans, by verkorting, slegts blootelyk *LEEK* genoemd, en aan de *Zuiderzee* gelegen, samen uitmakende, de vier *Platte Landsteden*. By *Wydenes*, ziet men noch eenige overblyfselen van het *SLOT Wydenes*; het Stamhuis der gewezen Adelyke Heeren dezes naams: het welk, door de *Westvriezen*, verwoest is. In 1741, hebben de *Regenten* dezer plaatzen de *Ambachts Heerlykheid*, uit de Graaflykheids Domeinen, desgelyks aangekocht.

SCHELLINKHOUT, een groot half uur gaans oostwaard van *Hoorn*, naby de *Zuiderzee*, is de eenige der *Platte Landsteden*, in dit gewest, welke op zich zelve alleen bestaat;

ZON-

* Dit *VENHUIZEN* heeft men wel te onderscheiden, van *VEENHUIZEN*: ook een der Dorpen van *Westvriesland*, in het *Geestmer Ambacht*: waarvan, hierna.

zonder, met andere Dorpen vereenigt te zyn. Dit Dorp is in zyne lengte, van 't zuiden noordwaard, uitgestrekt. In het noordlyk deel, staat een oud *Gebouw*, 't welk dikke muuren, en een grooten gewelfden Kelder, heeft: wordende, de *STEENEKAMER*, genoemd. Hoewel men, den oorsprong van dit Gebouw niet recht weet; schynt het, toch, een soort van *sterkte* geweest te zyn, door de oude *Drechtster Westvriezen*, tegen de *Kennemers* en *Waterlanders*, aangelegt. De *Ambachts Heerlykheid* dezer Stede is, in 1741, door de Regenten, aangekocht.

De twee overige *Platte Landsteden van Westvriesland*, in het Distrikt, de *vier Noorder-Koggen*, zyn: *ABBEKERK*: en *ZYBE-KARSPER*; niet haar onderhoorige plaatsen.

ABBEKERK, de *Hoofdplaats*, ligt anderhalf uur gaans, ten zuidwesten van *Medenblik*: en is een middelmatige plaats.

Tot deze Stede, behoren: 't westeinde van *Twisk*; omtrent ter halverwege, tusschen *Abbekerk* en *Medenblik*: *WIDWOUDE*, byna te midden van *Westvriesland* gelegen: en *LAMBERTSCHAGEN*; noordwaard, van *Abbekerk*, en nader by de Zee. Dit laatste behoord, echter, tot de Steden *Abbekerk*, eeniglyk, voor een gedeelte: naamlyk, al wat ten oosten ligt der uitwatering, die aldaar, door de *Lambertschager Sluis*, zich in de Zee ontlafte: want, al wat ten westen dezer uitwatering word gevonden; op welken grond, de *Kerk* staat; is, aan de *Vrye Heerlykheid Hoogtwoude*, onderhoorig. In het Kerklyke, is *Lambertschagen*, eene *Kombinatie van Abbekerk*. In *LAMBERTSCHAGEN* zyn de meeste Inwooneren den *Roomschen* Godsdienst toegedaan. Desgelyks, woonen, onder deze Gerechtsban, eenige *Mennoniten*: inzonderheid, te *ABBEKERK*, en te *Twisk*; welker Gemeenten, als saam vereenigt, door een en denzelven Leeraar, word bediend.

Met de andere Stede, *ZYBEKARSPER*; een groot half uur gaans ten zuiden van *Abbekerk* gelegen; is alleen verknocht: *BENNINGBROEK*; het welk men, wegens gelykheid van naam, niet vermengen moet, met *BENNEBROEK*, in *Kennemerland*, naby *Heemstede*. Van deze beiden plaatsen, hebben desgelyks de *Regenten de Ambachts Heerlykheid*, van 's Lands Staaten, gekocht, in den jare 1741.

Noch twee zodanige *Platte Landsteden* liggen, meer in 't westen, tusschen den *Huigenwaard*, en de *Zuiderzee*, in het Distrikt van *Westvriesland*, dat de *NIEUWDORPER-KOGGE* genoemd word.

NIEUW-

NIEUWDORP is de voornaamste dezer Steden; waarvan de *Kogge* haaren naam ontleend. Zy word, korthedshalve, NIEDORP en NIEROP, geheeten. Tot dezelve, behooren, twe plaatzen; die een gemeen Poortrecht ontfangen hebben: naamlyk, OUDE NIEUWDORP: en NIEUWE NIEUWDORP; die noch geen half uur gaans van elkander liggen. NIEUWE-NIEUWDORP is ongelyk grooter, dan OUDE-NIEUWDORP. Dan, onder het laatste, behoord mede, de *Buurtschap*, ZYDEWIND, ook ZYDENSKERK, geheten: welks Gereformeerde Ingezetenen, (welke, daar zeer weinige zyn, in onderscheiding, van de *Roomsgезинden*,) vereenigt zyn, met de Gemeenten van *Oude-Nieuwdorp*. In den jare 1741, is de *Ambachts Heerlykheid* dezer Dorpen, door de *Regenten*, aangekocht.

WINKEL, naby den *Zeedyk* gelegen, is de andere *Platte Landstede*, in dit District. Tot dezelve, behoord mede, de Buurtschap LUTKE-WINKEL: dat is, *Klein-Winkel*; noordwestwaard van daar. Dit Dorp *Winkel* is, in de oude Hollandische Rym Chronyken, vermaard, door de neêrlage van ARNOUD, den derden, Graaf van *Holland*, in een' slag tegen de *Wesfriezen*. Naar de gewoonte dier eeuwe, tyd en plaats tot den slyd bestemd zynde; was de Graaf, willende sterven of verwinnen, met weinigen van zyn Volk verzeld, tot te midden der slagorde der Vyanden ingedrongen; daar hy met een doodlyk pyl gewond werd. Dit word, by fommige Schryveren, op het jaar 993, en by anderen, op 994, en andere weder later gesteld. De plaats, waar de Veldslag voorviel, word by de Chronyk Schryveren, eigenlyk, WINKELMADE geheeten; het welk betekend, het *Veld* of *vlakte* by *Winkel*. De *Ambachts Heerlykheid* is, in 1741, door de *Regenten* dezer Stede, aangekocht.

De DORPEN betreffende; welke aan het Hoog *Rechtsgebied* der twe *Stemmende Steden* HOORN en MEDENBLIK, onderhoorig zyn; en welker *Inwooneren* (vermits zy dezelve *Vryheden*, gelyk de *Inwooneren* dier Steden zelve, genieten,) POORTERS dezer Steden, benoemd worden: van deze heeft de eerstgemelde *twaalf* — en de laatste *drie Dorpen*: in welke, de *Regenten* der gemelde Steden

de

de bestelling over de Regeering hebben. Die onder het *Rechtsgebied* van Hoorn staan, zyn de volgende:

In het *Distrikt*, de *vier* NOORDER KOGGEN genoemd, ziet men: *WATWEIDE*: (*Watwei*;) *WOGGENUM*; welke twee in 't Kerklyke, met elkander gekombineerd zyn: *NIBBIREWOUDE*: (*Nibbirewoud*, doch, eigenlyk, *Nieuwe Buxwoude*;) de Kombinate van het naby gelegen Dorp *Beningbroek*: en het westlyk gedeelte van *HAUWERD* of *HOUWAARD*; 't welk, eertyds, den naam van *Oude-Buxwoude*, droeg. Het eerstgenoemde is het westlykste dezer vier Dorpen: en de drie laatste liggen, byna in eene rechte lyn, niet verre van het Stroomtje, de *Kromme-Leek*, genoemd. Te *Woggenum*, en te *Nibbexwoude* (in welk laatst Dorp, het getal der *Gereformeerden* zeer klein is) hebben de *Roomsgezinden*, een Kerkhuis; welk elk door eenen byzonderen Priester bediend word.

ZWAAG, in *DRECHTERLAND*, niet meer dan een half uur gaans van *Hoorn* gelegen; aan welke Stad dit Dorp mede onderhoorig is. Aldaar, is ook eene *Statie der Roomsgezinden*.

Desgelyks staan, onder het *Rechtsgebied* van *Hoorn*, de zeven Dorpen van den *VEENHOOP*: een *Distrikt*, meer zuidwaard, en nader by de *Beemster*, en de *Purmermeer*, gelegen; 't welk, van deszelfs *Veenachtigen* grond, zyn' naam ontfangen heeft: naamlyk:

BERKHOUD: een groot Dorp, dat zich verre in de lengte uitstrekt, westwaard van *Hoorn*.

SCHARWOUDE: een klein Dorp, een groot half uur gaans, in 't zuidwesten van *Hoorn*, aan de *Zuiderzee*; staande de *Kerk*, en 't *Pastoriehuis*, tegen den Zeedyk. Dit Dorp is, in *Noord Holland*, meer met den naam van *ZWART KERKJE*, dan — van *Scharwoud*, bekend.

SCHARDAM; het welk vooral niet, met *Sardam* of *Saardam*, mag verwarred worden, ligt een half uur gaans, zuidwaard, van *Scharwoud*, en aan de zelve Zee. Voor een gedeelte, behoort dit Dorp, onder de Vrye Heerlykheid *ETERSHEM*; met welker Gereformeerde Gemeente, die van *Schardam* vereenigt is. Men meend, dat de *Waterlandsche* — en *Westvrielsche* Meiren, by dit Dorp, haare *uitwatering*, voorheen gehad zouden hebben, door een *Kanaal*,

naal, dat de *Schar* genoemd was; doch, daarna, toegedamt. Dit dus zynde, zou men, den oorsprong der naamen beiden van *Scharwoud* en *Schardam*, gevonden hebben.

BEETS: een groot Dorp, westwaard, van *Schardam*, en gedeeltelyk, langs de Ringfloot van de *Beemster*, uitgestrekt.

OUDENDYK; noordwaard van *Beets*, is mede geen onaanzienlyk Dorp. De *Kerk* staat wel, verre westwaard, naby de *Beemster*; dan de meeste Huizen zyn oostwaard uitgebreid, tot aan de *Hoornsche Trekvaart*. Aldaar, is in de Trekvaart een *Dam* gelegd: dus, de Reizigers, van de ééne in de andere Trekschuit, moeten overgaan. Ook, is by dien *Dam* een *Herberg*; die tot een pleisterplaats verstrekt.

GROSTHUIZEN, noordlyk, is ter zelve wyze gelegen, als de *Oudendyk*: dewyl, het westwaard reikt, tot naby de *Beemster*: en oostwaard tot de *Hoornsche Trekvaart*; die daar de scheiding maakt, tusschen de Bannen van *Groftbuizen* en *Scharwoud*.

AVENHORN, stoot, aan het westlyk gedeelte van *Groftbuizen*.

Tot den *Zeevang*, word mede 'gerekend, een gedeelte van MYZEN: eene *Buurtschap*; eigenlyk, *Oost Myzen*; ter onderscheiding van *West-Myzen*: waarvan, in 't Baljuwschap van *Kennemerland*, is gewag gemaakt.

Onder het *Rechtsgebied van Medenblik* staan de volgende drie DORPEN.

WERVERSHOOF; zuidwaard van *Medenblik*, in DRECHTERLAND.

De twe andere liggen, in de vier NOORDER KOGGEN: naamlyk, OPPERDOES: en OOSTWOUD: beneven de oostlyke deelen van TWISK, welks westeinde behoord tot de *Stede Abbekerk*: en van HAUWERD; welks westeinde onderhoorig is, aan de Rechtbank van *Hoorn*. In OPPERDOES, word het Gerecht der vier Noorder Koggen, betreffende de Dyksregeering, gehouden. Te OOSTWOUD, zyn, in 1710, door Brandstichting, 13 Huizen in asche gelegd.

Hier.

Hierna, volgen verscheidene HOOGE → en VRYE HEERLYKHEDEN, in *Westvriesland*.

In de VIER NOORDER KOGGEN, zyn de volgende:

Obdam en HENSBROEK liggen, tusschen den *Heer Huigenwaard* en de *Wogmer*, naby elkander. Zy zyn wel, elk op zich zelve eene afzonderlyke *Vrye Heerlykheid*: dan, wy voegen ze saamen: dewyl ze beiden, door een' en den zelve Heer bezeten worden; welke is, Jonkheer *Jakob Jan*, Graaf van *Wassenaar*, Baander Heer van — en tot *Wassenaar* en *Zuidwyk* enz., beschreven in de Ridderchap van *Holland* en *Westvriesland*. Daarom, hebben die beiden Heerlykheden, éénen *Baljuw*, *Schout* en *Sekretaris*; met elkander gemeen; hoewel zy, anders, beiden eene byzondere *Rechtbank* hebben, en een byzonder *Raadhuis*. Te *Obdam*, is eene *Statie* van *Roomsgezinden*.

Onder *Obdam*, behoord ook, gedeeltelyk, de Buurt *SPIERDYK*: waarvan de gewezen *Kerk* weggeraakt is. Doch, in de Banne van *Spierdyk*, is in 1766, eene Nieuwe *Roomsche Kerk* gesticht, die, den 1 *Oktober* deszelven jaars, onder een groote toevloed van Lieden dezer Religie, uit alle omliggende plaatzen, plechtiglyk werd ingeweid.

SPANBROEK en OPMEER zyn wel, Kerklyk, saam vereenigt; waarvan, de eerste, de *Hoofdplaats* — en de andere, de *Kombinatie* is: dan, zy hebben, elk haaren byzonderen *Vrybeer*.

De *Heerlykheid* SPANBROEK heeft langen tyd behoord, aan de Familie van *Gheel*: dan, behoord nu, aan den Heer *Kaspar de Jongh*. Dees' Heer bezit aldaar, een fraai Heere Huis. Onder *Spanbroek*, zyn twe *Roomsgezinde Statien*. Eertyds, stond ook, onder deze Banne, zuidwaard van her Dorp, naby *Spierdyk*, eene *KAPELLE*; die, daarna, geslecht is: wordende deze *Buurt*, daarom noch heden, *KAPELLE* onder SPANBROEK, geheten.

De *Heerlykheid* OPMEER, wat noordlyker, dan *Spanbroek*, en, door het water, de *Veekenvaart*, daarvan afgezonderd, word bezeten, by den Heer Mr. *Aris van der Mieden*.

HOOGWOUDE en EERTSWOUDE of *Aartswoud*, zyn altyd, als ééne *Vrye Heerlykheid*, aan elkander verknocht geweest.

EVERHARD, natuurlyke Zoon van Hertog *Willem van Beyerren*, Graaf van *Holland*, was de eerste Heer van *Hoogwoud* en *Aartswoud*; die, in het eerstgemelde Dorp, een Slot deed stichten, omtrent den jare 1450. De tegenwoordige *Vryvrouwe van Hoogwoud* en *Eertswoud* is, *Anna Arnoldina*, Baronesse van den *Boetzelaar*, Douariere van *Wassenaar van Starrenburg*, Ambachtsvrouwe van *Maasfluis* en *Maasland*.

Dit *HOOGWOUD*, dat ook *Hoogtwoud* geschreven word, is een groot en aanzienlyk Dorp: hebbende, een nieuw fraai *Raadhuis*, gesticht in 1743. In de oude Nederlandse Historien, is dit Dorp, door twe gevallen, merkwaardig: eerst, door den Koning der *Friezen*, *RADBOOD*; die, (zo sommigen willen *,) in de *Kerk* van dit Dorp, in den jare 719, zou hebben willen onderstaan, door den Doop, der Christen Gemeente te worden ingelyft: ware hy niet, door een onvoorzichtig gezegde des Bisschops *Wolfran*, daarvan te rug gehouden. Immers, word het *Dooptvond*, waarin Hy zynen eenen voet reeds zou gehad hebben, in deze *Kerk* noch vertoond; hoewel door ouderdom geschon- den. Het ander geval betreft, *WILLEM II*, Roomsche Koning, en Graaf van *Holland*; die, in den winter des jaars 1255, (anderen zeggen, 1256) over het *Ys*, tegen de *Westfriezen*, die weerspannig geworden waren, met zyn Krygsvolk aantrekkende, en een weinig voor uit reidende, in de nabuurschap van dit Dorp, door eenige Friesche Boeren, in een hinderlage gedood, of, (zo anderen willen,) door het *Ys* gevallen en gesmoord is. By dit Dorp, hebben de *Roomsgезинden* een *Kerkbuts*.

Het ander Dorp, *EERTSWOUD*, ligt nader aan Zee: en aldaar is een *Sluis*, door welke, het binnenwater in dezelve zich ontlaf.

In het *Distrikt van Westfries-land*, het *GEESTMER AMBACHT* genoemd; het welk van een' weiden omtrek † is; liggen mede sommige *Vrye Heerlykbeden*: als,

VEEN.

* Dat eenigen dit geval stellen, te *Medenblik* gebeurd te zyn, is hiervoor, in de *beschryving* dezer stad, aange- merkt.

† Het *GEESTMER AMBACHT*, in den ruimsten zin geno- men, strekt zich uit, zelfs buiten de paalen van *Westfries-land*, tot in *Kennemerland*: en vervat ook in zich, de Dor- pen,

VEENHUIZEN: * een klein Dorp, nauwlyks van 40 Hui-zen, langs den oostlyken rand van den *Huigenwaard*. Het was eertyds eene *Heerlykheid*, behorende, aan een' tak van het Huis *Brederode*: gelyk ook zekere Heer *Reinoud van Brederode*, in het Choor der Kerk, aldaar begraven ligt: wiens beeldtenisse, in wit marmer uitgehouwen, levens grootte, op een zwart marmer bedde liggende, boven het Graf geplaatst is. Thans behoord deze Vrye Heerlykheid, aan Jonkheer *Jakob van Catz*, Heer van *Catz*, *Coulster*, *Heilo en Oesdom*, Raad in de Vroedschap en Borge-meester der Stad *Alkmaar*. De Gemeente van dit Dorp is, beneven *Zydwind* vereenigt, met de Gemeente van *Oude-Nieuwdorp*.

OUD KARSPEL, ten westen van den *Huigenwaard*, naby *Zuid* — en *Noord Scharwoud*; waar mede verknocht is de Buurt, **INKOEDYK**: en **HARING KARSPEL**, ook genoemd, *Haaren Karspel*, en *Heeren Karspel*, verder noordwaard; zyn twe aanzienlyke Dorpen en *Vrye Heerlykbeden*; beiden behorende, aan Vrouwe *Maria van Foreest*, Douariere van wylen den Heer Mr. *Francois Konstantyn Druivenstein*. Met deze Heerlykheid, is vereenigt, (ook in 't *Kerklyke*,) **DIRKSSTORNE**: eertyds eene *Buurtschap*; dan sedert 1659; toen aldaar een Kerk gesticht is; een *Kerkdorp* geworden.

WARMENHUIZEN ligt zuidwestwaard, van *Haring-Karspel*: en is een taamlyk groot Dorp, en *Vrye Heerlykheid*; behorende, aan Jonkheer *Jakob Adriaan*, Baron *Du Tour*.

Aan deze Vrye Heerlykheid is gehecht, de Buurtschap **KRABBENDAM**, aan de Hondsboscher Vaart gelegen.

SCHAGEN en **BARSINGERHORN** zyn *Vrye Heerlykbeden*, en *Platte Landfeden*, te gelyk: dus, men dezelve tot geen' dier

pen: **OUDDORP**: **PANKRAS**: **ZUIDSCHARWOU**D: **NOORDSCHARWOU**D: en **KOEDYK**; welke wy, reeds, in de beschryving van het Baljuwschap van *Nieuwbург*, ontmoet hebben. De Heerlykheden, die hier zullen volgen, liggen, in dat gedeelte van 't *Geestmer Ambacht*, het welk tot het eigenlyk *Westvriesland* behoord.

* Dit Dorp mag niet vermengt worden, met **VENHUIZEN**, in *Drechtland* gelegen.

dier beider soorten, byzonderlyk, zou kunnen brengen. Zy behooren beiden, met haare *onderhoorige plaatsen*, aan een en den zelve *Vrybeer*. En naar de eerstgemelde — word dit geheel Distrikt, de *SCHAGER-KOGGE* genoemd.

SCHAGEN, by de Noord-Hollanderen, *SCAGEN*, uitgedrukt, is eene zeer aanzienlyke *Vrye Heerlykheid*; beneven den *Polder BURGHORN*; die westwaard reikt tot aan de *Zype*. De Landstreek, welke deze Steden, met haare onderhoorige Buurten; beslaat, werd voorheen gerekend, de vruchtbaarste te zyn van geheel *Noord Holland*. De plaats is groot en wel bebouwd: en heeft Steenen Straaten, waarvan 'er drie, uit de omliggende *Buurten*, aanlopen op het Marktveld; dat in het midden ligt. In vroegere tyden, was *SCHAGEN* in meer bloeistand dan tegenwoordig: zynde, ter oorzake van het verval in veelerlei soort van neeringen, het getal der Huizen en Inwooneren merklyk afgenomen. Men vind 'er noch, eenige *Messenmakers*, *Zilverfmeden* en *Loajers*. De Oude Heeren van *Schagen* voerden, naar deze plaats, hunnen titel: en byzonder, naar het *Slot*; dat, ten zuiden van het gemeld Marktveld, daar noch te zien is. Het is gesticht, in 1394, door *Willem*, eersten Heer van *Schagen*. Dees' was de natuurlyke Zoon van Hertog *Aalbrecht van Beyeren*, Graaf van *Holland*; gewonnen, by zekere *Maria van Bronkborst*; en daarna, door Hertog *Philips van Bourgonje*, gewettigt. Deszelfs nageslacht heeft deze Heerlykheid bezeten, tot den jare 1658; zynde toen, met Heer *Willem van Schagen*, dit geslachte, ten aanzien van het manlyk oir, uitgestorven. De tegenwoordige Bezitter dezer *Vrye Heerlykheid* is, *Louis Adriaan Emil*, Graaf van *Oultremont* en *Warfusé* * de Broeder des laatst,

(in

* De eerste van dit geslachte, die deze *Vrye Heerlykheid* bekwaam, was, *Floris Karel van Beyeren*, Graaf van *Warfusé*; (een *Slot*, drie uren gaans zuidwestwaard van *Luik* gelegen;) die dezelve gekocht had, in 1676. Deszelfs Zoon *Dirk Floris* Graaf van *Warfusé*, eene Dochter, *Maria Isabella*, nalatende; die in huwelyk trad, met *Francis Paul Emil*, Graaf van *Oultremont*; (een ander *Slot*, meer westwaard, omtrent vyf uren gaans van *Luik*, en nader by *Huy*, gelegen) is, daardoor, deze *Heerlykheid*, beneven andere goederen, uit het geslachte van *Warfusé*, in dat

van

(in 1771) overledenen Prins Bisschop van *Lük*. In de Kerk dezer Stede, welke een zeer ruim fraai gebouw is, ziet men, de *Begraafplaatzen* der oude Heeren van *Schagen*; uit welke; de Graven van *Warfust*, ten aanzien der Vrouwlyke lyn, afstammen. Hier, is ook een *Roomsch Kerkhuis*. SCHAGEN is, onder andere ook vermaard, door haare *Paarden* — en *Beeßen Markt*.

BARZINGERHORN, oostwaard van *Schagen*, heeft ook *Stederecht*: en is, desgelyks, eene *Vrye Heerlykheid*, behoorrende, beneven *Schagen*, aan denzelven Heer *Louis Adriaan Emil*, Graaf van *Oultremont* en *Warfust*. Niet te min, heeft BARZINGERHORN, haare eigen Krimineele Vierchaar, afzonderlyk, van die van *Schagen*: en, onder dezelve behooren mede, de naby gelegen Dorpen, KOLHORN en HARINGHUIZEN. In deze Steden, woonen veele *Mennoniten*; die aldaar twe Vergaderingen hebben.

Hierna, volgen VALKOOG, en S. MEERTEN en EENIGENBURG: drie Dorpen, welke saamen een zo wel Krimineel — als Civiel Rechtsgebied uitmaken; meest bekend, met den éenen naam van VALKOOG; zo veel gezegt, als *Valken-Kogge*. Zy liggen alle drie naby elkander ten zuidwesten van *Schagen*; paalende, met haar Rechtsgebied, tegen de *Zype*. De *Ambachts Heerlykheid* is, in 1741, door 's Lands Staaten, aan de Dorps *Regenten*, verkocht.

In WESTVRIESLAND, worden ook sommige UITGEMALEN EN BEDYKTE POLDERS aangetroffen: onder welke, de HEER HUIGENWAARD, de ZYPE, en de WIERINGERWAARD, de voornaamste zyn.

De HEER HUIGENWAARD, korthedshalve, de HUIGENWAARD, en ook wel, blootelyk, de WAARD genoemd, ligt ten noorden der *Schermer Meir*; met welke zy certyds gemeenschap had: gelyk die beiden nu saamen een *Ringfloot* met elkander gemeen hebben. Hoewel, men in 't onzeker is,

van *Oultremont*, overgegaan; welks Heeren nu den dubbel-den titel van *Oultremont* en *Warfust* voeren.

is, van welken *Heer Huig*, deze *Waard* zyn' naam ontleend hebbe; is, toch, het algemeen vermoeden, op een' *Huig* of *Hugo van Assendelft*: van welken naam, 'er drie in dit Oud Adelyk geslachte worden aangetroffen; die denzelven, (toen noch een *Meir* met eenige Eilandjes zynde) zou bezeten hebben. De droogmaaling en bedyking is geschied, na den jare 1625; toen het Oëtrooy daartoe door 's Lands Staaten verleend is. By deze verdeeling, werd het droog gemaakt Land, in het geheel, bevonden omtrent 3285 morgen gronds te beslaan; bestaande, uit schoone Weilanden. Het getal der *Huizen*, binnen dezen Waard, is, door den tyd, tot over de 100 — aangegroeid; die meest staan, langs den zogenoemden *middel weg*. Dewyl, echter, dus lang, geen *Kerk* aldaar gesticht is; zyn de Ingezetenen, (even gelyk die van de *Wormer* — en *Purmer Meir*,) verplicht, ter viering van hunnen Godsdienst, naar de naastby gelegen Dorpen, zich te begeven. De *Ingezeten* staan, onder een eigen — zo Krimineel — als Civiel Rechtsgebied: wordende bestierd, door een' *BALJUW* en zeven *SCHEPENEN*, beneven een *SEKRETARIS*. De *Baljuw* is gemeenlyk, te gelyk, *DYKGRAAF*: en heeft, in die hoedanigheid, beneven vier *HEEMRADEN*, het opzicht, over *Polder* zaken. Die beiden Kollegien, gelyk ook dat der veertien *Hoofd Ingelanden*, hebben hunne Vergaderingen, in een der vertrekken van het *Stadhuys* te *Alkmaar*.

De *ZYRE*, welke den noordwestlyken hoek dezer Provincie beslaat, word, in de oudste Kaarten van *Noord Holland*, reeds, als eene *Bedyking* verbeeld; in welke, de andere daarna droog gemaalen Waterplassen, noch als Binnenlandsche *Meiren* zich voordoen: ten bewys, dat deze — vroeger, dan eenige andere *Meiren*, zy bedykt geworden. De eerste bedyking dezer landstreek, eertyds, bestaande uit een drassig omland, 't welk, by elke vloedtyd, aan de overstroming bloot lag, word toegeschreven, aan den *eersten Heer van Schagen*, *Willem* genoemd; die een Bastart Zoon des Hertogs *Aalbrecht van Beyeren* Graaf van *Holland*, was: en werd dezelve toen, het *NIEUWLAND* geheten. Dit werk word gemeenlyk bepaald, tot den jare 1388. Vermits, naamlyk, de *Duinen*, die, de *Hollandsche* kust voorheen gedekt hadden, langs deze gansche streek, deels, door verstuiving, en anderdeels, door het afslaan der Zee baaren, ten eenemaal waren weggeraakt; zo oordeelde men, ten rechte, dezen lagen grond, voor geheel *Holland*, zeer ge-

vaar-

vaarlyk; byaldien, door het aanleggen van bekwaame *Dyken*, niet daarin voorzien werd. Daarom, heeft dan, de aanleg van een' *Zeedyk*, gelegenheid gegeven, tot het droogmaalen van dien ganschen *Polder*. Dat goed werk was, van tyd tot tyd, langs hoe meer bevorderd; toen, in den jare 1509, eene doorbraak alles weder vernielde, wat door veel kosten en moeiten, daar aan gearbeid was. Nadat de *Zype*, omtrent den jare 1561 was herdykt geworden, is zy andermaal overstroomd, in den zogenoemden Allerheiligen Vloed, des jaars 1570; wanneer, door dit ongeluk veele menschen en beesten waren omgekomen. Na meer dergelyke onheilen beproeft te hebben, is de *Zype*, eindelyk, in 1597, weder herdykt: en sedert dien tyd, van verdere overstromingen bevryd gebleven. Zy beslaat een grond van 9060 morgen: gedeeltelyk *Bouw* — maar meest *Weiland*; en wel, beiden, van het beste soort, dat men elders vinden zal. Dewyl, daarbeneven, veelen dezer Landen taamlyk hoog liggen; zo heeft men, in de *Zype*, een minder getal van *Molens* nodig, dan in de andere bedykte waarden van *Noord Holland*: want, daar om de *Beemster*, (die merklyk kleiner, dan deze waard, is,) van 't overtollig water te ontdoen, 50 molens vereischt worden; kan men, in de *Zype*, met 34 molens, volstaan: het welk den prys der landeryen, wegens de vermindering der ongelden, zeer doet ryzen. Het getal der *Huizen* was, naar de laatste opneming des jaars, 1749, tot 526, aangegroeid; die, ter gemakkelijker beheering der landeryen, door den geheelen waard, verre van elkander verstrooid liggen. De Inwooneren van den *Hervormden Godsdienst*, zyn tot *twe Gemeenten* gebracht; die, elke, door een' byzonderen Predikant, bediend — en met de naamen van *Zuid* — en *NOORD ZYPE*, van elkander onderscheiden worden. En ter oorzake van de verre uitgebreidheid der woonplaatzen hunner Ledemaaten, zyn, voor elke Gemeente, *TWE KERKEN* gesticht; in welke, de Predikanten verplicht zyn, ten elken dag des Heere, den Dienst waartenemen. De *twe Kerken* der *Zuid Zype* staan, de ééne aan de *S. Maartens*: — en de andere, aan de *Eenigenburger Brug*. En de *twe der Noord Zype*, de ééne, by de *Schagerbrug*: en de andere, by de *Oude Sluis*. Dewyl, in dezen *Waard*, behalven de *Gereformeerden*, ook veele *Mennoniten* en *Roomsgesinden* zich hebben neergezet; zyn, aan elk dier beiden Gezindheden, *twe Vergaderplaatsen* vergund; die en wel de laatste beiden, door eenen

Priester, worden waargenomen. Deze Waard heeft zyn eigen *Krimineel Rechtsgebied*; het welk, zo wel als het *Civiele* — word geoefend, door een' BALJUW, die te gelyk *Dykgraaf* is; zeven SCHEPENEN; die te gelyk *Heemraaden* zyn; een' PENNINGMEESTER, en *Sekretaris*. De *Ambachts Heerlykheid*, over de *Zype*, is, in 1732, voor 7000 gulden verkocht, aan de tien *Hoofd Ingelanden* van dit *Distrikt*. En deze houden, gelyk ook de Leden des Gerechts, hunne gewoonlyke Vergaderingen, op het *Stadhuys* te *Alkmaar*.

De WIERINGER WAARD paald oostwaard, aan de *Zype*: en word ook, de NIEUWE ZYPE, genoemd. Deze is veel laater, dan de andere, bedykt: naamlyk, in de jaren 1608 en 1609. De *Bouw* — en *Weilanden* dezès Waards zyn van geen minder vruchtbaarheid, dan, die der *Zype*. Toen het getal der *Huizen* en *Inwooneren* genoegzaam was toegenomen, om eene *Gereformeerde Gemeente* te kunnen uitmaken, is, in 1633, voor dezelve, eene *Kerk* gesticht; die, door een eigen Predikant, word waargenomen. Ook, is aldaar eene talryke Gemeente der *Mennoniten*; die 'er twe *Vergaderplaatzen* hebben. Deze *Waard* behoord, onmiddelyk, onder de Heeren Staaten van *Holland* en *Westvriesland*: zynde de *Ambachts Heerlykheid*, aan de *Hoofd Ingelanden*, (die acht in getal zyn,) voor als noch, niet verkocht. De BALJUW, die te gelyk DYKGRAAF is, oefend het hoog — en laag Rechtsgebied, beneven vyf *Schepenen*; die te gelyk Heemraaden zyn: en in die hoedanigheid, het opzicht over de Dyken, Slooten, Sluizen en Molens hebben. En aan dezen, is mede een *Penningmeester* en *Sekretaris* toegevoegt.

Het laatst *Baljuwschap*, op het *vast land* der Provincie *Holland*, in aanmerking komende, is dat van HUISDUINEN, en de HELDER; 't welk deze Provincie, aan de noordzyde, besluit. Vermits, de *Duinen* tusschen die beiden Dorpen en *Kalantsoog*, deels door verstuiving, deels door affpoeling, waren weggeraakt; was de grond, op welke die Dorpen liggen, een' tyd lang, als een *Eiland*, van 't vaste land des Noorder
Kwar-

Kwartiers, afgescheiden geweest: en eene groote openinge, ter lengte van twee uren gaans, tusschen beiden gekomen; het *Koegars* genoemd: welke wel, in ebbe-tyden, droog was, maar, zodra de vloed kwam, ondervloede, en over welke, by hooge vloed, het water uit de Noordzee met groot geweld, op den *Westvrieschen Zeedyk*, aanstortte. Ten einde dit gevaar in tyds te voorkomen; werd, in den jare 1610, ten westen van dit *Koegars*, van *Kalantsoog* tot aan die Dorpen *Huisduinen* en den *Helder*, ter lengte van 2000 Roeden, een zwaare *Zeedyk* aangelegt; die, dewyl hy, by westlyke winden, door het *Zand*, dat langs den strand der Noordzee ligt, met der haast beftoven werd; den naam van den *ZANDDYK*, heeft aangenomen. Deze *Zanddyk* geeft nu de vereeniging van dit gewezen *Eiland*, met Noord Hollands vasten grond: maar, derwyze, dat men geenzins buiten vreze is, dat dezelve, by hoogen vloed en harde stormwinden, zou kunnen doorgebroken en ganschlyk vernield worden: 't welk, niet alleen voor den *Westvrieschen Dyk*, maar ook, voor het daar tegen over liggend *Eiland Wieringen*, ten uitersten zorglyk zou wezen. Door het planten van *Helm*, waardoor, die Dyk eenige gelykheid met de Duinen verkreeg, is die zwaarigheid wel iets verholpen; dan niet geheel weggenomen. In de jaren 1749 en 1750, heeft men, door de wyze voorzorg van den laatst overledenen Erftadhouder, Prins WILLEM IV, andere hulpmiddelen daaraan te kost gelegd; die, echter, aan 't oogmerk niet ten eenemaal voldoen. Weshalven, door de loflyke *Hollandische Maatschappij der Wetenschappen*, de gewoonlyke *Premie* van een gouden penning is toege-

gelegt, aan dien, die de bekwaamste en minst kostbaare middelen ter behoudenis van dezen *Zanddyk*, zou te voorschyn brengen. Meer dan eenmaal, zyn, voorheen, ontwerpen ter baan gebracht, om het geheel *Koegars*, dat binnen den *Zanddyk* ligt, en uit slib — en zandgronden bestaat, tot aan het Eiland *Wieringen*, en van daar tot aan den hoek van den *Wieringerwaard*, daar de *Oudefluis* is, te bedyken; waardoor, een stuk lands van 11000 morgen zou worden aangewonnen: dan, het zy de moeilykheid der uitvoeringe, het zy de zwaare onkosten, hebben deze ontwerpen, dus lang, buiten gebruik gesteld.

Dit *Distrikt* van *Huisduinen* en den *Helder* was, in vroegere tyden, eene *Vrye Heerlykheid*, behoorende aan het Graaflyk geslachte van *Egmond*; dan, sedert de uitsterving van het Manlyk oir van dit geslachte, hebben Hunne Ed. Gr. Mog., de Heeren Staaten van *Holland* en *Westvriesland* deze Heerlykheid genaast: zynde veranderd, in een *BALJUWSCHAP*; 't welk, onmiddelyk, onder hun gebied staat. Het Recht word daar bestierd, door een *BALJUW*, die te gelyk, *SCHOUT*, en *DYKGRAAF* —: en zeven *SCHEPENEN*, die te gelyk *HEEMRAADEN* zyn.

Dit *Baljuwschap* vervat in zich niet meer, dan twee *Dorpen*: naamlyk, *HUISDUINEN*: en de *HELDER*; welke, eertyds, in het Kerklyke saam gekombineerd geweest zyn; doch, daarna, gescheiden, en sedert, elk van een byzonderen *Predikant* voorzien.

HUISDUINEN ligt, rakende aan de *Noordzee*, tegen een stuk *Duinen*; welke den naam van *Huisduinen* aan dit Dorp gegeven hebben. Deze *Duinen* zyn, van die —, welke, daar, langs geheele kust gestaan, en wel eer zuidwaard tot aan *Kalantsoog* zich uitgestrekt hebben, by dit Dorp, noch over-

overgebleven: doch ook door den tyd merklyk afgenomen: waardoor dit *Dorp* zelve, dat eertyds groot en volkryk plagt te wezen, zeer verminderd is. Men heeft, ter dezer oorzaak, de *Kerk* die in gevaar was, om door de *Zee* te worden weggespoeld, in 1648, meer naar binnen moeten plaatsen. By dit *Dorp*, op den zogenoemden *Kykduin*, staat een groote *Vuurbaak*; ten dienste der Schepen, die de *Noordzee* bevaren, om het *Marsdiep* te kunnen vinden.

De *HELDER* ligt noordoostwaard, van *Huisduinen*. aan het *Marsdiep*; door het welk, de *Zuiderzee*, met de *Noordzee*, zich vereenigt. Het is veel grooter, dan *Huisduinen*: bevattende, tusschen 300 en 400 Huizen. Doch, door den tyd, is dit *Dorp* mede sterk afgenomen, en meer binnenwaard ingelegt: gelyk ook de *Kerk*, ter dezer oorzaak, in 1679, binnenwaard heeft moeten verplaatst worden. Vermits de *Duinen*, by dit *Dorp* ten eenemaal ontbreken; moet het zelve, langs den geheelen *Strand*, door zwaare *Wierdyken*, behouden worden: als mede, door uitstekende *Hoofden van paal* — en *rysmerk*; die met groote *Steenen*, ter stuiting van den slach van 't *Zeewater*, aan den buitenkant belegt zyn. In de jaren 1749 en 1750, zyn veele onkosten besteed ter versterking dezer *Zeeveringen*: vermits, dezelve langs hoe meer gevaarlyk worden. En men heeft, allerlei middelen aangewend, om niet alleen te behouden wat men heeft, maar ook, (indien 't mogelyk was,) eenig strand of voorland aantewinnen. Des niet te min, is, in 't voorjaar 1771, aan dezen *Helderschen Zeedyk*, eene nieuwe *verzinkinge* gekomen: en deze was, niet zodra, ten kosten van meer dan 300000 gulden, hersteld; of, zy werd, den 23 *Oktober* des zelven jaars, door eene tweede — en, den 27 derzelve maand, door eene derde *verzinking* gevolgt; beiden, ter diepte, van meer dan 70 voeten: zo verre, zelfs, dat men, by peilinge, geene der gezonken *Steenen* heeft kunnen ontdekken. Niet zonder reden, was men, derhalven, beducht, in gevalle meer dergelyke *verzinkingen* zouden volgen, dit nuttig en kostbaar *Dorp* geheel te zullen verliezen: waardoor, groote verandering en verandering der *Zeegaaten*, zou veroorzaakt worden. De *opzichters* van dezen *Zeedyk* hebben terstond 400 Man aan het werk gesteld, om, (terwyl, op die zelve plaats, ter oorzaak van de diepte der *verzinking*, de *Dyk* niet weer te herstellen is,) nieuwe *inlagen* te leggen: 't welk van een goed gevolg zou kunnen zyn. Aan de oostzyde

VAN

van den Helder, is eene *Have*, voor kleine Schepen; die 't NIEUWE DIEP genoemd word: aan welker behoud, mede veel gelegen is. In dit Dorp, woonen veele *Lootslieden*, die de in — en uitvaarende Schepen, door 't *Marsdiep*, tusschen den *Helder* en *Texel*, den weg wyzen. Ook woonen 'er veele *Visschers*; en in 't byzonder, *Kommandeurs* ter Walvischvangst. Anderen visschen, langs den strand verschen Haring; die zy tot *Bokking* drogen. Voorts word dit Dorp veel bezocht, door *Amsterdammers*, en anderen, ter gelegenheid, als de *Oost* — of *West Indische* Schepen, ingekomen zyn; ten einde hunne vrienden en bekenden, by hunne eerste aanlanding, te bezoeken: gelyk, ook veel *uitvaarende* perfoonen naar den *Helder* zich begeven, om daar Scheep te gaan: waardoor, dit Dorp doorgaans zeer levendig en volkryk is. Langs den geheelen Strand, zo van *Huisduinen*, als van den *Helder*, worden in tyden van oorlog, *batteryen* aangelegt, en die met Kanon beplant; ten einde het inloopen der vyandlyke Schepen te beletten. In dit Dorp, woonen ook veele *Mennoniten* en *Roomsegezinden*; die aldaar, gelyk ook, te *Huisduinen*, hunne Vergaderplaatzen hebben.

De *Predikanten van Westvriesland*, zyn tot verscheidene *Klassen* verdeeld: dewyl sommigen, tot die van ALKMAAR, en anderen, tot de *Klassen* van HOORN en van ENKHUIZEN, behooren.

Van *Holland*, kunnenwe niet afscheiden, zonder eenige aanmerkingen gemaakt te hebben, over de ZUIDERZEE, en de daar in — en by gelegene EILANDEN: want, alhoewel deze Zee, de Provincien, UTRECHT, GELDERLAND, OVERYSSEL en FRIESLAND mede bespoeld; heeft zy, toch, de nauwste verbintenisse, met HOLLAND; welks *Zuider Kwartier*, gedeeltelyk, en 't *Noorder Kwartier*, aan de oostzyde, geheel, daardoor bepaald word: waarby komt inzonderheid, dat AMSTERDAM, de voornaamste onder alle de Koopsteden onzer *Nederlanden*, geene andere gemeenschap, met de Noordzee, noch,

noch, eenige in — en uitvaard van alle haare Schepen, dan door deze Zee, hebben kan.

Die ZUIDERZEE is thans een *Boezem* der NOORDZEE; in tegenoverstellinge van welke, zy dus genoemd word: hoewel, de bewoone- ren van *Vriesland* dezelve, dus, het eerst be- noemd mogen hebben: dewyl, zy zich strekt; zuidwaard, van hunne *Provincie*.

Dat deze Zee, in voorige tyden, veel klein- der — en als eene binnenlandsche *Meir*, van rondsomme door vaste Landen ingesloten ge- weest zy, is, uit *Tacitus*, *Pomponius Mela*, en andere Oude Schryveren, bewysbaar. Deze *Meir* werd toen, by de Latynen, *LACUS FLE- VUS*, ook *FLEVO*, geheeten: en by de *Duitschen*, het *FLBET* of *FLIE*; waarvan noch heden de be- namingen van der *Flieftroom* en 't Eiland *Flie- land*, herkomstig zyn. Deze *Meir* schynt, tus- schen het Eiland *Urk* en de vaste kust van *Gel- derland*, geweest te zyn. Dezelve ontving haar water, eerst eeniglyk uit den *Iffel*; die ook noch in de *Zuiderzee* uitwaterd: dan, sedert de *Dru- sus-grift*, uit den *Rhyn* tot *Doesburg* gegraven was, en aldaar, zich met den *Iffel* vereenigde, ontving ze haar meeste water, uit den *Rhyn* zel- ve. Dus word het ons, door *Pomponius Mela*, in 't byzonder, opgegeven; (*de Situ orbis* L. III. c. 2.) die te gelyk bericht: dat, uit deze *Meir* vervolgens weder een *Rivier* voortkwam, welke een *Eiland* vormde, desgelyks *FLEVO*, genoemd: waarna zy in de Zee stortte. Dus, word de ge- daante dezer *Meir* verbeeld, in de *Kaarten*, die de oude gesteldheid der *Nederlanden* vertoonen: als, van *Cellarius*, *Kluverius*, *Hornius*, enz.

De.

Deze *Meir* is daarna, dan zeer verwyderd geworden. En dit zal men, aan niets anders kunnen toefchryven, dan, aan de *Noordzee*; welke, by een hoogen vloed, en daarmede gepaarde stormwinden, die, aan verfcheidene plaatzen, de *Duinen* doorbrekende, met deze *Meir*, zich vereenigt, en de lage *Landen* daaromheen overftroomd heeft. En, alhoewel men, by geen' eenen Schryver, den tyd, wanneer die groote verandering eerft voorviel, bepaald vind; word dezelve noch doorgaans gegift, ten tyde des zo bekenden *Cimbrifchen Vloeds*, gefchied te zyn; dezelve *Vloed* die 't Landschap *Scandinavie*, waarin de *Cimbren* woonden, van *Duitschland* afgefcheurd, en in veele *Eilanden*, verdeeld heeft; die noch tuffchen *Jutland*, *Zweden* en *Noordwegen* liggen: welke *Vloed*, de *Cimbren* te gelyk noodzaakte, hunne voorige woonplaatzen te verlaten, en (ten minften, veelen derzelve,) naar *Duitsland* overtekomen. Anderen, willen deze *inbreuk der Zee*, en de daarna gevolgde overftrooming, veel later bepaald hebben: naamlyk, in den jare 860; toen, ook de uitloop des *Rhyns* by *Katwyk* zou toegestopt zyn. Doch, voor 't naaft, mag men denken: dat de één en ander der gemelde Vloeden faamgewerkt hebben, om deze verandering in *Neêrlands kufte* te wege te brengen. Men kan gereedlyk begrypen: dat de *Zee*, eenmaal, geheele stukken Lands, tuffchen – en achter de *Duinen*, ontgrond hebbende; vermits, zy daaromtrent geene *Bergen*, maar niets dan laage *Landen* aantrof; zich, langs hoe verder, zal hebben uitgebreid: waardoor, die *binnen wateren* verwyderd,

derd, en by de dagelyksche ebbe en vloed; (die by het uit — en inlopen, een schuuring veroorzaakt,) langs hoe meer verdiept geworden zyn.

Daardoor, ziet men, nu, de Oude *Westvrijsche* — en *Vrijsche kust*; * die wel eer, door een keten van *Duinen*, tegen de Zee, genoegzaam is gedekt geweest, voor een groot gedeelte verzwolgen: waarvan, alleen sommige *Eilanden*, als *TEXEL*, *EIERLAND*, *FLIELAND*, der *SCHELLING*, *AMELAND* enz. overgebleven zyn; die eerst, niet alleen onderling, met elkander —, maar ook met die *vast Kust*, vereenigt zyn geweest: gelijk, ten bewys daarvan, diend, het overschot der *Duinen*, welke deze *Eilanden*, langs hunnen buitensten rand, tegen de *Noordzee*, noch werkelijk

* Die zelve *Cimbrische Vloed*; die, door *Luc. Florus*, (*Epitom. rer. Roman. L. III. c. 3.*) gesteld word, omtrent het 604 de jaar, naar de bouwning van *Rome*; heeft niet alleen op de *Frijsche Kust*, deze groote en nadeelige verandering veroorzaakt: maar ook, op de Kust van geheel *Duitsland*, tot aan het zuidlyk deel van *Jutland*: alwaar, men overal zodanige kleine Eiländjes aantreft, voor die Kust liggende; die van het vast land zyn afgescheurd: wordende het Water, dat tusschen beiden is, nu 't *Wat*, ook de *Wadden*, genoemd. Men meend; dat, door dien zelve vloed, ook *ZEELAND* en *VLAANDEREN* van elkander gescheiden zyn: en *Zeeland* zelve, het welk, voor dien tyd, als een vast land, aan elkander hing, in veele *Eilanden*, van elkander verdeeld geworden. Daarby, meenen sommigen, dat, door dien zelve *Cimbrischen Vloed*, *ENGELAND* en *FRANRYK*, eertyds zeer vermoedelyk met elkander verknicht geweest, van één gescheurd zyn, en dus het Kanaal tusschen *Douvet* en *Calais* gevormd is; het welk, sedert dien tyd, uit de *Noordzee*, den weg naar den *Westlyken Oceaan* geopend heeft.

Bbb

lyk behouden hebben, Door die zelve *inbreuken* zyn, derhalven, ook *Ooft* — en *Westvriesland* van elkander afgescheiden; die eertyds niet meer, dan een Rivier, de *Flie*, tusschen beiden hadden: zynde de grond aldaar, toen vervuld geweest, met *Bosschen*; in welke, de Vriesche Koningen zich met de jagt verlustigden: gelyk doorgaans word gesteld, dat de Stad *Hinlopen* haaren naam zou ontfangen hebben, van de *Hinden*, die, daaromstreeks, plagten te *lopen*, en die daar gevangen werden. Dat groot water, het welk nu tusschen beiden is, en de *Noord* — en *Zuiderzee* met elkander vereenigt, word veelal nu, de *MIDDELZEE* geheeten: dewyl zy, tusschen die beiden Zeën, te midden ligt.

Deze *ZUIDERZEE* verschaft, den Inwooneren der Landen, die zy bespoeld, veel voordeel, ter oorzaak van den ryken *Vischvangst*: maar, niet te min, is dezelve zeer *zorglyk*, den laage Landen; die, daarom, door zwaare *Dyken*, welke groote geldsommen aan onderhoud kosten, tegen dezelve, moeten beschermd worden. Men is, des te meer, op zodanige *Dyken*, en andere *Zeeweeringen*, bedacht geworden, sedert de onheilen, waaraan deze Landen, door verscheide *overstromingen*, onderworpen geweest zyn: als, den 15 *November* 1530: den 2 *November* 1532: den 1 *November* 1570: en meer andere; toen, het water, by hooge springvloeden, aan eenige plaatzen, de *Dyken* overliep, en aan andere, doorbrak; waardoor, in *Holland*, *Vriesland*, en elders, veele Landen ondervloeden, en eene menigte van *Menschen* en *Beesten* verdronken zyn.

Men kan ook niet ontkennen, dat dit *gevaar*,
jaar-

jaarlyks, grooter, begint te worden: vermits, men opgemerkt heeft, dat de ZUIDERZEE allengs *hooger* word; zo verre, dat zy, sedert den tyd van vier eeuwen, 70, 80 — en meer duimen, is opgerezen. Aan verschillende oorzaken in de natuur, word deze reizing, door den éenen en anderen, toegeschreven. Sommigen meenen, deze verandering, niet zo zeer, in de reizing des waters, dan wel, in de *daaling der Landen*, te moeten zoeken; die natuurlyk moet veroorzaakt worden, door het *afstiyten* van den grond, ter oorzake van het *regenwater*; het welk veel zand en stof, naar de Beeken en Rivieren weg sleept; die het zelve Zeewaard afvoeren: waardoor te gelyk de *bodem* der Zee, voornaamlyk, aan de monden der Rivieren, verhoogt moet worden. Behalven, dat sommigen van oordeel zyn, dat binnenlanden, door de zwaarte van den grond, in hunne eigen natuur, moeten zakken: het welk, de opzwellling der Zee noodzakelyk tot zyn gevolg moet hebben. Doch, anderen willen, de *verhooging der Zuiderzee*, in 't byzonder, lieft toeschryven, aan de *verwyding der Zeegaten*, tusschen de hier voor gemelde Eilanden, TEXEL, FLIELAND, DER SCHELLING, AMELAND enz. die meer waters, by elken vloed tyd, uit de Noord — in de Zuiderzee, inlaten. Welligt, dat alle deze oorzaken met elkander samenlopen, om uit te werken, dat de Zuiderzee, in elke honderd jaren, omtrent 20 duimen, *hooger* word: weshalven, door den tyd, de *Dyken* verhoogt en verzaamd moeten worden; ten einde het gevaar van overstrooming, des te meer te voorkomen.

Voorts, bevinden zich binnen deze Zee, vee-

le *Slib* — en ZANDPLAATEN; die de Vaart op de-
 zelve met groot gevaar zouden doen verzeeld zyn;
 indien de Schippers niet, van goede *Lootslieden*,
 mogten voorzien zyn. De voornaamste zyn: het
 ENKHUIZERZAND: het KREUPELZAND: het BREE-
 ZAND: het LANGEZAND: de WAARD: het VOGEL-
 ZAND: het BALGZAND: en meer andere. Tusschen
 deze Plaaten, loopt het VAARWATER; het welk
 behoorlyke diepte heeft, voor de zwaarst gela-
 den Schepen, die van *Amsterdam*, en van de
 Steden des Noorder Kwartiers, naar de *Noord-
 zee* — of, van daar; weêrom willen. Dit *Vaar-
 water* word de TEXEL-STROOM, geheten; dewyl
 het den weg opend, naar het Eiland *Texel*: om
 van daar, tusschen dit *Eiland* en den *Helder*, door
 het *Marsdiep*, in de *Noordzee* te geraken. Een
 andere *Stroom*, welke de Schepen bevaren, die
 naar *Vriesland* en *Groningen* willen, word de VLIE
 of FLIE-STROOM genoemd.

By dag, strekken hier, den Schippers, tot
Baaken, naar welke zy hunnen kours inrichten,
 verscheidene *Kerktorens* der Steden en Dorpen,
 langs de oostkust van *Noord Holland*, gelegen:
 beneven sommige hier en ginds oprechte houten
Baaken, langs den Strand. Doch, 's nachts,
 moeten zy zich richten, naar VUURBAAKEN;
 die, den meesten tyd des jaars, branden. Vier
 zodanige *Vuurbaaken* zyn 'er van *Amsterdam* tot
Texel: één, aan den ingang van het *Te*, het
Te-oord genoemd, by *Durgerdam*: een, op de
 oostkant des Eilands *Marken*: een op den zo-
 genoemden *Gelderschenboek*, benoorden *Enkhui-
 zen*: en eindelyk, één, op het Eiland *Urk*. Be-
 halven deze groote *Vuurbaaken*, hebben ook
 de Steden *Hoorn*, *Enkhuizen* en *Medenblik*, lich-
 tende

tende *Lantaarns*; die 's nachts worden uitgestoken.

Doch, ten einde, in 't byzonder, den Zee-lieden het *VAARWATER* aantewyzen, en hun het vervallen op *Zandplaat*en of ondiepten te doen vermeiden, gebruikt men andere hulpmiddelen. Daartoe, zyn in deze *Zee*, allermeeft, in de *TEXELSTROOM* en *FLIESTROOM*, verscheidene *tonnen* gelegd; die met haare eigen naamen, van de koleuren haarer verwen ontleend, als de *roode* — *zwarte* — *witte ton* enz. onderscheiden — en aan de *Lootslieden* wel bekend zyn. Ook ziet men, hier en ginds, *steekbaaken*; zynde sparren op de ondiepten, in het zand gestoken. Desgelyks, zyn 'er *houten kaapen*; die over — en achter elkander staan, ten einde, in den streek van het zeilen, zich daarnaar te richten enz. En zodra, de *gronden* dezer stroomen en Zeegaten, merkelyk door den tyd verlopen; het welk, in het *Vaarwater* zelve, eenige *verandering* veroorzaakt; word dit, door de Heeren der *Pilotagie* (die over deze zaken het opzicht hebben,) in de *Nieuwspapieren*, als andersinds, aan het gemeen waereldkundig gemaakt; ten einde de *Lootzen* daarvan te verwittigen.

Wat nu, de *EILANDEN* der *Zuiderzee*, zelve, betreft: hiervan liggen eenigen, aan den *ingang* dezer *Zee*: naamlyk, *TEXEL*, met het daarmee vereenigt *EIERLAND*: *FLIELAND*: en *DER SCHELLING*. Deze drie behooren, tot de *Provincie Holland*: terwyl de overige, die langs de kusten van *Vriesland* en *Groningen*, oostwaard aan, in eene reye na elkander volgen; als *AMELAND*, *SCHIERMONNIK-OOG*, *Bosch*, en *ROTTUM*; elk, tot zyne naastby gelegen *Provincie*, gerekend

kend worden. Alle deze *Eilanden* hebben, na die groote *inbreuk der Zee*, door welke zy van het vast land, en onderling van elkander, afgescheurd zyn, moeten in wezen blyven, door eene uitwerking van Gods goede Voorzienigheid; ten einde, als *voormuuren*, of, als natuurlijke *Bolwerken*, het geweld der Zee, van de Neerlandfche kusten, aftekeeren: dewyl, het Zeewater; het welk, by elken vloedtyd, uit de *Noordzee*, met een sterken stroom, de *Zuiderzee* invloeid; nu, moettende indringen, door de enige *Zeegaten*, welke die Eilanden van elkander fcheiden, daardoor, in zyn loop vertraagt word: daar, andersinds, in gevalle de volle Zee, plotzelyk, op de kusten van *Noord Holland*, *Vriesland* en *Groningen*, storten mogte, geene Zeedijken, (door welke, deze Landen nu by gebrek van Duinen, moeten beveiligd worden,) in staat zouden zyn, om dit geweld te keeren: en daarom, by elken *vloedtyd*, meest by *springvloed*, vooral, wanneer dezelve, met sterke winden uit het noordwesten, verzeld waren, in groot gevaar van overstrooming, zich bevinden zouden. Hieruit, kan derhalven te gelyk worden opgemaakt: dat, door het *verwyden* der gemelde *Zeegaten*; welke jaarlyks al meer en meer water doen doervloeyen; dit zelve gevaar grooter begint te worden.

Onder deze Eilanden, komt eerst in aanmerking, het Eiland:

TEXEL; gemeenlyk, gemakshalve, TESSL uitgesproken. Dit Eiland ligt allernaast, by den noordlyksten hoek van *Holland*; waarvan het, door een *Kanaal*, het *Marsdiep* genoemd, ten breedte

breedte van een vierdedeel Zeemyls, is gescheiden. Men meend, dat dit *Eiland*, 't welk voorheen, aan de Noord-Hollandsche kust gehecht was, 't laatst, en niet voor 1170, door eene geweldige watervloed, daarvan afgescheiden en tot een *Eiland* geworden zy. Naar den buitenkant, dat is, ten westen en noordwesten, word dit Eiland, door de *Duinen* —; doch aan den binnenkant, door *Zeedyken*, beschermd. Het bestaat, gedeeltelyk, uit bouw —, gedeeltelyk, uit weilanden: welke laatste, wel 20000 Schaapen onderhouden, wier wolle alom verzonden word. Van derzelver melk, word een soort van *groene Kaas* gemaakt; die, zeer bekend met den naam van *Texelsche Kaas*, desgelyks naar de andere gewesten verzonden word. De *Regeering* dezes Eilands bestaat, uit een *Baljuw*, vier *Borgemeesteren*, en zeven *Schepen*. De Baljuw heeft, in hoedanigheid als *Dykgraaf*, met vyf *Heemraaden*, het opzicht over de Duinen en Dyken dezes Eilands.

Op dit Eiland, liggen VI KERKDORPEN.

BURG, omtrent in 't midden des Eilands gelegen, is een fraai en groot Dorp van meer dan 300 Huizen: en de *Hoofdplaats*; waar de Regenten hunne Vergaderingen houden. Eene oude *Burg*, of *Slot*, waarvan de gracht, binnen welke zy besloten was, in dit Dorp noch heden word aangewezen, heeft haaren naam aan 't zelve medegedeeld.

Koog; gemeenlyk, *Koog* op *Tessel* toegenoomd, ter onderscheiding, van *Koog* in *Kennemerland*, van *Valkoog* enz., het noordlykste der Dorpen dezes Eilands, is van een klein begrip, waar veele Visschers wonen.

WAAL, het kleinste Dorp dezes Eilands, is allernaast daarby gelegen.

OOSTEREND, is het oostlykste Dorp van dit Eiland: waarvan 't ook zyn naam draagt.

Bbb 4

HOORN,

HOORN, het zuidlykst Dorp, word ook toegenoomd: HOORN op *Tessel*; ten einde het zelve te onderscheiden, niet alleen, van de *Stad* HOORN, maar ook, van een apder *Dorp* dezès zelve naams, op het Eiland *Der Schelling*: als mede van OUDSHOORN, den OUDEN — en den NIEUWEN HOORN, in het *Zuider Kwartier* dezer Provincie.

SCHIL of SCHILD ligt noordoostwaard van *Hoorn*; en is een zeer welvaarend Dorp; ter oorzaak der naby zynde *Reede*, in welke, de in — en uitvarende Schepen haare gewoone *Ankerplaats* hebben. Daar door, is dit Dorp vervuld, met menigte van *Herbergen*, ter uitspanninge voor het Zeevaarend Volk. Zeer merkwaardig is, by dit Dorp, een *Put*; uit welke, de uitvarende Schepen gemeenlyk, hun versh water, innemen: gelyk zy ook, aan de Inwooneren van dit —, en andere Dorpen, een genoegzaam voorraad van water uitleverd. Zuidwaard van het Dorp, ligt een *Schans*; die, in Oorlogstyden, wel voorzien is, van Krygsvolk en geschut; dienende om de op de Reede liggende Schepen, tegen vyandyken aanval, te beschermen.

Deze *Reede* word de KOOPVAARDERS-REEDE geheeten: en wat meer zuidwaard, de MOSKOVISCHE REEDE. Op deze *Reede*, verzamelen zich, de *Oostindische Schepen*, die voor de Kamers van *Amsterdam*, *Hoorn* en *Enkhuizen* uitvaaren, en daar, door Bewindhebberen, gemonsterd worden. Somwylen, zyn deze Schepen verplicht, een tyd lang, den *Oosten* of *Noordoosten* wind afte wachten; dieze hebben moeten, om door 't *Marsdiep* zeil te gaan: en dit word genoemd: *in Tessel te liggen*.

Dit MARSDEEP is de gemeene *doortocht* der Schepen, die van *Amsterdam*, en andere plaatzen, aan de *Zuiderzee* gelegen, naar de *Noordzee* en weêrom willen. Ook is aldaar, naast by den *Helder*, eene bekwaame *Ree* of *Ankerplaats*; waarin de Schepen tegen de zuidwestlyke winden gedekt zyn.

Recht voor dit *Marsdiep*, liggen twe *Zandplaat*en; de ééne de NOORDER — en de andere de ZUIDER HAAKS geheten: welke beiden, den in — en uitlopende Schepen, zeer gevaarlyk zyn, en aan menig Schip, den ondergang gekost hebben. Deze *Plaat*en hadden, eertyds, eene opening, tuschen beiden; welke door den tyd toegegroeid is: dus, die beiden *Haaksen*, thans gemeenzaam met elkander vereenigt zyn.

Tug-

Tusschen de *Zuider Haaks* en *Huisduinen*, ziet men het **LANDSDIEP**; welke de gemeene weg is, om uit de *Noordzee* in 't *Marsdiep* te geraken. Dit *Landsdiep* word, in de *Nederlandsche Geschiedenissen*, dikwerf genoemd, als de *verzamelplaats* der *Oorlogschepen*, in tyden van Oorlog. Door dit Vaarwater, meende, in den jare 1672, de *Hertog van York*, met de *Engelsche Vloot*, in 't *Marsdiep* te loopen, met oogmerk, om een landing op 't Eiland *Tessel* te doen; wachtende alleen naar den *vloedtyd*; wanneer, den 13 *July*, de *ebbe*, die anders 6 uren duurd, 12 uren bleef aanhouden, door een Godlyk wonderwerk: waardoor, het water, uit de *Zuider* — in de *Noordzee* stroomende, de vyandlyke Vloot het naderen belette. Ook, volgde, na die bovennatuurlyke *ebbe*, een zwaare *storm*; die dezelve noodzaakte, met verlies van twee Schepen, schielyk afgewyken.

De zes Predikanten dezes Eilands behoren, onder de *Klassis* van **ALKMAAR**.

EIERLAND, ligt noordoostwaard van *Texel*. Het heeft, waarschynlyk, zyn naam ontfangen, van de *Eieren*, die door de *Zee-Meewen*, welke aldaar in menigte zich onthouden, op strand gelegd worden. Het was eertyds een klein Eilandje op zich zelve: dan is, in 1629 en 1630, door het aanleggen van een Dyk, over die tusschen beiden gelegen Schorren, daar mede vereenigt geworden. Door dezen Dyk, die de *Zanddyk* genoemd word, zyn de laage gronden, die welker met de *Zee* gemeen waren, allengs opgehoogt, en tot drooge Landen geworden, op welke veele Schaapen onderhouden worden. In den jare 1770, heeft men getracht, deze nieuwe aangewonne Landen te bedyken: het welk, echter, door een inbrake van den genoegzaam voltooiden Dyk; tot groote schade des aanleggers, mislukt is.

FLIELAND, een ander Eiland, ligt ten noordoosten van *Texel* en *Eierland*: en word, door het *Eierlandsgat*, (dat zeer nauw is, en door het verbreeden van den zuidwestlyken strand van *Flie-land*, jaarlyks nauwer word,) van *Eierland* — en door de *Flieftroom*, (het *Flie*,) van *Der Schelling*, afgezonderd. Door deze laatstgenoemde *Zee-angte*, vaaren gemeenlyk, als door den kortsten weg, de Schepen, die naar de kust van *Noord-wegen*, of, naar de *Ooftzee*, willen. Dit Eiland is, genoegzaam allerwege, door *Duinen* omringt: of liever bestaat uit enkele *Duinen*; die te midden eenige Valleyen hebben: waaruit, men besluiten mag, dat voorheen, toen alles noch vastland was, alhier de *Duinen* breder zyn geweest, dan, langs de overige *Vriesche kust*. Alleenlyk, is, aan het zuidwesteinde des Eilands, eene opening; voor welke, daarom, een stevige *Dyk* gelegd is: die, echter zeer gevaarlyk staat. De *Regeering* dezès Eilands bestaat, uit een' *SCHOUT*, drie *BORGEMEESTEREN*, en zeven *SCHEPENEN*.

OOST-FLIELAND, is thans het eenig *Dorp*, op dit Eiland: het welk redelyk fraai en groot is. Behalven de *Gereformeerde* — is 'er ook eene Gemeente der *Mennoniten*. De *Predikant* van dit *Dorp* behoord, onder de *Klassis* van *ENK-WUIZEN*.

Eertyds, lag, aan het ander einde des Eilands, een ander *Dorp*, **WEST-FLIELAND** genoemd. Dan, de *Kerk*, en alle de daarom staande Huizen, zyn sedert eenige jaren, langzamerhand, het een na het ander, door de Zee verzwolgen: zo verre, dat 'er thans geen eenig Huis overgebleven is.

DER SCHELLING, word ook **TER SCHELLING** geheeten. Dit Eiland ligt noordoostwaard, van *Flie-land*; voor de kust van *Vriesland*; waarvan, het

het niet meer, dan ten afstand van tusschen drie en vier Zee mylen, verweiderd is. Het heeft, aan den buitenkant, noch zyne *Duinen*: maar, aan den binnenkant, word het, door een *Zeedyk*, beschermd. De grond is, daar zo wel tot den *Akkerbouw*, als tot de *Veefokkery*, bekwaam. En tot die beiden handteeringen, bevlytigen zich de Eilanders. Doch, meest oefend zich het man volk, in de *Vijschery*, en *Zeevaard*. En van jongs op aan 't Zeevaaren gewoon, zyn zy doorgaans stoute Zeelieden; die, zo wel op de Oorlogs—, als Koopvaardy Schepen, zich in dienst begeben. Het recht word daar bestierd, door eenen *Drossaart*, die in twee *Rechtbanken* voorzit; die de ééne, *OOSTERSCHELLING*, en de andere, *WESTERSCHELLING*, genoemd word: zynde twee *Kwartieren*, in welke dit Eiland afgedeeld is. Elke *Rechtbank* heeft, behalven den *Drossaart*, of deszelfs *Substituut*, twee *BORGEMEESTEREN*, en zeven *SCHEPENEN*.

Op dit Eiland liggen, drie *Kerkdorpen*:

MIDSLAND en *HOORN* behooren tot het *Kwartier*, *OOSTERSCHELLING*: en daar aan, is mede ondergeschikt, de *Buurtschap OOSTEREND*; op den noordoostlykenhoek des Eilands. Zy zyn, in het *Kerklyke*, saamgecombineerd. *HOORN*, by de Inwooneren *Hoorn* geheten, moet, *Hoorn* op *Der Schelling*, worden toegenoomd, ter onderscheiding van *Hoorn* op *Texel*.

WESTERSCHELLING is, dus lang, het grootst en vermogenst Dorp dezès Eilands: dan, aan een zeer gevaarlyk oord gepnaatst, rakende aan de Zee; daar het, by westlyke en zuidwestlyke harde winden, veel te lyden heeft, van de Zee baaren. Ter voorkoming van een soortgelyk onheil, als, in 1736, aan het Dorp *WEST-FLIELAND*, wedervaaren moest, heeft men, in 1749, zwaare *Reisdammen* en andere *Zeeweeringen* aangelegt. De *Kerk* van dit Dorp geen *Toren* hebbende, die, den verby vaarenden *Zeelieden*, ten baken zou

zou hebben kunnen dienen; is, in den jare 1594, ten noorden van 't Dorp, een andere Toren gebouwd, ter hoogte van 218 voeten; die nu ten *Bake* verstrekt. Dezelve word, in de *Kaarten*, de *BRANDARIS* van *Ter Schelling*, genoemd: dewyl hy voorheen gebruikt werd, ten *Vuurbake*, om de Schepen, by nachten, toe te lichten: dan, nu is hy eeniglyk dienende, tot 'een *Dagbake*. Dit Dorp heeft, zyn' eigen *Predikant*; die gelyk die van *Midslan* en *Hoorn*, een lid der *Klassis* van ENKHUIZEN is. 'Er zyn hier twe Gemeenten der *Mennoniten*; die elk haare Vergaderplaatzen en Leeraars hebben.

De *Inwooneren* dezer Dorpen van *TER SCHELLING*, weeten noch; hoewel 't meer dan eene eeuw geleden is; (naamlyk, in 1666;) by overlevering, te spreken, van de landing der *Engelschen*, onder de Regeering van *Karel II*, op dit Eiland; waar zy, door plonderen en verbranden der Huizen, groote schaden toebachten. Dit gebeurde, den 20 *Aug.* dezes jaars: na dat zy den voorgigen dag, met twe *Fregatten* en vier *Branders*, het *Flie* ingevaaren, aldaar, twe *Neêrlandsche Oorlogschepen*, en 140 *Koopvaarders*, hadden in Brand gestoken.

Hierna, volgt het Eiland *WIERINGEN*; meer binnenwaard gelegen, en nader by de kust van *Noord Holland*, tegen over den *Wieringerwaard*, en naby de *Zandplaat*, genoemd, de *Meir bezuiden Wieringen*. Het heeft zyn naam ontfangen, van het *wier*; een Zee gewas, 't welk, op de daarby gelegen verdronken Landen, in menigte groeid, en veel gebruikt word, om voor de *Zeedyken* te zetten, als 't beste middel, om ze den aanslag der baaren te doen weêrstaan. Dit Eiland is een natuurlyk *Bolwerk*, voor den *Westvrieschen Zeedyk*; dewyl, de stroom, die, by elken vloedtyd, door het *Marsdiep*, met een groot geweld uit de *Noordzee* komt, daar tegen aanstoot, en in haar kracht gebroken word; daar zy andersins, rechtstreeks, op dezen Dyk, zou aanstorten. Aan dit oogmerk, zou noch meer voldaan

daan zyn; in gevalle dit Eiland, door een *Dyk*, over de verdronken Landen, westwaard van het zelve gelegen, met de vaste kust, mogte vereenigt worden. Daarover, is in de Vergadering der Staaten van *Holland* en *Westvriesland*, meer dan éénmaal, geraadpleegt; zonder, dat men dus verre, tot een besluit heeft kunnen koomen. Dit Eiland is niet van rondom bedykt: dewyl 't aan de west — en noordzyde, ter oorzaak van de verhevenheid van grond, van zelf, vloedvry is. Het was, aan de zuidoostzyde, voorheen, van verdere uitgestrektheid, dan tegenwoordig: dewyl, aldaar, een Polder van ruim 700 morgen Lands; 't **NIEUWLAND** genoemd, die wel eer bedykt was, in 1683, ingebroken en sedert, met de Zee gemeen geworden is. De *Regeering* bestaat, uit een **BALJUW**, vyf **BORGEMEESTEREN** en veertien **SCHEPENEN**. De *Baljuw* is te gelyk *Dykgraaf*; aan wien, in die hoedanigheid, zes *Heemraaden* zyn toegevoegt.

Op dit Eiland liggen vyf **DORPEN**.

HYPOLITUSHOEF of *Hippolitusboef*, by de Inwooneren, *Ipelsboef* geheten, ligt in 't midden. Dit is het grootste van alle de Dorpen dezès Eilands: en als de *Hoofdplaats* aante merken: dewyl aldaar het gemeen *Raadhuis* is. 'Er wonen sommige *Mennoniten* en *Roomsgesinden*; welke ook beiden, van eene Vergaderplaats, voorzien zyn.

Met *Hippolitusboef* is, Kerklyk, gekombineerd, de Gemeente van het naast daarby gelegen Dorp, **WESTERLAND**.

De drie overige *Dorpen*, **OOSTERLAND**, **STROE** en de **OEVER**, liggen naby elkander, op den noorder kust des Eilands; en zyn, als gekombineerde plaatzen, onder het opzicht van eenen Predikant.

De beiden Predikanten des Eilands *Wieringen* behoren, onder de **Klassis van ALKMAAR**.

MAR:

MARKEN, is een klein Eiland, in de *Zuiderzee*, recht voor *Monnekendam*, gelegen, en niet dan, door een Zee engte, die de *Goudzee* genoemd word, van de vaste kust, afgescheiden. Het is van rondom in zyhe Dyken ingesloten; die toch, aan veel gevaar zyn bloot gesteld: gelyk zy, aan sommige plaatzen, voor en na, werkelijk doorgebroken zyn: waardoor, men genootzaakt is geweest, verscheidene nieuwe inlagen te leggen. En dit is de reden, dat dit *Eiland*, door den tyd allengs verminderd. De *Hoofd-Officier* van *Monnekendam*, en *Baljuw* van *Waterland*, is te gelyk *BALJUW VAN MARKEN*: dan, behalven dezen, zyn 'er een *SCHOUT*, drie *BORGEMEESTEREN*, drie *SCHEPENEN*, en eenige *VROEDSCHAPPEN*, die, beneven den *Sekretaris*, aldaar het *Gerechte* uitmaken.

Dit Eiland heeft niet meer, dan één *Dorp*, ook *MARKEN* genoemd; doch, ter onderscheiding, van een ander *Dorp* dezès zèlven naams, in *Kennemerland*, (dat den naam van *Marken BINNEN* draagt,) word dit, *Marken BUITEN*, toegevoemd. Dit *Dorp* heeft onder zich, verscheidene *buurten*, door het geheele Eiland verspreid: en genoegzaam alle de *Inwoonèren* geneeren, zich van het *Visschen*, in de *Zuiderzee*. De *Predikant* der *Geretormeerde Gemeente* behoord, onder de *Klaffis* van *EDAM*.

URK, mede een *Eiland der Zuiderzee*, ligt omtrent op de hoogte van *Enkhuizen*. Dit is mede van ruimer begrip geweest, dan in dezen tyd: voornaamlyk, naar de oost — en zuidzyde. By de *Inwoonèren*, is door overlevering bekend, dat dit *Eiland* oostwaard vereenigt zy geweest, met *Schokland*. En dit zo zynde, is al het *Land*, dat tusschen die beiden was, door de Zee wegge-

gespoeld. In dezen tyd, kan 't niet meer, dan een uur gaans, in den omtrek haalen. Aan de noord — en zuidzyde, is dit Eiland noch heden, het gevaar van afspoeling, onderhevig: en moet daar, overal, met paalwerk, tegen den slag der Zeebaaren beschermd worden. Aan de westzyde, daartegen, is *hoog land*; dat, door zyn zandigen grond, veel overeenstemming met de Duinen heeft. Vermits dit Eiland van veel gerief is, voor de Scheepvaart over de *Zuiderzee*; hebben de Heeren der Regeering van *Amsterdam*, (welker Stad, by deze Vaart, 't grootst belang heeft) het zelve in 1660, met het recht van *Vrye Heerlykheid*, aangekocht, van het geslacht van *van der Werve*. Deze stelden, daar over, uit het midden van Hen, een STERFHEER; op wien de *Heerlykheid* verleid word. Een SCHOUT, die gemeenlyk te gelyk *Sekretaris* is, met vier BORGEMEESTEREN, maken uit, het *Gerecht* van dit *Eiland*.

Van de drie *Kerkdorpen*, die, men zegt, op dit *Eiland* geweest te zyn, is thans niet meer, dan één overgebleven: het welk, denzelven *naam*, als het *Eiland* draagt. De *Kerk van Urk*, door een' harden stormwind ingestort, is, in 1716, weder opgebouwd: en word bediend, door een' Predikant, die tot de *Klassis* van ENKHUIZEN, behoord. Men rekend, op dit Eiland, omtrent 70 *Huisgezinnen*: en omtrent 400 *Perfoonen*; oud en jong door elkander. En deze zyn alle, den *Hervormden Godsdienst*, toegedaan. Dierzelf verstaan is doorgaans sober: dewyl, de grond niet anders, dan Wei — en Hooiland, uitleverd. Daarom, zoeken de meesten hun onderhoud, door het *Visfchen*.

Tot geen klein gerief der Ingezetenen, en derzelve Vee zyn aldaar verscheidene *Putten* met zoet water te vinden.

Op dit Eiland is, in 1617, een groote *Vuurtoeren* gebouwd; die, echter, dewyl hy, door het afnemen van den grond, te naby den strand kwam, daarna moest afgebroken,
en

en meer Landwaard in verplaatst worden. Op dezen Toren word, door het geheel jaar, 's nachts een *Kookvuur* gefloekt, ter wegwyzing voor de Zeelieden: dewyl, alle de groote Schepen, die van *Amsterdam* naar *Texel*, of, van *Texel* naar *Amsterdam* willen, hunnen kours, langs dit Eiland, waar men de grootste diepte aantreft, gewoon zyn te nemen. Behalven, dat deze *Vuurbake*, ook, van onwaardeerbaar nut is, voor de *Beurtschepen*, die, door het gansche jaar, en altyd 's nachts, uit verscheidene Steden en Dorpen van *Vriesland* en *Overyssel*, langs dit Eiland, naar *Amsterdam* en weêrom vaaren.

Aan de westzyde, tusschen dit *Eiland* en het *Enkhuizerzand*, is een diepte, die, het VAL van URK, genoemd word.

SCHOKLAND, het laatste Eiland, dat we te beschouwen hebben, ligt, omtrent twe Zee-mylen, oostwaard van *Urk*: en nader, by de Kust van *Overyssel*. Gemeenlyk, word dit Eiland, naar de beiden daarop gelegen Dorpen, *ENS* en *EMMELOORD*, geheeten. Het heeft een langwerpige gedaante, noordlyk en zuidlyk, zich uitstreckende. Dit Eiland is van alle kanten bedykt. En dewyl de binnen Landen zeer laag zyn; staan de meeste Huizen op werven; ten einde, in gevalle van overstroming, (het welk, by hoogen vloedtyd, dikwils geschied is,) zo veel mogelyk, van 't water bevryd te wezen. Ten aanzien van het Grondgebied, is dit Eiland *twe Heerig*: dewyl het noordlyk deel aan *Holland*: en het zuidlyk deel aan *Overyssel* behoord. Die beiden deelen zyn, door een Dykje, dat men de *Landfcheiding* noemd, van elkander gescheiden. Dit *Noordlyk* — of *Hollandsche* gedeelte behoord, aan de Stad *AMSTERDAM*; die het zelve, in den jare 1660, te gelyk met *Urk*, gekocht heeft. Dewyl, dus, de Provincie *Holland* en *Overyssel* dit

dit Eiland gemeenzaamlyk bezitten; zyn deze beiden meest bevôegd, om het zelve te onderhouden: dan vermits, ook de Inwooneren van *Vriesland*, ter oorzake van het voordeel, 't welk dit Eiland toereikt, aan de Scheepvaart over de *Zuiderzee*, by deszelfs behoud, een evengelyk belang hebben; zo worden, door deze Provincie mede, eenige kosten, tot deszelfs onderhoud, gedragen; ingevolge zekere overeenkomst tuschen de Heeren *Staat*en dezer drie Provincien, gemaakt, in 1710: waarin, echter, daarna, eenige verandering gekomen is. Om die reden, zenden de *Regeering van Amsterdam*, beneven de *Staat*en der twee andere gemelde Provincien, jaarlyks, zekere *Gedeputeerden*, elk met een byzonder *Yachtschip*, derwaard, ten einde den staat des Eilands optenemen, en ten aanzien van het nodige, tot deszelfs onderhoud, bestellingen te maken. De *Inwooneren* dezes Eilands hebben, in hunne spraak, kleding enz. byzonderheden, welke hen, van de andere Nederlanderen, merklyk doen onderscheiden.

In het gedeelte, dat aan HOLLAND onderhoorig is, ligt

EMMELOORD, in vroegeren tyd, *Emmelwaard* geheeten. Dit was, eertyds het grootste der twee Dorpen dezes Eilands; dan is, door een fellen Brand, die in 1749, beneven de Kerk 34 Huizen verteerde, geweldig afgenomen. De *Huizen* zyn wel, daarna, meerendeels weder hersteld: doch, de herbouwinge der *Kerk* is des te min noodzaaklyk geoordeeld: dewyl, aldaar, zeer weinige *Gereformeerden* woonen; die, onder het opzicht van den Predikant van Ens, staan. Te *Emmeloord*, is een *Roomsch Kerkhuis*; waarin de dienst, door een' Waereldschen Priester, word waargenomen. De *Huizen* staan, aan de oostzyde des Eilands. En de *Inwooneren* geneeren zich, van de *Vischvangst*: gelyk die van het ander Dorp, Ens.

C c c

E n s

ENS ligt, in het zuider deel des Eilands; en behoord, in 't byzonder, aan de Provincie OVERYssel. Aldaar, op den zuidoostlyken hoek des Eilands, buitendyks, staat de *Kerk*; in welke, de Predikant, die ook de weinige *Gereformeerden* van *Emmeloord* onder zyn opzicht heeft, den dienst verricht. Dezeive behoord tot de Klassis van KAMPEN. By ENS, staat een *Vuurbaak*, tot gemak der Schepen, die de *Zuiderzee* bevaren.

A A N H A N G Z E L

T O T

H O L L A N D.

Tot geene ééne Provincie, zo wel dan tot Holland, kunnen wy brengen de BARONIE, YSSELSTEIN: dewyl zy aan Holland *Leenroerig* is: en ook allernaast by deze Provincie gelegen; gelyk ook, by de Provincie UTRECHT; tusschen welke beiden dezelve word ingesloten. Dit Landschap is, in de *lengte*, omtrent vier uren en in de *breedte*, zeer verschillende; doch, doorgaans, naauwlyks meer dan één uur gaans, uitgestrekt.

Langen tyd, was deze *Baronie*, door haare *eigen Heeren* bezeten; totdat, deze Heeren met AREND van *Ysselstein* uitgestorven zynde; dezelve gekomen is, aan het Huis EGMOND, door het huwlyk van *Jan van Egmond*, met *Guidyn*, Zuster en eenige Erfgename van gemelden *Arend van Ysselstein*, in 1330. Uit dezen *Jan's* geslachte is daarna gesproten, MAXIMILIAAN van *Egmond*; wiens eenige nagelatene Dochter ANNA van *Egmond*, door haar huwlyk met Prins WILLEM I, deze *Baronie*, benevens *Buuren*, *Leerdam* en veele andere goederen, aan het Huis van ORANJE, overbragt. Na 't overlyden van Prins JAN WILLEM FRISO, Erfstadhouders van *Vriesland*, is dezelve, als eene *Douarie* bezeten, door deszelfs Weduwe, Prinsesse MARIA LOUISA VAN HES-

SEN KASSEL, tot aan haar dood; welke voorviel, den 9 Aprtl des jaars 1765: waarna, zy de andere *Domeinen* van dit *Vorstelyk Huis*, is ingelyft.

Zy word bestierd, door een DROSSAART; die, met zeven SCHEPENEN, het *Hoog Rechtsgebied* oefend. Doch, ten aanzien van het *Civiel Gerecht*, is alles, in drie SCHOUTS-AMPTEN, onderscheiden: naamlyk, van YSSELSTEIN, in 't byzonder: van BENSCHOP: en van NOORD-POLSBROEK; die elk hunnen *Schout* en zeven *Schepenen* hebben.

Hierin is aantemerkten:

De Stad YSSELSTEIN, naby den oorsprong der Rivier, den *Yssel*; eigenlyk den *Hollandschen* of *Beneden-Yssel*; die, tusschen *Dort* en *Rotterdam*, in de *Maaſ* vald. Die Stad is haaren aanleg verschuldigd, aan het SLOT *Ysselstein*: waarvan, in de oude *Hollandsche Chronyken*, op het jaar 1250, reeds word gewag gemaakt: want, *Stein*, is een oud *Nederduitsch* woord, dat een *Steenen Huis* of *Slot* betekend; 't welk, naar de Rivier den *Yssel*, was toegenoomd. Op dit Slot, het welk een deſtig aanzien heeft, hadden de oude Heeren hun verblyf: en 't ſtekt thans, tot de wooning, voor den *Droſſaart*. De Stad zelve zou allereerst aangelegd zyn, omtrent den jaare 1390, door den gemelden AREND van EGMOND, Zoon van *Jan van Egmond*; die door zyn huwlyk, met *Guidyn van Yſſelſtein*, deze Heerlykheid het eerst bekwam. Dees' *Arend van Egmond* had, alle de Huizen, welke van tyd tot tyd by dit Slot gebouwd waren, binnen een *Ringmuur* beſloten, en met *Poorten* geſterkt: gelyk dezelve ook, in 1394, aldaar, een *Regulieren Klooster* deed ſtichten.

Die Stad is niet groot: maar, naar den *Hollandschen* trant, net en zinlyk bebouwd: hebbende doorgaans fraaye *Huizen*. Het getal der *Huizen* is, over de 300. Dewyl de Rivier, de *Yſſel*, niet verre van de Stad, door een *Kanaal*, vereenigd is, met de *Vaarſchen Rhy*n, die uit de *Lek* naar *Utrecht* loopt; heeft die Stad, daar door, een bekwame gemeenſchap met *Utrecht* zelve; van waar, zy niet meer dan twee uren gaans, in 't zuidweſten, afgelegen is. Dit, gevoegd,

voegd, by den matigen prys der levensmiddelen, ter oorzaak der geringe belastingen der Inwooneren, maakt, dat veel lieden van middelen aldaar zich nederzetten, om een stil leven te leiden. Men heeft 'er ook eene *Latynsche* en eene *Fransche School*: welke beiden zeer wel opneemen. De *Inwooneren* handelen veel met *Hennip*; die daaromstreeks groeid. Ook, geneeren zy zich, met *boepen* maken.

De *Kerk* is een fraai *Kruisgebouw*: praelende met een hoogen en sierlyk gebouwden Toren. Zy staat, in het noordeinde der Stad, rakende aan den Wal. Op het *Choor*, achter den Predikstoel, is de *Begraafplaats* der oude Heeren van *Tijffstein*. Boven dit Graf, staat eene marmere *Tombe*, op welke, levensgrootte, uitgebeeld is, *Aleida* van *Kuilenburg*, Heer *Gerrits* Dochter; die getrouwd was, met Heer *FREDERIK* van *Egmond*, den eersten van dit geslachte, die, door Keiser *Maximiliaan*, tot den *Graven* stand verheven is. Zy stierf, in 1471: en is, beneven haaren gemaal, die in 1500 overleed, aldaar begraven. De *Hervormde Gemeente* word aldaar bediend, door twe Leeraaren; behoorende tot de *Klasfis* van *BUUREN*. Ook is 'er een Kerkhuis, voor de *Roomgezinden*; waarin, een *Waereldspriester* den dienst verricht.

Aan de overzyde van den *Tijfel*, en naby de Stad, hebben de *Herrenbutchers*, in den jare 1736, ingevolge vergunning van Haare Hoogheid, Prinsesse *MARIA LOUISA* van *HESSEN KASSEL*, Douariere van Prins *JAN WILLEM FRISO*, een deestig Gebouw gesticht, 's *HEERENDYK* genoemd: welke was, de eerste plaats, waar de lieden dezer gezindheid, uit *Duitsland* overgekomen, binnen deze landen, zich hebben neêrgezet. Derzelver getal groeide, van tyd tot tyd, sterk aan; die aldaar, met hulpe van sommige ryke *Amsterdamse Mennoniten*, veelerlei Ambachten oeffenden: hebbende, onder andere, daar, een groote Lynbaan. Zy trokken zelfs, voor en na, sommigen der Gereformeerde Gemeente, tot hunne gezindheid: waar over, eenige moeilykheden rezen; met welke de *Klasfis* van *Buturen*, en zelfs de *Zuid Hollandse Synode*, (onder welke, deze *Klasfis* staat,) sterk zyn bemoeid geweest. Doch, eenigen tyd daarna, zag men de meesten hunner, naar *ZEIST*, in de Provincie *Utrecht*, vertrekken.

BENSCHOP is het eenig Dorp, 't welk aan deze Baronie geheel behoord. Het ligt westwaard, van de Stad: en is zeer in de lengte uitgestrekt; staande de HuiZEN, rechts en

flings, aan eene *Trekvaart*; die westwaard lopende, met de Rivier de *Vliet*, zich vereenigt. De Kerk is, omtrent in 't midden, één uur gaans van de Stad. In dit Dorp, is eene talryke *Gereformeerde Gemeente*. En hoewel 'er ook veele *Roomsgezinden* woonen; hebben dezen echter aldaar geen *Kerkhuis*: maar, zyn verplicht, 't zy naar *Tijfelsein*, 't zy naar *Polsbroek*, ter Misse te gaan.

Tusschen *Tijfelsein* en *Benschop*, aan de noordzyde der gemelde *Trekvaart*, ziet men een fraai Huis: behoorende, aan den Heer *Cysbert Franco* Baron van *Milan Visconti*, Sekretaris der Staaten 's Lands van *Utrecht*; die een blyk zyner mildadigheid, aan de Kerk te *Benschop*, heeft betoond, door dezelve, met een fraai Orgel, nieuwen Predikstoel, en houten zitplaatsen, treflyk te verciereu.

Van het ander Dorp, *POLS BROEK*, behoord, tot deze *Baronie*, alleen een *gedeelte*: naamlyk, *NOORD-POLS BROEK*: want, het ander deel, dat *ZUID-POLS BROEK* genoemd word, dat het grootst is, en daar de Kerk staat, is eene *Vrye Heerlykheid*, op den bodem van *Holland*, welke, in de *Beschryving* dezer *Provincie*, (*bladz. 518.*) voorgekomen is. In 't Kerklyke, zyn de Ledematen van *Noord-Polsbroek* vereenigd met de Gemeente van *Zuid-Polsbroek*: welke behoord, tot de Zuid Hollandsche Klassis van *Gouda* en *Schoonhoven*.

EINDE VAN 'T EERSTE DEEL.

CoLibri
COVER BOOK SYSTEM

WIDENER LIBRARY

HX IJ2W Z

